

Conspectus pathologiae ad dogmata Stahlia praecipue adornatae et semeiologiae potissimum Hippocratico-Galenicae in forma tabularum repraesentatus / [Johannes Juncker].

Contributors

Juncker, Johann, 1679-1759.
Stahl, Georg Ernst, 1660-1734.
Hippocrates.
Galen.

Publication/Creation

Halae Magdeburgicae : Impensis Orphanotropei, 1736.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/dhjut7hc>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

30760/B

CONSPECTVS
PATHOLOGIAE

AD
DOGMATA STAHLIANA
PRAECIPVE ADORNATAE
ET

SEMEIOLOGIAE

POTISSIMUM

HIPPOCRATICO-GALENICAE

IN

FORMA TABVLARVM

REPRÆSENTATVS
AVCTORE

D. IOANNE IVNCKERO

PROF. PVBL. ORDINAR. ET INSTITVTI
ORPHANOTROPHEI PRACTICO.

HALAE MAGDEBVRGICAE
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI
MDCCXXXVI

W. L. Langgand

CONSPICUUS
PATHOLOGIAE

DOGMATA ET CANONES

SEMPER

HYPOCRATICO GALLENICO

FORMA TABULARUM

DIAGNOSIS IN CLINICA

INTERPRETIS ORPHNOROPHIS
MODERATIS

PRAEFATIO.

Accipe, beneuole Lector, alteram theoriæ medicæ partem, *pathologiam* scilicet et *semeiologiam*; illam quidem secedim, hanc autem tredecim tabulis repræsentatam. De pathologia prædicere conueniet, illam ea methodo esse conscriptam, vt, quam theoria medica, ad felicem praxin subeundam, inuoluat necessitatem, nexu quodam iucundo vbique perspicere liceat. Quum vero in *conspectu practico* *pathologiam specialem* per singulorum morborum differentias,

PRAEFATIO.

tias, signa, subiecta et causas plenius iam exhibuerimus: tum ea hic repetere non modo superfluum, sed iniquum plane, ducimus. Interim generalior hæc tractatio ita adornata est, ut quosuis speciales morbos ad generales classes relatos, eorumque singulares rationes commoda euolutione & adplicatione illustratos peruide-re queamus. Morborum series respondet ordini, quem in conspectu practico obseruauimus: hac enim ratione tironum commoditati consulere solemus. Igitur præmissis quatuor tabulis, quæ de morbis generatim, deque eorum differentiis, subiectis & causis exponunt, tabula quinta vniuersalem quasi fontem aperimus, atque ex illo morbos tantum non omnes deriuamus. Plethoram subaudimus; quæ proxime humores consistentia lædit, & ominosam eorum spissitudinem celerem comitem inuitat. Vnde, quæ ex corpore impuritates quotidie proscribendæ essent, in illo retinentur, & sic vitiosa humorum qualitas, quam *cacochymiam* vocamus, mox accumulatur. Hanc ob causam tabula sexta de spissitudine sanguinis, septima autem de cacochymia agitur. Tria hæc vitia sunt hostes materiales, cum quibus per tres itidem motus & actus, ultra tenorem naturalem intensos, naturæ conflictandum est. *Primus actus* est simpliciter

PRAEFATIO.

citer *hæmorrhagicus*, vbi natura in subiectis, tenui sanguine præditis, ad plethoram imminuendam motus hæmorrhagicos suscipit, per naturales sanguinis fluxiones abundantiae detrahendo. *Alter actus est congestorius*, in quo quidem hæmorrhagica molimina itidem agnoscimus, sed spissi humores non raro efficiunt, vt illi motus finistre succedant, & molestis tantum congestionibus ægros adficiant. Quo autem maiora impedimenta in hoc actu naturæ obiciuntur, eo certius motum tonicum ad spasmos vsque & conuulsiones intendere solet. *Tertius actus est febrilis*, in quo sanguis abundans & spissus in serum resoluitur & cum reliqua praua qualitate per sudorem excernitur. Actum primum exhibet tabula octaua de hæmorrhagiis naturalibus; alterum explicat tabula nona de congestionibus & decima de spasmis atque conuulsionibus; tertium denique tabula vndecima de febribus exponit. Quem ad modum autem hi actus naturæ ad materiæ peccantis indolem & conditionem administrantur: sic in morbis lymphatico-serosis, de quibus duodecima tabula agit, & in primarum viarum vitiis, quæ tabula decima tertia pertractantur, motus, materiali noxæ oppositi, non adeo vehementes sed remissiores obseruantur. Materiæ enim peccantes plerumque ita sunt com-

PRAEFATIO.

paratæ, vt præceps damnum non adferant; præterea in locis partibusque commodioribus, & ad iniurias quasi perferendas aptioribus continentur. Quare iudicatu haud difficile est, cur in œdemate, cachexia, hydrope, scabie & in aliis lymphatico-serosis corruptionibus, item in primarum regionum crassis & mucidis vitiis motuum augmentum rarius obseruetur. Quando autem causæ morbidæ adeo contumaces sunt vel saltem ita finguntur, vt natura spem eluctandi amittat: tum actus suos, post multa plerumque & irrita conamina, interdum plane omittit, & ex tadio motus resistentes abiicit; de quo motuum vitalium defectu tabula decima quarta agitur. Tandem animi morbi, & casus fortuiti, repentini ac sic dicti reseruati, tabulis vltimis explicati, pathologiam absolvunt. Quod autem ad *Semeiologiam* attinet, illam *Hippocratico-Galenicam* non sine ratione adpellauimus: pleraque enim ex hisce auctoribus non modo desumpta, sed ipsissimis eorum verbis conscripta sunt. Quid autem causæ sit, cur hos viros fere solos hac in re sequamur, sequentia explicant momenta. *Hippocrates* in arte prognostica tam mirificam dexteritatem tamque insignem habitum adquisiuerat, vt Medicorum plerique eius industriam etiamnum hodie admirentur. Quoniam autem
plura

PRAEFATIO.

plura huius Antesignani loca satis obscura, & non nulla eorum ita comparata sunt, vt prædictiones cum recentiorum Medicorum experientia non vbique conueniant: tum alii, inter quos *Galenus* princeps est, per operosam explicationem *Hippocratem* defenderunt, alii autem, ob nodos fere indissolubiles, in alterum extremum prolapsi, Semeiologiae studium vel prorsus neglexerunt, vel saltim incertum & fallax iudicarunt. Sicut autem media vbique via securissima est: ita Senis quidem industriam illiusque observationes merito venerari, errores autem per theoriae defectum benignius excusare, & quæ discrepant, per climatis sui calidi ad frigidiora nostra collationem conciliare congruum erit. Quare *Hippocratis* & *Galen*i interpretis prædictiones, satis dispersas, cum industria collegimus, obscuris autem & dubiis locis notas passim adiecimus, vt aliis ad ulteriorem emendationem ansam præbeamus. Hic enim canon ille antiquus, quod omnia probanda, & quæ bona tantum modo retinenda sint, præcipue locum habet. Ceterum Semeiologiam hanc eo ordine conscripsimus, vt præmissa generaliori tractatione monstratum sit, quæ prognostica signa ex motibus primum vitalibus, nempe ex pulsu, respiratione & motu tonico alterato petenda sint. Deinde motus naturales

PRAEFATIO.

turales criticae incudi reddendo de crisi-
bus generatim exposuimus; postea de sanguinis excretionem, sudorem, urinam, vomitum, aluinis deiectionibus, abscessibus & sputo speciatim dictum est. Tandem indicauimus, quid prognosticae veritatis ex motibus animalibus, voluntariis & externis corporis partibus haurire liceat. Sic vale, benevole Lector, & faue

AVCTORI.

TABVLA

TABVLA I.
DE
MORBIS GENERATIM.

I. DEFINITIO.

Morbus est corporis animati præternaturalis status, qui partium tam fluidarum quam solidarum crasin & mobilitatem lædit; coniunctus cum variis symptomatibus, quæ vel a causâ materiali morbifica, vel a motibus, noxæ materiali oppositis, plerumque auctis, rarius remissis, originem ducunt.

II. DIFFERENTIA.

1. Quemadmodum Pathologia, seu doctrina de morbis, alteram medicinæ theoreticæ partem constituit, quæ morborum causas, symptomata, effectus, nexum, sedem, indolem, atque decursum explicat: sic commode diuiditur in partem generalem & specialem.

1) *Pathologia generalis* generatim tantum considerat ea momenta, quæ modo recensita sunt.

2) *Specialis* morbos sigillatim pertractat, & quævis phænomena, circa illos occurrentia, curatius perpendit.

2. Pathologia *medica* longius differt a *physica*: hæc enim occupata est in sola & nuda causarum physicarum contemplatione, sine respectu ad læsi corporis restitutionem e. g.

1) Considerat, quomodo corpus ad varias læsiones habile & dispositum sit; ac quo vsque illæ latius serpere variaque

A

sche-

schemata exhibere possint. In hoc campo pathologico quis noxias humorum qualitates, quis innumeros sapores, quis aëris vitia, & ciborum potuumque scrupulosas accumulationes numeraret?

- 2) Inquirit porro in nexum, qui inter causas lædentes & corpus læsioni obnoxium intercedit; non minus euoluit illius fiendi modum, atque ita circa nudas materialium proportionibus & his superstructas potestates perpetuo hæret. Quumque omnis eius opera versetur in iis, quæ corpori mixto & structo accidere possunt, *viui* autem rationem non habet: tum nihil sollicita est, de *motuum principio* eiusque respectu *finali*.
3. *Pathologia* autem *medica* his suppositis.
 - 1) Respicit generatim restitutionem corporis læsi.
 - 2) Considerat corpus tamquam *viuum*, cuius partes organicæ non friuolæ, sed eum in finem constructæ sint, ut ad certos usus, motibus exsequendos adplicentur; videlicet ad integritatis conseruationem, læsionis restitutionem & principalis finis, cuius causa omnia sunt, salutare complementum.
 - 3) Porro obseruat causam horum motuum *efficientem*, eorum gradus, proportionibus & directiones; num scilicet finali intentioni congrue respondeant, vel ex contraria parte auerruncandæ noxæ minus quadrent.
 - 4) Ex his probe ponderatis eruit tandem consilium therapeuticum, ut tam materiam lædentem debite corrigere & expellere, quam motus ad optati finis consecutionem dirigere studeat.
4. Hæc simul docent differentiam pathologiæ a *pathognomia* & *femiologia*. Hæ enim circa morborum diagnosis tantum hærent: illa autem, uti dictum, in morborum causas ita inquirat, ut simul ad eorum therapiam via paretur.
5. Quot modis & quibus speciatim respectibus morbi inter se differant, *Tabula speciali de differentiis morborum* indicabitur.
6. Eadem quoque tabula *symptomatum* ab ipso morbo differentia monstrabitur. Hæ enim distinctiones uti magnam lucem rei

rei medicæ adfundunt: sic, vt de iis seorsim & explicatius agamus, operæ pretium erit omnino.

7. Tandem morbus differt a *vitio sensu physico sumto*. Ille enim plerumque temporarium quid, hoc vero semper fere perpetuum denotat. Nam claudus & monocus vitiosi quidem sunt, ideo tamen non ægrōti.

III. SVBIECTVM.

1. Quamquam morbi subiectum sit corpus animatum, non solum hominum sed etiam brutorum: tamen de priori tantum in pathologia agere conuenit, cum reliquorum animalium nosologiam veterinariæ cultores sibi vindicent explicandam, quemadmodum physici aliique vegetabilium morbis attendere solent.
2. Quoniam præterea subiectum morbi in vario sensu sumitur, & plures respectus inuoluit, ita, vt vberiore explicatione indigeat, necesse est, vt *tabula sequente de subiecto morborum* specialius agamus.

IV. CAVSSAE.

In tradenda morborum ætiologia ab antiquissimis temporibus magnus semper obseruatus est Medicorum dissensus.

1. *Hippocrates*, qui minus sibi constabat, morbos vix aliunde, quam ab aëre oriri alias credidit; mox vero omnes morbos ex bile & pituita prouenire docuit. Et in *libro de nat. hum.* tradit: corporis humani naturam sanguine, pituita, bile flaua & nigra constare, corpusque ipsum per hæc dolere & sanum esse.
2. Quid autem sentiendum sit de eo, quod *Hippocrates το θεον* in morbis vocitat, id varie a variis explicatur. Alii enim aëris peculiarem constitutionem; alii id, quod naturæ vires excedit; alii morborum prædictionem per illud denotari putant. Confer. *Iordani tractatus de eo quod diuinum aut supernaturale est in morbis*. Item *G. W. Wedelius*, qui ex locorum parallelismo euincit, *Hippocratem* per id voluisse, vt Medicus prænoscere & prædicere valeat, quinam in morbis morituri, qui euasuri sint; quo reliquis pateat, ægrum non Medici culpa, sed suo obuisse fato. Verum enim vero quocum-

que modo explicetur, ethnicum tamen sensum το Σεον Hippocratis ubique redolet, & non attingit illud diuinum, quod Medicus Christianus in morbis perspicit & veneratur, e. g. eo tempore quo Σεον hoc sobrie explicandum meditor, puerperam eodem die, quo ante annum per nuptias, enormibus sceleribus maculatas, ciuitati scandalo fuit, purpura alba extinctam nouimus.

3. *Praxagoras* eiusque affeculae, quos inter eminet *Herophilus*, omnium morborum causam in humorum vitio esse contenderunt. *Erasistratus* autem plethoram & παρεμπύωσιν principales morborum causas agnouit. Conf. *Galenus liber de Venæs. aduersus Erasistrat. capit. III. eiusdem Isagoge cap. VIII.* Sed uti *Galenus* in *Erasistrati* dogmata non semper æquus obseruatur: sic paremptoseos quoque explicatio benigniorem meretur interpretem. Non solum enim sanguinis e venis in arterias, quas aëre repletas putabat, transfusionem seu coincidentiam, sed reliquos quoque humores in locum alium præter naturam congestos, per talem paremptosin significasse videtur.
4. *Asclepiades* & *Methodicorum secta*, relicta pathologia humorosa, aliud sibi condiderunt ætiologiæ systema, dum solidis corporis partibus initia & elementa attribuerunt & ex his tum quæ natura consistunt, tum morborum causas deriuarunt. Vid. *Galenus Isagoge cap. IX. & cap. XIII.* De *Asclepiade* speciatim adseritur, quod omnis morbi causam in molis corporeæ extensione quæsiuerit. Cum quo dogmate facile conspire potuit *Methodicorum* de laxo, stricto & mixto hypothesis, per quam vitia & nimia structurae & solutionis & ex utroque participantis afflictiones vna cum suis causis explicare non fuit difficile.
5. *Pneumatici* quid speciatim de causis morborum senserint, adeo manifestum non est, nisi quod constet, *Athenæum* & *Archigenem*, huius sectæ antesignanos, credidisse, vniuersos morbos a spiritu, in statu quidem naturali omnia gubernante, in præternaturali autem offenso, ducere originem.
6. *Galenus*, *Praxagoram* secutus, humorosam pathologiam de nouo sibi sumpsit restituendam; habita simul ratione temperiei;

riei; ita nimirum, vt positis quatuor humoribus, sanguine, pituita, bile flaua & nigra, inculcaret, quemuis horum humorum, propter certam temperiem, certam quoque habere functionem: vitiata vero temperie, illico corrumpi functionem, vt animal vel in toto, vel in parte ægrotare cogatur. Hinc quatuor cardinales morbos secundum quatuor hasce causas, scilicet caloris, frigoris, siccitatis & humiditatis statuminavit. Ad specialiores quod attinet, de illis vid. *eius liber de causis morborum cap. VI-XI.*

7. *Græci* demum sequiores, *Arabes* & Latino-barbari, vti reliqua *Galen*i placita, ita & hanc eius doctrinam de morborum causis, seruili quodam obsequio propugnauerunt, vsque dum sub sæculi XVI. initium *humoristarum* seu *Galenicorum* dogmata conuellerentur.
8. *Paracelsus* scilicet contra vulgares Medicos surrexit, & mallei instar antiquorum systemata contundere adlaborauit: nihil tamen illis in reformatione sua fuit felicius. Dum enim veterum intemperiem & quatuor humorum qualitates refutauit, causas morborum tribus sic dictis chemicorum principiis, *sali* scilicet, *sulphuri* & *mercurio* inconcinne tribuit. Sic

1) *Sal* statuit

- (1) *dulce* in carnibus.
- (2) *salsum* in sanguine.
- (3) *Amarum* in bile
- (4) *acidum* in membrorum extremitatibus.

2) *Sulphur* adseruit

- (1) *rubrum* in carne, sanguine & præcipuis visceribus.
- (2) *flauum* in adipe, medulla & omento,
- (3) *album* in cerebro, ossibus & venis,
- (4) *viride* autem in bile.

3) *Mercurium* finxit.

- (1) *grauem* in carne.
- (2) *leuem* in pulmonibus.
- (3) *mediocrem* in ossibus, non sine aperta principii petitione,

9. Idem porro *tartarum*, tamquam veram omnium morborum causam, aliis obtrusit, ac eius cognitionem tantopore commendavit, ut Medici nomine indignum haberet illum, qui tartari morbos eorumque accessiones ignoraret. Species eius statuit quatuor; quæ sunt

1) *tartarus mortalis*.

2) *chronicus*, qui propter naturam fixam non mutetur, sed itidem ad mortem tendat.

3) *mansuetus*, qui tolerabiles dolores excitet.

4) *præteriens*, qui collectus facile excernatur. Interim tamen ad elementa, ad astra, ad complexiones, ad quatuor humores subinde recurrit, quia iam in suppeditatis principiis non satis tuto confidendum esse animadvertit. Conf. Barchusen *histor. medic. dial. XV.* Wedelii *diff. de morbis tartareis Ienæ 1695.*

10. Io. Bapt. van Helmont satis quidem acriter perstrinxit *Paracelsum*, eiusque morborum ætiologias præcipue explosit in tractatu, cui titulum posuit: *inuentio tartari in morbis temeraria*. Sed exiguo aut potius nullo rei medicæ emolumento. In locum enim pathologiæ tartaræ substituit friuolum illud *archæi indignantis, turbati, furibundi, meticulosi ænigma*, aliasque fermentorum morbificorum fictiones & ideas seminales, *Paracelsi* somniis nihilo certiores. Vid. Io. Frid. de Pré *diff. de morbis archæalibus Erford. 1702.*

11. Docuit autem, morbum quemuis, ab interna causâ obortum, fieri ab archæo ipso, qui materia quadam turbatus damnofo consilio ideam morbosam in se formet, & materiali suæ parti ita imprimat, ut morbus inde producat. Deinde tot esse morborum, quot idearum morbosarum species; harum vero numerum æqualem putavit numero diuersarum fordium in homine. De sede morborum decrevit, stomachum omnium esse sentinam, quia morbi ad vnum omnes adorientur animam sensitivam, quæ sedem suam in stomacho haberet.

12. Atque secundum illa *Helmontii* placita sanitatem putant esse archæi actionem secundum systema idearum naturale per instrumenta integra in corpore manifestatam, morbum autem actionem

nem eiusdem substantiæ spirituosæ & luminosæ simplicis, secundum ideam præternaturalem, eamque aut hæreditariam imaginatiuam, aut aliam quam cumque peregrinam, organorum vitio productam, & ad interitum totius compositi excusam. Huius viri sectatoribus quoque solemne est, archæum vocare animam. Vid. *Lud. Frid. Jacobi diss. de anima causa morborum proxima Erford. 1691.*

13. *Robertus Fludd*, Anglus, repudiatis aliorum sententiis, paradoxo suo dogmate multorum quidem excitauit admirationem, sed pathologiam nullatenus perfecit. Is vero morborum causas malos spiritus, ad quatuor mundi plagas locatos, pronunciauit, utpote quibus ab irato Numine concessum esset, homines pœna dignos morbis diuexare. Quem in finem fictæ magis quam probabiliter cuilibet horum spirituum adsignauit certum specificumque morborum numerum, quo sagittarum ad instar reos petere soleant.

14. *Otto Tachenius* ex pharmacopolæ ministro repente chemicus factus, paulo post Medicus, Venetiis quæstum fecit ex viperarum sale, variaque euulgauit Schediasmata, in quibus paradoxa sua chemica & medica cum publico communicauit. De anima credidit, quod generatim considerata sui quidem domicilii architecta sit: cuique autem morborum, cum singuli diuersi sint, suam esse animam opinatus est, & omnes propemodum a *fermentatione* seu acidi & alcali coniunctione exoriri voluit: supposito acido, tamquam cuiuslibet morbi causa princeps. Omnium præterea morborum modum vnum eundemque statuit, nisi, quod loca differentem mali denominationem postulent; cum acidum ab acido haud differat. Sic ex illius sententia acidum

ad vrinam admissum facit stranguriam

ad intestina, colicam

ad iuncturas, articulorum podagram

ad cutim, scabiem

ad fauces, raucedinem

ad extremitates vnguis, paronychiam.

15. Ceterum cum *Tachenio* fecit etiam *Wirdigius*, *Bontekoe*, *Ouercamp* & plures alii pathologiæ falsæ propugnatores. Imo &

& *Sylvius* ex parte, qui cruditates acido-biliofo-viscidas in primis viis, præcipue vero in duodeno hærentes, chronicorum maxime morborum atque symptomatum causam esse perhibuit. Quare absorbentium, alcalium fixorum & salium volatilium oleosorum usum maxime commendavit. Sed mancam & male fundatam hanc esse, demonstrarunt *Frid. Hoffmannus* in *Exercit. acroamat. de acidi & visceri pro stabiliendis omnium morborum causis & alcali fluidi pro iisdem debellandis insufficientia*. *Francos. 1689. Stahlus de pathologia salsa Halæ 1698. Item Boerhaave.*

16. *Augustus Hauptmannus*, Medicus quondam *Dresdensis*, singulare plane & nulli forte alias familiare diuulgavit placitum, dum morborum & mortis causam putredinem animatam seu verminosam adsereret. Videri potest eius meletematum pars in epistola præliminari, tractatui de viua mortis imagine mox edendo sacrata, qui tamen lucem numquam adspexit. Conf. *Lindenius renouat. p. 97. Stollii histor. med. p. 533. f.*
17. Hanc opinionem quasi recoctam proposuit recens quidam Medicus *Anglus An. 1728. Parisiis*, ubi, dogmate de acido, alcali & fermentatione reiecto, demonstrare adnissus est, quod omnis generis morbi ab insectorum diuersis speciebus suam trahant originem. Confer. eius schediasma: *systeme d'un Medicin Anglois sur la cause de toutes les especes de maladies, avec les surprenantes configurations des differentes especes de petits insectes, qu'on voit par le moyen d'un microscope dans le sang des differens malades, &c. Recueille par M. A. C. D. à Paris 1728. And. El. Büchneri miscell. physico-med. An. 1728. mens. Sept. p. 1339. f.*
18. *Thomas Willisius*, Prof. physices *Oxonienfis*, post vero practicus *Londinensis*, ante hos quinquaginta, & quod excurrit, annos floruit, scriptisque suis magnam inter Medicos adeptus est famam. Is quoque peculiare sibi consarcinavit medicinæ systema, cuius compendiosam recensionem fecit *Barchusen histor. medic. dial. XVII.* Tradidit autem duas in homine reuera adesse animas, natura distinctas, alteram quidem incorpoream, alteram vero corpoream, e sanguine vitali & spirituum animalium congerie conflata, quarum illa
in

in phantasia resideat, hæc vero per vniuersum corpus distributa sit. Hominem per fermenti modum nasci, siquidem vitæ origo spiritui in corde, veluti puncto cuidam fermentanti, debeatur. Hominem porro per eundem modum nutriri & mori. Quemlibet autem morbum virtute etiam fermenti, suas excitare tragoedias; quid? quod natura per fermenta quoque morborum moliatur curationes. Sanguinem in æquabili temperie & fermentationis motu seruatum, bonam efficere valetudinem; aduersam vero fieri, si quando humorum motio, solito aut maior fuerit, aut minor. Præter alia & hoc ipsi tribuendum, quod plurima in morbis chronicis symptomata ex spasmo & generis neruosi afflictione partiumque consensu deriuanda esse docuerit: postquam neruorum structuram per anatomen curatius peruestigauerat. Quam sæpe vero deceptus sit per anatomiam comparatiuam, id pridem monuit *Schelhammerus in addit. ad Conringii introduct. p. 209. f.*

19. Recentiorum non pauci in constituendis morborum causis via ab aliis, quos iam recensuimus, plane diuersa incedunt, & sicut motus, qui ad machinæ corruptibilis conseruationem in statu sano tendunt, a causis mechanicis seu rerum corporearum facultatibus earumque mutua actione et reactione deducunt: ita motus in morbis contingentes ex causis materialibus morbificis deriuant. Interim animam vt morborum fabrum passim agnoscunt, & vbi necesse est, in subsidium vocant.
20. Sed ex longe aliis fontibus *Stablius* pathologiam suam deriuat: iudicat enim in morbis nihil *novi*, sed tantum aliquid aucti potissimum fieri. Videlicet vt motus ordinarii ordinariæ corporis necessitati prospiciant, & præcipue materiales noxas per quotidianas excretiones expurgent: sic auctis peccantibus materiis motus quoque fecernentes & excernentes augeri, in causâ autem vel vere perdita, vel falso sic iudicata, nonnumquam remitti, aut plane omitti. Ista vero explicatius *tab. de causis morbor.* trademus.

V. *VSVS.*

1. Vfus doctrinæ pathologicæ uti in se eximius est: ita supra indicatas differentias eo magis notasse iuuabit, quo plus interest, ut suum cuius debitum ponatur pretium.
2. Ex pathologia *Stahlianâ* præter alia id quoque commodi in cultores suos redundat, ut inde perspicere valeant, quam arctus inter physiologiam & pathologiam sit nexus: sicut enim illa motus naturales ordinarios, ordinariæ noxæ, quæ in corpore quotidie progigni solet, destinatos docet: ita hæc motus auctiores & extraordinarios in morbis contingentes minime ut hostes considerat, sed ab eodem rationali principio productos & hosti materiali oppositos esse clarius explicat.
3. Distincta porro solidaque cognitio causarum morbos excitantium magni vfus est.
 - 1) Ad euitandas confusiones, quæ oriri possunt ex tot auctorum, qui circa morborum causas tantopere variant, comparatione.
 - 2) Præcipue ad provide distinguendum inter id, quod vera morbi causa est, & inter illud, quod propter morbi causam in morbo & sub illo extraordinarium observatur. Quibus probe cognitis, facile erit discernere ipsum morbum a symptomatibus tam actiuis quam passivis.
4. Peruestigatis causis verioribus prudenter porro diiudicari poterunt variorum circa hoc negotium fictiones, quarum pleræque primo statim obtutu semet refutant; si autem cum experientia comparentur, deprehenduntur plane absonnæ. Veræ e contrario causæ egregie conspirant cum praxi & subiectis, unde euincere licet, eas a *priori* quoque certas & demonstrabiles esse.
5. Cum tandem motus in morbis, ex sententia *Stahliani*, nihil novi sint aut peregrini, sed naturalium solummodo augmentum plerumque salutare, licet molestum, quo principium vitale utitur ad causam materialem morbificam subigendam & expellendam: tum hæc doctrina medicum reddit cautum, ne in hos tam utiles tamque necessarios motus vlllo modo peccet, aut naturæ intentionem turbet, multo minus eosdem
sup-

supprimere in animum sibi fumat. Hoc enim idem esset ac alicui cum hoste acriter dimicanti arma excutere & mortem accelerare.

VI. OBSERVATIONES.

1. Pathologiam discere volenti id inprimis suppeditandum est consilii, ut ad hanc non accedat, nisi sanis physiologiæ principis probe imbutus. Vti enim rectum norma esse solet obliqui: ita cognito illo hominis statu, qui sanus dici meretur, optime demum patebit, quando & cur idem læsus aut æger dici debeat.
2. Pathologia *physica* tametsi accuratissima, ad morborum curationem parum conferre valet, unde illius applicatio eo debet esse circumspectior.
3. Tunc autem *physicæ* pathologiæ in medicina aliquis esset usus, si causarum *physicarum*, quæ corpus lædere solent, naturam corrigere aliasque concurrentes circumstantias mutare valeremus. Sed quoniam utrumque in medici potestate non est, consultum ducitur, pathologiæ magis *medicæ* quam *physicæ* amplam nauare operam; siquidem nexus inter causam lædentem & corpus læsionibus obnoxium, plus curiositati, quam exoptatæ restitutioni satisfacereprehenditur, & nisi accesserit pathologiæ *medicæ* opera, neutiquam sanabitur corporis læsio.
4. Præterea quod pathologia plus quam simplicem morborum recensionem inuoluat, ex ipsa *definitione* iam elucet. A quo enim diligentius causas morborum eruere studuerunt Medici, ab eo aliam longe indepta est faciem; ut iam circa magis vera occupetur, circa talia nimirum, quæ vere existunt & frequenter fieri solent.
5. Magno autem subsidio fuit accuratior historiæ morborum indagatio, quæ a multis quidem post solertissimum historiæ morborum scriptorem, *Hippocratem*, frigide nimis culta & vix non neglecta est; sed *Petro Foresto* manum admovente insignia cepit incrementa. Vnde *Stablius* in *diff. de emendandæ historiæ clinicæ fundamentis thes. VII.* adfirmat, neminem quemquam tanta, quanta *Forestus*, industria & peritiâ hoc argumentum tractasse. Conf. *Stablii diff. de empiria rationali*

medica §. XVII. Ipse autem *Stahlius* quanto studio, quantae accuratatione in hoc negotio versatus sit, ipsius loquuntur monumenta. Vid. *Stollii hist. med.* p. 521.

6. Plena igitur & accurata historiarum morborum consignatio, ut plurima in pathologiam confert commoda: ita solícite attendenda ab illis est, qui hanc medicinae partem cum fructu tractare & incongruum hysteron proteron euitare satagunt. Cognito enim subiecto obseruatisque momentis præcipuis & alicui morbo essentialibus, fidæ ac veræ demum erui possunt eius causæ, quod vel ex vnico hæmorrhagiarum exemplo addiscere licet.
7. Causam quidem huius depletionis efficientem diu esse crediderunt aliquam in sanguine *acrimoniam*, quæ subtiles tandem venulas corrodendo sanguini prorumpenti viam pandat. Sed experientiam huic opinioni refragari, attentis practicis ex simplice hæmorrhagiarum historia notum est. Hac de re *tab. de hæmorrhagiis* explicatius dicemus.
8. Sic etiam in plerisque aliis morbis veræ historiarum pensitatio amplæ vtilitatis est, & præcipue ad genuinas eorum causas eruendas facem præferre solet. Cognitis enim morbi circumstantiis, nexum causarum vel mediocre iudicium superstruere potest.
9. Iam de morbo ipso exponendum erit. Quantum autem intersit conuenientem & in vera experientia fundatum de morbo conceptum habere: id pridem agnouerunt Medici. Quare *Thomas Erastus* dicere non veretur, quod in ea disquisitione, quid morbus sit, totius artis principium & finis consistat.
10. Discrepantia Physiologorum principia non possunt non conceptus quoque pathologicos confundere. Vnde sola morbi *definitio* instar Eridos pomi fuit apud magni nominis Medicos; sicut disputationes inter *Erastum*, *Argenterium*, *Iul. Alexandrinum*, *Fernelium*, *Io. Vallesium* & *Leon. Fuchsi*, vltro citroque acriter institutæ, satis comprobant.
11. *Hippocrates libro de flatib.* morbum id esse dixit, quidquid hominem vexet; sed hæc definitio tam imperfecta est, quam eorum, qui antiquitus dixerunt: morbum esse primorum, quæ

quæ secundum naturam constant, intemperiem. Conf. *liber Galeno adscriptus, de medicis definitionibus*. Item morbum in eo consistere, quod ab agente causa in subiecto post mutuam actionem & passionem maneat impressum; vti legas in *Laur. Iouberto* f. 212.

12. *Galenus* in morbo definiendo minime felicius fuit: ille enim vel per operationis, vel per structuræ læsionem eundem describit. Et alibi dicit: morbum esse adfectum præter naturam, qui actionem impediat. Vid. eius *liber de diff. morb. cap. II. it. lib. de diff. symptomat. cap. I. & lib. I. de sanit. tuenda cap. V.*
13. Haec definitio quia multis adrisit, eam magis perpolire studuerunt, dum ad mentem antesignani morbum explicant, quod sit adfectus corporis, actionem eius primo & immediate sensibiler lædens. Conf. *Horstii opp. tom I. f. m. 233. Paul. Sorbait Isag. med. f. 43. Brunonis dogmata med. generalia p. 110.* Sed si consideremus, quod *νσος* & *παθος* apud *Galenum* aliosque Medicos græcos sint synonyma, quodque in plerisque morbis actiones, præcipue vitales, non lædantur, sed augeantur; tum facile patescit, & genus & differentiam huius definitionis claudicare.
14. Vrgent non nulli, morbum potius statum *contra*, quam *præter* naturam esse definiendum: sed siue materiale vitium, siue motus in morbis spectemus, a naturali statu ita non deflectunt, vt *contra* naturam absolute haberi possint. Præter ea vocabula technica, vsu recepta, valent vt nummi. Porro si consideremus vulgares de morbis conceptus & enunciationes, quibus motus molestos præcipue accusant, tantum abest, vt *contra* naturam morbus sit, vt potius *pro* illa militet. Certissimum enim est, morbum plerumque id dici, quod potius est medicina contra morbum. e.g. febres cuiuscunque indolis. Conf. *tab. de diff. morbor.*
15. Quod vero ad *causas* attinet; necesse omnino est, præter causas materiales, motuum quoque in morbis penitiorem inire rationem: videlicet penitare, a qua causa efficiente motus ita dirigantur, vt iam intensi, iam remissi, iam de nouo excitati adpareant, vsque dum materialis noxa subacta & eli-

minata fuerit. Numquam enim memoria excidat, auctiorum motuum alium non esse finem, quam materialium noxiarum excretionem. Quod adeo verum est, ut ii quoque Medici, qui sapientem motuum directorem in corpore non agnoscunt, sed puro mechanismo inhærent, directam eorum suppressionem iudicent perniciosam; quam rem cautiones de febribus præmature non supprimendis satis confirmant.

16. Quantum in morbis prærogatiuæ habeant motus *auctiores* præ *deficientibus*, nemo Practicorum ignorat. Vnde in motuum excitatione nimium sæpe, quam par est, non nullos occupatos videas. Qui sane conatus luculenter testantur, motum esse *actum* certis finibus destinatum, ac proinde a materia minime expectandum.
17. Itaque perpetuo recordari conuenit, in morbis, exceptis paucioribus, aliquid *actiui* concurrere, quod prudenter æstimandum, sobrie diiudicandum & ad finem salutarem synergetice promouendum sit.
18. Quamdiu autem aurea hæc veritas in artis & sanitatis detrimentum abscondita fuerit, Medicorum scripta passim testantur. *Hippocrates* quidem hanc naturæ energiam probe agnouit, diserte scribendo: naturam esse, quæ sanitatem in nobis tueatur & morbos pellat. *Vid. Stahl* diff. de medicina sine Medico. Sed multa post ipsum sæcula hoc vtilissimum dogma præteruiderunt.
19. Sicuti vero & energiam & synergiam naturæ in morbis agnoscere multum interest Practicorum; ne motus causæ *materiali* tribuant, qui sunt *efficientis* & *sapientis principii*; ita *actiua* hæc symptomata a *passiuis* sollicitè discernere conueniet, ut circumspectus naturæ minister euadat & contra motus rationaliter institutos & finaliter agentes nihil quidquam temere suscipiat.
20. Quo magis causæ *materiales* in morbis manifestæ sunt: eo maiorem sui exposcunt considerationem. Quo minus autem eadem adparent: eo magis motuum ratio habenda est; ea tamen discretione, ne materias peccantes plane prætermittamus: sub ipsis enim motibus noxios humores generari certum est.

TABVLA II.
DE
DIFFERENTIIS MORBORVM.

I. DEFINITIO.

Differentia morborum est technica eorundem diuisio, quæ a causis, subiectis, motuum gradu, aliisque circumstantiis defumitur.

II. DIVISIO.

1. Morborum diuisio, vti ferme videtur arbitraria: ita etiam ab auctoribus multifariam solet institui. Nos eos dispescimus in morbos potissimum

1) *Quantitatis*

2) *Qualitatis*

3) *Motuum*: minime inficiando, dari quoque morbos, qui vel maxime *mixte* dici debeant *indolis*.

2. Difficile præterea est, sed methodi causa inuentum, morbos motuum a prioribus ita separatim proponere, quasi his nihil cum illis esset commune: sed cum humorum tam *abundantia*, quam *spissitudo* insigne non solum augmentum, verum etiam notabiles sæpius motuum exacerbationes inducere soleant; tum inde discimus, morbos inter se admodum esse connexos.

3. Licet autem *motus*, materiae morbificæ subigendæ proportionatos, morbi *symptomatibus* adnumerauerimus, vti ex *definitione* tabulæ præcedentis patet; tamen *ανομαλῶς* agentes re vera morborum solent fieri causæ, quando v. g. fiunt

1) citra proportionem ad materialem noxam, atque vehementia sua malum morbi in deterius peruertunt, & sub nimio augmento nouis materias noxias progenerant, & iam præsentem adaugent.

2) Quando nulla materia adfligente variis in negotio vitali turbis ansam præbent; quod in animi pathematibus, &

ira

ira potissimum dispalescit; vbi experientia teste, colicam, febres biliofas, inflammationes, conuulsiones, paralyfin, apoplexiam prouocare solent.

- 3) Sæpe materia morbifica quidem adest, sed quieta & quasi sopita delitescit, vti obseruamus in calculo, arthritide, hæmorrhoidibus; accedentibus autem motuum exacerbationibus, per causas externas suscitatis, illico dolores calculosi, arthritici & colica hæmorrhoidalis, apud tene-ros inprimis, sæuire incipiunt.
- 4) Non solum autem adcurandi sunt motus, quando, sub bona licet intentione, nimium excedunt & cum impetu administrantur, sed etiam, si ad debita organa secretoria & excretoria non dirigantur; vel iustas temporis periodos non obseruent & præpostere exerceantur; vel quando erronee, timide, dubie aut tergiversando instituantur; vel plane deficient. Ex quibus abunde constat, ipsos motus, qui morbos curare debent, morborum causas fieri, si *ανομαλως* & peruerse administrantur.
- 4 Considerandum insuper, quod motus a natura instituantur vario scopo: mox enim propter solam humorem *quantitatem* excedentem suscipiuntur congestorii & euacuantes; mox autem propter *qualitatem* peccantem, resolutorii, con-quaassatorii; mox propter vtramque vel simpliciter vrgentem, vel ob natam exinde læsionem, attritorii, colliquantes, abstergentes & per varia organa simul euacuantes, qui tamen hac occasione intensiõis gradu, continuationis mensura, temporis opportunitate ita sæpe delinquant, vt vnus idemque morbus non numquam dici posset morbus quantitatis, qualitatis & motuum.
5. Quod si iam talem morbum quantitatis dixeris solum; habebit alter, quod iure moneat; cum & qualitatis malum appellare congruum sit. Nec reprehendendus esset tertius, qui ad morbos motuum eundem referret.
6. Exemplo sit adolescens septemdecim annorum, manifesto plethoricus, qui sub lautiori diætâ & otio non solum humorum abundantia, sed tanta etiam spissitudine adgrauatus fuit, vt per venas iterato apertas effluxum denegarent. Incidit

cidit ergo in famosum malum hypochondriacum, & crebris conuulsionibus diu exagitatus tandem exspirauit. Facta cadaveris sectione hepatis scirrhi & pulmonum topi luculenter adparuerunt.

7. Hunc itaque morbum, cuicumque classi ex tribus indicatis aliquis adnumerauerit, nullus errabit. Tam difficile est, quoslibet morbos adeo accurate in classes redigere, vt nihil superfit, quod contra eiusmodi partitionem & diuisionem opponi queat. De hac re in primis testantur febres, vtpote quæ non raro quantitati & qualitati, iunctim peccantibus, a natura opponuntur. Solent autem auctores hic distinguere antecedens a consequente, vt causas morborum remotas & ordine primas a proximis seu ipsum morbum continentibus clarius disiungant.
8. Interim quia & methodi & systematis ratio postulat, vt morborum obuiorum nomina cum tironibus communicentur, hinc in tres modo dictas classes illos quidem huc ponemus, sed eam cautionem, quam modo præmisimus, repetemus, ne quis præceps nimis nos arguat de illegitima & non satis fundata morborum in classes diuisione. Licet enim ex plethora & spissitudine quam plurima mala deriuemus: tamen cacochymiam in multis subiectis simul concurrentem, nulli negamus; interim a potiori denominationem fieri debere iudicamus.
9. Quibus expeditis iam sigillatim enumerandi veniunt
 - 1) *Morbi potissimum quantitatis*, ad quos præcipue pertinent
 - (1) *Hæmorrhagiæ variæ*, tam legitimæ, quam anomalæ, in utroque sexu occurrentes, nempe hæmorrhagia narium eiusque suppressio, sputum cruentum, hæmoptysis, vomitus cruentus, hæmorrhoidum fluxus ordinatus, nimius, suppressus, fluxus hepaticus, menses nimii, imminuti, suppressi, hæmorrhagia vteri, varices manantes, fudor sanguineus.
 - (2) *Congestiones* ad varia loca; vnde partim variæ dolorum molestiæ, partim autem stases, inflammationes, infarctus, scirrhi, exulcerationes sequuntur. Hinc cephalalgia sanguinea, serosa, clauus hystericus, cephalæa, vertigo

vertigo, ophthalmia, epiphora, hypopium, cataracta, otalgia, tinnitus & susurrus aurium, auditus grauitas, parotides, odontalgia, vari, gutta rosacea, rheumatismus, coryza, phlegmorrhagia, grauedo, ptyalismus, branchus, defectus saliuæ, raucedo, catarrhus, tussis, asthma, angina, prunella, aphthæ, palpitatio cordis, inflammationes, phlegmone, erysipelas, abscessus, furunculus, panaritium, gangræna, phthisis, vomica, empyema, viscerum inflammationes, de quibus sub febribus. Malum porro hypochondriaco-hystericum, infarctus, scirrhi pulmonis, hepatis, lienis, horumque exulcerationes, glandularum indurationes, atrophia, nephritis simplex, calculus renum & vesicæ, renum exulceratio.

(3) *Febres continentes*, seu *sanguineæ*: ephemera simplex, ephemera plurium dierum, synocha seu continens strictè dicta.

2) *Morbi qualitatis potissimum*

(1) *Febres continuæ, intermittentes, chronicæ*:

α) *Continua primaria* s. febris continua simplex.

β) *Continuæ secundariæ* seu inflammatoriæ symptomati-
cæ: phrenitis, pleuritis, peripneumonia, paraphrenitis, hepatitis, splenitis, febris cholericæ, caufus, catarrhalis benigna.

γ) *Malignæ*: e. g. catarrhalis maligna petechizans, petechialis, hungarica s. castrensis, miliaris, vrticata, scarlatina, variolæ, morbilli, dysenteria, pestis.

δ) *Intermittentes*:

Quotidiana simplex & duplex, tertiana simplex & duplicata, quartana simplex & duplex, quintana, octana. Quibus addendæ tertiana & quartana continua.

ε) *Febris lenta & hectica*.

(2) *Morbi lymphatico-serosi*: œdemata, cachexia, chlorosis, anasarca, hydrops pericardii, ouarii, ascites, tympanites, hydrocele, phthiriasis, achores, crusta lactea, tineæ, herpes, serpigo, scabies, scorbutus, stomacace, icterus, fluor albus, gonorrhœa, lues venerea,

rea, lepra, vlcera, cancer, fudor nimius eiusque fuppreffio, fudor foetens, ftranguria, dyfuria, ifchuria, incontinentia vrinae, diabete.

- (3) *Morbi primarum viarum*: adpetitus excedens, anorexia, naufea, foetor oris, foda, cardialgia, flatulentia, colica, paffio iliaca, vomitus, obftructio alui, diarrhoea.

3) *Morbi motuum*

- (1) *excedentium*: vt *fpaftico-arthritici* morbi, hemicrania, cephalagra, gloffagra, pleuritis spuria, hemicrania, chiraagra, gonogra, podagra. Porro *fpaftico-conuulfui* morbi: fpasmus cynicus, rifus fardonius, tetanus, emproffthotonus, opiffthotonus, catalepfis, priapifmus, fatyriafis, incubus, fingultus. Denique morbi vere *conuulfui* & *epileptici*.

- (2) *Deficientium*: paralyfis, paraplexia, hemiplexia, apoplexia, aphonía, tremor artuum, catarrhus fuffocatiuus, leipothymia, fyncope, coma, lethargus, carus.

4) *Quarta in claffe continentur morbi fingulares e. g.*

- (1) *Morbi animi*: memoriae debilitas, melancholia, mania, erotomania, furor vterinus, noftalgia, hydrophobia, lycanthropia, noctambulatio, chorea S. Viti, tarantifmus, philtrum, ebrietas.

- (2) *Cafus referuati* reliqui. e. g. venena, fulmine tacti, ftrangulati, aqua fubmerfi.

- (3) *Morbi mulierum & infantum.*

a) *Grauidarum*

b) *Parientium.*

c) *Puerperarum.*

d) *Lactantium.*

e) *Infantum.*

10. Differentia morborum *accidentalis* a variis petitur circumftantiis. Vnde

1) *ratione ætatis*

offerunt fe morbi puerorum, adolefcentium, virorum, & fenum; qui fi in ea ætate fubiectis obtingunt, in qua ordinarie obtingere folent, *congrui* dicuntur, vt fi infanti-

lem aut puerilem corripiant variolæ & morbilli : si secus euenerit, *incongrui* audiunt, quando v.g. pueris aut adolescentibus hæmorrhoides fluunt aut viri variolas patiuntur, aut sanguinem e naribus fundunt. *Conf. Hoffmanni diss. de morbis incongruis Hale 1702. Schelhammer de morbis ætatum Ienæ 1694.*

2) *Ratione sexus*

notabilis quorundam morborum est differentia, quæ tamen ex antecedentibus facile dignosci possunt. *Conf. Adolphi diss. de morbis frequentioribus & grauioribus per sexus differentiam Lipsiæ 1727.*

3) *Ratione tempestatum sunt vel*

- (1) *vernales,*
- (2) *æstiuæ,*
- (3) *autumnales, vel*
- (4) *hiemales, quos sigillatim enumerat Hippocrates in aphorismis.*

4) *Ratione vitæ generis*

multi diuersique adfligere solent morbi, de quibus *Conf. tab. de subiecto morborum.*

5) *Ratione causæ, sunt*

- (1) *hæreditarii, vt hæreditaria phthisis, arthritis, auditus grauitas, calculus &c. Vid. Stablii diss. de hæreditaria dispositione ad varios adfectus. Hoffmanni diss. de morbis hæreditariis eorumque origine Hale 1699.*
- (2) *adscititii, ab humorum quantitate, qualitate aut motuum vitiis suborti. Porro vel*
- (3) *imateriales, seu ab imaginatione & animi pathematibus producti. Conf. F. H. Werckmeisteri diss. de imaginatione morborum causæ Hale 1694.*
- (4) *Materiales ad vnâ quatuor classium no. 9. referendi.*

6) *Ratione adfuetudinis, quidam sunt*

- (1) *recentes & transeuntes, alii vero*
- (2) *habituales, inueterati, obfirmati, de quibus conf. Stablii de morbis habitualibus.*

7) *Ratione inuasionis multos occupantis:*

(1) *epi-*

- (1) *epidemici*, qui ex communibus causis integras regiones inuadunt & oppido paucis parcunt.
- (2) *Endemii*, seu certis regionibus aut locis proprii, vt maris accolis scorbutus, polonis plica, pannoniis tsömör, tirolensibus strumæ *Conf. Langii diff. de morbis endemiis Lipsiæ 1694. Hoffmanni de morbis certis regionibus & populis propriis Halæ 1705.* His contradistinguuntur morbi.
- (3) *Sporadici*, qui nec certo populo proprii, nec vno eodemque tempore plures corripunt, nec apud omnes communem sui causam agnoscunt.
- 8) *Ratione ordinis*
- (1) *periodici*, qui præterlapsa certa mensium, hebdomadarum, dierum aut horarum periodo revertuntur & subiecta inuadunt. *Vid. Stablii de adfectibus periodicis.*
- (2) *Vagi* contra, qui vel sæpius vel rarius inuadunt, nulla temporis periodo obseruata.
- 9) *Ratione indolis* variique respectus sunt
- (1) *salutares*, quos firma stabilisque sanitas excipit, & qui grauiora mala auertunt, vt sunt hæmorrhoides ordinate fluentes, sudores spontanei, febres pleræque. *Conf. Alberti de salubritate morborum Halæ 1723.* His opponuntur *lethales*, qui mortem non modo minantur, sed etiam inferunt.
- (2) *Benigni*, quorum
- a) symptomata non adeo graua multo minus lethalia sunt.
- b) causæ etiam opera naturæ et Medici adhuc superari possunt, vnde
- c) decursus plerumque placidus & tranquillius.
- (3) *Maligni* vero habentur illi, in quibus contrarium per omnia obseruatur. *Contagiosi*, qui per subtilissima effluvia aut mutuum corporum contactum inuadunt & plures homines trucidant.
- (4) *Magni* vocantur, qui viscera vitalia occupant & periculum portendunt, vt inflammationes internarum partium gangræna.

Leues, qui medelam facile admittunt & cito tolluntur.

- (5) *Curabiles*; qui autem ob causam inexpugnabilem aut concurrentis synergiae naturae defectum, Medici operam frustrant, ii dicuntur

Incurabiles. Conf. Stablius de incurabilibus adfectibus.

- (6) *Legitimi*, in quibus symptomata essentialia, quae morbum, alias ordinate decurrentem, consequuntur, obseruamus. Vbi autem consueta symptomata defunt, morbi

Spurii vocari solent.

- (7) *Simplices*, quorum symptomata & habitus vnum tantum morbum adesse indicant.

Complicati autem, qui subiectum vno eodemque tempore adfligunt: quando v.g. cancro mammarum febris superuenit, aut phthisicus in acutam incidit. *Vid. Magirus de morbis complicatis Vltraiecli 1698.*

- (8) *Corrupti*, qui ex aliis legitime decurrere solitis post praegressos varios medicationis & dietae errores ita degenerant, ut schema posthac longe peius induant & refractariam magis indolem ostendant. *Conf. Stablius de morbis corruptis.* Qui autem contraio modo se habent, illi vocantur *incorrupti*.

- (9) *Ratione sedis*, quam morbi causa occupat, sunt vel

1) *idiopathici*, qui causam morbificam in subiecto morbi specialissimo haerentem habent.

2) *Symptomatici*, qui corporis partes nondum laesas adfligunt propter aliam, quae iam patitur, ut vomitus in capitis vulneratione & nephritide, tussis propter vitium in hypochondriis.

- (10) *Ratione constantis euphoriae & ominosi recursus*

1) *curati ex fundamento*; vel

2) *recidiuantes*, aut de nouo cum omnibus symptomatibus ingruentes.

- (11) *Ratione frequentiae* vel

1) *vulgares & semper obuii*, ut febres, malum hypochondriaco-hystericum.

2) *Rari*,

- 2) *Rari*, vt hydrops pericardii, sphacelus autocratrice curatus, gonorrhœa epidemica citra delictum subiectorum, quam demonstrare non dubitat *Henr. Bassius in obs. dec. IV. obs. 5. Conf. Stablius de morbis raris.*
- (12) *Ratione mutatae sedis* vocantur
- 1) *retrogradi*, quando v. g. partibus ignobilioribus relictis, nobiliores occupant & in vicem versam. Quibus oppositi omnes,
 - 2) qui ab hac indole alieni sunt. *Vid. Diff. de morbo retrogrado sub Stablii præsidio 1697 habita*
- (13) *Ratione subiecti specialissimi* sunt
- 1) *uniuersales*, totum corpus occupantes, ut scabies, febres malignæ, purpura, variolæ, scorbutus, lepra.
 - 2) *Particulares*, vt morbi oculorum, aurium, dentium, linguæ, &c. quorum ferme centuriam enarrauit *Ioh. Maur. Hoffmannus in disquisitione corporis hum. anatomico-pathologica specim. XIX. XX.*
- (14) *Ratione artificis* adhibendi alii dicuntur
- 1) *medici κατ' ἐξοχην*, vt sunt omnes morbi interni.
 - 2) *chirurgici*, quales sunt morbi partium solidarum, speciatim
- a) *Conformatio præternaturalis* quoad
- (a) *magnitudinem*
 1. *excedentem*, quando quædam Corporis pars iusto maior est, vt caput, oculi, dentes, lingua, nasus.
 2. *Deficientem*, vbi contrarium obseruatur, vt manus pueriles in viro.
 - (b) *figuram imperfectam*, vt videmus in illis, quorum crura & pedes præternaturaliter introrsum vel extrorsum reflexa sunt, vel qui planas habent manuum volas & pedum plantas, aut quibus coaluerunt digiti.
 - (c) *situm* a naturali desleclentem vt anus, vagina, vterus propendens.
 - (d) *numerum*, quo referas sex digitis præditos, tres

tres mammas habentes, triorchides, aut illos, qui debito numero laborant.

b) *Læſio*

(a) *unitatis in partibus solidis*

1. *mollioribus*, in quibus utpote continuum lædi solet per contusiones, vulnera, rupturas & ulcera.
2. *Durioribus*, quæ fissuris, fracturis & carie affici observantur sæpius

(b) *contigui*, ubi plures partes patiuntur, veluti in luxatione, & artuum distortionem palam fit. Licet in omnibus recensitis malis concurrere possit & sæpe debeat medicus: tamen plerumque soli chirurgi horum medelam in se suscipiunt, unde etiam chirurgici morbi adpellantur.

(15) *Ratione dominantium inter homines vitiorum*, dantur e. c. morbi bibonum, de quibus *Conf. Diss. de morbis bibonum Altorfii 1720.* Morbi veneris cultorum. *Vid. Hoffmanni diss. de morbis ex nimia & intempestiva venere Hale 1728.*

11. Ceterum plures morborum differentias accumulare operæ non duximus pretium: placuit quidem aliis, morbos ulterius in *manifestos & occultos*, in *austrinos & boreales*, in *fientes & factos*, in *planetarios*, & *sidereos* imo in morbos a *vestitu*, ut *Riuius*, & alios diuidere, sed exiguo cum discentium fructu; quare omnibus eiusmodi differentiis supersedere tuto possumus.

12. Vidimus hætenus morborum differentias; quare de *Symptomatibus* etiam eorumque differentiis quædam erunt adii-cienda.

13. Quemadmodum autem morbus non raro cum symptomatibus confunditur: ita notabilis etiam symptomatum inter se differentia non satis attendi solet. Equidem *genus* symptomatis recte omnes statuunt, quod sit præternaturalis actionum constitutio: ubi vero *differentiam & causas* explicant, sanam expositionem raro inuenies. *Vid. Antonide van der Linden Medull. medic. part. II. sect. III. p. m. 113. seq. ut vero ex hoc*

hoc labyrintho eo felicius nos extricemus, diuidemus symptomata in

1) *actiua*, quæ scilicet ab ipsis naturæ motibus therapeuticis, propter superandum morbum institutis, originem ducunt, & tamquam alterationes motuum excretoriorum in finem salutarem susceptæ iudicari debent.

2) *Passiua*, quæ vel a materia morbifica, vel ab ipsis motibus, morbo oppositis, proueniunt, & tamquam morbida ac vera actionum læsio consideranda sunt.

15. Exemplo sit febris intermittens. Hanc natura adgreditur motibus, tamquam suis armis, quibus noxiæ materiæ intendit resolutionem, colliquationem, secretionem, abstersionem ac tandem excretionem: cum vero ordinarii motus minus sufficiant, ideo instituuntur auctiores. Quoniam autem in febre materia quædam viscida & tenax in primis viis, aut circa illas, hærens adest, ante omnia necesse est, vt illa præparetur, seu emolliendo, diluendo, conquassando mobilis & ad eliminandum apta reddatur. Atque hoc ipsum perpetratur

1) largiore laticis aquoso-serosi adfusione

2) partium adfectarum & materiæ mutua allisione & quassatione.

16. Vtrumque vt obtineri possit, varii a natura suscipiuntur motus, varixque motuum alterationes, quæ, quid symptoma actiuum, quid passiuum sit, industrio obseruatori haud obscure indicant. Ita

1) *actiua symptomata* in hac febre habentur

(1) *constrictio peripheriæ* per intensioris motus tonici actionem, vt humores introrsum, nempe ad primas vias, materia febrili grauatas, reprimantur, & sic largior copia liquoris diluentis per poros & tunicas glandulosas materiæ emolliendæ adfundatur.

(2) *Vomitus*, per quem materiæ febrilis pars, excretioni apta, eliminatur.

(3) *Relaxatio peripheriæ & expulsio humorum* ex interioribus ad externas partes. Quia enim humorum coaceruatio in interioribus, infarctibus & stasibus ansam facile

D

porri-

porrigere posset, natura ad auertendam talem noxam conuenientes huic scopo motus suscipit; nempe motum progressuum magnopere auget, sanguinem spissum conuassando in serum resoluit, ad peripheriam expellit, cutim antea strictam relaxat, sudorem promouet. Et per sitim defectum compensat.

2) *Passiua autem symptomata hic habenda sunt*

(1) *respectu materiae febrilis*, flatulenta oppletio angustans & distendens, oris amarities & siccitas, foetor per os iam acidus iam nidorosus.

(2) *Respectu motuum vitalium*, & speciatim respectu

a) *habitus externi constricti* & humorum ad interiora *restrictorum*: vasorum & totius habitus subsidencia, pallor & insigne frigus; spissitudo humorum, per moram in partibus interioribus producta,

b) *progressionis* humorum ad peripheriam: habitus externi & vasorum turgescencia, color floridus rediens, æstus, tamquam immediatus intensiorum motuum effectus.

c) *habitus externi relaxati*; finito paroxysmo ad animale motum & sensuum exercitium non modo notabilis hebetudo, defatigatio & somnolentia, sed & impotentia obseruatur, ob prægressam toni intensiorem & insecutam vicissim relaxationem.

III. VSVS.

1. Ne imperitioribus sterilibus videatur susceptus in proponendis morborum differentiis labor, monere expedit: quod utique multum intersit futuri practici, morbos legitime & secundum *essentiales* differentias, quæ simul veras causas fundamento habent, distinguere. Nam his cognitis expeditior feliciorque erit medicatio.

2. Ex simplici quoque hoc diagrammate elucescit, quod humorum *quantitas* plures morbos producere soleat, quam eorundem *qualitas*. Illa enim cum superabundat & liberiores per vasa progressum ac per poros transpressionem remora-

tur:

tur: tum vniuersa massa tardius circumagitata necessario spissescit, & qualitatis morbos progenerat plures; si in primis vitæ & diætæ ratio ad augendum & obfirmandum accesserint. Quo perspecto denique clarum est, quantitatem ceu fecundam malorum matrem primum esse respiciendam.

3. Vnde & hoc fluit, illos suam perdere operam, qui qualitati solummodo variis artificiis mederi student, vbi quantitas adhuc peccans subfuerit. Frustra enim fructus malus succiditur radice inanente illæsa.
4. Quia porro Medicus facilius in motus quam in materiam agere valet; morbos motuum prudenter ac circumspecte moderetur, ne exoptatum medicationis suæ successum, perperam tractatis motibus, cum ægri periculo impediat. Nam his turbatis, natura facile ad extrema, aut nimium intendendo, aut plane eos omittendo delabitur: quod si euitare didicerit, eximium inde habebit vsum practicum.
5. Prognosis denique hæc de morborum differentiis doctrina magis expeditam reddit. Vti enim certius curari possunt morbi congrui, adscititii, recentes, simplices, benigni, incorrupti: ita difficilior longe tolluntur incongrui, complicati, maligni & corrupti.
6. Ita ætatum morbos distinctius nosse, multum refert, sed fundamentum eorum perspicere in praxi prodest plurimum. Vid. Stahlus de morborum ætatum fundamentis pathologico-therapeuticis.

IV. OBSERVATIONES.

1. Solemne fuit superiorum temporum Medicis, Galeni ductum sequi & huius auctoris libros de differentiis morborum & symptomatum, fundamenti loco ponere; vnde multum legas de morbis intemperiei, similaribus, organicis, simplicibus, compositis &c. quos cum subsidio mnemoneutico operose exposuit Io. Iac. Weckerus cuius conferri possunt *Medicæ Syntaxes* Basil. 1562.
2. Plures Sæc. XVII. scriptores morbos non secundum differentias essentielles, sed corporis anatomice considerati generalissimam diuisionem disposuerunt. Exhibent enim primo

morbos capitis, deinde medi ventris, post hos infimæ cavitatis ac tandem ægritudines artuum. *Conf. Casp. Peucerus, Sennertus, Platerus, Horstius, Iouston in suis operibus systematicis.* Hinc factum est, vt febres vel in fronte vel, quia sedem earum cor credebant, in media cavitare collocarint.

3. Parum vero apte & minus scientificè hanc morborum diuisionem factam esse, ex ante dictis iudicari potest. Immo dum podagram ad articularum morbos simpliciter referunt, quia in illis se manifestat; communis inde in multorum animis subnatus est error, ac si reuera morbus esset chirurgicus, qui variis cataplasmatibus, emplastris, variisque vnguinos debellari deberet remediis: quam in fauste vero talis medicatio semper cesserit, tristis experientia satis eloquitur. Quantum contra ad feliciorè podagræ curationem conferat, illud nosse, quod morbus quantitatis sit, prolixius demonstrare haud expedit.
4. Non præterea mirentur tirones, si omnes & singulas voces, quibus aut morbus aut singulare symptoma exprimi solet, in hac tabula congestas non legant. Non enim vocabularium nosologicum, sed præcipuos morbos introductionis loco adponere voluimus. Nam prolixius differere, quid v.g. sit alopecia, myopia, ectropium, chalazia, encanthis, rhyas, phlyctænæ, sudamina, esseræ, epinyctides, leuce, alphas, phyma glandularum & multa alia, instituti vetat ratio.
5. De quarta morborum classe, animi, mulierum & infantum morbos complectente, hoc obseruandum, quod non ideo postremo loco hi morbi positi sint, ac si cum prioribus nullam haberent cognationem, quam omnino habent maximam, vti facile probari posset; sed quia consuetudo systematum ita iam pridem tulit, eandem obseruare nulli dubitauimus.
6. Quod morbi hereditarii tam difficile tolli queant, id efficit inueterata in parentibus motuum consuetudo, quæ proli quasi ingenua antiquam retinet indolem. Sicuti enim consuetudo altera quasi fieri potest natura, quæ perquam difficile cedit: ita in his morbis plurimum Medicis faceßere negotium videmus. *Conf. Stahlus de consuetudinis efficacia in actibus vitalibus secundum naturam & præter naturam.*

7. Quam.

7. Quamquam vero istius modi morbi generatim mature satis se manifestent: tamen occurrunt quædam subiecta, quæ ab eorum insultibus ad ætatem vsque iuuenilem libera manent; cum in aliis iam ab incunabulis eorundem asperitatem obseruare liceat.
8. *Vernales* morbi medicationem promptius admittunt, quam autumnales & hiemales. Verno enim tempore aucto indies calore macrocosmi, microcosmus quoque ad vberiore transpirationem dispositus, humores a centro ad peripheriam pellit, atque ita eos secernendo & excernendo curationem expeditiorem reddit.
9. *Endemii* ob singularem pertinaciam & causas non naturales difficilius superantur, quam epidemici non maligni: obseruatum siquidem est, quod endemio malo adfectis, extra solum patrium consilium Medici salutare, promptius conducatur, quam quidem in ipsa patria.
10. *Morbi simplices*, salutare, benigni, per imperitam medendi methodum & peruersum ægrotorum regimen sæpe in complicatos, lethales & malignos degenerare, experientia comprobatur.
11. Languente aut prorsus denegata naturæ energia, omnis morbus, quantumuis leuior iudicatus, fieri potest incurabilis.
12. Non pauca exempla testantur, morbos ob veras causas minus perspectas, adeoque ab artifice non adgressas, nedum sublatas, habitos fuisse incurabiles, qui tamen, legitima methodo adhibita, postliminio curati sunt.
13. Ista autem de morbis. Iam de *symptomatibus* probe obseruandum: dari omnino *symptomata symptomatum*, hoc est, motus salutare, qui morbum oppugnant, illi ipsi quasdam procreant molestias, variæ sensationis varique euentus, uti sub *diff. 16.* sub symptomatibus *passiuis*, a motibus vitalibus oriundis, iam adnotauimus. Quæ res etiam aliter fieri nequit; nam in quouis certamine occurrunt molestiæ, quas subire tam victor, quam deuictus coguntur. Nec ille, qui vincit, a plagis, doloribus, æstu & defatigatione immunis est; quid? quod victores sæpe ita lædantur, ut morti fiant proximi. Ita

exercitus tam defensoris, quam adgressoris, omnibus, quas belli tempore peragant, regionibus ingentes creare solent molestias.

14. Nemini ergo admirationem moueat istud circa symptomata phænomenon, quod nempe alia ex aliis prodeant. Natura enim rei id ipsum sibi postulat, nec aliter hic agitur quam in moralibus, vbi omnia, sudoribus parta, multo labore tuenda sunt.

15. Notari præterea meretur, quod symptomata in veros abire morbos possint & sæpius soleant. Quando v.g. humores ad diluendam materiam febrilem in interioribus coaceruati & extra motum aliquamdiu constituti, ob indeptam indolem spissescentem passim stagnant & in visceribus ominosos infarctus producant, scirrhorum & subinde exulcerationum prodromos. Atque ita cognoscimus, morbo sua esse symptomata pedissequa, ex quibus sub certis circumstantiis, veri tandem progenerari possint morbi.

16. Disquirunt ceterum pathologi opera magis curiosa, quam utili, *an omne symptoma sequatur morbum?* quidam id negant, prætexentes, grauiam sequi posse symptomata v.c. officuli deglutitionem, citra præexistentem causam morbificam. Sed respondent alii, hanc ipsam deglutitionem satis esse causæ, vt solidarum partium læsionem inducat, quam sequi possunt non modo suffocationis periculum, sed inflammatio, febris, conuulsiones, vlcus, gangræna. Porro obiiciunt, si ventriculus, cibus nimium infarctus, molestant quantitatē in sano homine reiiciat, id esse symptoma sine morbo. Cui dubio ab altera parte ita satisficit: quod nimirum tale accidens adhuc sub latitudine sanitatis comprehendatur, neque re ipsa dici mereatur morbi symptoma.

17. Quæri præterea solet, *an symptoma consistere possit absente morbo?* quale quid obseruatur in ictericis, quorum color subflauus, post morbum aliquamdiu curatum, peripheriam adhuc fœdare solet; ex quo phænomeno in affirmatiuam eunt sententiam, & symptomatis, sublato iam morbo, adstruere nituntur existentiam. Verum, distinguunt alii in eiusmodi casu-

casibus inter morbum *inchoate* & *consummate* curatum: quo itaque observato facile colligitur, ne hic quidem symptoma esse sine morbo.

TABVLA III. DE SVBIECTO MORBORVM.

I. DEFINITIO.

Subiectum morbi est homo seu corpus viuum eiusque partes tam solidæ quam fluidæ, quæ variis læsionibus secundum materiam sui constitutionem, mixtionis & structuræ, obnoxia sunt.

II. DIFFERENTIA.

1. Subiectum *generale* morbi hominem esse diximus; non quod animalia non æque ægrotare soleant, sed quia neque tam sæpe, neque tam varie, veluti homo, morbis laborant. Præter ea illis frequentius a causis externis, huic vero magis ab internis ægritudines oboriri solent; quemadmodum hæmorrhagiarum & febrium negotium id satis confirmat. Conf. *Stablius de frequentia morborum in corpore humano præ brutis.*
2. Subiectum *speciale* constituunt singula individua, quæ præ aliis promptius & frequentius, ægrotare solent.
3. Rationes individualis morborum frequentia & differentia, observamus varias. v. g.

I) *naturales.*

- (1) *Dispositio* ad morbos in vno individuo præ aliis generatim magis conspicua, in primis vero illa, quam plures quasi hæreditario iure a natiuitate acceptam habent.
- (2) *Aetas.* Quamvis enim cuius ætati suos esse morbos sciamus: tamen infantes & senes, ob deficientia partium solidarum robur tonicum ac inde dependentes actus secreto-

cretorios & excretorios impeditur succedentes, variis expositi sunt malis, quæ reliquas ætates ordinarie non tangunt.

(3) *Sexus*; de quo notandum, quod masculinus non adeo promte, nec tam frequenter morbis subiiciatur, quam quidem solet fæmininus, qui ob plurium circumstantiarum rationes multis morbis sibi propriis expositus est.

(4) Vtriusque sexus individua; quæ plurimum sensibilia sunt, facilius morbis tentantur, quam minus talia. Huc pertinent, qui debiles & textura sua teneri sunt.

(5) Homines sanguinis & feri euacuationibus antea adfueti, posthac autem earumdem vel impeditum successum vel suppressionem experti.

(6) Consuetudine ægrotandi & habitu quasi præditi.

2) *non naturales.*

(1) Quod ad aërem attinet, illi, qui loca paludosa, maritima aut aliis noxiis exhalationibus insalubria incolunt, & impuram auram hauriunt, præ aliis, qui in montanis degunt, & aëre puro fruuntur, morbis expositi sunt.

(2) Illi, qui ciborum varietate & quantitate genium immodice demulcent, ipsumque ventriculum obruunt, & sic ad cruditatum genesin occasionem præbent. Immo & alii, diætam scrupulose & exquisitè legalem obseruantes.

(3) Qui meditationibus perpetuis incumbunt & ob frequentiores lucubrationes somno detrahunt, viriumque tam corporis, quam animi iacturam faciunt.

(4) Otiosis vitæque generi sedentario dediti & nihilo minus pleno victu fruantes.

(5) Animi pathematibus nimium indulgentes, speciatim ad iracundiam, tristitiam, terrorem & metum proni.

(6) Qui excernenda diutius retinent & retinenda iusto celerius euacuant.

(7) Omnes illi, quorum vitæ genus ad peculiare morbos disponit, ut sunt metalli fossiores, de quorum morbis Vid. Fr. Hoffmanni *diff. de Metallurgia morbifera* Halæ

1695. *Alberti de præseruandis metallicolarum morbis* 1721. *Schacher de morbis eruditorum*, *Wedel de morbis concionatorum*, Bern. *Ramazzini diatriba de morbis artificum*, vbi quinquaginta duo vitæ genera horumque morbos recenset.

4. Subiectum morbi *specialissimum* est pars corporis, in qua vel vera læsio, vel quæcumque alia caussa morbifica hæret, & propter quam motus excitatur.

III. VSVS.

1. Subiecta nosse & distinguere, tam eximium habet in praxi medica vsum, vt qui hæc probe dignouerit, planiorem ad curationem viam habeat.
2. Quoad diagnosin hoc inde artifex capit emolumentum, vt mala sexui & ætati propria non tamquam incongrua iudicet, sed prudenter illis medeatur; ducendo naturam eo, quo tendit, aut diuertendo motus, qui in salutarem quidem finem sæpe suscipiuntur, sed irregulari conamine multis molestiis animum præbent.
3. In prognosi formanda multum iuuat subiectorum consideratio, e.g. morborum ætatum vel facilem spondere possumus solutionem, vel pertinacem prædicere continuationem, vel graues ominari insultus; de quibus minore certitudine differet, qui subiectorum quoad enumeratas circumstantias solidam non habuerit cognitionem.
4. Distincte cognitis subiectis facilis datur transitus ad eruendas & feliciter detegendas veras morborum causas, quæ, neglecta doctrina de subiectis, plus difficultatis secum vehunt.
5. Vti enim in morbo sexui & ætati congruo facilius obtinetur curatio; sic in alio incongruo restauratio difficilior succedit: hic enim alia supponit curatius indaganda, quæ respicere debet practicus ante, quam ad præsens malum operam suam dirigat.

IV. OBSERVATIONES.

1. Quemadmodum circa res specie vel genere easdem existere solent contraria, ita rationi quoque congruum est, idem,
E quod

quod sanitatis, etiam morbi esse subiectum: vnde ex vero affirmatur, hominem id esse, seu corpus viuum.

2. Consentiant hac in re Medici, & licet *Fernelius* tamquam singulare placitum foueat, partes tantum solidas esse proprium morbi subiectum, generatim tamen corpus viuum agnoscit. Quam inconueniens autem sit hæc adsertio, id pridem monstraerunt *Cassp. Hoffmannus, Iac. Panc. Bruno*, alique. Refutatur præterea sola consideratione corporis structi, quod partes solidas vbique fluidis perfusas ostendit, vt neutiquam alterutræ solæ pro subiecto morborum venditari possint.
3. Subiectum morbi specialissimum, morbo adfectum, quo nobilius ac magis vitale est, eo grauiorem indicat morbum maiusque portendit periculum, & in vicem versam.
4. Subiecta, quæ hæreditariam ad morbos dispositionem habent, rarius ita curari possunt, vt aliis pancreaticæ valentibus fiant similes.
5. Homines præterea exquisita sensibilitate præditi, vt sibimet ipsis satis esse solent molesti: ita optima sæpe eludunt Medicorum consilia, siquidem remedia sæpe contrarios in his effectus edere obseruantur.
6. Quibus longa adfuetudine morbi quasi familiares sunt, ii facilius eos tolerant, quam qui raro aut numquam ægrotarunt; vnde ab vnica febre hos prosterni & subinde vitæ priuari videas, cum valetudinarii contra plures & diuersos morbos superare valeant.
7. Intemperantia & otium non tantum mala sunt morali sensu, sed etiam medico respectu; Inde enim plurima originem trahunt pericula, de quibus vid. *Hygiein. nost. tab. de cibo & potu & de motu ac quiete*.
8. Quod vero laboriosi interdum corripiantur morbo, hoc non mobili eorum vitæ generi tribuendum, sed causis, quæ rarius aliæ deprehenduntur, quam externæ. Quia enim multos diætæ errores perferre se posse sciunt, hinc multum quoque audent, sie stürmen auf ihre Gesundheit los vnd verlassensich auf ihre gute natur. Dum itaque
 - 1) ventriculum primasque vias nimium quantum adgrauata habent,

habent, febre intermittente tentari solent. Quoniam vero agrestibus moribus omnia peragenda putant, morbum salutarem quantocyus depulsum optant, & buculcos, agyrtas, vespillones, carnifices & omnis generis artifices conquirunt, qui morbum non curant, sed deteriorem reddunt.

- 2) Non raro etiam in acutas incidunt, quando nimirum tempore nundinarum, encæniorum, diebus item festis aliisque symposiis, præter cibos & alia potulenta spiritus insuper ardentes adeo immoderate ingurgitant, vt tantos diætæ errores non possint non grauiore subsequi morbi, si inprimis vehemens accesserit motus saltatorius.
- 3) Nec aliter se res habet cum malis eorum chronicis, quæ plerumque a causis externis oriri solent. Nam vbi v. g. tempore fœniseçii aut messis, vrente sole, inter strenuos labores, humores in corpore non calent, sed verius feruent, illi autem, a siti vexati, largissimis haustibus frigidam ingurgitant, atque ita variis infarctibus, stagnationibus, viscerum indurationibus occasionem suppeditant, hinc pertinaces quartanæ, hydrops, phthisis, lentatabes eo certius prægressos errores excipiunt, quo magis ipsis solemne obseruatur, ineptissimas medicationes adhibere.
- 4) Plures valetudinarii fiunt post perpeßos violentos ictus, lapsus, contusiones, quas vel ab equis, vel sub rixis, certaminibus, laboribus & onerum gestationibus reportant; alii labem sibi contrahunt ex immodica post corporis præcipue exagitationem refrigeratione. Vt adeo morbis accidentaliter magis subiiciantur, raro ab interna causâ deriuandis. *Conf. Io. Henr. Fuchßi diss. de adfectibus rusticorum Duisburgi 1714.*
9. Illos tandem, qui pathematum vehementia abripiuntur, iure meritoque morborum subiectis præ aliis accenseri, quotidiana experientia confirmat, & podagrici, calculosi, hypochondriaci ad iram proni inprimis id confirmant.
10. Præterea obseruandum, quod pars sæpe corporis subiectum specialissimum morbi existat, cum tamen alibi causâ morbifica prognata sit. Ita in scabie cutis ambitum huius mali sub-

iectum constituere notum est; at corruptionem, serum & lympham foedantes, causam esse, inter artis peritos satis constat.

TABVLA IV. DE CAUSSIS MORBORVM.

I. DEFINITIO.

Causæ morborum sunt res, siue *veræ* siue *fictæ*, quæ corpus viuum ad morbos vel disponunt, vel illos vere producant.

II. DIFFERENTIA.

1. Quia causarum notabilis se offert diuersitas: necesse est, vt de iis distinctius exponamus.
2. Commode autem causæ distinguuntur in *naturales*, *non-naturales* & *præternaturales*. Quarum rerum aliæ *materiales* sunt, aliæ *imateriales*.
3. Ex *materiale*bus maxime & generalissime adcuramus *plethoram*; quæ tamquam fecunda mater plurimos morbos generat. *Conf. tab. de plethora. Io. Hadr. Sleuogtii diss. de plethora Ienæ 1726.*
4. Ad causas *imateriales* primario refertur *peccatum*: nam ex venenato fonte omnia motuum vitia & ingentes naturæ errores promanant, id quod infra specialius monstrabimus.
5. Ad *naturales* causas pertinent:
 - 1) *Dispositio* illa *materialis*, secundum quam corpus præcipiti corruptioni expositum est; præcipue autem *sanguis* strictè dictus, qui, licet floridissimus, in sphacelosam tamen corruptionem, quotiescumque motu suo priuatur, præceps ruit, & cum reliquis humoribus idem vitium communicat.
 - 2) *Aetas*; cuius periodi differentes, differentes quoque & sibi proprios sistunt morbos, nisi quidem causæ externæ &

& accidentes aut vagabundi naturæ errores hunc ordinem turbent. Hæc veritas ingentem medicinæ lucem adspersit, licet a plerisque præteruideatur. Sic obseruamus ætate *infantili* & *puerili* motus humorum congestorios præcipue ad *caput* seu supremam cauitatem contingere; ætate *adoleſcentiæ* & *iuentutis* mediam cauitatem seu *pectus* occupare; ætate *virili* & *ſenili* infimam cauitatem seu *abdomen* cum *artubus* moleſtare.

(1) *Infantia.* In ætate *infantili* humorum congeſtiones ad caput fiunt largiores, eo fine

a) vt cerebrum & reliquæ partes perfectius efformentur.

b) vt cranii apertura seu fonticulus pulſatilis commodè claudatur

c) vt pili progerminent

d) vt dentitionis negotium promoueatur.

e) Ab his congeſtionum cauſſis facile proueniunt ſtaſationes, ſtaſes, corruptiones lymphatico-ſeroſæ, præcipue ſi errores regiminis accedant, aut dentitionis negotium impeditè ſuccedat.

f) Speciatim achores, cruſta lactea, tinea, impetigo, parotides, obſtructio narium mucoſa, aphthæ, oculorum & aurium manatienes ſeroſæ.

g) Quo frequentius præterea intercurrunt eiulatus ſingultuoſi, eo maior ad caput compreſſio & circa illud ſanguinis obtingit reſtrictio, quam turgida facies eryſipelatodea & oculorum rubores clare reſtantur.

(2) *Pueritia.*

a) In hac ætate tantum abeſt, vt congeſtiones ad caput ceſſent, vt potius crebriores obſeruentur, & ad ſanguinis per nares eruptiones diſponere ſoleant.

b) Quoniam enim cerebri ad rationis, memoriæ & phantaſiæ actus, maior uſus eſſe incipit, & præterea ſanguis in hac ætate floridus ad agilitatem tonicam multum iuuat, partes copioſius adluendo easque lymphatico ſeroſarum portionum admiſſione diſtendendo & poros permeabiles efficiendo, aliter fieri ne-

quit, quam vt varia se manifestent congestionum incommoda.

- c) Quod si memoriæ studium & plurimis consueta voracitas, crebræ item discursitationes iunctæ fuerint reliquis circumstantiis, frequentes sane capitis dolores nariumque hæmorrhagiæ eueniunt & ob leues causas recrudescunt.
 - d) In quibus autem subiectis spissitudo sanguinis regnat, aut meatuum angustia nimis turgescit sanguini sufficientem aditum denegat, & eruptionem ipsam impedit, in illis sanguis circa caput restrictus varias molestias producit, quales sunt dolores lancinantes, tendentes, vibrantes, æstus & ardores erysipelaceo inflammatorii, ophthalmia, odontalgia, parotides, cephalalgia acuta, adflictiones faucium anginodæ, febres ephemeræ.
 - e) Qui *sero* magis abundant, corruptiones lymphatico-ferosas & catarrhales molestias experiuntur: nempe his frequentes sunt coryzæ acres, grauedines, capitis, faciei & aurium internarum ulcerationes, tonsillarum tumores, torpor & somnolentia; cum quibus maxime conspirant scabiosæ in peripheria eruptiones.
 - f) Tandem si expressionum harum successus ex voto non procedit, aut externis medicationibus incongrue suppressitur, tunc interdum superueniunt conuulsiones, quæ hanc ætatem plus exercent, quam quæ transitoria sunt in periodo infantili.
- (3) *Adolescentia & iuuentus.*
- a) His ætatibus cessare solent hæmorrhagiæ narium & maior fit sanguinis inpetus ad *pectus*. Vnde mutatio vocis claræ, altæ, in raucam, asperam, grauem incipit, & vsque ad ætatem virilem increbescit.
 - b) Causa huius mutationis *instrumentalis* circa superiorem laryngis partem potissimum hæere videtur. Cum enim congestiones manifestam laxitatem inferant:
- tum

tum mirum haud est, si glottidis arctus & tensius motus non magis possit exerceri.

c) Hæmoptysin per has ad pectus congestiones naturam respicere, certum quidem est; sed licet bona sit illius intentio, mala tamen & periculosa *viarum* est inuentio. Nam sanguinis per hæc loca eruptiones in systemate pulmonum facile vlcerationes & phthifica consecutaria producunt.

d) Interim quando sanguis ad exitum hic non pertingit, tum itidem periculosum est, & humores congesti materiam ansamque præbent

α) *interne* tussi siccæ & efferæ, palpitationi cordis, spasmodico, periodico & paroxyzanti asthmati, cum variis moliminibus irritantibus, prementibus, stagnantibus aut paruis vomitis & phthifico heclicis vlcerationibus, immo latioribus inflammationibus peripneumonico-pleuriticis.

β) *externe* adfligere obseruamus spasmos & tensiones modo tolerabiles, modo valde dolentes, circa ceruicem, nucham, scapulas, humeros & thoracem. Vnde adolescentibus & iuuenibus familiaris pleuritis spuria, quæ sub imprudente medicatione in veram transire solet.

e) Vbi autem constitutio cholerico-melancholica, iracunda cum vita ad modum sedentaria in has ætates incidit: ibi malum hypochondriacum & molimina hæmorrhoidalia præmature quasi inuitantur.

f) Ex eodem caussarum fundamento, circa iuuenilis præcipue ætatis declinationem, dolores lumbares accedunt, qui vulgo pro calculo haberi atque pellentibus remediis male tractari solent; quo ipso autem hoc efficitur, vt copiosior sanguinis ad renes congestio, relaxatio & expressoria constrictio renum tonica sequatur. Vnde in posterum largior humorum accessus, penitior ingressus, infarctus, stasis, inflammatio & nephritis originem sumunt. *Vid. Stablii diss. de morborum ætatum fundamentis pathologico-therapeuticis.*

(4) Vi-

(4) *Virilis ætas.*

- a) Hæc motus cum primis experitur hæmorrhoidales, ex eo fundamento, quia consueta magis negotii generationis exsecutio, huic ætati quasi propria, illos motus promouet, & hoc quidem eo certius, quo frequentius apud plures diætâ lautior, vita otiosa, veneris abusus & animi pathemata intercurrere solent.
- b) Quando itaque hæmorrhoides sufficienter fluunt, pauciores sentiuntur molestiæ; vbi vero contrarium eminet: ibi experiri coguntur subiecta varios dolores spasticos circa illa loca, speciatim malum hypochondriacum, ischiadicum, hæmorrhoides cæcas, mictum cruentum, renum exulcerationes & calculi adflictiones. Decrescente autem ætate, dolores latius ad inferiora se extendunt & gonagram podagramque prouocant.

(5) *Senilis ætas.*

- a) Præter illa mala, quæ ætatem præcedentem adfligunt, asthmaticis etiam spastico-vellicatoriis pathematibus & contracturis, immo apoplexiæ, pro temperamenti differentia, vel sanguineæ vel serosæ obnoxia est. *Vid. Stablius de senum adfectibus.*
- 3) *Sexus.* Vterque quidem sexus pluribus subiacet morbis; interim negari nequit, quod
- (1) *femininus* pluribus morbis, quam *virilis*, sit expositus, partim ob mensium negotium, partim ob grauiditatis statum, quem puerperii & lactationis periodi excipiunt; vbi singulares non molestiæ modo, sed grauiores quoque morbi adfligere solent, quorum expertes viuunt viri. Qui vero morbi mulierum sint, sigillatim enumeratos vide in *therapia nostra speciali tab. cxxxiv. seqq.*
- (2) *masculinus* quidem sexus peculiare patitur morbos, quos tamen ita non habet proprios, quin sequior sexus eosdem interdum incurrat, e. g. hæmorrhoides, podagram & reliquum arthritidis schema.

4) *Tem-*

4) *Temperamenta.*

Horum ratio quantum ad peculiarium morborum genesin conferat, ex illis, quæ in *physiologia* diximus, elucescit. Hoc autem loco in tironum gratiam sequentia adnotasse iuuabit.

(1) *Sanguineum* vti admodum habile est ad alendam plethoram: ita si eius a natura tentetur imminutio, fit illud

a) vel per *sinceram* excretionem; vnde hæmorrhagiæ frequentes immo nimix, aut earum suppressiones; partim ob humorum spissitudinem, partim ob exilia vasa, quæ a partibus solidis oppressa, effluxum denegant, quas alia sequuntur mala sub ætatibus passim indicata.

b) vel per *consumtoriam* illius agitationem; atque hinc febres præcipue acutæ oriuntur. Intermittentes autem, quando ex aliis causis accedunt, earum paroxysmi admodum æstuosi obseruantur.

c) vel per *molestas translationes*: vnde variæ congestiones & harum incommoda pedissequa, de quibus *vid. tab. de different. morborum*

(2) *Cholericum* a sanguinei temperamenti incommodis multum participat & præterea ad prodigas euacuationes, ad febres acutas, biliosas, inflammatorias valde pronum obseruatur; in reliquis etiam morbis grauiora experitur symptomata, & motus insuper tonici alterationibus impetuosus, conuulsivus, præcipue expositum est.

(3) *Melancholicum*, ob vasorum amplitudinem, ad hæmorrhagias inclinatur, minus tamen frequenter easdem experitur, propter humorum spissitudinem. Cum itaque ex voto non succedant, earum vices molesta molimina explent hæmorrhagica; præcipue si vitæ genus accesserit sedentarium, tum angustias præcordiorum, malum hypochondriacum aliaque pathemata hæmorrhoidalialia, inflationes, infarctus, indurationes lienis, hepatis, nec raro deliria hypochondriaca, ac tandem hecticam experiuntur.

(4) *Phlegmaticum*. Hoc ad plures morbos dispositum esse, peculiaris eius habitus, in *physiologia* descriptus, satis declarat. Generatim vero catarrhalibus afflictionibus magis, quam sanguineum, subiicitur. Vnde frequenter congestiones patitur serosas, quæ coryzæ, capitis, item faciei, faucium, tonsillarum & parotidum ulcerationibus ansam præbent. Præter ea tussis humida pertinaci & multis aliis malis corripitur, v.g. cruditatibus ventriculi, vomitu, diarrhœis, flatulentia, cachexia, hydrope, œdemate, febribus intermittentibus & lentis magis, quam acutis. Senes vero phlegmatici ad morbos soporosos & apoplexiam serosam præ aliis inclinare solent.

6. Ex non-naturalibus.

1) *Aer*; cuius principes qualitates sunt calor, frigus, humiditas, siccitas. Quos vero effectus edere & quantopere sanitatis statum turbare possint, in *Hygiene* distincte proposuimus. Conf. *Balt. Nic. Burckhardi diss. de morbis aëreis Lugduni Batavi. 1701.*

2) *Cibus & potus*. De horum quoque qualitatibus, abusu & malis inde manantibus, quantum satis visum, loco citato a nobis actum est.

3) *Somnus & vigilia*.

(1) a *somni excessu* augmentum plethoræ, quæ alias somni filia audit, torpor, humorum spissescencia, motuum vitalium segnities, impuritatum coaceruatio, flatulentia, somnolenta stupiditas & soporosa pathemata ortum ducunt.

(2) a *somni defectu* seu nimis vigiliis, virium consumptio, languor, debilitas, secretionum & excretionum, in primis transpirationis turbatio, febres, œdemata, deliria proueniunt.

4) *Motus & quies*. De hisce valet imprimis, quod *nimum* vitio non careat. Sed notandum hic est, quod morbi ex nimia quiete seu motus voluntarii neglectu multo sint frequentiores, quam illi, quos eius excessus prouocare solet.

Plura

Plura autem hic dicenda de nouo non repetemus ex *Hygieine*, vbi de hoc argumento prolixè exposuimus.

- 5) *Pathemata animi* cum notorie ad immateriales causas pertineant, eo etiam merito referuantur.
- 6) *Excernenda*, si in vtriusque sexus subiectis retinentur, non tantum morbos adferunt, sed etiam vitam subinde auferunt. Hinc locus quidem esset de excretionibus sanguinis, seri, feminis, lactis, imminutis aut plane suppressis verba facere; sed quia in *conspectu nostro med. theoreti-co pr. sc.* de his iam sigillatim egimus, harum rerum studiosos eo ablegamus. Pari ratione *retinenda* si excernantur, varia prouocare solent mala, quemadmodum sanguinis nimiae profusiones, sudores excedentes, ciborum expulsio in lienteria, & chyli iactura in fluxu coeliaco abunde com-monstrant.

7. Ex *præternaturalibus* aliæ

1) *in corpore generantur:*

- (1) *Vermes*. Hi omnis sexus & ætatis homines mirum quantum affligere solent, in quocumque loco corporis hæserint. Nocent enim *viui*, quia præter obstructions intestinorum, vitia adpetitus & concoctionis, cardialgiam, vomitus, diarrhoeas, colica pathemata & atrophiam inducunt; &, quod potissimum, ad conuulsiones excitulant. *Mortui* autem & putrescentes febribus malignis materiam & occasionem suppeditant. Vt perniciem illam non attingamus, quam inferunt, cum aliis morbis complicati, siue acuti illi fuerint, siue chronici. Vid. *Boneti sepulchret. tom. I. lib. I. sect. I. obs. 116-120. lib. II. sect. VIII. obs. 19. 25. tom. II. lib. III. sect. VII. obs. 15.*

- (2) *Calculi*. Horum prouentus non solum in renibus & vesica urinaria frequens est & copiosus, sed alibi etiam in corpore generari, ex cadauerum sectionibus constat. Vbicumque vero lateant, semper curationem difficilem reddunt. Comites enim habent pertinaces obstructions & plerumque vlcerationes, quibus facile conuulsiones & grauissima accidunt symptomata. Testantur hoc tot obser-

uationes de calculis cerebri, bronchiorum, pulmonum, cordis, vesiculæ felleæ, hepatis, ventriculi & intestinorum, e quibus subinde ultra ducentos per alium excreti sunt. Vid *G. Horstii opp. tom. II. lib. IV. obs. 47. Franckenau de studiorum noxa p. m. 582. Io. Maur. Hoffmanni disquisitio corp. hum. anatomico-pathol. specim. XIV. §. 18.*

(3) *Flatus*, in primis intestinorum tonum seu motum peristalticum alterantes, quam molesti sint, id varia, quæ inde pendent, pathemata comprobant, vt sunt: dolores distendentes, intestinorum quasi rupturam minantes, colica flatulenta, alui obstructio, cardialgia, angustia præcordiorum & ructus; quæ singula quibusuis molesta sunt, grauius tamen adfligunt hypochondriacos, hystericas & quæ lochiorum ataxias expertæ sunt, de quibus in pathologia speciali iam egimus. *Conf. Stahl's diff. de flatulentia.*

2) *Aliæ extrinsecus corpori insinuantur:*

(1) *Miasmata* contagiosa, vna cum aëre infecto hausta aut in conuersatione cum ægris contracta: vnde morbi epidemici, maligni & valde acuti.

(2) *Venena adsumta* ex quocumque tandem regno fuerint; narcotica item, drastricta *αυω* vel *κατω* aut vtroque modo simul operantia. Omnia, quæ huius census sunt, partibus tam solidis quam fluidis perniciofa fiunt, motus vitales vehementer turbant, & hos nunc exacerbando, nunc sistendo, nisi ars mature succurrat, vitam tollunt.

(3) *Alia fortuito deglutita*, v. g. officula, spinæ, vitri fragmenta, aciculæ, hirudines, sperma ranarum, bufonum, nummi, fructus ignoti & res aliæ, quæ vel ex errore vel adpetitu peruerso adsumuntur, & morbosos effectus exerunt.

8. De *immaterialibus* morborum caussis, quæ in vitiis motuum præcipue consistunt, plenius nunc agendum erit.

1) *Peccatum* iure meritoque primum hic obtinere locum supra diximus. Per hoc enim mors in mundum penetrauit, & hic venenosus aculeus, corpus, quod inhabitat, multifariam

multifariam lædit. Si enim peccato corruptus homo non esset, nullum in corpus nostrum ius morbi haberent, imo ne quidem existerent. Præcipue autem ex venenato hoc fonte fluunt, quæ in animi pathematibus & reliquis noxia deprenduntur.

2) *Animi pathemata*; quorum vehementia tanta est, vt non solum illi subiecto, in quo excitata sunt, noceant, sed etiam in aliud corpus transferri possint, quod lactentes post iracundiam matris aut nutricis satis experiuntur. Sed de his patheticis motuum vitalium alterationibus & pessimis earum effectibus in *Consp. Hygieines* plenissime exposuimus.

3) *Sensuum internorum abusus* immediate pathemata producit, imo iam fouet, quia semper aliquod illorum subest & subiecta ad immoderatam adplicationem sollicitat. Sicut autem sensuum internorum nimia intensio sanitati generatim inimica est: ita speciatim de illorum noxa dicemus.

(1) *Phantasia* quando nimium exercetur, adpetitus prostermitur & digestionis ac nutritionis negotium sufflaminatur. Vnde habitus euadit macilentus, vires fatiscunt & non raro vomitus, obstructions alui, febres & deliria succedunt. Quid phantasia valeat in foetus formatione turbanda, omnibus notum est. Præterea imaginatio in sensibilibus sæpe vomitus, catharSES, febres tam intermittentes, quam acutas producere solet. Constat de viro quodam, eum toties coryzam pati, quoties aliquem coryza laborantem adspexit. *Conf. Irenæi Vehr diss. de phantasia morborum parente & medico Francof. ad Viad. 1681. Fr. Hen. Werckmeister de imaginatione morborum causa. Halæ 1694. Alberti de valetudinariis imaginariis. it. de therapia imaginaria.*

(2) *Memoria* eosdem pæne effectus exserere solet; vnde occurrunt, qui impense rogitant, ne in sermonibus mentio fiat perpeSSI morbi, aut olim sumti medicamenti cathartici, emetici. Et alii ex sola narratione ante actorum, aut iniuriarum calamitatumque perlatarum, ira accendi, febre corripì, aut colica affligi obseruantur.

- 4) *Propensio naturæ ad male operandum*, cuius fundamentum in lapsu & peccato positum est. Nam ex hoc fonte fluunt
- (1) *crassa ignorantia*, vt sæpe consilium deficiat, nec suppetat, qua ratione, qua proportionem & quamdiu in morbis operandum sit.
 - (2) *malitiosa tergiuersatio*, sub qua ad motus erroneos, interruptos, & insufficientes pronior est, quam ad legitimos, constantes & adæquatos.
 - (3) *Impotentia*, quæ in multis motuum anomaliis crebro se prodit, quæque efficit, vt sæpius a morbo, cuius magnitudini valide satis resistere non potest, natura vincatur.
 - (4) *Damna*, quæ ex his tribus vitiis in praxi obseruanda se offerunt, nunc indicabimus.
 - (5) *Intempestiui* sæpe cientur motus.
 - (6) *Nimium trepidantes & insufficientes* respectu materiæ, graduum, durationis, cum summo vitæ periculo suscipiuntur. Nulla enim, exceptis læsionibus viscerum fonticis, materia tam pestilens, tamque maligna ac deleteria est, quam natura non valeat superare per motus ordinatos, proportionatos & constantes. Tot namque a morbis malignis & febribus acutis inflammatoriis autocraticis, seu sine vlllo artis adminiculo curantur, vt satis inde elucescat, mortem sub his morbis non tam materiæ, quam potius vitali principio, morbum male oppugnanti, esse adtribuendam.
 - (7) *Errores in eligendis & adplicandis organis* contingunt. Interdum enim electio tam erronea est, vt necessario funestus sequi debeat euentus. Alio tempore legitima quidem eliguntur organa, sed male adplicantur, sub motibus nimirum iam valde impetuosos, & pertinacibus, iam iusto remissioribus, quo vtrouis modo nihil, quod salutare esse poterit, obtinetur.
- 5) *Ex immaterialibus rebus* duæ restant consideratu dignissimæ, nempe *sensibilitas & consuetudo*. His enim neglectis multa in morbis phænomena non possunt explicari.

(1) Ad

- (1) Ad *sensibilitatem* quod attinet, non adcuramus illam, quæ omni homini inest, sed quam indiuidua nonnulla habent singularem. Hæc uti non semper in debilitate quadam aut teneritudine, ut quidam volunt, sed potissimum in exquisita actiuitate, intenta organorum adplicatione, attenta obseruatione, perceptione, æstimatione & huic superstructa motuum alteratione consistit: ita ad morbos varios, graues, intricatos, non solum disponit, sed eos quoque introducit & sustentat. Maior longe exemplorum, quæ id probant, est numerus, quam ut in medium hic proferri expediat. Hoc tantum notamus, quod temperamentum & sexus multum omnino hic contribuant.
- (2) Ceterum obseruanda est illa sensibilitatis diuersitas, qua quidam facile morbos cutaneos incurrunt, cum alii capitis & faciei potius experiantur afflictiones; nimirum congestiones, inflammationes, tumores.
- (3) Sunt porro, qui promte satis variis primarum viarum molestiis, cardialgia, vomitu, colica, diarrhoea vexantur, si vel minima adfuerit suspicio aut æstimatio commissi alicuius in diætam legalem peccati, adeo, ut ne medicamentis quidem aliquid effici possit. Quo etiam illa in praxi obuia difficultas spectat, quando quidam emplastra, vnguenta, pulueres, pilulas & varia odorifera cane peius & angue auersantur, & libentius pati, quam curari volunt. Septem singularia sensibilitatis exempla recensentur in *Consp. therap. general. tab. I. obs. 23.*
- (4) *Consuetudo egrotandi* seu prompta motuum extraordinariorum, ob leuiiores causas, suscepta repetitio & habitualis quasi continuatio, citra materialem noxam, aut vere præsentem, aut eiusmodi motibus minus dignam; sensibilitate & præpostera æstimatione subinde colludentibus. Hinc sæpe post febrilem materiam, quamuis sufficienter euacuatam, nihilo minus obseruatur motuum continuatio, nec necessaria, nec utilis, sed ex consuetudo tantum facta; quemadmodum hoc subiecta variis

variis negotiis hæmorrhagicis implicata præ aliis euincunt, si præcipue moralis eorum indoles conspirat, secundum quam multi adeo præcipitem in agendo alacritatem ostendunt, vt agendi cupiditate ardeant, nec adquiescere possint ante, quam intentioni suæ crebro motuum exercitio satis fecerint. *Conf. Alberti diff. de consuetudine & insuetudine ægrotandi.*

9. De Metaphysicorum tandem *quatuor caussarum generibus* hoc obseruandum, quod

- 1) *caussa materialis* hic nobis denotet materiam vel læsionem, quæ corpori statum morbidum inducere & naturam ad præternaturales motus excitulare potest.
- 2) *Causa formalis* autem dicitur essentialis determinatio, per quam materia illud fit, quod esse debet & per quam ab aliis distinguitur.
- 3) *Causa efficiens* est illud in corpore agens principium, a cuius vi sola actio & motuum, propter causam materialem institutorum, initium ac continuatio dependent. Cum vero *efficiens* instrumentis certis vtatur, sciendum, quod *causæ* eiusmodi *instrumentales*
 - (1) vel *materiales* sint, vt partes corporis organicæ,
 - (2) vel *imateriales*, nempe ipsi motus.
- 4) *Causa finalis* illa habetur, propter quam *efficiens* agit.

10. Hæ ipsæ vero causæ ad morbos quidem frequenter applicantur, sed ob diuersas auctorum hypotheses ita passim confunduntur, vt alii *materiali* causæ tribuant, quod alii ab *efficiente immateriali* deducunt. Sic porro formalis ratio, quæ *efficientem* cum *finali* connectit, ob eandem principiorum diuersitatem, diuerso plane modo explicatur.

11. Ceterum causæ sunt respectu *ordinis* vel *propinquæ*, vel *remotæ*.

- 1) *Propinquæ* iterum sunt
 - (1) vel *antecedentes*, quæ in corpore delitescunt & a remotis excitatæ, *proximam* constituunt.
 - (2) vel *proximæ*, quibus utpote positus morbi effectus ponitur.

(2) *re-*

2) *remote* seu *procatartica*, quæ latentem in corpore dispositionem excitare valent, vt morbus fiat.

12. Litigant auctores de caussa *proxima* & *continente*, quam hi pro vna eademque declarant, alii autem curate eas ab inuicem distinctas volunt; paruo cum rei medicæ emolumento. Eo etiam pertinet illa controuersia: an vnius morbi plures esse possint caussæ antecedentes? vtrum antecedentes extendi queant ad remotas? & quæ huius census alia sunt oppido sterilia.

III. *VSVS.*

1. Cum morbos curare idem sit, ac eorum caussas tollere; sponte consequitur, eum, qui veras caussas non perspicit, cæca empiria vel ventum ferire, vel fatis impeditæ curationes instituere.
2. Magni vsus esse hanc de caussis doctrinam & penitiorem earundem cognitionem, ne antiquos quidem scholæ medicæ antistites fugit. Hinc Medicum ad morbum sanandum sufficere crediderunt tantum, quantum ad cognoscendam causam suffecerit. *Conf. Hippocrates de arte.* Et in libro de flatibus affirmat, quod Medicus, caussis cognitis, potens demum sit, ea corporibus adferre, quæ illis conducant.
3. Singularem vero vtilitatem exserit hæc doctrina in formandis *indicationibus*, quæ numquam conuenientiores excogitari possunt, quam vbi morbi caussa vere perspecta fuerit.
4. Præter ea cognita caussa, certior formari poterit *prognosis*. Exemplo sint morbi ætatum & temperamentorum generatim. Nam

1) *ratione temperamenti* Medicus hominem intuens præfagire quodam modo potest, quibus morbis esse possit expositus. Sic

2) *ratione ætatum* diiudicat, quibus vniquam obnoxius fuerit, quibus nunc & in posterum futurus sit. Qui enim vna ætate alicui morborum generi subiecti sunt, illi sequentibus ætatibus, aliis iterum pathematibus, quæ

ad id genus pertinent, corripī solent. *Vid. Stablius de morbor. et. fund. cap. I. & II.*

5. Rem porro illustrabimus per conuulsionum negotium. Quando enim in subiectis iunioribus plethora cum humorum spissitudine, horum motuum causa est, tum venæsectione & debitarum excretionum promotione facilius curabuntur, quam aliis quibusvis decantatis antispasticis, antepilepticis specificis. In quibus autem vermes in causis sunt, aut commotiones patheticae, aut febres, in iis longe aliter procedendum est.

IV. OBSERVATIONES.

1. Ex indicatis cognitionis causarum vsibus patet, earum scrutationem pathologiae studiosis eum in finem commendandam esse, ut mature tam veterum, quam recentiorum aberrationes perspicere & a fictis vera dignoscere discant.
2. Licet recenti ævo frequentes cadauerum sectiones non nihil ad ampliorem causarum materialium notitiam contulerint; futuro tamen practico cauendum est, ne morborum producta pro ipsis causis temere adripiat, & sibi aliisque imponat. Nam defunctorum anatome potius mortis, quam morborum causas detegere solet.
3. Naturalis dispositio corporis ad ægotandum primum locum in causis naturalibus occupat; sed obseruatu valde dignum est, quod nihilo minus singuli quique homines per totam suam vitam rarius ægotent, licet tam a priori, quam a posteriori clare demonstrari queat, quod vi huius dispositionis per quam facile morbis corripī possint. *Vid. Stablius de infrequentia morborum personali.* Quod vero actu tam sæpe non ægotent, hoc vitali energiae tribuendum est. Hanc natura præstat
 - 1) remotione & depulsione quarumcumque particularum e nexu suo secedentium, ne immanente actiuitate fermentatiuam solutionem perpetrare possint.

2) re-

- 2) *restauratione* quotidiana, qua id, quod sub motibus fatiscit & per eosdem eliminatur, commode suppletur atque hisce modis impeditur, quo minus dispositio in verum morbum transeat.
4. *Aetas & temperamentum*, quatenus certorum morborum causæ existunt, & symbolizantes alios sequente ætate inuiant, tanto attentius obseruari merentur, quanto frequentius præteruideri solent. Inter antiquos *Hippocrates* magnam ætatibus vim attribuit in morbis, quoniam ad faciliorem difficilioremque curationem eorum notitiam multum conferre credidit & morbos quosdam ætatis mutatione sanari recte monuit. *Galenus in comment. ad Hippocrat. de humoribus* f. m. 28. cum ætatibus humorum quoque migrationes fieri docuit.
5. Et ista quidem veteres. Recentiores autem practicos ab eo tempore, ingens istarum rerum obliuio cepit, a quo alienis fictionibus ab *Helmontio*, *Syluio*, *Tackenio* & ieiunæ mechanico-automaticæ pathologiæ statoribus prolatis ingenti feruore inhiarunt. Quo ipso etiam factum est, ut omnibus omnia quasi communia facerent, & hæmorrhagias in primis, admodum peruerse tractare, minus dubitarent, quia earum causas, & secundum ætates dependentiam non perspexerunt. *Conf. Stahlus de nouitatibus medicis in genere.* §. XV - XX.
6. De causis non-naturalibus generatim obseruandum, quod omnino morbis causam præbere valeant, raro tamen sub alia conditione, quam si subiecta iis abutantur, & incongruum vitæ genus concurrat.
7. *Præternaturales* eo maius periculum inuoluunt, quo nobiliores sunt partes, quas infestant.
8. Causæ immateriales quia vitæ instrumenta immaterialia, nimirum *motus*, maxime lædunt, turbant & peruertunt, citius ac vehementius nocere solent, quam *materiales*.

9. De peccato speciatim hic notandum, quod res e longinquo petita haud sit, si morborum caussis immaterialibus primo loco inferatur. Ethnico enim animo circa hanc doctrinam versari, & omnia mala certis tantum materiis adscribere, Medico christiano valde foret indignum.
10. In *tabula de differentiis morbor.* iam docuimus, dari *morbos motuum*, vario modo *ανωμαλως* agentium; & supra sub *different.* denuo quædam addidimus; ex quibus palam fit, quod motus, sine quibus alias nulla morbi curatio siue autocratica, siue artificialis fuerit, absolui potest, nihilo minus grauium morborum & funestorum euentuum causa fieri soleant; si contra ordinis, quantitatis & temporis normam peccauerint. Nec adeo mirum hoc est, licet maxime videatur paradoxon, quod ipsa medicina naturæ, seu motus conseruatorii interdum destructorii & mortiferi fiant: cum idem plane obseruare liceat in spiritalibus, veluti *S. Paulus in epist. ad Rom. cap. VII, 10. 13.* conqueritur, optimam nimirum legem, quæ ad vitam data sit, cessisse in mortem, quia peccatum se se immiscendo pessimos hosce effectus produxerit.
11. Præterea probe tenendum, naturam sub hisce quoque anomalis motibus nihilo secius eo respicere, vt corpus suum conseruet; licet veram methodum deferendo opus suum debite non absoluat. *Vid. Stablius de erroribus naturæ medicis.*
12. Ceterum ipsi morbi aliorum morborum causæ sæpius fieri solent; id quod pessimis conseruariis suppressarum hæmorrhagiarum & febrium male curatarum exemplis demonstrari potest, quas non numquam repentinus phlegmonodes tumor, interdum dolores articulationum, vera œdemata, hydrops & febres acutæ excipere solent. *Conf. Stablius de morbis consequentibus. Frid. Hoffmannus de morbis ex aliis prodeuntibus. Halæ 1716.*
13. Tandem auditu ingratum, sed longe verissimum est, medicationes, imprudenter adhibitæ, grauiorum morborum

rum fieri causas; de quibus tamen prolixè hic commentari non licet, quia amplior campus est, quam ut vnius observationis cancellis includi possit. Interim conferri merentur *Frid. Hoffmannus in diss. de imprudenti medicatione multorum morborum causa Halæ 1715. it. de Medicis morborum causa 1728. Nenterii theoria hominis ægroti sect. II. cap. XIII.*

TABVLA V. DE PLETHORA.

I. DEFINITIO.

Plethora est sanguinis abundantia, debitam proportionem, quæ ad quotidianum & necessarium vitæ usum exquisitè requiritur, excedens, corpusque humanum ad multa morborum genera disponens.

II. DIFFERENTIA.

1. Quamvis indicata sanguinis copia verus morbus non sit: merito tamen de illa in pathologia, tamquam de præcipua plurimorum morborum causa, tractari debet, quia cognita causa, expeditior esse solet morbi diiudicatio & medela.

2. Plethora ab auctoribus distinguitur in *simplicem* & *complicatam*.

1) *Simplex, legitima, naturalis*, quam & *polyhæmiæ* vocant, est

(1) vel *ad vasa*, quando nimirum sanguis in corpore minus spongioso ita abundat, ut vasa turgida & distenta efficiat.

(2) vel *ad habitum*, quæ in subiectis, vasis minoribus præditis, partes porosas intimius penetrat, ut inde habi-

rus ob sanguinem per cutim quasi transparentem floridus ac rubicundus reddatur.

(3) vel *ad vires*, quando viribus grauis euadit & actiones tam vitales, quam animales impeditiores reddit, cum artuum grauitate, lassitudine & torpore: & hæc quoque dici solet *urgens*.

2) *Complicata, spuria, præternaturalis*, dicitur, in qua, præter spissitudinem, aliorum quoque humorum impuritates commixtæ obseruantur; vnde quid sit *plethora biliosa*, quid *serosa*? facile colligitur.

3. Ratione consequentium molestiarum, magis toleratur

1) *plethora sibi relicta*, quia statum vere morbidum non inuoluit; e contrario autem

2) *plethora commota* varias sæpe congestiones, infarctus, inflammationes & febres producit.

4. Differt plethora ab *habitu pleno, eusarkeia*, qui frequenter quidem plethoræ sociatus deprehenditur, sed sine insigni plethora subinde occurrit.

5. Neque confundenda est plethora cum *πλησμονη*, quoniam hæc non humorum aut sanguinis, sed proprie ciborum bene nutrientium abundantiam & satietatem denotat. Vid. Hippocrates lib. IV. de rat. vict. sect. III. f. 41.

6. Quæ ceterum non nulli adferunt de plethora *uniuersali & particulari*, oppido sterilia sunt: quemadmodum illa plethoræ distinctio, qua in *abundantem & exundantem*; item ad *iustitiam & pondus* dispertitur, iam sub *differentiis* supra positis comprehenditur.

III. SIGNA

1. *Plethoræ sibi relicte.*

1) Bonæ valetudinis & roboris præsentia.

2) Color faciei

in *sanguineis* floridus & rubicundus,

in *cholericis & melancholicis* vasorum iustatione & adpectu viuidiore manifestus.

3) Ad-

- 3) Adpetitus optime sibi constans.
- 4) Somnus quietus & in loco temperato profundior, quam in calido, vbi facile reddi solet inquietus.
- 5) Pulsus plerumque magnus & plenus.
- 6) Artuum grauitas & facilis eorum obdormitio.
- 7) Torpor ad motus voluntarii exercitium & prompta defatigatio, cum sensu contusorio, a partium fibrosarum distensione; cui sæpe peculiaris illa accedit sensatio in cute, quasi seta pungerentur.
- 8) Oculorum humiditas fere continua.
- 9) Sudatio facilis, etiam sub leuiore corporis motu.
- 10) Frigoris & æstus singularis & promptus sensus, maxime in feminis, quæ sæpe frigus in capite persentiscunt, ac si glaciei frustum vertici incumberet.

2. *Plethoræ commotæ :*

- 1) Plethoram siue per calorem atmosphæræ, siue per motum voluntarium, potus spirituosos aut animi pathemata commotam sequitur somnus inquietus, interruptus, cum corporis crebra iactatione & in quibusdam cum paucis.
2. Insomnia anxia de corporis proprii immobilitate & grauitate, de oneribus prementibus, incendiis, suppliciis cruentis; aut transitu per flumina rubra & quæ sunt alia. De quibus scite iam *Galenus* monuit: quod plethoræ & sanguinis euacuationem isthæc indicent. *Vid. eius liber de dignotione ex insomniis.*
- 3) Vertiginosa adflictio magis, quam alias in grauescens cum transitoria visus obnubilatione & aurium tinnitu.
- 4) Difficilior & anhelosa respiratio.
- 5) Aëstus & palpitatio cordis diutius continuans.
- 6) Quibus omnibus subinde effleræ accedere solent hæmorrhagiæ.

IV. *SVBIECTA.*

1. Iuniores magis quam senes, & sexus femininus præ virili-

2. Ho-

2. Homines de temperamento sanguineo plurimum participantes potius, quam alii.
3. Otiosi aut vitæ saltem sedentariæ dediti.
4. Victu vtentes lautiori, pleno & polyhæmiæ admodum velificanti.
5. Illi, qui naturalium excretionum sanguinis suppressiones patiuntur, aut artificiales negligunt.
6. Tandem & illi, qui laborioso vitæ generi, alias adsueto, nuncium mittunt, & in otio genium demulcere student.

V. CAUSSAE.

1. *Procatartica* causæ ex iis, quæ in subiectorum denominatione adlata sunt, facile perspiciuntur.

2. *Antecedentes*

- 1) *Naturales*, sunt

- (1) *Aetas*.

- a) Quantum ad *tres* priores attinet, non temere prætermittenda est illa de abundantia sanguinis necessitate obseruatio. Nam corpus, cuius partes inde a natiuitate notabili augmento crescere, secundum omnes dimensiones extendi & ad futuros vsus aptæ firmæque reddi debent, indiget materia huic negotio idonea & conueniente, quæ aliunde sumi nequit, nisi ex sanguine eiusque lymphæ nutritia.
- b) Perficitur autem corporis incrementum perpetua partium extensione & dilatatione, ad quam necessario maior sanguinis copia requiritur, quam in præsens partium continentium capacitas exquisitè admittit, quia sufferciendo & sustentando extensionis actus iuuari ac promoueri debet. Quantum vero quotidie pro incremento extensum est, tantum sanguine iterum expleri debet, alias subsequeretur extensi collapsus, & corporis augmentum foret impeditum: vnde ineptitudo ad functiones vitales & animales per plurium annorum interuallum succederet, contra naturæ scopum & intentionem. Et quia tribus primis ætati-

ætatibus natura nouæ indies ac vltioris extensionis studiosa est, sanguinis quoque parandi negotium quam maxime viget. Atque hinc ratio patet, cur appetitus in iunioribus tantus sit, vt apud quosdam in voracitatem degeneret.

(2) *Sexus*

a) *Masculinus*. Licet in hoc corporis incrementum iam absolutum sit, tamen labores, quibus præ se-
quiori destinatus est, requirunt, vt semper sufficiens & paulo abundantior sanguinis copia adsit, ne humorum imminutio, sub quotidianis motibus confumtoriis, virium debilitatem post se relinquat, & varia sanitatis impedimenta producat.

b) *Femininus* abundantia quadam sanguinis omnino gaudere debet, ob arduum & instans generationis ac nutritionis negotium, ne foetui desit, vnde alatur. Et quoniam temperamenti ratio in hoc sexu generatim conspirat, plethoram in feminis tam ad habitum quam ad vires præcipue obseruare licet.

(3) *Temperamentum*

Sanguineum, in primis si purum est, aut reliquorum tenet principatum, admodum habile obseruatur ad producendam & fouendam plethoram. *Conf. Physiologia tab. de temperamentis; collata diss. Stahlî de temperamentis physiologico - physiognomico - pathologico - mechanice enucleatis.*

2) *Non naturales.*

(1) *Cibus & potus*. Horum vsus simpliciter adcusandus non est, tamquam plethoræ causa; sed immoderatus abusus, seu gulæ cultus, qui per ciborum varietatem & saporum illecebras semper in nimium tendit, præcipue apud illos, qui non tam de vita alenda, quam de corpore saginando solliciti sunt.

(2) *Motus voluntarii neglectus & quietis somnique intemperans studium*, si victui pleniori accedant, plethoram

H

ad

ad excessum usque apud plures augere solent. Vbi præcipue hoc obseruandum, quod natura, intentione admodum prouida hic agat, dum plethoram etiam in iis auget, quorum corpora pridem formata sunt, & præter conseruationem, nouo incremento haud indigent. Quia enim ipsa vita per continuas secretiones & excretiones conseruatur, sub quibus notabilis semper humorum pars fatiscens decedit; hinc adpetitus viget & consumtarum portionum restauratio sine vlllo sanitatis incommodo contingit. Quoties vero dicti motus vitales segnius exercentur, tum ob motus voluntarii intermissionem, quos tamen *natura* in hoc negotio *supponit*, toties inualefcit plethora, adgrauantur vires & ipsa sanitas periclitatur.

(3) *Excernenda* consueta, si retenta fuerint, eximie plethoram adaugent, aliaque inde pendentia incommoda multiplicant, quod innumeris exemplis probari potest eorum, quibus narium hæmorrhagiæ, hæmorrhoides, menses, consueti sudores, diarrhœæ, coryzæ & anniuersarii vomitus supprimuntur; & quos vicissim retentorum molestiæ adfligunt. Hæc breuiter *Galenus* complectitur, dum in causis plethoræ habet *superiorem vitam in otio copiosioribusque esculentis ac potulentis traductam & excretionum consuetarum retentionem. Vid. eius liber de plethora cap. I. f.m. 50.*

3. *Efficiens causa* est prouida natura, quæ optima intentione plethoræ generationem, etiam post plene absolutum corporis incrementum, porro continuat, minime autem vt inde corpus adgrauetur & vita tot exponatur periculis, sed vt eius conseruatio, motibus vitalibus perpetranda, & voluntariis adiuuanda, expeditius fiat ac diutius continuari possit. Agit hoc principium vitale tanto promptius, quanto liberius huic negotio a pluribus annis iam adsueuit, & consuetas semel intentiones & sub his certos motus difficilius intermittere solet. Nam homo præ aliis animalibus hanc habet indolem, vt magno nisu, ingenti desiderio & pertinaci intentione id agat, expetat ac moliatur, quod iam olim sæpius ob-

obtinet, ut pridem inculcavit *Stablius de venæsectionis patrocinio sect. II. cap. IV. p. 22.*

4. Ex quibus omnibus inter se collatis & debite expensis, elucescit, quod tam in corpore augendo, quam complete formato abundantia quædam sanguinis, ob certos fines, in promptu esse debet, adeoque natura erroris haud sit adculpanda.

5. Vnde magno conatu nihil certe egerunt, qui cum *Helmontio* plethoram negare sustinuerunt. Quod enim dicant,

1) Deum nihil agere frustra, hoc quidem verissimum est.

2) Quando autem de natura idem adfirmant, id non absolute & semper verum est. Naturam enim sæpe frustra, hoc est, sine probabili nedum necessario fine & usu aliquid agere, probari potest exemplis

(1) *Adpetitus*, secundum cuius stimulum plerique hominum longe plus edunt, quam necessitas postulat; & si cibis simplicioribus vesci obtingeret, vix quartam eorum partem adsumerent.

(2) *Pinguedinis nimie*. Huius enim nullus usus, nec vlla necessitas est, cum corpori potius magnum inde onus accedat & varia mala partim producat, partim curatu difficiliora efficiat, ut nullum sit dubium, naturam in quibusdam subiectis etiam in plethoræ nimio augmento omnino frustra agere.

VI. VSVS.

Vsum habere plethoram naturalem sub causis distincte proposuimus. Quantæ vero noxæ e plethora indies augescente corpori & sanitati succrescant, e *tab. de differentiis morbor. ibid.* sub morbis *quantitatis* perspicui potest. Quare inculcandum hic ducimus multiplicem utilitatem, quæ in Medicum ex negotii plethorici solida cognitione redundare potest. Hac enim probe imbutus

1. Facile diiudicabit vanas opiniones eorum, qui, *Helmontio* præeunte, rhetorice magis quam vere plethoram negant & sanguinem pro vitæ thesauro ac balsamo habent, cuius nunquam ad vitium usque possit dari excessus. Sed de contra-

rio conuincimur per scholæ medicæ documenta, & tot plethoricorum subiecta, quæ in praxi offeruntur.

2. Neutiquam se patietur seduci ab axioma illo vano & friuolo: *si datur plethora, poscit euacuationem, non venesectionem.* Huius enim parcemiæ patroni, quam ieiuni sint tam in vniuersa œconomix animalis theoria, quam in ipsa praxi, vel ex eo colligitur, quod iam veteres agnouerint, sudorifera pariter ac purgantia minori efficacia in corpus plethoricum agere. *Conf. Stablii Venesectionis patrocinium Sect. II. cap. I. Vid. etiam Galenus de Venesect. aduers. Erasistrat. cap. VI.*
3. Perspicere valebit veram ætiologiam, cur multi manifesto plethorici, in quibus sanguinis conficiendi negotium ob temperamenti rationem & diuturnam consuetudinem tam promte succedit, sine vlllo plethoræ incommodo vitam in feram vsque ætatem transigant, cum alii abundantix molestias perpetuo experiantur. Prius contingit illis, qui validis motibus adfueti iisdem quotidie vacant; posterius obseruatur in litteratis aut artificibus lepturgis, qui omnes vitæ sedentariæ dediti sunt.
4. Cognoscet, quo modo plethora consiliis potius salutaribus, quam auxiliis pharmaceuticis, commode minui & plena euphoria conseruari possit.
5. Porro intelliget, quod plethora, præcipue cum spissitudine complicata, non solum per se sanitati nocere & morborum agmini vias pandere possit; sed etiam alios morbos, quibus accedit, contumaciores reddat. Manifestat se huius rei veritas in illis casibus, vbi specialis quædam corruptela e corpore eliminanda est. Tunc enim non tam liber nec tam frequens aditus ad colatoria & secretoria vasa datur; vnde necesse est, vt febriles commotiones maiori cum impetu & duratione peragi debeant, si natura fermentatiuas portiones, remouere & vltiorem corruptionem præcauere velit. Hoc & vulgus in epidemica grassatione iam animaduertit, dicens: *die vollblütigen Leute werden am heftigsten angegriffen.*

6. Ex fluxionibus spontaneis seu hæmorrhagiis, tacite & tranquille erumpentibus, addiscet indicationes formare, intentioni naturæ conformes. Naturam enim sequi eamque eoducere, quo motibus legitimis & securis tendit, ministerio medico incumbit. Vnde quam maxime quoque cauebit, ne salutares eiusmodi plethoræ imminutiones turbentur aut supprimantur.
7. Plethoram ex suppressis fluxionibus auctam & commotam maiori longe circumspectione tractabit, quam aliam simplicem ebullitionem: quia motus plethoricorum orgastici, si in primis ab animi pathematibus excitati fuerint, magnis anomaliis ansam præbere, & acutas febres producere solent.
8. Tandem & hoc comperiet, plethoræ incommoda longe citius & certius tolli posse per fluxiones naturales, quam per artificiales, quæ si circumspecte satis non instituantur, malum in peius vertere solent.

VII. OBSERVATIONES.

1. Cum pauci sint plethorici, qui abundantiam sanguinis commode tolerare possint; plurimi vero occurrant, quibus a plethoræ molestiis perpetuo vexari contingat: multum disquiri solet de remedio efficaci, quod plethoræ prouentum impedire & tot malis homines liberare valeat.
2. Dubitant plerique de tali remedio, propria experientia edocti, quod, etiamsi sudorifera, purgantia & venæsectiones adhibeantur, tamen incommoda minus cessent, sed in annos maiora sumant incrementa.
3. In *Hygieine nostra tab. V. p. 503.* & in *conspectu theoretico-practico tab. de plethora* distincte proposuimus, quod parcius vitæ a priori, & motus laboriosi a posteriori methodus sint plethoram minuendi & præcauendi longe præsentissima, breuissima & certissima. *Conf. Galenus de consuetudine cap. V.*
4. Non enim necessitatis res est, ut omnes in statum plethoricum, vires grauantem & reliquo vitali negotio molestum, deueniant. Quamuis enim quotidie edamus, & per nouum chylum ad humores augmentum admittamus: non tamen iusta hu-

morum proportio turbatur, si per motum sanguinis ordinarium & per corporis exercitia magis adiutum & intensum tantum humorum iterum consumitur, & in serum resoluitur, quantum ex quotidiano cibo singulis diebus in venas admissum est.

5. De veteris Germaniæ incolis constat, quod vix alios morbos nouerint, quam qui ex vulnerationibus & contusionibus ortum duxerunt. Nunc autem, immutata viuendi ratione, dudum desiit ista felicitas; iam enim non morbos, sed morborum catalogos recensere possumus. Ita ætas posterior Germaniam a barbariei contumelia quidem vindicauit, sed vna cum ciuilitate mollietatem, ignauiam & morborum agmina introduxit.
6. Plethoræ subiectis supra adnumerauimus illos, qui e laborioso vitæ genere transitum fecerunt in otiosum, quietum & suginando ventri adcommodatum. Videtur hoc adfertum quibusdam sufficienti fundamento carere, & potius statuumdum esse: quod illi, qui tamdiu sub certo vitæ genere incolumes vixerint, tam confirmata sanitate gaudeant, vt roboris penu tamquam in futuros euphoricæ vsus collecta solummodo frui, & porro valentes permanere possint, licet viuendi præsens ratio a priori deflectat.
7. Sed quorum animis huiusmodi opinio insidet, illis obseruandum commendamus,
 - 1) quod omnis mutatio e meliori in peius, qualis hæc est, e motu in otium, vere sit periculosa.
 - 2) quod natura in laboriosis iam adsueuerit eadem proportionem cibos adsumere, & sanguinem restaurare, qua antehac quotidie consumebatur. Si iam labores neglecti fuerint, eam ipsam consuetudinem tam in cibis adpetendis, quam in augendis humoribus firmiter porro obseruat: atque hinc plethora & quæ eam sequi solent grauiora oriuntur incommoda. Nemo itaque athletico habitu sub quotidianis exercitiis præditus, falso sibi blandiatur, ac si neglectis laboribus eundem diu retenturus sit.

8. Quod

8. Quod ad remedia subsidiaria attinet, quibus plethoræ imminutionem intendimus, nempe ad venæsectionem & scarificationem, non pertinent illa ad pathologiam, sed ad therapiam specialem, vbi explicatius de illis diximus.
9. Male ceterum consulunt plethoricis illi, qui secundum illud dictærium, *plethora, si datur, non venæsectionem, sed catharticam euacuationem postulat, curationem sulcipiunt.* Talis enim methodus *πλησμονη* congrua esset, non plethoræ, vt *Hippocrates* iam docuit *lib. IV. de rat. vict.*
10. Itaque qui plethoræ negotium *perspectum* & secundum suam originem, indolem & effectus solide cognitum habet, hos facile errores effugiet, & præterea sollicitus erit, vt nihil temere & nihil ex præiudicio agat, sed in hoc negotio naturam præeuntem, rationem suffragantem & experientiam confirmantem constanter sequatur. *Conf. Frid. Wilh. Klossii diss. de plethora eiusque præter naturam in corpus humanum productis effectibus. Argentorati 1724. Io. Andr. Fischleri diss. de plethora multorum morborum causa. Erford. 1723.*

TABVLA VI.
DE
SPISSITVDINE SANGVINIS.

I. DEFINITIO.

Spissitudo massæ sanguineæ est iusto crassior illius consistentia, quæ a plethoræ abundantis vitio & motuum defectu plerumque originem ducit, ac variorum morborum causam constituit.

II. DIFFERENTIA.

1. Ratione *quantitatis* spissitudo vel

- 1) *vniversalis* est, quando vniuersa humorum^d massa in toto corpore debitam fluxilitatem amisit & spissescencia laborat.
- 2) *particularis*, quæ in certis tantum locis obseruatur, v. g. in vena portæ & visceribus cum illa connexis, quemadmodum in hypochondriacis & hystericis id frequenter occurrit.

2. Ratione *qualitatis* seu indolis

- 1) *Simplex* & pura dicitur ea spissitudo, quæ a dyscrasia & specificis impuritatibus libera est.
- 2) *complicata* autem spissitudo, quæ speciali inquinamento siue venereo, siue scorbutico, siue alii maligno iuncta est. Non vero de hac, sed de illa in præsentī agendum incumbit.

3. Ratione *durationis* est, vel

- 1) *incipiens* & correctionem facile admittens, vel
- 2) *diutius adfigens* & altius radicata, quæ continuatam medicationem & perenne motuum exercitium efflagitat.

III. SIGNA.

Sunt maximam partem eadem, quæ in plethora se offerunt; in primis

primis autem obseruantur in illis, qui sanguinis spissitudine laborant, nempe

1. Animus anxius & ad agendum torpidus, abiectus & citra causas morales externas meticulosus & infractus. Hinc apud practicos solenne est dictærium: *schweres Blut, schwerer Muth.*
2. Grauitas artuum & totius corporis: vnde lassitudo sine præuio motuum exercitio.
3. Respiratio impeditior & sub motu leuiore angustationis sensus circa præcordia cordisque palpitatio.
4. Somnus anxius, parum reficiens & terrificis insomniis stipatus.
5. Crebræ pulsus & motus tonici alterationes, a quibus deinde caloris & coloris mutationes oriuntur, quæ corporis habitum modo strictiorem & pallescentem, modo magis turgidum & coloratum reddunt.
6. Secretionum & excretionum tardior successus.
7. Sanguis per venæ sectionem aut scarificationem eductus, respectu coloris, nigricat, respectu autem consistentiæ admodum crassius firmiterque cohærens est: vnde nec serosam portionem tam cito dimittit, & sæpe e vena secta fluere recusat.

IV. SVBIECTA.

1. Ratione *ætatis*:

- 1) Senes ordinarie præ iunioribus. Vid. *Stahl's dissert. de senum adfectibus* §. XXV.
- 2) Iuniores tamen, quibus maturius hæmorrhagiæ naturales suppressæ sunt, aut qui artificiales depletiones neglexerunt, sæpe in eum delabuntur statum, vt ratione spissitudinis humorum longe deterioris esse soleant conditionis, quam ipsi senes.

2. Ratione *sexus*

Feminæ præ viris, & in illis præcipue, quæ fessili opera suos labores perficiunt, aut plane otiosæ sunt, quod apud illas obserues, quæ de quotidiano victu numquam esse debent sollicitæ.

3. Ratione *temperamenti*:

Temperamentum melancholicum & sanguineo-melancholicum magis spissitudini fauent, quam cholericum & sanguineo-cholericum.

4. Ratione *vita generis*:

- 1) generatim illi, quibus viuendi ratio otiosa aut vegetiorum motuum expers est, cuius assiduus comes plethora esse solet.
- 2) Speciatim litterati, artifices & opifices, qui sedendo artis pensa absoluunt.

5. Ratione *climatum*:

Illi, qui septentrionalia incolunt, magis dispositi sunt ad humorum spissitudinem, quam qui in meridionalibus commorantur, tam ob aëris & diætæ, quam corporis & temperamenti rationem.

V. CAUSSAE.

1. *Causa primaria* est abundantia sanguinis; licet optimi, tamen ad spissitudinem valde proni. Huius enim excedens in corpore quantitas motus proportionem lædit, speciatim

- 1) *circulatio* tam frequenti circuitu absolui nequit, cum maior quantitas tardius, minor autem citius circumagi valeat. Vnde
- 2) *energia* impulsus manifesto læditur, prægrauatur & infrigitur. Nam sublata proportionem humorum ad motus, auferitur quoque debitus mouendi vigor.
- 3) *Via & meatus* nimia oppletionem semet ipsos offerciunt & quasi obstipant, ac necessariae procedendi facilitati nouum impedimentum obiciunt. Atque hinc
- 4) maior in dies motus progressui torpor inualefcit; humorum fluxilitas perit; secretionum & excretionum successus fit impeditior, superfluum redundantia, iustæ craseos immutatio & ipsa tandem spissitudo vera subnascitur.

2. *Causæ secundariæ* duæ sunt, quæ culpa voluntatis humanæ, rectius non instructæ, aditum inueniunt:

1) Escu-

- 1) Esculentorum largior ingestio & potus diluentis minus proportionata adsumtio.
- 2) insufficiens motus voluntarii exercitium, aut omnimoda neglectio, Quantum vero progressuum motum iuuet voluntarius, qui attenuatorius, transpulforius & per arctos fibrarum poros transpressorius est, in *Hygiene nostra* diximus. *Conf. Stablius de proportionibus humorum ad motus §. XIV. & diss. eiusd. de Viribus §. IX.*
3. *Causæ procatactice* si iam recensitis accedunt, spissitudini maius incrementum addendo ad altius radicandum inseruiunt. Tales autem sunt
 - 1) Animi pathemata, speciatim tristitia, metus, terror: de quibus vid. *Stablius de passionibus animi corpus humanum varie alterantibus.*
 - 2) Diæta sicca & crassa, acidorum & spiritus vini abusus, qui in primis humores reddit lentos; iisque coagulum inducit; cuius rei testimonium luculentum sanguis e secta vena profluens suppeditat. Nam strenui spiritus vini potatores cruorem spissum, tenacem & quodammodo albicantem emittunt.
 - 3) Refrigeratio immodica, siue per aërem imprudentius admissum, siue per frigidorum ingurgitationes facta, corpore in primis vndique calente.
 - 4) Sudores nimii sedentiorum, per quos portionis diluentis aquoso-serosæ insignis iactura fieri & spissitudo consequi solet. Laboriosi autem per copiosum potum hanc iacturam compensant.
 - 5) Sanguis hæmorrhoidal: & menstruus, præter naturam retentus, *Conf. supra subiecta.*

VI. VSVS.

1. Ipsa omnino spissitudo nullum habere potest vsum, quia tot malorum fomes est; sed penitior causarum cognitio eo maiorem in omni praxi adferet vtilitatem, quo nocentior earum esse solet ignorantia.
2. Præcipuum huius doctrinæ vsum *Stablius* ponit in eo, vt probe cognoscatur, veras & communes causas esse illas, quarum

rum supra iam mentio facta est sub *caussis* n. 1. & 2. non vero alias quasuis aliunde adductas; quoniam eadem quotidie in subiectis occurrunt, quæ spissitudine adfecta obseruantur. *Conf. Stablii diff. de proportionem humorum ad motus §. XIV.*

3. Aliæ e contrario caussæ, quas *occasionalium* nomine recensuimus, minoris sunt efficaciam per se, & solæ tantummodo agentes: at vbi efficaciores iam adfligunt, maius omnino pondus addere valent. Videmus enim plures animi mœrore adfectos, terroribus expositos, diætâ vili vtentes, refrigerationibus corpora sæpius exponentes, nimium sudantes, sed citra insequens spissitudinis vitium, quia omnes hos errores alio emendant modo, atque metuendam noxam motibus plerumque validis tuto auertunt.
4. Quia præterea causam *primariam* esse diximus plethoram; clarum satis est, spissitudinem certo præcaueri posse, si ipsius plethoræ inhibeatur prouentus, omnesque præcidantur occasiones, quæ ad illius nutrimentum & augmentum aliquid conferunt.
5. Porro his edocemur, corporis motum longe quidem efficacissimum esse spissitudinis remedium, circumspecte tamen adplicandum. Qua de re *vid. Conspect. med. theoretico-pract. tab. III. obs.*
6. Denique his causis rite pensitatis agnoscimus, spissitudinem nequaquam subnasci e vulgari & erronee supposita acrimonia. Acris enim plerumque penetrant & resoluunt; vbi autem aliquando acrimonia cum spissitudine concursat, ibi potius illius effectus est etiam causa.

VII. OBSERVATIONES.

1. Quibus *Tackonianum* placitum, vtut ferme exoletum, hodiernum adhuc placet, secundum quod omnes morbi ex acido quodam specifico & salinis potentiis, ad morbos excitandos aptis, deriuantur; illi & spissitudinem sanguinis inde pululare opinantur, iudicantes, abundantiorē acrimoniæ prouentum in corpore humano alium effectum edere haud posse, quam inspissantem & coagulantem.

2. Ve-

2. Verum enim vero, vti primum fundamentum, cui *Tackennius*, eiusque hyperaspistes *Sylvius*, theoriam falsam secure superstruxerunt, friuolum maximeque lubricum est: ita vtriusque dogmata tot laborant difficultatibus, vt solis inuentoribus relinquenda esse, pridem eruditi statuerint; quia nec commodè conciliare nedum demonstrare eadem valuerunt; cum salium contrarius effectus quibuslibet ob oculos versetur.
3. Fundamentum autem illius hypotheseos locus quidam *Hippocratis* præbuit, qui, si quisquam alius, profecto valde obscurus est. Dicit enim inesse homini amarum & falsum & dulce & acidum & acerbum & insipidum atque mille alia, quæ pro copia & viribus varias habeant facultates. Et hæc quidem mixtione & mutua inter se contemperatione neque cerni posse, neque molestia quemquam adficere. At vbi horum quidpiam secretum fuerit, & per se exstiterit, tunc & conspicuum fieri & hominem molestia adficere. *Vid. lib. de medic. prisc. Sect. I. f. m. 14.*
4. Si iam secretionem intra corpus factam intelligit; falsum est, quod secretum, v. g. dulcis chylus, amara bilis, falsa vrina &c. post sui secretionem conspicua fiant, quia per notabilem moram adhuc in corpore retineri possunt, licet pridem secreta. Immo potius *non secreta* per effectus fieri possunt conspicua; quod œdemata & icterus clare euincunt. Si autem per verbum *αποκριθῆναι*, quo in textu vitur *Cottis*, materiarum lapidarum excretionem & extra corpus eliminationem putat, iterum sibi contradicit. Nam excretum & e corpore reiectum, nullo modo illud lædere & molestia adficere potest; quemadmodum hostis absens nocere non solet. Atque ex his, pericopes huius perplexæ obscuritas satis superque cognosci potest, quæ proinde indigna est, vt ad nouam pathologiam acidam & falsam procedendam adlegetur & fundamenti loco substernatur. Ceterum verum est, quod peccantes qualitates in *mixtione* tantum non noceant, quantum quidem in *dissolutione* seu *secretione*, generatim sumpta.

5. Non autem prolixius vrgebimus difficultates, quæ hoc *Tackenio-Sylvianum* placitum porro premunt, quia manifesto laborat generalitate *subiecti, temporis, loci, præiudicio experientiae* & quæ sunt huius generis plura, de quibus *vid. Stahlus de pathologia falsa.*

6. Quod vero spissitudo plerumque mater quasi sit acrimoniæ, vti reliquarum impuritatum, probari luculenter potest

1) *generatim* per deductionem sub *caussis* suppeditatam. Nam motus progressiui segnities, quæ ab abundantia & humorum spissitudine dependet, magnum impedimentum adfert vniuerso secretionum negotio; quo demum languente etiam excretionum successus valde retardatur. Hinc serum falsum & acre, sulphureis particulis foetum, halituosum, orgasticum, magnam partem retinetur, & variarum corruptionum in humoribus causa existit.

2) *speciatim* per scorbutum; in quo spissitudo præcedit, & hanc grumosam sanguinis coagulationem sequitur, semiputrida corruptio. Hanc dum natura corrigere adnititur, motus excitat vehementiores; & sub his motibus tensoriis, pressoriis, arthritico-spasticis, contra hoc malum institutis, motus intestinus augeri & materiæ eiusmodi sulphureo-falinæ acres largiter generari solent, vti in *physiologia* demonstraui.

7. Quot ceterum incommoda immo & grauiores morbi ex humorum spissitudine prouenire soleant, id *ως εν συνολει* cognosci quidem potest e *tab. de differentiis morborum*, vbi qualitatis morbos sigillatim enumerauimus. Hic vero in tironum gratiam generatim monere sufficiet, quod a spissitudine, tamquam a causa materiali, oriantur

1) suppressiones depletionum sanguinis naturales,

2) multarum impuritatum coaceruationes,

3) malum hypochondriaco-hystericum & polymorpha illa incommoda, ab eadem causa oriunda.

4) Variæ

- 4) Variæ congestiones, stagnationes, stases, inflammationes, corruptiones, infarctus & læsiones viscerum chronicæ, quibus discutiendis & auferendis, variis motibus natura vitur, constrictoriis & propressoriis; vnde
- 5) tot motus tonici exacerbationes & spasmodorum genera, immo sæpe conuulsiones.
- 6) Melancholia hypochondriaca & hysterica & non raro ipsa mania.
8. Spissitudo præterea vniuersalis difficilior longe curationi auscultat, quam illa, quæ nuper circa quædam viscera suborta est; si imprimis temperamenti ratio conspirat & vitæ genus illam promouet.
9. Subito autem per repentinas corporis refrigerationes induta, fieri solet lethalis; quemadmodum eius exemplum memoratu dignum *Nenterus* attulit in *pathologia* p. 80. Nec facile alium, quam funestum euentum sortitur illud spissitudinis vitium, quod philtris & venenis originem debet.
10. Neque prætereundum, quod spissitudinem vix auferre liceat, si humorum quantitas prius non imminuta fuerit. Nam ad spissitudinem feliciter resoluendam, liberior requiritur progressius motus; qui obtineri nequit, nisi spatio ad mouendum maiori, in vasis antea nimium repletis, concesso, & turgescencia eorum sublata: quod ipsum plus adferet commodi, quam salium volatiliū ingens quantitas deglutita. *Conf. Fr. Hoffmanni exercitatio acroamatica de acidi & viscidī insufficiētia cap. V. p. 21. cap. XII. p. 66.*
11. Porro obseruandum, quod inualeſcente licet spissitudine, veræ tamen vasorum sanguiferorum obſtructiones longe rariores sint, quam quidem vulgo creditur. Quod vero tam difficile etiam in minoribus vasis contingant, id motus perpetuo resistentes efficiunt. *Conf. Stablii in diss. de obſt. v. vasorum sanguiferorum §. VIII. XI. qui solide §. L. inculcat, quod illa mala, quæ alii a passiva obſt. deducant,*

cant, potius sic dictæ regurgitationi, seu curate loquendo, sanguinis a maioribus vasis versus minima *restrictioni* attribuenda sint.

12. De curatione tandem velut in transitu generatim hoc notamus, quod illa plerumque opinione soleat esse impeditior. Vti enim talia subiecta in moralibus tam ad agendum, quam in agendo, trepida, timida, turbulenta esse & præpostero impetu aut tergiuersatione negotium adgredi obseruantur: ita & in vitalibus eundem morem seruat natura, & hoc quidem eo certius, quo maior esse solet labor obiectus, breuior opportunitas agendi, præsentius periculum & incertior totius conatus exitus. *Conf. Stahlî theoria p. 645.*

TABVLA VII. DE CACOCHYMIA.

I. DEFINITIO.

Cacochymia est malus humorum status, seu massæ sanguineæ & debitæ eiusdem craseos per varias impuritates deprauatio, a suppressis potissimum excretionibus originem ducens.

II. DIFFERENTIA.

1. Differunt auctores in *genere* ponendo. Qui *Galenum* sequuntur in *lib. de plethora cap. XI.* & cacochymiam prauorum humorum *copiam* esse putant, non plus rationis habent, quam qui contrarium adfirmant; quod nimirum adficiendi modus in cacochymia non dependeat ab ipsa abundantia, sed a vitiosa qualitate.
2. Cacochymia, *strictè* sumpta, eam denotat sanguinis *crasin*, cui particulæ heterogeneæ, sulphureo-salino-mucosæ copiosius intermixtæ sunt. In *latiori* autem significato, præter dyscrasiam mixtionis, *consistentiæ* quoque vel iusto spissioris, vel tenuioris vitium simul comprehendit.
3. Ratione *quantitatis* est vel
 - 1) *uniuersalis*, quæ uniuersam sanguinis massam foedat; vel
 - 2) *particularis*, quæ certam corporis regionem aut peculiare viscus occupat. Hinc passim legitur de cacochymia cerebri, pulmonum, renum, vteri.
4. Ratione *indolis*
 - 1) *generalioris*:
 - (1) *Simplex* dicitur illa, quæ alii morbo sociata non est, qualis tamen rarius obseruatur.
 - (2) *Composita* seu *complicata*, quæ cum aliis morbis coniuncta occurrit; e. g. si cacochymicus simul sit hypochondriacus, aut vexetur spasmis & plethoræ vitio.

2) *specialioris*:(1) *Benigna* & quidem

- a) *Salsa*, qualem observamus in scabie.
- b) *aquoso-ferosa*, in leucophlegmatia, anasarca, hydropse.
- c) *mucosa* in subiectis phlegmaticis, pueris & senibus.
- d) *biliosa*, in ictero.

(2) *Maligna*, seu ut aliis placet, *putrida*, qualis in leprosis & venerea lue infectis manifesta est.

- 5. Cum in cacochymia attendatur vitium *crasceos* in sanguine, tamquam illius proprium: tum facile erit, eam a *spissitudine* distinguere, utpote in qua *consistentie* vitium in primis manifestum est.
- 6. A *Cachexia*, cum qua omnino adfinitatem habet, in eo differt cacochymia, quod in hac partes magis fluidæ, in illa vero tam fluidæ quam solidæ adficiantur.
- 7. Præterea distinguenda est *impuritas* sanguinis cacochymici a vera eius *corruptione*, quæ per varias se prodit exulcerationes, de quibus dicetur in sequentibus.
- 8. Quæ ceterum alii adferunt de cacochymia *primæ*, *secundæ* & *tertiæ coctionis*, illis fusius exponendis hic merito superfedemus.

III. *SIGNA*.

- 1. Adpetitus læsio.
- 2. Somnus interruptus.
- 3. Habitus corporis pallidus, tumidus & subinde livescens conspicuus.
- 4. Secretionum & excretionum impeditus successus, in primis autem, sudoris & aluinæ eiectionis.
- 5. Urina pallida, & non raro turbida.
- 6. Lassitudo in toto corpore quasi vlcerosæ, ut Iouertus tradit in *Isagoge methodi therapeutices* f. 410.
- 7. Præter alia incommoda, expulsionem, observante Stahlio, vlcerosæ, subtiles, acres & serpiginosæ.
- 8. Animi languor & virium imminutio.

IV. *SVB-*

IV. SVBIECTA.

1. Homines potissimum desides & otiosi.
2. Spissitudine iam adfecti.
3. Diæta crassa & vili vtentes.
4. Variarum excretionum suppressiones passi.
5. Cum personis scabie aut lue venerea infectis multum commercii habentes.

V. CAVSSAE.

1. Causæ materiales antecedentes & proximæ e subiectorum recensio tam clare patent, vt ferme superfluum videatur, plura de eodem argumento hic commentari.
2. Interim hoc notasse iuuabit, quod fictiones illæ de tot salium prouentu in corpore humano, nihil minus, quam veras cacochymiae causas constituent; cum illa *Hippocratis* verba, quibus pathologia falsa innititur, reuera in non satis clare intellectis reputanda sint, quidquid etiam viri docti commententur. *Vid. quæ in tab. de spissitudine* de hac infelici phantasia, vt *Stablius* eam vocat, iam monuimus.
3. Et ne quid huius ænigmatis salinij in animis discentium reliquum maneat, omnibus considerandum proponimus pauperiores de plebe, qui tali victu vtuntur, qui salium *Tackenia-*
norum genesi, si quidquam aliud, admodum fauet: sed tantum abest, vt illi in magno gradu cacochymici sint, vt potius constantiori valetudine vtantur, quam hi ipsi, qui talina quam maxime auersantur.
4. Quod si autem de verioribus disquirendum sit causis; hoc probe notandum tironibus est: plethoram etiam in hoc malo, vt in pluribus *qualitatis morbis*, solidum & primum fundamentum ponere. Facilis enim est abundantium humorum degeneratio in spissitudinem & ex hac in veram cacochymiam prolapsus.
5. Cum præterea vitæ otiosæ & plethoræ consecretaria in superioribus tabulis perspicue iam tradita sint; eadem, licet huc quoque pertinentia, non repetemus: id solum addituri, quod proportionis tam humorum ad motus, quam motuum

ad humores lætio *proximam* cacochymiae causam constituat. Hac enim obtinente, nulla secretio debite perpetratur, & excretiones quoque languent. Vnde fit, vt impuritates quæuis retineantur, & vniuersam crasin conspurcent atque lædant.

6. Suboluit hoc pridem quibusdam Medicorum, qui aperte confessi sunt, causam efficientem genericam omnium cacochymiarum esse, quod secernenda naturalia debito tempore, modo & quantitate non secernantur a massa sanguinea. *Vid. Iac. Pancr. Brunonis dogmata medicinae generalia. p. 185.*

VI. VSVS.

1. Ex cacochymiae pertractatione, si in primis subiecta probe considerentur, id præcipue utilitatis in Medicum redundat, vt certissimus esse possit, cacochymiam re ipsa non esse productum fictæ falsedinis, sed prægressarum anomaliarum in vitalibus noxium confectarium.
2. Quo generatim cognito hoc malum per causarum verarum sublationem curabit, maximeque rationem habebit consuetarum alias hæmorrhagiarum, earumque imminutionis aut suppressionis. Nec insuper habebit euacuationes artificiales, antea adhibitas & postmodum neglectas. Pensitabit porro diligentius ætatem, vitæ genus & quidquid ad cacochymiae malum conferre aliquid potest.
3. Atque ita conuenientissimas formabit indicationes, quarum fructum, si prudenter & tempestiue easdem adplicauerit, in ipsa curatione videbit longe vberimum.
4. Religioni contra sibi ducet, *salibus volatilibus* malum oppugnare, quia grauiore noxas certissime inferunt. *Conf. F. Hoffmanni exercit. de acido & viscido cap. V. vbi noxam volatiliū aliquot casibus confirmat.*
5. Posthabita igitur falsa tam pathologia, quam therapia, in diiudicanda & percuranda cacochymia multo felicius ager, quam si vtriusque chimæras praxi intulerit, & *Andabatarum* more cum deprauatis humoribus dimicauerit.
6. Profecto enim vani & scopum therapeuticum minus attingentes

gentes sunt illi conatus, qui præiudicio creditæ falsæ ædificæ acti, quiduis potius solent tentare, quam in cacochymia curatione depletionum sanguinis & salutarium secretionum ac excretionum sollicitè promouendarum rationem habere; subiectorum disidium in laborem vertere & vicariis euacuationibus artificialibus, naturales supplere.

VII. OBSERVATIONES.

1. Cacochymia in foro medico varia fuit fortuna. Nam *Hellmontius* eiusque admiratores eo processerunt audaciæ, ut cacochymia existentiam plane negarent; sed perperam: quod enim rarius occurrit, id minime videtur negandum. Aliis contra tutissimum quasi ignorantia enatum fuit asylum. Si enim, quid ægrum male habeat, diserte definire non valeamus, neque causam mali vllatenus perspicere possumus, ad cacochymia, maxime scorbutica, nomen confugimus.
2. Tam dubiam & perplexam reddiderunt spissitudinis & cacochymia pathologiam! Sed utinam latius se non diffunderent, neque ad alios morbos applicarentur erronei hi conceptus. A quo enim in materiis morborum vnice defixi hærrere cœperunt Medici, nec motus materiae oppositos pro dignitate considerarunt, varia in theoriâ medicam introducta sunt monstra salina, sulphurea, mercurialia, verminosa, astralia, spirituosâ.
3. Varie quidem se vertunt & obiectam ignorantiam amoliri student, interferentes. litem esse theoreticam, quæ nihil in recessu habeat, si modo restituatur æger. Verum enim vero, sicut eiusmodi falsis hypothesibus falsæ quoque indicationes & indicata plerumque superstruuntur: ita natura cum duplici hoste, cum morbo scilicet & incongruo medicamento, certare debet, & non raro sub peruersis eiusmodi inuentionibus succumbere cogitur.
4. De expulsionibus vlcerosis, acribus, erysipelatodeis & furunculis spontaneis, quarum mentio sub *signis* iam facta est, hoc porro obseruandum, quod vulgo vniuersalioris cacochymia producta credantur, cum tamen non nisi *enitentium*

excretionum, & in primis sanguinearum, effectus sint, aut reliquæ; vt pridem obseruauit *Stahlius in diff. de erroribus practicis cap. V. p. 30.*

5. Et hæc ipsa obseruatio non plane noua, sed perantiqua est. Obseruarunt enim veteres, quod cacochymicis speciatim interdum aliquid internorum viscerum exulceretur; potissimum tamen cutis, quia in hanc excrementa, in reliquo corporis habitu collecta, a natura expellantur. Vnde cancri, phagedænæ serpentes, erodentes, carbunculi & vlcera chironia & thelephia vocata, oriri soleant. *Vid. Galenus lib. III. de temperamentis cap. III. f. m. 22.*
6. Cacochymia præterea vniuersalis, & cum aliis morbis minus complicata, quando occurrit, facilioris ac certioris curationis spem relinquit, quam particularis & cum nobilioris visceris labe coniuncta; quæ vt frequentior est: ita curatu quoque obseruatur difficilior.
7. Plura ceterum, quæ obseruatu quidem digna essent, commemorare hic intermittimus; partim quia in *Conspectu nost. theoretico-pract. tab. IV. de cacochymia*; partim etiam in *tabulis præced. de plethora & spissitudine* iam iam communicauimus.

TABVLA VIII.
DE
HAEMORRHAGIIS NATV-
RALIBVS.

I. DEFINITIO.

Hæmorrhagia naturalis est principii agentis negotium vitale, quo sanguinem sincerum, & plerumque vere abundantem, per varia diuersarum corporis regionum loca euacuat; non quidem ob prægressam violentiam externam, sed ob internas directiones & tacitas commotiones, eo fine susceptas, vt plethora minui, motus progressiuus expeditior reddi, & plura mala præcaueri possint.

II. DIFFERENTIA.

Ex hæmorrhagiis, variis respectibus consideratis, variæ nascuntur differentiæ. Ita occurrunt

1. *Naturales*, quæ & *actiue* adpellantur; hoc nominis inde ferunt, non quod de hominis natura ac essentia sint; sed quod natura illis, tamquam adæquato remedio vtatur, molestam humorum abundantiam subtrahendi & sanitatem conseruandi. Si naturales essent priore sensu; tum omnes homines, cuiuscumque sexus & ætatis, hæmorrhagias paterentur; quod tamen aliter fieri per experientiam nouimus. Harum aliæ sunt

- 1) *ordinariæ*, quæ per consueta excretoria & viam quasi ordinariam fluunt, vt sunt *nares, uterus*.
- 2) *extraordinariæ*, quæ per vias prorsus insolitas prorumpunt, quemadmodum ex obseruationum scriptoribus constat, quod notatu dignæ hæmorrhagiæ spontaneæ acciderint per oculos, palatum, aures, gingiuas, brachium, umbilicum, furas, digitos pedis & vniuersam cutem, vt
in

in sudore sanguineo tam particulari, quam vniuersali solet obtingere.

2. *Præternaturales* seu *passivæ* hæmorrhagiæ habentur illi sanguinis fluxus, qui a causis externis, quæ violentiam inuoluunt, suscitantur. Atque ita clarum est, omnes quoque hæmorrhagias, arte productas, sub his comprehendere. *Conf. tab. nostr. chirurgic.*

3. *Respectu ætatum* ita differunt, vt sanguinem excernant

- 1) *Iuniores* per nares.
- 2) *Ætas media* per pulmones.
- 3) *Prouectiores* per hæmorrhoides, ventriculum, renes & vesicam. Quo ipso differentia secundum varia excretoria simul indicata est.

4. *Respectu sexus*

- 1) *Sexui* feminino propria sunt: menstrua sanguinis per uterum excretio, lochia & aliæ uteri hæmorrhagiæ. Quamuis non desint subiecta, quæ etiam alias experiantur hæmorrhagias, narium scilicet, hæmoptysin, vomitum cruentum, mictum cruentum, hæmorrhoides & varicum manationem.

- 2) *Masculino* interim magis familiares sunt hæmorrhagia narium, hæmoptysis, hæmorrhoides, mictus cruentus. Rarius patiuntur vomitum cruentum aut varices manantes.

5. *Ratione temporis* aliæ sunt

- 1) *periodicæ*, vt menses & in quibusdam hæmorrhoides aut narium hæmorrhagiæ. Vt hæmoptyseos menstruæ exempla in quibusdam feminis, præcipue grauidis, figillatim non recenseamus.

- 2) *vagæ*, vt plerumque narium hæmorrhagiæ & apud plures hæmorrhoidum fluxiones esse obseruantur.

6. *Ratione indolis*, ex nouem hæmorrhagiarum speciebus

- 1) *Salutares* & nequiquam vt morbi considerandæ sunt quatuor, nempe

- (1) *Hæmorrhagia narium*, si congrua ærate, debita quantitate & cum euphoria fluat. Si vero

a) ni-

- a) nimio impetu aut nimis laborioso molimine prorumpit,
 - b) iustam mensuram excedit, & virium iacturam infert,
 - c) in acutis parce & magis symptomatice quam critice fluit, aut
 - d) maturius supprimitur, tunc morbis iure meritoque accenferi solet.
- (2) *Hæmorrhoides*, sufficienter & quantum licet periodice fluentes: quæ tamen si
- a) nimia sint, vel
 - b) in fluxum hepaticum, vel
 - c) hæmorrhoides albas, aut
 - d) cæcas degenerent, aut
 - e) plane deficient, salutare dici nequeunt.
- (3) *Menses*, criticam periodum seruantes & debita quantitate profluentes, feminino sexui semper conducunt, & ad sanitatis conseruationem plurimum conferunt; sed
- a) excessus præternaturalis,
 - b) eruptio dolorifica,
 - c) emanatio,
 - d) obstructio, retentio, præmatura cessatio,
 - e) decoloratio, ob vere morbosam indolem, vt morbi considerari debent.
- (4) *Lochia*, partum excipientia & legitime fluentia, puerperarum sanitati optime prospiciunt. At
- a) nimia,
 - b) imminuta &
 - c) præmature suppressa ad præternaturalium pathematum classẽ referri omnino debent. De singulis autem vid. tab. special. in conspectu nostr. pract.
- 2) *Minus salutare*, & ob grauiora consecretaria magis noxiæ habentur quinque sequentes :
- (1) *Hæmoptysis*
 - (2) *Vomitus cruentus*
 - (3) *Mictus cruentus*

- (4) *Hæmorrhagiæ uteri* largiores,
 a) abortum vel præcedentes vel subsequentes,
 b) post legitimam mensium cessationem erumpentes.
 (5) *Varices manantes* tam virorum quam feminarum; de quibus *Conf. Stahl's theoria* p. 766.
 3) Hæ ergo sunt differentię *essentiales*; quæ adhuc porro *accidentales* constitui possent, sunt illæ, quæ a consuetudine individuali pendent, quas curiosius recensere superfluum ducimus.

III. SIGNA HAEMORRHAGIARVM.

A. *Generatim.*

1. *Hæmorrhagia naturalis*, ab internis causis oriunda, sine ulla exquisita sensibilibus commotionibus nedum impetu aut tumultu, sed tacite & tranquille plerumque succedit.
2. Si tamen aliquis sensus præcedit, aut concurrat, consistit ille potissimum in quadam tensione circa loca illa, per quæ eruptio fieri obseruatur, vnde maior sensim distensio, dolorem producat.
3. Propius ante eruptionem in constitutione corporis, ad hæmorrhagias idonea, peculiaris quædam sentitur grauitas fatigans & lassitudo, impotentiam quamdam mouendi inuoluens.
4. Habitus corporis externus, circa illa loca inprimis, in quibus stricturæ tonicæ, sanguinem ad excretionem propius dirigentes fiunt, pallidus & extenuatus adparet.
5. Sicubi autem plethora vrgens fuerit, eruptio non solum difficilius contingit, sed dolores quoque pungentes, lancinantes adfligunt in illa regione, in qua natura sanguinis depletionem intendit.
6. Excretiones quotidianæ ac ordinariæ impeditius succedunt, quamdiu natura sanguinis imminutiones molitur.
7. Quamprimum vero euacuatio sufficiens secuta est, quæuis molestiæ dolorificæ cessant, & sudoris, urinæ ac alui excretionibus cum euphoria viget.

B. *Spe-*

B. *Speciatim*

Hæmorrhagiæ narium. Hæc quia tacite & inopinato contingit, quemadmodum in multis solet, peculiaria signa Medicis obseruanda vix relinquit: vbi vero paulo impeditius succedit, pluribus signis manifesta fit. Vnde

1. *circa caput obseruantur*

- 1) congestiones sanguinis, speciatim versus alterutrum capitis latus.
- 2) vasorum colli & temporum inflatio.
- 3) ceruicis dolor.
- 4) facies turgida & genarum rubore conspicua.
- 5) oculorum prominentia, siccitas & rubedo.
- 6) aurium sonitus & sibilus.
- 7) dolor capitis grauatiuus.
- 8) mentis subinde vacillatio.
- 9) vertigo & adparens veluti ante oculos scintillatio.
- 10) pruritus narium, quem mox excipere solet sanguinis proruptio, sæpe etiam sine scalpatione
- 11) Infomnia varia, de quibus *vid. tab. de plethora.*

2. *In partibus remotis ob tonum magis auctum*

- 1) tensio quædam in hypochondriis & in primis dextro.
- 2) sudoris suppressio.
- 3) vrinæ imminutio & tenuitas.
- 4) adstrictio alui.
- 5) sensus inferiorum partium ad tactum frigidulus.

Hæmoptysæ

1. Congestio sanguinis ad pectus vberior.
2. Coarctatio thoracis & molestus sensus spasticus ad scapulas, humeros & hypochondria se extendens.
3. Angusta respiratio.
4. Capitis oppletio temulenta & grauatiua.
5. Primarum viarum distensio & borborygmi intercurrentes.
6. Somni debilitas vel defectus & tacita quædam anxietas seu animi deicctio.
7. Horripilationes in extremis & pectori vicinis regionibus.

8. Tacite & sæpius ex improviso, sine tussi, prorumpit sanguis, in iis præcipue, qui antea narium hæmorrhagias passi sunt.
9. Interdum tamen præcurrit & concurrit raucedo, pruriginosa titillatio & tensio stagnatoria tam exquisiti sensus, ac si nucleus tracheæ impactus esset. Et de his curiose observatum est, quod sanguis, quem in hæmoptysi excernunt, ex superiore parte & ipsi laryngi propiore expressus sit.
10. In quibus autem sanguis profundius intra brónchia penetrat, in illis similis sensus pressorius, & in profundiore parte renisus, diutius non solum præcedit, sed dolore etiam subiecta adficit.
11. Tussis vero, si quidem in quibusdam præcedit, clangosa observatur, sine asperitate aut impetu, & hæc sub ipsa sanguinis excussione plane cessat. Quæ vero concurrit & excretionem comitatur, illa non ab aliqua efficacia excussoria oriri solet, sed a sanguinis erumpentis in profundum pulmonis admissione, quæ sub proximis respirationibus contingit, deriuanda est. Vnde impetu vicissim excuti debet, ne corruptionem subiens pulmonum fabricam lædat.
12. Ad ipsum tandem sanguinem quod attinet reiectum, ille floridus & intensius rubentis coloris est, præterea spumofus & notabili copia plerumque conspicuus. Nam ab vna alteraue uncia ad libram interdum & quod excedit, fieri solet augmentum.

Vomitus cruenti

1. Angustix circa præcordia, subiectis alias familiares, imminente propius vomitu manifestius & sensibilius observantur; promptissime autem se exserunt, si per validiores motus, potus spirituosos aut animi pathemata exacerbantur.
2. Insultus spastici, hypochondrium sinistrum coarctantes, & per intervalla præuie adfligentes.
3. In quibusdam manifestat se vertiginosa capitis adfliccio, lipothymia & deliriis concurrentibus.
4. Sequitur porro nausea simplicior, quam

5. Conatus vomendi excipit, ordinario longe vehementior.
6. Non numquam reiiciuntur cibi prius; ut plurimum tamen sanguis congruatus in largiori copia, plus minus nigricans, euomitur.
7. Quo propius instat paroxysmus, eo sensibilius adfligunt spastico-cardialgica pathemata.
8. Alui præter ea non tam siccitas, quam vera occurrit constrictio, & quidem non tantum inferiorum intestinorum, sed superiorum quoque. Vnde ab adsumtis tali tempore cibariis graues pressiones & angores oriuntur.
9. Sanguis autem non eo ipso momento, quo in ventriculum exprimitur, simul per proximam œsophagi & oris viam reiicitur, sed intercedentis quietis tempore in ventriculo colligi sentitur, per conatus de nouo succedentes demum elidendus.
10. Qui hoc modo excernitur sanguis, plus rubet, si post moram in ventriculo non adeo longam excussus fuerit: magis vero nigricat, & tenacem spissitudinem induit, si diutius ibi hæserit, ob aciditates, maxime sanguinem coagulantes, & piceum quasi colorem grumis inducentes.

Hæmorrhoidalis fluxus,

1. *Imminentis*

- 1) Sentiuntur ordinarie congestorii motus spastici vel mitiores, vel vehementiores circa hepar, ventriculum, lienem, mesenterium & ipsa intestina: immo exserunt se varii dolores circa lumbos & coxas, qui ad femora nonnumquam & pedes se extendunt.
- 2) Quidam recensitas molestias ante hæmorrhoidum prorupcionem non sentiunt, sed hæmorrhoidibus iam fluentibus superuenientes experiuntur.
- 3) Interim, vbi optime succedit, etiam sine sensu sanguis profunditur; quos vero mediocris sensus adfligit, ille tenesmodos existit, velut irritationis alicuius, quæ expressionem sollicitat.

Unable to display this page

5. Cum diutius sanguis in vreteribus congestus hæserit: tum coagulatur & in figuram vermis teretis concrefcit, inque eadem forma eliditur.
6. Vrina, subcruenta & ichorosa materia permixta, non est mictus cruenti, de quo hic agitur, signum sincerum, sed exulcerationis in vesica aut vrethra factæ indicium.
7. Quod si sanguinis per vrinarias vias excretio, citra vllam vforum læsionem aut prægressam calculorum elisionem, contigerit; tunc ex hæmorrhoidibus prouenire haud inepte concluditur. Certior autem euadit res, si subiecta de præsentē hæmorrhoidum suppressione conquerantur, & ipse mictus periodice recurrere obseruatur.

Menstrui fluxus

1. Cum pubertatis initio hic fluxus ordinarie sua sumit primordia. Quamuis negandum non sit, quod aliquæ otiosam vitam agentes & plena vinosaque diæta enutritæ, iam duodecimo anno hunc fluxum experiantur, vt sæpe obseruauimus.
2. Si recte sibi constat, placidissime prodit & succedit, vt ferme nullum sensum coniunctum habeant, nisi simplicem & vltimum manationis.
3. Sensibiles tamen aliquam fatigationem & respirandi difficultatem sub insolitis motibus persentiscunt; quemadmodum animo esse solent fastidioso & impatiente, frigoris quoque & caloris alternationes incommode ferentes.
4. In habitu corporis externo obseruatur partium subsidentia; vasa alias sanguine turgentia, nunc disparent; oculi magis introrsum retrahuntur & genæ cum labiis pallescunt.
5. Ipse fluxus pro ratione temperamenti, vitæ generis aliarumque circumstantiarum, in his paucioribus in aliis pluribus diebus durat, adeo vt certus dierum numerus definiri nequeat. *Conf. therap. nostr. special. tab. XIV. & physiol. tab. XXIV.*

Lochialis fluxus

1. Sanguis maximam partem grumofus prioribus puerperii diebus

bus larga satis quantitate e genitalibus prodit : circa quintum vero diem grauem spirat odorem, & sequentibus moderate manat, sensimque tenuior ac subcruenta succedit. Subsequitur tandem excretio magis serosa, coloris & odoris expers, usque dum penitus cesset.

2. Periodus dierum, quibus hic fluxus, etsi ceteroquin legitime & cum euphoria decurrat, durare solet, curate circumscribi nequit, quia pro subiectorum conditione admodum inæqualis est, cum in his cito absolui, in aliis autem diutius & ad decimumquintum usque diem continuare soleat.

Hæmorrhagiæ uteri signum manifestissimum est, quando nimirum sanguis

1. Vel in grauiditatis statu largius prorumpit, & facile fluxum abortiuum inuitat, uti in *conspect. theoretico-pract. tab. XVI & CXXXIV* ostendimus :
2. Vel quando extra illum statum & iam post quinquagesimum annum plethoricis præcipue mulieribus e genitalibus copiose effluit.

Varicum manantium signum datur eidentissimum, quando varicum ruptio & sanguinis inibi collecti profusio contingit. De pluribus signis non est, quod multum sumus solliciti, cum ipsa hæc hæmorrhagiæ species signum sit hæmorrhoidum non rite succedentium : de quibus infra dicemus.

IV. SVBIECTA HAEMORRHAGIARVM

A. *Generatim*

1. Respectu *ætatis*, iuniores.
2. Respectu *indolis*, illi præcipue, qui alacres, vigiles, sensibiles & ad patheticas animi commotiones faciles immo præcipites sunt.
3. Respectu *constitutionis*, fani, in quibus appetitus optime viget & sub pleniori victu sanguis ad abundantiam usque generatur.
4. Respectu *temperamenti*, cholero-melancholici & melancholico-

lico sanguine, quorum vasa paulo capaciora viuidiori impulsi tam restagnationis, quam expressionis, præ reliquis apta sunt.

B. *Speciatim*

Hæmorrhagiæ narium

1. Homines plerumque intra secundum & tertium septenarium constituti.
2. Virilis sexus præ feminino.
3. Hæreditaria impressione ad id dispositi.
4. Febribus laborantes, qui critica hac euacuatione leuari solent.
5. Interdum etiam scorbutici.

Hæmoptyses.

1. Ordinarie adolescentes, vti iam *Hippocrates* obseruauit.
2. Ratione *sexus*, virilis frequentius, quam femininus.
3. Ratione *temperamenti* cholero-fanguinei, cholero-melancholici & melancholico-fanguinei, quorum venæ plus sanguinis, quam ipsi pori, continent.
4. Ratione *vitæ generis*.
 - 1) Illi, qui ex laboriosa in otiosum aut saltem sedentarium transiuerunt.
 - 2) Illi, qui multum clamando & cantando pectus percellunt aut varia instrumenta musica inflando maiorem sanguinis copiam ad pulmones adliciunt.
5. Denique illi, quibus
 - 1) aut naturales aliæ hæmorrhagiæ præmature cessarunt, vel quoquo modo suppressæ sunt, aut
 - 2) qui artificiales consuetas neglexerunt.

Vomitus cruenti.

1. Feminae magis quam viri, & quidem ex illis
 - 1) Adultæ & intra ambitum euacuationis menstruæ versantes potius, quam puellæ iuniores.
 - 2) Plethoricæ, temperamenti sanguineo-cholero & animi agilioris ac præcipitis.

M

3) Præ-

- 3) Prægnantes interdum ex mensium retentione.
- 4) Quibus ante consuetum terminum menses cessarunt
2. Viri autem si corripiuntur,
 - 1) Hypochondriaci sunt.
 - 2) Illi imprimis quibus hæmorrhoides emanferunt.
 - 3) Qui venæsectionis alias consuetas neglexerunt.
 - 4) Aliquando scorbutici.
 - 5) Qui febre quartana diu laborarunt.
 - 6) Quibus antiqua vlcera consolidata sunt.

Hæmorrhoidalis fluxus.

1. Ratione *sexus* viri plethorici multo frequentius hunc experiuntur fluxum, quam quidem feminæ
2. Ratione *ætatis*, virilis & senilis hoc fluxu gaudet. Quæ enim obseruationes pueros & adolescentes hæmorrhoidarios sistunt, vel aliquid insoliti referunt, vel dispositionem hæreditariam manifesto indicant.
3. Ratione *temperamenti*, sanguineo-cholerici et sanguineo-melancholici maxime ad hæmorrhoides dispositi sunt, ita tamen vt reliqua non penitus excludantur.
4. Ratione *prægressorum motuum hæmorrhagicorum* illi, quibus sanguis e naribus fluxit, & qui congestiones ad pectus & hypochondriaca pathemata experti sunt. Si reliqua conspirant, hæmorrhoides omnino in ætate consistente & ultra fluentes habent.
5. Ratione *diætæ* illi, qui vino, aromatibus & allio abutuntur, & equitationibus grauiter se exercent.

Mictus cruenti.

1. Senes potissimum vegeti ac plethorici, rarius feminæ.
2. Quibus hæmorrhoides suppressæ sunt.
3. Diætæ plena vtentes et veneri multum indulgentes.
4. Illi, qui diureticis fortioribus tractati aut externas violentias perpeffi sunt. *Vid. causas.*

Menstrui fluxus subiecta sunt solæ feminæ quæ pubertatis terminum attigerunt, & de reliquo nec fœtum in vtero gerunt,
nec

nec infantem lactant. Hic in illis, si rite & naturaliter omnia cedunt, ad septimi vsque septenarii finem periodice fluit, & cessante generandi energia, simul cessat.

Lochiorum subiecta cum puerperæ sint, pluribus rem notam explicare non opus est.

Hæmorrhagiæ uterinae.

1. Abortientes.
2. Ad menses nimios proclives.
3. Commotionibus quibusvis patheticis expositæ & facile eis indulgentes.
4. Feminæ plethoricæ, quæ non amplius fluxum menstruum patiuntur, aut peculiari uteri læsione aliisque impuritatibus laborant.

Varicum manantium

1. Homines plethorici & ad hæmorrhoides dispositi.
2. Inprimis illi, quibus hæmorrhoides post laboriosa molimina impeditæ fluunt, aut emanent.

V. CAUSSAE.

1. Hæmorrhagiarum causæ generatim ab auctoribus *passive* explicantur. & licet in speciali determinatione dissentiant: tamen in eo mire conspirant, quod omnes ferme a *materialibus* causis illas deriuent.
2. *Causam materiale* antecedentem plethoram esse, saniores quique ultro largiuntur, e. g. *Ioubertus, Horstius, Wedelius, Theod. Zuingerus, & Frid. Hoffmannus* qui plethoram quidem admittit, sed non tam sanguineam, quam magis serosam. *Conf. med. rat. System. tom. IV. part. II. p. 5.* Quod vero ad paucos *Helmontii & Musitani* affectus, plethoram negantes, attinet, illi in censum non veniunt.
3. *Causam proximam* hæmorrhagiarum, & *speciatim* *navium*, illam pariter sine controuersia concedunt venularum apertionem vel

- 1) per *ανατομωσιν* seu orificii reclusionem.
 - 2) per *διαρρυσιν* seu rupturam.
 - 3) per *διαβρωσιν* seu erosionem.
 - 4) per *διαπηδησιν* seu transfudationem.
4. Aliqui nullo respectu habito ad alias, quam *externas* causas, his solis hæmorrhagiam narium adtribuunt; unde tenellas & prominentes in naribus venulas facillime disfilire aiunt sub sternutatione, frictione, scalptione, mucii excussione & alia quavis violentia. Sed aliis in *humorum qualitate* apertionis causam vnice quærere, placet, licet in diuersas iterum abeant partes.
5. *Causa* igitur *efficiens* a multis constituitur
- 1) *Acrimonia sanguinis*, quæ per modum erosionis tanto facilius venulas aperire creditur, quanto manifestior tene-ritudo vasorum & perpetua humectatio emolliens in nari-bus obseruatur. Sed fictionem hanc satis refellunt ratio-nes sequentes. Nam
 - (1) Hæc acrimonia sanguinis aut *viuerſalis* esset aut *parti-cularis*. Si *prius*; quæritur,
 - a) Cur non pluribus in locis, vbi æque subtilia vascu-la occurrunt, aut
 - b) Multo crebrius in vno eodemque subiecto, eiusmo-di erosiones & sanguinis eruptiones contingant? quod tamen secundum hoc acrimoniæ placitum necessario euenire deberet. Si *posterius*; frequentiores videre-mus partium maxime internarum corruptiones & exulcerationes; unde nihilo minus vniuerſa humo-rum massa sensim acrimonia inficeretur.
 - (2) Si acrimonia tanta præſto esset in sanguine, vt vena-rum tunicas corrodere valeret; quid causæ est, quod neruorum propaginibus, per vniuersum corpus copio-se dispersis, tam beneuole parcat, quibus tamen, teste pathologia falsa, omnis acredo maxime inimica est. In subiectis enim, hæmorrhagias narium expertis, neque acutos dolores vellicantes, neque conuulsiones, quæ fre-

frequentissimæ esse deberent, facile obseruantur, sed in plerisque euphoria & noua post hæmorrhagias obtinet alacritas.

(3) Refellit acrimoniam porro subiectorum consideratio. Ordinarie enim sunt pueri aut adolescentes vndiqueque sani, vegeti, qui nihil morboſi alunt; siue spectemus actiones, siue etiam sanguinem, sponte emissum aut venæſectione eductum, sensibus exploremus, in quo vtpote nihil suppositæ continetur acrimonix.

(4) Futilitatem hypotheſeos aperte etiam prodit illa circumstantia, quod lue venerea infecti perquam raro hæmorrhagias narium patiantur; cum tamen in illis humorum lymphatico saluialium corruptio & acrimonia per partium exſanguium & glandulosarum erosionem se satis manifestet, ad hæmorrhagias narium autem minus exſtimulet.

(5) Cuius tandem indolis eſſet illa statis periodis reuertens & vascula corrodens acrimonia? In his enim post octiduum, in istis post dies quindecim aut viginti, in aliis post mensem elapsum contingunt hæmorrhagix; & hac ratione intelligentia præditam concipere nobis deberemus acrimoniam.

(6) Omnem quidem mouere lapidem voluerunt viri docti passim, vt acrimonix adſertum tueri possent, sed plane in cassum; licet distinctius explicare illud adgreſſi ſint. Ita placuit quibusdam statuere: quod *tria* in primis ſint, quæ hæmorrhagias excitare soleant:

a) *Bilis*,

b) *Lympha*,

c) *Sal* vtriusque commune, modo *lixiuiosum*, modo *acidum*, modo *falsum*. Atque sic ſpeciatim

a) A bile deriuant *hæmorrhagias febricitantium*, in primis ſi *lymp*ha bili, vtpote quam pro primo fluxili habent, velificetur, vt in variolis & morbillis. Vel ſi *lymp*ha ſanguini incoquatur penitius, vt in arden-

tibus. Eo enim freno excusso, acrior sanguis partibus illabatur, & poros promte findit. Hinc etiam hæmorrhoides arcessunt, in quibus bilem circa lienem, mesenterium & intestina ad separationem minus dispositam & iusto acriorem supponunt, quæ ad vasa extima vliginosa decumbit, & sub motu fortiori & diæta vinosa, humores rarefaciente, sanguinem dimittit.

ε) *Lympha* falsa seu sale, lymphæ immerso, & sanguini eximiam fluxilitatem conciliante, deducunt hæmorrhagias scorbuticorum, fluxum hepaticum, menses & lochia nimia: bile tamen non prorsus exclusa. Ab utroque prouenire adfirmant sputum cruentum.

γ) *Sali* vero cuidam peregrino, falso, muriatico adtribuunt fluxiones feri, seminis, saliuæ, lacrymarum.

2) *Obstructio vasorum.* Hanc plures adoptarunt, cum animaduertissent, quam friuola esset illa de acrimonia opinio. Sed quamquam multis visum sit, eam pro adæquata hæmorrhagiarum causa venditare: tamen

(1) Laborat hoc placitum principii petitione.

(2) Penitus infringitur per multiplicem experientiam, & menstruum mulierum fluxum, quem a menstua obstructione deriuare ipsi erubescunt obstructionis patroni.

(3) Maximæ hoc placitum difficultates premunt, e quibus eiusdem patroni se extricare non valent. Nam

a) Determinare nequeunt, ubi locorum eiusmodi obstructio occurrat.

b) Si vero certi quid statuere audent, refutari illud potest facillime. Quod nemo solidius præstitit, quam ipse *Stahlius* in *diss. de obstructione vasorum sanguiferorum.*

(4) De *arteriis* autem ut primum dicamus, harum obstructionem eo minus adlegare conuenit.

a) Quia sanguis, uti in aliis, ita in narium hæmorrhagia rarissime ex iis profluit, sed ex venis, quod vel spontanea consolidatio condocet.

b) Si

- b) Si reuera contingeret arteriolarum obstructio, hoc eueniret, vt minutæ venulæ, quæ continuo ductu, vt *ανατομωσεων* patroni volunt, sanguinem ab arteriis accipiunt, inanirentur vacuæque restitarent, ob denegatum & per obstructionem præpeditum influxum. Sed contrarium testatur venarum insignis inflatio, quæ valde conspicua est in illis, quibus hæmorrhagiæ imminet.
- c) His accedit difficultas illa, quam perpetua sanguinis per arterias propulsio obiicit & obstructionem valide impedit.
- d) Porro sanguis ex arteria obstructa in porosas partes penetrare non posset, & sic in certis ramulis hærere deberet, quoniam ob nouum perpetuumque adpulsus a tergo, omnis retrocedendi sublata esset libertas. Inde vero creberrimæ stases & corruptiones inflammatoriæ ac sphacelosæ orirentur; quas tamen rariores esse nouimus.
- (5) De *venis* itidem clarum est, quod istæ nullo pæne modo obstrui possint. Nam
- (a) Sanguis, qui in venas intrat, prius fuit in minimis arteriis; si vero has penetrauit, in illis multo expeditius refluat vterius, quia e minimis in maiora vasa facillimus esse solet progressus.
- b) In orificiis speciatim esse nequit obstructio, alias sanguis per illa erumpere non posset.
- c) In maioribus autem vasorum ramis, qua ratione fieri & post celebratam hæmorrhagiam tolli iterum posset, ne mente quidem concipere nedum serio affirmare licebit.
- 3) *Transsudatio* tertium figmentum est, ab illis fundamenti loco habitum, qui acrimoniæ & obstructionis vasorum futilitatem perspexerunt. Per transudationem vero e.g. hæmorrhagiam narium ita fieri statuunt, vt sanguis nimium resolutus, & valde subtilis vasculorum poros penetrare verumque

rumque profluvium producere possit. Verum enim vero vanam & hanc esse adsertionem, ostendit

- (1) Sanguinis siue sponte excreti, siue per artem educi consistentia spissiuscula & gelatinosa, quam passim a Medicis ein gesundes und substantiöses Geblüt nominari audias.
- (2) Sanguinem tantopere resolutum, ut etiam per membranas venarum transudare posset, illico fermentescens tanta exciperet dissolutio, cum qua nec vita nec sanitas ullo modo consisteret.
- (3) Nemo horum Pathologorum definire valet, quid nam illud sit, quod in tanta resolutione hæmorrhagiis modum, mensuram & quasi limites ponat, ut sponte post aliquam superflui sanguinis portionem emissam iterum cessent, cum necessario tamdiu durare deberent, quamdiu præsto esset resolutio. Et si post hæmorrhagias demum coagulari sanguinem dicant, quis quæso fiendi erit modus & quomodo illum demonstrabunt?
- (4) Præterea constat ex physiologicis, materiam, nutriendo corpori humano destinatam, non esse aquosam, sed lymphaticam, paullulum spissam & gelatinosam. Si vero hæmorrhagiarum subiecta tam valde resolutum haberent sanguinem, tum neque commode nutriri, neque sani esse possent. Sed contrarium in aprico est.
- 4) *Aequilibrium* ergo in auxilium vocatum est ab aliis, postquam prudenter observaissent, quod ficulneis reliquorum fundamentis, ex mechanica & physiologia tam facile conuellendis, nihil solidi inædificari posset. Atque hi contendunt, hæmorrhagias tum fieri, cum circulationis æquilibrium sublatum sit. Quia vero tale æquilibrium, sanguis in tam diuersis vasis contentus non exhibet, ad illud provocare incongruum est. Nam sanguinis motus non ab eius gravitate, sed a tonico systaltica cordis constrictione & mutuo motus tonici adiumento dependet.
- 5) Omnium tandem harum fictionum pertæsi recentiores, acriter

acriter passim inuehantur in easdem, sollicita mente interim cogitantes de tali hæmorrhagiarum causa, quæ ad omnes species non modo commode adplicari, sed ad veritatem etiam accedere propius posset. Et hanc esse credunt *motum ab extra ad intus conuersum: unde circulationis inequalitas, & ex hac hæmorrhagiæ oriuntur.* Putant nimirum, partes externas fibrarum contractione ita reddi angustas, ut sanguis per venas refluere nequeat, sed ad alia inconuenientia loca transferatur; ac tum quidem lateralia arteriolarum vasa, quæ ordinarie non sanguinem strictè talem, sed tantum tenuem lymphaticum humorem vehunt, necessario distendi & tandem aperiri debere. Cum vero periodica & menstruatim recurrens circulationis inequalitas rationibus solidis demonstrari nequeat, nihil ponderis eidem inesse per se iam liquet.

6. Sed aliena relinquentes dicimus, quod

1) *Causa materialis* hæmorrhagiarum

(1) *remotior* sit ætas, cuiuslibet speciei illarum seorsum apta.

(2) *propinquior* plethora, non quidem simpliciter talis, sed per varios modos commota; alias omnes plethorici hæmorrhagias paterentur, quod tamen non contingit.

2) *Causa formalis* est sanguinis abundantis ad loca hæmorrhagica maior per motum tonicum restrictio: unde vasorum inflatio, distensio & perruptio.

3) *Causa efficiens* est ipsa natura, quæ omnes motus in corpore suscitatur, moderator & continuatur.

4) *Causa finalis* est plerumque superflui sanguinis imminutio, ut sanitas illibata conseruari & varii morbi auerti possint.

5) Atque hæc generalis ætiologia facile nunc adplicari potest ad specialem *narium hæmorrhagiam.*

7. *Hæmoptyses*

1) *Causa materialis*

(1) *remota* est ætas iuuenilis, ordinarie intra annum XVIII-XXV constituta. Iuuenibus enim, obseruante Hippocrate, eueniunt sanguinis sputiones *Aphorif. 29. sect. 3.*

N

(2) *pro-*

(2) *propinqua* est plethora. Qui enim hæmoptysin patiuntur, neque tamen plethoram, neque ætatem conspirantes habent, illi per externam violentiam in hoc malum coniecti sunt, & passivæ sanguinem e pulmone excernunt.

(3) *proxima* est ruptio vasculi sanguiferi vel unius vel plurium.

2) *Causa formalis* est sanguinis vberior in pectus, pulmonem & asperam arteriam directio, congestio, restrictio & in iisdem locis retentio; unde vasorum nimia distensio & inflatio, quæ accedente motu siue voluntario siue tusfiente subtilia vascula ad crepaturam sollicitat & sic sanguinis profluuium producit.

3) *Causa efficiens* est principium vitale, quod bona quidem intentione hic operatur, sed quia in *vis* errat, tum per hæmorrhagiam hanc ominosis euentibus ansam porrigit. Iam liceat speciatim subiungere Medicorum placita, de quibus supra generatim exposuimus. Sic superioribus sæculis præcipue accusarunt

(1) *Salium acrimoniam*,

(2) *Efferuescentiam & rarefactionem*, ita quidem, ut sal duplex, acidum & alcali volatile, suo concursu, actione & reactione, reliquas particulas per motum intestinum nimis commoueat. Unde impetuosæ efferuescentiæ, vehementes tempestates, tumentes inundationes ac vortices contingant, & sanguis, velut procellosum æquor, præscriptos fines transiliat, venarum arteriarumque fibrosam texturam in pulmonibus teneram soluat, diuellat & sic hæmoptysin prouocet.

(3) Recente autem ævo, spretis eiusmodi fabellis, *inæquali sanguinis circulo* & quidquid eum inæqualem reddere potest, hæmoptysis adscribitur. Huc refertur

a) *motus* partium sulphurearum aëreo-ætherearum intestinus, expandens, a quo potentia systaltica & elastica in vasis minuatur; unde stagnatio & ruptura contingat.

b) *stri-*

- b) *stricturæ* partium internarum & externarum spasticæ.
- c) *Obstructio* vel infarctus visceris alicuius; quoniam vi legum hydraulicarum, intercepto alicubi libero sanguinis per vasa transitu, impetus eius crescat, & vbi minorem resistantiam inueniat, copiose confluat, & vasa tandem perrumpat. Cum vero de mere passiuis causis supra iam actum sit, illis non immorabimur.
- 4) *Causa finalis* sæpe quidem simplex superflui sanguinis depletio est: non raro autem natura aliarum euacuationum consuetarum & suppressarum defectum supplere contendit, id quod euidenter patet in illis grauidis, quæ durante grauiditate menstruas patiuntur hæmoptyses, & hæmorrhoidariis post talis fluxus suppressionem idem sæpe contingit.
- 5) *Causæ procatarctice* variæ se offerunt, v. g.
- (1) immoderata animi excalescencia.
 - (2) Motus corporis vehemens, æstuosus, infuetus, vt sunt fortiores cursitationes, saltationes, colluctationes, prolixæ declamationes. Hinc olim lanistas & athletas, hodie autem pro concione dicentes sæpe hæmoptysi tentatos nouimus.
 - (3) Referri huc debent ponderum cum spiritus retentione eleuationes, inebriationes, aliquando laboriosæ tussés aut vomitiones.
 - (4) Diæta vinosa, tempestas calida.
8. *Vomitùs cruenti*
- 1) *Causa materialis*
 - (1) *remota* est sanguineæ excretionis per reliquas venæ portæ propagines, maxime ob spissitudinem, impeditus successus. Hinc hæmorrhoidibus & mensruis vel parce fluentibus, vel plane suppressis, hic vomitus vestigia legit.
 - (2) *Causa proxima* est vasis disruptio.
 - 2) *Causa formalis* est sanguinis hypochondriaci ab aliis venæ portæ ramificationibus, tonice constrictis, ad venæ splenicæ

cæ extremitates seu vasa breuia restrictio, detentio & restagnatio. Quo arctius autem alii venæ portæ rami stringuntur, eo magis reliqua moles sanguinis in splenicum ramum incumbit, quæ facta prius tenerioris vasculi perruptione & insequente sanguinis in ventriculum stillicidio per proximam viam reiicitur.

3) *Causa efficiens* secundum quidem placita vulgaria ex ante dictis nota est, quare falsæ pathologiæ fercula sæpius adponere non est animus, ne nauseam excitemus legentibus. Quæ autem vera sit huius vomitus *causa efficiens*, ex antecedentibus causis, præcipue ex formali facile concludere licebit, quod sit aliquod principium, rationaliter & finaliter agens.

4) *Causa finalis* est molesti sanguinis, cui per alia excretoria exitus denegatur, imminutio, ne abundantia sua multis modis sanitatem vitiet.

5) *Causæ procatactice*

(1) *internæ*: tacita iracundia, terror, hæmorrhoidum & mensium repentina suppressio.

(2) *externæ*: emetica fortiora, lapsus, contusiones, compressiones abdominis violentæ; quæ tamen minori potentia agunt, quam internæ.

9. *Hæmorrhoidalis fluxus*

1) *Causa materialis* itidem est plethora.

2) *Causa formalis* est sanguinis ad venas hæmorrhoidales tam internas, quam externas restrictio, quæ vasa turgida reddendo ansam præbet, ut sub desidendi conatibus vena perumpatur & aliquam sanguinis quantitatem dimittat.

3) *Causa efficiens* est prouida natura, quæ humoribus, sanitati molestis, semper inuigilat, & per varia excretoria illos exprimere studet.

4) *Causa finalis* est plethoræ & speciatim sanguinis venam portæ adgrauantis, imminutio & sanitatis a pluribus malis præseruatio.

5) *Causæ*

5) *Caussæ occasionales.*

- (1) Adfuetudo & dispositio hæreditaria.
- (2) Aliarum euacuationum naturalium per ætatis rationem aut alias caussas fortuitas cessatio, aut vero artificialium neglectus.
- (3) Spirituosorum, aromatum, aloëticorum & aliorum calidorum abusus.
- (4) Vita sedentaria, sub qua, compresso abdomine, truncum venæ portæ, qui pone ventriculum ad hepar adscendit, premendo coarctant, adeoque libero sanguinis transitui obicem ponunt, & copiosiori restitutioni, spissitudini ac vasorum distensionis ansam præbent: unde alias quærere vias sollicitatur natura. *Conf. Stahl's diff. de hæmorrhoidum internar. motu & ileo hæmatite Hippocr. cap. IV.*
- (5) Reliqui corporis in virili ætate maior firmitas & partium, per quas, teneriore adhuc structura, promptior perruptio patere potuerat, notabilis densitas, leniores alias & tacitas expressiones interuertens.
- (6) Pertinax alui obstructio, tempestas calida, animi pathemata & refrigerationes quando in subiectis, ad hanc excretionem dispositis, concurrunt, suam quoque congerunt symbolam.

10. *Mictus cruenti*1) *Caussa materialis*

- (1) *remota* est abundantia sanguinis
 - (2) *propinqua*, sanguinis per hæmorrhoides excernendi a natura minus congrue ad renes facta translatio.
 - (3) *proxima* est vasculi venosi in renibus, interdum in vesica, disruptio.
- 2) *Caussa formalis* est sanguinis abundantis ex ischiadicis venis ad emulgentes vberior congestio & restrictio, qua facta, vasa distenduntur, ac facile rumpuntur.
 - 3) *Caussa efficiens* mictus cruenti spontanei & tacite prorumpen-

pentis est eadem, quam in præcedentibus iam explicatam dedimus. Tritam vero fictamque aliorum acrimoniam fermentatiuam attingere abstinemus.

- 4) *Causſa finalis* est bona quidam intentione, sed per insolitas prorsus vias suscepta excretio vicaria.
- 5) *Causſæ procatarctice*.
 - (1) Animi pathemata.
 - (2) Veneris abusus.
 - (3) Diæta vinosa, aromatica.
 - (4) Euacuationum naturalium defectus & artificialium neglectus.
 - (5) Equitatio vehemens & diuturna.
 - (6) Lapsus & ictus in regionem lumbarem, multa ac dura verbera.
 - (7) Calculi, renes & vretes lædentes & exulcerantes.
 - (8) Diureticorum fortiorum improvida adplicatio & abusus.

II. *Menstrui fluxus*

- 1) *Causſa materialis*
 - (1) *remota* est plethora, iunioribus feminis speciatim familiaris.
 - (2) *propinqua* est maior sanguinis versus vterum collecta quantitas, quæ fœtus nutriendi causſa a natura eo dirigitur.
- 2) *Causſa formalis* sunt motus illi tonico-spastici, qui sanguinem a peripheria ad vterum cogunt & per continuata molimina congestoria & propressoria venarum hypogastricarum & hæmorrhoidalium propagines distendunt ac per-rumpunt, ut sanguis per genitalia tranquille effluat.
- 3) *Causſa efficiens* quibusdam videtur
 - (1) *Plethora*, cui menstruam talem euacuationem intrepide adscribunt. Sed huic adserto sequentia obstant:
 - a) Minus plethoricæ, & quæ mendicando sæpe victum parare sibi coguntur, eundem fluxum æque ac diuites, plethora vere adgrauatæ, patiuntur.
 - b) Aliæ

- b) Aliæ iterum valde plethoricæ aut obstructum hunc fluxum aut suppressum adculant.
- c) Tandem laboriosæ promptius & largius hanc excretionem experiuntur, quam otiosæ; vnde hoc de plethora placitum admodum conuellitur: Secundum istud enim laboriosis, vtpote per frequentem corporis motum sanguinem quotidie confumentibus parcius, otiosis vero multo largius fluere deberent menses.
- (2) *Influxus lunæ* magis placuit aliis. Et hi per principii petitionem adstruunt, quod sicuti luna fluxum & refluxum maris concitet: ita & in muliebri corpore superflui sanguinis expulsionem producat. Sed
- a) Nemo solidis rationibus demonstrare valuit, qui fiat, vt luna mulierum corpora potius, quam virorum sub certis phasibus tam insigniter adficiat ac alteret.
- b) Si etiam per fictionem hoc muliebri corpori concederetur, neutiquam tamen explicari posset fiendi modus, quo luna in corpus influat & menstruatim alteret. Sed falsitatem prodit, quod multas feminas purgari sciamus non ad lunæ phases, sed ad menstruam viginti octo dierum mensuram. Tacemus promiscuam huius hæmorrhagiæ excretionem in pluribus obseruandam.
- c) Porro stante hac opinione, omnes eiusdem ætatis femellæ in vno eodemque climate habitantes, sub eadem phasi lunari purgari deberent, quod tamen suppositum per experientiam refutatur.
- (3) *Fermentum speciale*, vtero proprium & domesticum, finxerunt alii; quod nempe per viginti, & quod excurrit, dies otiose in vtero stertat, debito autem tempore euigilet, efferuescat & particulas, ad maturitatem & turgescientiam deductas, excretioni paret, extremitates vasorum irritando, concutiendo, oscula aperiendo & verum fluxum inducendo. Verum & hanc fermentantem chimæram refellere nullius negotii res est. Nam
- a) Demonstrari nequit, vnde fermentum hoc circa annos pubertatis oriatur.

b) Vbi

Unable to display this page

quod potius *bis*, immo *quater* hunc fluxum pati deberent, quia sub otio & lauta diæta quadruplo maiorem copiam plethoræ adcumulant, quam aliæ, quæ laboribus vacant.

(6) Rectius autem adseritur, *causam efficientem* esse idem illud principium rationale, quod ad foetum quidem nutriendum sanguinem copiosius versus vterum dirigit; si vero intentione illa exciderit, vti extra graviditatem fieri solet, tum abundantes humores per menstruam profusionem imminuit.

(7) Ceterum *Stablius* vero simile iudicat, excretionem hanc menstruam aliquid *critici* fouere. *Conf. eius programma de fluxus muliebris quatenus menstrui causa.*

4) *Causa finalis* est sanitas, quam natura sanguinis superflui subtractione obtinere & hoc ipso multa grauiora mala auertere studet.

12. Lochiorum

1) *Causa materialis*

(1) *remota* est plethora, durante graviditate aucta.

(2) *propinqua*, partus.

(3) *proxima*, tot vasorum sub secundinarum secessione disruptio.

2) *Causa formalis* est abundantis sanguinis vberior post partum ad vterum collectio & cooperantibus moliminibus spasticis per vascula iam aperta excretio.

3) *Causa efficiens* est principium agens, quod per labores partus ad commouendum, & quod corpori noxium esse posset, vterius emouendum, excitatum est. Vnde huius fluxus initium quidem passiuæ causæ innititur, vterior autem illius directio actiue explicanda est; id quod variæ circumstantiæ comprobant. v. g.

(1) Continuatio istius fluxus per plures dies, quæ aliis vulnerationibus minus solemnis est.

(2) Coloris & consistentiæ mutatio. Primis enim diebus sanguis grumofus, deinde tenuis & leuiter rubicundo

colore infectus succedit : tandem vero serofus latex subsequitur & fluxionis finem facit.

(3) Si passiva esset lochiorum excretio, maturius multo cessaret, quia vtero subsidente, orificia quoque vasorum hiantia & manantia per stricturas & corrugationes illico comprimerentur ipsamque lochialem hæmorrhagiam breui sisterent.

(4) Nulla plane est proportio inter quantitatem superflui excreti & læsionem subtilium vasculorum, quorum *pars quedam* solummodo in extremitatibus minus profunde læsa est; nihilo tamen minus tam notabilis excernitur sanguinis & humoris serosi copia, quod non fieret, si actius non subesset excussio. Vt alterationes patheticas non vrgeamus, quibus hic fluxus contra morem passivaruin hæmorrhagiarum facile supprimitur.

4) *Causa finalis* est plethoræ imminutio & vteri sufficiens expurgatio.

13. *Varicum manantium* causas distincte cognoscere licet ex illis, quæ sub hæmorrhoidalis fluxus subiectis supra commentati sumus, quare nova repetitione superfedemus.

VI. OBSERVATIONES.

1. Hæmorrhagiarum negotium ad dignitatem a recentioribus Medicis non pertractatur. Vnde plura inuenias in antiquorum, quam illorum monumentis, qui sæculo XVI & XVII. de hæmorrhagiis commentati sunt. Qui neglectus effecit, ut contra veterum observationes, hæmorrhagiæ naturales tamquam malum consideratæ, &, exceptis catameniorum lochiorumque fluxibus studio suppressæ sint.

2. Ansam autem, hæmorrhagias tam peruerse tractandi, dederunt putativæ illæ causæ acres, fermentescentes, obstruentes, rarefacientes, quas dum tollere in hæmorrhagiarum curatione adlaborant, hæmorrhagias salutare vehementer perturbant, atque hinc therapie suæ finem non raro infauftum experiuntur.

3. A quo vero *Stablius* hæmorrhagiarum causam agere ac plerarumque salubritatem in œconomia vitali secundum naturæ intentionem finalem demonstrare suscepit; aliam longe faciem indepta est isthæc doctrina. Nam
- 1) Medici, alias parum de hoc momento solliciti, earum utilitatem magis animaduertere, fictas causas perspicere & de aliis cogitare cœperunt.
 - 2) Plures, *Stablii* vestigia prementes, eandem doctrinam non modo commentationibus illustrarunt, sed multis quoque obseruationibus practicis locupletarunt.
4. Potiora igitur & magis profutura cum tironibus communicanda duximus; eo ordine obseruato, quo in signorum subiectorum & causarum recensione iam ante vsi sumus.
5. De hæmorrhagiis generatim notandum, quod naturales per initia, antequam ad consuetudinem insolescant, plerumque moderatæ sint: ita quidem, ut placidissime fluant, neque quantitate, quæ vnica continua fluxione emittitur, facile excedant. Quæ sine peculiari sensu cœperunt, illæ etiam sponte ac tacite iterum desinunt.
6. Notatu porro dignum est, quod insignis alteratio, nedum debilitatio, subsequi non solet hæmorrhagias spontaneas, etiamsi multum sanguinis excernatur; modo illud repentino impetu non fiat; post hæmorrhagias autem passiuas & artificiales de debilitate querelas non raro audire licet.
7. Nec prætermittendæ sunt illæ circumstantiæ, quæ naturalibus sanguinis excretionibus familiares sunt. Nimirum
- 1) Quædam obseruata temporis mensura reuertuntur.
 - 2) Quo magis statim adsuescere solent periodis, eo moderatius succedant.
 - 3) Statæ periodi redeundi & certam quantitatem excernendi a materialibus turbis non valde alterantur, ab animi autem pathematibus perquam promte illas mutari experientia edocemur.
 - 4) Sed licet earum successus a quapiam indicatarum causarum

rum mutetur : manet tamen adfuetæ periodi obseruatio, quæ per varia molimina se prodit.

8. Qui hæmorrhagias moderatas, faciles & statas experiuntur, illi a pluribus morbidis pathematibus immunes, immo verius alieni viuunt. Præterea si aliis incommodis sanitati molestis hæmorrhagiæ superueniunt statisque periodis redire continuant; tunc & illa mitigantur placideque tolluntur.
9. Quibus ægris morbi ex suppressis hæmorrhagiis accedunt & recedunt, illi minus periculosis minusque turbulentis aliis morborum generibus laborant & facilius pariter emergunt, ac generatim viuaciores existunt, quam alii, qui hæmorrhagiis minus adfueti sunt.
10. Quemadmodum vero hæmorrhagiæ periodicæ, adfuetæ, & in locis congruis erumpentes, variam vtilitatem habent: ita impeditæ succedentes, aut per incongrua artificia male tractatæ & suppressæ, longe grauiora mala post se trahunt: natura enim, nihil mitigata, a contentiosis suis moliminibus non facile cessat, sed potius intentionem, quam per consuetudinem, quæ omnis directionis motuum tyrannus est, confirmatam habet, tanto pertinacius prosequitur.
11. Rationi physiologicæ consonum est, quod sanguinis, nimium abundantis, depletiones necessariae sint, & occasionem subtrahant grauiorum periculorum, restagnationum, stasum, inflammationum, abscessionum aut ipsius sphaceli. Cum hic facilius sit causæ actiua præoccupatio & euitatio, quam mali effectus otiosa expectatio & anceps expugnatio. Quos ceterum effectus directos *Stahlius* prolixè enarrat, illos vide in *theoria* p. 715.
12. Insuper obseruandum, quod secundum naturæ agentis intentionem omnes hæmorrhagiæ salutarem finem quidem respiciant, sed sæpe minus salutes ac valde ominosæ euadant, ob excretoria parum circumspecte electa; quod ipsæ sanguinis excretiones per pulmones, ventriculum & vias vrinarias susceptæ satis comprobant. Ob aliquos tamen naturæ errores vniuersum hæmorrhagiarum negotium damnare velle, iniquum esset iudicium.

13. Si præterea causæ hæmorrhagiarum præsto sunt, ipsæ vero actu non succedunt; tunc euentus, ipsis hæmorrhagiis quouis respectu grauiore, sequuntur: congestiones nimirum, dolores, æstuationes, inflammationes, suppurationes, sphacellationes, spasmi, palpitationes, conuulsiones, febres diuersæ indolis & dubii sæpe exitus. Male autem succedentis hæmorrhagiæ consecutaria satis molesta recensuit *Stahlius in Pathologia p. 716.* quo breuitatis causâ remittimas.
14. Simplicissima igitur methodus & via maxime commoda est, sanguinem per sinceram euacuationem imminuendi, soluta vnitate extremorum vasculorum in locis nihil periculi portendentibus. Hac enim ratione cito & sufficiens excerni poterit sanguinis copia, qui alias non nisi in serum resolutus, lentis successibus subtraheretur.
15. Vti ceterum nulla necessitas simpliciter physica hæmorrhagiæ actum producere valet: ita moralis potius vtilitas easdem directe vtilis imo necessarias reddit. Et dum natura præseruandi gratia eas suscipit, damna illa aufert, quæ ab eius intermissione corpori alias imminet.
16. De hæmorrhagia narium obseruandum commendamus, quod plethora commota tam materiam, quam occasionem ad illas suppeditet, vt non tantum vere cooriantur, sed magis vel minus statæ fiant. Interim non sub ipsis statim commotionibus ex auctiori motu intestino turgescendiis, sanguis exprimitur, sed tum demum, cum impetus ille euidenter subleuit, quod in dispositis & ebrietati deditis euenire videmus, vtpote in quibus altero, post crapulam excussam, die sanguis stillare solet e naribus.
17. Et quamuis regulariter pueri & adulescentes narium hæmorrhagiis expositi sint: tamen multa harum ætatum subiecta plethorica hæmorrhagias non patiuntur, nisi vel peculiaris dispositio hæreditaria, vel aduetudo fortesque commotiones plethoræ accesserint.
18. Attendi quoque illa meretur circumstantia, quod, vti externæ violentiæ etiam leuiori gradu nares ferientes, ad sanguinis promptum profluium disponere possint: ita sub ple-

thorica constitutione, datis etiam aliis internis occasionibus, eundem exitum natura adfectet. Et licet non adsequatur: sedulo tamen molitur & aliis incommodis molestam scenam instruit. Cuius generis sunt lassitudo, grauiusque tensiones, vertigines, congestiones, & ex his pullulantes vasorum inflationes, oculorum rubores, ophthalmiæ, capitis dolores tensorii, pulatorii, æstuosi, cum oculorum dolore plane singulari, qui bulbi ocularis intima adficit & ægros liberioris lucis impatientes reddit.

19. Hæmorrhagiæ narium si ætatibus, iuuenili, virili & sequentibus eueniunt, tunc id fieri solet, vel

1) ob diuturnam vnus loci adfuetudinem, vel

2) per palindromen. Cum nimirum subiecta primis ætatibus narium hæmorrhagiæ adfuerit, alias posthac sanguinis excretionis experta sint, quæ si minus ex voto succedant, tum talis contingit recursus ad antiquum & ordine primum emunctorium, quemadmodum sub mensium & hæmorrhoidum ataxiis sæpius obseruare licet. *Conf. Stahlius de consulta hæmorrhagiarum utilitate.*

20. Hæmorrhagiæ narium criticæ, quando ambitu temporis ad horas vsque exquisito largiter profluunt, tunc vniuersalis euphoria sequi solet, cum totius febrilis impetus sedatione. Quando autem debito quidem tempore, sed insufficiente quantitate succedit, salutarem febris mitigationem non præstat. Et quanto magis ab hac liberali & larga fluxione deflectit, eo peius cedit totum negotium, circa vltiorem motuum successum proportionate instruendum.

21. Tandem notandum, quod secundum vulgarem opinionem, hæmorrhagia narium pro re præternaturali habeatur, qua omnino tamquam magis noxia quam vtili carere possimus. Sed hi non sollicitè distinguunt commoda hæmorrhagiæ bene succedentis a molestiis, quæ impeditum eius exitum subsequi solent, alias & menses & lochia damnare debemus. *Conf. Io. Fr. Depre diff. de Hæmorrhagiis naturalibus iuxta intentionem nature prudentia med. dirigendis Erford. 1725.*

22. De Hæmoptysi constat, eam rarius multo contingere, quam narium

narium hæmorrhagiam, eamque sæpius a causis internis, quam violentis externis ita fieri, veluti ex subiectorum & causarum recensione perspicere licet.

23. Raro autem euenire hanc hæmorrhagiæ speciem merito adfirmamus, quia e numerosissima hominum multitudine *pau-*
cioribus, & his ipsis per totam vitam paucis breuibisque in-

24. De *tussi*, quam passim causis hæmoptyses adnumerant, experientia teste nouimus, quod plurimi, qui vehementer illa laborant, hæmoptysin nequaquam incurrant, etsi circumstantes eandem sæpe ominari velint.

25. Nisus autem corporis fortiores, tollendorum onerum causa suscepti, sanguinis expressionem per pulmones subinde prouocant: et hoc non tam per spiritus diuturniorem retentionem, quam per repentinam eius elisionem. Sanguis enim in arteriam pulmonalem adactus & relaxata huiusmodi contentione in vasa subito irrumpens, vero similis talem perruptionem producere valet.

26. Hæmoptysis præterea, licet respectu generali, tamquam simplex sanguinis exoneratio considerata, & plethoricæ constitutioni subueniens, ceu utilis pronunciari possit: tamen ratione fabricæ pulmonis, qui ob continuum respirationis actum, imprimendarum stasium valde capax, & corruptioni tenerrimæque texturæ colliquationi obnoxius est, non modo inutilis, sed vere erronea, morbida & periculosa haberi debet.

27. Bene quidem succedere dicitur hæmoptysis, si

1) sanguis facile,

2) citra nimis prodigam eius iacturam, egestus fuerit, &

3) tranquille iterum cesset, neque notabilem ac diuturnam tussim post se relinquat, neque

4) de nouo reuertatur. Atque ex his elucescit, quænam hæmoptysis male succedens audiat.

28. Sed licet secundum positas conditiones cesserit hæmoptysis:
tamen

tamen ne sic quidem periculo caret successuræ sanguinis extrauasi detentionis, qui vna cum parte, eum continente, vlcerosæ corruptioni & phthisi proxime subiacer.

29. Ceterum diffitendum non est, quod defectum hæmoptyses quædam sequi soleant mala.

1) Quando enim non omnis extrauasatus sanguis funditus e pulmonibus euacuatur, tum intra subtiles vesiculas obhærescens corruptionem inuitat.

2) Molimina hæmoptica, ad sinceram eruptionem non pertingentia, facile producant asthmata spuria, peripneumonias, anginas & interdum phthises.

30. Horum itaque respectu, excretio expeditissime actu succedens minoris omnino periculi censetur, quam graua illa confectaria, quæ pertinacia molimina hæmoptica sequi solent.

31. Longe tamen optimum & sanitati conducentissimum est, si aliis quibuslibet sanguinis ventilationibus, siue naturalibus, siue artificialibus, hæc tam ominosa hæmorrhagiæ species mature possit præoccupari.

32. De Vomitu cruento pridem obseruatum est, quod hæc sanguinis excretio ipsa hæmoptysi rarior sit.

33. Semel autem atque iterum succedens perquam facile recurrere solet, in illis præcipue, in quibus negotium menstruæ exonerationis adhuc viget. Et hisce adnumeramus etiam illas, quæ statum mensium fluxum non experiuntur, causam vero tam necessariæ excretionis in corpore suo fouent.

34. Vomitus iste in subiectis feminini sexus promptius euadere solet *periodicus*, quam in viris, & in his plerumque maius periculum portendit, quam in illis. In quocumque vero sexu ita semel insolescit, vt frequente & copiosa eruptione excedat, in illo, sub adstringentium maxime abusu, facile cachexiam, hydropem, hecticam, colicas conuulsivas aliasque spastico conuulsiva pathemata post se trahit.

35. Aliquid tamen difficultatis habere videtur ista sanguinis per ventriculum excretio, siquidem cursus eius, a partibus per
venas

venas refluus, eidem minus fauere animaduertitur. Verum si consideremus valuularum in vena portæ absentiā, & copiosiore restagnationem, quam strictura tonica, ipsi basi splenico hæmorrhoidalis rami impendens, sustinet, ex ipso facto rem vtique fieri posse perspicimus.

36. Quod ceterum de hæmoptysi monuimus *obs.* 26. id etiam de vomitu cruento maxime valebit.

37. De *Hæmorrhoidibus* adnotasse iuuabit, quod tam vniuersum hoc excretionis negotium, quam ipsæ speciatim venæ, sanguinem fundentes, dici soleant *hæmorrhoides*, & quidem

1) *internæ*, quæ venæ portæ eiusque rami dextri, interdum & sinistri, propagines sunt, ac profundius intra corpus, intestini recti longitudinem ambiunt & perreptant.

2) *externæ*, quæ intestini oram & limbum, quatenus cuti connexus est, percurfant, & venæ cauæ, seu curatius determinando, venæ iliacæ & huius rami *interni*, qui & hypogastricus dicitur, soboles existunt.

38. Veteribus solæ hæmorrhoides internæ fuerunt cognitæ; per experientiam tamen & illud innotuit, quod exitus fluxus hæmorrhoidalis subinde magis extrinsecus & velut per superficiem intestini recti seu eiusdem orificii factus sit. *Vid. Stahlii diss. de motu sanguinis hæmorrhoidali & hæmorrhoidibus externis.* Recentiore æuo vtrarumque existentiam demonstrarunt *Vesalius, Laurentius, Bartholinus, Verbeyen* & alii.

39. *Tempus*, quo exoriri solent hæmorrhoides, ordinarie iuuentutis est periodus; exitum vero fortitæ exquisitos sæpe seruant circuitus, ea tamen differentia, vt

1) *internæ* maturius prorumpant,

2) *externæ* autem ferius, vtpote quæ virilis, interdum vero senilis ætatis confinia expectant & periodos rariores, sed satis statas formant; ita quidem, vt

(1) *internæ* in viris præcipue menstruatim ferme profluant,

(2) *externæ* autem tempore verno & autumnali potissimum erumpant.

40. *Mensura* pro differentia subiectorum & hæmorrhoidum fluentium variat. Sic

1) *internæ* & *statae* in primis largius fluunt, & facile ad prodigam euacuationem perueniunt. Sponte autem non facile fluunt, sed pressionem seu nisum, sub sæcum excretionem adhiberi solitum, plerumque præstolantur. Conf. *Stablius de hæmorrhoidum internarum motu & ileo hæmatite Hippocratis.*

2) *externæ*, uti rariores periodos habent: ita ob minora vasa parcius etiam sanguinem reddunt.

41. *Ratio* autem, cur per indicata loca speciatim hæc fieri soleat euacuatio, absolute sufficiens dari nequit, nisi quis illam respicere vellet occasionem, quam adparatus genitalis ei præbere videtur. Quam sententiam confirmant

1) *subiecta, malo venereo infecta*, in quibus venereorum inquinamentorum cum locis hæmorrhoidalibus conspiratio satis manifesta obseruatur, siquidem peculiare circa orificium intestini recti vlcerationes experiri coguntur.

2) *Veneris luxurians abusus*, quem podagram, cum hæmorrhoidali negotio firmiter connexam, promte sequi solere, etiam vulgus nouit.

3) Hoc ipsum magis illustrat ortus communis vasorum membri virilis & hæmorrhoidum externarum a venis iliaceis internis.

42. Si porro ætatem consideremus, qua hæmorrhoides ordinariè erumpunt, eam annorum periodum esse obseruabimus, in qua aliæ excretiones non amplius libere succedunt; & sicubi conatibus hæmorrhoidalibus euentus minus respondeat tum ad pristina loca, quamuis remotiora, moliminum fit reuersio.

43. *Effectus* hæmorrhoidum, expedite succedentium, varii sunt. Nam

1) *generatim* per depletionem sanguinis abundantis & periculose commoti regurgitationes intempestiue ad alia loca præcauentur,

2) *spe-*

- 2) *speciatim* obtinetur ventilatio impediti progressus sanguinis circa venam portae, & praeoccupantur graua illa incommoda hypochondriaca, quae ex humorum congestionibus & susceptis moliminum motoriorum contentionibus ad perrumpendum subnascuntur.
44. *Euentus* autem minus prospere succedentis euacuationis haemorrhoidalis pendent ab eius
- 1) *excessu*, quando maturius iusto fluere incipit, & diutius continuat, adeoque mensuram excedit & vires labefactat.
 - 2) *defectu*, quando vel
 - (1) per aetatis rationem & ob manifesta molimina haemorrhoides omnino expectantur, ad exitum vero non pertingunt; vel
 - (2) post liberum sui successum & iam adfuetam periodicam euacuationem iterum supprimuntur, manente interim intentione exonerandi, & pertinaciter continuantibus moliminibus, quae naturae scopo subseruiunt. Vterque horum defectuum plurima parit incommoda, grauiora tamen posterior, quam prior. *Conf. conspect. medicinae theoretico-pract. tab. XIII. Stahl's theoria p. 756.*
45. Vti ceterum annosiores in decernendo circumspiciuntur, nec facile, nisi praemissa deliberatione, opera sua moluntur, & scopi consulto propositi admodum tenaces obseruantur: ita in hoc conamine haemorrhoidario, ad eximios vsus tam efficaci, ausibus suis contumacius insistant & impedimentum successum minime tolerant, nedum obliuiscuntur.
46. Interim de iuuenili pariter aetate praetermittendum non est, quod subiecta, a tentaminibus haemorrhoidariis repulsa, ad repentinos translationum impetus versus interiora promptissime delabantur, & veras viscerum inflammationes subeant. Quod adnotasse iuuabit, vt eo magis innotescat, praecipuam hanc esse causam, cur iuniores a podagra, cito retroacta, insequentibus internis inflammationibus, morti saepius succumbant, quam senes.
47. De mictu cruento actiuo quem vtriusque sexus subiecta patiuntur, notandum est, quod pluribus viris eueniat, quam

Unable to display this page

55. Quamdiu vero embryonem in vtero gestat, aut infantem lacte suo nutrit, huic euacuationi ordinarie obnoxia non est, neque insigne aliquod incomodum sentit, nisi subiectum sensibile fuerit. His autem circumstantiis sublati, & reliquo sanitatis statu illæso, singulis mensibus spontanea hæc contingit euacuatio, ita, vt e genitalibus sanguis placide & per aliquot dies continuo effluat.
56. Naturalis huius fluxus cessatio, quæ circa quinquagesimum ætatis annum ordinarie obtingit, certum indicium est, quod generationis negotium itidem cessare soleat.
57. Periodica ceterum isthæc euacuandi ratio, occasionem dedit *Stahlio*, vt periodis criticis menstruæ excretionis causam adsignaret, dum videlicet eccrises materiarum non admodum vrgentium in tertii septenarii finem reseruare natura soleat, quarta autem hebdomade proportionate expellat. *Vid. eius theoria p. 772. & supra causas.*
58. De *necessitate* huius excretionis non dubitant, qui perspicunt, quod abundans in muliere sanguis, interpositis ita subtractionibus, quam commodissime imminui possit & debeat in illo, statu, vbi in vsus alias destinatos conuerti nequeat.
59. Sanguinem, menstruatim excretum, deteriorem esse reliquo in corpore restitante, veteres quidem, sed sine vlllo fundamento crediderunt; & his quidem condonandum. Sed recentioribus quibusdam vix danda est huius opinionis venia; quia motus circulatorii theoria solidiorem ingenerare debuisset conceptum. Nullus enim demonstrare valet, eum sanguis excretus e venis, quæ vterum eiusque vaginam perreptant, peior esse debeat, quam alius, qui in narium hæmorrhagia effluit. Interim per moram in vtero & partium spermaticarum commixtionem inquinamenta leuiora contrahere potest.
60. *Effectus* huius fluxus ad sanitatem conseruandam prolixè non enarrabimus, neque pathematum illorum, quæ ex eius defectu promanant, recensionem instituemus, quia id iam egimus in *consp. theoretico-pract. tab. XIV, XV.*

61. Hoc vero inculcandum est, quod inter vterum, hypochondria & primas vias eximius sit consensus : vnde etiam adsumta, concoctionem turbantia, mensium suppressionem inducere valent, e.g. panis calidus, frixa farinacea, varia liborum genera, & alia dulcia acrius fermentantia.
62. Ratio autem tam insignis consensus fundata est in vasorum splenico-hæmorrhoidalium distributione. Nam ventriculus a sinistro ac inferiori venæ portæ ramo, qui splenicus audit, omnia sua vasa; vterus autem aliqua & speciatim ab hæmorrhoidali accipit. Si iam ventriculus sub ipso mensium fluxu, aut eo propius imminente, per ingesta incongrua grauatus fuerit; tunc illico in viis oriuntur stricture tonico spasticæ, adsumtis illis dyspeptis subigendis oppositæ, quæ, quia per consensum vteri vasa simul constringunt, & catameniorum fluxum promte pariter intercipiunt.
63. Quod tandem infantes hunc fluxum interdum experiantur, pro signo morbosæ valetudinis, saltim ominosæ festinationis habendum est. Dum enim natura actiones in futura tempora differendas anticipat, intempestive etiam, tamquam vniuersa periodo plane absoluta, iterum cessare solet. Hinc mirum non est, si ætate immatura tales puellæ e vita, discedant.
64. De vetulis autem menstruatis hic agere, nihil attinet; quia non rariores obseruationes communicare, sed hæmorrhagarum naturalium rationem explicare decreuimus.
65. Ita & *lochialis fluxus* necessitatem ac vtilitatem multis inculcare non laborabimus, cum id a nobis alibi iam actum sit. *Vid. Conspect. medic. theoretico-pract. tab. XVI & XVII.* Quantum vero in recessu habeat ista puerperarum euacuatio, e grauibus illis malis cognoscere licet, quæ eius defectum pressio pede sequi solent; quorum præcipuum est, febris acuta inflammatoria, valde periculosa.
66. E *varicibus manantibus* obseruare poterunt tirones ingentem energiam moliminum hæmorrhoidalium, ad illum effluxum contendentium. His enim non modo vomitus cruentus &
tota

tota mali hypochondrici afflictio, sed etiam varicum manatio aliaque mala circa femora, genua, tibiae & pedes spastico-podagrica, suam debent originem.

67. *Effectus* varicosæ manationis interdum fuit laudabilis. Nam *Hippocrates lib. VI. sect. VI. aphorif. XXI.* & *Galenus in comment. III. ad Hippocrat. de hum. f. m. 37.* diserte commemorant, melancholiam & insaniam ab hæmorrhoidibus & varicibus manantibus medelam impetrasse.
68. Penitius tamen rem considerantibus facile patebit, quod
- 1) locus huic euacuationi minime quadret.
 - 2) ad magis erysipelaceo-ulcerosas peruersiones tendat. Vnde
 - 3) totum negotium, quomodocumque etiam cedat, nihil veri commodi promittit, sed plus contra noxæ minatur.
69. Interim etiam huius euacuationis impeditus successus alia iterum incommoda post se trahit. Vbi enim post varia contentiosa molimina verum per varices profluuium non sequitur, ibi subiecta, pro diuersitate texturæ, varias subire coguntur afflictiones œdematosas, erysipelaceas & spasticas, doloribus ardentibus stipatas.
70. De *hæmorrhagia cerebri*, quæ ob copiosam sanguinis versus caput congestionem, vasorum distensionem & perruptionem interdum sequitur, ac post functionum vitalium & animalium turbationem, mortem inferre solet, egit *Fr. Hoffmannus in diss. de hæmorrhagia cerebri Hale 1730. in medic. rat. syst. tom. IV. part. II. cap. VII.* Vid. *Conspect. theoretico-pract. tab. de apoplexia.*

TABVLA IX.
DE
CONGESTIONIBVS.

I. DEFINITIO.

Congestiones sunt speciales principii vitalis motus, quibus sanguis versus loca, hæmorrhagiis alias destinata, aut in remotiores ab illis regiones congeritur, copiosius ibidem colligitur & cum euacuandi intentione, concurrentibus variis molestiis, restringitur.

II. DIFFERENTIA.

1. Quantopere natura per varias tam directe vtiles quam vere periculosas hæmorrhagias sanitatem conseruare nitatur, tabula præcedente *de hæmorrhagiis naturalibus* iam exposuimus. Quia vero in multis fine suo non potitur, sed conatus hæmorrhagicus in nuda sæpe congestione & humorum ad loca hæmorrhagica, cominus vel eminus facta, restrictione consistit: tractationem istam doctrinæ de hæmorrhagiis naturalibus iusto ordine subiungendam esse res ipsa docet.

2. Cum congestiones motus esse dixerimus, omnis vero motus actus sit: sponte consequitur, tales motus conuenientius exprimi per *congestionem*, quam per *decubitus*, *regurgitationem*, *stagnationem*, *obstructionem*, aliosque terminos vulgo receptos. Congestio enim *actiuam* notionem inuoluit, & humorum ad certa loca compulsionem & restrictionem sub se complectitur: reliqui autem *passiuum* habent significatum. Nam

1) *Decubitus* & *regurgitatio* præcipue, quam vno alteroue canali obstructo in operibus hydraulicis contingere nouimus, ad explicandum congestionis negotium incongrue prorsus adhibentur & rem nullo modo exhauriunt.

2) *Sta-*

- 2) *Stagnatio*, quæ humorum copiose adpulforum impeditio-
rem regressum, non vero subsistentiam denotat, etiam
non æquipollet congestioni, quia proximum huius conse-
quens esse solet.
- 3) *Staseos* & *obstructionis* vocabula huc plane non quadrant,
quia tam progressiui motus, quam humorum qualitatis ni-
miam alterationem supponunt, quorum tamen vtrumque
in simplici congestione abest; *stasis* præterea stagnationes
potius excipit, *obstructio* autem quantis difficultatibus pre-
matur & quam rarissime locum inueniat *tab. de hæmorrhagiis* iam docuimus:
3. Ratione *indolis* congestiones sunt
- 1) *completæ* seu tales motus, quibus natura humores ad ea
loca dirigit, per quæ euacuatio sanguinis fieri potest & so-
let e.g. ad nares, hæmorrhoides, vterum, pulmones.
- 2) *Incompletæ* & *rheumaticæ*, quæ respectu quidem finalis in-
tentionis a completis haud differunt, verum ratione loco-
rum, quæ occupant, & euentuum specialium, omnino
ab inuicem se distinguunt. Licet enim tales sint connisus,
hæmorrhagiarum adparatui qui respondeant: ad specialissi-
mum tamen eruptionis locum neutiquam sunt determina-
ti, sed *eminus* tantum contingunt, & latiore ambitu vici-
niam occupant. Hinc congesti sanguinis eruptio eo mi-
nus expectari potest, quo longius illa ab excretoriis hæ-
morrhagicis remota est.
4. Ratione *loci* ac *ætatis* sequentem in modum differunt.
- 1) *In iunioribus* diriguntur congestiones ad *caput*. Hinc fru-
strato fine, oculorum auriumque manationes, achores, cru-
sta lactea, impetigo, parotides, aphthæ, cephalalgia, cla-
uus hystericus, clauus hæmorrhoidalis, de quo commen-
tatus est *Heisterus* in peculiari *diff.* & quadam *epistola* de
morte Silii Italici ex clauo insanabili; cephalæa, vertigo,
ophthalmia, otalgia, odontalgia, coryza, grauedo, phleg-
morrhagia, aliaque incommoda sequuntur.
- 2) *In mediæ ætatis subiectis* magis infestatur *pectus*, quod te-
stari

stari solent tusses, branchus, raucedo, angina, asthma, palpitationes cordis, pleuritis spuria, vera, peripneumonia, vomica, phthisis pulmonum & empyema.

- 3) *In etate consistente* congestionibus obnoxium obseruatur *abdomen*, vnde infarctus hepatis, lienis & subinde alterutrius visceris inflammatio, malum hypochondriaco-hystericum, atrophia, nephritis & calculosa pathemata. De quibus singulis conferendæ sunt *tabulæ speciales in conspectu med. theoretico-pract.*
- 4) *In etate proxima senili* præter abdomen etiam *artus* incompletis præcipue exponuntur congestionibus. Hinc variæ illæ adflictiones spastico-arthriticæ tam superiorum quam inferiorum artuum, de quibus *vid. tab. sequ. de spasmodis & conuulsionibus.*

5. Ratione euentus, congestionum

- 1) Aliæ per veram sanguinis euacuationem resoluuntur.
- 2) Aliæ magis serosam materiam excernunt. Nam licet a directis contentionibus congestoriarum sanguinis adpulsionum enascantur, spissior tamen rubicunda portio remanet, tenuiores autem serosæ tantum excutiuntur. Hoc modo fiunt catarrhi cum seroso mucidarum, falso-acrium humiditatum effusione, coryza, tussis humida, diarrhoea, largior vrinæ eruptio.
- 3) Aliæ, dum nulla excretionis species succedit, portiones serosas in circumiacentes partes altius diffundunt, & vel in externis partibus tumores rheumatico-acres formant, vel in partibus internis stagnationes & veras stases producant; quemadmodum *in therapia speciali tabulis de inflammatione & febribus inflammatoriis* ostensum est.

III. SIGNA

1. Congestionum completarum

Quamquam non pauca sint congestionum completarum signa, quæ cum hæmorrhagarum generalibus signis, *tabula præced. traditis*, coincident: tamen illa, quæ tamquam effectus

fectus congestionum se produnt, hic seorsum tradere iuuabit, ita quidem, vt videamus, quænam se offerant

1) *In partibus adfectis*, in quibus vtpote obseruatur

(1) Notabilis humorum infarctus, a quo inflationes & distensiones dependent vasorum plane exilium, quæ alias visum subterfugunt.

(2) Congestiones acriores, quæ altius se exserunt, & calorem, qui naturali auctior est, dolorem insuper excitant acutum, æstuosum, tensuum, inflantem, interdum lancinantem, fremebundum, pungentem, qui pulsui respondet.

(3) Ante recensitarum molestiarum solutio & cessatio contingit, dum hæmorrhagia a natura per congestiones intenta libere succedit; id quod etiam vulgus nouit, qui optabili prognosi a talibus hæmorrhagiis euphoriam & capitis corporisque leuitatem vna cum actionum vitalium & animalium alacritate certo sibi pollicetur.

(4) Si vero contrariò euentu ad exitum hæmorrhagia non pertigerit, tunc consuetaria satis molesta succedunt, quæ in aliquibus dolores acutos & tumores; in aliis autem veras inflammationes & vlcerosas manationes post se relinquunt.

2) *In partibus remotioribus aut oppositis* obseruatur constrictio quædam spastica: vnde habitus exsanguis & pallidus adparet, ob vasorum, quæ penitus euanescere videntur, subsidentem adspectum. Hinc mirum non est, si frigus & vera subinde refrigeratio sentiat.

3. *Incompletarum seu rheumaticarum.*

1) Ea, quæ in congestionibus completis occurrere signa solent, etiam in rheumaticis se produnt, imprimis simplicioribus.

2) Congestiones autem incompletæ, quæ per accidens indolem peiorem induunt, symptomatibus stipantur solito grauioribus. Nam

- (1) fortius subiecta inuadunt.
 - (2) humorum adfluxus obseruatur impetuosior. Vnde
 - (3) maior restagnatio & partis adfectæ longe molestior inflatio, distensio & ad motum ineptitudo.
 - (4) accedit exquisitus sensus tensorius, vibratiuus.
 - (5) calor insignis, æstuans, acris, inquietus & inflammatorium dolorem æmulans.
- 3) His frequenter se iungunt motus tonici sensibiles alterationes, quæ per frigoris & æstus volatici vicissitudines admodum manifestæ fiunt, & minus exercitatis sæpe imponunt, ac si verior febris adesset typus. Verum, re curatius expensa, febris tam facile non complicatur, nisi valde exacerbatæ fuerint reliqua.
 - 4) Mitiora ceterum esse solent cuncta in congestionibus rheumaticis *externis*, adhuc sinceris: vehementiora autem in *externis phlegmonodeis*; vehementissima in iis, quæ interiores corporis partes occuparunt.

IV. SVBIECTA

I. *Congestionum completarum* sunt homines

- 1) Plethorici, qui præ reliquis expositi sunt congestionibus.
- 2) Ex horum vero numero ii imprimis, qui vitam sedentariam agunt & victu lautiori fruuntur.
- 3) Porro & illi, qui sanguinis euacuationibus largioribus & sinceris libere ac frequentius adfueti fuerunt, eas vero non amplius experiuntur.
- 4) Quibus merito accenseri debent alii, qui artificiales quoque depletiones, antea adfuetas, vt sunt venæsectiones & scarificationes, neglexerunt, aut alias serofas minus succedentes experiuntur, vel data opera impediunt; quod fieri solet, quando fonticulos improvide coalescere sinunt, setacea non reiterant aut vesicatoria omittunt.
- 5) Subiecta tandem vegeta cuiusuis ætatis, sexus & temperamenti. Minime tamen quilibet homo ad quamcumque con-

congestionis speciem propendet, sed ordinarie ad eam solum, quæ cum eius ætate propius conuenit.

2. *Congestionum incompletarum seu rheumaticarum.*

- 1) Subiecta harum eadem esse obseruantur, quæ iam delineauimus.
- 2) Si vero ratione temperamenti specialius aliquid determinandum est, sanguinei & phlegmatico sanguinei, laxo & spongioso habitu præditi, facilius iisdem corripuntur, quam alii, quorum habitus strictior densiorque existit.
- 3) Et hisce subiectis eueniunt eiusmodi congestiones tanto promptius, quanto certius ac manifestius plethora commouetur, & ipsi motus congestorii cum negotio hæmorrhagico conspirare deprehenduntur.
- 4) Sensibiles pariter & ad animi pathemata pronos facile congestiones pati, experientia docet; maxime si aliqualis iam subsit aduetudo.
- 5) Quando autem laboriosi congestionibus vexantur, tum alias, & plerumque externas, causas concurrentes, a sola plethora minime prouenientes, deprehendimus. *Vid. infra Causas.*

V. CAUSSAE

1. *Congestionum completarum.*

- 1) *Causa materialis* est vel sanguinis abundantia, præcipue impetuose commota, vel humorum spissitudo aut qualitatis quodcumque vitium aliud.
- 2) *Causa formalis* est humorum, tam e porosarum partium meatibus, quam e vasis intercurrentibus, copiosius versus loca hæmorrhagica directorum, restrictio, per motum tonicum adactio & diuturnior ibidem retentio.
- 3) *Causa efficiens.*
 - (1) Secundum *veteres* obscure ac perplexe nimis describitur per *electiuam missionem* & quisquiliarum ad idonea excretoria proiectionem, a spiritu vitali perpetranda.

(2) Secundum recentiores autem sunt,

a) qui *causam efficientem* venditant, vel *fermentationem*, humores turgescientem, vel etiam *coagulationem*.

b) alii contra malunt supponere acres humores, siue copia, siue intemperie peccantes, qui intra minima tunicarum & membranarum nervosarum vasa congesti, ibidem stagnant & violentia quadam eas distendant, vellicent, adrodant, eoque ipso vberiori sanguinis adfluxui ansam porrigant.

(3) Verum, vera efficiens causa merito habetur principium illud rationale, in corpore agens & eius conseruationi studens: cuius quidem operandi energia, & per factas congestiones superfluum exonerandi intentio, a vehementibus plethoræ commotionibus plerumque prouocatur, sed euentus rarius respondet intentioni.

4) *Causa finalis* est molestæ humorum abundantiae imminutio & sanitatis conseruatio.

5) *Causæ occasionales* sunt variae, v.g.

(1) Aër humido-frigidus, imo etiam humido-caldus aut solis æstus capiti denudato admissus.

(2) Largior vini & spirituosorum ingurgitatio.

(3) Corporis vehemens & impetuosa exagitatio.

(4) Conclauia prope terram exstructa & humida, vbi parietum perpetuus mador obseruatur. Talia si calefiunt, calor caput, frigus autem crura & pedes adficit; sub quibus circumstantiis toni relaxationes, strictiones & congestiones prouocari solent.

2. *Congestionum incompletarum seu rheumaticarum* causæ, quia notabili discrimine a causis completarum non differunt, earum recensionem instituere non expedit. De occasionalibus autem pauca quædam addere iuuabit. Nimirum

1) Quod *dyscrasia* humorum rheumatismo cooriendi occasionem præbere soleat, quemadmodum erysipelata & apo-

apostemata, acrius sponte orta, & segnes apostases febriles satis comprobant.

- 2) *Violentia*, partibus externe inducta, eamdem habet efficaciam. Illi enim, qui contusiones, dislocationes, vulnera & fracturas perpeffi, aut cum diu manantibus vlceribus, inflammationibus, ambustionibus, tardius curatis, conflictati sunt, frequentius rheumatismis tentantur; qua occasione sæpe partium languor & flacciditas remanet, cui in recipiendo humorum adfluxu tum aliquid tribuendum est. Verum memoriæ, vt ita loquamur, vitali, seu æstimationi & sensibilitati naturæ plurimum omnino adscribendum est; id quod potissimum confirmant vulnera cicatrice firmiore sanata, vbi relaxatum tonum minime accusare licet.
- 3) *Dispositio* porro *hereditaria* & *adsuetudo* ad frequentiores insultus rheumaticos non parum conferunt. Vnde si vel levis tempestatum mutatio vel animi commotio accesserit, tum rheumatismo promte adfliguntur illi, cum quibus ita comparatum est.

VI. OBSERVATIONES.

1. Congestionum doctrina ante *Stahlianum* non satis obseruata, multo minus pro dignitate explicata & adplicata fuit. Nam quoniam *Antiqui* arduum hæmorrhagiarum negotium parum sibi perspectum habuerunt, in congestionum quoque theoria non nisi hospites manere potuerunt. Porro quia proxime superiorum sæculorum Medici in veterum placitis maximam partem adqueuerunt, nec vltius in congestionum indolem, subiecta & causas penitus inquirere adlaborarunt; præterquam quod per obstructionis figmenta illas, tamquam passiue contingentes, explicare voluerint: tum ini quo plane fato accidit, vt plures nostri æui doctores opinionibus antecessorum suorum præberent adsensum.
2. His strictim prælibatis, obseruamus, quod *loca*, congestionibus obnoxia, seu terminus *a quo*, *in quo*, *per quem* & *ad quem*, sint omnes corporis porosæ partes, tam externæ, quam

quam internæ, in regionibus cum late patentibus, tum in particularibus & minimi ambitus membris; id quod eruptiones, quæ ex vna tantum nare vel ex oculo vno contingunt, vtique confirmant.

3. *Materia* congestionum sæpe esse solet serosa & mucida, quæ vulgo *catarrhalis* dicitur, & corruptelæ acri, seroso-falsæ propinquior est, licet originem ab ipso sanguine trahat & aliena larua se manifestet. Vnde & vulgus loqui nouit von gesaltzenen Flüssén.
4. Dum enim massæ sanguineæ, ad talia loca adpulsæ, ob spissiore consistentiâ, liber altiorque aditus non conceditur; tum tenuiores tantummodo eius portiones penetrant & partibus adfectis intimius insinuantur.
5. Atque ex his cognosci potest, qua ratione e contentionibus illis, quæ simplicem excretionem sanguinis respiciunt, aliæ, & quantum ad materiæ schema attinet, dispares consecutiones oriri possint, tam excretionum seroso-mucidarum, quam restagnationum, veluti in asthmate humido & tumoribus œdematosis, scirrhis ac glandulosis contingere assolet.
6. Vnde pro incongrua plane habenda est illa *medicatio*, quæ in sola materiæ serosæ, e reliqua massa secedentis, subtractione aut ad alia emunctoria deriuatione occupata est, veram autem materialem causam præteruidet, neque respectus naturæ finales eiusque intentionem efficiendi attendit, quæ vtpote superflui sanguinis exonerationem respicit, ideoque humores ad loca, huic scopo qualitercumque idonea, compellit. Hoc naturæ propositum manifesto arguunt insultus congestorii statî & periodici immo & vagi, qui hæmorrhagiarum mores, ob mutuam dependentiam, maxime imitantur. *Conf. Stablii diss. de rheumatismo §. LXXII.*
7. *Effectus* congestionum incompletarum quod concernit, numquam fere ii sunt vtilis, multo minus eorum *euentus*. De quibus conferenda *Stablii theoria* p. 822. 824. & 1240. *sequent.*
8. Ratio autem, cur minus vtilis sequantur effectus, hæc est: quia finali naturæ destinationi raro admodum respondent,

vt nimirum sincera sanguinis contingat eruptio. Nam ipse sensibilis congestionum adparatus, qui vel iusto maiorem impetum arguit, vel diffusius se extendit, successum intentionis impeditiorem non tantum præfagit, sed vere etiam talem reddit. Et hoc inprimis valet de effectibus *indirectis*. Quos enim *directos* adpellamus, eorum enumerationem vide sub *signis*.

9. *Euentus* porro congestionum cum generatim insolitæ humorum stagnationes esse soleant circa illas partes, ad quas congestio directa, immo diffusa est: tum mirum non est, si ex tali restagnatione, pro materiæ quantitate, impulsus impetu, humoris mobilitate aut dyscrasia, varia incommoda oriuntur, quæ vel leuiora, vel magis fontica existunt; prout meatuum dispositio, sensationis vehementia, prouocatio retrogradarum stricturarum, aut plenaria in parte occupata detentio atque stasis concurrunt.
10. Quamquam congestiones omnibus accidere possint: tamen de illis, quemadmodum de aliis quibusuis morbidis pathematibus, constat, quod non promiscue singulis hominibus eueniant; immo si numerus conferatur eorum, qui illas patiuntur, cum multitudine aliorum, qui ab iisdem immunes viuunt, ille sane exiguus deprehendetur. Præterea illi, qui congestionibus omnino exercentur, notabili sæpe temporis interuallo liberi agunt, nec, ubi tentati fuerint, diu admodum ab illis detinentur.
11. Cum igitur e moliminibus, adeo incompletis & finem hæmorrhagicum eminus tantum respicientibus, variæ subnascantur aberrationes: quæri non inepte posset, cur natura tam incompletos & ad exsequendam intentionem neutiquam sufficientes actus suscipiat? Ad quam quæstionem, tamquam de re non adeo plana, vt respondeamus, dicimus: vero videri simillimum: hos motus eminus tantum ita adornari, vel ob spem abiectam liberalioris hæmorrhagiæ successus, tamquam obtinendi finis, vel ob alias difficultates, *obs. 9.* enarratas.
12. Hæmorrhagia *actiua* contingere non potest, nisi congestio quædam prægressa fuerit; creberrimæ autem congestiones,

R

præ-

præcipue incompletæ, fiunt, quas neque sincere sanguinea; neque serosa euacuatio subsequitur. *Conf. Stahlî dissert. de motibus humorum spasmodicis, a motu pulsus ordinarii diuersis. Hale 1697.*

13. Tabula quidem præcedente ætiologiam hæmorrhagiarum non tantum generalem exposuimus, sed etiam ad quasuis earum species specialem adplicationem fecimus: cur autem eandem normam neque hac neque sequentibus tabulis obseruauerimus, sequentes rationes prohibuerunt.

1) Pauciores sunt species hæmorrhagiarum, per plures autem congestionum. Quare in illis quidem speciales causas subiungere facile fuit, in his autem non nisi multa prolixitate ætiologiam specialem tradere potuissimus.

2) Quæ prolixitas vti pathologiæ generalis scopo aduersatur: sic delineationes generales eidem satisfacere, & ad speciales congestionum morbos facile adplicari possunt.

3) Quod si vero difficultas quædam vllibi obsistere videatur: *conspeximus noster theoretico-practicus*, vbi singulorum morborum causas exposuimus, difficultatem illam remouere poterit.

14. Interim vnius morbi, ad sinistrum congestionis euentum pertinentis, mentionem faciemus, nempe *rhachitidis*, cuius causæ neque in conspectu nostro practico, neque in aliis, quantum scimus, auctoribus complete traduntur.

15. Equidem *Mayow* curiosum de rhachitide tractatum conscripsit, atque in eo *Glissonii* ætiologiam pro ingenioso commento declarauit. Num vero in causâ huius morbi explicanda felicior fuerit, Lectoris iudicio relinquimus. Sequentia autem momenta huius auctoris ætiologia complectitur.

1) Primum quidem supponit, rhachitidis morbum generatim consistere *in nutritione musculorum inequali*.

2) Ossâ autem in his ægris, æque ac in sanis, *uniformiter* nutrirî, adeoque ab illo vitio excipienda iudicat; subiuncta ratione, quod ad ossium, sensus expertium, partes nutriendas

triendas *solus sanguis* sufficiat, ad musculorum vero incrementa succus simul nerueus requiratur.

- 3) Deinde bona fiducia pro concessio habet, partes musculosas & neruosas, propter succi neruei nutritii defectum, haud quaquam crescere, sed potius extenuari.
 - 4) Cum ergo, iudice auctore, *os tibiæ* æquali vigore crescat, muscoli autem, *suram* constituentes, & supra infraque eidem ossi adfixi, pari passu non crescant, sed, veluti chorda plectrum, retrorsum detineant, vt recta non possit extendi: tum necesse putat illius, instar arcus, incuruationem.
16. Verum enim vero blandis hisce fictionibus sequentia obstant dubia.
- 1) Pro lubitu supponit, ossa solo sanguine nutriri, cui autem supposito recentiorum obseruationes contra dicunt, & e partibus potius gelatinosis, lamellarum forma mutuo sibi impositis, incrementa sumere docent. *Conf. Abrah. Vaterus in osteogenia naturali & præternaturali thes. II. IV. f. Wittebergæ 1733.*
 - 2) Deinde fingit quidem, sed non probat, succum neruosum esse *nutritium*, ideoque ad augendas partes musculosas necessarium.
 - 3) Porro hunc succum in rhachitide musculosis partibus deficere dicit, causam vero, cur deficiat, minime demonstrat.
 - 4) Denique, vt reliqua taceamus, sine fundamento adserit, ossa ipsa in hoc morbo *a priori* non adfici, sed *a posteriori* tantum incuruationem pati.
17. Vt vero ad simpliciore ac veriore rhachitidis ætiologiam peruenire possimus, sequentia meditanda commendamus.
- 1) Rhachitis est productum ac consecrarium atrophix.
 - 2) Atrophix causa *materialis* consistit in vitiis vasorum lacteorum, modo primi, modo secundi, modo vtriusque generis.

- 3) Harum viarum quo plures sunt obstructæ, eo magis debitum corpori nutrimentum subducitur.
- 4) Huic igitur vitio materiali, interitum minitanti, natura sese opponit *armis duobus* consuetis, nempe motibus auctis in solidis & fluidis partibus.
- 5) In partibus *solidis*, præcipue in extremis artubus & in spinæ dorsi tractu instituuntur *motus spastici*, quale motuum spasticorum schema in aliis quoque morbis, e. g. in febribus paroxysantibus, obseruamus.
- 6) Per hos spasmos, in peripheria institutos, partes *fluidæ* introrsum, & quidem speciatim ad periclitantia loca, diriguntur, vt vitii materialis abstersio, resolutio, discussio & euacuatio obtineatur.
- 7) Hæc rigida autem & spastica musculorum agitatio, bono fine suscepta, rhachitidis proxima est causa. Duo enim vitia immediate per illam producuntur.
 - (1) Primum quidem, *teneræ* infantum cartilagineæ & osseæ partes e. g. tibiæ, spinæ dorsi, per tales spasmos sensim disiunguntur, flectuntur & incuruantur; quod, quia in *robustioribus* fieri non potest, rhachitidem in reliquis ætatibus rariorem obseruamus, nempe in causis violentis & angustis virginum cataphractis.
 - (2) Deinde dolores, qui per hos spasmos in exterioribus partibus excitantur, ansam præbent, vt natura nunc motu humorum contrario agere illosque ad dolores demulcendos extrorsum ducere cogatur. Sic interne quidem atrophix solutio interdum contingit, externe autem tumores & superaccretiones proueniunt, præcipue circa sensibiles iuncturarum partes, carpi, tarfi, rotulæ, spinæ dorsi, aliaque vitia producuntur, quæ germanice *gedoppelte Glieder, Hocker, ausgewachsene Hüfte* vocantur.

TABVLA X.
DE
SPASMIS ET CONVULSIONIBVS.

I. DEFINITIO.

Spasmus est motus tonici excedens incrementum, quod in partibus fibroso-musculosis, præcipue artuum, musculi vel partem, vel eum totum aut plures simul occupat, eosque vna cum membro, cui mouendo destinati sunt, adeo rigidetendit, attrahit atque in tali rigiditate aliquamdiu detinet, vt ea mouere in ægri haud sit potestate; sub qua molestia durities rigida percipitur cum exquisito doloris sensu, qui partis quasi rupturam minari videtur.

Convulsiones sunt motus tonici summæ exacerbationes, quæ in partibus musculosis & tendineo-neruosis se exerunt per repentinas & non raro violentissime susceptas reciprocas membrorum agitationes, quibus natura illud, quod corpori molestum vel fingit, vel fere sentit, extrema vi & pertinacia excutere contendit.

II. DIFFERENTIA.

- I. Quemadmodum ipsæ congestiones auctiorem motus tonici gradum inuoluunt: sic connexionis ratio huius cum præcedente tabula satis patescit. Cumque per motus congestorios ad partes tam internas, quam externas humores copiosius adacti & restricti sæpe libere satis retrocedere non valeant & sic spissiores reddantur: tum fit, vt variæ inde exoriantur molestiæ veraque damna, quibus natura se opponit, iam motibus inflammatoriis, iam febrilibus, iam spasticis & convulsivis.

2. Spasmi sunt vel *uniuersales* vel *particulares*.1) *Uniuersales* totum corpus occupant, quorum species sunt

(1) *Tetanus*, qui corpus, quantum quantum est, ita rigidum reddit, vt illud in situ recto immotum plane relinquat.

(2) *Emprosthotonus* corpus antrorsum violenter incuruat, vt genua ad caput adducat.

(3) *Opisthotonus* contrario motu agit, & capite ceruiceque versus posteriora retractis, corpus tantopere retrorsum inclinat, vt perreptare volenti sub dorso, arcuatim reflexo, spatium relinquatur.

(4) *Catalepsis* spasmorum vniuersalium rarissimus, corpus in eo situ, in quo illud corripit, rigidum detinet, seruatis iisdem gestibus, quos oculi, os & alia quæuis membra ipso inuasionis momento exercuerunt.

2) *Particulares*.(1) *In capite*

a) *Spasmus cynicus* est rictus seu contumax oris torsio, per plures subinde horas sine delirio continuans, & exitus vel conuulsuos, vel hemiplecticos aut apoplecticos superuenientes sæpius portendens.

b) *Risus sardonius* a priori re ipsa non differt, nisi quod mentis alienationem aut nonnumquam plenam eius abolitionem sibi habeat coniunctam.

c) *Spasmus occipitis* in parte infima adfligens & feminas maxime corripit, anonymus est. Hic musculos, capitis erectioni & ad latus vtrumque conuersioni destinatos, infestat eosque tam rigidos reddit, vt non modo circumflectendi impotentiam inducat, sed dolorem quoque in illis excitet peculiarem, quasi animal secundum longitudinem ceruici adhærens, eam expansis & altius infixis vnguiculis firmiter comprehensam teneret. De his masculis legatur *Verheyen in anat. tract. VI. cap. III. Heisterus in comp. anat. p. m. 185.*

(2) *In*

Unable to display this page

riculo *incubum* longe superat quia ancipitis & fere acuti euentus esse deprehenditur.

d) His alii porro cordis *palpitationem*, *cardialgiam* & *singultum* iungunt.

(5) In *abdomine*

a) *Intestinum colum*, maxime illorum, qui colica flatulenta vexantur, pertinaci ac rigida sæpe tractione & spastica distensione correptum obseruatur, præcipue ob flatum in eo expansum, quod comprobant

α) Progressus illi flatulenti, vbi tales bombi, ex vno claustro in aliud spatium erumpentes, tunc talem impetum formant, vt subiecta queri audias de sensu dolorifico peculiari, ac si lapis per intestina volutaretur & abdominis immineret crepatura.

β) Constrictio spastica ad intestinum vsque *rectum* in altioribus doloribus colicis se extendens, quæ tanta esse solet, vt etiam cannulæ clysticæ transitum prorsus deneget.

γ) Stricturæ *coli* firmissimæ in sectis demortuorum cadaueribus obuæ, quibus sæpe portio illius flatu adeo rigide distenta & vtrimque constricta tenetur, vt neque æreus eiusmodi halitus, nedum stilus renuior, nisi vi adactus, penetrare possit.

b) In *vesica*, eiusque sphinctere speciatim, vehementes se exserunt spasticæ stricturæ, quæ, dum stranguria & calculus commotus adfligunt, varios cruciatus inferunt.

c) In *pene* occurrit *priapismus* seu violenta illa ac inuoluntaria tensio & spastica erectio, quæ cum graui & anxio dolore stipata, a *satyriasi* omnino differt, cuius quippe origo a libidinosis phantasiis deriuanda venit, & erectionem transitoriam infert.

d) In *orificio vteri* spasmos singulares sibi repræsentant theoretici quidam in dyftocia, quos tamen adeo facile

cile nemo attentus practicus sibi conceperit. Quia multiplici experientia iam confirmatum est, quod in tali casu imprudens regimen & ineptum stupidarum obstetricum imperium, quo parturientes ad præmature excludendum foetum compelluntur, maxime ad-
cusandum sit, & plerumque solum peccet.

e) *Tenesmus*, seu vrgens desidendi conatus, non immerito accensetur spasmis, quia indolem vere spasticam quouis intuitu refert, quidquid statuunt alii, quibus ad conuulsionum familiam eundem referre placet.

f) *Tympanitis* autem minus congrue ad spasmos relata est. In omnibus siquidem pathematibus flatulentis toni potius remissio obseruatur, quam maior intensio; alias non concederetur spatium flatibus, partes tam moleste distendentibus.

(6) In *artubus* tandem superioribus æque ac inferioribus vehementes adfligunt spasmi, qui non simplicis, sed simul arthriticæ indolis sunt, quos sigillatim paullo post recensebimus.

3. Enumeratis spasmis vniuersalibus & quibusdam particularibus adhuc alia subnectenda erit spasmorum differentia, secundum quam alius est

1) *Repentinus*, qui celeriter muscolum contrahit & ita rigidum aliquantisper detinet, vt pro arbitrio membrum correptum inflecti aut moueri nequeat. Quam speciem *spasmi flatulentum* & *spasmi κατ' ἐξοχήν*, immo & *Crampum*, den *Krampf*, adpellare moris est. *Conf. Musitani trutina lib. I. cap. XI. p. m. 131. Brunonis lexic. med. p. m. 258.*

2) *Lentus*, cuius inuasio tam repentina non est: is diuiditur bifariam, ita vt alius dicatur

(1) *spasmus muscularis seu tendinalis*, qui totum aliquem muscolum adficit & doloribus tensiuis ac grauatiuis excruciat, sæpeque membrorum contractura scenam claudit.

(2) *Fibrillaris*, qui musculi aliquam tantummodo portionem & non raro paucas eius ac singulares fibras occupat. Cuius generis spasmus in arthriticis doloribus proprie agnoscendus est; qui tamen a cruciatus impetu tum remittit, cum e paucioribus fibris in vniuersum musculum diffunditur.

4. His commodè subiunguntur reliqui particulares *spasmi arthritici*, in systemate medico peculiari denominatione notati, quos, a supremis incipiendo & ad infima progrediendo adumbrabimus. Occurrunt autem

1) *In capite*

(1) *Hemicrania* seu dolor ille pertinax & acerbus, qui dimidiam capitis partem occupat, de quo *vid. conspect. med. tab. XLVII.*

(2) *Glossagra* seu spastico - arthritica linguæ afflictio.

(3) *Trismus* autem, quo mandibularum & musculorum temporalium spasmus exprimitur, qui inuitis nobis dentes cum sonitu concutit, inepte huc refertur, quia potiori iure ad spasmos simplices pertinet.

2) *In thorace pleuritis spuria*, de qua plenius actum est in *consp. med. tab. XLVIII.*

3) *In coxis coxagra* seu *malum ischiadicum*, cuius plenior tractatio repetenda e *l. c. tab. XLIX.* & *Io. Christ. Stockii diff. de coxagra Ienæ 1731.*

4) *In artubus*

(1) *Superioribus*

a) *Arthritis*, humeris & scapulis infesta.

b) *Chiragra* quæ manus earumque digitos male afficit.

(2) *Inferioribus*

a) *Gonagra*, quæ genua spasmis diuexat.

b) *Podagra*, famosus ille cruciatus spasticus, qui tibias, malleolos, metatarsum & digitos vehementer adfligit.

(3) *In utrisque* vel simul, vel in alterutris per intervalla, arthritis vel vaga vel fixa suam exercet tyrannidem.

§, Porro

5. Porro addendæ sunt aliæ quædam spasmodum species, minus celebres, v. g.

1) Spasmus ille, proprio cognomine destitutus, qui sæpe ipso momento, quo manus aliquid complecti debent, eas corripit vt officio in præsentī nequeant fungi; vel etiam si nimis firmiter complexæ fuerint, in eodem situ detinet, quo antea comprehensum tenuerunt obiectum.

2) *Spasmus fixus*, a *Paracelso* ita vocatus, nuspiam tamen in ipsius scriptis perspicue explicatus: iam enim arthritidem & podagram; iam vero contracturas hoc nomine indicat, vt nescias somnians ne, an vero diuinans de eo locutus sit, vt pridem *Stablius* monuit in *diss. de spasmodis cap. II. p. 11.*

6. Neque prætereundum videtur, quod aliqui, a finali duorum morborum terminatione & sono decepti, eosdem ad arthritico-spastica pathemata referre non dubitent. Illi vero sunt

1) *Mentagra*, e qua incauti quidam menti spasmodum confingunt, cum tamen scabiei siccæ ac pruriginosæ sit species, quæ squammis & furfuribus mentum fœdat. Vnde mentagram *Lichenes in mento* vocat *Galenus de compos. med. sec. loc. lib. V. cap. VIII.* qui morbus ante *Tiberii* principatum Romæ fuerat incognitus.

2) *Pudendragra contracturalis*, quæ fœdum illum morbum venereum denotat. *Conf. Io. Geo. Stussii diss. de pudendagra contracturali Ienæ 1716.*

7. Indicatis iam differentiis, secundum quas spasmi inter se distinguuntur, breuibus etiam expediendum erit, in quonam ab ipsa ordinaria tensione musculorum in statu secundum naturam; præter naturam autem ab ipsis conuulsionibus differant. Notandum ergo

1) *Ratione formalitatis*, quod

(1) *Motus muscularis* extensorius & contractorius naturalis semper voluntarius sit, nec vllum dolorem inferat.

(2) *Spasmus* contra simplicior, rigida ac inuoluntaria est partium musculosarum tensio.

(3) *Conuulsio* autem perpetratur motu reciproco musculo-

rum antagonistarum, nempe talium, qui in officio sibi inuicem sunt oppositi.

2) *Ratione sensationis*

a) *Spasmus* sensum plus minus dolorificum coniunctum habet.

b) *Convulsio* vero, quamdiu eius actus durat, minus est dolorifica.

3) *Ratione durationis*

(1) *Spasmus* magis statarius est & immanens, sed

(2) *Convulsio* vaga & instabilis.

4) *Ratione ominis*

(1) *Spasmus* minus periculi, plus tamen molestiarum inuoluit.

(2) *Convulsio* autem ob vehementiam longe maius minitatur damnum.

8. Differunt porro auctores ratione methodi. Quidam enim spasmos vniuersales, &, qui proxime hos excipiunt, particulares, quos motuum spastico-convulsuorum nomine exprimunt, ipsis potius convulsionibus, quam spasmis adnumerare malunt, quia reliquas afflictiones spastico-arthriticas vehementiæ gradu longe superant. Cum vero in re arbitraria nemo facile reprehendendus sit, licebit cuius hanc doctrinam, obseruato bono ordine, varia proponere methodo.

9. Ad convulsionum tandem differentias quod attinet, notari meretur

1) *Idiopathica*, quæ statò tempore recurrens, ex ideali maxime causa, circa præcipuas lunæ phases, sine aliorum morborum complicatione, homines misere excruciat; quo nomine *morbùs sacer* seu *epilepsia*, quæ etiam *morbùs comitialis* itemque *caducus* dicitur, inde ab antiquo fati iam innotuit, & hodie pariter in terrificis malis habetur.

2) *Symptomatica*, quæ causas materiales, mox grauiiores mox leuiiores, pro fundamento agnoscit.

III. SIGNA

1. *Spasmodum.*

- 1) *Vniuersales* illi spasmī, dum adfligunt, molestissima sua præsētia omnium signorum enarrationem exhaustiunt.
- 2) *Particulares* repentini, præter motum impeditum & dolorem transeuntem, parum obseruandum relinquunt.
- 3) *Lenti* autem, in quacumque tandem parte se exseruerint, plura suppeditant.
- 4) Dolor itaque exquisitus valde, tensius, tractorius & constrictorius obseruatur.
- 5) Nonnumquam adfligit cruciatus, qui sensum lancinantem, compungentem, distendentem & parti adfectæ quasi rupturam minantem infert.
- 6) Antecedunt subinde horripilationes concurruntque æstus volatici.
- 7) Ipsi dolores adeo continentes non sunt, vt a primo inuasionis momento eadem continuarent vehementia, quippe qui per vices, si non penitus; tamen magnam partem remittunt.
- 8) Membra actu spasmō correpta pro lubitu ægrotantis moueri nequeunt; immo & remittente malo ægrius, & non sine sensu lassitudinis, contusionis & debilitatis mouentur.
- 9) Interdum membra adfecta rubent, calent & aliquando tument, partes vero vicinæ magis pallent & in vicem versam.
- 10) Animus supra modum tædiosus, anxius & leuissimarum etiam rerum impatientissimus est.
- 11) Somnus partim deficit, partim inquietus & parum reficiensprehenditur.
- 12) Vires languent & adpetitus, si non prostratus, vagus tamen & electius obseruatur.
- 13) Excretionēs parcius & minus ordinate succedunt.

2. *Conuulsionum.*

- 1) In quibusdam præcedit extremorum refrigeratio, oſeſcitatio & præcordiorum anxietas.
- 2) Partes corporis vel omnes vel nonnullæ repentinis atque reciprocis agitationibus vehementer varieque concutiuntur. Hinc
 - (1) Dêntibus frendent, caput iactant, oculi ſuperiora verſus torquentur, vt ſolum tunicæ adnætæ album conſpici poſſit.
 - (2) Brachia retorquentur ad tergum.
 - (3) Manibus auram feriunt.
 - (4) Pectus attollunt.
 - (5) Dorſum incuruant.
 - (6) Pedibus terram quatiunt, &
 - (7) Totum ſubinde corpus rigidum atque immotum tenetur.
- 3) Pollices manuum porro colliguntur in pugnum.
- 4) Spuma, ſi grauior fuerit conuulſio, aut mucus ſaltem ſaliualis ſub paroxyſmo ex ore fluit.
- 5) Præterea formant hi motus breues quaſi paroxyſmos, ſeu parua remiſſionis interualla, quibus elapſis maiori vi de-nuo inuadunt.
- 6) Vbi conuulſiones inualuerunt, partes non ſolum motu exagitantur, ſed ſitu quoque torquentur ac diutius ita re-tortæ perſiſtunt.
- 7) Sub ipſis conuulſionibus rationis & ſenſuum uſus nulum adparet veſtigium, & poſt illas remanet ſæpe ante actorum obliuio.
- 8) Quædam ſubiecta narium experiuntur hæmorrhagias, in aliis cietur vomitus, aut ſequitur diarrhœa, ſeminis pro-fuſio & ſæpe vrinæ excretio.
- 9) Conſequuntur tandem ſitis ingens, corporis laſſitudo, perturbatio capitis vertiginofa, ſudor olidus immo foetore grauis.

IV. SVBIECTA

1. *Spasmodum*

- 1) Homines plethorici, in quibus humores abundantes simul spissi sunt, & habitus corporis diffusus & spongiosus deprehenditur; speciatim temperamentum sanguineum & sanguineo-cholericum. In his enim humorum progressus, quando laboriosior est, facile spasmi ansam præbere solet.
- 2) Quibus iungenda sunt subiecta plethorica graciliora.
- 3) Hi autem homines eo certius obnoxii fiunt spasmi, si antea vel naturalibus, vel artificialibus sanguinis euacuationibus adfueti fuerint, earumque successum & usum aut amiserint aut omiserint.
- 4) A parentibus, spasticas afflictiones passis, prognati adeoque hæreditaria dispositione præditi & prædispositi.
- 5) Veneris & Bacchi cultores strenui.
- 6) Præcipiti iracundiæ indulgentes.
- 7) Crebrioribus rheumatismis alias adfecti.
- 8) Homines ordinarie ætatis prouectioris præ iunioribus. In illis enim humorum crasis & ipsa loca musculosa, excretionibus dicata, per diætam, labores & animi pathemata efficacius alterantur viaque spasmi facilius sternitur, quam in his.
- 9) Vulneribus profundius læsi.
- 10) Tandem & illi, qui febribus acutis detinentur & in vitæ periculo versantur.

2. *Convulsionum*

- 1) *Ratione ætatis*, infantes & pueri præ aliis ætatibus.
- 2) *Ratione sexus*, subiecta feminina magis, quam virilia.
- 3) *Ratione habitus corporis*, homines succulenti, *ευσταθοι*, plethorici, quorum sanguis notabili spissitudinis vitio laborat.
- 4) Iracundi & causis procataceticis variis expositi, vti paulo post exponemus sub *caussis*.

V. CAVS-

V. CAUSSAE

1. *Spasmodum.*1) *Causa materialis* exhibet

- (1) Vel plethoram,
- (2) Vel spissitudinem humorum,
- (3) Vel aliud qualitatis vitium,
- (4) Vel læsionem partis cuiusdam solidæ.

2) *Causa formalis* consistit in notabili augmento motus tonici, qui in locis & circa illa, in quibus sanguini, per fibroso-porosas partes progredienti, remora iniecta est, solito fortius intenditur & ad dolorem usque augetur, ac in tali vehementiore tensione aliquamdiu detinetur, immo pertinaci conatu readsumitur.3) *Causa efficiens.*

(1) *Veteres*, ad ductum *Hippocratis* sect. VI. aphorif. 39. & *Galenii* in multis operum suorum locis, causam efficientem habebant vel *repletionem* vel *inanitionem*. Illustrabant hoc adsertum chordarum exemplo in citharis, quæ sub aëris temperie austrina humida tantopere tenduntur, ut facili negotio disrumpantur. Et ubi e contrario aquilonis flatus omnia penetrat & exsiccat, chordæ pariter arefactæ nimis contrahuntur, subitamque disrumpionem subeunt. *Vid. Galenus de trem. cap. VIII. f. m. 70.*

(2) *Recentiores*, cum placiti veterum insufficientiam & adhibiti similis illustrantis claudicationem perspicerent, altius rem repetendam esse indicarunt. Vnde in subsidium vocata

a) *Obstructio* fibrarum partis alicuius. Finxerunt sibi nimirum fibras cauas; deinde supposuerunt earum obstructionem, quæ impediret sanguinis liberum progressum, a quo tandem turgescerentiam, fibrarum tensionem & distensionem in latitudinem earumque abbreviationem secundum longitudinem deriuarunt, adplicato simul axiomate mechanico: *quod linea longa, incuruata fiat breuior*. Euanescit autem hoc

fig-

figmentum sua sponte, quia in musculis, spasma adfectis, nulla distensio, sed absoluta condensatio & compressio obseruari potest.

- b) *Acrimonia*, commune illud idolum, quod fere cuiusuis morbidi mali causa efficiens esse cogitur. De hac ita statuunt: quod particulae, speciatim acres, tartareae, nitroso-sulphureae, ponticae & acidae, sanguini aut lymphae immixtae, per motum progressuum cum nervoso genere communicentur, & postquam sensiles nervorum fibrillas adgressae sint, eas vellicent ac nimium irritent; quo facto tandem crispentur, abbrevientur & sub his spasticis anomaliis obrigescant. Sed toties iam in antecedentibus profligatae acrimoniae hic immorari non expedit.
- c) *Recentissimorum* sententia a praecedente parum recedit. Licet enim negent, quod in causa sit humor quidam crassior, acris, falsus & scorbuticus: substituant tamen subtilem, volatilem, sulphureo halituosum vaporem, qui saepe numero in exigua quantitate in sanguinis massa oberret & facile nimis nervosarum partium minimos poros intimius subintrare valeat. Sed quo minus & hisce placitis subscribamus, obsunt rationes *tab. de haemorrhagiis* fusius prolatae.
- d) Relicta igitur sua cuiusuis opinione, rectius docemus: causam efficientem esse vitale principium immateriale, quod vitae & sanitati conservandae studiose incumbit, & per motus quoque spasticos, quamvis erroneos, non tamen irracionales, sine sibi praefixo potiri contendit.
- 4) *Causa finalis* est vel plethorae imminutio; vel spissitudinis resolutio; vel humorum qualitate peccantium excussio & ulterius propulsio, ut metuendae staseos & corruptionis periculum auerti & per violentos hosce motus praecupari queat; vel denique laesae partis solidae absterfio & consolidatio.

T

5) Caus-

5) *Causse procatareæ veterum*

(1) Respectu *repletionis* sunt: vita otiosa, ebrietas, fluxus humoris pituitosi, inflammatio partis nervosæ, suppressio alicuius excretionis consuetæ, vulnus, contusio, laxatio, nervi punctura, venenatorum morsus, subitus terror, excandescencia.

(2) Respectu *inanitionis*: nervorum ficcitas, labor nimius, immodicæ vigiliæ, febris ardens, sudor prodigus, vomitus, alui deicctio, immodicum sanguinis profluuium, venus nimia, cauteria, vesicatoria nervis adplicata.

(3) Sed *recentiores* iustius accusant

a) hæreditariam dispositionem, animi vehementiora pathemata, ut sunt terror & ira.

b) Motum corporis impetuose susceptum & pari vehementia continuatum.

c) Adsumtionem medicamentorum calidorum & volatiliū: imo & emeticorum ac cathartorum drastice operantium usum.

d) Diætam aromaticam & largiorem vini ingurgitationem.

e) Tempestatem humido-frigidam, quæ uti rheumatismis inducendis, ita & spasmis prouocandis apta est.

2. *Convulsionum.*

1) *Causse materiales* sunt varia mala, quæ vel cum plurimò periculo complicata sunt, vel minus salutariter succedunt. Interdum esse solent molestiæ, crasso modo haud sensibiles, & qualemcumque quidem elisionem promerentes, tanta vero motuum exacerbatione nequiquam dignæ. *Plura vide sub causis occasionalibus.*

2) *Causa formalis* est partium musculosarum & tendineo-nervosarum per motum tonicum exacerbatum raptim atque reciproce instituta tractio per momenta remittens iterumque reuertens.

3) *Causa efficiens* multis hodie est altius radicata acrimonia, nervuo-

neruorum systema irritans. Sed hanc opinionem fundamento destitutam esse, ingens casuum numerus comprobabat, in quibus vera acrimonia vel in *proxima potentia*, ut loqui solemus, vel iam ipso *actu* præsto est, nullo tamen insequente effectû conuulsivo; vti experientia in tot variolosis testatur. Quam ob rem malunt recentiores substituere varias musculorum contractiones & hinc dependentes influxus liquidi neruei, quod a sensorio communi varie iterum in nervos exprimitur; additis simul causis occasionalibus, quæ cerebri medullam ad has expressiones sollicitent. Vid. Boerhaave Aphorismi de cog. & cur. morbis §. 1074.

- 4) Sed maiore certitudine etiam hos motus naturæ, quæ extrema vi aliquid expellere intendat, tribuimus; licet motuum gradus & continuationis vehementia nequaquam adprobanda neque potiundo fini congrua sit. Plus enim plerumque subest rationis moralis & causæ idealis, quam physici impulsus aut crassæ materialis irritationis. Conf. Stahl's theoria p. 895. 899. 901.
- 5) *Causa finalis* est rei vel vere molestæ & periculosæ, vel talis modo visæ, motibus & viribus summe intensis, amolito & excusio.
- 6) *Causæ procatareæ.*
 - (1) Dispositio hæreditaria.
 - (2) Animi pathemata, ut ira, terror, amor vesanus & intensum rerum venerearum desiderium.
 - (3) Certæ temporum periodi & imprimis phasæ lunares; de quibus tamen causarum nexum detegere & firmis rationibus probare nemo hætenus potuit; licet varia passim in medium proferantur.
 - (4) Sanguinis insignis crassities, quam, ceu causam coniunctam & potenter concurrentem, hic nominare utique conuenit.
 - (5) Retropulsio vlcerosorum seroso-lymphalium humorum, circa capita imprimis infantum & puerorum a frigore, improvide admisso, ortum ducens.

- (6) Scabies per incongrua artificia ad interiora repulsa.
- (7) Tussis infantum humidæ cum materia valde tenaci. Quæ cum tam facile excerni nequeat, tussendi tamen vehementia continuet : tum respiratio in tenellis intercipitur & convulsiones succedunt, donec illa redierit.
- (8) Vermes, qui in tenera ætate magis convulsivis quam spasticis motibus ansam præbent. Sensibilis enim infantum natura ad extremos motus, in leuioribus quoque causis, mox confugere solet.
- (9) Morbi acuti & febres, præcipue exanthematicæ, illegitime decurrentes, convulsiones plerumque habent comites.
- (10) Dentitionis negotium difficile succedens.
- (11) Corpora solida peregrina carnosæ partibus infixæ, ut sunt spinæ, festucæ, aciculæ, clavi, vitri fragmenta, glandes plumbeæ.
- (12) Calculus verus, a quo sæpe in femore aut crure lateris affecti convulsiones oriri solent. Quem effectum sanguis quoque grumofus aut sanies, sub cranio latitans, nonnumquam edere solet.
- (13) Ebrietas aut spirituosorum abusus.
- (14) Vulnera & partium tendineo-neruosarum contusiones.
- (15) Hæmorrhagiarum quarumvis consuetarum retentio aut suppressio.
- (16) Morsus animalium ira percitorum.

VI. OBSERVATIONES.

1. Solemne fuit non tantum *Hippocratis*, sed etiam *Galen*i, interpretibus latinis, vocabula τὸ σπασμὸς & τῶν σπασμωδῶν per minus aptas voces *convulsiones* & *convulsivorum* vertere. Et hoc quidem tam vnanimi egerunt consensu, ac si ex pacto & veluti certatim id sibi fuisset peragendum. Recentiores, quod mirandum, antiquos tam serua æmulatione imitati sunt,

vt *spasmus* non aliter, nisi per conuulsionem, exprimere voluerint; id quod præter scriptores systematicos, ipsi Medici lexicographi *Bruno* & *Blancardus* adfirmant.

2. Hæc autem vulgaris & incongrua interpretatio sequentia habet incommoda. Nam
 - 1) Apertam vim infert voci *σπασμς* eiusque etymologiæ, vtpote quæ tensionis & tractionis, non vero subitæ velli-
cationis, multo minus reciproæ conuulsionis significatio-
nem admittit.
 - 2) Non exiguam parit isthæc versio confusionem in animis
lectorum, qui adcuratoribus acroasibus adfueti sunt; vt,
dum vel *Hippocratis* vel *Galen*i monumenta in latinum
versa euoluunt, scire nequeant, quid proprie scriptores
illi voluerint. Nam distincte de *spasmis* agi, textus seu
oratio indicat; vbique autem *conuulsionis* & *conuulsiuorum*
nomina vsurpata oculi cernunt. Hinc mens dubia, nihil
melius edocta, relinquitur, cum paucissimi græcis opera-
ti sint, aut exemplaria græca ad manus habeant.
3. Igitur, ad euitandam confusionem, fatius est, græcam *spa-
smi* vocem retinere, & per *conuulsionis* nomen peculiarem
toni exacerbationem designare. Atque hoc quibusdam ma-
iorum nostrorum iam placuit, & a multis quoque recentio-
ribus non immerito probatur ac retinetur.
4. Supra, velut in transitu, iam monuimus, quod vniuersus
motuum spasticorum & conuulsiuorum adparatus generatim
quidem rationalis & propter certum finem institutus, reue-
ra tamen erroneus sit, & speciali rationalitate careat; quia
congruam proportionem inter materiæ quantitatem & qua-
litatem & inter, organi electionem, motuum directionem,
gradus, & continuationem inuenire non licet. Quod mi-
rum nemini videri poterit, qui repetere voluerit ea, quæ in
tab. de causis morb. sub causis immaterialibus iam edisserui-
mus. Collata *diff. Stahl*i de erroribus naturæ medicis.
5. Equidem isthæc adsertio de spasmis erroneis, non tamen ir-
rationalibus, multis negotium facescit, quia concludunt: a

principio rationali fieri non posse, vt certum finem sibi habeat præfixum, vera tamen media ignoret, aut illa aliter adhibeat, quam quidem fini illi obtinendo vere conueniat; cum apud prudentes quosuis inuentionis adparatus cum intentione conspirare soleat.

6. Sed ita quidem esse deberet, si in statu perfectionis actiones suas ederet anima. Verum enim vero, in statu post lapsum valde corrupto aliter longe fieri, tam in vitalibus, quam animalibus functionibus, comperimus. Certum enim est, quod res illas, quibus actiones suas, secundum necessitatem corporeæ proportionis, adcommodare debet,

1) Sæpe nec recte intelligat, nec debite perpendat, & ex defectu cognitionis eorum, quæ agi debent, & quomodo peragenda sint, circumspecte & rationaliter satis agere non possit.

2) Interdum vero, quod iustum & cum corporali proportionem conueniens esset, suscipere non *velit*. Dilucescit hoc ex innumeris casibus moralibus, qui abunde confirmant, quod

(1) ex obiecti mouendi & principii mouentis proportionibus, inuicem sibi minus respondentibus, ingentes turbæ, contentiosa molimina & pertinacissimæ executiones suscipi soleant. Hoc in vitalibus æque obseruamus, vbi non raro materiæ, periculosæ efficacæ, & placidis motibus ad certam partem dirigendæ, ab aliis vero circumspecte abigendæ, impetuosis commotionibus inuadantur, & noxa in vniuersum corpus dissipata, ipsam tandem vitam pessundent.

(2) Ita porro ratio, meliora probans, nihilo minus deteriora sequitur in moralibus quam sæpissime; nihil ergo insoliti esse censebimus, si idem in vitalibus deprehendamus.

7. Veritatem istam vberius illustrabit subiectorum consideratio respectu temperamentis. Cum enim error, ex morum seu voluntatis vitio, in eiusmodi temperamentis communissime in motus recidere soleat exacerbatos, spasticos & convulsuos;

uulsiuos: tum paradoxon nulli videbitur, si talibus subiectis, ad operosa negotia suscipienda & cum industria ac constantia prosequenda minus aptis, spasmi eueniant. Vti enim sunt animi impatientis & præcipitis, vt, ne diu laborandum sit, vno potius impetu opus peractum optent: ita impeditiores successus & exitus difficiles reformidant & declinant. Sub crebris tamen tergiuersationibus de nouo aliquid moliri iterum audent.

8. Si insuper *consuetudinis* efficacia & repetita ad spasmos excitandos promittitudo accesserit, tanta sensim inducitur facilitas & in agendo leuitas, vt post modum, citra sufficientem materialem & proportionatam causam, immo sæpius ob solas patheticas commotiones, aliunde ex occasionibus moralibus oriundas, vel ob membri situm paulo distortum, vel eius compressionem strictioremque ligaturam, vehementes spasmi suscitentur, & magna cum pertinacia, pro more ætatis prouectioris, continuentur.
9. De *convulsionibus*, non tamen *idiopathicis* seu *epilepticis*, quæ nuda adfuetudine ita inualuerunt, sed de *symptomaticis*, obseruandum est: quod tam facile non oriantur, nisi aliquis labor & naturæ sollicitudo, per motus secretorios & excretorios aliquid periculosi, e corpore excutiendi, euidenter adsint.
10. Fundamentum horum tentaminum in eo consistit: quia natura, post ordinarios & magis proportionatas excretionum methodos, ex voto non succedentes, vltimum tandem eumque fortissimum modum adhibet, quo illud, quod sanitati ac vitæ periculosum est, subigat & expellat; qui si pariter intentioni haud satis fecerit, ab omni labore ultro desistit & fatis cedit.
11. Quod vero pro subiectis, infantes & pueros convulsionibus potissimum obnoxiiis declarauerimus; id tirones non ita interpretentur, ac si, ob systematis nervosi *debilitatem*, illis ætatibus hoc frequentius & promptius, quam aliis robustioribus contingat, sed quod
 - 1) exquisitior sensibilitas &

2) pla-

- 2) placidæ magis methodi infuetudo & imperitia in caussa sint, cur extraordinariis periculis, tenellum corpus affligentibus, non æque extraordinarios & magis proportionatos, sed excedentes potius & exacerbatos motus opponant, qui sæpe malum minus in pessimum conuertere obseruantur.
12. *Effectus* itaque quarumcumque conuulsionum, corpori vere utilis, nullus plane subsequitur. *Euentus* autem pro obiecti & subiecti diuersitate omnino differunt. Nam
- 1) *acutis* superuenientes, siue sub initium & incrementum morbi, siue in statu aut decremento inuadant, ancipitem plerumque fortiuntur euentum.
- 2) in *chronicis* malis si ingruant, nec impetu excedant, nihil ordinarie periculi portendunt: immo si aliis etiam morbis superueniunt, in subiectis, quæ conuulsionibus chronice iam adfueuerunt, minus omnino periculosæ sunt.
13. Quod præterea motus conuulsiui, speciatim epileptici, secundum temporis mensuras, lunæ phasibus circumscriptas, tam facile recurrant, hoc ipse *Stahlius*, qui in detegendis variorum motuum abstrusis rationibus alias felicissimus fuit, pro re explicatu difficillima habuit, doctamque suam ignorantiam ultro confessus est.
14. Hoc forte, vna cum aliis circumstantiis, quales sunt variæ membrorum agitationes, adspectu terribiles, ansam ignaris veterum medicastris dedit, vt conuulsionem idiopathicas, ob vehementiam & pertinaciam infames, *morbum sacrum* adpellauerint, interferentes, eum a diis immitti, & vel a *Cybele*, *Neptuno*, *Apolline*, *Nomio*, *Marte*, *Hecate*, vel *heroum* inuasionibus originem habere, ac proinde expiationibus solum esse curabilem.
15. Adposite vero monuit *Hippocrates* in libro de morbo sacro, quod illorum temporum arrogantes ostentatores hoc ita excogitauerint, vt obtentu diuinitatis ignorantiam suam tegerent; siquidem se curatione nihil profuturos præciebant.
- Quod

Quod si vero & expiationum solemnia irita fuissent, omnem tandem culpam in ipsos deos deuoluerent, vtpote quibus hominem ita multatum videre placeat.

16. Quæ ceterum de epilepsia speciatim obseruanda essent, illa repetenda erunt e *conspectu med. theoretico-pract. tab. LV.*

TABVLA XI. DE FEBRIBVS.

I. DEFINITIO.

Febris est naturæ medicatricis actus, salutari fine susceptus, quo materiam quamdam, putredini concipiendæ & concitandæ aptam, siue vere præsentem, siue idealiter suppositam, per motus vitales solito auctiores, varietate alteratos & modificatos *generatim*, *speciatim* vero per actus secretorios & excretorios certo ordine, mensura, paroxysmo & periodo eliminare contendit.

II. DIFFERENTIA.

1. Cum hæmorrhagarum excretionum defectus per congestiones non commode satis refarciri, sed ominosa sæpe humorum, in stasin & inflammationem dilabentium, sequi soleat coaceruatio, cui nec spasmi nec conuulsiones villo modo mederi valent: tum febrilium motuum adparatu natura succurrere cogitur, vt illud, quod vel quantitate vel qualitate peccando mixtioni animali periculosum est, præoccupet, auertat & eliminet.
2. Quibus monitis, declarandum porro erit, quomodo febres inter se differant; & quia varii sunt respectus, secundum quos considerari solent: ideo variæ pariter subnatæ sunt differentię, quarum maxime vulgaris illa est, quæ febres in *ca-*

lidas & frigidas dispescit, sine vltiori concurrentium circumstantiarum pensitatione.

3. Sed medicinam facere volentium interest, differentias curatius nosse, iisque cognitis practicum inde elicere vsum. Sunt autem febres

1) *ratione successus*

(1) *Continentes*, quæ eadem vehementia, qua subiectum corripuerunt, ad exitum vsque durant, citra vllam remissionem, nedum intermissionem. Huius generis sunt

a) *simplices*, vt

α) *Ephamera simplex* seu diaria.

β) *Ephamera plurium dierum*.

γ) *Continens κατ' ἐξοχήν* dicta, & alias synocha appellata.

b) *Compositæ*: quales sunt *synochæ* sic dictæ *putridæ*.

(2) *Continuæ*, quæ, vt veteres descripserunt, ad integritatem prius non veniunt, quam morbus ex toto solutus est, & in quibus quouis die statæ exacerbationis inducias obseruare licet. In his aliqua quidem febrilium motuum *remissio*, sed *intermissio* numquam obtingit. Ad hanc classem pertinent

a) *Continua simplex*.

b) *Febres catarrhales*.

c) *Febres biliosæ*.

d) *Febres inflammatoriæ*.

e) *Febres exanthematicæ benignæ & malignæ*.

f) *Continua tertiana*.

g) *Continua quartana*.

h) *e chronicis lenta & hæctica*.

(3) *Intermittentes*

a) *Quotidiana* }

b) *Tertiana* }

c) *Quartana* }

d) *Quintana* }

} simplex & duplex.

e) Se-

- e) Septimana
- f) Octana
- g) Ennatæa seu nonana veterum.

2) Ratione *ambitus*

(1) *Acute*, quæ cum vehemente actiuitate & celeri efficacia inuadunt & decurrunt, ita tamen, vt ad diem vsque septimum, plerumque autem decimum quartum protrahantur. Cuius census sunt

- a) *Continuæ*, paulo ante recensitæ.
- b) Febres typhodes, quarum tres species descripsit Hippocrates de internis adfectionibus Sect. VI. f. m. 114. seq.

(2) *Peracute*, quæ diem septimum non excedunt, sed vel eo ipso die, vel citius iudicantur, vt: pestis, causus, febris leipyrica aliæque interdum malignæ, quas die quarto aut quinto ægrum interimere compertum est.

(3) *Chronicæ*, quæ tardius mouentur & ultra quadragesimum diem extendi solent, vt: lenta, hectica & subinde intermittentes,

3) Ratione *ordinis* sunt

(1) *Febres essentielles, primariæ, idiopathicæ*, quæ

a) Propriam indolem, causasque directas habent & vnum pathema constituunt.

b) Ordinatis progressibus & successibus innituntur. Vnde

c) Ambitum peculiarem obseruant certamque exitus sui mensuram habent, ac re ipsa specificum quiddam sistunt, vt *continentes*, quæ toto suo adparatu certam excretionis speciem adornant. Conf. Stahl's diff. de febribus secundariis §. III.

(2) *Febres accessoriæ, secundariæ, deuteropathicæ*, quæ & *sympathicæ* & vulgo, sed minus adposite, *symptomaticæ* dicuntur. Per has intelligunt tales, quæ

a) Alteri morbo ita accedunt, vt quomodo per se ori-

ri debeant, nulla probabilis, nedum euidens ratio physico-mechanica occurrat.

b) Vnde illarum progressus & successus non alius, nisi fortuitus est, prout complicati illius mali indoles admittit. Hinc etiam

c) Exitus secundum incertam hanc proportionem receptiuitatis alterius pathematis vel certus, vel, quod plurimum contingit, potius incertus est. Huc referuntur febres

a) *Rheumaticæ*

β) *Bilioſæ*

γ) *Inflammatoriæ*, quæ internarum partium aut viscerum vitalium stasibus, inflammationibus, vlcerationibus & scirrhis superueniunt. e. g. *Phrenitis* meningum, *Paraphrenitis* diaphragmatis, *Pleuritis* membranæ pleuræ, *Peripneumonia* membranæ pulmonem cingentis & ipsius pulmonis, *Hepatitis* hepatis, *Splenitis* lienis inflammationi accedunt.

δ) *Inflammatoriæ* veterum, vt *Leipyria*, in qua ob magnitudinem inflammationis, quæ viscera obsidet, parum sanguinis in totum corpus permeat, plurimum vero in partibus adfectis intercluditur, vnde thorax & venter calent, extrema vero frigent. Vid. *Hippocrates Sect. V. f. m. 263. 268. Galenus Hippocrat. in comment. II. f. 28.*

Asodes, quæ multa anxietate corripit.

Phricodes, seu horrida, cuius inuasio fit cum insigni & admodum molesto horrore.

ε) *Catarrhales*

Benigna, quæ lymphæ læsioni, siue a qualitate siue a motu coortæ, opponitur.

Maligna petechizans, in qua natura materiæ cuiusdam acris & agilis, in lymphæ hærentis, eliminationem intendit.

ζ) *Hungarica*, miasmatis maligni expellendi causa concitata.

η) *Ex-*

7) *Exanthematicæ*:

Petechialis, Miliaris, Purpura vitricata, Febris scarlatina, Variolæ & Morbilli.

8) *Febres dysentericæ*.

9) *Chronicæ*.

10) *Febres ita dictæ vulnerariæ*.

4) *Ratione finis*, a natura intenti, aliæ febres sunt

(1) *Quantitatis*, seu minuendæ quantitati sanguinis abundantis destinatæ, vt continentis.

(2) *Qualitatis*, seu corrigendi & expellendi gratia susceptæ, quales sunt *secundariæ*, sigillatim descriptæ, & intermittentes.

(3) *Vtrique scopo* inseruiunt

a) rheumaticæ & sæpe

b) intermittens quotidiana.

5) *Ratione causarum materialium*, propter quas febres fiunt, differentia cum immediate prægressa magnam quidem partem coincidit; ne tamen aliquid desit, obseruent tiro-nes, quod intuitu causarum aliæ febres sint

(1) *Sanguinæ*, vt continentis.

(2) *Biliose*, vt febris cholericæ & causus.

(3) *Mucosæ*, vt catarrhales.

(4) *Inflammatoriæ* supra enumeratæ.

(5) *Lochiales*, lochiorum vel imminutioni vel suppressio- ni superuenientes.

(6) *Lactææ*, ad lactis secretionem, quæ ob mammarum stri- cturam difficilior sæpe succedit, promouendam susce- ptæ. Et quamuis de his bene monuerit *Stablius in pro- blemat. pract. febr.* quod potius *motus febriles* dicendi sint, quam veræ febres typicæ: certum tamen est, quod fa- cile nimis in veras febres exardescere soleant.

6) *Ratione indolis* sunt

(1) *Legitimæ*, quæ consuetis anni temporibus adfligunt, & dierum interualla, tam paroxysmis quam crisis de- stinata, decenter obseruant ac opportune finiuntur.

- (2) *Illegitimæ seu anomalæ, nothæ*, quæ intuitu momentorum, in legitimis occurrentium, a tramite penitus deflectunt, & symptomata insuper insolita ac graua sibi iuncta habent.
- (3) *Benignæ*, quæ ordinarie viscerum læsiones post se non relinquunt, nec ægros interimunt, vt sunt intermittentes, & ex acutis resolutoria seu continentia, catarrhalis benigna &, respectu absentis contagii, etiam inflammatoria.
- (4) *Malignæ*, quæ simul contagiosæ sunt & cito iugulant, aut ominosam labem internis partibus adfricant, vt sunt febris petechialis, castrensis, dysentericæ. Interim quædam
- a) Ex *benignis* ratione exitus merito pro malignis haberi debent, vt sæpe animaduertimus in febribus inflammatoriis. Et contra
- b) Ex *malignis* reuera quædam eodem respectu benignæ euadunt; quia multi emergunt, nec tamen viscerum læsionibus corrupti sunt.
- (5) *Per malignæ*, vt pestis & sudor Anglicanus.
- (6) *Simplices*, quæ propriam & ordinarie sibi conuenientem indolem vnice referunt.
- 7) *Compositæ*, in quibus complicatio est, vel
- a) Febris intermittens & continuæ, vt
quotidiana	} continua
tertiana	
quartana	
- b) Febris continuæ & continentis.
- c) Febres duplicatæ, vt
quotidiana	} duplex
tertiana	
- 8) *Ratione prægressæ medicationis* aut obseruati regiminis, aliæ sunt
- (1) *Corruptæ*, refractariæ, quæ ex aliis, quarum decursus

fus legitimus esse solet, prognascuntur, aut verius in tales degenerant, ob varios errores in medicatione aut diætâ commissos.

- (2) *Non corruptæ*, quæ sub consueto schemate decurrunt ac debite finiuntur.

9) *Ratione ordinis* aliæ sunt

- (1) *Typicæ*, quæ in progressu typos suos exacte seruant & totum ambitum decente ordine explent.
 (2) *Erraticæ*, in quibus verus typus obseruari nequit; unde pariter indicare difficile est, num ad intermittentes an vero ad continuas referendæ sint.

10) *Ratione originis & grassationis* sunt

- (1) *Endemiæ*, certæ cuidam regioni propriæ, qualis febris pestilens in Aegypto; intermittentes tertianæ & quartanæ in Belgio.
 (2) *Epidemicæ*, quæ ex communi quodam siue aëris contagio, siue alimentorum vitio, certis temporibus populum corripunt.
 (3) *Sporadicæ*, quarum causâ in singularibus indiuiduis quærenda; dum v.g. iracundiam febres ardentes biliosæ sequuntur: quemadmodum intensa fitis, sub impetuoso corporis motu excitata, & frigidorum potuum ingurgatione restincta, febres inflammatorias prouocare solet.

11) *Ratione tandem sperandæ restitutionis* veteres dispecscere solebant febres omnes *bifariam*, nempe in

- (1) *Scheticas*, quæ sunt febres ἐν ᾗσιν seu dispositione existentes, quæque altas radices nondum egerunt, adeoque facilius discutiuntur.
 (2) *Hecticas*, ἐν ἐξείσει seu habitu constitutas, quæ ita iam confirmatæ sunt, vt remoueri neutiquam possint. *Vid. Galenus de meth. med. lib. VIII. cap. I.*

4. Perspectis differentiis, quas febres habent inter se, porro videndum, quomodo ab aliis rebus sibi valde adfinibus & imprimis ab actibus vitalibus conseruatoriis ordinariis curate distin-

distinguendæ sint. Vbi probe notandum, quod febriles actus extraordinarii locis, modis, organis & directione a positivæ vitalibus minime differant, sed solo intensiōis gradu, qui necessario maior sit oportet, quia extraordinariæ virgati necessitati opponendus.

5. Is autem intensior motuum gradus conspicuus est

- 1) In augumento circulationis sanguinis, pro secretionibus & excretionibus *maiori* copia & *breviori* tempore perpe-
trandis, secundum materiæ quantitatem & qualitatem.
- 2) In vberiore directione huius auctioris motus progressivi
& tonici ad convenientia loca.
- 3) In sollicita harum rerum administratione, quæ intentis
effectibus & reliquis proportionibus ad amissum quadrat.
*Conf. Stahlī diff. de febrium therapia p. 14. et. de febris pa-
thologia in genere thesi IV.*

6. Nec minus dispiciendum erit, qua ratione febris ipsa re-
spectu *temporis* differat. Vbi notandum, nos hic non lo-
qui

- 1) de tempore generatim, in quo omnia sub sole fiunt.
- 2) neque de totō febrium ambitu, de quo iam supra ac-
tum est.
- 3) neque de tempore ratione subiectorum aut anni tem-
pestatum præcipuorum. Nam utrumque momentum in
tab. de differentiis morborum distincte explicatum est. Sed
- 4) consideramus hic febrium, imprimis acutarum, tem-
pus, intuitu specialis decursus seu exitus, quem secun-
dum statuta dierum & horarum intervalla observant, tam
inualecendo, quam decrecendo; & totum illud tem-
pus, quod quælibet febris pro speciei suæ genio, prius
quam desinat, absolvere solet, dicitur *periodus*, quæ in
valde acutis septenis imo & paucioribus diebus circum-
scribitur, in *acutis* vero aliis ad decimum quartum & in-
de ad vicesimum primum extenditur. Vbi tamen teme-
re non præteruidendi sunt semiseptenarii, quartus præ-
cipue & undecimus dies. *Vid. Stahlī theoria p. 926. & diff.
de febris in genere historia thesi IX. p. 25.*

7. Hæc

7. Hæc ipsa autem periodus in specialiora iterum diuiditur tempora:

- 1) Primum dicitur *initium* seu tempus inuasionis.
- 2) Alterum: *incrementum*, in quo febris sensim augetur, vt non modo æger; sed etiam adstantes id obseruare possint. Ista duo tempora in acutis includuntur septenario primo; in aliquibus tamen die quarto exitus salutare ostendi nouimus, qui die demum septimo absoluuntur.
- 3) Tertium tempus dicitur *status*, seu æqualis incrementi progressus, cuius vltimus gradus *ακμῇ* vocatur, & circumscribitur secundo septenario aut dimidia huius parte.
- 4) Quartum vocatur *declinatio*, in qua febrilis labor sensim decrescit, & vires successiue restaurari incipiunt, quod in tertium septenarium incidit; licet non desint, quæ ad septenarium vsque quartum vel quintum protrahantur. Hæc febris declinatio contingit vel

(1) Per *κρίσιν*, seu cito & quasi simultaneo actiuitatis curriculo; id quod sæpe in acutis contingit. Vocatur autem

a) *Crisis exquisita* illa, quæ per *ἐκκρίσιν* copiosam eamque simultaneam conspicua est.

b) *Crisis minus exquisita*, quæ sine *ἐκκρίσει* quidem sed cum sensibili tamen mutatione in melius fieri solet, succedentibus aliis excretionibus debitis, sincere & constanter administratis, licet minime simultaneis.

(2) Per *λύσιν* seu successiuam totius impetus dissolutionem, quæ in intermittentibus maxime locum habet. *Conferatur semeiologia de crisibus.*

8. His itaque prælibatis vltius progredimur, visuri, quænam in febribus porro obseruanda veniant ratione earum *successus* & specialium momentorum, quæ itidem relationem habent ad tempus. Vbi se offert

- 1) *Typus* febris seu complexus motuum, qui febris speciem, indolem & progressum indicant. Hic typus duplici modo se manifestat, vel

X

(1) per

- (1) per indefinentem motuum febrilium continuationem,
- (2) per respirandi & requiescendi alternationes, sub quibus contingere solet aliqualis motuum
 - a) vel *remissio* seu sepositio, vt in continuis,
 - b) vel *intermissio* temporaria, vt in intermittentibus.

2) *Paroxysmus*, qui licet multum cognationis habeat cum *typo*: respectu tamen excretionum, quas in illo respiciamus, ab hoc distinguendus. Est autem paroxysmus febrilis impetus repetitio seu nouus adparatus motuum totius massæ sanguineæ, qui eo fine readsumitur, vt materiæ febrilis portio quædam secreta per conuenientem excretionem eliminetur. Hinc in quouis paroxysmo tria obseruanda sunt:

- (1) Duratio
- (2) Remissio & sub hac succedens
- (3) Excretio, & huius iterum conueniens duratio seu excernendi modus, qui esse solet
 - a) vel *simultaneus*,
 - b) vel *successiuus*, in quo porro considerata sufficiens promotio, quæ patrat
 - a) per *leuem halituosam* excretionem materiæ seu miasmatis febrilis, quod ob sui subtilitatem aliis crasfioribus excernendi modis plane non idoneum est.
 - β) per *diuresin*, in omni febre vtilem & necessariam, de qua vid. *infra obs. 18.*
 - γ) per *aluum*, quæ licet nulli feбри directe & essentialiter propria sit: tertianæ tamen in subiectis consistentis ætatis & petechizantibus magis, quam aliis frequens est. Conf. *Stahl's diff. de tertiana febris genium vniuersum manifestante p. 17.*
 - δ) per *emesin*, quæ tertianæ legitimæ ferme propria est; sed nulli alii feбри directe utilis, nedum necessaria. Vnde raræ admodum sunt *critici vomitus* & *criticæ diarrhææ*.

ε) per

ε) per *hæmorrhagiam*, quæ passim in variis febribus euenire solet; de qua tamen notandum, quod, si extra *synocham* contigant, magis indiuiduorum, quam speciei febris habenda sit ratio. *Synochæ* autem simplici, hæmorrhagica excretio velut essentialis existit, & quidem cum salutari successu, qui in aliis febribus sæpe deest.

ζ) per *exanthemata* cutanea, determinatis & criticis temporibus erumpentia,

III. SIGNA

1. Signa generalia hic solum tradituri sumus: quia partim pathologiæ generalis scopo ita congruit, partim quia specialia & cuius febris propria in *Conspectu nost. med.* singularibus tabulis ea iam exhibuimus.

2. *Essentiale* signum constituunt motus sanguinis progressui sensibiles alterationes, quæ in omni febre præsto sunt. Respectu

1) *motus efflui* seu pulsorii tamquam signum in febribus vere pathognomicum & tactu facile explorandum, occurrit *pulsus celer & frequens*, quorum realis distinctio videatur in *Semeiologia*.

2) *motus reflui* seu *tonici*, variæ intensiones & relaxationes obseruantur, quæ iterum certa signa suppeditant *num. seq.* sigillatim enarranda.

3. *Accidentalibus* signa habentur, quæ non tam ad motus febri-les absolute quid conferunt, sed potius consuetudine cum illis cohærent. Hinc obseruatur

1) *Ratione citatioris motus progressiui*

(1) *calor*, naturali multo intensior.

(2) *Inflatio vasorum* valde conspicua; unde

(3) *Color* floridus & rubicundus.

(4) *Sitis* in his magis auctior, in aliis remissior.

(5) *Dolor* pulsatilis.

- 2) Ratione *motus tonici*, per vicissitudines valde alterati,
 - (1) *Vasorum* subsidencia,
 - (2) *Color* pallidus,
 - (3) *Peripheriæ constrictio*, &, quamdiu hæc obtinet,
 - (4) *Frigus* & extenuatio,
 - (5) *Oppleriua angustatio* interna
 - (6) *Respiratio anxiosa* & suspiriosa. Remisso autem tono
 - (7) *Habitus externi* sequitur *inflatio*, vt iterum turgidus & *color* exandescens adpareat, nec *respiratio* tam difficilis sit.
- 3) Ratione *effectuum*, hæc motuum alterationes subsequen-
tium, notandum: quod vna aut altera illarum excretio-
num, quas supra *sub different. num. 8.* recensuimus, pla-
cide tandem prorumpat & ordinarie quidem
 - (1) *lenis diaphnoë*, interdum & larga diaphoresis. Item
 - (2) *vrinæ coctæ* sufficiens emissio, secundum colorem & consistentiam a sana differentis.
- 4) Ratione *rerum non naturalium*
 - (1) *adpetitus* prostratus, immo nauseabunda auersio & absti-
nentia a cibis obtinet. Potus vero ob gustus depraua-
tionem raro sapit. Vnde vaga eius electio & frequens
electi repudiatio.
 - (2) *somnus* nocturnus paucus, interruptus & ferme nullus
est, qui vero interdiu obrepit, brevis est.
 - (3) *Impotentia* adest ad motum voluntarium & quasuis fun-
ctiones animales, ob vires iam non externo sed inter-
no negotio applicandas adeoque certo respectu defi-
cientes.
 - (4) *quietis* loco sensus potius dolorificus affligit. Es ist
alles wie zer schlagen am Leibe, und haben auch vom Ru-
hen keine Erquickung.
 - (5) *animus* impatiens est, & ob summam sensibilitatem &
solicitudinem facile irritabilis & morosus.
 - (6) *Sensus* tandem externi extraordinarie vigent & solito
acutius percipiunt. Vnde promptissime lædi aut saltem
grauari possunt.

IV. SVBIECTA.

1. Subiecta febrium generatim sunt *homines* : hi enim soli non tantum facile, sed varie etiam, pro febrilis materiæ conditione diuersa, diuersis febrium speciebus corripiuntur.
2. Quæ enim in contrarium v. g.
 - 1) de *canibus*, media æstate, aut tempore hiberno in calido conclauis horrido tremore concussis, a cibo abstinentibus & languore correptis, adferri possent, ea ita compitata sunt, vt
 - (1) neque sufficientem similitudinem paroxysmi febrilis ostendant, neque
 - (2) pluribus diebus noua repetitione typica continuentur; vt adeo nihil solidi contra adlatam adsertionem inferri queat. Eodem modo se etiam habet cum altera obiectione, quam
 - 2) ab *equis* desumunt, quos subinde morbus cum horrido per vniuersum corpus tremore inuadit, vt reuera frigeant. Sed hoc quoque malum equinum a vera febre differt
 - (1) *respectu continuationis*, in qua horror & frigus vniformiter durat & definit, vti primum cepit.
 - (2) *respectu exitus*. Vbi enim hocce malum, quod veterinarii *den Fiebel* vocant, præualefcit, equos temulente procumbentes & apoplecticis similiores intra nycthemeron occidit. Igitur hæc singula thesin de febrium subiecto, in humano genere solum quærendo, minime infringunt.
3. Interim non perfunctorie considerandam iniungit *Stablius* hanc ipsam febrium conditionem, secundum quam in subiecta humana vnice cadant: immo curatius pensitanti clarum erit, quod ferme ita euenire oporteat. Nam
 - 1) *actus* secretorii & excretorii, noxiæ febrili materiæ eiciendæ *destinati* &
 - 2) sub vario schemate febris continentis, continuæ, intermittentis, *suscepti*;

Unable to display this page

9. Ita etiam ad febres valde proclives sunt homines, ad *iram præcipites*, & in irascendi adfuetudine velut obfirmati; licet cholerico temperamento haud fuerint. Nam probe notandum:

1) aliud esse dispositione materiali & corporis structura aptum & procliuem exsistere ad motus extraordinarios, &

2) aliud, animi habitum, corporeæ illi dispositioni accommodatum, & repetitis actibus adfuefactum habere, vi cuius, actiones *morales* eadem promptitudine exiguntur, qualem in *vitalibus* exercere homo alias iam consuevit. Ex quibus palam fit atque per experientiam confirmatum est, quod plures cholicorum minus sint iracundi, aut ad vitium usque præcipites; cum contra *melancholica* & *sanguinea* utriusque sexus subiecta offendantur, quæ vno die sæpius ira excandescant, & in hoc adfectu multos cholicos longe post se relinquant; quare & illa febribus facile corripitur nihil paradoxon.

10. Porro homines manifesto plethorici, habitu athletico, lubrico &, vt *Hippocrates sect. I. aph. III.* declarat, non diu durabili prædicti. Nam hi facilius infestantur & sub febris successu diutius ac vehementius æstu in paroxysmis adficiuntur. *Conf. Stahl's diff. de historia feb. p. 12. & Galenus de diff. febr. lib. I. cap. III. f. m. 30.* diserte scripsit: *nihil mirum, si ex plethoris febres eueniant.*

11. His proxime tandem iunguntur, in quibus consuetæ sanguinis excretiones naturales imminutæ, suppressæ, aut artificiales neglectæ sunt. Humor liquidem coaceruatio & subsequens status plethoricus sæpius requirit notabilem sanguinis subtractionem & colliquationem. Vnde febres resolutoriæ, *Schmelz Fieber bey vollblütigen Personen.*

V. CAUSSAE.

1. Causa materialis

1) *Generalis* in non paucis febribus omnino plethora est, præcipue commota. Dantur autem etiam plures febres, quæ a vitio qualitatis dependent.

2) *Spe-*

2) *Specialis*, seu res illa corporea, propter quam motus febri-
les, tamquam medicina noxæ opponenda, suscipiuntur,
est materia, quæ tam sanguinis, quam reliqui corporis
mixturem, penitissima, fermentatiua, putredinosa cor-
ruptione euertere potest. Quod adsertum clarius euadet,
si per præcipua febrium genera eundo eius veritatem spe-
ciali deductione monstraerimus. Ita

(1) *in febribus pestilentibus* subtilem eiusmodi materiam, in
forma tenuissimi vaporis vagantem, subesse & corpori-
bus se insinuare, experientia abunde docuit. Quod
vero indolem habeat tam ad subeundam, quam conci-
tandam putredinem, id a *posteriori* seu ab effectu cog-
noscitur. Nam

a) *In viuis*, si corruptela pestilens intimius penetrat &
arctius in partibus, præcipue musculosis, impacta
detinetur, *anthracem* format seu tumorem, qui re-
pente in *gangrænam* & mox in præcipitem *sphacelum*
degenerat, qui ipse summe agilis ac fermentescens
putredo est.

b) *In mortuis*, ab efficacia materiæ pestiferæ victis, ca-
dauera præcipiti putredine ita corrumpit, vt pleraque
ipforum ne quidem rigorem illum subeant, qui alias
mortem ordinarie subsequitur. Hinc spumida infla-
tio & in quibusdam floridus genarum rubor, qui ha-
rum rerum ignaris magnam admirationem adfert.

(2) *In contagiosis febribus* materia peccans gradu actiuitatis
mitior quidem deprehenditur; sed quia subiecta eius-
modi contagio enecata celerrime computrescunt, ener-
giam æque putredinosa-fermentatiuam satis demon-
strant.

(3) *In variolis* summe quidem maligna non est illa materia,
sed gradu omnino differt. Interim tamen putredini
proximam esse, vel inde constat, quod talis corrupte-
la, quæ suppurationibus fomitem præbet, & follicita
naturæ machinatione in pus conuertitur, sibi relicta,
directe

directe in sphacelum ruat, neque inter suppurationem & mortem tertium aliquod medium detur.

- (4) In *febris sanguineis* putredo quidem corruptionem minitans præfens non est, sanguis tamen *ante* aut *proxime* valde commotus, adeoque ad subeundas altiores irruptiones, stases, inflammationes & putredinem admodum habilis, solo hoc respectu, causa materialis fit, propter quam febris præoccupandi & subtrahendi scopo sulcipitur ante, quam periculum inualescat, & sanguis putrefactiuam energiam concipiat, quæ difficilior longe & ancipiti prorsus conamine expugnatur.
- (5) In *febris inflammatoriis*, quæ ratione tragici euentus pestilentibus vix cedunt, vti e viscerum nobiliorum & partium externarum profundius vulneratarum inflammationibus euinci potest, materia itidem causam *proximam* putredinosæ corruptionis constituit: vti pridem demonstrauit *Stablius in diff. de inflammationis vera pathologia*. Quod ipsum etiam notandum de *febris biliosis, petechialibus, dysentericis*, & quæ familiari illo symptomate, aphthis nimirum & prunella, stipatæ sunt; quarum indoles inflammatoria gangrænones procliuitatem in celerem putredinem satis superque prodit.
- (6) In *hecticis & lentis* recte ab auctoribus accusatur
- a) vel *ulceratio* actu existens in viscere aliquo nobili & vberiori sanguinis accessui patente.
 - b) vel *scirrhus* constitutio, quæ in veram ulcerationem indies magis propendet & putredinosæ corruptionis periculo utique obnoxia est, quam quidem natura inflammatorio actu aliquamdiu oppugnat, vbi autem a magnitudine læsionis vincitur, tandem morte laboribus finem imponit.
- (7) In *intermittentibus*, vbi in primis viis seu ventriculo & intestinis, aut vero in hepate, liene, pancreate aliisque glandulis materia febrilis hæret, alia primo intuitu videri posset causa, quam putredinosa eiusmodi corruptela. Verum enim vero, illa ipsa materia, in dictis
- Y
- locis

locis hærens, ad similem corruptionem dispositionem habet longe certissimam. Et quod amplius est, in hisce febribus nouum semper talis materiæ subnascitur augmentum sub paroxysmo frigoris, in quo diurna sanguinis ad loca adfecta coaceruatio & circa vasa interiora magis capacia restagnatio obtinet. Vnde spissitudo, penitior impactio, metuenda stasis & proxime euentura corruptio; cui præoccupandæ & auertendæ vniuersus motuum adparatus destinatus est.

2. *Caussa formalis*

1) *generatim* est motus sanguinis progressiuus solito auctior, pro motibus secretoriis & excretoriis breuiori tempore & maiori copia perpetrandis, prout nimirum materiæ quantitas & qualitas id requisierint.

2) *speciatim*

(1) *variæ directiones tonicæ* versus loca adfecta & colatoria.

(2) *utrorumque* conueniens & efficax *proportio* ad prosequendas operosiores & extraordinarias, successiuas tamen, secretiones & excretiones salino-sulphureorum apospasmatum, ad lubeundam fermentationem & concitandam veram corruptionem putredinosam idoneorum.

3. *Caussa efficiens*

1) *Secundum placita veterum* habetur

(1) *Calidum & amarum*, calidum & acutum, aut falsum & calidum aliaque innumera; immo & frigidum aliis facultatibus iunctum. *Conf. Hippocrates de med. prisc. sect. I. f. m. 16.*

(2) *Humorum abundantia*; si v. g. humor alius alio fuerit copiosior, tum febrem homini suboriri adserit idem senex *Cous. lib. IV. de morbis sect. V. f. 64.*

(3) *Bilis*, de qua idem diserte docuit, quod febrium continentium, quotidianæ, tertianæ & quartanæ causa sit. *Vid. eusd. liber de natura hominis sect. III. f. 10.* Cui pleno consensu adplaudit *Laur. Iouertus in Decad. II. paradox.*

radox. III. f. 97. qui omnium febrium causſam efficien-
tem bilem conſtituit.

(+) Affeclis *Galen*i veteribus quintuplex cauſſa efficiens
placuit; nimirum

a) *additamentum materiæ*, ad concitandam febrim aptæ,
v. g. ingeſtio ſpirituſorum, aromaticorum calido-
rumque potuum.

b) *Motus nimius*, vel

α) a cauſſis internis ſuſcitatus, veluti accidere ſolet
in adfectuum vehementia; vel

β) per impetuoſum corporis exercitium productus.

c) *Adſtrictio*, quam per glutinoſitatis arefactionem &
hinc euenientem vaſorum ac meatuum corrugatio-
nem explicant; quibus ita conſtrictis, humores in
interioribus magis coaceruati, febrem incendere per-
hibentur.

d) *Putredo*.

e) *Calor* ab extra corpus adfligens & febres prouocans.
Conf. Galenus de præſagio experientia confirmato f. m. 75.
quæ diſtinctius explicata legas in eius *lib. de cauſſ.*
morb. cap. II. f. m. 6. Et iſthoc placitum pluribus ſu-
perioris ſæculi doctoribus adeo placuit, vt de alia
cauſſa ne cogitauerint quidem. *Vid. Greg. Horſtii opp.*
tom. III. exercit. I. de feb. quæſt. VIII. Semmertus de fe-
brib. lib. I. cap. II. Paul. de Sorbait Iſag. præf. f. m. 496.
qui proluxa commentatione hanc ipſam opinionem
exornare ſtudit.

2) Secundum placita recentiorum

(1) *Fermentum* quoddam febrile ſupponitur; cuius tamen
futilitatem paulo poſt monſtrabimus.

(2) *Circulatio ſanguinis*, in capillaribus vaſis hinc inde im-
pedita, ab aliis adfertur, qui, poſthabito aliorum fer-
mento, rem acu tetigiffe autumant. Quodſi autem
quæras: quænam illæ cauſſæ ſint, quæ circulum ita im-
peditum reddant? accusari audias vel

- a) *vitium feri sanguinei*, acorem, crassitiem & visciditatem adepti; vel
- b) *vitium pororum cutis* ac vasculorum capillarium a frigore externi aëris aut ab aqua frigida constrictorum; vel
- c) *vitium humorum adeo corrosiuorum*, vt sanguini nimiam fluiditatem & malignam dissolutionem concilient.
- (3) Qui *Cartesianis* opinionibus delectantur, ii rem *anglicæ* expediuisse existimant, dum febrem, ceu præternaturalem calorem, a violenta & celerrima ætheris per poros sanguinis traiectione provenire putant; quemadmodum circulus & naturalis calor ab intestino motu particularum elasticarum sanguinis & spirituum animalium dependere iudicant. Sed falsitatem huius opinionis ex iisdem principiis bene demonstravit *El. Camerarius in syst. cautelar. p. 205. 209.* Vt cumulum principii petitionum disiicere iam non adgrediamur.
- (4) Hinc *recentissimi ævi* auctoribus in aliam ire sententiam visum est: ita quidem, vt *causam efficientem* febris omniumque phænomenon statuerent velociorem cordis contractionem, quæ a reciproco & velociore liquidi neruei ac cerebellofi in musculos & caua cordis influxu producat. Causam vero velocioris influxus deriuant ex rerum non-naturalium abusu. Quare hoc suppositum ab adserto *Galen*i parum aut nihil differt. *Conf. Bærhæave aphorif. de cognosc. & cur. morb. §. 570-586. C. L. Wucherer discurs. de statu Corp. hum. præternat.*
- (5) Et hac via incedunt alii quoque doctores acroamatici, qui causas materiales faciunt motuum efficientes, & ab illarum actiuitate neruolarum partium systema ad spasmos irritari & ad intensiorem contractionem sollicitari statuunt. Vnde febrim tamquam spasmodicam vniuersi systematis neruosi & vasculosi adfectionem considerant, cum qua omnium functionum læsio coniuncta sit.

(6) Sed

(6) Sed missis his opinionibus, quæ ne veri quidem similitudinem habent, ex vero pronunciamus, quod, vti causa efficiens omnium motuum, secundum naturam fientium, natura humana est, seu anima rationalis: ita præternaturales eidem, tamquam causæ principali, corporis sui organici conseruationi intentæ, iure tribuuntur. *Conf.* quæ in *physiolog. de motore corp.* prolixè iam disseruimus. *Vid. & infra ætiologia paroxysmi.*

4. *Causa finalis*

est materiæ febrilis, quæ partibus vitalibus tam fluidis, quam solidis, intimiorem corruptionem inferre posset, eiusque energiæ ante, quam in effectum transeat, proportionata præoccupatio & expulsio, vt corporis & vitæ conseruatio obtineatur.

5. *Causæ occasionales.*

- 1) *Aër* impurus, putridis ac variis miasmaticis exhalationibus inquinatus; qualis esse solet tempore æstiuo circa lacus, paludes & loca cadaueribus, post prælia non satis profunde defossis, repleta.
- 2) *Aëstus* nimius, cuius pestiferum affectum olim expertæ sunt *Athenæ*, vbi horrendam stragem edidit pestis, immodicum calorem insecuta, testibus *Thucydide* & *Galeno*, cuius *vid. lib. I. de diff. febr. cap. IV.*
- 3) *Refrigerationes* crebræ & vniuersales, in primis post vehementiorem corporis motum.
- 4) *Cibus* promptæ putredini obnoxius, dyspeptus, aut qui sanguinem motu intestino acrius exagitat.
- 5) *Potus* spirituosus, largiter adsumtus, & ad temulentiam vsque ingurgitatus.
- 6) *Vigiliæ* frequentes, præcipue minus adfuetæ.
- 7) *Motus* corporis impetu exorbitans, quem sanguinis intensior æstus & orgastica expansio excipit.
- 8) *Vita otiosa*, qua variæ impuritates facile coaceruantur ac retinentur, donec tandem, periculum minitantes, per

febrem, tamquam per actum purgatorium, e corpore proscribantur.

- 9) *Animi pathemata* e.g. ira, terror, tristitia; quorum maior longe vis est in febribus concitandis, quam vulgo creditur.
- 10) *Consuetudo* & indiuidualis procliuitas ad motus extraordinarios promte suscipiendos & continuandos.
- 11) *Excernenda* præter naturam retenta, de quibus num. 8) diximus.
- 12) *Contagium* & cum infectis iugis conuersatio.
- 13) De his autem omnibus ac aliis procataceticis causis monuit iam *Galenus loc. num. 2) cit.* quod sine prædisposita aptitudine subiecti agere & veram febrem excitare non valeant.

6. *Aetiology effectuum* seu, vt vulgo audiunt, *symptomatum*, quæ inseparabili potius nexu cum febre cohærent, quam vt aliquid ad illam conferant, opportune subiungitur causis, vt eo distinctius pateat, quæ symptomata passiva materiæ febrili, & contra, quæ soli vitali principio, ad certum finem agentis, adscribenda sint. Præter celerem itaque pulsum & secretiones ac excretiones auctiores præcipuum accidens est,

- 1) *calor*, qui sensibus externis obuius existit, & a nulla febre abesse potest; quia in omni febre, legitime decurrente, certæ eccrises sequi debent, quæ sine auctiore motu, adeoque & sine calore numquam expectandæ sunt. Neutiquam ergo imaginarium accidens est, veluti *Bontekoe* aliis persuadere voluit; cum non æger solum, sed quiuis eum attingens, nullo negotio auctum calorem percipiat. Verum præterea est, quod febriens eum longe sentiat intensiorem, quam physico gradu existit, ob maiorem sensationis actiuitatem, tempore febris valde manifestam. Itaque de febrili calore notamus: quod

(1) *caussa eius* non sit aliqua *materia primi vel secundi elementi* ad *Cartesii* mentem; multo minus *Peripateticorum elementum ignis*, vel *Willisii spiritus lucidi*, aut, secundum

dum recentiores, *ætheris tenuissima species*. Hæc enim omnia ad excitandum calorem plus non valent, quam chemicorum figmentum de *sulphuris* in sanguine *figura ramosa*, quam in subsidium aduocarunt *Beckius*, le Mort horumque affectæ, quibus omnibus sua placita relinquuntur.

(2) *Verior autem conceptus de calore is est:*

a) *Subiectum caloris* est sanguis, stricte dictus, qui postquam semel incaluit, etiam reliquas partes calefacit & varios dolores distendentes ac æstuantes post se trahit.

b) *forma caloris*: tenerrimi ac citatissimi *motus intestini* species, quo illius particulæ iuxta & inter se inuicem crebro celeriterque agitantur. Is vero *intestinalis* motus porro concitatur

α) *generatim* a motu *progressiuo* & per subtiles poros angustosque meatus sanguinem propellente.

β) *speciatim* a sanguinis allisu & attritu ad solidos parietes, fibras nimirum, quæ pororum ac meatuum sunt intersepimenta.

2) *Frigus*, quod in pluribus contingit, plerumque derivatur

(1) a *sanguinis serosa vapidaque dispositione*; quia vero ista non semper ita occurrit; hinc a *sanguinis* quoque æstu, sub stasi eiusque tardiore motu, qui frigus *priuatine* peripheriæ imprimat, dependere illud credunt. Et ex hoc supposito porro docent: frigus, corporis ambitum occupans, non provenire ab extremorum vasculorum constrictione & sanguinis ex iisdem expressione & vltiore retrocessione, sed ab interiorum partium grauiore labore & turbati sanguinis spissioris confusione; unde spasmi interius excitati ad cutis quoque ambitum diffundantur & frigus inducant.

(2) Sed ab humorum a peripheria ad interiora repressione frigus oriri, fusius demonstraui in *physiol. tab. de motu*

motu tonico. Qui actus, cum sine manifesta partium constrictione & vasorum inanitione fieri nequeat: tum facilius erit *palloris*, *sensus oppletiui* & angustantis, *se- gniorisque circulationis* explicatio. Hæc autem sub frigore eo certius eueniunt in illis casibus, in quibus vel

- a) fomes totius febris circa interiora hæret & copiosam adfusionem humorum postulat, pro iuuanda secretionem & excretionem; vel vbi
 - b) excretio peripherica impedita aliam excretionis speciem necessario requirit.
- 3) *Inadpetentia ciborum* non contingit passiuè a causa nuda physica, sed considerationem moralem & principii agentis respectum finalem inuoluit. Nam
- (1) febris motibus absoluitur colliquatoriis & purgatoriis; ideo tempore necessariæ exonerationis *multum ingerere* & primas vias amplius onerare, non modo absolum, sed naturæ intentioni e diametro esset contrarium.
 - (2) Deinde *alienum* plane foret, quantitatem sanguinis v. g. in synochis, nouo indies prouentu augere. Neque
 - (3) *fieri posset*, vt sub tanta motuum concitatione sanguis nouus tranquille satis perficeretur. Immo
 - (4) *temerarium* tandem videretur, eo tempore, quo putredinosæ corruptionis semina præsto sunt, & magna naturæ contentione subiguntur, tales materias suppeditare, quæ proxima dispositione ad putredinem aptæ sunt: cuius modi chylus est, quem fercula, ex animalibus parata, subministrant. *Conf. Stablius de abstinentia & nausea carniū in morbis præcipue acutis.*
- 4) *Sitis* quoque non est symptoma passiuum aut fortuitum, sed *actiuum* & rationale, non quidem, vt ignis in corde accensus exstinguatur, sed vt
- (1) humores diluantur.
 - (2) viæ partium humectentur.
 - (3) motus progressius generatim expeditior fiat, speciatim vero

(4) se-

- (4) secretiones & excretiones promoueantur & facilius absoluantur. Patet ergo ratio, cur in paroxysmo frigoris subiecta quædam potui tantopere inhient, curque contra in continuis febribus nonnulli ægri rarius bibant; vbi enim parciior humiditatum est dissipatio, ibi languidior bibendi adpetitus, & in vicem versam.
- 5) Sic quoque *vigilia* non oriuntur a copiosiore spirituum animalium influxu in organa sensoria, vti prolixè in *Hygieine nostra* demonstrauiimus; sed ab extraordinaria *actiuitate*, quam in negotio extraordinario, intente dirigendo, ac circumspecte prosequendo, natura exserit, & agere ita debet, quia
- (1) *incertitudo euentus* sæpius subest, propter res accidentales
- (2) *sollicitudo*, diffidentia, immo suspicio externarum læsionum & interuersionum, quæ forte obtingere possent, somnum excutiunt omnemque securitatem procul esse iubent. Hinc somnus vel nullus, vel paucus, vel sæpe interruptus.
- 6) *Impotentia* ad motus voluntarios iuste ac rationaliter concurrat in febribus. Nam
- (1) in acutis præcipue vita non raro valde periclitatur: hinc *αλλοτρεία* & quæ ad morbum felicius tollendum nihil conferunt, vti fere fit sub motibus voluntariis, suscipere, *αλογον* omnino videtur.
- (2) deinde agitatio corporis blandas secretiones haud mediocriter impedit; quemadmodum sedendo, ob vasa iliaca & cruralia compressa, ex ratione physico hydraulica plus sanguinis ad caput regurgitare solet. Præter ea
- (3) rationi conforme est, tanto plus energię motuum animalium decedere, quanto intensius actibus vitalibus iam operari natura debet.
- 7) *sensibilitas* autem seu sensuum externorum exquisita actiuitas tunc manifestior est. Longe enim exactius *sentiunt*

subiecta durante febre, quam alias; *auditus* est solito acutior; *olfactus* subtilior; & *visus* promte nimis a luminis radiis læditur; solus *gustus* deprauatus est, de qua re in *Semeiologia* plura dicemus.

8) *paroxysmi* tandem eorumque statim reditus causæ adhuc explicandæ sunt, ita tamen ut potiora quædam aliorum placita iterum præmittamus. Opinabantur nimirum Medici

(1) *antiquiores* paroxysmorum reuersionem deriuandam esse ab iterato flammulæ vitalis in corde facto incendio, & scintillarum per sanguinis latifundium oberrantium inflammatione.

(2) *recentiores* in duas potissimum abeunt sententias, quarum prior statuit,

a) *fermentationem* materiæ febrilis periodice ita fieri secundum commensurata tempora, quoties nimirum tanta eius in interioribus de nouo collecta sit, quanta ad alterandam circulationem sanguinis & concitandum paroxysmum suffecerit. Sed isthæc intellectu & explicatu sunt difficillima. Nam

α) *Fermentum* & *materia fermentationis* omni verisimilitudine destituta & a nullo unquam demonstrata, sed nude supposita sunt; quare plerosque etiam recentissimi æui Medicos eorum pudet, ut nec refutatione digna illa censeant.

β) Ipsa hæc fermentatio, putredini veterum surrogata, ab hac re vera non aliter differt, nisi ut genus a specie. Quod si vero fermenti defensores aliam fermentationem intelligerent, quam putredinosam: tunc in corpore animali illam non inuenirent.

γ) Inextricabilis occurrit difficultas, qua ratione per interuallum, duobus paroxysmis interiectum, præcise tantum materiæ, non plus nec minus, colligatur, quantum suscitando nouo paroxysmo satis sit.

Unable to display this page

sibi tunc temporis valde nauseoso, capti sint, vel ex nudo ciborum adspectu aut sola eorum mentione, febris promte recurat.

- *) Porro quid sibi velit paroxysmus, sponte post annum recrudescens & eodem die, hora eadem, qua ante annum inuaserat, sine manifesta causa, corripit?
- 9) Tandem quis curate definiret materiae fermentescantis indolem & energiam, quod in *continuis* exacerbatio circa *vesperam*, in *intermittentibus* autem vel quotidie *semel* aut *bis*, vel post vnum nychthemeron *semel* aut *bis*, post duo nychthemera *semel* & tardius v.g. in quintanis, octanis contingat. Quæ enim *Car. Musitanus* in *pyretologia sua seu nouo systemate de febribus cap. XX.* attulit, ita sane comparata sunt, vt valde incongrua sint, & principii petitione perpetuo laborent. Potius conferendus est *Stablius* in *theoria p. 938. f. & diff. de tertiana, febris genium vniuersum manifestante cap. V.*
- b) Alii contra *obstructioni*, seu *sanguini confuso*, spisso & per tenuissima vascula ferri minus apto, tribuunt totum paroxysmi negotium, adfirmantes, quod ob illius crassitiem circulatio euadat laboriosior & ab irritatione, cordis pulsatio celerior ac frequentior. In primis autem volunt, pulsus celeritatem non testari de celeri sanguinis motu, sed de onere potius & obice opposito. Vnde & paroxysmum tum solui credunt, cum circuli inæqualitas ad æquabilitatem redierit, apertis vasculis antea obstructis.
- c) Verum eadem difficultates nouum hoc placitum premunt, quæ fermentationis futilitatem.
 - a) Quis enim demonstrauerit sanguinem v.g. in tertiana pro paroxysmorum numero, quater, septies, duodecies aut pluries inspissatum ac iterum resolutum fuisse.
 - β) Et quæ tum vera esset causa toties repetitæ inspissationis?

γ) Quæ

- γ) Quæ causſa ſtati ſecundum horologia reditus?
- δ) Quæ tandem vaſcula illa, a ſpiſſo ſanguine ante paroxiſmum obſtructa, poſt illum aperta? Num arterioſa, an venoſa? *Conf. tab. de hæmorrhagiis nat.*
- ε) Cuius denique ſit indolis, conſiſtentix, quantitatis, illa *materia obſtruens*, quæ in quotidiana duplici vno die bis vaſcula obſtruat, in tertiana vero ſimplici poſt vnum nychthemeron ſemel id faciat?
- d) Nos itaque cauſſam paroxiſmi adſerimus illam ipſam eſſe, quam efficientem febrium ſupra iam diximus, ſcilicet immaterialem, ſapientem & ad certum finem operantem; quia
- α) *motus* ipſi febriles, qui propter materiam, parti vitali corruptionem minantem, ſuſcipiuntur, iuſtam æſtimationem tam partium & actionum, quam periclitationum, euentuum & intentionum, pericula auertendi, ſupponunt, quæ de materia prædicari nequeunt.
- β) *Intentionis* autem exſecutio requirit porro, vt materia noxia mobilis & ſecretioni apta reddatur, ad conuenientia loca & colatoria propellatur, actu ſecernatur & debito modo excernatur. Quæ momenta iterum cauſſam longe nobiliorem, quam materialem arguunt.
- γ) *Alterationes paroxiſmi* & interuerſiones, ab animi pathematibus inductæ, pariter hanc theſin confirmant, vt paulo ante iam monuimus.
- δ) Cùm vero in continuis *nulla*, in intermittentibus autem *notabilis* per plures horas, immo vnum alterumque diem, *intermiſſio* motuum occurrat; nulla videtur certior ratio, quam principii agentis iuſta æſtimatio, quæ indoli materialis noxæ ſuperſtructa eſt. Nimirum, ſi periculum inde metuendum fuerit præceps, tunc nullus intermiſſioni conceditur locus, vt in continentibus & continuis, licet in his aliqualis

Unable to display this page

mas e sepulcris reuersas & in ædibus oberrantes ex illis abigere & inde pendentia pericula præcauere studuerunt: ita natura quoque per febrem

- 1) *generatim* corporis viuientis purgationem præstat,
- 2) *speciatim* vero corruptelam veluti sepulcralem putridamque hoc actu eliminat, & imminens inde mixtionis animalis periculum auertere contendit.

6. Febris non est pathema, quod tam facile tamque crebro vnicuique homini per totum vitæ tempus eueniat, multo minus diuersarum specierum febres frequentes esse solent vni indiuiduo. Sed si a vulgari schola medica allegatæ causæ valerent: quilibet profecto homo qualibet hebdomade febrem promte incurrere cogeretur. Quia tamen teste experientia hoc non fit; in aprico est, quod causæ, febres prouocantes, rariores sint, quam vt quotidie efficaciam earum experiamur.
7. Immo multi medios inter diætæ errores vitam transigunt, qui vel alimentis fruuntur salinis, acidis, tartareis, fermentantibus, spirituosis, acribus; vel frigoris, caloris, sudoris & aëris notabiles subeunt alterationes, quorum tamen pluri mi numquam, pauci autem rarius febre corripuntur.
8. Interim antiqua illa traditio, quod putredo sit causa februm, non plane sine ratione formata videtur; si modo dextre & rei veritati congrue fuisset explicata. Quo respectu febris causa dici possit, supra iam sub *causa materiali* indicauimus; eo vero sensu, quo veteres illam interpretati sunt, tamquam actu præsentem & copiosius in corpore diffusam corruptionem, admitti nequit, quia oppido falsum est. Nam vbi latius putredo in humores diffunditur, ibi motus mature cessant & corpus corruptioni vltro relinquitur.
9. Animaduenterunt hoc recentiores quidem, sed minus feliciter antiquam theoriam per fermentationis placitum emendarunt, quod supra iam sub *ætiol. paroxysmorum* notatum est. Vbi tamen valde mirum, quod in tanta contentione pro energiis & respectibus mechanicis nemini in mentem venerit.

1) *Phy-*

- 1) *Physica & vere mechanica dispositio* corporis, & speciatim sanguinis, ad motum putredinosæ fermentationis subeundum apti.
 - 2) *Circulatio humorum* atque secretiones & excretiones, tamquam verus mechanicus modus, impediendæ tali fermentationi putrefacienti aptus & destinatus. His enim temporibus in comperto habemus, quod obortis in corpore eiusmodi circumstantiis, quibus putredinosa corruptio proximo gradu euenire posset; certo etiam superueniat febris: veluti in peste, febribus malignis, variolis & ipsis quoque sanguineis seu continentibus fieri affolet.
10. Febris itaque, si curate loquamur, non est *morbus*, sed, uti ex *definitione* dilucide patet, *motus*, materiæ febrili ac morbigæ rationaliter oppositus & prorsus salutaris; nisi vel materiæ vel læsionis magnitudo, aut ipsius naturæ anomala agendi ratio, siue in excessu, siue defectu, id impediuerint. Quod adeo solide demonstrauit *Stahlius* in *diff. de febre nunquam per se lethifera*, ut nihil egisse videantur, qui de *laude febrium suspecta* commentando, hanc veritatem aut satis non intellectam, aut ex præiudicio non admittam, infringere studuerunt.
11. *Effectus* interim *febrium* uti non in omni indiuiduo vnus idemque esse solet: ita distincte de illo notasse iuuabit, quod
- 1) *bonus ac salutaris* sit, si febres non incidunt
 - (1) in corpus antea iam diu valetudinarium, quod v. g.
 - a) *pectoris vitiis* multum laborauerit.
 - b) Insignibus *capitis incommodis* subiectum fuerit.
 - c) *Hepatis* exstantiores læsiones habuerit. Hæ enim partes teneriores, si semel læsæ sint, facilius sub auctiore sanguinis commoti circulo, altioribus irruptionibus & humorum stasibus subiacent ac veras inflammationes incurrunt. Et ex hoc fundamento phthisicis, hæcticis, asciticis & aliis, qui viscerum labe correpti sunt, præcipue si ætate prouectiore fuerint, febres periculosæ esse solent,

(2) Si

(2) Si ipsi motus febriles promte succedant & sine trepidatione aut tergiuersatione ad finem vsque proportionate administrentur.

(3) Si vires, per extraordinariam hanc intensiorem fatigatæ, studiose reparantur. Tum enim febres non modo pristinae sanitati nullum adferunt præiudicium, sed nouus potius subsequitur vigor nouaque euphoria. Vnde & vulgus dicit: *ich bin nie gesunder gewesen, als nach dem Fieber.*

2) *Infelicio* contra *effectus* obseruatur, vbi tres enarratæ conditiones defuerunt.

12. *Euentus* vero irregulares & funesti eo sollicitius ab ipsa febre distinguendi sunt; quo frequentius tam practici, quam vulgus, hic impingere solent; feбри tribuendo illud, quod a longe alia causa ortum est, ac minime febris culpa essentiali, sed accidentali tantum ita euenit. Quando e.g.

1) *materia*, seu morbus, ipsa medicina, nempe febrilibus motibus, potentior existit

2) *via* non obtemperant.

3) *motus therapeutici*, vel a *priori* malo subigendo proportionate ac satis vegete constanterque instructi non fuerunt: vel a *posteriori* variis modis turbati, impediti aut interuersi sunt; vbi multum valent

(1) *pathemata animi*,

(2) *consuetudines heteroclitæ & infuetudines*,

(3) *temperamentum*, *etas* & *ratio vitæ generis*. Cum enim febres solito operosorem motuum adparatum, intentam virium adplicationem ac insuper vigoris constantiam postulent; homines vero sæpius per temperamenti & vitæ rationem sub lætis negotiorum successibus, otiose ac secure viuentes, adeoque ad promte inuenienda consilia in rebus dubiis & ancipitibus minus exercitati, perferendis vero & depellendis periculis minime apti nedum adsueta sint: tum mirum non est, si alias sani, subito autem febre correpti, impetuose,

confuse, erronee, aut fastidiose, segniter, cum multa trepidatione & tergiuersatione, vtpote de exitu prorsus incerti, motus adornent & infeliciter fatis prosequantur.

13. Nec est, vt quis forte culpam in medicamina, non fatis mature aut prorsus non oblata, reiiciat. Nam

1) maior longe numerus est illorum febrientium, qui sine Medicis eorumque formulis conualescunt, quam aliorum, qui inter colluctationes cum artificiis Medicorum tandem emergunt. Immo

2) teste experientia grauius præ aliis adfliguntur ii, quos sub practicorum imperio sudare oportet, quia hi plerumque medicamentis suis ea sibi expugnanda sumunt, quæ vulgo in febre potiora habentur incommoda, vt sunt; calor præternaturalis, sitis, certarum excretionum molimina, periodicæ exacerbationes & similia. His vero dum mederi contendunt, morbum non tantum reddunt grauiorem, & reliqua symptomata exasperant, sed id porro efficiunt, vt morbus sæpe deterior reddatur, immo morte tandem finiatur.

14. Firma igitur est veritas, quod paucissimi, si modo vlli, directe a febre moriantur, plures autem *sub* & *cum febre* intereant aliis morbis, quibus febris quidem superuenit, sed vincere eosdem nequiuit; idque tanto certius, quanto manifestius in decursu suo, quocumque tandem modo, impedita fuerit.

15. Ex quibus simul iudicium ferre poterimus de tritis quorundam practicorum loquendi formulis: quod scilicet *nemo moriatur sine febre*, immo ne quidem *ægroset*. Sed magna intercedit differentia

1) inter veram febrim seu periodicas exacerbationes cum motuum vitalium manifesta, constante & plus minus ordinata alteratione; & inter quaslibet alias æstuosas & refrigercentes vicissitudines & inæquales tam pulsus, quam toni motitationes, quæ tum in aliis morbis, qui febres non sunt,

sunt, tum ante vltimum agonem seu in ipsa moribunda anxietate obseruantur.

- 2) Deinde si etiam vulgare illud effatum, quod scilicet in omni morbo sit febris, concedatur, sponte tamen pro confirmatione nostri adserti sequetur, nimium quantum plures conualescere, quam quidem mori: cum homo per vitam sæpius ægrotare possit, sed semel tantum e vita secedat.
16. Præterea de primo febris tempore, seu eius *initio*, aliquid monendum; nempe quod in illo definiendo practici dissentiant. Sunt enim,
- 1) qui illud tribus tantum horis,
 - 2) alii dimidio, aut ad summum integro die, ab eximia illa ægroti dysphoria circumscribunt. Sed oppido incerta res est, quæ tam exacte determinari non potest,
- (1) quia ipsi febrientes sæpe falluntur, dum febres ipsis imponunt & tacitis initiis se insinuant; & hoc
 - (2) tanto magis, si v. g. virium lapsum & lassitudinem aliis causis adscribere forte liceat, ut sunt: vigiliæ, tristitia, terror, laboriosa corporis exercitia, in quibus casibus anceps negotium est, veri initii rationem inire.
17. Notatu tamen dignum est, quod hoc ipsum initii tempus in febribus *primariis* vniuersæ febris rationem ita habeat, ut, si consuetæ huic speciei excretiones tunc instituantur ac promoueantur; tota febris vel eo ipso initiali insultu solvatur, vel ita mitescat, ut postmodum longe tranquillius decursum prosequatur: quod alias nullo modo sperare licuisset. Quando autem hoc temporis initium in *paroxysmantibus* febribus cum primo paroxysmo semel præteriit; tum nulla spes remanet, eam in prima quasi herba per aliquod remedium suffocatum iri, nisi deterioribus ægrum exponere velimus symptomatibus. Diese Tage können nicht verkürzet, sondern nur erleichtert werden.
18. Hæc autem consideratio hanc habet vtilitatem, ut practicum moneat, ne, prætermisso hoc principio, temere aliquid

tentet aut speret; quia febris, in progressu semel constituta, typum speciei suæ solemnem prosequatur. Quod si vero per incongrua artificia interpelletur, tum æger præpostere agentis Medici peccatum sæpe vita luere cogitur.

19. Tametsi autem istud initii tempus transierit: medico tamen nihilo fecius incumbit, vt sequentium temporum actiones febriles, per successivas & proportionatas secretiones ac tempestivas materiæ noxiæ excretiones, absoluendas prudenter moderetur ac iuuet, quo noxiæ efficacia infringi, radicitus tolli & salutaris exitus cum vitæ conseruatione obtineri possit.

20. Cardinem curationis in his versari, ratio docet & experientia confirmat. Sicubi enim diaphoresis & diuresis rite sufficienterque non succedunt, Medicus plerumque animum despondet & sinister exitus de harum excretionum necessitate & pretio testatur. Hinc veterum practitorum adsertum videtur subnatum: quod scilicet *nulla febris bona fide cesset, quæ sine sensibili sudore desinat*. Ita quoque vrinam iusto tempore excretam & debito signo præditam, non solum studiose obseruant, sed impense exoptant artifex, ægrotus & adstantes.

21. Vbi tamen notandum commendamus tironibus:

1) quod salutare eiusmodi secretiones & excretiones in febribus, legitime decurrentibus, non promiscue, sed statim febris temporibus contingant, in quibus materiæ, ad emouendum præparatæ, habitudo & motuum proportio sibi inuicem respondent, quod ipsum

(1) respectu *sudoris* & *vrinæ* sub paroxysmorum effectibus, vbi potissimus impetus iam desiit, accidere solet; siquidem peracta demum resolutione humorum, eorundem secretio & excretio succedere potest, si in primis conueniens regimen obseruatum fuit.

(2) respectu *hæmorrhagiarum* notetur, quod illa, tamquam excretio magis secundum naturam, operosa præparatione & secretionem non indigeant. Hinc per prima febrim

brium initia vel vero criticis diebus, veluti vltimum reliquorum laborum complementum, succedere solent.

- 2) Quod iusto maturius contingentes sint inutiles immo noxiæ. Præpostere enim ac frustra motu percellitur materia, quæ antea non satis mobilis reddita est. Vnde per immaturas eiusmodi siue sponte coortas, siue per artificia prouocatas excretiones

(1) motus energia consumitur,

(2) vires perduntur,

(3) typi variæ titubationes insequuntur, cum exitu laborioso & non raro funesto.

22. Quæ obseruatio vsum in praxi suppeditat eximium. Nam

1) caute agere docet, ne mouere aliquid in animum nobis sumamus ante, quam satis mobile sit.

1) Non desperandum, si nec largum sudorem, nec vrinam valde alteratam videamus. In febribus siquidem, quæ materiam paucam & subtilem pro fomite habent,

(1) *urina* per aliquot dies nihil alterata comparet, verum sub declinatione potioris paroxysmi consistentiam mutat, turbatur ac sedimentum deponit.

(2) *Sudor* pariter primis diebus ordinarie ferme nullus obseruatur, sed sub incrementi aut status finem consequitur; & quidem adeo placide & promte, vt velleuissime tectis & quiete decumbentibus sufficienter erumpat, quem antea nec æstus, nec medicamenta prolicere potuerunt.

23. Sed probe tenendum, quod excretiones diarrhœticæ ac diureticæ non promiscue, sed sub certo respectu optentur.

1) *Sudatio* enim *largior* febribus generatim parum prodest; sed placida materiæ halituosæ & orgasticæ per diapnoën expulsio in votis est.

2) *Vrinæ* eadem est ratio, cuius liberiolem copiosiolemque exitum nemo desiderat, nisi simul materia noxia, rite præparata & ad emouendum apta, cum ipso lotio excernatur.

tur. Hinc veteres non inepte talem excretionem pro *signo coctionis* habuerunt, & tamquam primum effectum factæ separationis & secretionis declararunt, quem natura vltiore excretionem prosequi debeat.

24. Has autem ordinatas ac tempestiuas excretionem, febribus essentielles, directe vtilis & salutare esse, notabilis & proxime insequens euphoria clare comprobatur, quæ vel

1) *Λύσες* seu *partitis vicibus* contingit, & tum caloris impetus successiue deferuescit, paroxysmi decrescunt, & breui finiuntur. Vel

2) *Κρίσις* seu *vno labore* obtinetur, vbi materia prius præparata & viæ aptius dispositæ sunt, ad subeundas exonerationes copiosas & vno impetu perpetrandas. Quam euidentem vero harum crismum effectus sit, ex sequentibus intelligitur. Nam

(1) intensio exacerbationem remittit,

(2) *pulsus* in gradum naturalem mutatur,

(3) *alacritas animi* redit,

(4) *somnus* fit tranquillius & reficiens,

(5) adpetitus noua energia succedit, & sitis exstinguitur,

(6) vires notabili augmento indies reparantur. Quæ vero excretionem ante dies criticos contingunt, ex sublesta sunt fidei; vel enim proximo die critico sensibilius se exserunt, & quasi confirmantur, vel periculosum fortiuntur euentum.

25. Opportune hic, vbi de excretionum bonis effectibus actum est, alia magni momenti obseruatio subiungitur, quæ de modo excernendi, quem natura in febribus acutis malignis & contagiosis seruare solet, exponit. Videlicet motus adeo placide & tranquille administrantur, vt si *pulsus* inprimis spectetur, is ad sanum proxime accedere videatur. Mirantur hoc phænomenon plures practici & naturam erroris aut negligentiae adculant. Vnde ad excitantia & calida alexipharmaca properant, & materiam deleteriam a corde, vti

rhetor-

rhetoricantur, per coactos sudores propellere intendunt. Sed magnum hunc *απειρίας* practicæ errorem mors sæpius obsignat.

26. Quod vero natura, placide agendo, nullum hic errorem committat, sed secundum necessitatem organico-mechanicam prudenter agat, e sequentibus elucescit. Nam

1) *materia* illa maligna mole exigua est, ac *subtilis* valde, quæ inuisibilis halitus forma corpori insinuatur.

2) ob summam hanc subtilitatem crassioribus excretionibus *ninus idonea* est; unde

3) motuum vitalium nimia *intensio* locum non habet, vtpote quæ excretionis diapnoicæ successum placidum impedit. Superest ergo, vt

4) *materia subtilis & halituosa* methodo conueniente per colatoria exhalando magis, quam transudando eliminetur. Quoniam vero nullum totius corporis colatorium tam tenui miasmatis secernendo & excernendo magis proportionatum est, quam ipsa peripheria, poris refertissima, ad hoc quoque negotium optime adhibetur. Si enim ad alia organa secretoria, arctiore ambitu circumscripta, noxiam materiam natura adpelleret; tunc illa

(1) eiusmodi materiam nullo modo comprehenderent, tantum abest, vt excernere possent.

(2) *materia noxia* longe citius effectum deleterium ederet, quam ex sanguinis massa ad vnicum illud organon peruenire posset. Hinc

5) necesse est, vt in malignis & contagiosis febribus, quarum causam continentem tam tenue miasma constituit, motus naturæ tranquille ac moderate instituantur; ne quid materię, quantocyus excernendę, poros cutis, ob circuli sanguinis celeritatem, præterlabatur & hac ratione diutius in sanguine periculose oberret.

6) Ceterum vel his obseruationibus patescit, quam incongrue vulgaris pathologia non solum generatim omnes actus febriles pro turbulentis & symptomaticis concussionibus inter-

interpretetur, sed etiam speciatim *tempora* horum motuum ab iisdem violenter agentibus causis materialibus deducat. Cum enim experientia nos doceat, quod febres malignæ præ aliis acutis placidos motus exhibeant & non tam organis eorumque sensui, quam potius mixtioni humorum tacitis quasi & clandestinis commotionibus noceant: tum certo concludimus, actus febriles a materia, vehementissime excitante, minime deriuandos esse. Alias enim in malignis, quarum materiam peccantem præ aliis summe actiuam omnes agnoscimus, motus deberent esse vehementissimi.

- 7) Itaque a sublimiore causa motus deducimus, nempe a sapiente natura, quæ pro materiæ peccantis conditione hosce motus instruit, & præcipue in malignis placite eos administrat, ne miasma subtile per vehementes commotiones adhuc subtilius, adeoque ad nocendum efficacius reddatur. *Conf. Stahl's dissert. de febrium pathologia in genere thes. IX. de febrium therapia Sect. III. de viribus §. XXII.*

TAB.

TABVLA XII. DE MORBIS LYMPHATICO- SERO-SIS.

I. DEFINITIO.

Morbi lymphatico-serosi audiunt illi, qui ex lymphæ & serofo-
mucidis humoribus vitiatis proximam originem ducunt, &
tam solidarum partium tonum ac texturam, quam fluidarum
secreciones & excretiones lædunt. Vnde variæ stagnatio-
nes, stases & corruptiones producuntur.

II. DIFFERENTIA.

1. Quoniam aliquot tabulis morbos præcipue *quantitatis* gene-
ratim indicauimus: ideo ordo postulat, vt *qualitatis* vitia ea-
dem methodo proponamus; strictim nimirum de iis disse-
rendo, siquidem specialem singulorum tractationem in
Consp. med. theoretico-pract. iam exhibuimus.
2. Morbi de quibus acturi sumus merito *lymphatico-serosi* di-
cuntur. Quo enim diutius lymphæ in feri acris consortio
versatur, eo certius illi in perniciem cedit. Nam gelatino-
sa lymphæ indoles vti ad serum tenue adsumendum per
quam idonea est, sic inde mucido-viscidam, lentam, pul-
posam & saponiformem consistentiam indipiscitur ac serum
reciprocè inspissat, partibusque solidis sensim labem ad-
spergit.
3. Quidam ex his morbis dici possunt
 - 1) *vniversales*, quia vniuersam humorum massam & totum
corporis habitum adficiunt, vt:
 - (1) *cachexia* eiusque species *chlorosis*
 - (2) *anasarca*
 - (3) *leucophlegmatia*

Bb

(4) *scro-*

- (4) *scabies vniuersalis*
- (5) *lepra*
- (6) *scorbutus*
- (7) *icterus*
- (8) *lues venerea*
- (9) *sudor vniuersalis nimius aut suppressus.*

2) *Particulares, qui in certis corporis regionibus aut partibus conspicui fiunt, vt*

- (1) *œdema manuum ac pedum*
- (2) *ascites*
- (3) *tympanites*
- (4) *hydrocephalus*
- (5) *hydrops medullæ spinalis*
- (6) *hydrops pectoris & pericardii*
- (7) *hydrops omentalis, renalis, ouarii*
- (8) *hydrocelæ*
- (9) *hydatides viscerum*
- (10) *pollutio nocturna*
- (11) *gonorrhœa benigna & maligna*
- (12) *fluor albus benignus & malignus*
- (13) *stranguria*
- (14) *dysuria*
- (15) *imminutio vrinæ*
- (16) *ischuria*
- (17) *incontinentia vrinæ*
- (18) *diabetes.*

4. *Ratione frequentie*

- 1) *quidam ferme quotidie occurrunt, vt: scabies, chlorosis, cachexia, stranguria, pollutio nocturna, &, vt pessimi nostrorum temporum mores ferunt, gonorrhœa virulenta, fluor albus malignus, lues venerea, & in certis oris maritimis scorbutus.*
- 2) *rariores sunt: œdema, icterus, hydrops ascites, leuco-phlegmatia, anasarca, imminutio vrinæ, dysuria, ischuria, incontinentia vrinæ, sudor vere nimius.*

3) *ra-*

Unable to display this page

flaccidum, qui foueas digitis impressas diu non seruat, cum e contrario

(2) *Anasarca* tumorem sistat vniuersalem ad nitorem vsque intentum, in quo vestigia digiti prementis tardius euanescent.

(3) *Ascites* & *tympanites* abdomen maxime occupant, ea tamen differentia, vt moles ascitici tumoris sit grauior & pedes simul occupet: tympanitica autem inflatio respectu ponderis, quod sentiunt, leuior, sed respectu ambitus & extensionis maior est. Hinc digito percussa tympanum quasi sonare videtur, & rugitum quemdam ac murmur edere. Ambigunt vero de sono hoc, tympanum imitante; cum a leui tactu omnino non audiatur, fortiolem vero non ferant ægri. *Conf. Io. Herm. Fürstenau diss. de tympanitide §. XX. Rintelii 1733. Licet aliud senserit Lommius & Io. Geo. Neumannus in diss. de tympanitide Erfordiae 1735.*

4) *Icterus flauus* notabili flauedine; *niger* autem colore magis nigricante omnibus manifestus fit: ægro autem præcipue lassitudine, præcordiorum angustia, febricula & aliis incommodis grauis euadit.

2. Illorum, qui *efflorescentiis cutaneis*, *maculis*, *erosionibus* & *ulcerationibus* corpus siue totum, siue aliquam eius partem deturpant, vt

1) *Scabies*. Hæc pustulis sero acri repletis & pruritu, rosium tandem ardorem inferente, molestam sui præsentiam prodit, & non modo manus, sed totam sæpe peripheriam, excepto capite, occupat & male adfligit. Interim tolerabiliora sunt incommoda, quæ

a) *benigna* adfert, siue *humida* illa fuerit siue *secca*.

b) *maligna* autem tam *ferina*, quam *venerea* dolore rodente, grauiore pruritu & foedis exulcerationibus ad nauseam vsque inualescere solet.

2) *Scorbutus*, in quo in primis maculæ pro temperamenti differentia, vel rosæ, vel liuido fuscae in tibiis, cum duris tumo-

tumoribus, stomacace, anhelitus & saliva foetens abunde indicant, quid morbi sublit.

- 3) *Fluor albus benignus*, uti per materiam albugineam, quæ e vagina uteri effluit, & genitalia per se non lædit, potissimum se manifestat: ita *malignus* effluxu materiæ flauo-viridescens, acris & partes erodentis, molestus fit; concurrente lassitudine insigni, cardialgia & cordis palpitatione.
 - 4) *Gonorrhœa virulenta*. Hoc malum, materiæ foetidæ corruptæ & flauo-viridescens per penem iugis manatio, inflammatio præputii, scroti tumor, fissuræ acris serum plorantes, bubones, lassitudo & aspectus luridus satis patet faciunt, & a *benigno* feminis fluxu distinguunt.
 - 5) *Lues venerea* præter gonorrhœam virulentam & bubones, etiam narium, vulvæ ac faucium erosiones ostendit, ossibus cariem inducit, & acris dolore spastico rodente, te-rebrante ut & hæmorrhoidibus verrucosis stipata est.
3. Illorum, qui serosi laticis vel *nimia*, vel *imminuta* excretionem produunt.
- 1) *Nimia excretionem*
 - (1) *sudor nimius*, cuius immodica eruptio signum evidenti-ssimum præbet.
 - (2) *incontinentia* urinæ itidem inuoluntaria lotii excretionem facile cognoscitur, siue noctu solum, siue interdiu contingat.
 - (3) *diabetes* autem seu *hydrops ad matulam*, extraordinariæ urinæ crudæ & fere subdulcis copia, quam crebrius emittunt ægri, mali indolem indicat.
 - 2) *Imminuta, difficili aut suppressa*
 - (1) *stranguria*. Hic frequens ad mictionem irritatio & lotium guttatim stilans sufficiens signum constituit.
 - (2) *miccio imminuta* iusto parciore urinæ excretionem dignoscitur
 - (3) *dysuria*, præter mingendi difficultatem, quæ cum

ingenti nisu & pressione ab ægro sub vrinæ emissionem se exserit, etiam dolores, admodum æstuentes, habet comites.

(4) *ischuria* vrinæ suppressione, per aliquot dies continuante, satis manifesta fit, ut plura aliunde repetenda iam non addamus.

IV. SVBIECTA.

1. *Oedematis*, sunt homines vtriusque sexus, habitus in primis laxioris & de temperamento phlegmatico multum participant, utpote quos post hæmorrhoidum & mensium suppressionem, diuturnam pedum refrigerationem vel actualement in aquis, vel potentialem per medicamenta refrigerantia, oedematoso tumore corripitur solere; experientia confirmat: quemadmodum alii, qui in febribus acutis salibus volatilibus tractati sunt, aut erysipellate non adeo feruido laborarunt, eodem malo adficiuntur.
2. *Cachexiæ* obnoxie observantur in primis fæminæ, temperati sanguineo-phlegmatici, intra mensium periodum quidem constitutæ sed illorum defectu laborantes.
3. *Hydropis*. Huic expositi sunt præcipue cachectici & illi, quibus largius antea succedentes hæmorrhagiæ naturales, febres aut podagra præmature suppressa sunt.
4. *Icteri*. Hunc pati possunt omnis ætatis & sexus homines, in quibus causæ infra enarrandæ vim suam exserunt.
5. *Scabiei*. Facile hanc incurrunt otiosi, saltem sedentariæ vitæ dediti, falsa & crassa diæta vtentes; illi quoque, quibus hepatis vitium est, aut serum per ordinarias vias sufficienter non excernitur. Et hos inter ad *siccam* magis inclinant melancholici ac cholericus, aut qui ex his mixtum temperamentum possident; ad *humidam* vero proniores sunt sanguineo-phlegmatici.
6. *Scorbuti*. Oceani septentrionalis accolæ præ aliis, sporadice hypochondriacos & quartanarios, eodem subinde corripitur, observatum est.

7. *Fluo-*

7. *Fluoris albi benigni* sunt fœminæ sanguineo-phlegmaticæ, men-
fium ataxiis laborantes, nonnumquam & virgines. *Mali-*
gni autem, quævis venereo inquinamento infectæ.
7. *Gonorrhœæ benignæ*: venere multum abutentes; *malignæ* sordi-
bus venereis iam inquinati.
9. *Luis venereæ*: homines vtriusque sexus, qui vel gonorrhœa
virulenta, vel fluore albo maligno aliquamdiu laborarunt.
10. *Sudoris nimii*: temperamentum sanguineo-phlegmaticum adeoque
habitus laxi & spongiosi sunt.
11. *Incontinentiæ* urinae & *Diabetis* subiecta cognoscuntur, v-
bi vtriusque pathematis causæ infra exponendæ, perspectæ
fuerint.
12. *Stranguriæ*: Hanc vtriusque sexus personæ incurrere pos-
sunt, quæ potu fœculento & minus fermentato utuntur.
13. *Mictionis imminutæ*: cachectici, hydropici; potum sufficien-
tem non adsumentes; aut qui spissitudine humorum vel re-
num præternaturali constitutione, aut alio visceris abdomi-
nalis vitio laborant.
14. *Dysuriæ* subiiciuntur ordinarie nephritici & calculosi.
15. *Ischuriæ* autem illi, in quibus una alteraue causæ ex mox di-
cendis efficiam edit.

V. CAUSSAE

1. *Oedematis*. Cum in subiectorum descriptione causas proca-
tarcticas magnam partem iam exposuerimus; hic porro de *ma-*
teriali & *formali* obseruandum commendamus, istas
 - 1) *generatim* in humorum & partium reciproco consistere vi-
tio; nam in illis spissitudo, in his vero tonus relaxatus est;
Interim peculiaris actiua congestio in oedemate, præ-
cipue febres excipiente, nequaquam in dubium vocatur.
 - 2) *speciatim* autem
 - (1) *ex humorum spissitudine*, siue per incongruam vitæ
rationem, siue per medicamenta adstringentia inducta,
oriuntur;

a) cir-

- a) circulationis torpor seu lentus progressus.
- b) stagnatio atque secretionum & excretionum remora. Vnde.
- c) feri excrementitii coacervatio & in dies maior dyscrasia, &
- d) notabilis tandem toni læsio.

(2) e tono autem relaxato

- a) *irruptio* lymphæ viscidæ, sero adulteratæ, in lymphatica vasa copiosior.
- b) eorumdem vasorum maior immo nimia *distensio*, &
- c) ob deficientem partium circumiacentium renisum tonicum, non numquam vera *perruptio*. Vnde
- d) cutis elatio seu *tumor* succedit, qui potius in pedibus quam alibi contingit, quia graue per suam naturam promte descendit. *Conf. G. P. Kunadi diff. de humorum defluxu ad pedes, ac natis inde morbis Cap. V. Erfordiæ 1734. Stahlii diff. de hydropse §. XXXIX. Conspect. medic. & chirurg. tabulis de œdemate.*

2. *Cachexiæ.* Huius causâ materialis antecedens

- 1) *remota* est sanguinis abundantis commotio, & circa viscera, cum vena portæ connexa, restagnatio.
- 2) *propinqua* est mucida ac lenta spissitudo lymphæ, per serum, non sufficienter ab illa secretum, producta. Vnde glandularum, lympham percolantium, maior sensim obstructio & humorum per vniuersum corpus inualescens viscida conditio.
- 3) *proxima*, stagnatorius infarctus ab indicatis causis productus, peripheriam ita distendens, vt pallide turgidus inde totius corporis habitus euadat.
- 4) *Occasionales causæ* plures omnino sunt, quarum quædam deriuantur
 - (1) e *dieta in congrua*, vt cibi vapidi, mucescentes, spiritus ardentis aliorumque potuum spirituosorum ingurgitatio, vita otiosa, habitatio in conclauihus epigæis humi-

humidis, quæ perpetuæ refrigerationi & toni relaxationi anſam præbent.

(2) *Suppreſſæ* autem hæmorrhagiæ naturales maioris momenti ſunt; ſi in primis earum ſuppreſſio contingat conſueto excretionis tempore; quod maxime valet de menſibus, durante fluxu per iracundiam, terrorem aut malæ digeſtionis cibos, cohibitis.

(3) *Adſtringentia* parem effectum edunt, eo tempore propinata, quo ſanguis ex ſpeciali naturæ intentione ad certa loca dirigitur aut commouetur; veluti in febribus & hæmorrhagiis manifeſtum eſt.

(4) *Profuſiones ſanguinis* copioſæ ac repentinæ tam facile tamque frequenter, vt vulgo creditur, cachexiam non inducunt, ſed largioris profluuii *continuatio diuturnior* verius id efficit, ob vaſorum ſubſidentiam, præcipue cum ſub qualicumque noua reparatione, exquisita humorum commixtio & ſufficiens vtilis ab inutili reparatio fieri nequeat. Qua de re iam diſſeruit *Galenus de nat. facult. lib. II. cap. VIII. f. m. 39.* Conf. *Stahlîi theoria p. 1203. eiufd. diſſ. de cachexia §. XVIII.*

(5) His addendæ ſunt aliæ cauſæ: nimirum ſcabiei retro-pulſio, arthritidis & podagræ ad interiora repreſſio, & volatiliū in febribus abuſus. Quemadmodum *Stahlîus* ſuo tempore obſeruauit, de Præctico quodam Spir. C. C. vnice in febribus vtente, quod ii, quos a febre liberatos crediderat, frequentiffime cachectica inflatione & œdematibus adfecti ſint. Quod phænomenon ille emollire ſtuduït dicendo: Die Krankheit ziehe durch die Füſſe hinaus.

3. *Hydropis.* Cauſæ huius morbi quia cum cachexiæ cauſis ita coincidunt, vt auctores paſſim vtrumque pathema vna eademque tractatione exhibeant: ideo nec nos prolixam earum inſtituemus repetitionem. Breuiter autem notaſſe ſuffecerit, quod

1) *cauſſa remota* ſit notabilis humorum in conſiſtentia deprauatio.

Unable to display this page

c) interdum vero obsunt *calculi* aut materiæ tophaceæ in ductibus bilariis aut cystico hærentes, quo minus bilis in proprium receptaculum colligi, aut in duodenum effundi possit. Ad calculorum vero genesin disponit coagulum biliosum viscidum sulphureo-salino terreum, quod a materiæ biliosæ lentore originem ducit.

2) *Causa continens* est bilis cum sanguinea massa confusio & permixtio, qua durante icterus adfligit.

3) *Causæ occasionales*.

(1) Inter has primum locum obtinet repentina mensium vel hæmorrhoidum, itemque febrium quartanarum suppressio.

(2) Iracundia repressa & dissimulata, subitus terror, mœror acerbus, hepatis constitutio scirrhusa, calculi tam in poris bilariis, quam cystide obuii, emetica fortiora; quantum hæc omnia partes solidas partim constringendo, partim fluidas inspissando, ad icterum conferant, aliunde iam notum esse poterit.

(3) Diæta crassa, quæ humoribus lentorem inducere potest, nimia voracitas, potus corpore calente, frigide ingurgitatus, & nonnunquam febres biliosæ icterum pariter prouocare possunt.

5. *Scabiæ* causæ tam antecedentes, quam procatacticæ, partim e subiectorum delineatione peti, partim etiam e *Conspectu med. tab. XCI.* suppleri possunt. De proxima vero notandum, quod illa sit *stasis* humorum lymphatico-serosorum, dyscrasia laborantium; ex qua demum in corruptionem delabi solent.

6. *Scorbuti*

1) *causæ materialis* est sanguinis, stricte dicti, & debite minus cum lymphæ ac sero subagitati, grumosa coagulatio, quæ motum progressuum vndique impeditum reddit, atque stagnationibus, stasibus & foedis grumosæ portionis corruptionibus materiam subministrat.

- 2) *Caussæ* vero *occasionales* ex aëris intemperie, loco habitationis & diætâ scurbuto velificante in *Consp. med.* fufius explicatæ sunt. *Conf. Barhaave aph. de cog. & cur. morb. §. 1150. f.*
7. *Fluoris albi benigni*
- 1) *Caussa antecedens remota* est ferofi laticis abundantia.
 - 2) *Propior*, glandularum vaginæ laxitas & notabilis atonia.
 - 3) *Proxima*, materia mucido-ferosa ad vaginam directâ & copiosius effluens.
 - 4) *Procatartica* videantur supra in *subiectis*.
8. *Gonorrhœæ*. Vti *benigni* seminis fluxus *caussa* plerumque esse solet partium, genituram continentium, atonia, a veneris abusu plerumque deriuanda: ita gonorrhœæ *virulentæ* *caussa antecedens* indubitato fermentum est venereum. *Propior* autem inflammatoria stasis humori lymphatico, in glandula *prostatâ* stagnanti, superueniens. *Proxima*, eiusdem *prostatæ* erosio & exulceratio. Vnde continuus effluxus, qui malo huic gonorrhœæ nomen peperit. De impuro vero coitu, tamquam vera *caussa* occasionali, pluribus agere non expedit; cum de eodem malo, altius radicato, & luis gallicæ nomine notissimo, iam alibi fufius commentati fimus.
9. *Sudoris nimii* *caussa materialis* est humorum, in primis autem feri abundantia & habitus laxioris dispositio. *Formalis* autem ratio inuoluit humorum ad peripheriam directionem, pororum cutis relaxationem & feri eruptionem. *Occasionales* *caussas* suppeditare possunt tempestas calida, diaphoreticâ, motus corporis vehemens, neglectio venæsectionis, cuius defectum natura, tamquam *caussa efficiens*, alio modo, sanguinis nimirum in serum resolutione & larga eius transfusione, prouide supplere studet.
10. *Incontinentiæ urinæ* *caussa* ordinarie consistit vel in sphincteris vesicæ paralyfi, vel in fistulosâ apertura, quam vel lithotomia post se reliquit, vel quæ ab alia laceratione originem habet. Quæ vero pueris familiaris est *mictio nocturna*, illa plerumque a mala adfuetudine deriuanda est, quam per potum,

potum, somni tempore sumtum, & aliquot vicibus patratam mictionem sibi comparant.

II. *Diabetis* causa *antecedens* est aliorum colatoriorum læsio, & motus urinae excretorii turbatio. Vnde non solum feri sed & lymphæ copiosa per vias urinarias expulsio contingit. *Conf. Ruyschii Obs. anat. chir. cent. obs. XIII. p. 19.*

12. *Stranguriae, dysuriae ac ischuriae* causa *proxima* generatim ad-
cufari potest sphincteris vesicae constrictio. Quæ vero caus-
sæ *occasionales* quoduis horum pathematum inuitare speciatim
possint, docuimus in *Conspectu med. theor. pract. tab. XCVIII.*

VI. OBSERVATIONES.

1. Quos in hac tabula breuiter exhibemus morbos, *lymphatico-ferosos*, a duplici causa materiali denominationem habent; quarum quidem altera est corrumpens, nempe *serum*, altera autem corruptionem patiens, scilicet *lymphæ*. Vbi præcipuorum ex his morbis mutuam dependentiam probe considerandam commendamus, quam habent

1) a sanguinis abundantia & mala eius crasi.

2) ab hæmorrhagiarum naturalium & consuetarum artificia-
lium aut motuum febrilium suppressione: quod de cache-
xia, hydrope, œdemate, ictero, fluore albo benigno,
sudore nimio, pollutione nocturna & subinde de iichu-
ria valet.

2. Cum reliquis autem, in quibus vel otiosum vitæ genus, in-
congrua diæta, aëris intemperies, humorum dyscrasia, vel
effrenis viuendi licentia primas tenent; nihilo minus ita com-
paratum est, ut longe grauius adfligantur plethorici, & hæ-
morrhagiis alias adfueti, quam alii, in quibus neutrum ob-
tinet.

3. Quare si cuiquam morborum lymphatico-ferosorum causas
primarias perspicere cordi est, ille hæmorrhagiarum & moli-
minum ad illas tendentium, doctrinam & connexionem pro-
be exploratam debet habere. Hac enim ratione in diagnosi,
prognosi & curatione agat feliciter, nec umquam in illum
errorem *causæ non causæ*, ut philosophi aiunt, incidet.

4. Secundum methodi arbitrariæ libertatem factum est, ut aliqui scriptores horum morborum catalogum multo fiant locupletiores, quam nos quidem hic præstitimus. Cuius rei causa in eo quaerenda est, quod plures ad lymphatico-ferosos morbos relati sint, quos congestionibus serosis adnumerare nulli dubitauimus; ut sunt: lippitudo, coryza, tussis humida, asthma humidum, & alii.
5. Morbi lymphatico-ferosi sunt quidem omnino morbi *qualitatis*; non pauci tamen e *quantitatis* seu nimiae abundantiae vitio prognascuntur, uti id in *tab. de spissitudine sub causis* docuimus; quibus hic supplementi loco addimus, quod ex eodem plenitudinis vitio fiat, ut lymphæ a sero corrumpatur, illa vero huic vicissim lentorem inducat. Ex hac autem mutua depravatione utriusque fluxilitas perit, & secretiones ac excretiones præpediuntur: nam
 - 1) humores ita implicati, & mala crasi adfecti, nec promte secedere, nec excedendo ad transitus & exitus suos satis alte penetrare valent.
 - 2) tonus partium solidarum prægrauando eneruatur.
6. Sub *diff. num. 2.* paucis quidem iam dictum est, quo modo lymphæ & serum mutuo se lædant, si iusto diutius inter se commixta fuerint. Hic autem explicatius docendum, quod utriusque natura eiusmodi commercium sine noxa certo euentura diu perferre non possit. Vbi præcipue indicamus insignem differentiam *τ8 gelatinosi* & *τ8 mucosi*. Prioris indolem habet lymphæ, posterioris serum. Iam subiungendum,
 - 1) quod humor gelatinosus, seu *lymphæ*, sub motus progressui successu calefiat, attenuetur & concussione ac transpositione per organa spongiosa & porosa fluidior euadat, in fluiditate conseruetur & quasi exaltetur.
 - 2) Quod *serum*, cuius consistentia mucida ac lenta est,
 - (1) respectu fluiditatis, calore nihil alteretur.
 - (2) neque motui transpressorio decenter obsequatur, sed
 - (3) po-

Unable to display this page

- 1) si *humor*, qui per colatorium transire debet, aliunde iam læsus in crassi, libero ingressui & transitui impar redditus fuerit: tunc & organa, quæ perfluere debet, eorumque meatus ac poros suffercire & obstipare solet. Quo respectu *vitium humorum* præcedit.
 - 2) Quod si vero *organorum arctatio* per quamcumque causam facta sit, e.g. post febres per *corticem Peruvianum* suppressas, tum hoc *vitium viscerum* in hydropes præcedit. Nam loco debitæ humorum attenuationis eorum retentioni ac ulteriori depravationi occasionem præbet, dyscrasiam prouocat & incrementis adauget.
11. Porro autem notandum est, quod hydrops, a *viarum* vitio ortus, & frequentior sit, & multo impetuosior. Nam cito inualescit & correctioni longe difficilior, immo plane non obtemperat. *Conf. Stahl's diff. de hydropes præcipue ascite.* Quam ingens vero organorum vitium sæpe esse soleat, e cadaverum hydropicorum anatome discimus. Exempla qui desiderat de hepate & liene indurato, scirrhuso, arefacto, tumido, de mesenterii glandulis, monstrosa magnitudine deformatis, induratis, grumosa sanguine suffarctis, is præter nunc citatam *diff. §. XIII-XV. Bonetum, Horstium, Schenckium, Tulpium Ephemerides N. C. & Collect. Vratislavienses* aliosque adeat.
12. Aduersant quidem plures Practicorum tam difficilis & vix obtinendæ restitutionis causam *vasorum lymphaticorum disruptionem*, quam facile contingere posse adterunt in abdomine, ubi hæc vasa libera & ferme nuda magno numero iacent. Sed sequentia momenta hanc rptionem reddunt difficilem
- 1) quæuis insignia ex istis vasis cum venis & arteriis iunctim incedunt, & iisdem retibus vaginalibus, quibus illi canales tam inter se, quam cum musculis & membranis connexi sunt, itidem comprehenduntur.
 - 2) Hoc etiam de abdominalibus seu mesaraicis vasis, lympham vehentibus probe tenendum est. Hæc enim ipsi mesenterio eiusque duplicaturæ ita intertexta sunt, ut horum æque ac aliorum rupturam metuere minime

meliceat. Si vero in casu rarissimo aliquid concedere velimus, de capacioribus illis adfirmari id posset, quæ immediate ex hepate prodeunt.

3) Sed neque in his ita facile supponenda est disruptio, nisi diturnior illorum distensio conspicuas bullas, quas *hydatides* vocant, formauerit atque hoc modo ad disruptionem vasa disposuerit.

13. Quod ad tumorem œdematosum & hydropicum attinet, ille pro pure aquoso infarctu habendus non est, qui ad absolutam quasi plenitudinem iam peruenerit. Si enim crura ægrotorum aqua reuera expleta essent; de pondere, quod in illis tolerabile obseruatur, plures audirentur querelæ. Vnde tumidæ magis, quam sero repletæ censentur partes fibrosæ. Die Füße sind mehr aufgequollen, als mit Wasser ausgefüllet.

14. Quoniam in concedenda lymphaticorum disruptione antea difficiliore esse debuimus, alia succedentis tumoris œdematosi & ascitici subministranda erit ætiologia. Nimirum vero videtur admodum simile, causam illius tumidæ inflationis in simplici & copiosiori *transsudatione* esse ponendam. Cum enim serum, ob spissiore consistentiâ, in ambitu corporis per arctos cutis poros penetrando exitum nancisci nequeat: tum tanto maiori copia circa interiora restagnat, & per poros partium internarum, quæ tam ob peculiarem ténacitatem, quam auctiorem in iis calorem, laxiores sunt, transmittitur.

15. De *tympanitide* obseruetur, illum sub *differentia* quidem hydropum familiæ adnumeratum esse, vt conspectus pathologiæ generalis conformis esset tractationi pathologico-therapeutiæ, quam in *Consp. med. theor. pract.* pridem exhibuimus. Interim nos non fugit, quod neque *Stahlius* hoc pathema in hydropibus reputauerit in *theoria* p. 1188. neque alii id velint; quemadmodum fecit C. I. *Langius* & nuper modo Io. *Her. Firsstenau*, qui bene monet, morbum flatulentum, scilicet tympanitidem, ob subiectum speciale & hydropi commune, quod abdomen est, non illico etiam pro vero hydrope declarandum esse. Vid. eius *diss. de tympanitide Rintelii* 1733.

16. In praxi insuper sæpius compertum est, flatus in statu hypochondriaco & hysterico credulis & incautis imponere, ut mox tympanitidem adfligere, mox vero graviditatem subesse credant, si præcipue tumor ventris magis acuminatus adpareat. Sed horum utrumque non raro opinione citius evanescit post flatuum incarcerationum explosionem, non sine leui interdum indignatione matronarum, quarum spes vel vnico interdum flatu dissipatur. *Conf. Zacchias in quest. Medico-leg. lib. I. tit. III. quest. I. item Io. Antonius Campanus Episcop. Aprutinus, qui poëmat. lib. IV. carm. V. p. m. 124. ita canit:*

*Venter cum tumisset Acciellæ septem mensibus & nouemdiebus,
Cœpissetque lien parum dolere: acciri iubet ilico obstetricem
Queri fasciolas & adparari, sperato puerum editura partu:
Mox inter medias manus ministræ laxo poplite, cruribus leuatis,
Lucinam ingeminans, quater pepedit.*

Sic plura præsumtæ & demum per crepitum discussæ graviditatis exempla dabit *Io. Schenckius obs. med. lib. IV. Misc. nat. cur. dec. 1. ann. 1. obs. 1. in Scholiis.*

17. Is morbus passim etiam *hydrops* vocatur *siccus*, quia non aqua, sed flatus peccant. *Willisius* autem, qui in *pharmacologia rationali* tympanitidis ætiologiam emendatiorem esse voluit, docet: non flatus, sed spiritus animales esse, qui spasmodico motu agitentur, utpote qui in fibras partium & viscerum abdominalium adacti, ob succi nervosi vitiosam dispositionem, a regressu impediuntur, & tantam infimi ventris intumescuntiam excitent.
18. *Icterus* veteribus etiam *morbis regius*, *arquatus* & *aurugo* dictus, duplex hodie, nempe *flavus* & *niger*, notus est. Antiquitus icteri *vernalis*, *autumnalis*, *hiemalis* & *popularis*, seu quavis anni tempestate adfligentis, habuerunt notitiam, ut ex *Hippocrate* discimus. Inter recentiores mentionem fecit icteri albi *Ettmüllerus*, qui tamen distincte de eo non disseruit.
19. *Scabies* quo frequentior est: eo infrequentior in nostris regionibus *scorbutus*: rarissima autem vera *lepra*. Et quamvis lepram se vidisse practici interdum credant: tamen plerumque

que scabies effrenis, subinde furunculis & profundioribus exulcerationibus stipata, incautos decipit. Quid? quod quibusdam visum sit, lepram veterum cum lue venerea, hodie vbiuis nota, vnum idemque esse pathema. *Vid. Ammanni med. crit. cent. cas. III.* Verum enim vero hoc adsertum tam dubium est, quam aliud quorundam doctorum, qui progrediente tempore eos leprosos futuros adfirmant, qui conchis & ostreis frequenter vescantur; eo, quod omnes pro leprosis habeant, & ipsas margaritas concharum lepram esse declarent. Si hoc verum esset, quot non ex diuitibus videremus leprosos?

20. De *scorbuto* autem nuper, præter alios, egregie pronunciauit laudatus *Fürstenau in coroll. IV. diss. de tympanitide*, quod eius existentia omnino neganda haud sit, frequentiam vero tantam non esse, quanta vulgo extra oras septentrionales maritimas credi solet; minime omnium pro causa cunctorum morborum habendum. Euanuit sane maximam partem illa periodus, in qua, loco solidioris ætiologiæ morborum, practici nihil nisi scorbutum & catarrhum in ore habebant. Quam infeliciter autem hisce ignorantie asylis rem confecerint, scripta eorum testantur. *Conf. Io. Matth. Lurtzii diss. de quibusd. asylis ignorantie medicorum Altorffi 1718.*
21. *Lues venerea* sæpe scorbuti pallio obtegi solet ab illis, quos abominandi mali plus pudet, quam pœnitet. Hinc fit, vt propudiosa audacia nihil, nisi falsia & acredinem in sanguine crepent. Sed quanta sit differentia inter scorbutum & deterrimam hancce luem, id perspicue exposuit *Stahlius in diss. de scorbuti & venereæ luis diuersis signis & medicinis.* *Conf. Consp. med. theor. pract. tab. de scorbuto.*
22. Turpissima interim res est, eos, qui inter christianos nomen profitentur, eodem iam malo creberrime vexari, quo alias ethnici populi remotissimarum regionum soli mulctati sunt. Sed non inique accidit; qui enim εν κοιταις και ασελγειαις animos & corpora corrumpunt, illi supparem quoque cum gentilibus pœnam luant. *Conf. Epist. Paul. ad Rom. Cap. XII. v. 13. Cap. II, 9.*

23. Ad *vitia sudoris* continuus *pedum sudor* minus adposite a nonnullis refertur. Nam ex motuum excretoriorum *vitiis* non facile speranda est euphoria sanitati amica : quæ tamen obtinet, quamdiu largus pedum sudor succedit. Vbi vero per artificia imprudenter supprimitur, præter alia insignia incommoda, etiam catarrhus suffocatiuus, funesto interdum euentu, prouocari solet. Sudor autem *partialis*, siue ad difficilem siue ad vitiosam diaphoresin relatus fuerit, neutra forte sententia peccabitur.
24. *Vitia vrinae*, quibus huius excretio vel difficilis redditur, vel prorsus cohibetur, multum semper negotii tam artifice, quam ægris faceffunt. Sed maiorem admirationem tum merentur, cum ad lunæ phases vel inualescant, vel imminuantur. Exemplum notatu valde dignum adfert *Tulpius obs. medic. lib. II. cap. XLIII. de ischuria lunatica*, quam theologus quidem Anglus quouis plenilunio, cum insigni æstu & angustia olim passus est. In hoc viro prius non fluxit vrina, quam vel luna in decremento, vel sanguis e brachio emissus fuerit.
25. Ceterum malunt aliqui diureseos vitia potius ad spasmos, quam ad aliam morborum classem referre; quibus litem nulli mouemus, dummodo in ætiologia & huic superstruenda therapia scopum feriant, nec variis fictionibus nitentes longius aberrant.

TABVLA XIII.
DE
MORBIS PRIMARVM
VIARVM.

I. DEFINITIO.

Morbi primarum viarum vocantur illa pathemata, quæ ventriculum atque intestina occupant, & iam motibus spasticis, iam excretoriis manifestantur: quibus laboriosis & incommodis actibus natura materiam aliquam peccantem, in hoc tractu hærentem, præparare & eliminare intendit.

II. DIFFERENTIA.

1. Pertractatis priore tabula morbis lymphatico-ferosis, ordo nos ducit ad morbos primarum viarum, in quibus itidem materialis qualitas peccat, quam natura per varios motus spasticos expellere laborat.
2. Tres horum morborum commode constitui possunt *classēs*, quarum *prima* plus continet molestiarum, quam quidem dolorum. *Secunda* acutos dolores & euidentiores spasmos comites habet. *Tertia* præter spasticos motus excretiones habet coniunctas.

1) *Primæ classi* adsignantur

(1) *Fætor oris.*

(2) *Anorexia* seu inadpetentia, quæ generaliori expressione passim etiam *Asitia*, *Inedia*, *Apositia* & *adpetitus abolitus*, *prostratus*, *deiectus* dicitur, cuius

a) *minor gradus dysorexia* vocatur, in qua minus adpetitur, quam ætatis & vitæ generis ratio postulat.

b) *Maior gradus nausea*, seu plenaria a cibis abstinentia. De qua vide supra *tab. de febris.*

(3) *Ardor ventriculi*(4) *Flatulentia*(5) *Vermes*(6) *Obstructio alui*(7) *Procidentia ani*

}

}

}

de quibus plenius actum est in
Consp. nostro theoret. pract.
*tab. CI. seq.*2) *Secundæ classi*(1) *Cardialgia*(2) *Colica*(3) *Passio iliaca*(4) *Tenesmus.*3) *Tertiæ classi*(1) *Vomitus.*(2) *Diarrhæa* simplex seu seroso-mucosa, biliosa, cœliaca, lienterica, icterica, colliquativa.3. *Quartæ classi*, si quis forte eam constituere vellet, *cholera* esset adscribenda, in qua *crassa* & *cruda* materia molesta expellitur. Sed cum in febribus biliosis iam locum habeat, commode huc transferri nequit.4. Solemne est auctoribus systematicis, ut, dum de vitiis primarum viarum agunt, etiam de *adpetitus depravatione* differant. Considerantur hic1) eius *excessus*, ubi(1) in *viris* magis occurrunta) *orexis canina* seu anxium ciborum desiderium, cuius expletionem vel vomitus, vel alui excipit deiectio.b) *bulimus* seu intensior adpetitus, cui dum satis fieri nequit, *lypothymia* & adpetitus amissio sequuntur.(2) In *feminis*a) *malacia* seu nimium consuetorum ferculorum desiderium, quod tamen sæpe ad cruda plane extenditur.b) *Pica* seu vehemens rerum absurdarum & esui prorsus non destinatarum adpetitus.2) eius *defectus* no. 2. iam indicatus est.

5. Quod

5. Quod præterea quædam primarum viarum pathemata hic desiderentur, id non neglectui, sed receptis semel methodi legibus attribuendum est. Vnde nulla fit mentio deficientis salivæ in oris ac œsophagi glandulis; neque ventriculi inflammationis; hepatici fluxus; dysentericæ & hæmorrhoidum cæcarum, quia in *tabulis de hæmorrhagiis, congestionibus & febribus*, tamquam locis conuenientioribus de his iam actum est.

III. SIGNA.

1. *Appetitus* tam excedentis, quam deficientis signa operose conquirere hic non expedit. Nam cuiusuis horum præsentia de signis simul testatur. Interim conferri potest *Conspect. med. tabulis citatis*.
2. *Fætor oris* pariter, in quocumque subiecto occurrat, in eodem molesto suo halitu sufficiens signum præbet.
3. *Ardor ventriculi* per sensum & feruorem, tam in ventriculo, quam circa sinistrum eius orificium præcipue manifestus fit; vt licet reliqua signa simul non concurrant: tamen hoc vnum satis esse possit.
4. *Flatulentia* itidem per angustias tum medii, quam infimi ventris, in primis per borborygmus & molestas in intestinis sensationes, quæ ab illorum nimia & inæquali expansione actioni relaxatione oriuntur, abunde se prodit.
5. *Vermes* per aluum reiecti, aliud signum vix postulant. Interim eorum in primis viis præsentiam, ante sui excretionem, indicant narium pruritus, tunicæ oculorum albugineæ liuescentia, abdominis inflatio, torminosus dolor, frequens sputatio, sitis ieiuna & sæpe conuulsiones.
6. *Obstructio alui* ex insueta scybalorum retentione, capitis temulenta afflictione, præcordiorum anxietate & flatuum ructuumque incommodis, facile cognoscitur.
7. Ita porro *cardialgia, vomitus, colica, passio iliaca, diarrrhæa, tenesmus* atque *prociencia ani*, quia signis minus ambiguis & sensibus vel leuiter aduertentibus facile innotescere solent;

nouam

nouam repetitionem non postulant, cum alibi singulorum signa a nobis suppeditata sint.

IV. SVBIECTA

1. Adpetitus

1) *excedentis* seu *addephagiæ* simplicis.

(1) *ratione ætatis* infantilis & puerilis ætas; quæ prudente educatione destituitur, ubi sibi relicta cibos de nouo adpetit, prioribus nondum concoctis, & ita sensim noxiæ voracitati adfuescit, ad morborum vsque euentum. His porro iungendi sunt verminosi & quidam hypochondriaci, quartanam aut epilepsiam passi, immo & feminini sexus subiecta plura.

(2) *ratione temperamenti* vtriusque sexus homines *sanguinei* & *sanguineo-phlegmatici*; qui adpetitui nimis indulgere solent. Quod si autem *choleric* peccent, faciunt hoc non per adsumtorum copiam, sed per præcipitem ingurgitandi modum. *Melancholici* vero quando in hoc negotio delinquant, tunc vel inuidia, vel victus aliorum impensis comparatus, ad hunc excessum eos abripit.

2) *Orexeos* & *bulimi* sunt homines, qui partim cum diuturna inedia conflictati sunt, vel phantasie nimium indulgentes gulæ cupiditatem quantocyus expletam contendunt.

3) *Picæ* non numquam obnoxie obseruantur feminae mensium ataxiis laborantes: quemadmodum *malacia* grauidas iam mitius, iam vehementius vexare solet. Non tamen defunt exempla, quæ & viros *malacia* correptos testantur. Conf. Io. Rhodii *Obs. med. Cent. II. obs. 57.* ubi virum, peruerso hoc adpetitu laborantem, & per hæmorrhoidum fluxum ab eo liberatum commemorat.

4) *Deficientis* seu *anorexiæ* simplicis sunt homines otiosi, meditabundi, & qui tam per temperamenti, quam vitæ rationem, aliis potius negotiis, quam nutritionis actibus inuigilant.

5) *Nauseæ*

- 5) *Nauseæ* vero subiiciuntur in primis ii, qui morbis periculosis detinentur, in quibus natura necessario corporis defensionis & conseruationi, non autem alimentorum digestionis & augendis humoribus intenta esse debet. *Conf. supra tab. de febris.*
2. *Fætoris oris* subiecta ex causis paulo post enarrandis optimo cognosci poterunt.
3. *Ardoris ventriculi*: Homines sanguinei & cholericus, si præcipue fuerint plethorici, sanguine tenui, acris, & abundante bile præditi; iuniores potius quam senes; interdum & grauidæ.
4. *Flatulentia*: Phlegmatici, sanguinei & quibus temperamentum ex his duobus mixtum est. Porro hæmorrhoidarii, hypochondriaci, aut malo nephritico, ischiadico vel podagrico expositi: inter feminas hystericae & male tractatae puerperæ.
5. *Vermibus* subiecta est in primis puerilis ætas, voracitati plurimum indulgens: aliis non prorsus exclusis.
6. *Obstructio alui* plerumque occupat homines vitæ sedentariæ deditos, speculabundos & in primis hypochondriacos, temperamento sicco præditos, plus quidem cibi parum autem potus adsumentes. His merito adnumerantur caco stomachi, & qui otiosi sub crebra fumi nicotianæ suctione multum saluæ profundunt.
7. *Cardialgia* infestat illos, in quibus vna alteraue ex causis mox indicandis vrget.
8. *Vomitibus* subiecta pro temperamenti, sensibilitatis aliarumque causarum differentia diuersa sunt; hinc cognitis demum causis facile perspiciuntur.
9. *Colica* tentantur frequentius feminae, & illæ quidem, quæ temperamentum habent sanguineo phlegmaticum, vel sanguineo-cholericum, maxime sub impedito mensium fluxu, aut si post puerperium de abdominis decente ligatione illis minus prospectum est.
10. *Passionem iliacam*, qui incurrere possint, patefient sub causis.

- ii. *Diarrhœa* facile corripuntur sensibiles, partim ob frigoris admissionem ad corpus vndique calens, partim ob nauseabundam actiuitatem & certorum obiectorum auersationem. Phlegmatici præter ea promptius, quam alia temperamenta alui experiri solent fluxum.
- ii. *Tenesmi* & *ani procidentia* subiectorum sub *caussis* fiet mentio.

V. CAVSSAE.

- i. *Adpetitus*, siue *excedens* siue *deficiens*, vti materialibus causis adscribendus haud est: ita a principio immateriali vnice dependet. Hinc nec veterum *suctio*, nec recentiorum *figura particularum*, vllam merentur attentionem. Vbi itaque
- 1) *adpetitus excedit*, ibi
 - (1) vel consuetudo esitandi subest,
 - (2) vel desiderati saporis opinio & æstimatio prædominatur.
 - (3) Vtrumque horum, causas agnoscit immateriales; alias nec consuetudines emendari, nec adpetitus per vrgens aliud pathema tam subito interuerti posset. Veluti rationibus clare demonstratum est in *Conspect. physiol. tab. XXV. p. 350.*
 - (4) Roborat porro adsertum nostrum subiectorum penitior consideratio, quæ aperte suggerit, quod voracitas vitium sit illorum, qui sensuum primos motus secuti, per ætatis, temperamenti aut sexus rationem, id, quod corpori ac animo salutare existit, altius pensitare vel non possint vel non velint.
 - (5) Quibus monitis, facile erit iudicare, quam longe a vero aberrauerint veteres, qui docuerunt,
 - a) quod *orexis canina* proueniat vel ab oris ventriculi impotentia ingestorum pondus sustinendi, vel ab in-temperatura frigidior, vel ab humoribus acidis, quos illud orificium absorpsisse credebatur. Vid. *Galenus de loc. adfect. lib. VI. cap. III. de symptomat. causis cap. VII. Commentar. II. in Hippoc. f. m. 311.*
 - b) quod

b) quod *bulimus* causſam agnoſcat frigiditate coniunctam *Conf. idem Galenus de ſimplic. med. facultat. lib. V. cap. V.* Verum ſi quis perpendat, quod alibi, nempe in *lib. de euporiſtis cap. XV.* contra hunc morbum commendet acetum, pulegium, pyra, poma & ſimilia olfactui admouenda; in eam facile deueniet cogitationem, quod iſtiusmodi vitia cauſſam efficientem, eamque materialem, in ventriculi ore ſiniſtro hærentem, habere neutiquam poſſint; cum odores, per nares hauſti, materiam, in primiis viis hærentem, abigere minime valeant.

c) Quam exacte ceterum e recentioribus nonnulli cum hac veterum traditione conſpirent, id *Th. Zwingeri theatrum prax. p. 71. Bærhaave inſtit. med. §. 803.* clare perhibent.

2) Vbi *adpetitus deficit*, eadem valet cauſſa; æſtimationimirum & actiua eduliorum auerſatio. Nam

(1) ſi v. g. ventriculus deprauatus cruditatibus laborat, tunc valde incongruum eſt, ante illarum eliminationem, largiore ciborum ingeſtione eaſdem augere.

(2) Si autem ſub otioſa vita adpetitus iacet; natura non tam erroris argui, quam circumſpe&ionis laude ornari meretur. Cum periculofum ſit, otiantium plethoræ, quæ imminutionem poſtulat, noua addere incrementa.

(3) Si denique in acutis nauſea obtinet; iterum materia illam non procreat, ſed rationalis principii ſumma contentio, corpus a certo & ſæpe admodum præcipiti interitu vindicandi; quo ipſo omnes ab hoc ſcopo alienas & coquinarias occupationes penitus reſpuit. *Conf. ſupra tab. de febris*, in qua rationalem nauſeæ rationem argumentis demonſtrauimus.

2. *Oris fætor* non vnius generis habet cauſſas.

1) Quædam enim promte tolli poſſunt: vt ſi fætor ortus ſit a cibus valde olidis, quales ſunt allium, cepæ, raphanus vterque; vel a fumo nicotianæ, dentium carie & hiſ ſimili-

bus. Ita facile quoque euanescit fœtor, quem potus spiritus vini aut medicamentorum adsumptio post se relinquunt.

- 2) Plus autem negotii facessunt cruditates in ventriculo delitescentes, vermes, stomacace, lues venerea, vlcera narium, capitis, pulmonis & oris fistulæ; a quibus fœtor grauis inducitur, qui medicationi ex voto non facile cedit.
3. *Ardor ventriculi*, seu *sôda*, vulgo pro leui habetur pathemate, quasi quouis tolli possit absorbente. Verum, sæpe spes eos fallit, qui adeo superficialiter circa illius versantur causas. E re igitur erit tironum, paullo plenius huiusce mali exponere ætiologiam.

1) *Causa materialis*,

- (1) vel sanguis abundans, & varie commotus,
- (2) vel saburra biliosa, in ipso ventriculo aut duodeno hæsitans.

- 2) *Causa formalis*, vberior sanguinis ad ventriculi sinistram regionem congestio, illius intra fibras tunicæ musculosæ ac neruæ coaceruatio & per illas transpressio; qua fiente sanguis promte incalescit & ipsi sinistro orificio, multis neruis instructo ac proinde valde sensibili, molestum ardorem inducit, qui non modo per oesophagum ad fauces se extendit, sed pro indiuiduorum sensibilitate nunc intensior, nunc vero tolerabilior esse solet.

3) *Causa efficiens.*

- (1) Vulgo creditur vitiosa humorum in ventriculo ebullitio, vtpote sub qua particulæ, in rapidiorem motum concitatæ, exitum hinc inde quærant & caloris ardorisque sensum inducant. Ebullitionem ipsam adscribunt particularum alcalinarum & acidarum concursui, quæ in ciborum solutione fermentescente sibi inuicem occurrunt.
- (2) Ab aliis autem sanguis acris, biliosus aut alia materia irritandi vi prædita adcusatur. Verum enim vero, quia plures eiusmodi sanguine laborant, & sæpius cibis acribus, acidis, potibusque non satis fermentatis vtuntur,
nec

nec tamen molesto hoc ardore corripiuntur; alia longe subesse debet causa.

- (3) Quare *efficientem* eamdem hic statuimus, quam in *Conspectu physiol. & patholog.* iam crebrius explicauimus, principium nimirum rationale, quod omnes in corpore motus instruit & hos quoque congestorios producit.

4) *Causa finalis* quærenda est

- (1) Potissimum in *abundantis sanguinis* imminutione. Quando enim ob variarum hæmorrhagiarum suppressionem natura sanguinem ad ventriculum restringit, & eundem per vomitum cruentum excernere eminus conatur spissitudinis autem vel aliorum impedimentorum ratio hunc finem præcludit: tum serum tantum acre per poros in ventriculum stillat, & *sodam* producit.
- (2) Vbi autem saburra biliosa aliaue acida vel acria in ventriculo iam præsto sunt, ibi copiosior fit sanguinis congestio, eo fine, vt materia irritans per talem humorum adfusionem diluatur & eliminetur.

5) *Causæ occasionales*

- (1) *Ratione aëris*, refrigeratio ventriculi aut extremorum imprudentius facta. Quidquid enim transpirationem periphericam præcludit, id naturæ ansam præbet, vt eiusmodi tenues & acres humores versus primas regiones dirigat, ibique deponat.
- (2) *Ratione alimentorum* cibi pingues, acidi, acres, fermentescentes, pastæ farinaceæ, butyrum, mellita, fructus fugaces copiosius sumti, vinum austerum aut fæculenta cereuisia. Heluones hoc malum sæpius incurrunt, vtpote qui post crapulam excussam acerbe satis eo vexari solent.
- (3) *Ratione motus* accusanda est corporis vehemens commotio, ad exæstuationem vsque & intensam sitim continuata. Hanc sitim si vini dulcis aut cereuisiæ fæculentæ potu leuare cupiunt, ardorem ingentem ac per-

tinacem experiuntur; vti casus quidam a *Riedlino in curationib. med.* adnotatus, clare testatur.

(4) *Ratione animi pathematum*, iracundia eo promptius huius mali recursum inducit, quo plus temperamentum fauet, & biliosæ cruditates in ventriculo conspirant.

(5) *Ratione excretorum & retentorum* plurimum conferunt

a) hæmorrhoidum & mensium suppressio, ex quo fundamento

b) grauiditatis status in nonnullis sodam adfert.

c) alui obstructio.

d) ventilationum sanguinis consuetarum neglectus.

4. *Flatulentia.*

1) *Causa* huius primaria est intestinorum & ventriculi atonia, quæ in phlegmaticis & sanguineo-phlegmaticis præcipue obseruatur.

2) Hanc atoniam fouent

a) *vita otiosa*, sub qua tonus indies flaccidior euadit: vnde simul patet, cur feminæ vt plurimum otiosæ & ad frigoris calorisque alterationes sensibiliores, flatulentix nimium sint obnoxix.

b) *materiarum talium* in intestina admissio, quæ flatuum genesin valde promouent. Harum

α) *aliæ* adspumidam & elasticam indolem pronæ sunt, & hic maxime in censum veniunt oleracea, raphanacea, leguminosa, pisces marini siccati, farinacea cocta & frixa, mellita, carnes pingues, si præcipue frigidus superbibatur potus.

β) *aliæ* vero habiliores sunt ad motum peristalticum eiusque vsum & effectum frustrandum.

γ) *aliæ* denique efficaces ad imprimendum intestinis stimulum diuturnum & recrudescentem.

3) *Causa efficiens* est ipsa natura, quæ symptomati huic passiuo seu molestæ intestinorum expansioni sese opponit, & per spasmos super inductos flatus ex vno claustro in aliud propellit, interdum autem *ανω* & *κατω* expellit. Secundum

dum *veteres* ; fucci pituitosi, aut cibi a deficiente calore in halitum solutia dcusantur. *Vid. Galenus de symptomat. causs. lib. III. cap. II. f. m. 26.*

- 4) Nonnulli *recentiorum* flatus habent pro microcosmi meteoris, & perhibent, eos esse exhalationes calidas, lentas, cohærentes, impetu quodam hinc inde delatas, aut inclusas ; quarum *materia* quia *nitroso-sulphurea* sit, accendatur & detonationes producat. *Conf. Pauli de Sorbait instit. med. f. m. 57.*
- 5) Alii causam constituunt materiam *aerëo-elasticam*, e liquore gastrico nimis acido, viscido, austero, cibos male digerente & in crassum chylum mutante, prognatam.
- 6) Alii contra materiam adcusant *elasticam*, per laborem & fermentationem dilatabilem, quæ vno momento coërcetur, altero autem, coërcente clauſto laxato, cum sono & impetu explodatur. Et hi materiam ac intestinorum actionem coniungunt. *Vid. Zwingeri theat. p. 380. Boerhaave aph. 646.*
- 7) Alii in *spasmos*, ab irritante materia excitatos, omnem reiiciunt culpam. Ab his tunicas intestinorum eorumque poros arcte condensari putant, vt materia halituosa per illos transhalare nequeat, sed intestina e contrario distendat verumque flatum formet. Sed nullius momenti esse hoc quoque placitum, sequentes euincunt rationes. Nam
 - (1) sine veri similitudine, nedum solido fundamento, nude supponitur, materiam halituosam, elasticam, per porositate intestinorum, ac porro per ipsum abdomen posse omni tempore extra corpus ita excerni. Porro hoc commentum attenta praxis refutat, quæ sæpe subiecta sistit, quorum intestina ab eiusmodi materia vacua sunt, miro tamen flatuum prouentu gaudent. *Conf. Stablii dissert. de flatulentia §. XVI.*
 - (2) Altera difficultas, quæ priori haud inferior, & nihil minus, quam mechanicam *αυξητικὴν*, refert, hæc est: nimirum si spasmo contrahuntur intestina & adeo arcte condensantur, vt neque halituosa materia aëreo-elastica

ftica per eorum poros penetrare valeat; qui fit, vt posthabita tam pertinaci conſtrictione, inteſtinorum canalis nihilo ſecius ad inſignem ſæpe extendi poſſit amplitudinem? veluti teſtatur *autoſia*.

- 4) *Cauffa finalis* liquido conſtare poterit ex ante dictis. Cum enim materiæ halituoſæ, expanſiue per relaxationem motus periftaltici amplior conceditur locus: tum illico conſequi ſolet inſignis inteſtinorum, aut portiois ſaltem relaxatæ diſtenſio, quæ ſenſum dolorificum & ſatis acutum inducit. Quod incommodum, vt aboleri poſſit, alibi per inteſtini tractum tonus augetur & ſolito fortius intenditur, vt hac ipſa naturæ antipraxia deficiens paſſim tonus ſuo priſtino reſtituatur vigori.

5) *Cauffæ occasionales*

- (1) Molimina varia ad hæmorrhoides & menſes.
- (2) Abdominis decens ligatio poſt puerperium omiſſa aut negligenter adminiſtrata.
- (3) Frequens flatulentorum eſus, de quo ſupra iam dictum eſt.
- (4) Artuum refrigeratio, & in primis ambulatio pedibus diſcalceatis in pauimento frigido.
- (5) Inuſi calidi, præſente iam aliqua atonia, crebrior uſus; vnde maior relaxatio & flatulentia.
- (6) Alui obſtructio.

5. *Vermes*. De horum prima origine, variis generibus, generandi modo & multiplicatione non ſolum in primis viis ſed etiam in aliis corporis partibus, vt in cerebro, auribus, pulmone, corde, hepate & plane veſicula fellis, hac vice non differemus, quia partim in *Conſp. med. tab. CIX.* fuſius iam egimus; partim quia vniuerſum hoc negotium nondum ita exploratum habemus, vt citra oppoſiti formidinem adquiſcere liceat. Interim conferatur *Io. Hen. Schulzii diſſ. de animalibus humanorum corporum infeſtis hoſpitibus*, in qua multa curioſa, quæ huc faciunt, collecta deprehenduntur. Ceterum per vulgus notum eſt, e qualibet corruptione vermes gene-

generari: vnde vero satis simile putamus, quod etiam in microcosmo ex eadem corruptionis causa vermes producantur. *Conf. Io. Fr. de Pre diff. de genuina verminationis indole & therapia Erford. 1725. Io. And. Fischeri diff. de Verminatione affectu intestinorum molestissimo. ib. 1728.*

6. Alui obstructio

1) *Causam* habet *actiuam*, quoties natura congestiones humorum ad certa loca molitur, vel sinceram excretionem continuat. Hinc

(1) in *adparatibus hæmorrhagicis* aluus adstricta est, veluti in *tab. de hæmorrhag. nat.* docuimus.

(2) in *febris acutis*, in quibus excretionem vel particulares, vel vniuersales celebrandæ sunt. Quia vis motus tonici omnis eo intenditur, vt materia secernenda & excernenda ad destinata colatoria vberius dirigatur, & pro scopo, quem natura intendit, etiam excernatur; sub qua vniuersali & solito auctiore toni intensione, aluus quoque per consensum constringitur.

2) *Causam passiuam* habemus, quando peristaltis debito segnior reddita, fecum excretionem remoratur, & scybalorum indurationem promouet. Ad vtrumque symbolam conferunt

(1) temperamentum siccum, & inde pendens habitus strictior.

(2) vita sedentaria.

(3) diæta sicca crassa, & prandia largiter sumpta; sufficientis potus defectus, & per malam adfuetudinem quasi auersatio; qualem in hypochondriacis & hysteriis sæpe obseruamus.

(4) flatulentia frequens.

(5) largi sudores, extra corporis motum contingentes.

(6) stimuli naturalis & exonerationem alui monentis neglectus perque negotia meditabunda suppressio.

7. Cardialgia.

1) *Causæ materiales* esse solent flatulentia hypochondriaca & hysterica; cruditates in primis viis hærentes; vermes,

varii sanguinis retenti motus, in primis vomitum cruentum respicientes; denique chronicæ primarum viarum læsiones.

2) *Causa formalis*, peristaltici motus ventriculi in primis eiusque orificii sinistri & subinde muscutorum diaphragmatis per consensum adfecti, alternatiua toni relaxatio & spasmodica intensio; a quibus molesti illi effectus ad suffocationem & syncopen accedentes dependent.

3) *Causa efficiens* vulgo perhibetur spasmodica fibrarum nervearum stomachi corrugatio, flatibus exitum præcludens: cuius causam porro esse volunt humorem seu pastam acido-austera, acrem, flatulentam. Sed cum motus vitales ciere varieque alterare, nulli materiæ conueniat, refutandis hisce somniis non immorabimur, prouocantes ad veram causam efficientem, immaterialem & rationalem, de qua satis iam actum est.

4) *Causa finalis* est naturæ intentio, vel sanguinem ad ventriculum congestum, vel materiam aliquam in illo, aut circa sinistrum eius orificium hærentem, discutiendi, eliminandi aut vero flatus dissipandi.

5) *Causæ occasionales*

(1) Refrigeratio ventriculi & pectoris.

(2) Diæta generatim crassa; speciatim cibi malæ digestionis copiose ingesti.

(3) Exanthematum retrocessio.

(4) Alui obstructio.

8. *Vomitus*

1) *Causa materialis*

(1) Saburra viscido-mucida, aut etiam biliosæ cruditates in primis viis hærentes; ob quam causam infantes vomitu sæpe corripì videmus.

(2) Ciborum dyspeptorum, vel optimorum etiam, cum nausea aut copiosius adsumtorum, reliquæ, ventriculum adgrauantes.

(3) Ver-

(3) Vermes.

2) *Causſa formalis* generatim dici poteſt primarum viarum periftaltis inuerſa: ſpeciatim vero eſt ventriculi & œſophagi ipſamodice adfecti motus quaſi retrogradus & diaphragmatis æque ac muſculorum abdominalium conuulſiva actio.

3) *Cauſſa efficiens* vulgo ponitur tunicæ ventriculi nerueæ irritatio: cauſſa vero irritationis putatur acrimonia ſucci heterogenei. Quia vero vomitum a nuda ſæpe imaginatione oriri animaduertunt, ſine vllius materialis cauſſæ interuentu: hinc ſpirituum quoque animalium motum perturbatum in claudicans ſubſidium vocare coacti ſunt. Nos autem cauſſam efficientem habemus ipſam naturam, quæ per hanc viam materias quasdam moleſtas, ſiue veras ſiue fictas, excernere intendat. Vnde

4) *Cauſſa finalis* facile poteſt peruideri.

5) *Cauſſæ occaſionales*

(1) Refrigeratio abdominis.

(2) Adſumta varia, concoctu difficilia, aut alia inſueta, peregrina, emetica, & in ſenſibilibus variæ medicaminum formulæ, aliæque res viſui, olfactui aut guſtui minus gratæ.

(3) Seditio ad focum igne inſtructum, compreſſo abdomine, & extrinſecus incalente.

(4) Vigiliæ nimix.

(5) Iracundia, terror, reminiſcentia illorum, per quæ ad vomitum olim concitati fuimus.

(6) Sudor impeditus & per repentinam refrigerationem ſuppreſſus.

(7) Grauiditas, vulnerationes capitis, inflammationes diaphragmatis, hepatis, lienis, meſenterii, renum.

9. Colica

1) *Cauſſa materialis*

(1) Sanguis hæmorrhoidalis & menstruus præter naturam retentus.

(2) Materia mucida, viscida, biliosa, flatulenta in fistula intestinorum, præcipue crassorum, hærens.

(3) Scybala indurata flatibus liberum exitum denegantia.

2) *Causa formalis* est intestinorum, in primis coli relaxati & a materia flatulenta præternaturaliter distensi, contractio & ad naturalem vigorem tonicum reductio.

3) *Causa efficiens*

(1) secundum *veterum* traditiones est humor viscosus, frigidus, crassus & spirituosus, egredi nescius. *Vid. Galenus de loc. adfect. lib. VI. cap. II.*

(2) Ad mentem *Helmontii* est fellis fermentum; decerente autem *Musitano*, sal acidum resolutum. Sed apud *μεχανικοτάως* philosophantes particulæ æreæ, acido-viscidis cruditatibus conclusæ, & elastica sua virtute liberam sui expansionem vndique molientes, vtramque faciunt paginam. Nos motum hunc spasticum vti nullum alium a *materia* quacumque, sed a principio *immateriali* deriuamus, & breuitatis ergo remittimus tirones ad illa, quæ paulo supra de causa efficiente sæpius iam diximus.

4) *Causa finalis* est vel sanguinis, vel flatuum vel alius materiæ dissipatio & expulsio.

5) *Causæ occasionales* sunt varia ciborum ac potuum genera, in se bona, sed ob indiuidualem sensibilitatem ad eiusmodi effectus habilia. Refrigerationes pedum & abdominis tam actu, quam potentia, factas; obstructio alui; flatus retenti.

10. *Passio iliaca.*

1) *Causæ materiales*

(1) Hernia incarcerata

(2) Portio intestini vnus in alterum implicatio seu innuatio, quæ fere numquam stasi inflammatoria destituitur.

(3) Ex-

- (3) Excrementorum induratorum farrago, adeoque pertinax alui obstructio.
- (4) Intestinorum inflammationes.
- 2) De causa *formali*, *efficiente*, *finali* denuo differere superuacuum est; quia quæ huc pertinent, ex causis flatulentiae, vomitus & colicæ peti possunt.
- 3) Causæ occasionales sæpe sunt:
 - (1) Colica conuulsiva
 - (2) lumbricorum viuorum copia, vel etiam mortuorum colluies.
 - (3) cibi crudi, fumo siccati, potus austerus, sæculentus, & fermentescens
 - (4) aër nimium frigidus, & corporis in aquam frigidam immersio.

II. Diarrhœa.

- 1) *Causa materialis* diarrhœæ simplicis est materia viscida & partim ob tenacitatem, partim ob sui copiam, primis viis molesta. In casu autem extraordinario, vt in cholera, afflictione verminosa, fluxu cœliaco, hepatico, lienteria, in febribus acutis & hæcticis aliæ subesse solent materiales causæ.
- 2) *Causa formalis* non est intestinorum laxitas præternaturalis & facultatis retentricis læsio siue infirmitas; sed auctior motus peristalticus, quo intestina crebrius constringuntur & ad excussionem molesti sollicitantur; sub quo constrictionis & repetitæ corrugationis actu, non modo humores ad primas vias vberius diriguntur, sed etiam e glandulis intestinorum liquidum ad vias lubricandas, materiam resoluendam & abstergendam, simul exprimuntur.
- 3) *Causa efficiens* vulgaris est irritans acrimonia. Vera autem ex antecedentibus liquet.
- 4) *causa finalis* citra difficultatem pariter agnoscitur.
- 5) *Causæ occasionales*: refrigerationes corporis; sudoris re-

pressiones ; cibi varii ; fructus recentes ; potus fermentans ; medicamenta ; iracundia ; terror ; timor anxius ; nausea.

12. *Tenesmus.*

1) *Causa materialis*

(1) Diuturna materiæ acris, biliosæ per aluum deiection.

(2) Hæmorrhoidum fluxus impeditus, per varia tamen naturæ molimina ad eruptionem sollicitatus.

(3) Calculus vesicæ, intestinum rectum comprimens.

(4) Ascarides.

2) *Causa efficiens* secundum tritam opinionem est omne id, quod toties sub causa materiali sigillatim indicatum est. Sed quemadmodum in omnibus reliquis morbis falluntur, qui materiam, propter quam certæ motuum alterationes fiunt, cum ipsa causa, motus rationaliter & finaliter alterante, confundunt: ita etiam in tenesmo aberrant.

3) *Causæ occasionales* sunt grauiditas; purgantia resinosa; abstergilla ex chartis, quæ acria caustica continebant, ut piper. rad. ari, zingib. vitriol. alum. & similia. Eo referri potest diuturna equitatio.

13. *Procidencia ani* a nimio tenesmo, præcipue sub fortiori nisu in deponendis scybalis induratis, aut acrioris materiæ deiectione oritur, & non raro infantibus ac pueris, in locis frigidis desidentibus, euenit. Nonnumquam autem grauior causa subest, nimirum sphincteris relaxatio, quæ tamen non totum intestinum, sed tunicam eius nerueam glandulis refertam procidere permittit. Conferri meretur *Stahlii colleg. cas. mai. cas. LXVI. & Minus cas. XXXIX.*

VI. *OBSERVATIONES.*

1. Non incongruum erit, primarum viarum denominationis rationem subnectere: cum plures dentur tirones, qui id ipsum ignorent.

1) Equi-

- 1) Equidem quod per *primas vias* intelligatur longus intestinorum tractus, cuius initium est pharynx, & finis sphincter ani, satis omnino constat.
- 2) Cur vero *primæ* dicantur *viæ*, non omnibus liquet. Respiciamus autem *nutritionis* negotium, ad quod tres actus requiruntur, nempe digestionis, sanguificationis & adpositionis. Vnde *viæ* illæ, in quibus digestio *prima* seu chylicificatio peragitur, *primæ* dicuntur, quæ differunt a *viis secundis*, digestionis *secundæ* seu chyli distributioni & hæmatosi inseruientibus; quem ad modum utræque a *viis tertiis*, digestionis *tertiæ* seu adpositioni nouæ dicatis, satis distinctæ sunt.
2. De hisce primarum viarum morbis notandum est, quod nonnulli eorum plus incommodi, quam periculi, foueant, e.g. soda, flatus, diarrhœa, vomitus, & colica simplex. Interim quia digestionis & chylicificationis officinam hæ *viæ* constituunt, iudicatu difficile haud erit, quod in earundem integritate aut læsione per multum sit positum.
3. Patescit huius adserti veritas tum maxime, cum molimina hæmorrhagica colludunt, & indolem eorum refractariam reddunt, veluti in colica hæmorrhoidali, ardore ventriculi, flatulentia hypochondriaca & vomitu hystericarum, satis notum est.
4. De adpetitus vitiis notamus, quod tanto plures difficultates in horum explicatione se offerant; quo frequentius vulgo a pituita inertē, bilis absentia, fibrarum laxitate aut acrimonia deriuantur. Conf. de vitriuoris Franckenau Sat. med. XVI. Pet. Borell. Obs. Cent. I. obs. 52.
5. De ardore ventriculi monenda sunt:
 - 1) quod *Helmontius*, & ante eum *Paracelsus*, arbitrario ausu hoc pathema, contra auctorum consuetudinem & veram vocis significationem, *orexin* adpellauerint; quod quidam e recentioribus, quos inter *Nenterus* est, imitati sunt.
 - 2) Quod *sodæ* vocabulum ex arte vitriaria in pathologiam irrepsit; tertium autem comparationis non adeo liqueat.

Cum

Cum enim in illa ciperes, ex herba *Kali* paratos, hic autem dolorem ventriculi vrentem denotet: tum de convenientia dispiciant alii.

- 3) Quod *soda* dolorem quoque capitis seu *cephalalgiam* designat; quo sensu, præter alios, *Matth. de Gradibus Consil. IV. V. VI. f. m. s. sequ. Io. Geo. Waltherus in sylva. med. p. 276. 331. Valescus de Taranta in philonio* hoc vocabulum usurpant. Peculiarem vero dolorem capitis eumque *soporiferum* per *sodam* intelligit *Achilles Pirminius Gassarus in Epist. ad Conr. Gesnerum*, in qua dolorem hunc *sodam subethicam* nominat. *Conf. Boneti sepulchret. lib. I. sect. III. obs. 31. & Averroës in Colliget lib. IV. cap. XV. voces, Soda, Hemicrania & Sethica* promiscue pro dolore capitis ponit.
6. *Flatulentiam* promte generari a *saccharatis*, pandemia ferme traditio est, friuolo innixa fundamento; quod in bilem causticam mutantur & cito insuper acefcant. Quod ultimum extra corpus humanum non plane negandum; sed intra illud minime valet, neque cum illa opinione conciliari potest, quæ bilis indolem essentialiter *alcalinam* esse contendit. Nam ex hoc placito sequitur, materiam *acidam*, e dulcibus enatam, cito mutari debere & posse in alcali. Quem fiendi modum explicatum & demonstratum optant curiosi quique.
7. Ita porro perpetuo confundunt *mellita* cum *saccharatis*, hisque audacter adscribunt, quod illis sub certis circumstantiis tribuendum est. Quam vanæ autem sint illæ in *saccharum* declamationes; innumeris fere exemplis, *saccharo* quotidie abutentibus, demonstrari potest. Nam præterquam quod infusa calida eo condiantur, & multi in Saxonia inferiori vinum non nisi valde *saccharo* adulteratum bibant: nihil tamen de bilis insigni prouentu aut mucii copia præ aliis conquerruntur. Alias maiore adhuc iure proscribendæ essent formulæ officinales tot *syruporum*, *electuoriorum*, *linctuum*, *iulapiorum*, *morsulorum* aliorumque. *Conf. Consp. Hygiein. tab. III. p. 473.*

8. Quod vero ad promptitudinem, multos flatus generandi, attinet, duæ accusantur causæ antecedentes:

1) Atonia flatulenta, vno impetu intestinis inducta; quæ subiectis posthac adeo adhæret, vt propter leues causas recrudesceat.

2) Immodestius adfectata flatuum explosio; per quam malam consuetudinem etiam illi, qui ad flatus alias per atoniæ absentiam non sunt proclives, hoc incommodo corripuntur.

9. Qui vero fiat, vt flatus sæpe numero sponte desinant iterumque euanescent, passim disquiri solet. Illi, qui supra profligatæ opinioni adhærent, quasi flatus per intestina & abdomen exhalare possint, aut in sanguinem remeant; rem explicatu facilem esse iudicant. Nos vero notandum commendamus,

1) quod flatus tam facile non euanescent, nisi mitiores fuerint.

2) mitiores autem, non obstante, quam conceperunt elasticitate, sensim iterum densantur & in corpus arctius fluidum coalescunt: quo facto, distensionis energia subsidet, tonus placide restituitur, æqualiter continuatur & totum incommodum cessat.

10. *Vermium* in corpore humano prouentus, vti multis dubiis vexatis subiaceret, quibus neque a *Nic. Andry*, neque ab *Ant. Vallisnerio* satis factum est; ita admirantur nonnulli illud phænomenon, quod nimirum canum energia coctrix, quæ alias concoquendis ossibus sufficiat, soluendo digerendoque lumbrico molli haud par sit. Quæ admiratio in illis per id augetur, quod nullo tempore voraciores obseruentur, quam dum his vexentur animalculis. Ex his porro mirandum non esse iudicant, si humano in corpore idem fieri nequeat. Interim per *viui* & *mixti* differentiam, intimius ponderatam, hæc admiratio imminuitur.

11. *Colicæ* causæ tam materialis, quam finalis si recte ponderentur, nullo negotio animaduerti poterit, quod principium vitale, ad finem suum obtinendum, tanto impetu tantaque

motus peristaltici exacerbatione haud indigeat, sed mitior agendi modus materiæ dissipandæ sufficere possit: Quod non modo de colica simplici flatulenta valet, sed etiam de pertinaci illa hæmorrhoidali, in qua, erroneo prorsus conatu, sanguis, ad inferiora propellendus, præpostere ad mediam regionem cogitur.

12. Distinguunt aliqui *passionem iliacam* a *chordapsoita*, ut illam, afflictionem intestinorum *crassorum*; hunc vero *tenuium* esse adferant. Præterea scite observavit *Goblius* in *Act. med. Berl. dec. II. Vol. IV.* dari non numquam casus, in quibus subiecta passionem iliacam pati videantur; mysterio autem penitus detecto deprehendi, quod perquam raro tali morbo laborent, qui in læsione situs partium consistat & adposite *Ventriculi hernia* adpellandus sit.

13. *Vomitus* mere *aquosus* vices hæmorrhagiarum, tam naturalium, quam artificialium, explere nonnumquam solet; qua autem ratione id fieri possit, non inepte disquiritur.

1) Quod ad veritatem existentiae attinet, homines subinde occurrunt, qui hæreditariam dispositionem habent ad hæmorrhoides; sed quia nec fluxum experiuntur, nec venæsectionibus sibi consulunt, sponte natura tempore verno & autumnali, vomitu corripiuntur, qui aliquot diebus durat, & euphoriam post se relinquit.

2) Interim laboriosus & molestus modus est, tot vomitionibus hæmorrhagiæ defectum supplendi;

(1) postulat enim copiosam humorum a peripheria ad ventriculum directionem, congestionem & restrictionem.

(2) Hos actus excipit fortior sanguinis in serum resolutio, colliquatio, per glandulas gastricas secretio & excretio.

(3) Quibus peractis demum sequitur anoterica ope motus peristaltici inuersi reiectio; quæ plus molestiæ creat, quam decem venæsectiones.

14. Qua occasione de motu peristaltico inuerso, partialiter tantum in vomitu agente, hoc addendum: quod passim exempla se offerant eorum, qui per emesin, certam quamdam mate-

materiam solummodo eliminant, reliquis in ventriculo re-feruatis. De qua re *Act. med. Berol.* notabile exemplum senis cuiusdam referunt, qui per aliquot annos post prandium vomere solitus, nihil nisi viscidum ac biliosum crama reiecerit, esculenta & potulenta prorsus retinendo; idque cum euphoria. De gravidis ceterum post pastum vomentibus & adsumptos cibos retinentibus, res notior est, quam vt hic repeti conueniat.

15. *Diarrhœam* ceterum non *passive* contingere, vt cum veteribus plures opinantur, sed principium vere actiuum in hac excretionis specie operari, ex sequentibus perspicui potest.

1) *Ægerrime* ferre solet natura, quando in motibus, quos semel propter certum finem excitare decreuit, turbatur, & quamuis interdum tam in motus gradu, quam materiæ excretæ quantitate peccet: propriæ tamen culpæ delicta facilius tolerat ac citius eluit, quam vt aliunde factas cohibitiones perferre velit.

2) Vbi vero ab artifice vincitur; propositum non deserit, sed, pro differentia ætatum ac temperamentorum, materiam peccantem aliis modis & viis eliminare studet. Vnde, diarrhœæ loco, scabies, vlcera, vrinæ vitia, catarrhus suffocatiuus & apoplexia succedere solent. Tacemus vertiginem, cardialgiam colicam & alia.

16. *Procidentia ani* ad morbos paralyticos aut semiparalyticos a non nullis solet referri. Sed quamuis illis interdum adnumerari iure queat: tamen sæpius tenesmum consequitur, quam paralyfin. Vnde ad primarum viarum morbos congruentius relata est.

17. Tantum de morbis *quantitatis* & *qualitatis* commentari visum est. Nunc ad morbos *motuum deficientium*, strictim pertractandos, progredimur.

TABVLA XIV.
DE
MOTVVM VITALIVM
DEFECTV.

I. DEFINITIO.

Defectus motuum in corpore viuo est actuum tam vitalium quam animalium, siue ex parte, siue ex toto, cessatio, quæ a tædio & desperabunda principii vitalis tergiuersatione plerumque originem ducit ac periculosa œconomix vitali consecretaria minatur.

II. DIFFERENTIA.

1. Expositis morbis, in quibus natura, rationaliter & finaliter in corpore agens, per aucta actuum vitalium exercitia se manifestat: ad illos nunc accedimus, quos voluntaria motuum partim intermissio, partim omisio, graues & sæpe deletorios reddit.

2. Horum *tres* præcipue constitui possunt classes, quarum

1) *prima* continet illa pathemata, quæ ob causam potius *moralem*, quam *materialem*, motuum *vitalium* ac *tonicorum* in primis amissionem, turbationem & omisionem inferunt; pulsu cordis & actuum animalium exercitio plus minus relictis. Cuius generis sunt

- (1) Defectus virium,
- (2) Tremula partium impotentia,
- (3) Marasmus seu marcor senilis
- (4) Paralysis & hemiplexia,
- (5) Apoplexia.

2) *secunda* classis complectitur morbos, in quibus causa *materialis* manifestior occurrit, ob quam natura motibus tam vitali-

Unable to display this page

inde paritatem, sed genericam tantum occasionem perspicere liceat.

4. Quibus expeditis differentiam defectus virium & tremoris artuum nunc indicare conuenit.

1) Vires aliæ sunt

(1) vel *a priori* omiffæ, ac sponte natura quiescentes,

(2) vel *a posteriori* amiffæ, consumptæ, exhaustæ, de quibus plenius sub cauffis.

2) Virium defectus oppido insignis, qualis in malignis se offert, sine tremore paralytode exiftere solet; tremor autem passiuus virium labefactionem semper habet coniunctam.

3) Sub eodem virium defectu actus animales admodum imperfecte exercentur, immo sæpe suspensi videntur: homines autem tremore adfecti peregre proficisci valent, insuper adpetunt, digerunt & nutriuntur, quod aliter longe in vero virium defectu accidere nouimus.

4) Vtræque hæ deficientium motuum species a *senili marasmo* decenter distinguendæ sunt, quemadmodum veteres hunc ipsum marasum, quem *senium ex morbo* adpellare placuit, probe distinxerunt. Notamus autem:

(1) *marasmus* enim decrepitis, filicerniis euenit, quorum ætas ad duodecimum septenarium accedit, aut eundem iam transgressa est: sed virium defectus & artuum tremor etiam iuniores occupare & eneruatos reddere solet.

(2) Deinde *marasmus* sine artuum tremore inualefcere & vicissim tremula partium impotentia sine marasmo adfligere potest; licet interdum vtrumque malum iunctim subiecta vexare soleat.

(3) Virium deiectio in passiuo artuum tremore omnino adest, sed in marasmo longe maior obseruatur.

5. Pergimus ad reliquas easque grauiores defectus motuum species, quas inter consideranda

1) pa-

- 1) *paralysis vera idiopathica*, seu repentina motus & sensus e membro quodam corporis vel completa vel maximam partem abolitio. Dantur autem plures paralyseos species, e.g. quando oculorum palpebras, linguam, labia, maxillam inferiorem, brachium, digitos, crus, pedem aut sphincterem ani vel vesicæ corripit.
- 2) *paralysis spuria* symptomatica itemque *scorbutica* dicta, in qua adfecta membra
 - (1) vel potentia mouendi destituuntur, *sensu* autem prædita manent,
 - (2) vel ubi sensus valde stupidus & levis ad motum dispositio superstes est. Huic speciei suppar videtur
- 3) *paralysis purpurea*, nostro tempore non infrequens & purpura laborantes passim corripiens.
- 4) *paresis ex colica*, seu illa paralyseos species, quæ vehementiores colicas, vt plurimum narcoticis & diaphoreticis male tractatas, excipit, cum toni in musculis abdominis remissione & ventris quasi tympanitica inflatione.
- 5) *hemiplexia* vel *hemiplegia*, seu sensus & motus in alterutro corporis latere, plerumque sinistro, abolitio, opposito latere saluo permanente.
- 6) *Paraplexia* seu *paraplegia* est motus ac sensus in membro paralytico completa & vno impetu facta ablatio, cum manifesta inflatione & secundum *Boerhaavium in instit. med.* §. 861. immobilitate omnium musculorum, qui nervos a cerebro & cerebello sub cranio egredientes habent. Interdum *paraplexia* apud Medicos idem est, ac *paralysis*, grauiorem apoplexiam excipiens.
6. *Apoplexia*, morbus paralyfi vera paullo frequentior, præceps ac ferme momentanea motus & sensus per vniuersum corpus abolitio est; & quamquam respiratio aliquo modo relinquatur, auditus quoque & visus signa superint: tamen omnimoda voluntariorum laborant impotentia. Differt
 - 1) *ratione gradus*:
 - (1) *leuior* dicitur illa, in qua pulsus cum respiratione quodam

dam modo relinquitur, cum mouendi facultate admodum tenui & cito peritura: atque hæc non numquam in latioris ambitus paralyfin transire obseruatur.

(2) *exquisita* autem illa est, quæ intra pauciores minutas energiam omnium actionum, vitam quoquo modo indicantium, penitus tollit subitamque mortem adfert.

2) *ratione caussarum*

(1) alia est *sanguinea*,

(2) alia *serosa*. His tertiam speciem, quæ a defectu liquidi nerui proueniat, addendam esse, aliqui serio contendunt.

7. Quibus porro modis apoplexia ab aliis congeneribus morbis se distinguat, itidem videndum.

1) a *paralyfi* differt

(1) *ratione subiecti specialis*, quod in illa totum corpus, in hac vero alterutrum eius latus, aut singulare membrum est.

(2) *ratione vehementiæ*: in illa enim præter motus & sensus abolitionem etiam rationis vsus tollitur, in hac autem, licet labefactatus, relinquitur.

2) a *paraplexia*, inquit *Galenus in med. definit. f. m. 22.* differt *apoplexia*, ut totum a parte. Apoplectici enim sunt etiam paraplectici, sed non in vicem versam. Ita in paraplexia rationis vsus quodammodo superest, in apoplexia autem eum sublatum esse nouimus.

3) a *catarrho suffocante*

(1) *ratione subiectorum*; siquidem illa ætatem consistentem & alias sequentes; hic vero *primam* potissimum corripere solet.

(2) *ratione euentus*: apoplexia alias excipere potest desertiones motuum paralyticas; catarrhi autem suffocantis energia illam directe non prouocat.

(3) *ratione curationis*. Catarrhus iste uti paullulum frequentius occurrit: ita ad suscipiendam medelam propior est. Quorum neutrum de apoplexia adferere licet.

4) a *mer-*

- 4) a *morbis soporosis*: in his enim sensus & motus non sublati sunt, uti quidem in apoplecticis, sed usus tantum eius per præternaturalem somnolentiam oppressus.
8. Quamvis ceterum *catochus* magno consensu Medicorum spasmis accenseri & de *catalepsi* synonymice a veteribus & recentioribus usurpari soleat: tamen *Coschwitzio* placuit in *pathologia* p. 419. sub isto nomine singulare pathema apoplecticum seu paralyticum indicare, in quo totum corpus motu ac sensu priuetur; excepto solo capite, quod motu, sensu ac rationis usu præditum maneat.
9. Perspectis illis motuum deficientium speciebus, quæ per sensus & motus tonici vitalis insignem labefactionem, aut repentinam ac veram omissionem & abolitionem, in externis potissimum corporis partibus, se manifestant; ad alias progredimur, quarum noxa, intimius latens, interne primum se exferit, & ordinarie tam repentinam omnium vitalium actuum ablationem, aut mortem non adferunt. Huius census sunt
- 1) *Catarrhus suffocans* seu summa respirandi impotentia vitæ interitum minitans, medelam tamen non prorsus respiciens.
 - 2) *Morbi soporosi*, qui tam ratione protopathiæ, quam graduum inter se differunt. Hinc
 - (1) *morbis soporosis symptomaticis* & acutis subinde superueniens est
 - a) *Coma vigil* seu pertinax in somnum propensio, sine quiete, nedum profundo somno; unde *κωμα αγευπνως* seu infomne veteribus audit. *Conf. Galenus libro de Comate cap. II.* ubi simul obiectionem quorundam diluit, qui dixerint, propensionem in somnum verum etiam somnum sequi debere.
 - b) *Coma somnolentum*, *ὕπνωδες*, *cataphora*, est constans in somnum non modo propensio, sed etiam somnus naturali multo profundior, in quem homines, ægre excitati, ex templo iterum relabuntur.

c) *Typhonia* seu *typhomania* ex veterum sententia præcedentibus addenda est, eo, quod itidem pro symptomate habeatur *phrenitidis*. Explicant prisca per delirium lethargicum, e *phrenitide* scilicet & lethargo complicatum. *Conf. Galenus in definit. med. f. m. 22.* Recentiores propterea *phrenitidem obscuram* nominare malunt; siquidem *phrenetici* occurrunt, in quibus vehemens, clamor & insultibus molestum delirium se non manifestat, sed solum *typhomania*. Quæ de re memoratu digna est *Hippocratis observatio lib. III. de morb. epid. sect. VII. f. m. 171.* ubi eiusdem anni *phreneticos* commemorat, non vehementer, ut alias, infanientes, sed *languida in somnum degrauatione* emorientes. *Vid. Galeni comment. in Hipp. prædict. f. m. 43. Boneti sepulchret. lib. I. Sect. VII. obs. 6. in not.*

(2) *morb. soporofus idiopathicus*

a) *Lethargus*, sopor comate somnolento profundior, e quo ægerrime excitari possunt homines, excitati autem, obliuione omnium rerum capti de nouo ac profundius eidem immerguntur; sine tamen febre acuta, licet *Pancr. Bruno, Bonetus, Lommius, Mustatanus, Blancardus, Zwingerus* & alii contrarium adfirmant. Concurrens enim motus febrilis, isque leuior, exquisitam acutæ in morem non obseruat periodum.

b) *Carus* autem in quo a lethargo differat, ob ingentem Pathologorum dissensum explicare difficile est.

a) Sunt, qui adfirmant, carum esse soporem profundissimum, lethargo grauiorem, cum repentina sensuum ac motuum abolitione, relicta solum spirandi facultate. Actum quidem alii cum febre, ut *Boerhauius instit. med. §. 858. & eiusd. Aphorif. de cog. & cur. morb. §. 1045;* alii autem sine febre, e. g. *Blancardus, El. Camerarius*, complicatum dicunt. Alii febris in caro nullam faciunt mentionem. Ceterum in hoc conueniunt ferme omnes, ut statuant, esse

Unable to display this page

fectus incurrere possint, senio tamen confecti prærogatiuam hic habeant. Cumque mox plenius de hac re dicendum sit, anticipando hic diuellere & carptim tantummodo edisserere incongruum iudicamus.

V. CAUSSAE

A. Generales.

1. *Defectus virium* causas scrutaturis, distincte prius explicandum est, quid per vires intelligamus? Sic enim eo expeditius perspicere potest nexus inter causas & earum effectus. Per vires autem intelligitur principii immaterialis energia seu sufficiens actiuitatis potestas, quæ in corpus, per motus conferuandum, rationaliter, id est, secundum certum ordinem, gradum & finem impendi debet. Hæc autem energia

1) vel a *priori* omittitur seu sponte natura corpori subtrahitur, & quidem in aliis, ex causis mere moralibus, in aliis autem ex materialibus iam latentibus, iam satis manifestis.

2) vel a *posteriori* amittitur, consumitur, exhauritur, non per causas materiales, sed propter illas, seu inter pugnam & conflictum cum iisdem. Interim vero cum hoc virium defectu non confundi debent

(1) *passiua grauatio*, a sanguinis abundantia coorta, de qua sub plethora ad vires locuti sumus.

(2) *Torpor ignauus*, in quo energia partes organicas varie agitandi vere non deficit, sed solummodo subest agilioris operæ fastidium, sub segni & somnolento otio enatum.

2. His monitis subiungendæ erunt causæ principes, propter quas naturæ energia vel *omittendo*, vel *amittendo* deficere solet.

1) *In morbis acutis* ansam præbet

(1) vel materiæ peccantis *copia*, quæ validiorem ac constantiorem motuum continuationem ad subtractionem & expulsionem necessariam postulat; sub qua actiuitas principii agendi *fatiscit* & sensibili modo minuitur.

(2) Vel

- (2) Vel materiæ *subtilitas*, quæ efficit, vt natura ad trepidas tergiuersationes adducatur & desperans a mouendo demum prorsus desistat: successum enim difficilem euentumque ambiguum vel præuidet, vel sibi præfigurat.
- 2) In morbis chronicis illi in primis virium defectum adferunt, in quibus negotium nutritionis vehementer turbatum & peruersum est.
- 3) Porro energia amittitur per *excretiones* nimias seu iacturam humorum, e.g. per hæmorrhagias siue actiuas, siue passiuas inductam; diurnas diarrhœas, dysenterias, prodigos sudores, pertinaces vomitus. Hac enim ratione subtrahitur
- (1) præcipuum virium instrumentum nempe sanguis, qui alias moderato suo suffarctu singularum partium solidarum tonum suffulcit & flacciditatem auertendo, energię *mouenti* egregie velificatur ipsosque actus vitales dimidio expeditiores efficit.
- (2) Deinde perit reliquæ massæ fluxilitas, quia ob fibrarum præcipue collabascentium flacciditatem difficilius circulatur.
- (3) Hinc secretiones & excretiones multo laboriosiores fiunt; quæ circumstantiæ limitatam in corpore nostro energiam validius intendendam tandem infringunt, vt, suborto agendi tædio prorsus euanescat.
- 4) Deinde organi alicuius vitalis læsio, omnem medelam respiciens, aut vniuersi habitus deprauatio non minima causa est, vt natura energiam vitalem omittat vel amittat.
- 5) Diuturna dolorum vehementia eundem exferit effectum: quoniam enim cum inquietudine & agrypnia dolores coniuncti sunt, vires labefactantur & actiuitatis vigor vltius prosequendis actibus vitalibus impar euadit.
- 6) Denique animi pathemata e. g. ira, terror, mœstitia energiam vitalem vel infringunt, vel illius subtractioni ansam præbent.

Unable to display this page

3) *Causæ occasionales* sunt

(1) Quævis noxa, quæ vel eximiam corrumpendi œconomiam vitalem energiam; vel summam corrigendi & expellendi difficultatem inuoluit, non nisi ancipiti conatu adgrediendam.

(2) In *ætate infantili & puerili* occurrunt

a) Conuulsionēs vehēmentēs & diuturnæ.

b) Variolarum ac scabiei retrocessio sub imperita medicatione vtplurimum eueniens.

c) Distorsiones aut contusiones, quæ licet leuiores censendæ essent, si in corpus adulti inciderent: in tenera tamen ætate motuum desertioni ansam præbere solent.

(3) In *ætate media*

a) *Motus spastici* magis rheumatici, arthritici, colici exquisiti diuturno cruciatu pertinaciter adfligentes.

b) Exanthematum cohibitiones, retropulsiones.

c) Graues membrorum *luxationes*, per debitam repositionem dextre minus sublata. Maiores item *contusiones*, immo & aliæ deprauationes partium per magna vulnera inductæ.

(4) In *ætate senili*

a) Conſuetarum hæmorrhagiarum aliarumque serosarum excretionum defectus.

b) Humorum dyscrasia. Hæc eo facilius in senibus sub otiosa viuendi ratione inualeſcit, quo manifestius omnis alacritas, adeoque toni ac secretionum & excretionum vigor minuuntur. Vnde impuritarum coaceruatio, retentio, organorum deprauatio, quæ omnia ineptitudinem ad mouendum inducunt, & vitæ tædium excitant.

c) His si aduersa fortuna accesserit, aut duriora fata iam prægressa fuerint, quæ vel morbis corpus male adfecerunt vel ærumnis animum excruciarunt: tunc multo promptius natura ad motuum abolitionem deducitur.

(5) *Animi pathemata & ebrietas.*

4. Restat, vt aliorum opiniones de *caussa efficiente materiali* a *Musitano* iam profligatas adferamus. Adculantur autem

1) Sanguis grumusus, aut lymphæ coagulum, crassum, pituitosum, neruorum principium seu medullam oblongatam premens & neruos occludens.

2) Alia quæcumque, quæ

(1) vel phosphori animalis seu radii motoris elastici paucitatem, seu defectum, ligando, figendo, coagulando inducant, aut tubulos lucidos, siue per compressionem, siue obstructionem, lædant; id quod iam circa primam eorum radicem, iam circa medium, iam circa insertionem harum illarumue partium contingere putant.

(2) Vel liquidi neruosi a cerebro, aut arteriosi in musculum paralyticum præpeditus vel plane interceptus influxus. Vnde toni fibrarum relaxatio & elasticitatis defectus, musculum contrahendi impotentia & sensationis iactura. *Vid. Wedelij exercit. semeiotico-pathol. cap. XV. p. 35. El. Camerarii syst. cautel. p. 277. Zwingeri theat. prax. p. 334. C. L. Wucherer discurs. de statu C. H. præternat. p. 127. Boerhaave aphorif. de cog. & cur. morb. §. 1058.*

3) Contra hanc obsoletam & triuialem ætiologiam insurrexit *Musitanus* in *trutina lib. I. cap. III. p. m. 41.* eamque falsam declarauit sequentibus argumentis:

(1) si in cerebro, tamquam medullæ spinalis & omnium neruorum origine, humor pituitosus colligeretur, & inde defluendo spirituum animalium seu liquidi cerebelli comineatum præcluderet, ipsosque neruos obstrueret: tunc multo frequentius occurreret paralyfis; cum tamen morbus sit rarior.

(2) Deinde contendit, innumeras nihilo minus fieri humorum defluxiones e cerebro in medullam oblongatam & spinalem decumbentes, quibus neruorum genus imbuatur, sed citra sensus & motus priuationem.

(3) Por-

Unable to display this page

fectus obstruentes & neruos comprimentes aptissimam, tam ex diætæ, quam vitæ generis vitio, ingenti hominum numero inesse, & quod amplius est, ad varias congestiones versus caput naturam quasi sollicitare: ex aliquot tamen millibus vix vni accidere, vt motuum desertione corripiatur. Vnde satis liquet, hæc placita principii petitionibus vndique laborare.

5. *Caussæ apoplexiæ* post paralyseos ætiologiam facilius iam perspicui poterunt.

1) *Caussa scilicet materialis antecedens*

(1) *remota* est status plethoricus & serum inde simul abundans.

(2) *propinqua* est repentina sanguinis commoti & ob quamcumque causam exitum non inuenientis ad cerebrum ominosa congestio.

(3) *proxima* est interceptio motus sanguinis in cerebro, præcipue per plexum choroideum eidemque dicatas venosas ramificationes & hanc excipiens vel sanguinis eruptio, vel tenuioris serosæ portionis secessio & effusio. Vnde principium neruorum, quod vocant, per compressionem extrauasi humoris male adficitur organicisque vsibus ineptum redditur. Modus interim neruorum systema in suo principio adgrauandi, non is vnus, quem diximus & solus est, sed plures habentur, quos passim manifestarunt cadauerum sectiones, eorum, qui apoplexia extincti sunt. *Conf. Boneti anat. pract. lib. I. sect. II.* vbi septuaginta obseruationibus varii modi suppeditantur.

2) *Caussa efficiens* est principium vitale, quod, vti motus in corpore instruit & continuat: ita eosdem non numquam repente deserit; & quidem non semper per passiuam virium oppressionem & amissionem, sed sæpius etiam per consultam subtractionem & omissionem, citra manifestam causam materialem; quemadmodum cadauerum sectiones euicerunt, quod scilicet in pluribus apoplecticis tres cor-

corporis cavitates illæfæ fuerint. Priori quidem casu, vbi instrumenta motuum læsa sunt, facili negotio cognoscitur, cur natura ad motuum vitalium repentinam abolitionem & energiæ motoræ subtractionem perducatur? Læsis enim sensus ac motus instrumentis satius ipsi videtur, a motibus plane desistere, quam sine effectu eosdem continuare. Vbi autem nullæ causæ materiales adsunt, vel præsentis ita comparatæ sunt, vt per motus debite instructos & continuatos subigi omnino possint: ibi aufugiendi ratio difficilior perspicitur; sed humanæ indolis ea est corruptio, vt ad extrema facile confugiat & in illis maxime rebus delinquat, quæ multam circumspectionem & indefessum laborem exposcunt. Ceterum ærumnosæ vitæ conditio, spes melioris, blandæ quietis desiderium, naturæ tædium, festinationem non mediocriter excitare possunt.

- 3) Iam dispiciendum erit, quam causam efficientem illi ad-
cuscant, qui tam deficientes quam auctos motus a *materiis*
peccantibus in morbis deriuant

(1) *Secundum veteres*

a) vel est *multus sanguis*, confertim in principium animantis incumbens, & hac ratione apoplexiam produ-
cens. Vbi enim in aliam partem ruat, ibi tumorem præter naturam efficere statuunt. *Vid. Galenus de cur. rat. per sang. miss. cap. V.*

b) vel est *impotentia*, qua vis animalis in partes infra caput defluere nequeat; siue propter aliquam dispositionem, quæ inflammationis sensum referat, siue propter cerebri ventriculos, pituitoso humore repletos. *Conf. idem Galenus comment. II. in aph. Hippoc. f. m. 314.*

- (2) *Secundum recentiores*, qui veterum placita maximam partem in hoc negotio sua facere nituntur, supponitur centralis obstructio pororum cerebri medullarium, vel a sanguinis largiore diffusionem extra vascula & torulos, vel a sero immobili stagnante, viscido, quod interluat,

distendat, oppleat ac grauet. Vnde necessario, ob elaterem deficientem, tubulorum lucidorum medullarium subsidencia, compressio, occlusio & interceptus spirituum influxus a medullæ cerebri origine ad nervos inde ortos & late dispersos. *Vid. Auctores supra citatos.* Causæ vero huius causæ efficientis statuuntur ea omnia, quæ in cerebro spirituum suppositorum liberum fluxum impediunt. Quæ uti meræ causæ occasionales sunt: ita *quinque* earum formari solent classes, in quarum

- a) *prima* ponuntur fracturæ, impressiones, exostoses, compressiones cranii, in primis in iuuentute.
- b) in *altera* humores cruenti, serosi, purulenti, pituitosi, stagnantes, effusi in iis locis, in quibus cerebrum comprimere vel erodere possunt; e.g. inter cranium & meninges, inter has & cerebrum, in ventriculis, medulla oblongata & spinali.
- c) in *tertia* tumores inflammatorii, aquosi, serosi, purulenti, mucosi, sebacei, scirrhusi, lapidosi.
- d) in *quarta* sunt varia, quæ fluxui sanguinis adpellendi obsunt, ut ad cerebrum perfluere nequeat; vitia in primis vasorum vulneratorum, compressorum, aut per polyposa spissamenta obstructorum.
- e) in *quinta* impedimenta similia in sinibus ac venis tam maioribus quam minimis.

(3) Sed hæc omnia tanti non esse, ut causam EFFICIENTEM constituere vere possint, sequentia probant.

- a) graues cerebri læsiones sæpe occurrunt, quæ longe periculosiores sunt, quam exigua humoris extrauasio & tamen a natura, arte ministrante, curantur, nec apoplexiam inducunt.
- b) Si eiusmodi causæ apoplexiam actiue & efficienter prouocare possent, omnes profecto hydrocephalo laborantes, apoplexia perirent, quod tamen experientia non confirmat.

c) Plu-

- c) Plurimos ex phlegmaticis, catarrhosis, cacochymicis quotannis apoplexia necare deberet, si sola materia viscida in causa esset. Verum multitudo subiectorum, quæ ita comparata sunt, & apoplexiæ infrequentia, omnia eiusmodi placita facile euertunt.
- d) Tandem illud, in quo totius rei cardo vertitur, nudum suppositum est; nimirum neruorum tubulositas, spirituum existentia, influxus in neruos, sensus & motus causa, huiusque census alia. Quod *Musitanum* mouit, pleraque ex his, tamquam ridicula commenta, reiicere & imposturæ crimine adculare *lib. cit. cap. II. de apoplexia.*
- 4) *Causæ occasionales* magnam partem sub prioribus causis recensitæ sunt, quibus porro addendæ
- (1) Consuetarum excretionum sanguinis & feri in utroque sexu turbatio, cessatio aut voluntarius neglectus.
 - (2) Dispositio hæreditaria.
 - (3) Podagra male tractata & per metastasin ad caput perducta, vti obseruatum est in *Act. med. Berolin. Dec. II. Vol. VII. p. 26.*
 - (4) Frigoris & caloris subita mutatio.
 - (5) Senium, vitam sub variis ærumnis transactam excipiens
 - (6) Diuturnæ afflictiones vertiginosæ.
 - (7) Frequens temulentia.
 - (8) Terrores anxii, consternatio subita, vehemens gaudium.
 - (9) Anni climacterici, de quibus egit *Fr. Hoffmannus* in *diff. quæ annorum climactericorum rationalem & medicam explicationem sistit. Halæ 1074. Act. med. Berol. Dec. II. Vol. III. p. 34. Vol. VIII. p. 65. Vol. X. p. 55.*
6. *Causæ catarrhi suffocantis.*
- 1) *causa materialis*

- (1) *remotior*: serum per temperamenti ac ætatis rationem abundans & habitus corporis flaccidior.
- (2) *propinquior*: materia hæc serosa, & mucida ad pulmones copiosius congesta.
- (3) *proxima*: eiusdem materiæ stagnatio oppletoria viscus distendens & vsum eius in respirationis negotio impeditum reddens.
- 2) *Causa formalis* est subita toni in pulmone paralytodea relaxatio, & hanc immediate excipiens materiæ seroso-mucidæ in vesiculas pneumonicas irruptio, quæ pulmonis officium & vsum turbat maximæque confusio in reliquis motibus vitalibus ansam præbet & ad eorum abolitionem naturam prouocat.
- 3) *Causa efficiens* vulgo ponitur humoris serosi aut lymphatico-falsi, acris, acidi, resoluti atque hinc figuram, magnitudinem & motum particularum præternaturalem adepti stagnatio & extrauasatio, qua pulmo, bronchia, fauces, male adficiuntur & introitus aëris intercipitur. Huius vero extrauasationis causas, sectionibus cadauerum freti, statuunt varias, quas ad ductum obseruationum prolixè enumerant & consueto more nihil, nisi *occasionales*, adferunt. Cum vero maxime incongruum sit, efficientem motuum causam in materia quærere, ad ea prouocamus, quæ de causa efficiente immateriali supra diximus.
- 4) *Causa finalis* est quidem intentio serum superfluum excernendi, sed ob organi periculosam electionem exitus horum conatum plerumque funestus est. Quia natura ob vitiatum vitale instrumentum ad aliud extremum delabitur, & periculo urgente a mouendo plane se se subducit.
- 5) *Causæ occasionales*
- (1) in infantibus achorum & crustæ lacteæ repulsiones.
- (2) in ætate consistente excretionum sanguinis & seri suppressiones; v. g. mensium, hæmorrhoidum suppressio, consuetæ venæ sectionis neglectus, cohibitio lippitudinis, sudoris pedum, vlcerum inueteratorum aut fonticulorum consolidatio.

(3) Sca-

- (3) Scabiei repulsio & rheumatum peruerfa tractatio.
- (4) Nimia obesitas.
- (5) Cerebrum laxum & valde humidum.
- (6) Prægressæ afflictiones pectoris angustantes, asthmaticæ, incongrua methodo tractatæ.
- (7) Colicæ hæmorrhoidalis per adstringentia suppressio, cuius occasione pectus & pulmo in consensum trahuntur, & paulo post ad contrariam paralytodeam remissionem disponuntur.
- (8) Concretio pulmonis cum pleura.
- (9) Polypus cordis subito in pulmonem trusus. *Vid. Boneti anat. præct. lib. I. sect. XVII. obs. 16.*
- (10) Vitia varia *viarum*, aërem non intromittentium; *thoracis*, aërem extrinsecus irrumpentem non admittentis; *neruorum & musculorum*, respirationi interuentium. *Conf. Teichmeieri diss. de suffocatione ex musto fermentante. Ienæ 1729.*

7. *Causa morborum soporiformis.*

1) *Causæ materialis*

- (1) *remota*: in subiectis præcipue phlegmaticis humorum abundantia.
- (2) *propinqua*: congestio sanguinis aut seri ad caput facta.
- (3) *proxima*: stagnatio & vera stasis, qua cerebrum comprimitur, & sensus instrumenta ad officia inepta redduntur. Hinc natura nec motus animales instruere, nec rerum ideas percipere valet.

- 2) *Causa efficiens* vulgo perhibetur spirituum bonorum & copiosorum interceptus influxus, a medulla per nervos ad organa sensuum & musculos voluntati seruientes, & ab his ad illam refluxus. Sed ista certiora non sunt, ac aliorum sulphur vaporosum, narcoticum, in lymphâ resolutum, & intrinsecus, viscerum culpa, genitum, vel etiam ab extra illatum. Quare operæ pretium non est, ut hisce refellendis diu immoremur. Vera causa efficiens est ipsa natura, ob læsa sensus ac motus instrumenta, consternata &
in

in agendo turbata, quæ in hoc statu tædio corripitur, vt noxæ continenti auctiores therapeuticos motus opponere nolit, sed potius corpus deferere intendat.

4) *Causæ occasionales*

- (1) Translationes & restrictiones humorum ad caput in febribus acutis; vnde *coma*.
- (2) Scarificationes neglectæ.
- (3) Achores in infantibus obesis repulsi.
- (4) Sæpe reuertentes catarrhi.
- (5) Obesitas & somnus nimius.
- (6) Vulnera & ossium temporum ac bregmatis contusiones.
- (7) Serum ventriculos cerebri opplens.
- (8) Tumores meningum scirrholi & suffusiones purulentæ in cerebro factæ.
- (9) Opii vsus & narcoticorum v. g. radicis hyosc. improuida adsumtio. *Vid. Boneti sepulchret. lib. I. fol. 153.* Commoratio aut pernoctatio in locis, vbi multum croci adseruatur.
- (10) Vsus nicotianæ tam sub pulueris, quam fumi forma diu adfuetus, & postea prorsus intermissus.
- (11) Fonticulorum coalitio.
- (12) Senectus lauta, diæta vinosa abutens & frequens ebrietas.

8. *Causæ leipothymicæ & syncopes.*

- 1) *Causa efficiens* est principium vitale, quod a mouendo & sentiendo desistit; & hoc quidem vel leipothymice vel syncoptice, prout æstimatio obiectorum, quæ ad eiusmodi motuum sufflamen impellunt, comparata fuerit, vel ideam plus minus periculosam reliquerit.
- 2) *Causæ occasionales & prouocantes* sunt vel *materiales* vel *imateriales*.
 - (1) *Materiales* ita ordinariè comparatæ sunt, vt earum ple-ræque tantam consternationem & desperantem motuum omissionem non mereantur; quam obseruare licet

cet in permultis, præcipue feminis, in quibus leipothymias ex caussis friuolis tam frequenter obseruamus, vt Medicus magis mirari, quam de adplicandis medicamentis sollicitus esse debeat.

(2) *Immateriales* caussas seu phantasticas præfigurationes principatum hic habere, per vulgus notissimum est.

(3) Conueniet autem, præcipuas tam materialium, quam immaterialium, subiungere.

a) Connata sensibilitas concurrente plethora & spissitudine humorum.

b) Animus meticulosus, diffidens, trepidans, pericula, vel instantia, vel futura, ita sibi præfigurans, ac si superari non possent.

c) Venæsectiones, vulnerationes vel largæ sanguinis profusiones per nares, hæmorrhoides, menses, lochia, hæmoptyses.

d) Dolores vehementes & diuturni.

e) Inedia diu tolerata.

f) Vigiliæ immodicæ & labores nimii.

g) Refrigerationes immodestæ, præcipue post perperas febres.

h) Diuturnæ diarrhœæ & fortiores catharSES.

i) Terror & iracundia.

k) Conflictus & verbera, ad quorum adspectum non nulli eclysin patiuntur.

l) Adpropinquatio ad flumina.

m) Obiectorum valde inuisorum auditus, visus, odor.

n) Vitia cordis e. g. polypus, vermis, vlcus, calculus cordis.

3) Qui ex caussis *materialibus* defectum motuum vitalium & animalium in leipothymiis deriuare student, sanguinem viscidum accusant, qui pressioni fibrarum cordis & articularum resistat, earumque tonum destruat seu elaterem debilitet. Vnde inæqualem fieri putant circulum sanguinis & influxum liquidi cerebellosi in cordis substantiam.

K k

4) Ve-

- 4) Verum enim vero neque has neque alias materiales causas sufficere ad leipothymias directe efficiendas, attenta mens facile perspicere potest: multos enim viscidum habere sanguinem & quævis aspera perferre e. g. magna vulnera, herniotomiam, lithotomiam, amputationes, trepanationes, nulla tamen leipothymia corripitur, certissimum est. *Conf. Stalpart van der Wiel* historia de trepanatione viciesies septies in vno subiecto patrata cent. I. obs. VIII. Porro alii abscessus cerebri, polypos cordis & nobilium viscerum læsiones patiuntur, neque tamen leipothymiam incurrunt.
- 5) Ex contraria parte plures leipothymia corripiuntur, qui satis sani, incredibili autem sensibilitate adfecti sunt. Sic
- a) ratione *visus*: instrumentum chirurgicum, ensis stritus, sanguis humanus profusus, caseus, mures, araneæ, bufo &c. solo adspectu leipothymiam prouocant.
 - b) ratione *auditus*: sonus campanæ & cantilenæ ad sepulturam, narrationes de cædibus, vulneribus, eundem effectum præstant.
 - c) ratione *odoris*: multi enim fiunt leipothymici, quorum nares percellit odor lilii, rosæ, ambræ, moschi, zibethi, benzoës.
- 6) Quare manifestum est, causam leipothymicæ *efficientem* non esse *materiam*, licet subinde *propter* eandem fieri soleat. Vtteriorem huius adsertionis confirmationem conferunt illa remedia, quæ ad suscitandos leipothymicos externe adhibentur: videlicet salia volatilia & alia odorifera foetida adplicantur, aër frigidus admittitur, aquam frigidam faciei adspargunt, quæ omnia materiam, si quædam adesset, non attingere, multo minus auferre possent. *Conf. Galenus de arte curatiua libr. I. cap. XIV. f. m. 97; ubi talia opem tulisse obseruauit.*

VI. OBSERVATIONES.

- I. Morbi motuum exacerbatorum quamuis horrendum nonnumquam præbeant spectaculum: tam præceps tamen ac im-

medicabile damnum non inuoluunt, veluti morbi *motuum deficientium*. Quod inprimis de vehementioribus speciebus intelligendum est. *Artuum tremores* periculo quidem grauioribus cedunt, pertinacia tamen eos æquant. *Deiectio* autem *virium* in morbis, post inediam, vigilias, multos exantlatos labores, aut copiosas humorum excretiones occurrens, per subsidia diætetica commode satis curari potest.

2. Cur vero tam difficile arti auscultent, non immerito disquirunt Medici & demirantur. Verum, si subiecta & alias, quæ antecesserunt, circumstantias ponderemus, tunc veri motuum defectus obseruantur in illis,

1) qui multis negotiis implicati diu assidueque illis incubuerunt, & curis quasi confecti adeoque laborum pertæsi sunt.

2) qui sub variis calamitatibus, tam corpus, quam animum eneruantibus, consenuerunt aut cum morbis per omnem vitam conflictati sunt.

3) quibus aliquod instrumentum vitale vehementer læsum & vitales motus nimium turbati sunt. Hinc abunde patet, motuum abolitionem plerumque non prius euenire, quam post energiæ motoriæ satis diuturnam adplicationem ad tædium vsque exercitam, aut post alia fontica impedimenta, motuum continuationem turbantia. Vbi tamen negandum non est, naturam sibi interdum impedimenta tamquam certo futura & ineuitabilia confingere & viuide præfigurare. Mirum ergo non est, si ad motus, quos tam firmiter omittere decreuit, de nouo pellici nequeat. In cœpto enim proposito, nisi vertumnus sit, quilibet persistere contendit, nec facile, vbi libertas agendi concessa est, ad contrarium se abripi patitur.

3. Nihil itaque negotiū facesset pathologo, si obseruauerit,

1) quod etiam *infantis ætas* ad motuum omissiones delabatur. Hæc enim consilii experts facile terretur & facillime superatur: blandum itaque omnium rerum successum deposcit; ad resistendum æque ac ad laboriose eluctandum minime omnium capax. Hinc arma licet optima adhibeantur, tamen vltro mouendi finem facere solet,

- 2) *ætas* autem *media* vti moraliter in agendo præceps, velox & impatiens est: ita in vitalibus, loco motuum æquali & constante vigore exercendorum, vel ad conuulsiones properat, vel desperatam motuum abolitionem decernit. Es muß bey solchen gehen oder brechen.
- 3) *ætas senilis* diutius deliberat de eo, quod statuendum semel iudicat; vbi vero statuerit, propositi irreuocabilem tenacissime sustinet sententiam, & potius immori, quam a cœpto decedere satagit. Quæ omnia velut in transitu docere possunt, quantum tot laudatis arcanis in paralyfi & apoplexia fidendum sit.
4. Quid vero subsit causæ, cur omnimoda motuum omissio tam subito ibi eueniat, vbi homo per *ratiocinationem* nihil minus quam mortem & fugam e vita cogitat: hoc ita perplexum est, vt nemo hactenus solidam omnium rationem reddere valuerit. Hic enim dormiens a motibus cessare mavult; iste in conuiuio; ille medios inter labores; alius in itinere aut inter rixas, aut sub pleno tacitoque otio & ita porro. De quibus singulis, cur hac hora hocque die ita fiant, facilius est quærere, quam veram ætiologiam suppeditare.
5. *Euentus* motuum deficientium, etiamsi vitam mox non auferant, semper noxii obseruantur: peiores tamen sunt, qui per modum fiunt *omissionis*, quam *amissionis*. Nam
- 1) principium agens, ob peruersam æstimationem & intentionem, actus vitales non amplius decenter adgreditur, aut sufficienter prosequitur.
 - 2) Sub hac vero desperabunda trepidatione
 - (1) materiæ noxiæ nimium adcumulantur,
 - (2) secretiones & excretiones negligenter fiunt,
 - (3) atonia augetur: hinc nouæ restagnationes, infarctus, stases & subinde sphacelus superueniunt.
6. De *paralyfi* & *hemiplexia* obseruandum, quod ætiologiam vulgarem vehementer conuellant illi casus, qui per plures annos alterutro malo afflictos, & subito ab eodem liberatos

tos nobis sistunt, sine artis ope, per solos naturæ motus intensiores autocraticos, & summe actiuam intentionem membra paralytica, tamquam mortua, nouis actibus animandi & quasi viuificandi. Exemplum de viro, qui, coorto incendio, lectum iam corripiente, diu ante paralyticus e plumis profiliit ac sanus euasit, refert *Valleriola*. Et aliud de rustico sub impetuosa iracundia, motum in membris paralyticis recuperante, *Act. Nat. Cur.* narrant. Plura ex obseruationum scriptoribus non adcumulabimus.

7. Præterea adfirmant aliqui, linguæ paralyfin in nouilunio vehementiorem esse, mitiorem in plenilunio: cuius quidem phænomeni *Laur. Ioubertus lib. de paralyfi p. 333.* rationem reddere laborat, sed ætiologiam, quam adfert, de lunæ in augendos humores potentia, a multis reiicitur.
8. *Apoplexia* vtrum morbus magis *solstitialis* vel *æquinotialis* sit? passim quærunt, & quod cuiuslibet vero simile videtur, id tueri laborat. Sed quamquam annus interdum occurrat, qui alterutrum confirmare possit: tamen obsunt aliorum annorum obseruationes, quæ idem valide infringunt. Interim insignes tempestatum mutationes a *caussis apoplexiæ occasionalibus* non excluduntur, quia in corporibus, nimia sensibilitate præditis, plus possunt, quam vulgo credi solet.
9. Ad frequentiam vero apoplexiæ quod attinet, *ratione sexus*; adfirmant de illa *Acta med. Berol. Dec. II. Vol. VII. p. 26.* hunc morbum sæpius *feminino*, quam *virili* sexui exitialem esse. Quæ res vltiori practitorum obseruationi commendanda est.
10. *Catarrhus suffocans* maiorem attentionem excitat in senibus quam infantibus. Vnde plures adserere non dubitant, hunc morbum potius esse adultorum, quam infantum. Verum curatius obseruantibus ignotum esse nequit, quod multo plures infantes, recens natos, & intra annum bienniumque constitutos, interimat, quam quidem adultos.
11. *Morbus soporosus idiopathicus*, v. g. in catarrhoso, respectu periculi, apoplexia non est inferior; respectu autem subiti exitus, multum omnino huic cedit. Hinc maior spes est

est in pathemate tali *symptomatico*, vbi morbus primarius non raro tolli potest, secundum illud *Galen*i de arte med. lib. XII. cap. VII. *causam si adimere possis, contra symptoma non pugnaueris.*

11. *Leipothymiam* & *syncopen* sæpius adfligere feminas, quam viros, experientia confirmatum est. Ratio huius phænomeni e longinquo haud erit petenda. Nam plurimarum ætuitas exquisitior, acutus phanthasæ vigor, iudicium debile, meticulositas fere connata, euentibus leipothymicis & syncopticis adeo velificantur, vt mirum non sit, plures huius sexus personas hisce malis subiectas esse.
13. De *marafmo senili* non prætermittendum est *Galen*i adser-tum, quod in *libro de marcore cap. II.* posuit, hominem nimirum cum tanta virium iactura non necessario consenesce-re oportere, cum viribus etiam integris senectutem conse-qui posset. Licet enim contrarium per experientiam omni-no constet, adeoque hæc iactura multis necessaria videatur, tritum insuper axioma id ipsum innuat, omne genitum cor-rumpi debere: tamen solide respondet, non necessarium, esse hanc consecutionem, cum genitum etiam persistere ac minus corrumpi possit, & solidam huius rei *a priori* demon-strationem adhuc deesse.
14. Idem de *senectute* siue virium amisitione docuit olim *Galenus* quod nostro tempore de *morte Stahl*ius. Quod nimirum sufficiens solidaque ratio dari non possit physica, cur homo naturaliter, id est, sine vi externa aut læsione fontica inter-na moriatur. Nam *corruptibilitas* seu dispositio ad corru-ptionem, ad quam, tamquam ad mortis causam, prouo-cant, plane contrarium euincit. Illa enim in corpore cor-ruptibilitas numquam minuitur, nedum cessat, & corpus nihilominus olim per plures annorum centurias conseruari potuit, & hodie ad centesimum annum vltraque subinde conseruatur: quod ipsum euidenter probat, huius consti-tutionis nullam in se esse efficaciam. Quamuis experientia *a posteriori* confirmet, omni homini, & plerisque in ætate non adeo prouecta, esse moriendum.

15. Hinc

15. Hinc quæri potissimum debet, quam ob causam *actus vitales*, corruptibilitatem alias potenter auercentes & illius efficaciam infringentes, ita desinant & sponte cessent? Porro cur organa ad triginta vsque annos non tantum durare, sed plane augescere, immo ad quadragesimum & vltius in robore suo persistere; post illos vero sensim eneruari ac hebescere debeant? cum corpus ratione materialis mixtionis sit idem; motor idem; modus per victum materias decedentes restaurandi idem.
16. Non igitur mortis fundamentum in materialibus causis quærenda est, sed in sublimiori quadam determinatione, qua limites energiæ vitalis & corpus in perpetuum conseruare compotis ita circumscribuntur, vt periodum habeant augescendi & decrescendi. Omni itaque dubio prorsus caret, si energia hæc sibi semper constaret, & numquam deficeret, vnus idemque sequeretur effectus; *vitæ* nimirum conseruatio. *Conf. Stahl's theoria p. 602. Eiusd. dissert. de mortis theoria medica thesi II. p. 11.*

TAB,

TABVLA XV.
DE
MORBIS ANIMI

I. DEFINITIO.

Morbi animi sunt sensuum internorum læsiones, quæ vel actuum rationalium remissionem & impotentiam ; vel vero nimiam perturbationem & motuum vitalium alterationem , cum delirio modo leuiore, modo vehementiore, inuoluunt.

II. DIFFERENTIA.

1. De animi morbis dum agimus, non intelligimus talem animæ læsionem, qualem intellectam volunt pathologi, quando de vitiis partium corporearum agunt; sed innuitur constitutio præternaturalis, *generalius* sumpta, vbi anima sensibus internis vti nequit, aut peruerse nimis in sui plerumque & aliorum detrimentum iisdem vitur.
2. Vti vero generatim tres sunt actiones animæ principes, *intellectus* nimirum, *voluntas* & huius *executio*: ita secundum hanc considerationem tres animi morborum constitui possunt classes. Hinc dantur morbi,
 - 1) qui *intellectum* seu veram rerum adprehensionem turbant & intellectiuxæ energiæ impotentiam inferunt, vt: *congenita ingenii tarditas, stupiditas, anxietas.*
 - 2) qui *voluntatem* varie adficiunt, vt inde vehemens rerum adpetitus, vel mira auersatio oriatur; veluti in erronea fœtus formatione fieri assolet: vbi debita structura sæpe resoluitur, aboletur & monstrosus quid in eius locum surrogatur.
 - 3) qui *inventionem* & ad iustum finem directionem valde alterant, sub quibus motus sæpe errantes, inutiles, noxii inst-

instituantur. Quo pertinent varii errores motuum, qui per importunas congestiones, exacerbationes & non raro per lethales excessus & defectus manifestantur.

3. Diuersi porro respectus, secundum quos hi morbi partiri & explicari possunt, diuersas quoque suppeditant differentias; v.g.

1) *ratione frequentiae alii*

(1) *sepius* occurrunt, vt melancholia hypochondriaca & hysterica, memoriae debilitas, furor vterinus & in regione tarantulis abundante tarantismus, erotomania.

(2) *rarius*: morosis, mania, phrenitis idiopathica, noctambulatio, delirium ex morfu canis & lupi rabidi, chorea Viti, nostalgia.

2) *ratione periodi*

(1) *acuti* habentur: cynanthropia, lycanthropia, tarantismus, deliria acutarum & peracutarum febrium.

(2) *chronici*: memoriae debilitas, morosis, mania, melancholia hypochondriaca & hysterica, hysteromania, noctambulatio, saltus Viti, nostalgia, erotomania.

3) *ratione indolis* in admittenda medela, plerique valde sunt refractarii & vel Medici patientiam exercentes, vel eius spem frustrantes.

(1) *Spem* sanitatis obtinendae relinquunt nostalgia, melancholia hypochondriaca & hysterica, erotomania sine philtro, furor vterinus, chorea Viti, noctambulatio & saepe mania, rarius hydrophobia & tarantismus.

(2) Medelam plerumque respuunt: morosis, memoriae debilitas, mania ex philtro, deliria in *statu* febrium malignarum.

4) *ratione caussarum*

(1) Alii horum morborum oriuntur ex caussis *immateriabilibus* seu simpliciter speculabundis initiis, malis animi moribus & sensuum internorum abusu, e.g. nostalgia, erotomania, memoriae debilitas, melancholia, mania.

L 1

(2) Alii

Unable to display this page

III. SIGNA.

Signa uti satis euidencia sunt in subiectis memoria laborantibus, melancholicis & delirantibus: ita in *generali Pathologia* ea repetere, quæ *specialius* a nobis alibi sunt exhibita, non ducimus consultum.

IV. SVBIECTA.

Subiecta pariter speciali recensione determinare eo minus laborabimus, quo opportunior differendi de his in expositione caussarum mox subiungenda, se offeret occasio. In quocumque enim hæc vel illa caussa ad quemdam animi morbum inducendum apta deprehenditur, ille pro subiecto horum morborum haberi potest.

V. CAUSSAE.

1. Causæ debilitatæ memoriæ.

- 1) Hæmorrhagiarum naturalium repentina suppressio & artificialium neglectio: unde congestiones sanguinis versus caput contingunt.
- 2) Intensior memoriæ usus, aut verius abusus cum vita sedentaria & multis variisque negotiis coniunctus. *Conf. Paul. Zacchias libr. 1. tit. 11. quæst. 7. fol. m. 170.*
- 3) Organi mnemonici læsio per violentam capitis contusionem, depressionem, vulnerationem; de qua *Horstius opp. tom. II. libr. II. obs. VII.* casum memoratu dignum refert: videlicet serui, cuius caput globo traiectus fuerit, qui licet restitutus & naturales & vitales actus vegete exercuerit: tamen rationis, phantasie ac memoriæ usum adeo amiserit, ut litterarum elementa de nouo addiscere & pingere necesse habuerit. *Conf. Boneti sepulchret. tom. I. p. 255.*
- 4) Huc etiam pertinet lapsus retrorsum præcipue contingens & occiput grauiter concutiens. Qua de re conferratur *Tulpius libr. IV. obs. XIV.* Ibi enim homo sistitur, qui occiput in glaciem valde concutiendo postea nomen atque hospitium suum oblitus fuerit.

Ll 2

5) Gra-

- 5) Grauiore capitis morbi, e. g. febres acutæ delirolæ, phrenitis, coma, speciatim pestis, quæ olim Athenis grassata in quibusdam reualescentibus omnium rerum præcedentium obliuionem post se reliquit, vt non solum propinquos, sed etiam semet ipsos ignorarent; obseruante *Thucydide*. *Conf. Galenus de symptomat. differ. cap. III. f. m. 11.* Item alii capitis morbi: epilepsia, hydrocephalus, paraly-
sis linguæ; ex mente præcipue veterum nimia cerebri sic-
citas, moles iusto minor, aut paucioribus gyris instructa,
pustulæ meningum, vesiculæ corpori calloso incumben-
tes, cerebri flacciditas, notabilis illius defectus.
- 6) His addimus senectutem, nimium somnum, ebrietatem,
præcipue si heluones poculis indormiant, veneris abu-
sum, qui quam obliuiosos reddat & stupidos, vtriusque se-
xus exempla testantur. *Vid. Frid. Hoffmanni dissert. de*
morbis e nimia & intempestiua venere oriundis. Halæ 1725.
- 7) Opii & aliorum narcoticorum inconsulta adsumptio etiam
huc referenda. Sic *Bonetus in addit. ad sepulchret. tom. I.*
lib. I. obser. II. de quodam meminit, qui post multum pa-
paueris rhœados vsum infatuatus & mortuus sit.
- 8) Tandem huc spectant: connata fatuitas, frequentes an-
xii terrores, spectrorum visiones.
- 9) Ex hisce læsionibus & aliis antecedentibus ac coniunctis
facile iudicare valemus, quod anima, tamquam causa ef-
ficiens, actus memorandi & reminiscendi exercere ne-
queat. Læsis enim instrumentis actio artificis impeditur.
2. Causæ melancholiæ, maniae & deliriorum febrilium.
- 1) Antecedentes & occasionales sunt
- (1) vel materiales
- a) Dyscrasia humorum & inprimis sanguinis spissi circa
venam portæ stagnatio, infarctus, incarceration, sta-
ses, ex mensium & hæmorrhoidum suppressionibus
originem principem sumentes.
- b) Hæmorrhagiarum artificialium consuetarum negle-
ctio. Exemplum maniae ex intermissione venæsectio-
nis videatur in *Ephem. N. C. dec. II. ann. IV. obs. X. p. 31.*
- c) Vi-

- c) Viscerum vitalium læsiones: scirrhi, vlcerationes & aliæ corruptiones. Huc ex *Sydenhami* obseruatione etiam pertinent febres intermittentes diuturnæ, præcipue quartanæ, mala scil. tractatione corruptæ. *Vid. huius Auctoris Opp. Constit. epid. p. m. 74.* Item secundum *Boerhaavii Aph. de cog. & cur. morb. §. 1093.* febres acutæ minus salutariter decurrentes.
- d) Veneris abusus. Conf. quæ *Eph. N. C.* loco cit. leguntur de viatore post nuptias vehementer maniaco.
- e) Philtra vario modo operantia. In his enim melancholiam, in aliis maniam producant.
- f) Vermes in cerebro, Conf. *Boneti anat. pract. tom. I. lib. I. sect. VIII. obs. 5.*
- g) Singulare est, quod *Galenus lib. de atra bile cap. III. f. m. 26.* de sectione varicum & hæmorrhoidum adfert, quod nimirum melancholiam induxerit isthæ operatio, quam ipse conspexerat.
- h) Diætâ insuper generando sanguini melancholico apta, a multis quidem recentioribus, quibus *Galenum* pressio pede sequi volupe est, causis melancholiæ & maniae adnumeratur; sed ingens illorum multitudo, qui eiusmodi diætâ vtuntur, & tamen melancholici non fiunt, de falsitate huius suppositi satis testatur. Referunt autem ad talem victum:
- a) ex *carnibus*: bubulam, caprillam, hircinam, maxime vero carnes asini, cameli, apri, vulpis, canum & limacum. Porro carnes huc trahuntur sale conditæ animalium tam terrestrium, quam aquatiliū, caseus vetus & alia.
- æ) ex *vegetabilibus*: brassicam, germina arborum, panem furfuraceum, lentesc, vina crassa nigra. Conf. *Galenus de loc. adf. lib. III. cap. VII.*
- (2) vel immateriales
- a) Hæreditaria dispositio.

- b) Meditatio continua & profunda de obiecto, quod firmiter animo infedit.
 - c) Speculationes trepidæ cum indignatione, ira suppressa, vindictæ desiderio, aut desperatione coniunctæ.
 - d) Curæ & angores propter comparandum victum aut commissâ grauiora delicta. Carceres.
 - e) Dolor & metus ex principum indignatione, iactura bonorum per incendia, rapinas, naufragia, veluti *Theod. Craanen in praxi cap. VI.* refert de mercatore, qui post mercium amissionem in melancholiam incidit. Huc pertinent: mors coniugum, filiorum, propinquorum, patronorum, contemptus & calumniæ, prostitutiones, proscriptiones.
 - f) Peruigilia varias ob causas inducta.
 - g) Spei, quæ nos tenuit, maximæ frustratio; adeoque omnium intentionum & cœptorum sinister euentus. Quo referas *repulsam*, quam sapius ferre coguntur iuuenes proci eorumque amariæ.
 - h) Terrores crebri & peiora in futurum minantia.
 - i) Incantationes & spectrorum visiones.
- 2) *Causa efficiens*
- (1) Secundum vulgares *veterum* traditiones est humor atrabilarius, seu intemperies calida & sicca, cui alii addunt venenatam seu malignam qualitatem.
 - (2) Secundum *recentiores*, veterum placita atrabilia retinentur, & nouo pigmento incrustantur. Credunt nimirum causam efficientem melancholiæ esse omneid, quod mobiliore humorum partes expellat, & immobiliore relinquens, humores crassos reddat; vnde spirituum animalium, domesticorum, siluestrium, & fibrarum motus peruersi, luminosi, tenebricosi, per lineam rectam, obliquam, vorticofam, suscepti; acidum porro turbatiuum, fixum, biliosum, exaltatum, quod
mentis

mentis alienationes producat, particulis mercurialibus depressis, eo plane modo, quo acetum fieri sibi concipiunt. De qualibus commentis *Stablius in diff. de animi morbis* adfirmat, quod utique proponenda non sint, ut forte risu excipiantur, cum illo indigna sint; sed ut serio animaduertatur, quam necessario de verioribus cogitandum sit caussis.

- (3) *Vera igitur causa efficiens est anima rationalis.* Licet enim huius substantia physice lædi non possit: quia tamen corporis necessitatibus præest, nec sine illo in vita naturali operari potest; ab illius quoque statu periculoso varie adficitur, atque illud vicissim diuersimode adficit, alterat, commouet, & tam in humoribus, quam motibus turbas excitat, prout proposito satis fieri posse credit. Per eiusmodi enim causas tam materiales, quam immateriales sensim inducuntur motuum vitalium perturbationes, anxia sollicitudo, manifesta contristatio, phantasie confusio, peruersum inde iudicium, erronea æstimatio, & insolitæ, miræ, desperatæ actiones: præcipue autem a talibus noxis, *intra* corpus exstantibus, occasionem sumit natura, analoga pericula, carceres, hostes, terriculamenta, insidias, persecutiones & instantes cædes *extra* illud confingendi, incusandi, propulsandi, euitandi. Ex hoc etiam fundamento mox latebras quærunt, arma parant, certamen inire gestiunt, fugam loquuntur.

3. *Causse erotomanie & furoris uterini.*

- 1) Vtriusque morbi causse ex iis, quæ supra passim dicta sunt, facile perspiciuntur. Ingens enim desiderium certi obiecti in utroque sexu profundas meditationes, viuidas præfigurationes, phantasie ludibriis varie exornatas excitat, fouet & tam diu conseruat, usque dum voti sui compos factum sit subiectum amans, per *erotomaniam* hætenus amens. Ceterum aulæ principum longe exquisitiorem huius morbi sciunt historiam, indolem, signa, causas, symptomata & therapiam, quam Medici, quibus inter

ter clinicas misérias consensendum est. *Conf. Ier. Loffii diff. de Erotomania Wittebergæ 1681.*

2) *Furor* autem *uterinus*, *hysteromania* seu *nymphomania* sexus feminini subiectis proprium est, & salacioribus præcipue evenit intensior iste libidinosi delirii gradus, qui ad actiones mirum in modum lascivas, feroces & prorsus detestandas compellit. Non semper autem ardens & effrenatum coeundi desiderium in causis est, sed aliæ quoque patheticæ animi commotiones hunc furorem excitare possunt. Quidquid vero sit causæ procacitatis, concitatur ubique per motus tales impetuosos vehemens sanguinis orgasmus & succedit œconomiae vitalis turbatio. Unde faciei rubor, oculi scintillantes, loquacitas, cantus, cibi potusque obliuio & ad masculi adspectum subinde nova exacerbatio vel deliquium syncopiticum. His porro accedit mensium retentio, aliquando largior profusio & testiculorum muliebrium monstruosa interdum inflatio. *Conf. Stahl's theoria p. 1420. Boneti anat. pr. lib. I. sect. VIII. obs. I.*

3) Alii quidem ex *materialibus* causis hos morbos explicare intendunt, & de femine in vasis spermaticis per acrimoniam accenso commentantur: sed parum fidei merentur.

4. *Noctambulatio*, *somnambulatio* seu *noctisurgium* respectu ætiologiæ suæ multum semper facescit negotii Medicis, illis in primis, qui placito illo, quod noctambulationis causa sit spirituum animalium irrequietorum excursio, contenti esse nolunt. Vnde *Musitanus* dicit: magnæ molis esse huius pathematis detegere causam. Siquidem, pro subiectorum diuersitate, vel sola intemperata phantasie actiuitas subest, vel materiales simul læsiones concurrunt, quæ tam in fluidis, quam solidis partibus vigilantiam & circumspectam observationem postulant. Speciatim vero causa

1) *remota* est exquisita per temperamenti rationem sensibilitas seu actiuitas.

2) *proxima* est vel consuetudo negotiis vacandi assidue & quæ
expe-

pedienda incumbunt, cum cura perficiendi; vel phantasiæ sub otiosa vita inconditus abusus.

3) *Causa efficiens* est ipsum principium mouens immateriale, quod sub sensuum externorum quiete sensibus internis abutitur, & secundum polymorphas præfigurationes tam insolitos actus in corpore instituit

4) *Occasionales*

(1) status plethoricus, nonnumquam hypochondriacus, in quo viscerum nobiliorum læsio vel iam adest, vel impendet.

(2) Hæmorrhoidum & mensium suppressio, veluti exemplis relectu dignis id comprobant *Collect. Vratislav.* vbi adolescentem sistunt noctu e lectu aufugientem; virum, qui interdum eques iter dormiens fecit, nec prius euigilauit, donec amici domum, ad quem profectus, intrasset. De virgine pariter somnambula referunt, quod instrumentum musicum scite pulsauerit, epistolam scripserit, obsignauerit, hospitem quasi se visitantem sibi finxerit, humaniter eundem exceperit, & honorificis compellationibus iterum a se dimiserit. *Conf. Io. Bohmii diss.* in qua casus ægri *somnambulationis* morbo laborantis resolutus sistitur. *Lipsiæ 1717.*

(3) Pauperies & inquieta sollicitudo de sustentanda vita.

(4) Multorum conatuum & moliminum, quæ effectui danda sunt, in mente volutatio. *Wann der Kopf von mannigfaltigen dессеins und projecten voll ist.*

5. *Causa nostalgicæ*, seu ardentis desiderii, ex oris peregrinis in patriam redeundi

1) *remota* est peculiaris sensibilitas & patriorum institutorum, quæ sola placent, reminiscencia.

2) *proxima* est displicencia morum, victus, conuersationis & aliorum, quæ in aliis regionibus obtinent. Vnde inquietudo & susceptæ peregrinationis pœnitencia, adeoque amissi boni sollicita præfiguratio, & anxium patriam

M m

repe-

repetendi desiderium cum extremo præsentis status tædio coniunctum. Sie haben nicht Lust das geringste vorzunehmen, sondern sitzen immer und speculiren. Sub inualescente hoc tædio notabilis quoque vitalium actionum languor succedit; hinc impuritatum coaceruatio & nova occasio ad maiorem sollicitudinem & ad febriles motus expurgatorios, noxæ recens contractæ destinandos.

6. *Caussæ choreæ S. Viti* nostro ævo plerumque observantur *materiales*; quamvis non levis suspicio subsit, sæpe quoque fuisse *imaginarias*, ut infra in *Obs.* dicetur. Morbus autem, consentiente schola medica, convulsivus est, qui non solum saltandi desiderium fere insatiabile inuoluit, sed varias quoque capitis motitationes, brachiorum, pedum & totius corporis agitationes inducit, cum manifesta fatuitate, in qua risus & fletus frequens vicissitudo & insolitæ prorsus gesticulationes observari solent. Scenam hanc ante plures annos aperuit virginum quadriga, quos tamen sanatas per naturæ & artis subsidia vidimus. *Conf. Greg. Horstii Opp. tom. II. lib. II. obs. 45. Act. med. Ber. Dec. I. Vol. II. p. 54. Pelargi Eteodrom. III. p. 289. 850.* Exemplum vero cursitationis, pernici subsultu per aliquot dies & noctes peractæ, refert *Tulpius lib. I. obs. 16.* tamquam testius *αὐτοπῆς*. Mulierem vero tali insania correptam & per integrum ferme mensem saltantem adnotavit *Platerus in obs. & Io. Rud. Camerarius in memorab. Cent. XI. obs. 85. § 87.*

Caussæ occasionales esse solent vermes, retrocessio efflorescentiarum cutanearum, transpirationis suppressio & mensium ataxiæ. Ceterum *conf. tab. de spasmodis & convulsionibus.*

7. *Caussæ tarantismi, cynanthropiæ, lycanthropiæ.*
 1) *caussa proxima* per tarantulæ ictum aut canis vel lupi rapidi morsum satis manifesta est.
 2) *formalis*: materiæ subtilis valde agilis per ictum aut morsum communicatæ, per intestinam fermentatiuam commotionem ad nocentissimum statum seu veneni formam redactio, massæ sanguineæ intimior insinuatio & ad præcipitem corruptionem dispositio & inchoamentum.

3) Vn-

3) Vnde natura, tamquam caussa efficiens a damno accepto extreme anxia, consilii inops & valde trepidans, æque facile ad motuum exacerbationes ac ad eorundem abolitiones prona obseruatur. Confuse enim actus vitales & morales sub hoc periculo administrantur. Licet autem etiam in his desperatis casibus bona naturæ intentio sit, corpus quoquo modo conseruandi, therapeuticae tamen ipsius inuentiones a norma salutari aberrant, finemque suum non adsequuntur.

VI. OBSERVATIONES.

1. Morbi animi, in se considerati, medicinæ quidem obiectum non constituunt; quia vero sæpissime e vitio corporis seu præternaturali tam solidarum, quam fluidarum constitutione initia sua sumunt, aut e caussis moralibus orti vitalem quoque œconomiam turbant & sanitatem grauiter lædunt: hinc iure in eorum ætiologiam inquirat *Pathologia*, quemadmodum de eorum medela sollicita esse solet *Therapia*.
2. *Memoriæ debilitatem* ab hominis natiuitate manifestam, sine ratiocinantis facultatis læsione obseruare, vix licebit. Sed versam in vicem sæpius deprehendimus congenitam *morosin*, quæ, vti iudicii & phantasie deprauationem inuoluit: ita & memoriæ defectum abunde prodit. Causa autem vtriusque mali, veluti *Paul. Aegineta lib. III. cap. XI.* ad mentem veterum indicat, cerebri nempe nimia humiditas, æque dubia est, ac illud adsertum, quod humidum & frigidum *lethargi* existat fundamentum.
3. *Melancholiam* & *maniam* vernali & autumnali tempore facilius, quam alias, oriri solere, *Hippocrates sect. III. aph. XX. XXII.* docuit, quoniam in climate suo ita accidisse obseruauit. Cum vero in temperatis nostris regionibus aliter eueniat: caussis occasionalibus supra non inseruimus. Aetiology interim, cur hisce tempestatibus in melancholiam incidere homines possint, longe alia est, quam illa, a fermentorum defensoribus adlata; opinantur nimirum, fermentum, quod tota hieme quasi emortuum delituerit, tempore verno

per nouam fermentationem produci, & per energiam suam coagulantem sanguinem spissum & melancholicum reddere. Atque hoc accidere, aiunt, in æstate, in qua partes spirituosæ, ac tenues per iugem & auctam transpirationem auolent, vt necessario sub auctumnum melancholia aut insania ingruere debeat. Sed qui congestionum doctrinam, theoriam de aëris & tempestatum efficacia in corpus humanum & pluribus consuetum regimen rite ponderat; alias subesse deprehendet rationes *Conf. Conspect. Hygieines lib. II. & supra tab. de congestionibus.*

4. Licet melancholiæ & maniaë causæ satis inter se conspirent: melancholicus tamen cum maniaco confundendus non est. Ille enim mitius delirat, sine furore, & pro temperamenti differentia vel hilaris est, & vbiuis locorum se se immiscere cupit, vel tristis, anxius, sollicitus, taciturnus, agit, hominum consortia auersatur & raro eo audaciæ procedit, vt vim aliis inferre decernat. Maniacus autem, idiopathice talis, contrario modo agit, vti prolixè in *Consp. med. tab. CXXIII.* indicauimus. Valet de his *Celsi descriptio lib. III. cap. XVIII.* vbi alios commemorat tristes, hilares alios; alios qui facilius contineantur & intra verba desipiant; alios qui insurgant & violenter quædam manu faciant. Et de his porro subdit: quod alii nihil nisi impetu peccent; alii vero artem adhibeant, summamque speciem sanitatis in captandis malorum operum occasionibus præbeant.
5. Variæ vero sunt melancholicorum & insanientium actiones; interdum miserandæ, ridiculæ; sæpe vero impudicæ, periculosæ, truculentæ. Quæ quidem omnes videntur absurdissimæ: at si debite ponderemus temperamentum, prædominantes adfectus animi, aliaque momenta moralia antegressa, tunc illas tam incongruas & rationi contrarias non esse deprehendemus, siquidem hypothesei seu primæ ideæ, in animo delirantis firmiter radicatæ, ac speciali obiecto, circa quod hoc vel illo tempore occupatur, apte satis respondent, licet eos in quibusdam minus acute agere palam sit. Obseruauit hoc præter *Stahlum in theoria p. 1424. & diss. de animi morbis §. XX.*

§. XX. etiam *Francisc. Valleriola*, celebris quondam *Taurinensium* doctor.

6. Ita si quis, ex male concocta superbia, potentem se putet regem aut principem; nihil mirum, si imperiosum, iracundum & truculentum se præbeat erga obloquentes, immorigeros, irrisores & contemtores. Pariter qui e litterariis coaceruationibus, ingenii & memoriæ vires supra modum lacerassuerunt, ac eruditorum primos se opinantur: ii indignabundi sunt, fastuosi, magniloqui, impatientes; & quo maiorem iniuriam sibi, tamquam eruditis sine pari, fieri credunt: eo ferociore euadunt.
7. Eadem est ratio illorum, qui neminem vel eminus adpropinquantem ferre volunt, quia vel vitreos, vel, vti *Galenus* obseruat, testaceos se esse firmiter persuasi sunt. Hinc clamore & mira gesticulatione accedentes a se abigunt. Alii ignem & solem angue peius fugiunt, quia se butyraceos esse dicunt, & colliquescendo perire detrectant. Ita lotium reddere subinde recusant, ne diluuium aliquod excitent. Forte quia feri in corpore abundantis ideam & suffocationis periculum in animo volunt. *Conf. Teichmeieri diss. de delirantium furore & dementia Ienæ 1733.*
8. In maniacis speciatim obseruari meretur singularis illa circumstantia, quod, licet febriles commotiones non concurrant: illi tamen tanto caloris robore polleant, vt sæpenu-mero enorme frigus perpetiantur, neque tamen inde per- niones reportent, aut sphacelum incurrant. Ita notus est infelix quidam maniacus, cuius abdomini miles ebrius vulnus amplum inflixit, ex quo dolorem non percepit læsus, sed illico post deligationem fascias soluendo splenia cum emplastro abiecit, atque seminudus, vt antea, per aliquot annos superstes palatus est.
9. Ratio huius phænomeni minor principii vitalis sensibilitas, esse videtur, qua per externos sensus obiecta percipiendi abstrahit & speculationi intente nimis se adplicat. Quo maior vero sensationis neglectus est, eo vehementiores sunt ipsi motus vitales, secundum intentiones cerebrinas auda-

cia & animositate suffulti: vnde extraordinarius partium calor & perpetua noxarum, extrinsecus lædentium, depulsio, resistentia & profligatio.

10. Ceterum in delirantibus rationem lædi per sensuum internorum læsionem, tam certum est, vt nemo tam facile contrarium adserere ausit. Pauciores vero, qui ob solam imaginationis læsionem, *manente ratione integra*, aliquem delirare posse, opinati sunt, illos iam refutauit *Paul. Zacchias in Quæst. medico-leg. lib. II. tit. I. quæst. 4. collata diff. Christ. Thomasi de præsumptione furoris atque dementia §. XX & XLV.* Ansam paradoxæ adserctioni dedit *Galenus lib. de symptomat. differentiis cap. III. f. m. ii.* dum exemplum narrat de *Theophilo Medico ægrotante*, qui scite disputare, & cum visitantibus ipsum doctos sermones miscere valuit, nihil adferens, quod vilo modo delirium argueret. Hoc solum adstantes impense rogabat, vt tibicines, qui angulum domus, in quo ille decubuerat, occupassent & noctu diuque assidue pulsarent, protinus eiicerent, quo quietus & ab instrumentorum strepitu liber agere posset. Imo sanus factus, tædii a tibicinibus creati meminit, &, quæ quisque adstantium ad se dixerit, repetiit. Verum enim vero, hunc casum euincere contrarium in aprico est.

11. Vtrum præterea melancholicos delirantes catenis vincire, carceribus includere, fustibus cædere, proscribere, aut per carnificis manus occidere conueniat? Hic quidem non expediemus, ne therapeutica pathologicis miscere videamur. Interim pauperem quemdam melancholicum ad supplicium ita raptum & capite plexum commemorat *Stablius in diff. de animi morbis §. XLV.* vbi facinus illud nefarium serio detestatur & saniora suppeditat. Hinc & *Thomasius* pernegat, delirantem quemquam ad sanam redire posse mentem, si vinculis coërcitus detineatur, in primis cum vel opum diues, vel ditionis alicuius dominus fuerit. Quia modus tractandi & ratio status illorum, qui dominio spe succedendi inhiant, id omnino prohibent. De rustici autem vel ciuici ordinis hominibus, qui benignius habitū coniugum aut liberorum curæ relin-

relinquuntur, restitutionem facilius concedit. *Vid. citata diff. § XIV. Halæ 1719. edita.*

12. De tali medendi methodo, delirantibus adplicata, valet sententia *Stablii*: quod scilicet maxime sit ambiguum, utrum stultior sit, stultus ne confessus, an reliqui adeo stulte cum ipso procedentes. Interim hic non audiendus est plebeius rumor, ac si peculiaris malignitas vinculis inesset, quæ delirantes plane furiosos reddere valeret, cum æstimatio moralis, terror, pudor ac tristitia, in lucido, quod aiunt, intervallo miseros corripiens, id efficiat & tantopere ipsos percellat, ut nova eaque longe vehementior sequi debeat exacerbatio.
13. *Furor uterinus* sæpius corripit cælibes salaciores, otiosas & venereis speculationibus indulgentes: interim non desunt etiam exempla earum, quæ in matrimonio viuentes idem malum incurrunt. Casus notabiles videantur in *Matthæi de Gradibus consil. LXXX. f. m. 71. Greg. Horstii Opp. tom. II. lib. II. obs. 28.* Ceterum attentione digna sunt, quæ *Plutarchus* de vxoribus *Lugdunensium* & *Milesiorum* refert, quod veneris adpetitu vehementius aliquando percitæ, neque desiderium suum cuiquam aperire ausæ, cateruatim in flumina ac puteos se dederint præcipites. *Conf. Io. And. Fischeri diff. de furore uterino Erford. 1720.*
14. *Somnambulatio*, quia omnino morbus habetur; in pathologia quoque merito sibi locum vindicat. Ex quo autem fundamento aliqui pro pathemate naturali venditare voluerint, nullo modo perspicimus.
15. Qui vero fiat, ut noctambuli periculosa loca, ad quæ vigilantes ne cogitando quidem adpropinquare audirent, tam impune transcendere & præcipitia reptatu difficillima superare possint, multum disquiritur. Aliquid lucis mutuabit phænomenon ex illis, quæ paulo ante *obs. 9.* iam monuimus. Paucis interim notandum, quod phantasia, quæ in his subiectis sine distincto ratiocinio & sine rerum, quæ fieri vel non fieri possint, comparatione, sola agit, quævis molimina, tamquam effectu facillima, sibi præfiguret. Hinc metus

tus absentia & sensuum externorum feriatio efficiunt, vt coeptis tantum roboris atque dexteritatis accedat, quantum ad patrandas tam miras & portentosas actiones sufficiat.

16. Infantes, lunæ radiis expositos, tandem euafuros esse somnambulos, vulgo quidem dicitur, sed vanæ opinioni innitens traditio est. Penitioris vero indagatione inquirendum esset in illud adsertum: quod nimirum somnambulorum musculi sentiant, non vero eorundem cutis.

17. *Nostalgia* quam iuste ad animi morbos referatur, vel inde coniici potest, quod *Heluetii* eius paroxysmo corripiantur, si modo certæ cantilenæ tonum, cui aures in patria adsueuerunt, audiant. Vnde in castris Germanorum militum, quibus etiam *Heluetii* mixti fuerunt, vetari debuit, ne quis fistula canens eundem tonum præcinat & aduenis *nostalgia* paroxysmum excitet. *Vid. Collect. Vratistlauenfes.*

18. *Chorea S. Viti*, quæ etiam saltus *S. Modesti* audit, cum *Tarantismo* passim ab auctoribus confunditur, sed quia in illa non præcedit animalis aculeati ictus, uti in *tarantismo*, tum pro vno eodemque morbo haberi nequit. Cur autem is morbus saltus *Viti* dicatur, de eo obseruandum, quod superstitio & idololatria quorundam *Sueuiæ* incolarum Medicis supeditauerit occasionem, vt morbum hunc conuulsium, qui subinde per cursus & saltus se manifestat, ita adpellare voluerint.

19. Crediderunt nimirum idololatriæ cultores, se ope huius idoli, cuius nomen in fastis, veluti sancti alicuius viri, notatum legitur, sanos & incolumes viuere posse per integrum annum, si mense Maio dona obrulissent, & ad eius sacellum noctu diuque tamdiu saltassent, donec mente perturbati ad instar ecstaticorum conciderent. Quibus peractis domum se recipiunt & ex voto viuunt. Maio autem iterum adpropinquante membrorum inquietudinem persentiscunt & varie torquentur, vt de nouo, si rectius valere velint, ad saltationis ædiculam se conferre cogantur. Tanta phantasie & adsuetudinis vis est.

Unable to display this page

nedum aliis, satisfacere potuit: cum in primis notissimum sit, quod singulis annis paroxysmus redeat, usque dum omnes reliquæ veneni, seu potius ideæ de pristino veneno, e corpore eliminatæ fuerint.

24. Tandem notatu dignum est, quod non quivis instrumentorum concentus musicus, sed certus tantum delirantibus placeat, qui *Tarantella* seu *Aria Turchesa* vocatur. Quando enim alio tono aures adfectuorum replere sustinent fidicines; tunc illico cardialgia & dirorum symptomatum syndrome corripuntur tamdiu, donec priorem sonum lædenti, ut aiunt, tarantulæ gratiorem percipiant. *Vid. Valentin. Mus. tom. I. p. 514.*
25. *Cynanthropia* ob singularem liquidorum auersationem *hydrophobia* dicitur, item *lycanthropia*. Licet autem cum acutissima febre complicata sint deliria: tamen nihil lucis ex hac circumstantia peti potest, ad explicandam tam celeriter agendi energiam. Vnde *Stablius*, cum nec natura, nec ars methodica suppetias ferre possit, sed simplices empiriæ experimentum hic valeat, vix medicæ theoriæ verum obiectum esse ista pathemata censuit, in *theor. p. 1426.*
26. In causas, quæ canes deliriosos reddunt, fusius inquirere præter institutum quidem est: non tamen prætermittenda est historia canis rabidi, globo traiectioni; cuius cerebrum, adnotante *Boneto in anat. pract. lib. I. Sect. VIII. obs.* vermibus refertum & in fauam disfluens sectione repertum est. Ita luporum rabidorum renes serpentes alere e *Collect. Vratilau.* discimus.
27. Dum vero in pathologia de rabie canina & lupina tantum agitur, nemo cogitet, ac si solius canis & lupi rabidi morsus tam noxii atque deleterii sint; nam & aliorum animalium vulnerationes, morficatim factæ, eundem effectum in corpore humano interdum exferere solent.
28. Ita rabiem e morfu galli gallinacei refert *Ettmüllerus in colleg. pract. f. m. 885.* & idem accidere solet illis, qui a furente vipera, fele, vulpe, simia, cercopitheco, sue, boue, equo, asino, mulo, camelo, leopardo, vrsu aut homine demorfi sunt.

sunt. Quo pertinet mater illa, quæ a morfu filiolæ epilepticæ facta est hydrophoba. *Conf. Io. And. Fischeri διασύνψις veneni canis rabidi Erford. 1725. & Io. Bapt. Scaramucci ad Magliabecchium scribit: se iuuenem XXVII annor. vidisse, ira valde percitum, qui præ indignatione proprium digitum mordendo confestim hydrophobus euaserit. Vid. A. N. C. Dec. III.*

29. Quamuis autem rabiem plerumque præcedat morfus: tamen subtiliores adhuc supersunt modi, quibus contagium mumiale specificum, vti *Wedelius vocat. in diss. de hydrophobia Ienæ 1695.* seu venenum animalis rabidi communicari & propagari potest. Et quidem

1) per *inspirationem aëris*, qui cadauer ex rabie necatum ambit. *Vid. obs. Boneti supra num. 26. Sic Ettmüllerus tom. II. part. I. artic. IV. ex Bartholino refert, feminam rabie canina correptam, quæ alii hydrophobæ vomenti propius adstiterat.*

2) per *attactum* animalis rabidi; quale exemplum *Matthæus de Gradibus consil. CI. f.m.96.* de viro quodam primate communicat, qui manum ori rabidæ caniculæ imponendo quarto die post, tristitia rabiei præludia coeperit.

3) per *comestionem* lactis & carnis bestię a rabido cane demorsæ. Funestam historiam recenset *Pet. Borellus cent. I. obs. 75.* vbi plures horrenda hac rabie correptos testatur, qui carnem suis a cane rabido demorsæ, gustarunt. *Conf. Fr. Hoffmanni med. rat. syst. tom. II. p. 176. §. VIII.*

4) per *solam reminiscentiam.* Ita *Collect. Vratislav.* mentionem faciunt viri, qui post annum interuallum lapidem præteriens, iuxta quem superiori anno rabidus canis ipsum momorderat, de nouo rabie correptus est.

5) per *oscula* a rabioso patre accepta, liberi quoque in rabiem acti sunt. *Vid. Iul. Palmarius de morbis contagiosis.*

30. Sed longe maiorem attentionem merentur illa exempla, quæ hydrophobiam homines inuasisse demonstrant, sine prægresso

so morfu, attactu, aut vilo commercio cum rabido animali. Ita

- 1) obseruati sunt quidam melancholicorum, qui nullius generis liquores ob singularem hydropobiam videre, nedum degustare potuerunt. *Conf. Bern. Albini diff. de hydropobia thes. XI. Francof. 1687.*
- 2) Ex terrore in hydropobiam incidit mulier quædam, cui fortuito extra urbem semel pernoctandum fuit. Referente *Platero in obseruationibus.*
- 3) In febribus malignis liquidorum auersationem subinde obseruarunt *Salmuth, Marcellus Donatus, Ios. de Aromatariis & alii.*
- 4) Vteri morbis superuenisse hydropobiam adnotauit *Senertus*; & grauidam sine manifesta causa in hoc malum incidisse scribit *El. Camerarius in diff. Taurinensib.*
- 5) *Eph. N. C.* pueri XV. an. mentionem faciunt, qui farinaeos pastillos, nimis calentes, auide deglutiens & glaciale aquam superbibens, tertio die hydropobia correptus sit.
- 6) Anno 1719. mense Febr. *Schneebergæ* hydropobia quasi epidemice infantes inuadens obseruata est. *Conf. And. El. Büchneri diff. de rabie canina ad mentem celeberrimorum quorundam nostræ ætatis virorum considerata. Erford. 1726.*
31. Vti ceterum pleraque in hoc delirii genere admodum perplexa sunt: ita & hoc non minorem admirationem excitat, quod insignia interualla intercedere soleant, inter ipsum tempus, quo vulnus inflictum est, & inter hydropobiæ eruptionem. Solet enim corripere hæc liquidorum auersatio post quartum a morfu diem, post duas, sex, septem hebdomadis; post menses quatuor, sex & plures immo post annos septem, duodecim, octodecim, triginta, &, vt *Alzaharaius* prodit, post quadraginta. *Vid. Pet. Borellus cent. 1. obs. 74. Phil. Eyselii diff. de hydropobia §. XXI. Erford. 1705.* Ex quibus obseruationibus aliqui argumentum desumunt pro stabilienda materia variolosa, a natiuitate in corpore profundius

fundius delitescente, quam per fermentationem post multos tandem annos, perfractis carceribus continentibus, vim suam exferere credunt. *Conf. Theod. Craanen prax. med. ref. p. m. 136.*

32. Inter symptomata rabiei, præcipuum & maxime intricatum est ipsa hydrophobia, quæ *cynanchen* seu anginam cum ardente siti & extrema potulentorum auersatione coniunctam habet, adeo, ut ne proprias quidem lacrymas ferre possint rabiosi. Si vero ponderemus, faucium adesse inflammationem, quæ per se iam suffocationem minitatur; minus videbitur mirum, si ægri, urgente siti posthabita, potum tantopere desideratum præ metu præsentissimæ suffocationis nihilominus cum tremore exhorrescentes detrectent. Cuius rei exemplum notatu dignum *vid. in Tulpii obs. lib. I. obs. XXI.* Occurrunt interim nonnumquam, qui parcius bibunt, sed tamen intereunt.
33. Quamvis cynanthropia omni iure deliriis acutissimis accenseatur: tamen offerunt se passim subiecta, quibus mens per interualla integra rediit. Nota est virgo *Patauina*, quæ cedente paroxysmo impense rogauit adstantes, ut arctius ipsam constringerent, ne reuertente exacerbatione, cum qua mordendi furor simul inualescit, quemquam læderet. *Vid. Io. Rhodii Cent. I. obs. 46. Eph. N. C. Dec. II. an. IV. obs. 79. p. 164. Zacchias in Quæst. med. leg. lib. II. tit. 1. quæst. 17. f. 191.*
34. Deliria tandem in morbis occurrentia, non tantum in febribus acutis aut subinde in intermittentibus obseruantur, sed aliis quoque læsionibus superueniunt, quales sunt: inflammationes partium, contusiones, luxationes, sphacelus. *Conf. Teichmeieri diff. supra allegata.*
35. *Mania* ex philtro huc quoque referri solet ab aliis; sed eius mentio iniicietur in tabula sequente, in qua de casibus quibusdam reseruatis seu fortuitis, ad praxin extemporaneam pertinentibus, tractare constitutum est.

TABVLA XVI.
DE
CASIBVS RESERVATIS.

I. **DEFINITIO.**

Casus reservati sunt morbi plerumque fortuito subitoque euenientes, qui ad certam & vsitatam morborum classem ordinarie referri non solent; licet vel motibus auctis, vel turbatis, vel deficientibus generatim adnumerari possent.

II. **DIFFERENTIA.**

1. Si scire quis cupiat numerum illorum morborum, qui ad casuum inopinatum classem referri debeant; respondemus, quod secundum arbitrariam methodum quidam liberaliores, quidam autem parciores sint in eiusmodi casibus adculmandis.
2. Nos *sex* tantum hic tractabimus; cum de non nullis aliis alibi iam actum sit. e. g. tab. præcedente.

III. **CASVS IPSI.**

A. **VENENUM**

1. *Definitio*

Venenum est materiatum deleterium, quod plerumque exigua quantitate, & citra proportionatam violentiam, sensibus manifestam, vitalem œconomiam breui temporis spatio intime pervertere & ita destruere solet, vt inde, nisi festinatum sufficiensque auxilium feratur, vel mors, vel fonticum & irreparabile partium internarum læsio succedat.

2. *Differentia*

- 1) *Venenum* ancipitis notionis vox est, perinde ac *valetudo* apud Latinos, & *pharmakon* apud Græcos. Hinc venenum datur

(1) bo-

- (1) *bonum*, quod idem significat ac medicamentum. Ita e. g. *Lucanus lib. VIII.* faciem vulneribus defœdatam infuso *veneno* i. e. medicamento traumatico, solidatam scribit; & *Plautus in Pseudolo act. III. Scen. II. v. 80.* de *Medea* refert: quod senem *Peliam* fecerit adolescentulum per sua *medicamenta* & *venena*. *Plinius hist. nat. lib. VII.* omnibus hominibus contra serpentes inesse dicit *venenum*, seu succum abstergendo & diluendo veneno nocenti aptum.
- (2) *malum* seu *nocens*, de quo valet *definitio*, quodque hodie semper intelligitur, sicubi de veneno differendi occurrit locus.
- 2) Si superioris ævi, aut paulo antiquiores consulamus artis doctores: tunc eos in significato laxiori veneni vocem usurpareprehendimus. Ita *Rodericus & Castro lib. I. cap. VI. in Medico Politico* venenum id esse tradit, quod dissidio & inimicitia naturam nostram depeculetur. *Iou- bertus dec. II. paradox. X. f. m. 147.* illud proprie venenum vult, quod intra corpus adsumtum ita eius naturæ repugnet, ut ab ea vinci eique adsimilari non possit, sed e contrario immutet.
- 3) Atque secundum hunc respectum a recentioribus omnino differunt, qui venenis semper lethiferam vim adscribunt, licet repentina mors maturo auxilio impediri possit; quam quidem & veteres concesserunt, non tamen de veneni essentia esse existimarunt, ut necessario interimere debeat. Vnde enata est differentia venenorum,
- (1) quæ absolute necant & *θανατοφoρa* audiunt.
- (2) quæ insaniam aut fatuitatem conciliant.
- (3) quæ sine læsione substantiæ corporis varios motus & mira phænomena producant.
- (4) talium rerum, quæ venena quidem non sunt, adsumpta tamen vel adplicata vitam auferunt, ut vitrum, ex mente veterum lactucæ succus ob nimiam frigiditatem perniciosus, spiritus ardens copiose ingurgitatus, cibi in se quidem laudabiles, ob peculiarem autem quorundam

rumdam idiosyncrasiam deleterii, aqua frigida corpori calenti superfusa, medicamenta emetica & cathartica draffica, de quibus *Vid. Hoffmanni med. rat. syst. tom. II. cap. V. VI. VII.* Atque ex his intelligi potest mens antiquorum, qui latiore sensu venenum descripserunt.

4) Porro venena alia sunt,

(5) quæ tota substantia, vt aiunt, nocent, e.g. napellus.

(2) alia, quæ solis qualitatibus venena fiunt, & secundum quatuor primas proprietates vel

a) nimium calefaciendo, vel

b) infrigidando, vel

c) exsiccando, vel

d) humectando nocent.

5) Ratione *modi operandi* ita differunt, vt

(1) hæc putrefaciendo;

(2) ista corrodendo, inflammando, exulcerando;

(3) illa stupefaciendo, coagulando;

(4) alia suffocando & quasi strangulando interimant.

6) Ratione *modi administrationis* nocent

(1) per os adsumta.

(2) per ictum aut morsum communicata,

(3) per solum contactum.

(4) per olfactum.

(5) per visum.

(6) per auditum. *Conf. Laur. Ioubertus dec. II. paradox. X. Paul. Zacchias Quæst. med. leg. lib. II. tit. II. quæst. 2.*

7) Ratione *originis* venena dantur

(1) ex *mineralibus*: cobaltum venenum natium, arsenicum, mercurius sublimatus, vitrum & butyrum antimonii, mercurius viuis in spiritu acido solutus, aqua fortis, aqua regia, oleum vitrioli, & secundum quosdam adamas.

(2) ex *animalibus* plures serpentum species, quas Zoologi & hist. nat scriptores & *Observationes itinerariæ* supeditant. Lepus marinus, phalangium, vipera, scorpius.

(3) ex

(3) *ex vegetabilibus* : napellus, helleborus albus, datura, folanum furiosum, colchicum, cicuta aquatica, euphorbium, esula, yucca, opium, hyosciamus, & certæ fungorum species.

8) *Ratione vehementiæ alia*

(1) vel tam repentinæ sunt efficacix, vt cito intermiant,
 (2) vel tardius deleteriam edant virulentiam : vnde *temporaria* audiunt. *Conf. Conspect. med. tab. CXXX. C. G. Stenzel de venenis terminatis & temporaneis Wittebergæ 1730.*

9) *Præterea venena sunt*

(1) vel fortuito adsumta
 (2) vel dolose propinata
 (3) vel miasmata partim intra corpus genita, partim extrinsecus illata per contagium.

10) *Quæ adhuc supersunt differentix, arbitrariæ sunt, secundum quas diuidi solent in venena*

(1) *natura talia & per accidens ita facta.*
 (2) vel secundum *totum & secundum partem* : prioris exemplum præbent cantharides ; posterioris : cerebrum felis.
 (3) ita alia statuuntur *cordi inimica*, alia *cerebro perniciofa*.

2. *Signa.*

Signa cum viginti in *Consp. med.* exhibita sint ; ad repetenda illa tirones eo ablegamus.

3. *Subiecta.*

De subiectis pariter nihil monendum restat ; siquidem quilibet homo, cuiuscumque ætatis ac sexus fuerit, veneficio lædi aut occidi potest.

4. *Causæ.*

1) Quando venenum, tamquam *caussa materialis*, cum corpore communicatum est : tum omnium motuum, inprimis vitalium, turbatio contingit.

O o

2) Na-

Unable to display this page

(2) *Naturalia*

- a) *connata* sub quibus tam formæ externæ pulchritudinem, quam internorum humorum constitutionem, in duobus indiuiduis conspirantem, intelligunt; unde animorum oriri possit inclinatio & consensus.
- b) *arte parata*, quæ ex ingredientibus naturalibus conficiuntur, modo naturali agunt, & determinati subiecti amorem inducunt.

(3) *Præternaturalia*. Hæc sunt pharmaca ex tribus naturæ regnis quidem desumpta, sed modo prorsus præternaturali operantia. Vnde, amoris loco, dira sæpe symptomata, motuumque extremæ perturbationes & philtromania sequuntur.

(4) *Magica & magnetica*; quæ iterum duplicis sunt generis: partim enim superstitio & incantationes per signa, verba & actus perpetrandæ, partim magica materiarum naturalium adplicatio & præparatio eorum fundamentum constituunt.

4) *Ratione originis habentur philtrea*(1) *Animalia*

- a) ab homine desumpta
- b) ab aliis animantibus, e quibus vel internæ, vel externæ partes ad nefarios vsus adsciscuntur.

(2) *Vegetabilia*. Quæ explicatius tradere non conuenit, ne maleficia docere velle videamur.

(3) *Mineralia varia*, vario modo paranda & adplicanda.

5) *Ratione finis*

(1) Alia amorem inducunt *inter homines*

- a) diuersi sexus, aut eiusdem.
- b) inter subiecta antea sibi mutuo grata vel ingrata.

(2) Alia *inter hominem & animal* inclinationem conciliant. Ita Io. Hartmannus Marpurgensium quondam professor medicus passerulo capto philtrum puluerem sub esca

exhibuit, tanto cum effectu, vt auis posthac non modo in museo ipsi adhæserit, sed etiam ægrotantes visitantem iugiter comitata sit. Huc porro pertinet *Helmontii* experimentum a se ipso in canicula factum *Bru-xellis*, vbi pedem illius comprehensum in manu sua tantisper detinuit; quo facto, animal illico relicta hera, peregrinum & numquam antea visum *Helmontium*, secutum est, neque interdiu, neque noctu illum deseruit.

6) *Ratione effectus*

- (1) Quædam ita operantur, vt vim ultra dies aliquot non exserant.
- (2) Alia amorem inductum sine corporis detrimento & sensuum internorum læsione diutius conseruant.
- (3) Alia contra pessima quæque consecretaria & magna mala excitant; e. g. hæmorrhagias per os & aures, ranarum & limacum deiectiones, obliuionem, lepram.

3. *Signa.*

Signa varia habentur, de quibus vid. *Consp. med. tab. CXXVIII.*

4. *Subiecta.*

Subiecta determinari curate nequeunt. Accidit enim, vt non modo nauci homines cum sui similibus conuersantes hoc periculum incurrant, sed etiam innocentissimis subinde per diaboli mancipia tales struantur insidiae. Exempla habemus passim in doctoribus ecclesiasticis, quorum zelus scorta quædam eo permouit, vt clam exhibito philtro, vindictam fumerent ab iis, qui veritatem dicendo, lasciuiam publice detestati sunt. Idem nonnumquam euenire solet peregrinantibus.

5. *Causse.*

- 1) *Causse materialis* e *num. 4. diff.* abunde cognosci potest.
- 2) *Causse formalis* quæ simul verum operandi modum secundum omnes philtro-*rum* species manifestum redderet, a *priori* ita demonstrari nondum potuit; quidquid tentaerint philosophi ac medici, vt verum inde conceptum formare,

mare, nexumque inter causſam materialem & notabiles effectus perſpicere licuiſſet. Quæ enim circa philtorum indolem explicandam paſſim adferunt, plures habent difficultates, quas hoc loco enumerare nihil attinet; a poſteriori autem tantum eluceſcit, quod philtra plerumque naturæ maximopere ſint aduerſa, quia tam vehementes ac impetuoſos motus, fonticasque actionum vitalium & rationalium perturbationes conſequuntur.

- 3) *Cauſſa efficiens* omnium præternaturalium motuum, qui poſt exhibitum philtrum obſervantur, eſt ipſum principium agens rationale, quod damnum ex philtri maleficio iam contractum, vel proxime impendens cum ſumma auerſatione perſentit, & omnibus viribus ad læſiones auerſendas noxamque expellendam ſe conuertit. Licet autem varia molimina & arma huic hoſti opponat, raro tamen finem adſequitur.
- 4) *Cauſſæ occaſionales*. De his prolixè agendum non videtur; omnibus vero commendanda eſt medicina illa vniuerſalis, ad omnia utilis, nimirum *εὐαγγελία*, remedium contra quasvis Satanæ eiusque famulitii energieas efficaciffimum quidem, ſed paucis familiare.

C. FULMINE TACTI.

1. Definitio.

Fulmine tacti eſſe poſſunt omnis ætatis ac ſexus homines, quos fulmen vel ſubito occidit, vel ad tempus attonitos & quæſi mortuos efficit.

2. Differentia.

- 1) Medicina non mortuis ſed viuis deſtinata eſt: hinc in Therapia non tam de fulmine occiſis ſolliciti ſumus, quam de iis, quos fulmen ſeu ignis poſt emicans fulgur cum ingenti fragore ſeu tonitru e nubibus erumpens, quocumque modo læſit, in pathologia autem ad ipſos vſque mortuos nos extendimus, quo nexum ætiologicum perſpicere queamus.
- 2) Ipſas ceterum læſiones, a fulmine metuendas, in tres partemur claſſes.

- 1) *prima* comprehendit molestias transeuntes, quas in quouis alio terrore anxio alias obseruamus, de quibus *vid. Consp. Hyg. tab. de animi path.* Vbi nonnumquam & hoc euenit, vt attoniti facti aphonia quoque & *aiora* aliquamdiu corripiantur, quidque cum ipsis fiat, plane ignorent, secundum illud:

*Non aliter stupui, quam qui Iouis ignibus ictus
Viuit, & est vitæ nescius ipse suæ.*

- (2) *secunda* exhibet vel grauiores vel leuiore in periphe-
ria corporis ambuſtiones, febres, aliaque conſectaria,
vt ſunt: auditus grauitas, capitis aut artuum tremor,
balbuties, impotentia alterutrum brachium vel pedem
pro arbitrio mouendi & adplicandi.
- (3) *tertia* inuoluit omnium motuum abolitionem & ſubi-
tam mortem, vel cum manifeſta corporis aduſtione aut
oſſium confractione, vel ſine iſtiusmodi accidentibus
euenientem.
- 3) *Ratione reſtitutionis*, alii ex fulmine, non lethaliter læſi, in-
tra paucos dies iterum ſanari poſſunt; alii diuturnam ſatis
operam flagitant. Et hi
- (1) vel in integrum reſtituuntur ſine reliquiis, languorem
aut alia incommoda inuoluentibus.
- (2) vel valetudinarii manent, per dies vitæ durioris for-
tunæ memoriam retinentes.

3. *Signa.*

Signa adeo euidentia ſunt, vt illis fuſe recensendis ſuperſe-
dere omnino poſſimus: ſpecialem vero eorundem enumera-
tionem qui deſiderat, *Conſp. med.* adeat.

4. *Subiecta.*

Subiecta ſtriſtim in definitione indicata generatim ſufficere
poſſent: hic tamen ſubiungimus, illos qui oborta tempeſta-
te in montibus aut campis verſantur, periculo mortis magis
eſſe expoſitos, quam alii, qui intra parietes ædificiorum la-
titant. Abſolute autem tutus a fulmine nemo dici poteſt,
vtut in locis ſubterraneis reconditus eſſet profundius.

5. *Cauffæ.*

§. *Caussæ.*

1) *Caussa materialis proxima* est ipse ignis atmosphæricus post accensionem particularum sulphureo-nitroso-aquoso-elasticarum e nubibus prorumpens & obuia quæque, liberum transitum impediens, vario modo lædens.

2) *Caussa formalis* est

(1) aëris, subiectum a fulmine læsum, ambientis, nimia per ignem vehementissimum rarefactio, & quasi plenaria subtractio. Vnde

(2) immediate aër inspirandus & vesiculas pneumonicas replens deficit; pulmones vero æque ac vesiculæ collabuntur, thoracis pondus subsidet, & ab aëre externo, quia pulmo ob deficientem aërem internum minus expansus est, vehementius comprimitur, tonus huius visceris læditur; vnde humores irrumpentes illud subito replent, & circulus sanguinis maximopere alteratur ac sufflaminatur. Hinc porro subitæ stases & violentæ sanguinis extrauersiones contingunt, & plures ex fulmine suffocati, vt apoplectici, intereunt. His omnibus accedit æctiva tracheæ coarctatio, qua aëris portio, in pulmone restans, & numquam perfecte exspirari solita, retinetur, & vitæ iam periclitanti magis officit, vt paulo infra dicetur *de submersis*.

3) Ista autem laryngis occlusio nititur auersione, quam natura, ceu *caussa motuum efficiens*, testatur, dum vaporem sulphureum & grauem odorem, quem ignis fulminaris affatim spirat, percipit, & vna cum aëre ad pulmones admittere abhorret; vt experimur, dum sulphur aliquod accendimus. Præterea læsionem, a fulmine factam, quantum per summam consternationem licet, motibus therapeuticis discutientibus & consolidantibus restaurare intendit.

4) *Caussæ occasionales* nullæ speciâtim determinari possunt; Vbicumque enim fueris, omnipotentis manus fulmine te perdere poterit. Interim altiora loca præ humilibus huic periculo exposita obseruantur.

D. AQA

D. AQUA SVBMERSI.

1. *Definitio.*

Aqua submersi sunt homines, in vndis partim valde alterati, & in summum vitæ discrimen adducti, partim vere suffocati.

2. *Differentia.*

Cum non omnes, qui aqua submersi sunt, in illa moriantur, grauiiores autem motuum vitalium turbationes subeant; sponte elucescit, Medicinam therapeuticam de his, non vero de mortuis esse sollicitam. Pathologia autem de vtrisque solet disquirere.

3. *Signa.*

In enarrandis signis prolixos esse non decet, quia longe sunt euidentissima. Cuius enim intuenti faciei pallor, corporis rigor & immobilitas, thorax elatus, scrobiculus ferme disparens & abdomen prætumidum, facile se offerunt.

4. *Subiecta.*

De his non habemus, quod dicamus; quia quilibet homo, data occasione, periculum suffocationis sub vndis, incurrere potest.

5. *Causæ.*

1) *secundum tritam* & omnibus vniquam probatam sententiam, habetur *caussa formalis*, aquæ per tracheam in pulmones, & per œsophagum in ventriculum siue attractio, siue illapsus, & consequens inde suffocatio.

2) *secundum recentiores* autem epiglottidis adductio & arctior laryngis occlusio, cuius effectus immediatus suffocatio est. Argumenta, quæ recentiores ad deferendam vulgarem sententiam adduxerunt, sunt

(1) *Observationes* & sectiones cadauerum, aqua submersorum. Ita v. g.

a) *Paul. Zacchias* submersos interire adfirmat, non ob aquæ ingestæ copiam, sed ob cohibitam respirationem. *Vid. Quest. med. leg. lib. V. tit. II. quest. XI. f. 435.*

b) *Pla-*

- b) *Platerus in quæst. patholog. n. 55.* diserte docet, submersos non mori, quod aquam affatim & nimium bibant, sed quod suffocentur. Conf. *Boneti sepulchret. lib. II. obs. 44. f. m. 589.*
- c) *Waldschmidius in Eph. Nat. Cur. Dec. II. an. VI. obs. 153. p. 316.* testatur, se ne guttulam quidem aquæ in ventriculo aut thorace submersorum inuenire potuisse, adeoque certum esse, eos non ex repletione pulmonum aquis immori, sed ob suffocationem.
- d) *Dethardingus in diss. epist. ad Schroeckium A. 1714. de methodo subueniendi submersis per laryngotomiam:* casum tunc recentem proponit militis transfugæ & aqua merfi, cuius cadauer abdomen tumidum valde & thoracem elatum exhibuerit; facta autem sectione vtriusque cavitatis, nil aquæ in ventriculo & pulmone adparuerit.
- e) *Wedelius senior in epist. ad Io. Conr. Beckerum A. 1718.* de piscatore eiusque filio in flumine Sala submersis, idem testatur.
- f) *Goblius in Act. med. Ber. dec. I. vol. III. p. 38.* refert: se A. 1722. mense Ian. sectioni submersæ interfuisse, sed nihil aquæ neque in pulmone neque in ventriculo deprehendisse.
- g) *Io. Conr. Beckerus in tract. de submersorum morte sine pota aqua Ienæ 1729.* recuso, ceu testis αὐτοπῆς historiam refert sectionis, in rustico aqua merfo administratæ, in cuius ventriculo parum liquoris, zythi odorem referentis, inuentum sit. In thorace autem, vehementer inflato, obseruauit, resecto gutture, flatum sonorum exeuntem, ac inde subitam thoracis & pulmonum subsidientiam §. XXI. Similem casum ex propria praxi communicat. Conf. *Alberti syst. iurisprud. med. cap. XI.*
- (2) *Rationes, cur aqua per tracheam in pulmones illabi non possit, sunt sequentes:*
- a) Homo præsentissimæ mortis metu summe perculsus,

P p

solito

folito profundius inspirat, quod omnibus notissimum est. Hoc facto epiglottis celeriter a fibris muscularibus adducitur, & rimæ firmiter adplicatur; cui accedit, quod ab ipsa aqua adlabente fortius deprimatur, ut epiglottis attolli prorsus nequeat.

- b) Diaphragma in fornicem non redit, nec costæ resiliunt.
- c) Aër autem vltima inspiratione largiter hauustus, intraque pulmonem hoc modo conclusus & calefactus, amplius spatium postulat. Hinc
 - α) multum expansus ipsas quoque vesiculas pneumonicas expandit.
 - β) pulmonis viscus secundum omnes dimensiones dilatat, ipsumque thoracem distendit.
 - γ) bronchia simul elongat.
 - δ) vasa sanguifera coarctat & comprimit.
 - ε) circulo sanguinis remoram iniicit, dum sanguinem e dextro ventriculo expellendum arcet, illapsum vero partim exprimit, partim retinet, & in grumos cogit; veluti autopsya docuit, quod scilicet in submersis dexter cordis ventriculus nimium suffarctus, sinister contra sanguine vacuus fuerit. Hinc
 - ζ) stagnationes, stases & repentinæ vasorum in cerebro rupturæ, ut vero sit simillimum, submersos eodem modo extinguere ac apoplecticos. Cum in vtrisque sanguis per nares & aures defluere post mortem sæpius obseruetur.
- d) Tandem id ipsum quadantenus illustrare possunt casus illorum, qui sola malitiosa spiritus cohibitione præretice se vita priuarunt. Qualem casum *Galenus* refert de seruo *lib. II. de motu muscul. cap. VI. f. m. 121.* Plura exempla collegit allegatus *Bekerus §. LIX.*
- e) Patet ergo abunde, in aquis idem contingere, quod in aliis occasionibus, suffocationem minitantibus, fieri solet; ubi nusquam materia aliqua, in pulmones se insinuans, hunc effectum producit.

- 3) Itaque natura, quæ noxia quævis, siue aquosa illa fuerint, siue fumosa, vaporosa, stupefactiva, aut acida, cum aëre inspirando permixta, auersatur, introitum per laryngem in tracheam occludit. Licet autem principium vitale per talem constrictionem optima intentione aquas ab irruptione arcere laboret, in tanta tamen calamitate, ubi aliorum auxilium deest, ipsum remedium, quod opponit periculo, vitæ finem promptius accelerat.

E. STRANGVLATI.

1. *Definitio.*

Strangulati sunt ii, quibus laqueo aut alio quocumque ligamento collum arctius constrictum & respirandi libertas intercepta est.

2. *Differentia.*

Qui vere iam mortui, aut vita indigni ad malam crucem sublati sunt, eos non amplius curat artifex. Ergo de iis potissimum hic agimus, qui sine vitæ iactura strangulati sunt.

3. *Signa.*

Signa oppido manifesta, & nihil ambigui exhibentia, recitare non expedit.

4. *Subiecta.*

- 1) Huc in primis pertinent melancholici & maniaci
- 2) Vehementer consternati alique desperabundi.
- 3) Homines malefici, qui præ metu grauioris supplicii laqueum potius experiri, quam iudicis animaduersionem exspectare volunt.
- 4) Alii quique, quibus latrones aut alii hostes gulam frangere intendunt.

3. *Causæ.*

Causarum expositione eo rectius supersedere possumus, quo distinctius de suffocationis negotio in præcedentibus iam actum est. Quod enim in aliis casibus natura consilio facit, dum tracheam arcte claudit, hoc in strangulatis violenta manus, extrinsecus adplicata, perpetrat, & eundem præfocationis euentum producit.

F. EBRIETAS.

1. *Definitio.*

Ebrietas est delirium transiens, per potus spirituosos excitatum; quod actus vitales nimium alterat, & sensuum tam internorum quam externorum actiuitatem ita intercipit, ut ebrii, quid actum ab ipsis sit, vel adhuc agendum, omnino ignorent.

2. *Differentia.*

1) Exsecrandum hoc vitium, extrema cum auersatione fugiendum, vltimum merito locum occupat; non quod leuissimum sit, sed quod aliis præponi ob detestandam turpitudinem non mereatur: quidquid egerint, quos ebrietati panegyrim recitare non puduit.

2) Vti præterea tam cœtui christiano, quam ipsi salutari arti dedecori cedit, si de lue scortatorum, ex remotissimis orbis terrarum partibus arcessita, tractare coguntur Medici: ita ebrietatis theoria & therapia non minorem illi inurit ethnicæ spurcitiei maculam. Quia vero eo iam deuentum est, ut christianum nomen profitentes in eodem asotix cœno se voluent, perinde ac ethnici αθεοι *Ephes. II, 12.* ideo nec Medicis suo officio deesse licebit.

3) Dantur ceterum

(1) strenui bacchi cultores & heluones exercitati, qui post prodigam potuum inebriantium ingurgitationem vix pro ebriis habendi sunt.

(2) occurrunt porro alii, qui crapulas quotidie tolerant, & nullo modo valetudinem lædere aliquamdiu videntur: utrique Medici operam implorare non solent. Sed offerunt se

(3) insuper alii, quos temulentia grauius lædit, ita ut vel morbus sæpe succedat, vel morbida afflictio delicti recens patrati comes sit. Et hi sunt, qui Medici ministerio & artis adminiculo peccati poenam eludere fatagunt.

3. *Signa.*

Signa omnino plurima sunt, quibus ebrietas crasso modo se prodit. Sed uti infimæ plebi per experientiam notissima sunt; sic operæ vltiori hic merito parcimus.

4. *Sub-*

4. *Subiecta.*

Subiectis temulentiae adnumerantur illi, qui potu generosiori, ad roborandum a Creatore concesso, turpiter abuti non verentur; sub quocumque etiam praetextu delictum emollire studeant.

5. *Causae.*

- 1) Quando largior potus spirituosus ingurgitatio contigit, tum motus orgastici per spirituosos excitantur, qui functiones vitales, naturales & animales valde turbant & hominem ad quævis ineptum reddunt.
- 2) Huic malo, a particulis sulphureo-orgasticis expectando, natura se opponit per auctiores motus excretorios, & materias peccantes per vomitum, aluum, diuresin & diaphoresin excernere intendit.

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Antiquitas, præter *cicuta* succum, recens expressum & inspissatum, pauca novit venena. *Arsenicum* autem veterum nihil commune habuit cum nostro hodie elaborari solito, quia *Celsus lib. V. cap. V.* aperte *auripigmentum* synonymice *αργεῖον* vocat, & medicamentis purgantibus adnumerat.
2. Sed ultimis ruituri mundi sæculis, quibus omnes artes ad summum perductæ videntur fastigium, malefica quoque ars, venena præparandi, miscendi, clanculum propinandi & adplicandi per nefandam flagitiosorum industriam tanta sumit incrementa, ut cum alia arte, *νομικῆς* occidendi, de palma certare possit.
3. Non quidem immorabimur in venenis inquirendis & explicandis, scire tamen convenit, quod penetrantissima & reliqua subtilitate superantia sint illa, quæ ex animali regno proveniunt.
4. Vbi notandum, quod subiecta siue humano, siue brutino veneno infecta sint, iterum alia inficere facile soleant; quem effectum in aliud corpus transferentem venena mineralia aut vegetabilia non edunt.
5. *Arsenicum* nostrum uti interne celeriter noxiam vim corrodentem exferit; ita etiam externe, e. g. ulceribus, parcius licet adplicatum, febres, deliria & convulsiones excitat.

6. *Adamas* ab Arabibus primum venenorum familiæ adnueratus; per alios contra ab hac infamia liberatus est. Rumor autem nouus percrebuit orbem medicum de eius lethifera qualitate, postquam *Paracelsus*, qui se futurum *macrobium* dictitabat, præmatura morte occubuisse. Nam sectatores eius, vt honori & famæ magistri etiam post fata consulere, prætexere non sunt veriti, eum dolose circumuentum & per *adamantis* puluerem, tamquam inuictum venenum, occisum esse. *Conf. Frid. Hoffmanni diss. de cauta & circumspecta veneni dati adculpatione Hale 1734.*
7. Præterea mirum est, quod aliqui venenorum esui ita adsuescere possint, vt ne quidem alterentur. Sic ex relatione Medici, fide digni, notus est militum quidam tribunus, qui mercurio sublimato, tamquam confortatio archei, quotidie vesci solebat cum euphoria, quam etiam per desperatum hoc remedium intenderat. *Vesci* illo solebat, non *degustare*; siquidem tres vno die drachmas deglutire poterat. Quod omnem propemodum fidem superare videtur. Et is casus illustrat quodam modo illam non nullorum hypothesin: quod nimirum non dentur venena *absoluta*, sed *respectiua*.
8. Ad venena supra retulimus medicamenta drastica, quibus porro subiungimus *adstringentia* & hæmorrhagiarum successum cohibentia, de quibus obseruatu dignum exemplum adfert *Salmuth Cent. III.* quod hæmorrhoides periodicas per vetulæ infaustum artificium, potionem scilicet adstringentem, repente suppressas testatur, cum insequente pectoris angustante compressione, dyspnoea & inopinata morte, non aliter ac si venenum sumisset.
9. Summum tandem venenum, quod reliqua synergeticos acuit, &, vt summe noxia euadant, exaltat, est antiquum illud venenum seu labes connata, quæ maximas turbas, non solum in mente sed etiam in corpore, instar fortissimi veneni, excitat.
10. De *philtris* data opera nec fusius, nec explicatius tractare conuenit. Diserte enim pronunciauit *Galenus*, eos non minus, qui de *philtris* scribant, quam qui eadem parent, esse odio dignos. Vnde etiam de medicamentis lethalibus & *philtris* tacendum esse censuit. *Si enim, inquit, etiam abunde expertus essem:*

essem : tamen mentionem eorum facere in animum non inducerem. Præterea monet, non decere probum Medicum ea conscribere, quæ non expertus sit, si vero propriam experientiam talium maleficiorum haberet, impiissimus esset. *Vid. eius lib. X. de simplic. med. facult. f. m. 71.*

11. Itaque farraginem historiarum de philtis exhibitis eorumque pessimis effectibus ex *Suetonio & Plutarcho* adferre; aut de materia philtorum & præparandi modo, ex *Ouidio, Virgilio, Propertio & Iuuenali* exponere, laborem iudicamus nefandum & perniciosum.
12. Qui ceterum philosophi aliis acutiores videri volunt, id hodie agunt, ut philtorum existentiam prorsus negent; sed optandum esset, ut eorum negatio fundamentum haberet. Quia vero experientia multos per philtia perditos comprobabat, sublimem hanc sapientiam suis relinquimus auctoribus, & magis sobrie in hoc negotio philosophantem *Rod. a Castro in Medico politico lib. IV. cap. II.* illis præferimus.
13. Interim audax nimis conatus est, si illud impugnare velis, quod ipse non expertus es. Qui vero id facere non dubitant, censuram prudentiorum haud effugient, neque a suspitione liberari possunt, quod hoc tantum negent ex vano inclarescendi pruritu.
14. Placet vero *Helmontii* hac in re iudicium, quod in *tr. de mag. vuln. curatione* tulit: nimirum a superbix peccato explicari illum non posse, qui, quod non percipiat rationem naturalem, idcirco audacter neget, Deum eiusmodi rebus virtutem dedisse, quasi homo vermis, Dei & consilii eius compos esset. Omnium animos ex suo æstimat, qui putat fieri non posse, quod ipse capere non valeat.
15. De fulmine eiusque differentiis Pathologia non differit. Manet ergo physicis demandatum munus, in hanc rem inquirendi, quænam fulmina
 - 1) *ratione figure* sint trifulca, quadri-fulca, globosa, lapide fulminari, ut vulgus putat, imprægnata, & quæ sunt alia.
 - 2) *ratione effectus*, quando cadat fulmen dissipans seu *discutiens*, a *Plinio siccum* adpellatum, quando *obfuscans* seu humidum; quando *terebans*; quando *vrens*.

16. Ne-

16. Neque nostrum est, in illud phænomenon inquirere, cur fulminis tactui feles & canes tam obnoxii habeantur; & utrum exorta tempestate peregrinantes, quibus canis est pedissequus, habeant, quod tantopere metuant, ne scilicet fulmen, per canis præsentiam inuitatum, ipsosmet disperdat.
17. Ceterum non plane prætermittendum censemus, quod alii quidem fulgura, tonitrua comites non habentia, minus metuant, alii autem & fulgura & tonitrua adeo exhorrescant, ut sub virium repentina prostratione quasi exanimentur, quemadmodum in febres incidere solent nonnulli. De hisce tamen phænomenis in corpore viuo ita se manifestantibus tenendum: quod singula non ab istiusmodi meteoris, sed ab adfectuum vehementia & peculiari indiuiduorum sensibilitate dependeant.
18. De *submersis* addimus, quod plures ex vndis, sub quibus non adeo diu latuerunt, extracti & pro mortuis habiti, seruari possent, si auxilio, promte & dextre adplicato, illis succurreretur. Ita submersum nobilem pro mortuo habitum, sed per euporiston in vitam reuocatum refert *Pet. Borellus Cent. II. obs. II.* Quia vero in eiusmodi casibus terror & consternatio adstantium animos valde percellit, ut nesciant, quid decernendum sit, infelices submersi, licet animam nondum efflauerint, succumbere coguntur.
19. De sordido *ebrietatis* vitio non prætermittenda sunt, quæ ethnicorum moratiores senserunt. Nimirum exemplis demonstrant, ebrietatem a diis iratis pœnæ grauioris loco immisam fuisse numinis contemtoribus, ubi ad *Cyanippi Syracusani* fata prouocant, qui ebrius factus, filię suæ vim intulerit, ideoque Apollinis iussu immolatus fuerit. Illud autem, quod *gentiles* ceu pœnam detestati sunt, *Christiani* non solum pro relicta sed etiam salutari habent, dum menstrua hilaritatis pocula, ex ore quorundam Medicorum, ad excitandos spiritus laudant.
20. *Plutarchus* longe æquius pronunciat, ebrietatem verecundo cuique & modesto viro vitandam esse. Infantiæ quidem cedit duratione: illam autem superat eo, quod ultro adsciscatur. Ceterum uti elogium de poculorum menstruorum salubritate est falsissimum: sic contra *Paulinum* de potatoribus, a regno Dei excludendis, est verissimum.

**CONSPECTVS
SEMEIOLOGIÆ.**

COMPTON ENGINE
CONSTRUCTIVE

TABVLA I.

DE

SEMEIOLOGIA GENERATIM.

I. DEFINITIO.

Semeiologia est pathologiæ pars altera, quæ de morborum & eorum symptomatum signis, tam *diagnosticis*, quam *prognosticis* exponit.

II. DIFFERENTIA.

1. Quamvis in significato latiore *Semeiologia* doctrinam denotet, in qua non tantum signa morborum, sed etiam sanitatis traduntur: consulto tamen de statu solum, qui præter naturam est, hic agemus.
2. Atque hoc institutum nemo facile incongruum iudicabit, perpendendo, quod alii auctores, quos inter C. I. *Langius* est, iam pridem monuerint, Medico clinico commercium non esse cum sanis, sed ægris. *Physiologus* autem iure de illo statu sollicitus est, qui ex actionibus omnium partium, debite conformatarum & illæsarum, resultare solet, & per sua signa *sanus* esse declaratur.
3. Interim non reprehendendi sunt illi, qui in *Semeiologia* utriusque status signa coniungunt, quia oppositorum clarior esse solet dignotio. Cur vero nos priore via hic incedamus, ob *Physiologiam*, & speciatim *Hygieinem*, iam ante a nobis editam, factum est.
4. Ipsa quidem doctrina, quam in præsentī explicamus, a multis etiam vocatur *Semeiotica*: sed obleruauit iam *Iac. Pancr. Bruno* in *dog. med. general. Part. III. cap. I.* id fieri minus

congrue, cum Semeiotica potius denotet rem ipsam, quæ significat aut significatur, non vero disciplinam, quæ de signis tractat.

5. *Semeiologia alia generalis, alia specialis est.* Vti vero illa scopo nostro minus satis faceret: ita hanc breuiter adumbra-
bimus.

6. Est vero *signum* nota manifestior, quæ in ægri corpore aut animo alterius, rei, antea minus cognitæ præsentiam, vel aduentum nobis indicat.

7. Hæc signa semeiologica sunt duplicia, nempe *diagnostica & prognostica*.

1) *Diagnostica generalia* seu *indicatiua* sunt, quæ morbi præsentis *causam, symptomata & locum adfectum* manifestant, eundemque ab aliis distinguunt. Et ista sunt

(1) *coniecturalia* dicta, seu *communia & adfidentia*, quorum

a) alia *uni soli* morbo, sed *non semper* competunt, vt: scybalorum per œsophagum reiectio, in nullo alio morbo obseruatur, nisi in *iliaca passione*; ideo tamen non semper eo usque inualefcit, vt graue hoc symptoma eius comes sit.

b) alia *semper* quidem in certo morbo obseruantur, sed in aliis non minus occurrunt, v. c. flatulentia semper euenit hypochondriacis, sed non solum hi, verum etiam alii ab hoc malo vexantur.

c) alia nec *semper*, nec *soli* cuidam morbo eueniunt. Ita deliria in acutis quidem familiaria sunt, sed in multis subiectis tam placidus eorum decursus est, vt mens numquam turbetur. Præter ea delirant etiam hypochondriaci sine febre; nonnumquam vero etiam *tertiana* aut *quartana* laborantes.

(2) *Demonstratiua, propria* seu *pathognomonica* stricte dicta, quæ certis morbis conueniunt, eorum essentiam declarant, cum illis incipiunt, augentur & iterum desinunt. Vocantur demonstratiua, non quod semper exquisitè demonstrent, quibus ex causis morbus ob-
ortus

ortus sit, sed quis aut qualis in præfenti adfligat. Hæc vero sunt vel

a) *inseparabilia*, quæ vni soli morbo semper accidunt; v. g. dolor lateris punctorius, non vltra mammillam inferius se extendens, signum est pleuritidis veræ, proprium ac inseparabile; vel

b) *separabilia* seu propria late dicta. v. g. orthopnoea asthmati quidem propria est; sed in malo mitioris gradus, possunt etiam sub alio situ corporis, asthmatici respirare.

(3) *Anamnesticæ*, vulgo *rememoratiuæ*, quæ præterita nobis suggerunt. Hæc quidam a diagnosticis separant, sed eam ipsam ob causam aliorum incurrunt animadversionem, qui præteritorum memoriam ideo necessariam iudicant, vt status præfentis adcuratiorem notitiam comparare, immo euentus futuri præfagia interdum colligere possimus.

(4) *Præfentia*, quæ morbi nunc adfligentis eiusque continentis causæ & symptomatum conditionem manifestant. Ista vero notitiam suppeditant

a) *præfentium* præter naturam phænomenon.

b) *præteritorum* v. c. cicatrix in præfenti obseruata, aliquando vlcus, aut aliam continui læsionem adfuisse arguit.

c) *futurorum*, vt: facies hippocratica, aut insolita alacritas in febribus malignis; mens sana & per repentinam mutationem recte sibi constans post vehementia deliria; somnus placidus in morbi acuti incremento &c.

2) *Prognostica* sunt illa signa, quæ futurorum notitiam adferunt, ex quibus in omni morbo certum propemodum formari potest præfagium de euentu, qui

(1) vel *repentinus* est vel *lentus*,

(2) Vterque autem vel *salutaris* vel *funestus*.

8. *Pathognomonica* signa alias etiam diuidi solent in
- 1) *Essentialia*, quæ morbi speciem & naturam certo denunciant, nec quid aliud exprimunt, quam *demonstratiua*, de quibus no. 7.
 - 2) *Accidentalia*, *synedreuonta*, *confidentia*, quæ de morbi essentia non sunt, ideoque etiam abesse possunt, & sæpe absunt. V. g. fissura linguæ in acutis, dolor lateris, ad hypochondria & clauiculam vsque se extendens, in pleuritide vera.
 - 3) *Epiphenomena*, *post adparentia*, *superuenientia*, quæ sub morbi decursu passim superueniunt, vt maior inquietudo, leue delirium, mictio purulenta, leipothymia. Horum tres constituuntur classes, quarum
 - (1) prima continet signa vel *coctionis*, vel *cruditatis*.
 - (2) altera suppeditat *crises* seu signa decretoria.
 - (3) tertia modum euentus vel boni, vel mali docet.
9. Ex qua delineatione facile patebit ratio, quid Medicos mouerit, vt *epiphenomena* potius *prognosticis*, quam *diagnosticis* adnumerata voluerint, licet in hac re non omnibus eadem mens sit.
10. Præterea displicet quibusdam hæc signorum in *synedreuonta* & *epiphenomena* distinctio: Dicunt enim & *synedreuonta* esse *epiphenomena*, seu post adparentia; quod certo quidem respectu verum est, sed propterea distinctio nec vana, nec inutilis, quia omnino notabili satis modo se ab inuicem distinguunt. Nam
- 1) *pathognomonica* essentialia morbi essentiam, vt supra dictum, atque speciem determinant.
 - 2) *synedrouonta* ad pernoscendas differentias & alia morbo adnexa conferunt.
 - 3) *epiphenomena* vero alias mutationes monstrant, vt adeo præcipua horum signorum differentia non tam a tempore, in quo emergunt, sed ab ipsis rebus, quas manifestant, desumenda sit.
11. *Alzaharavii* methodum amplexi, signa diuidunt in
- 1) signa

1) *signa incolumitatis*

2) *infirmittis*

3) *conditionis mediæ.* Cuiusvis harum signa specialia desumuntur

(1) a *materia* seu quatuor elementis, calido nimirum, fisco, frigido & humido, quæ temperamentum hominis efficiunt.

(2) ab *accidentibus*, quorum quædam

a) ex tactu

b) ex functionum naturalium

c) ex actionum animalium vigore manifesta fiunt.

4) Idem auctor porro constituit signa

(1) *recordatiua* seu *αναμνηστικα*

(2) *demonstratiua* seu pathognomonica

(3) *præsignificatiua* seu prognostica,

a) vel *extra corpus* in colore, calore, cutis duritie vel mollitie.

b) vel *intra corpus* in excretionibus læsis. Et hunc ordinem retinuerunt *Auicenna*, *Auerroes* aliique ex latinis arabizantibus.

12. Differunt insuper medicorum sententiæ ratione certitudinis *Semeiologiæ*. Nam

1) quidam, quos inter non quidem primus, sed antesignani loco habendus est, *Paul. Ammannus*, contendunt, nihil plane fidi inde desumi posse, & ipse *Ammannus* adseuerare non dubitat, quod uti in omni medicina nihil sit certius, quam incertitudo: ita speciatim de *Semeiologia* probare laborat, eam esse incertissimam, quia morborum causæ & definitiones adhuc valde dubiæ sunt. Vnde concludit: nihil certi inesse posse signis, cum de signato ambigant & allucinentur. Vid. eius *parænesis ad discipulos occupata circa institutionum medicarum emendationem*. Lipsiæ 1677.

2) Alii contra ex hac doctrina totius artis medicæ certitudinem probare, saltem corroborare nituntur. Tantam enim

enim eius ad recte faciendam medicinam vim esse pronunciant, ut hac sublata totius artis fundamenta euerfam iri credant, cum infallibilibus argumentis ad morbi cognitionem nos manu ducat, ac futurorum notitiam suppeditet. Vera hæc sunt, si discrete explicantur & adplicantur. *Conf. Bernh. Rottendorffii epist. ad Guil. Schefferum observationibus Lommianis præfixa. Wedelii exercitat. Semiotico-pathologica in præfat. Sennertus de chymicor. dissensu cap. XVII. p. 530.*

III. FONTES SIGNORVM.

1. Hi fontes ab aliis *caussæ* signorum vocantur, ac tum quidem distinguunt inter signa

- 1) quæ *significant*
- 2) quæ *significantur*
- 3) quæ *utrumque præstant.*

2. Cum vero signa, quæ significantur, seu *caussæ*, non sint obiectum *Semeiologiæ*, sed *Pathologiæ*, quæ in euoluendis ætiologiis vnice occupata est: tum cum signis non sunt confundendæ;

1) nam morbos ex effectibus dignoscere & inde futura prænunciare solemus.

2) incongruum est, manifesta per magis obscura demonstrare.

3. Fontes signorum tam diagnosticorum, quam prognosticorum petuntur

1) *Generatim*

(1) Ex *cognitione virium* naturæ humanæ; vbi attendimus, quo gradu & modo illa tam secundum, quam præter naturam agere soleat? Porro quo vigore in præsentī morbo motus suos instituat? Naturæ enim ægrotorum medentur morbis, & per se sibi inueniunt motiones, ad obeundas actiones, non ex consilio alterius; ut recte docuit *Hippocrates lib. VI. epid. sect. I. f. m. 278.* Quam ob rem *Galenus* inculcat, Medicum prælagientem debere esse *physicum* seu naturæ finaliter operantis gnarum, ut peripicere valeat, naturam prorsus sufficere,

re, & summa quadam prouidentia corpori prospicere, ordinatisque motibus vti. *lib. III. de dieb. crit. cap. II. f. m. 153.* Et ne quis temere hunc fontem prætereat, iterato vrget, illum, qui *arte dignus euadere* nitatur, nosse debere, naturam rem esse ordinatam, & cum materiam superauerit definitis quibusdam proportionibus, tum demum fieri motiones ordinatis periodis. Si vero materiam non vincat, imo ab eadem prohibeatur, id fieri præter rationem, seu naturæ intentionem.

(2) Dignoscitur autem robur naturæ ex motibus

a) *Vitalibus*; vbi obseruamus

α) *pulsus* eiusque differentias; num scilicet ille sit vel nimium *auctus*, vel imminutus, vel ad sensum abolitus.

β) *respirationem*, num velox, anxia, inæqualis, difficilis aut suppressa sit?

γ) *tonum*, an sit

vel *proportionate tensus* vel *exacerbatus*, vnde passim in ægrotis spasmi, singultus, palpitationes, rigores & conuulsionem obseruantur,

vel *inæqualis* aut *deficiens*, qualis manifestatur in lassitudine, tremore, paralytodeis torporibus, aphonia.

b) *Naturalibus* succedentibus vel impeditis.

α) ex *adpetitus conditione*, cum præsentem morbidum statum magis vel minus conueniente, quo pertinent frequentiores vomitus, sitis immoderata, bradypepsia.

β) e *secretionibus & excretionibus*, nempe

Sudoris, cuius obseruatur

quantitas

qualitas, ratione consistentiæ, coloris & odoris.

locus, num ex vniuersi corporis peripheria, vel ex vno alteroue membro, latere vel parte erumpat.

R r

tempus

tempus, num matutinus, meridianus, vespertinus, nocturnus sit.

Vrine, in qua notantur

modus excretionis, vtrum promte vel cum dolore succedat.

mingendi frequentia.

consistentia tenuis vel crassa.

color varius

odor & varia *vrinæ* admixta.

Sanguinis, vbi attendi solent

quantitas

qualitas

tempus

locus

modus

} excretionis.

Sputi seu *salivæ*

Deiectionum aluinarum.

Vermium.

c) *Animalibus*

a) e *sensuum internorum* constantia, perturbatione, exagitatione, obscuratione, abolitione.

β) e *sensuum externorum* læsione.

γ) e *motus voluntarii* variis constitutionibus & alterationibus; vbi obseruantur

manuum gesticulatio

decubitus: *erectus*, *supinus* artubus extensis, in al-
rutto latere.

pandiculatio, *oscitatio*.

inquieta iectigatio.

alterationes vocis, quæ respectu soni, debilis, demissa, rauca, clangosa, fuspiriosa aut solito fortior esse solet.

d) *ex aliis circumstantiis*

a) e *doloribus*, in quibus indoles, vehementia, duratio, recursus varia indicare solent.

β) e re-

β) e regionibus & partibus adfectis.

γ) e faciei adpectu cadaueroso

δ) e lingua sicca, nigra, mucos obducta, tremula.

ε) e dentium stridore, faucium inflammatione, collo rigido, deglutitione intercepta. *Conf. Hippocrat. Prænot. f. m. 3. seq. Lib. I. de morb. epid. Sect. 3.*

e) ex *Historia morborum*. Hanc enim si perspectam habuerit Medicus, magno instructus erit prædicendi adminiculo. Nam

α) si *ordinaria* obseruantur phænomena; adparent illa vel iusto tempore seu debita morbi periodo; vel solito maturius aut tardius, a naturali ordine, gradu, mensura, deflectendo.

β) si *extraordinaria*, tunc vel naturam turbant, aut opprimunt; vel morbum impeditum reddunt, ut tardiores nanciscatur decursus. Quodcumque vero ex his contigerit, aliquid ad præfagiendum omnino conferet.

f) *Climata* tandem, anni *tempestates* quatuor primariæ harumque subitæ respectu caloris, frigoris, siccitatis, humiditatis, ventorum, mutationes & vicissitudines. Hæc enim singula diagnosin iuuant & prognosin pariter fulciunt.

2) *Speciatim*, quo pertinent

(1) *Antecedentia*.

a) Vitæ genus

b) Morbi grauiiores semel aut sæpius perpeffi. His adnumerantur vulnera, lapsus, luxationes & chronica mala.

c) Dispositio hæreditaria.

d) Insignes animi exagitationes per frequentes iras & terrores.

e) Graues diætæ errores.

f) Lucubrationes immoderatæ, itemque magni labores exantlati cum notabili virium iactura

R r 2

g) Gras-

g) Graffatio epidemica.

(2) *Concomitantia.*

- a) Regimen aut nullum, aut negligenter obseruatum.
- b) Status morbi, siue ægri siue Medici culpa corruptus.
- c) Complicatio morbi de nouo superuenientis, qui priorem grauiorem reddit.
- d) Pathematum subita, durante morbo, exacerbatio.
- e) Motuum vitalium inæqualis administratio, inconstantia & circa dies criticos ominosa alteratio.
- f) Relationes ægrorum, signis plane contrariæ.
- g) Alimentorum, cuiuscumque indolis illa fuerint, intempestiua adsumtio.

IV. *MEDIA*, per quæ signa Medico innotescunt, sunt ipsi sensus externi.

1. *Visus.* Per hunc intra tantillum horæ spatium plus obseruabit Medicus, quam ex repetitis nunciorum relationibus, epistolis aut confusis propinquorum narrationibus. Promte enim ex constitutione faciei, oculorum, linguæ & totius corporis habitus; item ex vrinæ, sputi, aliorumque excrementorum consistentia & colore; ex ægri decubitu, aut quibusuis subitaneis alterationibus plura formare poterit præsentia, quæ ad prænunciandam salutem, morbi durationem, euentus modum, aut ipsam mortem symbolam contribuunt.
2. *Auditus* percipit ægrotorum querelas, desideria, causarum relationes, & reliquas fermocinationes; siue animi præsentiam, atque spem, siue desperationem aut deliria spirauerint.
3. *Olfactus* sudoris, insensibilisque transpirationis graueolentiam & interdum cadauerosas exhalationes manifestat. Vnde quid mali subsit, præsignificare licet.
4. *Gustus* quidem feriatur, sed loquelæ organa ad sciscitandum & exquirendum statum morbidum necessario adplicanda sunt, vt per auditum iudicio subministretur, vnde indicationes seu consiliorum adplicationes desumi queant. Iubet namque *Hippocrates*, vt Medicus diligenter perquirat,

1) Quæ-

- 1) Quænam ægrotus patiatur?
- 2) Qua de caussa?
- 3) Quamdiu?
- 4) An aluum excernat?
- 5) Quo victu utatur?
5. *Tactus*, pulsus inprimis indolem ac multiplices illius differentias, mutationes & ataxias patefacit. Præter ea partium præternaturalem situm, earum læuitatem, asperitatem, siccitatem, humiditatem, duritiem, mollitiem, frigiditatem & calorem prodit.
6. Eleganter *Seneca*, aliud quasi agendo, hæc media *epist. XXII.* commendat: *Medicus per epistolas cibi aut balnei tempus eligere non potest, quia isthæc a præsentē monstrari debent. Insuper vena tangenda est; aliquid vultus; aliquid manus mota; aliquid ipsa inclinatio corporis intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat, in vniuersum scribi potest; quando vero fieri debeat, aut quem ad modum, ex longinquo nemo suadebit; cum rebus ipsis deliberandum.*

V. VSVS.

1. De laudibus *Semeiologiæ* prolixius commentari, superuacanea quidem opera videri posset; quis enim, præter *Cornel. Agrippam*, *Paul. Ammannum* & pauciores artis obtrectatores, de insigni illius vsu dubitasset?
2. Quia vero non verbosas laudes hic congerere, sed veriorē huius doctrinæ *vsu* succincte explicare intendimus: tum hic labor tanto magis utilis erit & discentium industriam ad semeiologiam dignius tractandam excitare valebit.
3. Redundat autem ille vsus iam in ægrotos, iam in artem, iam in Medicum.

1) In ægrotos

(1) *Ratione diagnoseos.* Vbi enim morbi indoles probe cognita est, ibi conueniens quoque adhiberi potest medela: quod minime fiet, si omnia sint in ambiguo. Ita v. g. dolor in lumbis tendens, premens & profundius stringens, multos decipit, ut calculum accusent. Sed si penitus rei circumstantiæ considerentur, motus

potius hæmorrhoidales acculandi sunt. Vnde illarum fluxum respiciendum, non vero putatitium calculum renalem eiiciendum decernit Medicus. Si vero cæca fide relationem ægrotantis sequitur artifex: tunc pellen-
tibus lithontripticis, quæ importunas ad renes congestiones ciere solent, calculum demum producit.

- (2) Ratione *prognoseos*, vt v.g. in morbis, per crisin ad subitanæ mutationem properantibus, moneri possint, ne per incongruam diætam, præposterum regimen, aut furtiuas medicationes, instantes crises salutare turbent & peruertant. Hæc autem adhortatio locum non haberet, si ex *Semeiologia* de crisis futuris, aut quæ ex earum turbatione damna expectanda sint, non constaret.

2) *In artem.*

- (1) Nam in *Pathologia*, & in primis ætiologica eius disquisitione, per signa diagnostica, tamquam per fidum hodegum, manu ducimur ad inueniendas veras causas

a) In intermittentibus *tertianis*, vbi frigus obseruamus, & faciem pallidam, habitumque corporis constrictum videmus, de angustia quoque præcordiorum & torminibus conquerentes audimus: ratiocinando statuimus: pallorem & frigus non provenire ex vero sanguinis defectu, sed potius ex illius ad interiores partes repressione. Et quia solidas partes constringere, humoresque ad interiora reprimere, actus sunt non fortuiti, sed propter certum finem instituti: hinc concludimus: quod sint actus rationales, qui non a materia, sed a principio rationali dependeant & administrentur. Porro quod necessario sequi debeat respiratio laboriosior, quia humorum ad interiora coaceruatio, vasa pulmonis turgida reddit, vt viscus pulmonis ab aëre illabente pro solito more satis distendi nequeat.

b) Ipsa quoque delirantium dicta & gesticationes ad dete-

detegendas causas subinde nos ducunt, nimirum quando locum interne adfectum digitis externe tangunt, & de diabolo ibidem inuoluto, de igne abscondito, aut serpente morficante multum delirant. Re ipsa interim infarctus viscerum, scirrhus, inflammationes aliasque læsiones hac ratione detegere solent.

- (2) In *Therapia* ope signorum *diagnosticorum* convenientissimas inuenire licet indicationes. Ita v. c. vbi videmus conuulsionibus obnoxium, alias sanum, sed plethoricum, pleno otio fruientem: in illo vulgarem de acrimonia vellicante conceptum facile remouemus, & terribile hoc malum conuulsuum potius per plethoræ subtractionem, quam acrimoniæ correctionem propulsare studemus. Ope autem signorum *prognosticorum*, e. c. si in scabie retropulsa conuulsiones superueniunt, prædicimus febrim acutam. Quare ab adstringentibus, antispasticis, opiatibus abstinemus, & sub placido regimine imminentis febris præstolamur accessum.

3) In *Medicum*.

- (1) *Diagnosis* enim per signa inseparabilia morbum euoluens, præposteras & contrarias medicationes prohibet, ne v. g. grauidam, instar hydropicæ, hydragogis purgantibus tractemus, multo minus subiectum plethoricum subinde tussitans, omninosus antiphthificis *Poterianis* & *Grammannianis* corrumpamus. Sic *Cratonis* apophthegmati fit satis, vt scilicet *recta cognitio in curatione semper præcedat rectam actionem*.

- (2) *Prognosis* sæpius valet *Ariadnei* instar fili. Nam

- a) quæ signa morbi *decursum impeditiorem* præfagiant: tam Medicum, quam ægrum de constantia, de patientia, de circumspectione admonent; immo Medicus mala præuisa commodius anteuertere ac infringere potest.
- b) Si signa quædam *mortem* prænuncient: tunc prudenter sibi cauebit artifex a vanis pollicitationibus, a frustraneis pretiosorum adplicationibus, & quæ sunt huius

Unable to display this page

enarrando non tetigit, symptomata; tum obseruante Hippocrate libr. prænот. ægrotantes tali artifice eo confidentius se dare solent.

VI. OBSERVATIONES.

1. De arte & ægrotantibus bene merentur practici, qui *Semeiologie* studio nauant operam & ad perpoliendam hanc pathologie partem aliquid solidi conferunt. Ad eam siquidem perspicuitatem & perfectionem nondum perducta est, qua satisfacere omnium posset desideriis.
2. Imperfectionis huius causæ præcipuæ sunt sequentes.
 - 1) Res ipsa ardua & difficilis est, quæ longam experientiam requirit, qua non solum multorum ægrorum tractationem suscipere, sed etiam fidam, curatam ac perpetuam obseruatorum adnotationem, comparisonem, & quantum conceditur, ætiologiarum explicationem adhibere debemus.
 - 2) Magnum vero hunc laborem plurimi fugerunt, & non pauci etiam nunc ab eodem abhorrent. Hinc est, ut systema *Semeiologie* nondum adeo completum habeamus, licet aliæ medicinæ partes emendatiores iam comparuerint.
3. Interim rei difficultas antiquissimorum temporum Medicos a signis certatim colligendis & consignandis non deterruit. Neque solus Hippocrates is fuit, qui laudabilem huic rei nauauit operam, siquidem iisdem temporibus & alii exstiterunt, qui in idem studium incubuerunt.
4. Fidem huius adserti nobis facit ipse Senex *Cous*, quando refert, se cum illis, qui exquisitas narrationes prædicabant, commercium habuisse, partim etiam cum ipsorum filiis ac discipulis differuisse, quorumdam etiam scripta nactum fuisse. Cum vero nusquam exactam hanc disciplinam comperisset, tandem ad conscribendos *prorrheticorum* libros accessisse. Vid. Hippocr. lib. II. prædictor. f. m. 69.
5. Quantum autem præstiterit Hippocrates in *Semeiologia*, illud sigillatim non exponemus, ne encomiastis prouinciam nobis

bis sumfisse videamur. Quorum interest, ipsimet semeiotica eius scripta euoluant, librum scilicet *Prognosticorum*, de *Humoribus*, de *Iudicationibus*, de *Diebus iudicatoriis*, libros *Predictorum*, *Coacas prænotiones*, *Apherismos*, de *Morbis vulgaribus*, de *internis adfectionibus*, in quibus facile inuenient, quod omni laude maiorem se exhibuerit solertissimus auctor.

6. Quæ ceterum consignarunt *Diocles Carystius*, post *Hippocratem* ætate ac fama secundus, *Praxagoras Cous*, *Herophilus Chalcedonius*, qui *Hippocratis Prognostica* interpolauerat, itemque *Archigenes*, vsu fortasse non caruissent; sed quia ætatem non tulerunt, de iis non laborabimus.
7. Vnus tamen ex antiquis, post *Hippocratem*, *Semeiologis* superest, *Aretæus* nempe *Cappadox*, de quo in *Physiol. tab. I.* strictim iam egimus. Hic vero addendum existimamus, quod eius libri *IV. de acutorum & diuturnorum morborum causis & signis* etiam recentioribus se probauerint. Nam *Conringius* in *introd. cap. III. p. m. 92.* reliquis huius viri laboribus præferendos iudicat, quia tantam in iis adhibuerit diligentiam, quantam ex antegressis nemo. Et *Io. Conr. Barchusen*, qui *Aretæum* magni æstimat, in *hist. med. diff. XV. p. 234.* accuratissima diligentia illius doctrinam signorum traditam esse scribit. Præterea exhibet quædam huc pertinentia *Cælius Aurelianus Afer*, *Methodicus*, in *libris III. de celeribus seu acutis passionibus*, sed æque pauca sunt, ac illa, quorum copiam nobis sparsim reliquit *Celsus*.
8. *Galenus* tandem e veteribus, si non perfectionis laude, operum tamen mole, omnibus reliquis in *Semeiologia* palmam præripuit. Testantur id eius libri *de locis adfectis*, quos *Conringius* elegantissimum & omnibus commendatissimum opus adpellat. Porro libri *de Pulsibus*, *de Pulsuum differentiis*, *de Dignoscendis pulsibus & pulsuum causis*, *de Præfagitione ex pulsibus*, *Compendium XVI. libror. de pulsibus*, *de pulsuum usu*, *de Crisibus*, *de Diebus decretoriis*, *de Dignotione ex insomniis*, *de Præfagitione & ampla* in libros *Hippocratis semeiologicos commentaria*. Hinc etiam accurationem in hoc studio longe maiorem sibi vindicat, quam aliis concedit, vt iudicant,
Stollig

Stollio in hist. med. p. 555. Papam semeiologicum adfectasse videatur. De semetipso enim lib. III. de locis adfect. cap. III. f. m. 14. adfirmat, quod ob summe accuratam diligentiam, tam in curando, quam præfagiendo, ad seram usque senectutem nullam subierit calumniam, quam alias celeberrimi quoque Medici ferre deberent.

9. Sed iis temporibus, quibus res Romanorum publica pessum ire cœpit, irruentibus vndiquaque barbarorum copiis, vniuersa medicina, vti aliæ artes, neglecta & vere contempta fuit, vt nihil ferme de incrementis *Semeiologiæ* ex sæculo III. IV. V. VI. VII. VIII. adferri queat.
10. Sæculo interim VI. vnus eminuit *Alexander Trallianus*, qui in opere therapeutico de *dignoscendis & curandis morbis*, post *Galenum*, aliquid præstitit. Verum post hunc virum altum & diuturnum fuit silentium.
11. Sæculo IX. floruit *Abubeter Rhazes*, qui sex libros *Aphorismorum* composuit, quorum *primus* prognostica continet. Sæculo autem X. *Alzaharaius*, Arabs ille, non vno nomine celebris, in *Theoricæ suæ tractatu VI.* Semeiologiam, quantum valuit, perficere laborauit, eo ordine, quem supra iam indicauimus.
12. Sæculo XI. magnam inter Arabes laudem consecutus est *Auicenna*, qui in *Canticis Partis I. tractatu II.* ducentis & septuaginta tribus thesibus, signorum doctrinam breuiter comprehendit; qui labor, si ad illa tempora æstimetur, laude sua minime defraudandus est. Eodem hoc sæculo conscripsit *Constantinus Africanus septem libros de morborum cognitione & curatione*, in quibus itidem ad *Galenum* & *Arabum* mentem Semeiologiæ lucem adfundere contendit, qui tamen a sequentium sæculorum doctoribus facile superari potuit.
13. Sæculo XII. ex *Arabibus* clarus exstitit *Auerroës*, cuius opus *COLLIGET*, septem libris comprehensum, eundem Semeiologiæ studiosum fuisse, testatur, siquidem operis

liber IV. sexaginta capitibus tam fanitatis, quam ægritudinum signa exhibet.

14. Sæculo XIII. *Nic. Bertrucius*, Medicus *Bononiensis*, præter alia scripta medica, etiam *methodum cognoscendorum tam particularium, quam vniuersalium morborum* consignauerat, quæ *Moguntiae 1534.* lucem publicam adspexit.
15. Sæculo XV. circa finem composuit *Alex. Benedictus*, Professor *Patauinus*, libros XXX, *de omnium a vertice ad plantam morborum signis, causis, differentiis, iudicationibus & remediis tam simplicibus, quam compositis*, qui anno demum 1535. *Venetis* typis exscripti sunt.
16. Sæculo autem XVI. insignis Semeiologorum numerus adcreuit, qui data industria hanc medicinæ partem perfectiorem reddere studuerunt. Vti, prætermisiss illis, qui vel *Hippocratis* vel *Galen*i scripta semeiotica ediderunt, aut in illa commentati sunt. quosdam indicabimus, quorum in Semeiologiam non contemnenda exstiterunt merita. Sunt vero præcipui: *Albanus Torinus*, *Dionysius Fontanonus*, *Io. Argenterius*, *Bassianus Landus*, *And. Laurentius*, *Flier. Cardanus*, *Iac. Albertus*, *Pet. Paul. Pereda*, *Io. Iac. Huggelius*, *And. Cæsalpinus*, *Alphonf. Morecottus*, *Andreas Christianus*, *Eustach. Rudius*, *Celf. Martinengus*, *Thomas Moufettus*.
17. Sæculo XVII. præcipui habentur: *Geo. Heinischius*, *Aemil. Campolongus*, *And. Planerus*, *Io. Wolffius*, *Duncanus Liddehus*, *Lud. Lemosius Prosp. Alpinus*, *Rob. Fludd*, *Em. Martinez*, *Fabric. Bartoletus*, *Io. Præuotius*, *Phil. Sauona*, *Thom. Fienus*, *Iod. Lommius*, *Cass. Hoffmannus*, *Io. Ge. Schenck a Graffenberg*.
18. Et isti fuerunt illarum ætatum clariores. Qui enim de *pulsibus & urinis* sigillatim exposuerunt, numerosiores sunt, quam vt hic enumerari possint. Ex quibus patet, si auctorum numerum & scriptorum molem consideremus, Semeiologiam tam incultam aut tantopere neglectam non fuisse, veluti vulgo quidem existimatur.
19. Si vero de perfectione sermo sit; negari nequit, multos adhuc hiatus deprehendi in illa, siue diagnostica spectemus signa

gna, siue prognostica, & quod præcipuum est, *causæ signorum* quam verissime in desideratis medicis erunt habendæ. Quis enim semeiologorum rationem iniuit: cur pulsus in morbo alio tardior, in alio celerior sit? cur crises certis diebus contingant? cur in viscerum infarctibus, scirrhis & vlceribus oculi altius retrocedant? Sufficit enim omnibus τὸ ὅτι.

20. Licet autem in hac tabellari signorum adumbratione nonnulla interspersa sint, quæ alibi frustra quærentur: nemo tamen opus a nobis exspectet omnibus numeris absolutum; sed succinctam potius manuactionem tironum captui & studiis aptam.

21. De negotio dignoscendi & prælagendi generatim notandum:

1) Quod ex signis *communibus* diagnosin petere, aut futura prænunciare non liceat. Ex hisce enim nihil certi ac fidi colligimus, nisi adiuncta simul sint *propria*, morbi naturam & locum adfectum curatius designantia.

2) Quod *propriis* obseruandis eo diligentius nos tradere debeamus, quo plus Medicorum & ægrotantium interest.

3) Quod plura *communia*, simul concurrentia, *propriorum* vices interdum explere debeant.

4) Quod practicus, *Hippocratis* aliorumque collectis signis fretus, eadem simpliciter in omnibus morbis exspectare, aut secundum illa morbos vnice diiudicare non possit. Multa enim ex diagnosticis & prognosticis vera quidem fuerunt olim, quæ hodie vix adparent, aut etiam fallunt. Differentiæ autem seu fallaciæ ratio in climate calido, temperamenti, victus & vitæ genere, quæ omnia a nostris diuersa sunt, omnino erit quærenda.

5) Porro sollicite obseruanda & distinguenda sunt signa tam diagnostica quam prognostica, quæ proueniunt

(1) a natura *ανομαλως* agente, & a viribus amissis aut omisissis.

(2) a morbo ipso seu materia morbifica.

Ss 3

(3) a sym-

- (3) a symptomatibus actiuis aut passiuis.
- (4) ab errore regiminis, diætæ & clandestinis medicamentis. Multum namque ista omnia in recessu habent. Ita v.g.
- a) Natura errans in viam reduci potest, nisi ægri mores eius sint indolis, vt etiam in statu sano nullam admittant correctionem.
 - b) Sic vires *oppressæ* facilius restaurantur, *subtractis* vero aut abolitis medicinam parare, arduum & plerumque frustraneum est.
 - c) Si quis contra symptomatum actiuorum molestias pugnet, certissima est prognosis, quod natura turbetur, & ad extrema progrediatur.
 - d) Regiminis autem, diætæ & furtiue medicationis errores non semper ita corrigi possunt, vt nullum in sanitatem aut reliquæ sanationis successum redundet detrimentum.
- 6) Antequam morbus acutus ad statum suum peruenerit, certi quid prælagire non valemus. Vnde plures contentui se exponunt, qui tamquam præcoces vates mox post inuasionem, aut primis statim diebus, salutem vel mortem certo prænunciant.
22. Præter ea obseruari meretur, quod Semeiologiæ limites ampliores sint, quam reliquarum partium medicinæ. Nam vt Physiologia de actionibus sani corporis tractat & Hygiene eiusdem conseruationem docet: ita Pathologia de actionibus læsis & causis lædentibus disquirat, quemadmodum Therapia & Chirurgia morbos sanabiles pro obiecto habent. Verum *Semeiologia* occupatur circa signa corporis tam sani quam ægri, immo ad incurabilia quoque pathemata respectu prognosticos sese extendit.
23. Difficultatibus autem non paucis premitur hæc doctrina, quia sæpe euentus ingruunt, de quibus ne per coniecturam quidem suspicari licuisset, ob causas intimius latentes, & per nulla signa patefactas. Veluti accidere solet in illis, qui mo-

Unable to display this page

TABVLA II.

DE

P V L S V.

I. DEFINITIO.

Pulsus est motus tonicus particularis, cuius ope cor constringitur, eoque ipso sanguis ex illo exprimitur: per quem actum vitalem arteriarum canales toties passivè distenduntur, quoties principium vitale systolicam hanc actionem reiterat.

II. DIFFERENTIA.

1. Antiquorum quidem in colligendis pulsum differentiis industriam non culpamus: nihilo tamen minus eorum in hoc negotio operam nobis exempli loco non ponimus; quia ad sterilitatem usque philosophati sunt *Herophilus*, *Archigenes*, *Galenus*. Vnde mirum non est, si solius *Galenus* pulsum differentiarum centenarium numerum longe superent. Num omnes hasce species ipse observaverit, an vero iudicantibus aliis, plures secure confinxerit: non est, ut perscrutemur. Interim pauciores differentiarum species scopo nostro satisfacere possunt. *Conf. Sim. Paul. Hilscheri diss. de rationali & praxi fundata sphygmomania siue arte pulsum explorandi & ex eo iudicandi. Ienæ 1732.*
2. Hinc plures ex Medicis cum *Io. Bapt. Montano* facere non dubitant, qui, neglectis *Galenus* subtilitatibus, ingenue fatetur, se longa annorum serie in sua praxi sex tantum differentias observare potuisse. *Conf. Herm. Conringii introd. p. 216. 217. 227.* Opportune pariter monet *M. B. Valentini in Medic. novantiqua Parte III. cap. III. §. IV. p. 126.* *Galenus* effecisse nimium intelligendo, ut ferme nihil intelligatur, quia nimis, non autem bene distinxerit. Tres ergo pulsum differentias tum sibi,

fibi, tum aliis, sufficere posse indicat. Quarum *primam* desumit a *rhythmo*, qui æqualitatem & inæqualitatem prodat; *secundam* a *motu*, vnde pulsus magnitudo & paruitas cognoscatur; *tertiam* a *tempore*, quod pulsandi celeritatem aut tarditatem indicat. Conferatur *Bergeri physiologia Cap. V. p. 73.*

3. Pulsus ab auctoribus statuitur

1) vel *Naturalis*, qua voce pulsus indicant *eurhythmus* & moderatum, siue vigorem, siue moram, siue rhythmus spectemus tenorem. Verum enim vero optandum, ut simul demonstrari possit,

(1) Quo anni ac ætatis tempore;

(2) In quibus subiectis ratione temperamenti & quo in climate eiusmodi pulsus obseruetur, qui naturalis nomen mereatur. Nam in ipsis sanis notabilem pulsus differentiam toto die deprehendere licet

a) respectu *rerum naturalium*, sexus nimirum, temperamenti ac ætatis. Inde enim ab omni ævo iam obseruatum est, alium esse pulsus in pueris, alium in ætate consistente, alium in senibus. *Vid. Galenus de pulsibus ad tirones.*

b) respectu *rerum non-naturalium*.

a) Nam tempore æstatis feruido in quolibet temperamento citatior est pulsus, quam in hieme. Et climatibus calidiorum pulsus omni tempore fortior est, quemadmodum eorundem quoque mores, ad impetum & præcipitantiam compositi, deprehenduntur.

6) Sic quoque alimenta, somnus, motus & quies, animi adfectus, excretiones variæ, balnea & vestimenta pulsus alterare nimium solent. Vnde sane difficile est determinare atque distincte definire, quis nam pulsus sit *naturalis*, quia certa norma deest; nisi quis numerosos naturalis pulsus typos secundum enumeratas circumstantias constituere velit, quod tamen operæ pretium non esset.

T t

2) Vel

- 2) Vel *præternaturalis*, qui in statu præternaturali seu morboſo obſeruandus eſt, & quouis modo a naturali deſlectit.
4. Quibus in antecellum monitis, ſpeciales & præcipuas adnotabimus differentias; ſine reſpectu ad priſcam & generalem *Galen*i diuiſionem, qui pulſum *præternaturalem* ad tres reduxit claſſes, ſecundum *longum*, *latum* & *altum*.
5. Ratione itaque *vigoris* pulſus eſt
- 1) *Fortis*, qui actionem cordis ſyſtalticam valide inſtitutam indicat, ac arterias adeo fortiter diſtendit, vt digitum explorantem quaſi elidat.
 - 2) *Debilis*, priori contrarius, explicationem haud poſtulat; ſiquidem vaſa parum extendit, quoniam energiæ mouentis manifeſta ſubeſt infirmitas,
6. Ratione *temporis*
- 1) *Celer* eſt, qui cito celebratur, & in quo dilatatio arteriæ tam brevi mora durat, vt tangentis digitum, ad quem ſenſibilius adlidit, velocius ſubterfugiat. Hic nullum habemus reſpectum ad robur; cum debilis æque celer eſſe poſſit, quam fortis.
 - 2) *Tardus* contra, per dilatationem diutius durantem ſe prodiſcit, ſiue fortis ille fuerit, ſiue debilis.
 - 3) *Longus* vocatur ille, qui ſenſibilem moram uſque ad completam arteriæ diſtenſionem requirit, quia ipſa ſyſtole minus expedita eſt, & quamdam moram, quæ inter quamlibet cœptam & abſolutam conſtitutionem intercedit, manifeſto indicat.
 - 4) *Breuis* autem vno momento fit, vt vix dum percipitur, ſimul pereat. Quare cum *celeri* confundendus non eſt, quia in *breui* ſufficiens & ſenſibilis ad digitum explorantis adliſio deeſt. Hinc pulſus *brevis* interdum ſimul celer, aliquando etiam tardus eſſe poſteſt. Et huncce breuem in pueris, recens natis, *Herophilus* vocare ſolebat *σφυγμον ἀλογον* i. e. pulſum irrationalem, quaſi nullam ad reliquas pulſuum ſpecies analogiam haberet.

7. Ratione numeri

1) *Frequens*, qui intra eandem plerumque moram, qua celer alias fit, plures ictus format. Differt ergo a celeri

(1) *respectu generali*: Nam in *celeri* respicimus *tempus* seu intermediam inter micationes *durationem*: in *frequenti* autem attenditur aliquot ictuum, immediate se excipientium, *numerus*.

(2) *subiecti diuersitate*.

a) *celeris* subiectum est ipse impulsus, præcipiti actu terminandus.

b) *frequentis* autem subiectum est successus plurium pulsationum.

(3) *formalitatibus* differentia.

a) forma *celeris* consistit in breui dilatationis duratione.

b) forma vero *frequentis* in mensura quietis inter plures pulsus quærenda est. Hanc inter celerem & frequentem pulsus differentiam veteres iam obseruauerunt, quamuis tam perspicue illam explicare non potuerint. *Galenus libro de pulsibus ad tirones cap. VIII.* disertè docet: quod celer fiat, cum paruo tempore arteria distendatur; creber autem, i. e. frequens, cum paruo interposito spatio. Interim non nullis crucem fixit hæc distinctio, quos inter *Thomas Fienus* est, qui in *Semiotica* p. 236. de se fatetur, quod distinctionem inter pulsus celerem & frequentem comprehendere non valeat. Et quantum negotii hæc distinctio nostro tempore facessuerit, ex dissertatione *de pulsuum theoria & praxi*, a *Io. Deodato Blumentrost* *Hale* 1702. defensa, perspicui potest. *Conf. Stahl's excusatio respondens examini pulsuum celeris & frequentis.*

2) *Rarus*, qui intra illam moram, qua in alio pulsu tres vel quatuor ictus percipiuntur, tantum semel contingit, quo-

cumque tandem vigore id succedat. Hic autem *rarus* a *frequenti* & *tardo* plurimum differt.

8. Ratione *inflationis arteriarum*.

- 1) *Magnus* audit, qui arterias ita distendit, ut maius spatium sub digito contrectantis expleat, et hebt hoch auf, und lässt sich so breit, als der Finger ist, merklich wahrnehmen, nec tamen cum *forti* vnus idemque est; quia hic expeditum actionis vigorem; ille vero laboriosiore conatum infert. Hic subiungere liceat pulsum ex *magno* & *celeri* compositum, quem *vehementem* seu *impetuosum* vocare solent; nam præter robur systalticum solito auctius, celeritatis quoque impetum manifesto ostendit.
- 2) *Parvus* contra vasa parum inflat, non ob energiae debilitatem, sed ob parciorem & refractam sanguinis ex corde propulsi quantitatem. Vnde cum debili non confundendus.
- 3) *Plenus magni* species habetur, in eo tamen ab illo differt, ut
 - (1) ad tactum duritiem quamdam prodat,
 - (2) intuitu autem temporis aliquam simul tarditatem inuoluat.
- 4) *Vacuus*, huic oppositus, a *debili* & *paruo* differt. Vti enim ille actionis systalticae *infractam* *duvapuv*; iste autem sanguinis ex parte in thalamo cordis *retentionem* pro fundamento agnoscit: ita *vacuus* sensim & quasi sine sensu administratur. Hinc sanguis arterias quidem perfluit, sed praesentiae suae indicium per vasorum dilationem vix relinquit. Id quod accidit maxime ob sanguinis penuriam seu verum eius in corpore *defectum*; quocum & nobis non monentibus debilitas complicata est.

9. Ratione *tensionis* in partibus continentibus, arteriarum scilicet tunicis & cute.

- 1) *Durus* percipitur, sicubi partium tonus solito intensior est. A tensione enim durities dependet. Interim durum

rum quoque efficit valida cordis systole; quæ si æque langueret, vti in pulsu debili, tunc, durante tam notabili tonica partium duritie, ne distendi quidem arteriæ possent, sed κατ' ἐξοχην pulsus vacuus euaderet.

2) *Mollis* autem partium solidarum laxitatem & moderatum in constringendo corde vigorem indicat.

9. *Ratione rhythmici & quietis.* Est autem rhythmus *veteribus* harmonia inter systolen & diastolen, tam respectu temporis, quam vigoris, seu, vt alii exprimunt, conuenientia ictus & interualli. Hoc respectu pulsus est

1) vel *Eurhythmus*, seu ordinem seruans, in quo æqualitas celeritatis, magnitudinis, vehementiæ ac frequentiæ obseruari potest.

2) vel *Arhythmus* seu inæqualis; de quo plures species quam vtilitates apud auctores offenduntur, & differentes eorum sensus per varia similia illustrantur. Licet autem assimilationes multum claudicent, quæ e.g. de serpente, vermibus, formicis, aqua vndosa, cauda muris & de aliis rebus proferuntur: locum tamen eo facilius hic obtinere possunt, quo manifestius ipse pulsus intermissionibus suis claudicando procedit. Itaque ex *Herophilo* sequentes species notantur:

(1) *Pararhythmus* ab *eurhythmo* mediocriter digreditur, seu in illius locum immediate succedit. Ita v.g. puerorum pulsus ordinarie celer est & moderatus; at in iuuenibus celer fit ac fortis, postquam prior abolitus est.

(2) *Heterorhythmus* ab *eurhythmo* plurimum differt, & ex ætate non vicinâ sed remota mutatus est. v. g. si iuueni sit pulsus, senibus alias proprius, tardus nimirum & languidus.

(3) *Ecrhythmus* ab *eurhythmo* prorsus aberrat, & nullius ætatis pulsum retinet. Et huius iterum diuersæ dantur species: quos vide in *Galeno lib. I. de diff. puls. cap. VIII. f. 47.*

(4) *Intermittens*, quem *Galenus* inæqualium perniciosissimum iudicat, quod inæqualitas raritatis & paruitatis in illo emineat. Diuidunt autem illum in intermittentem *singularem* & intermittentem *pluralem* seu *systematicum*.

a) *Singularis intermittens* dicitur ille pulsus, qui *unicam* diastolem aliqua quiete interruptam ostendit. Huius *nouem* species ad auctoribus numerantur:

α) *Vndosus*, qui arteriam inæqualiter & tarde distendit, ut vnum spatium post aliud in canale arterioso modo altius, modo remissius inflet, adeoque vndarum ad instar progrediatur, cum apertæ magnitudinis inæqualitate.

β) *Vermiculans* seu *Scolecizon*, vndosi habetur species. Vtrumque hoc pulsum genus interdum adeo coincidit, ut difficile sit enunciare, vndosus ne, an vermiculans sit. Sed hoc tamen differentie inter vtrumque intercedit, ut vndosus respectu magnitudinis sit manifestior, vermiculans autem obscurior.

γ) *Serratus* seu *ferrans durus* & *tremens*, qui arteriam inæquali & quasi interciso motu hic altius, alibi demissius attollit, cum duritie quadam sensibili & ferræ dentes æmulante. Differt ab *vndoso* in eo, quod huius inæqualis eleuatio arteriæ mollis sit & obtusa; ferrati autem dura & quasi acuminata.

δ) *Caprizans*, *Dorcadizon* *Herophilo* dictus, in quo arteria bis ferit hoc modo, ut, postquam edito ictu vno distenta satis, nouam systolen expectare videtur, secunda vice & fortius quidem pulset, vi vnius tantummodo contractionis systolicæ. Similitudo autem desumpta est a capris, quibus ita subsultare solemne est, ut, quamuis desiti motus speciem præbuerint, tamen repetitio motus impetum faciant inopinatum, & priori vehementiorem.

ε) *Tre-*

- ε) *Tremulus*, actionem cordis tremulam consequens, intellectu est facillimus.
- ζ) *Dicrotus* vno ictu quasi bis feriens. Huius species tres adfert *Galenus lib. II. de præfag. ex puls. cap. VIII.* Sed magis ad steriles speculationes, quam ad utiles differentias retulerimus. *Conf. Brunonis lexic. med. p. 313. Tho. Fieni Semiotica p. 243.*
- η) *Formicans* seu *Myrmecizon*. Docente *Galeno* mire parvus est, quo non datur alius minor, sed simul languidus & valde creber, non tamen, ut quibusdam visum est, celer. Nomen accepit ab illa sensatione, quam in explorante excitat, ac si formicarum sentiretur reptatus. *Vid. Galenus lib. I. de diff. puls. cap. XXVI. lib. I. de dignot. puls. cap. I.*
- θ) *Myurizon* seu *muris* modo caudatus; ita dictus ab illo sensu, quem in explorante relinquit, ac si muris corpus satis palbabili modo digitum subrepens, caudam lentius leniusque post se traheret, atque ob molis paruitatem, etiam minorem sensationem ex frequenti rariorem tangentis digito imprimeret.
- ι) *Serpentinus* dicitur, qui talem sensum præbet, ac si serpens arteriam lente perreperet; qualem pulsum in humorum præsertim spissitudine observare licet, ubi sanguis ex cordis ventriculis satis vegete exprimi non potest, ideoque aliquem cunctationis sensum tangentibus digitis imprimit.
- b) *Systematicus intermittens*, qui non post binas, sed post plures pulsationes unam intermittit. Ratio huius denominationis arbitraria est. *Systema* enim vocant præsci Medici incertum plurium pulsuum numerum. *Vid. Galenus lib. II. de præfag. ex pulsib. cap. IV. f. 107.* Huius species sunt
1. *Intercurrens*, quando vnum alterumve pulsum magnum & tardum, aliquot ictus celeriores debilioresque excipiunt.
 2. *De-*

Unable to display this page

gunt. Nouimus ex relatione Medici fide digni, *Iudeum*, qui ante aliquot annos sphigmomantiæ exactæ dedit specimen, dum patri, qui ecclesiæ minister erat, mortem intra quatuor hebdomadas instare, filio autem eo ipso tempore grauiori morbo detentum iri præſagiebat, vt funus patris comitari ad cœmeterium nequiret; quod vtrumque ita accidit. Qui vero ista retulit & vatem Hebræum & defunctum bene nouerat.

- 2) Hoc satis certum est, quod actus pulforius vitæ semper prodat præſentiam. Nam vbi pulsus ibi vita: sed non in vicem versam.
- 3) Præterea pulsus alicubi in membro perceptus; in quo alias percipi non solet, malum ibidem hæere indicat; quod in lienis infarctu & in partibus inflammatis suppurationemque subeuntibus sæpius obseruatur. *Conf. Hippocrat. Coac. prænot. num. 282.*
- 4) Numquam tamen ex solo pulsu iudicandum & præſagendum est; sed alia quoque signa conferri & inter se comparari debent. Quod si vero bona malis mixta compareant, perpendendum erit, vtra potentiora sint; actandem formanda prognosis. Arteriarum enim pulsus, vt *Celsus lib. III. cap. VI.* iam monuit, fallacissima res est, cui non semper credendum, quia adeo facile alterari potest.
- 5) Ipsum vero iudicium caute instituatur, neque temere aliqua ex causis, quæ pulsum subito mutare possunt, prætermittatur. Per eiusmodi enim neglectum non raro fit, si mala inprimis citra sufficientem causam imminere videntur, vt in Medico indecens admiratio & confusio, in ægrotantibus vero frustraneus metus excitetur.
- 6) Si quis in subiecto plethorico ac nimis sensibili extraordinariam lassitudinem, pulsum plenum & tardum, aut magis debilem, quam vegetum, deprehendat, ac virium defectum grauemque morbum præſagiat; vnica venæsectione refutari poterit, quam non raro euphoria, pulsus moderatus & virium pristinus vigor excipere solent. Sic præpostera ægros roborandi libido in adstantibus tanta

est, ut in acutis febrientes iusculis, e vino paratis, & aromate conditis, reficere non dubitent. Vnde pulsus celer & fortis, æstus, inquietudo, anxietas & inopinata dysphoria consequuntur: quo errore minus cognito, si Medicus deliria, convulsiones, aut phrenitidem prænunciare vellet, postero tamen die post nocturnam agrypniam interdiu placide dormientem inueniret; vix calumnias aut saltem sinistram de eius experientia & dexteritate iudicium effugeret. De subita pulsus alteratione ex animi pathematibus in ægrotis nihil iam addemus.

- 7) E pulsu eiusque vigoris gradu generatim vires cognoscere & de euentu aliquid prænunciare valemus. Nam ubi constans pulsationis vigor observatur: ibi & morbum superari posse præsumitur. Hinc *Galenus in compend. XVI. libror. de pulsib. cap. XXXV.* scite docet: pulsus indicare vires; vires autem comparandas esse cum præsentis morbi genere. Si iam sufficientes sint, ad illum perferendum; hominem seruari necesse est, si nullus error extrinsecus commissus fuerit. Si vero contrarium euenerit, hominem omnino moriturum.
- 8) Pulsus mutatio, sine concurrente causa procatactica, sponte natura contingens, semper aliquid notatu dignum portendit. Et quidem
 - (1) *Vehemens ac celer*, moderato ac debili succedens, intensam quidem alacritatem & actiuitatis extraordinarium augmentum denotat, quod prima fronte validam resistantiam spondet, atque de morbo vincendo spem concitat. Verum si hoc contingit in subiectis cholericis, qui ad quasvis actiones præcipites sunt; aut in melancholicis propositi tenacibus & ad extrema procliuiibus: naturam in motibus plerumque excedentem animaduertimus. Vnde vix alius quam tragicus euentus subsequi solet.
 - (2) *Debilis* autem, *tardus ac paruus*, si celerem fortemque repente exceperit; naturæ ad motuum omissionem inclinantis timiditatem, consternationem, dubiam tergi-

tergiuerfationem & ab operando auerfionem arguit. Quam ob cauffam *Galenus* pulfum, a naturali fymmetria multum recedentem, *malum*; illum vero, qui maxime languidus, rarus ac tardus eft, *peffimum*; optimum autem, qui vehementiffimus eft, pronunciat. *Vid. compend. XVI. libror. de pulfib. cap. XXXIV.*

- 9) Pulsus *celer* generatim minus periculofus eft, quam *tardus*; fiquidem ex veterum quoque obferuatione extrema celeritas extrema tarditate tutior eft. Hinc iudicatu erit facile, quid de *vacuo* ac omnibus *inaequalium* ac *intermittentium* generibus cenfendum fit.
- 10) Celeritas quidem in pulfando morbi indolem, ad inducendam celerem perniciem aptam, non obfcure prodit; fed fimul naturæ actiuitatem indicat, qua vegetis motibus malo fe opponit.
- 11) Pulsus parum alteratus, cum perturbatione animi, virium defectu & omnimoda dysphoria, malum portendit, & non raro latentem malignitatem arguit.
- 12) Pulsus in acutis *intermittens* plerumque mortis eft prænuncius. Contrarium euenit rariffime. Exemplum tamen ex fua praxi communicat *Profp. Alpinus de præfag. vita & morte, lib. IV. cap. IV.* de virgine, in qua ad diem vſque quartum pulfum intermittentem obferuauerat; ita quidem vt prima die iam poſt ſeptimum, iam poſt decimum ictum, ſecunda mox poſt quartum, mox poſt ſeptimum, tertia poſt tertium quieuerit; quarta autem die, qua morituram ægram quiſque non immerito credidiſſet, deliram & inquietam valde fuiſſe, difficile reſpiraiſſe, nihil exſpuiſſe, & talem habuiſſe pulſum, vt poſt octo vel decem interualla ſemel vel bis micans fuerit, nihilo tamen, minus, criſi per vrinam ſecuta, conualuiſſe.

2. *Specialis*

1) *In febris*

- (1) Pulsus *celer* febris, manifeſto erumpentibus, *algida*
V v 2 forte

forte excepta, ita proprius & essentialis est, vt verum illarum signum dici mereatur pathognomicum.

- (2) Idem *celer, frequentem* in febribus sæpissime habet comitem, qui de principii agentis intensiori actiuitate, & de constante atque assidua cœpti laboris continuatione luculenter testatur; qua periculo vegete obsistit, ac materiam febrilem subigere, subactam vero eliminare laborat.
- (3) Hinc certum est, acutas tanto citius decurrere, quanto constantius pulsus *celer & frequens* obseruati fuerint.
- (4) *Frequens* autem non solum in statu morbo, sed etiam in sano occurrit, v. g. post cursum, balneum, aut sumta alimenta, vniuersi corporis calorem augentia. In statu autem non-naturali, in terrore, timore & cordis palpitatione itidem se manifestare solet.
- (5) *Frequens* in febribus raro sine celeritate est.
- (6) *Fortis* in febre, ad *acutum* perducta, ominosus est. Cum enim ad *statum* peruenerit febris; tum hostis censetur deuictus; vt adeo remissior actiuitatis gradus expellendis porro reliquiis sufficere posset. Si vero aliter euenit: tunc
 - a) vel interna inflammatio subest;
 - b) vel natura extrinsecus commota, aut spontaneo motu ex præpostera alicuius noui periculi erronea æstimatione eo delapsa est, vt, sedationum loco, vehementiores de nouo suscipiat actiones. Ex quo fundamento sæpius importunæ ac prodigæ hæmorrhagiæ, periculosæ ad caput congestiones, deliria, meningum inflammationes aut conuulsiones morbi scenam funesto exitu claudunt.
- (7) *Fortis* in febribus exanthematicis & petechialibus malignis, malus. Quia materia exanthematum sub tam impetuosa sanguinis circumagitatione organa colatoria, a quibus ad percolandum excipi & a reliquo sanguine debite secerni deberet, præterlabitur, vniuersamque massam

massam humorum eo intimius penetrat atque inquinat. Et cum insuper sub forti pulsu seu citatiori circulo & aucto nimis intestino motu, nouæ materiæ generentur, quæ febrilem adaugent: tum maius inde subnascitur periculum, & natura in tali statu ad ordinatos motus numquam peruenit, sed in extrema potius ruit. In variolis speciatim deliria portendit, aut de cerebro inflammato vel alio viscere variolis obfesso, interdum & gangræna corrupto, indicium præbet.

- (8) Vti ceterum omnis vigor in languorem conuersus periculum prænunciat: ita *fortis* pulsus in *debilem* mutatus, malum in acutis omen est.
- (9) *Debilis* pulsus in acutarum principio & incremento semper noxius. Vel enim passiuum virium defectum pro fundamento habet, & impotentiam in discernendo & excernendo arguit, vel abiectum animum, omni superuiuendi spe destitutum, adeoque ab operose laborando abhorrentem, declarat. Quo fit, vt morbus naturam vincat ante,quam hæc aliquid contra illum tentauerit.
- (10) *Tardus* pariter ac *rarus* in periculo ancipiti, vbi alacritate opus est & continua resistentia; non nisi funestum euentum prænunciat. Quo segnius enim natura contra morbum pugnat, eo magis inualefcit ille. Aliquando tamen humorum spissior consistentia in causa est, vt natura tardius mouere cogatur.
- (11) *Celer*, *frequens* & *debilis* naturam quidem alacriter & assidue agentem, sed vires simul deficientes manifestat. Vnde in febribus inuita sæpe succumbit.
- (12) Pulsus *durus* in petechialibus, *celerem* & *debilem* excipiens, inflammationes aut lethales conuulsiones prælagit. Natura enim ob materiæ portionem, in viscere quodam vitali stagnantem, aut in veram stasim inflammatoriam deductam, sanguinem copiosius ad locum adfectum dirigit, & constricta periphæria eo potentius ad interiora restringit. Hinc cutis

ac arteriarum densitas & quasi durities. Vbi vero discussio frustra tentata aut turbulente instituta est; ibi ad præcipitem actiuitatem & toni exacerbationes noxias, fieri solet transitus.

(13) *Vndosus* si *mollis* simul fuerit, ex obseruatione tam veterum, quam recentiorum, sudoris critici salutaris breuique erumpentis certum signum suppeditat. *Conf. Galeni Compend. de pulsib. cap. IX. XXII.* Peripheriæ enim & pororum relaxationem significat, vnde facilem transfusionem spondet.

(14) Pulsus *sanus* in malignis præcipue vitam periclitari nunciat. Ita *Galenus* in *compend. de puls. cap. III.* de pestilentia, quæ suo tempore grassata est, obseruauit: quod quidam, qui ab initio ad finem vsque pulsum perparum a naturali deflectentem habuissent, *præ ceteris perierint.* Aetiologia autem huius phænomeni, quam subdit, perquam incongrua est. Cor enim valde frigidum; sanguinem vero nimis calidum sibi finxit, atque e duobus contrariis qualitatibus statum medium & pulsum moderatum festiue comminiscitur. Verum enim vero, longe alia subest ratio. Scilicet natura, ob materiæ agilis & deleteriæ eximiam malignitatem, a motibus suscipiendis & noxæ strenue opponendis, adeo deterretur, vt potius contra nitendi ne quidem initium facere velit; quia spe, de obtinenda & conseruanda vita, semel abiecta, malum prorsus inuincibile iudicat. Plerumque autem consulto & circumspecte motus languide instituit, ne peccans materia per impulsus auctos subtilior & perniciosior reddatur. *Conf. num. 7.*

(15) Pulsus *magnus* vti statum plerumque plethoricum & maiorem humorum orgasmum prodit: ita nonnumquam congestionum, hæmorrhagias respicientium, prodromus est. Si vero simul *durus* euaserit, inflammationem internam in propinquo esse confirmat.

(16) *Pul-*

(16) *Pulsus intermittens*, licet semper ominosus sit: tamen in tertianis plethoricorum & hypochondriacorum, citra finistrum euentum passim solet occurrere. Testatur autem in his insignem humorum spissitudinem & ad subeundum motum inhabilitatem, quæ naturam fatigat, & ob laboris difficultatem ad intermissionem sollicitat: in illis vero significat sanguinis molem, quæ ægerime vna serie moueri possit.

(17) *Inæqualis* in omni morbo, si non exitum absolute funestum, perdifficilem tamen ominatur. Tanto certius autem in febribus portendit malum. Nam titubans tergiuersatio pulsoria, morbi grauitatem & motus decurtatos, paulo post, prorsus omittendos, præfagit.

(18) *Vndosus* speciatim in partium internarum inflammationibus actionem systalticam varie quasi dimidiatam & inæqualem mouendi vigorem ostendit, quia natura animi pendere videtur, sintne motus discutientes continuandi, an vero abolendi. *Intercurrens* vero in febribus nonnumquam instantem crisin denunciat. Conf. *Frid. Schraderus de sig. med. exercit. III. §. 18.*

2) *In aliis morbis.*

(1) Licet nulli morborum generi vtilius, quam febribus, adplicari possit pulsuum doctrina: tamen in aliis quoque morbis non prorsus solet negligi. Vti vero in illis pulsus nonnumquam fallit, testante inprimis indole malignarum: ita in aliis pathematibus sæpius infidum prognoseos signum suppeditat.

(2) Adsertum illustrari potest exemplo morborum sopororum, in quibus pulsus a naturali & sano vix defleuit, interdum vero tardus ac lentus est, *Vid. Hippocrates Coac. prænot. 138.* Vtero pariter laborantes tam polymorpha pulsuum schemata edunt, vt si huicce signo soli inniti vellet Medicus; deciperetur sæpissime.

(3) *Pulsus frequens, durus & inæqualis* quid indicet, in angina & anginodis pathematibus e supra dictis iam patet.

(4) *Ve-*

- (4) *Vehemens* in palpitazione cordis impetum in agendo & destinationis præcipitem executionem denotat; siue humorum mouendorum consistentia, moles, aut visceris alicuius labes, id requirat, siue subiectorum animus impatiens in causa sit. Nam ex palpitationum subiectis clare elucescit, hos motus palpitatorios cum eorum moribus conuenire. Sic melancholici, quia pertinaces & in agendo assidui sunt, validis motibus libenter id impetrant, quod in votis est, ne sæpius aliquid tentandum restet. In deliriis melancholicis & maniacis, pro fictorum periculorum diuersitate & eluctandi conatu, eiusdem vigoris obseruatur pulsatio. Sanguinei constantiæ in operando non aduerti, plerumque inconsiderate, exterriti magis, quam necessitate ducti, id agunt, nulla seruata proportione, quæ malo præsentī respondeat. In terrore aut ira, ubi propositum iam aufugiendi, iam resistendi & vincendi adest, animus fortis ac vires in vnum quasi collectæ ibidem requiruntur.
- (5) *Debilis* autem & *paruus* virium defectum, animumque fractum produnt. Vnde phthificis familiaris est. Debiliati vero si successerit celeritas & frequentia, hecticam febrim subesse, non obscure declarant.
- (6) Interim occurrunt etiam exempla sanorum, in quibus pulsus semper debilis, immo post binas aut ternas micaciones intermittens est, *Conf. Bohnius de offic. med. dupl. p. m. 179.* Notæ sunt duæ personæ, quarum altera pulsum habet post quartam, altera post quintam micacionem, intermittentem.
- (7) *Celer*, quoties obseruatur, morbi quidem exacerbationem, sed auctiorem quoque naturæ vigorem, hosti oppositum, declarat. Vnde post hæmorrhoides aut menses suppressos, itemque in pertinaci alui obstructione, hic pulsus sanguinem alicubi stagnantem & in stasim ac corruptionem propendentem prædicat. *Celer* autem si cum *intermittente*, occurrit, periculum & desperationem

rationem se inuicem comitari testatur. Obseruare id præcipue licet in *empyemate*.

- (8) Porro *celer* in quibuscumque pathematibus obseruatur, statum ex indole febrili participantem adnunciat. Hinc raro sine noua dolorum exacerbatione ingruit, morbumque semper grauiorem reddit.
- (9) *Durus* in subiectis, cum hectica colluctantibus, restrictionem sanguinis ad adfectum locum, adeoque vltimum eluctandi conatum indicat, sed quia frustraneus est, certam simul mortem præfagit.
- (10) *Mollis, debilis & tardus* in paralyticis, calamitati ipsorum ex asse respondet; toni enim relaxatio mollietatem & debilitatem; propositum autem a motibus cessandi, & negligens inde actionum vitalium administratio tarditatem inducunt. Interim tamen vegetiorem pulsum in latere sano non raro obseruare licet.
- (11) Pulsus *inequalis* in alterutro carpo, a tumore v.g. sub-axillari, vomica pulmonis, mala conformatione, aut ligatura sæpe dependet. Magis vero paradoxon est, si cordis pulsus quidem continuat, arteria tamen pulsans non animaduertitur. Quo in casu sanguinis adeo exigua portio in arterias propellitur, vt non tam *vacuus*, quam prorsus *deficiens* pulsus adpareat.
- (12) Pulsus triginta sex horis, immo octiduo ante mortem *cessans*, veluti A. N. C. Collect. Vrat. & Pelargus in Eteodr. V. p. 23. 57. obseruant, rarius quidem occurrit; si vero perpendamus, quæ *num. præced.* monuimus, res perceptu non adeo erit difficilis; cum iusta suspicio sit, pulsum ad tactum quidem adparere insensibilem, reuera autem non esse sublatum. Alias longe citius intereundum esset ægris; veluti grauis syncope & ἀσφυξία id satis comprobant, quæ intra breuius horæ interual- lum sæpius enecant.
- (13) Quodsi vero talis pulsus, qui penitus videtur *cessare*, vitam subito non adimat; tum licet *inequalis, inordina-*

Unable to display this page

eum plus attendisse vrinam, respirationem & sputa; verum pulsuum quoque vigorem & mutationes non insuper habuisse, *liber eius de humoribus* testatur, in quo, inter alia signa a Medico adnotanda, etiam *pulsuum* mentionem facit. *Conf. lib. IV. epid. text. 33. f. 226.* Et quia illis temporibus in arteriis temporalibus pulsationes potissimum observabantur, *pulsus capitis* præcipue fieri solet commemoratio. v.g. in *Coac. prænot. num. 81. 128. lib. V. epid. f. m. 247.* Interim *lib. II. epidemic. sect. II.* de vena in cubitu pulsante quoque mentionem facit. Denique *Aphorif. Sect. VII. 21. fortis* pulsus meminit. *Vid. Coac. prænot. n. 261. 142. 124.*

3. Post *Hippocratem* plures exstiterunt, qui sphygmicam doctrinam observationibus perficere adlaborarunt; quos inter primas tenet *Herophilus* eiusque affectæ, quibus ad muscos pedes pulsus metiri solemne fuerat. Omnium vero scripta per temporum & fatorum iniuriam interierunt, exceptis fragmentis, quæ nobis vna cum *Athenæi* placitis servavit *Galenus*. Et quoniam idem contra *Archigenem Apameum* acriter disputat, plura hac occasione huius viri dogmata ab interitu vindicavit. Plures tamen in vnum collectas *Archigenis* doctrinas exhibet *Aëtius Amidenus in tetrabiblo*.
4. Ipse quidem *Galenus*, operosissimus pulsuum observator, hic iterum nominari meretur: sed quia eius scripta *tab. præced.* iam enumeravimus, plura addere non libet.
5. Post *Galenum* nemo tantam in pulsuum doctrina consecutus est laudem, quantam ille sibi apud omnes iam comparauerat. Interim, discussis barbarorum sæculorum tenebris, passim aliquid de pulsibus meditati sunt Medici. Ita *sec. XIII. Io. Aegidius*, Monachus, librum *de pulsibus* metricè conscriptum reliquit, & *Gentilis Fulginas* Medicus Perusinus commentario illum illustravit.
6. *Sec. XV.* de pulsibus commentatus est *Bernardus Gordonius*. *Sec. XVI. Geo. Valla, Io. Mich. Sauonarola, Paracelsus, Conr. Gesnerus, Franc. Vallesius, Val. Polidamus, Vdalr. Binder, Alex. Massarias, Camill. Thesaurus, Ioseph. Struthius, Lud. Mercatus, Hercules Saxonia, Paul. Grisignanus de Salerno, Pet. Galea.*

7. *Sæc. XVII. Illefonf. Nunefius, Hier. Capiuaccius, Alexander Alexius, Ant. Cælius Meffanenfis, Ant. Ponce Santacruz, Io. Laz. Gutierrez, Io. Zecchi, Sam. Hafenreffer, Laur. Bellini, David Abercromb.*
8. De commentatoribus autem & fcholiaftis, qui veterum fcripta fphygmica vel ediderunt, vel interpolarunt, fufius hic differere non licet. Ceterum bene meriti funt *Ant. Martorellus, Auguftinus Gadaldinus, Leo Roganus, Ferd. Mena, Herm. Cruferius, Franc. Sanchez, Iac. Lauellius & alii.*
9. His itaque in tironum gratiam breuiter expositis, iam difpiciendum, quomodo explorandus pulfus fit? Vbi confiderandum.
- 1) *Quo in loco?* Commendant practici quique *carpum*, non quidem vnus tantum, fed vtriusque manus: quia in alterutra manu arteria vel profundius latere, vel pulfum diuerfum mentiri poteft, ob caufas *præced. num. II.* indicatas. Subinde enim in vno carpo vacuus aut debilis adparet, cum in altero celer, magnus & fortis exiftat. Cuius rei notatu dignos cafus adferunt *Olaus Borrichius in Act. Haf. & Pechlinus in Eph. nat. cur.*
 - 2) *Quamdiu?* *Chinenfium* praxis plures horas, immo diei dimidium requirit, quos tamen imitari plurima vetant. Hoc vero fuadendum, ne quis *carpum* vix adprehensum mox e manu fua dimittat, fed paulo follicitius, quam vulgo per fugitiuam operam fieri confuevit, pulfum vigorem exploret, quo eo tutius aliquid prædicere valeat. Interim refpectus perfonarum & aliarum circumftantiarum diuturniorem contactus moram interdum prohibet.
 - 3) *Quo vifitationis tempore?* *Corn. Celfus lib. III. cap. VI.* periti Medici effe declarat, vt non protinus, ac venerit, decumbentis manum adripiat, fed prius refideat, hilarique vultu percontetur, quo fe habeat modo & fi metum in ægro obferuet, probabili fermone eum leniat ac tum carpo manum admoueat. Quod *Celfi* monitum haud contemni

temni debet, quandoquidem ad Medici præsentiam alterari possunt ægrotantes, vt inde etiam pulsus mutetur, & plane diuersus sit ab illo, qui statum morbi ingenue significat. Accidere hoc fere solet in plebeiis, qui reuerentiæ metu erga Medicum correpti insigniter alterari solent; porro in pueris, adolescentibus & subiectis sexus infirmioris admodum verecundis, aut suspectis symptomatibus grauatis. Vnde demulcendus prius animus, vt pulsus a pristino tenore minime deflectens eundem se præbeat, qualis ante Medici ingressum fuerat.

- 4) *Quo diei tempore?* Quid hic decernendum sit, ipsa prudentia medica cuius suggeret. Nam post prægressa animi pathemata, post pastum, immediate post somnum, aut post prolixas ægrotantium fermocinationes; alius longe comparebit pulsus, quam si horum nullum præcesserit, immo si qui alium deponendi causa extra lectum aliquamdiu moras traxerunt & refrigerati sunt, leipothymici sæpe fiunt, & diuersissimum, a solito, pulsationum schema exhibent. Quid conclauia nimium calefacta hic possint, prolixè non exponemus.
10. Ceterum *duodecim* præcepta, quæ ad mentem veterum circa pulsus explorationem obseruanda, *Io. Iac. Weckerus in med. Syntaxib. f. 394.* tradit, tanti non sunt, vt specialem recensionem hic postulent, cum potiora sint, quæ iam attulimus.
11. Supra *tab. I.* generatim iam exposuimus, in Therapiam quoque commoda quædam ex semeiologia redundare; quod ipsum in præsentī & tabulis sequentibus, specialius inculcabitur.
12. Pulsus *sanus* in manifesto ægrotantibus quid præfagiat, ex præced. liquet. Interim ex actionis huius vitalis adeo blande instituta administratione nemo seduci se patiatur, vt naturam ad officium excitare audeat stimulantibus, calidis bezoardicis, aut ita diætis roborantibus. Talia enim sanguinem commouendo, morbum exacerbare & prorsus insanabilem reddere certum est. Quod monitum eo sollicitius

obseruari meretur, quo altius in pluribus Medicis iam radicatum est illud præiudicium de roboranda & excitanda natura in malignis. Loco enim optati finis, vel deliria, vel conuulsiones, ut plurimum lethi nuncios obseruamus.

13. Vbi contra pulsus *fortis* & *celer* motuum exacerbationes aut mentis motiones minatur; ibi inauspicatissimus ausus est, si practici ad opiata properent.

1) Nam quæsitum motuum moderamen, quod intendunt, numquam obtinent; quia aliud est motus moderari; aliud eosdem sopire, & ad motuum omissionem hac ratione viam munire,

2) Vbi vero res melius succedere videtur; ibi, teste experientia, motus utique longe acerbiores fieri solent, postquam vim narcotici remedii natura superauit. Sic incassum adplicatum & malum in peius conuersum obseruatur.

3) Speratæ sedationis loco sopor perpetuus inducitur, & vitam, quam Medici seruare debent, ipsimet hac ratione perdunt.

14. Vera debilitas, per pulsus *debilem* & *tardum* indicata, vel virium *amissione* nititur, vel *omissione*; priori, quo modo succurrendum sit, therapia & diætetica docent: posterior autem quantum leuari possit, curate determinari nequit; nihil tamen intermittendum, quod villo modo e re ægrotorum esse sciamus.

15. Quosdam practicos offendit pulsus in febribus *celer* & *frequens*, utpote quem ad mitiorem gradum reductum malint. Sed qui illum transformare conantur, febrem quidem admittere velle videntur, essentialem vero eius indolem tolerare detrectant; quod plane incongruum est, & magnam *απερξίαν* spirat.

16. Debita pariter prudentia versandum est circa pulsus *magni* siue tolerantiam siue moderationem. Nam quia de abundantia sanguinis testimonium perhibet, superflui detractionem simul indicat necessariam. Quam nisi contra indicans diffua-

dissuadeat, prudenter tam respectu temporis morbi, quam doses instituire conuenit.

17. *Durus* autem & *mollis* vti sibi inuicem opponuntur: ita alterationem quoque per conuenientem medicationem admittunt. In illo enim profunt temperantia, emollientia & humectantia; in hoc autem roborantia & tonica per epicrasin operantia valent.

18. Singula genera *inaequalis pulsus* spem medelæ tum faciunt: cum nec virium insignis iactura præcessit, nec causæ morbi-ficæ energia subdolum euentum minatur. Quibus obseruatis ominosa alias pulsatio *formicans*, *caprizans*, & *intercurrens* Medicum non plane a bene sperando deterrere, constantem autem & circumspectum reddere debet.

TABVLA III.
DE
RESPIRATIONE.

I. DEFINITIO.

Respiratio est motus vitalis, actum *inspirantem* et *expirantem* in-
uoluens; vbi prior aëris atmosphaerici in pulmones receptio-
nem, posterior autem illius expulsionem præstat. Conf. *Phy-
siol. tab. VIII.*

II. DIFFERENTIA.

1. Quemadmodum in negotio vitali motus *pulsorius* & *respirato-
rius* mutuo sibi subsidio sunt: ita *Semeiologia* huius tam solli-
citam habere debet rationem, quam illius. Cumque respi-
ratio pulsu sit posterior: tum hæc tabula antecedentem ordi-
ne naturali excipit.
2. Interim differunt antiquorum Medicorum sententiæ ratione
pretii, quod posuerunt signis, ex vtriusque motus alteratio-
nibus petendis. *Hippocrates* *respirationi* plus tribuit, firmio-
remque omnino prædictionem ex illius in morbis mutatio-
nibus, quam ex *pulsu*, sumendam esse indubitato credidit.
Galenus pariter, quamquam prolixior fuerit in euoluenda
sphygmologia, nihilo tamen minus circa *anapneusiologiam*
magis occupatus fuit, quam *Semeiologi* post ipsum. Scripsit
enim de *caussis respirationis*; de *utilitate respirationis*; *libros*
III. de difficultate respirationis; præter illa *commentaria*, quæ
in plures *Hippocratis* libros concinnauit, in quibus de pro-
gnosi ex *respiratione* agitur.
3. *Genus definitionis* posuimus *motum vitalem*, vt primo statim
obtutu verus de re tractanda formari possit conceptus, qui
a veterum plus quam ænigmaticis descriptionibus diuersus
sit. *Hippocrates* enim definiuit *respirationem caloris nutri-
tionem*;

tionem; *Asclepiades animæ generationem, Praxagoras animæ corroboracionem; Diocles & Philistion caloris innati ventilacionem & refrigeracionem*; quam sententiam plures Medici ad tempora usque nostra adoptarunt. Hodie autem falsum hoc placitum præcipue explosit & contrarium demonstravit *Stahlius*; quod nimirum per motum respiratorium sanguis tanto intensius calefiat, quanto frequentius illa reiteretur.

4. Ipsas vero respirationum differentias ut eo facilius sibi imprimere possint tirones, eo ordine recensēbimus, ut primo ad *recentiorum*, deinde vero ad *veterum* mentem secundum varios respectus eas exponamus. Respiratio itaque est vel

1) *Naturalis*, quæ neque ratione *motus & quietis*; neque ratione *temporis* aut *sensationis* aliquid insoliti aut molesti sibi iunctum habet, sed facile libereque succedit; vel

2) *Præternaturalis*, quæ intuitu recensitorum momentorum a tramite ordinario deflectit, &
Ratione *successus* ac *sensationis* est vel

(1) *impedita* & paulo laboriosior; cuius species respiratio *brevis* est, quæ cum *parva* veterum coincidit, & a *densa* seu *frequente* differt: nam in illa aliquod subest vitium, quod maiorem pulmonis dilatationem impedit, quo minus sufficiens inspirari queat aer; in hac vero citatior est actio vitalis & circuitus sanguinis celerior, sine aliquo obstaculo, visceris dilatationem prohibente; vel

(2) *Difficilis*, quæ cum molestia peragitur, & maiorem post se debilitationem relinquit. Hæc est vel

a) *Anxia* seu ad frigidum usque sudorem laboriosa, ob varia vitia, quæ in pulmone, corde, diaphragmate, hepate, liene aliisque abdominis visceribus hærent, & plerumque doloribus stipata sunt. Vnde anxia & *dolorifica*; si vero cum notabili anhelitu fit, mit *starkem Reichen*, tunc dici suevit *anbelosa*. *Anxia* autem porro

a) vel *supina* est, quando ægrotantes adhuc decumbere possunt; eius species sunt: *suspiriosa* seu *gembunda* & *luctuosa* veterum; *stertorosa* seu *cerchnodes*; *phænomena*.

c) vel *erecta*, quando præ metu suffocationis thorace & ceruice erectis respirare coguntur. Huius ultimus gradus est respiratio *sublimis* dicta; vel

b) *Intermittens* seu per interualla breuiora cessans, minimum insensibilis.

Ratione *vigoris* est vel

(1) *vegeta*, vel

(2) *debilis*, quæ virium insignem defectum & energię vitalis imminutam seu debilitatam actionem arguit; licet organa pneumonica minus læsa sint.

5. Antiquissimi Medicorum distinxerunt respirationes in *simplices*, *compositas*, *inæquales* & *exitiales*.

1) *Simplices* adpellarunt illas, in quibus vna tantum respirationis pars, nempe actus vel *inspirationis*, vel *expirationis* lædi videtur. Conf. Galenus de difficult. respir. lib. I. cap. II. f. m. 71. Hanc respirationem simplicem distinguebant

(1) respectu *motus* seu dilatationis pulmonum & thoracis, in

a) *Magnam*, in qua magna aëris copia intra pulmones admittatur, & multum illius expiretur; citra tamen notabilem thoracis dilatationem, & in

b) *Paruam* priori contrariam, in qua parum inspiretur & expiretur; licet cum contentione dilatari videatur thorax.

(2) respectu *quietis* in

a) *Frequentem* seu *densam*, quæ post quamlibet respirationem vix sensibilem quietis moram habeat. Quod vulgus exprimit: Die Brust geht immer in einem ja-gen; & in

b) *Ra-*

b) *Raram*, cum qua *Longa* coincidat, quæ notabile quietis intervallum inter quamvis respirationem interiectum habeat.

(3) respectu *temporis* in

a) *velocem* seu *celerem*, in qua exspiratio inspirationem continuo excipiat; & in

b) *Tardam*, in qua actus respirationis segnius succedat ac lente absolvatur. Differt a *rara*: in hac enim quietis mora inter duas respirationes præter naturam longa interest; licet ipse actus vitalis *velox* æque ac tardus esse possit, in illa vero energia segniter operans arguitur, sine notabili intervallo, inter inspirationem & expirationem observando.

2) *Compositæ*, quas etiam *difficiles* vocare solebant, quemadmodum e *Galenî lib. III. de difficult. respirat.* manifestum est. Quarum species sunt

(1) *Magna & velox*

(2) *Magna & tarda*

(3) *Parva & velox*

(4) *Parva & tarda*

(5) *Frequens & magna*

(6) *Frequens & parva*, quam *Hippocrates* spiritum exilem, imminutum, obscurum vocare solebat.

(7) *Rara & magna*

(8) *Rara & parva*, quæ omnium pessima habetur.

3) *Inæquales*

(1) *Singulares*, in quibus inspiratio & exspiratio a se invicem differunt,

a) vel ratione *motus & quietis*, si v.g. inspiratio sit magna, exspiratio autem parva. *Conf. Hippocratis Coac. prænot. 260.*

b) vel ratione *temporis* inspiratio *velox*, exspiratio *tarda*.

Unable to display this page

(8) *Intermittens*, seu per moras cessans, mox secuturæ plenariæ abolitionis indicium est.

6. Plures præter ea in systematibus occurrunt respirationum denominationes, quæ tamen ad consuetas veteribus reduci possunt. Non enim quoduis synonymon peculiarem constituit respirationis speciem. Si vero quispiam aliter adpellare velit, quemadmodum iam quidam ex recentioribus Medicis solent, nostra nihil interest.

III. PROGNOISIS EX RESPIRATIONE

1. Generalis

- 1) In omni morbo tanta habenda est ratio respirationis, quanta haberi solet pulsus.
- 2) Vti non satis tutum est, e solo *pulsu* certam prædictionem formare: ita nec conuenit e sola *respiratione*.
- 3) Si ad facilem respirationem accesserit pulsus robustus, & ægri recte se habeant ad illa, quæ offeruntur; bonum præbet indicium: si contrarium obtinet; malum.
- 4) Quamdiu homo vere vivit: tamdiu durat respiratio, licet ob eximiam paruitatem prorsus periisse videatur. *Vid. Galenus lib. I. de dyspnæa cap. VIII.*
- 5) Quæcumque ex rebus non-naturalibus pulsus mutant; ea respirationem quoque varie alterare solent.
- 6) Qui in illis ætatibus viuunt, in quibus corpus naturaliter incrementa sumit, illi respirationem magnam aut velocem habent.
- 7) E respirationibus *simplicibus* nihil certi prædici potest; e *compositis* vero, concurrentibus aliis signis, minime fallax veteres petierunt indicium.
- 8) Læso motu sanguinis progressiuo; ipsa etiam læditur respiratio.
- 9) Respiratio cum actio sit, ex vitali & arbitraria mixta; a causis quoque materialibus & moralibus immutari potest.

10) Animus abiectus & de salutari morbi exitu desperatio, insignem respirationi inducit languorem.

11) Ut eo certior formari queat e respiratione prædictio; observandus erit respirationis vigor naturalis, qui in quibusdam, pro temperamenti aliarumque caussarum ratione, vigori læso similior existit. Quo observato, tutius emergit in morbis præsagium.

12) Respiratio *magna* principii agentis robur; *parva* eius inbecillitatem denotat.

2. *Specialis*

1) *In Febris.*

(1) Spirationis facilitas, inquit *Hippocrates*, in omnibus morbis acutis, qui in quadraginta diebus iudicantur, per quam magnam vim habere existimanda est.

(2) Respiratio facilis, tametsi a naturali rhythmo velocitate deflectat, cum reliquis melioribus signis liberum sanguinis progressum indicat, et bonum secretionum excretionumque successum sponder.

(3) *Magna*, si sine partium pneumonicarum inflammatione fuerit, præter sufficientem in operando energiam, sanguinis sæpe prodit turgescientiam. Præterea *Hippocrates Coac. prænot. 126. Magna spiratio cum febre acuta in bile redundantibus abscessum iuxta aures promouet.*

(4) *Frequens* seu *densa* & *feruida* maiorem æstus gradum, intensiorem orgasmum & sæpe pulmonis inflammationem indicat; nec aliud quam anceps signum in febribus subministrat. *Vid. Hippocrates de dieb. iudic. f. m. 26. Coac. prænot. n. 260.*

(5) Anginæ, quæ vehementem suffocationem ac spirandi difficultatem adferunt, eodem aut tertio die necant. *Hippocrates in Coac. prænot. n. 363.*

(6) Rhythmi respiratorii notabilis mutatio, febrem quoque mutatam prodit: inprimis si *frequens* in *raram* & *magna* in *parvam* transuerit.

(7) *Of*

- (7) *Offensans*, conuulsionum subinde in febribus prænuncius est.
- (8) *Gemebunda* in acutis respiratio, mala est. *Hippocratis Aphorif. Sect. VI. 54.*
- (9) *Spiritus magnus ac rarus* delirium nunciat, eoque durante præsto est. *Vid. Hipp. Epidemic. lib. III. æg. XVI. lib. I. Epid. æg. II. Vnde & Galenus lib. II. de dyspnoea cap. III. proprium desipientiæ signum esse dicit.*
- (10) Respiratio *rara, magna & sub inspiratione offensans* adpropinquantis mortis est indicium. *Hipp. lib. I. Epid. ægrot. I.*
- (11) Ita etiam *parua, rara aut obscura*, ob extremam virium iacturam, proxime instantem mortem nunciat.
- (12) Respiratio *difficilis* cum delirio, febris exitum lethalem certo portendit.
- (13) Exspiratio *frigida* mali euentus semper est prælagium.
- (14) Respiratio *stertorosa*, in bronchiis hærentes impuritates, excreandi impotentiam, toni relaxationem & instantem mortem prænunciat.
- (15) *Phænomena & sublimis* tam motuum vitalium, quam organorum respiratoriorum læsionem ipsamque mortem denunciant.
- (16) *Spiritus fætidus*, pulmonibus non exulceratis, in febribus acutis semper ominosus est. Præbet enim indicium de putredine, quam humorum massa iam concepit.
- (17) *Spirationes suspiriosæ* in febribus abortionis periculum adferunt. *Coac. 540.*

2) *In aliis Morbis*

- (1) Respirationis læsio vti in asthmate in primis conspicua fit: ita vario modo se prodit. In asthmate siquidem humido *difficilis* est ac *brevis*, ob materiam circa pectus collectam, quæ pulmones comprimit, eorumque dilationem prohibet, cum sono spumidæ quasi ebullitionis,

nis, als wenn es immer in der Brust fochte. Asthma vero siccum respirandi difficultatem sine breuitate ostendit, cum sibilo tamen sub inspiratione acuto & sonoro.

- (2) *Difficilior* longe est in empyemate, catarrho suffocante & vteri strangulatione. In illo ob materiam purulentam in cauum thoracis effusam; in isto ob humorum in pulmones paralytice relaxatos irruptionem; in hac vero ob sanguinis versus superiora congestionem.
- (3) Respiratio *difficilis* in subiectis antehac scabiosis, scabiei vel retrocessionem, vel præposteram repulsionem indicat.
- (4) *Dyspnæa*, importunam hæmorrhagiarum per adstringentia suppressionem excipiens, ob sanguinis ad pectus regurgitationem oppletoriam, asthma suffocans portendit.
- (5) Quibus diarrhææ suppressæ sunt per incongrua medicamenta, ii dyspnæa vexantur.
- (6) *Difficilis* respiratio hypochondriacorum & hysteriarum si plane anxia euadit, plerumque nimiam flatulentiam, vel pertinacem alui obstructionem pro fundamento habet.
- (7) *Dyspnæa* cum palpitatione in subiectis, ceteroquin sanis, vel plethoram, vel hæmorrhagiarum suppressionem, aliquando & polypum subesse confirmat.
- (8) Spirationes, quæ non nisi erecta ceruice ducuntur, hydropem siccum faciunt. Hippocrates Coac. prænot. 424.
- (9) Respiratio *difficilis* circa mediam noctem grauiter affligens, ex crebra Nenteri obseruatione hypropis lethalis prænuncius est.
- (10) *Dyspnæa* ictericorum, pulmonum coarctationem per consensum indicat. Dum enim hepar præter naturam constrictum seruatur; pulmones quoque & thorax, ob neruos, a communi origine pari nempe vago, abscedentes simul coarctantur.

(11) *Dif-*

- (11) *Difficile quoque respirant, qui vel in liene vel in hepate infarctum aut scirrhum habent reconditum. Quo respexisse videtur Galenus lib. I. de diffic. respir. cap. XII. quando scribit: qui hepar aut splenem, aut aliud ex prædictis membris dolore vexatum habent, ii difficulter respirant.*
- (12) Qui, repleto cibus ventriculo sedendo abdomen comprimunt; citra morbi suspicionem aliquamdiu impeditè respirant.
- (13) Sudorem suppressum a sensibilibus facile excipit dyspnœa.
- (14) Spirandi difficultas, a regiminis vel diætæ errore inducta, postridie sæpe desinit. *Hipp. lib. II. prorrhetic. f. m. 66.*
- (15) *Tarda & debilis* vel animi moerorem manifestat, vel virium insignem iacturam.
- (16) Dyspnœa, cum læuitatibus intestinorum, tendit in phthisin *Hipp. Coac. prænot. 469.*
- (17) Phthificis, qui arescunt & difficili respiratione laborant, quando multa cruda excernunt, exitium imminet. *Coac. prænot. 445.*
- (18) Quæ puellæ orthopnœa vexantur, iis vterum ferentibus mammæ pus colligunt *Coac. prænot. 549.*
- (19) Spiraciones *suspiriosæ*, quæ foras educuntur, nempe expirationes interruptæ, vterum gerentibus conuulsiones & abortum minantur. *Coac. prænot. 519.*
- (20) *Magna & tarda* solis mente motis propria est, nec tamen semper. *Galenus lib. I. de disp. cap. XX.*
- (21) Quando aut tumor, aut dolor quispiam in partibus iuxta ilia constiterit, *paruus & densus* necessario fit spiritus. *Galenus lib. III. de diffic. resp. cap. XII.*
- (22) Halitus, qui expiratur *fœtidus*, chronicæ corruptionis testis est. Obseruatur autem talis in stomacace, dentibus fistulosis, faucium exulceratione, vomica ru-

pta ac venereo malo. Quo magis vero anhelitus cadauer olet, eo certiores minatur perniciem.

(23) Respiratio *stertorosa* cum ore spumante in apoplecticis mortem iam iam instantem indicant.

(24) Respiratio *rara et parua* tam ominosa est, ac ipsa *frigida*.

(25) Supra recensitæ respirationes veterum *exitiales* hic repeti debent & opportune adplicari.

IV. OBSERVATIONES.

1. Quod Galenus lib. II. de diffic. respir. cap. II. monet, id ad pleraque signa in Semeiologia adplicari debet. *Nihil enim, inquit, eorum, quæ manifesto adparent, veritatis cultoribus occultandum est, etiamsi ætiologia quam maxime incerta sit.*
2. Præter ea Hippocratem laude dignum censet, quod varias difficilis respirationis species adnotauerit, de causæ ratiocinatione non sollicitus; siquidem plurimorum, quæ occurrunt, rationes nos fugiunt, quæ tamen utique obleruanda sunt. Tandem inuehitur in quosdam sophistas, qui *raram & magnam* respirationem negare non dubitauerint, quia causæ inopes seu ignari fuerint.
3. Quod in Patholog. tab. de febr. iam monuimus, de non opugnandis symptomatibus, non tacta morbi causâ; id de nouo repetendum ducimus; ne quis scilicet respirationi, præter naturam constitutæ, per incongrua antasthmatica obuiam ire sustineat. Euentus enim eiusmodi medicationis semper infidus est, qualicumque etiam signa celeris emendationis ostendere videatur.
4. Cum insuper actus respiratorius cum pulforio perpetuo symbolizet, uti e physiologicis præceptionibus constat: tum facile patescit, quod de respirationem alterantibus tam sollicite cogitandum non sit, quia motum progressuum varie moderari, adeoque ipsum simul respirandi actum emendare possumus.
5. Respirationis anomalia in quibusvis morbis, a causis non-natura-

naturalibus inducta; iisdem sublati ad priorem plerumque redire solet statum. Congrua diæta & regimen semper moderatum imprimis hic commendanda veniunt.

6. Tamen si venæsectio sæpe difficili respirationi optatam medellam adferat: circumspecte tamen & opportuno tempore eadem adhibenda est; id quod in febribus præcipue valet, in quibus, si *euxaspia* venæsectionis obseruata fuerit, tota subsequens curatio aliquod inde capere poterit commodum; si vero præpostere, damnum eo maius erit.
7. Ita in aliis morbis chronicis, ubi difficilis respiratio iteratis vicibus suffocationis metum inquit, venæsectio autem certum alias leuamen adfert: provide dispiciendum, vtrum alia non adsint auxilia, quæ pari effectui suffocationem auertere queant, ne ad quemuis insultum vena secanda sit; siquidem & his natura adeo adsuescere potest, vt tempore progrediente etiam ista efficacix suæ vim amittat, & Medicum, de aliis remediis non sollicitum, plane inermem reddat.
8. Specialia monita huc congerere, instituti ratio vetat, ne therapiam signorum doctrinæ improvide immiscuisse videamur.

TABVLA IV.
DE
MOTVS TONICI ALTE-
RATIONIBVS.

I. DEFINITIO.

Motus tonicus est vniuersalis motuum vitalium actus, qui in partibus solidis musculofo-porosis contingit, easque ad certos fines varie intendit & relaxat.

II. DIFFERENTIA.

1. Quemadmodum de *toni* energia & officio secundum naturam in *Physiologia*; de eius autem læsionibus in *Pathologia* tractauimus: ita in *Semeiologia* signorum diagnosticorum & prognosticorum habemus rationem, quæ ex illius alterationibus, dum vel excedit, vel deficit, petenda sunt.
2. Sicut autem motus tonicus vel *excedens* est, vel *deficiens*, vel *mixtus*: ita signa
 - 1) *excedentis* sunt:
 - (1) Horror
 - (2) Rigor
 - (3) Singultus
 - (4) Conuulsio
 - 2) *deficientis*:
 - (1) Lassitudo
 - (2) Torpor
 - (3) Aphonia seu loquendi impotentia.
 - 3) *Mixti*: quando in vna eademque parte *tensus* ac simul *remissus* est, tum peculiaris inde nascitur alterationis species, nempe *tremor*.

3. Qua

3. Qua vero ratione inter se differant hæ alterationum species, id veteres iam explicare conati sunt. *Vid. Galenus libro de tremore ; & lib. IV. de locis adfectis cap. I.* Nimirum

1) *Horror* habetur repentina atque transiens cutis seu peripheriæ constriction.

2) *Perfrictio* diutius durat, quam *horror*; unde primus gradus *rigoris* dicitur. Præter ea ab *horrore* in eo differt, quod plura membra occupet, horror autem dorsi potissimum regiones subito perreptet ac quatiat.

3) *Rigor* Galeno audit inæqualis totius corporis concussio & turbatio. *Vid. eius liber de caus. symptom. cap. VIII.* Sed spasmodicum partium fibroso-musculosarum esse constrictionem & mobilitatis impedimentum, ex *pathologia* constat. *Triplex* autem a *Bagliuio* constituitur *rigor*:

(1) *Criticus*, qui excretionem iudicatoriam antecedit, eiusque eruptionem prænunciat.

(2) *periodicus*, qui in paroxysmo frigoris febrium intermittentium occurrit.

(3) *symptomaticus* qui quidem ad antecedentem non inepte referri posset, sed ut eo distinctius alii rigores vagi a rigore febrili dignoscantur, *symptomaticorum* nomen illis tribuitur.

4) *Singultus* ab aliis ad spasmos, ab aliis ad semi-conuulsuos motus refertur.

5) *Conuulsionem*, exacerbati toni summum gradum, in *Pathologia tab. de spasmis & conuulsionibus* prolixè explicauimus.

6) *Lassitudo* & *torpor* cum a motus tonici energia deficiente dependeant; a prioribus toni alterationibus clare satis distinguuntur. De *spontanea* vero lassitudine, uti *Hippocrates* eam *Aph. II. 5.* vocat, veteres differentias constituerunt tres, quibus recentiores *quartam* addiderunt.

(1) *Prima* referre dicitur sensum *ulceris*;

(2) *Altera* *tensionis*;

Z z 3

(3) *Ter-*

- (3) *Tertia inflammationis.*
 (4) *Quartam* recentiores lassitudinem adpellant *offisfragam*.
 Ratio autem denominationis vnius cuiusque hæc est: credunt nempe in lassitudinis specie *prima* adfici partes membraneo nerveas; in *secunda* musculosas & fibrosas; in *tertia* membraneo-fibrosas; in *postrema* *periostium* & huic adhærentes *tendines*.
 7) *Subiectum* lassitudinis aliquando sunt omnia membra, sæpius soli artus, interdum coxendices, subinde collum & caput. Alii ex visceribus internis sigillatim lassitudinis subiectum hoc vel illud nominant; quos tamen hic attendere præter institutum est. Interim notare conuenit, quod hæc lassitudo non confundenda sit cum grauitate artuum, in qua strictionem potius, quam toni defectum, accusamus.

III. PROGNOISIS EX TONI ALTERATIONIBVS

I. Generalis

- 1) Quando toto corpore mutationes contingunt, ita vt illud promte refrigeretur rursusque calefiat, vel color alius ex alio oriatur; tum morbi longitudinem significant.
- 2) Quibus cutis est arida & dura, ii sine sudore moriuntur; at quibus laxa & rara, cum sudore vitam finiunt. *Hipp. Aph. V. 71.*
- 3) *Rigores* in mulieribus initium magis ducunt ex lumbis & per dorsum ad caput perueniunt; sed viris parte corporis posteriore potius, quam anteriore. *ib. 69.*
- 4) *Rigor* quandoque fit sine febre, plerumque vero cum illa. Ita *Galenus* ex esu dactylorum aliquem *Alexandriae* vidit sine febre riguisse. Et *Hippocrates* vxorem *Epicratis*, instante partu, rigore correptam meminit *lib. I. epid. ag. V.*
- 5) *Rigorem* in febribus *paroxyzantem* periculo vacare, experientia pridem firmatum est.
- 6) Si post *rigorem* corpora facile iterum incalescunt, nihil mali videtur metuendum.

7) *Rigor,*

- 7) *Rigor*, qui salutarem excretionem præcedit, omnium censetur optimus.
- 8) *Conuulsionum* effectus tantum non semper perniciosus est; aliquanto tamen nihil nocere sub *prognosi in febris* indicabitur.
- 9) Qui quartanis corripuntur, fere *conuulsione* non tentantur. *Aph. V. 70.* In hac enim febre motus præ aliis febribus placide instituuntur.
- 10) *Singultus* cum *conuulsione* hoc habet commune, ut malum aliquod plerumque portendat præfente grauius.
- 11) Qui vero citra morbum *singultiunt*, e. g. repleto cibus ventriculo, illis nihil imminet periculi.
- 12) *Lassitudo*, *impotentia*, & *torpor* sine aliqua excretionem existente aut prægressa; perniciem intentant. *Prorrhetic. I. 40.*
- 13) Ad *lassitudinem* ægri, si insuper accesserint aluus humida, sitis, vigiliæ, capitis dolor, obscura locutio; mentis emotionem expectare oportet. *Prorrh. I. 38.*
- 14) *Vocis defectio* & *paralytodes artuum tremor* toni læsionem defectiuam arguit, & plenariam motuum omissionem portendit.

2. *Specialis*

1) *In febris*

De Horroribus.

- (1) Horror in continua febre succedens, numquam bonus est.
- (2) Si horrores in acutarum principio frequenter incidunt, difficilem earum successum præfagiunt.
- (3) Horrores contra, post quos continuæ intermittere cœperunt, in bonis signis numerari solent.
- (4) Horrores pariter in ardentibus boni habentur ominis, si eadem hora, qua facta est exacerbatio, frigus, horror & rigor adpareant. *Prosp. Alpinus de præfag. lib. III. cap. XI.*

(5) Hor-

- (5) Horror criticus, qui cum aliis signis coctionis adparet, & copiosam excretionem pedissequam habet, laudabilis est. Vnde *Cous in Prorrhēt. l. 149.* Quibus, ubi inhorruerint, sudores simul iudicatorii contingunt, & horror postredie repetierit, cum peruigilio, iis forte sanguis e naribus erumpet. *Conf. eiusd. lib. III. epid. æg. ex sedecim XII.* in quo de virgine in *Larissa* refert: eam sexto die multum sanguinis per nares profudisse, ac ubi inhorruisset, per sudorem copiosum & calidum iudicatam, seu a febre liberatam esse.
- (6) Si partes in acutis externæ frigeant, internæ vero vrantur, & siti vexentur, lethale est. *Aphorif. IV. 48. Coac. prænot. 115.*
- (7) Horrores in principio febrium pestiferarum crebriores, malum omen præbent. *Vid. Hipp. lib. III. epid. f. m. 75.*
- (8) Qui lassitudine laborant, & cum horrore criseos schema præ se ferendo leuiter exfudant, celeriterque ad calorem reuocantur, ii male habent. *Coac. prænot. 36.*

De Rigoribus.

- (9) Rigorem periodicum minime noxium esse, prognosis generalis num. 5. docuit. Vnde veterum axioma: quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres soluantur.
- (10) Rigor die iudicatorio superueniens, salutaris habetur, si inprimis post rigorem facile incalescant ægri & critica succedat excretio. Ita *Hipp. lib. I. epid. statu III. æg. V.* de puerpera die XIV. rigente, & die XV. sudorem experta, historiam adfert; & *lib. III. epid. æg. V. Chairionem* septimo die nouo suborto rigore & febre acuta prehensum, sudore per omnia membra diffuso, iudicatum meminit.
- (11) Rigor vero cum crisi simul adparens non nihil metuendus est. *Prorrhēt. l. 107.*

(12) Ita

- (12) Ita porro rigores cum crisi aliqua *non iudicante*, v. g. frigido sudore, post quem difficile incalescunt corpora, malum præbent omen. Dum enim nec febris vehementia frangitur, nec symptomata tolluntur, crisis licet copiosior, lethum præfagit. Sic obseruauit *Hipp. lib. III. epid. æg. XII.* mulierem, quæ sæpe obriguerit, & per sudores, vomitus frequentes, largam diuresin ac hæmorrhagiam narium multa excreuerit, die XIV. mortuam esse. Et *lib. I. epid. statu II. æg. XII.* sistitur vir, qui post rigorem febre correptus & calido sudore perfusus, vndécimo die exspirauerit.
- (13) Febre ardente detento, si rigor successerit, solutio contingit. *Aphorif. V. 58.*
- (14) Qui in ardentibus sub initium statim intenso æstu & rigore corripuntur, insomnes fiunt ac anxii, iis impendet exitium. Hinc *lib. I. prorrhetic. 67.* Hippocrates obseruauit, rigores cum æstu esse periculosos, sub quibus facies incensa sit & sudor erumpat. Si insuper posteriores partes frigeant, conuulsiones prouocari.
- (15) Qui sexto die rigore corripuntur, ii iudicium difficile adferunt. *Coac. 15. Aphorif. IV. 29.*
- (16) Rigori & horrore, qui die iudicatorio adparent, si coma superuenerit, mortem proxime imminere indicat.
- (17) Continentes rigores in acutis malum exitum præfagiunt *Coac. 21.*
- (18) Rigores in iis febribus, quæ ad tertianarum naturam accedunt, si in medio ingrauescunt, febre nullum ordinem seruante, maligni valde sunt. *Coac. 26.*
- (19) Spasticæ dorsi tensiones vti synochis, petechialibus, variolis & morbillis satis familiares sunt: ita peculiare aliquod malum ex illis prænunciare non licet.

De Conuulsionibus.

- (20) Conuulsiones, in acutarum principio, humorum plerumque denotant abundantiam. Et quamuis cer-

tum periculum non indicent; grauiorem tamen morbum fore declarant. Mitiolem paululum prognosin in variolis obseruamus.

- (21) Adultiores, & qui septimum annum excefferunt, conuulsione in febre non prehendantur; alioquin periculum denunciatur. *Coac. 357.*
- (22) Conuulsio in febre suborta, eademque die desinens, nihil metuendum esse declarat. *Coac. 156.*
- (23) Ita pariter conuulsio, cum coctionis signis ingruens, non adeo pertimescenda est.
- (24) Præter ea conuulsio in febre, manuum pedumque dolores, maligni quid produnt. *Coac. 30.*
- (25) Pueris, quos conuulsiones cum febre tentant, aut huic succedunt, quamuis diuturnæ sint: innoxias tamen esse obseruantur, nisi reliqua omnia perniciem nuncient. *Coac. 356. lib. I. epid. statu II. f. m. 18.*
- (26) Conuulsio in acutis minuitur per superuenientes rigores, si febris simul augeatur.
- (27) Conuulsiones & vehementes circa viscera dolores mali sunt ominis. *Aphorif. IV. 65. Coac. 356.*
- (28) Phrenitis exitialis hoc habet proprium, vt in conuulsiones desinat.
- (29) Conuulsio febri superueniens periculosum; febris vero conuulsioni succedens melius ominatur, *Coac. 358.*

De Singultu.

- (30) Singultus in febre *lygmode* veterum, seu singultuosa, pertinaces sunt ac diuturni; hinc semper singultiunt ægri.
- (31) Singultus in febribus semper suspecti habentur, quia vel hepatis, vel ventriculi, vel vteri inflammationes arguunt. Vnde nonnumquam singultus apud Practicos κατ' ἐξοχὴν stomachi seu sinistri oris ventriculi conuulsio audit.

(32) Qui

- (32) Qui in febribus post vomitus nigrorum ac foetidorum multum singultiunt; illis proxime instat interitus.
- (33) Febrientes, si facie exsistente *Hippocratica* multum singultiunt, agoni sunt proximi.

De Torpore & Tremore.

- (34) Quibus in ardentibus torpor, somnolentia & tumores obueniunt, eos lateris dolor accedens cum leui partis alicuius sideratione necat. *Coac. 60.*
- (35) Quibus per febres lassitudinis sensus inest, illis ad articulos, & potissimum circa maxillas, abscessus oriuntur.
- (36) Torpor, ex rigore ortus, in acutis malignitatem arguit.
- (37) Torpor & impotentia in anginosi citra crisin cum dolore præcordii obueniens, insidiosè necat, licet non adeo male se habere videantur. *Coac. 374.*
- (38) Torpores partium, in febribus semper mali, nisi forte morbo magnam partem iam subactò, adeoque critice adpareant.
- (39) Torporis in conuulsionem, & huius in illum mutatio semper minatur periculum.
- (40) Vehementes phrenitides in tremorem desinunt; unde etiam mortis est prænuncius. *Prorrh. I. 9. Coac. 97.*
- (41) Tremores, qui ad conuulsiones accedunt, cum sudoribus, minantur recidivas. *Prorrhetic. l. 105.*
- (42) Tremores, qui in ardentibus contingunt, soluuntur a delirio. *Aph. VI. 26. Vid. Galenus in comment. ad hunc aphorif. f. m. 344.* Dubitat enim de auctoritate huius adferti, quod non videatur esse *Hippocratis*.
- (43) Febres, quæ soporem lassitudinemque inducunt, aut in quibus caligant ægri, ægrypnia & tenui sudore vexantur, malignæ sunt. *Prorrh. I. 41.*

De Aphonia.

- (44) In febre mutum esse, malum. *Coac. 34.* Et vocis defectiones, quæ in febribus convulsionis speciem præ se ferunt, in vehementem mentis emotionem cum silentio vertunt, & perniciem ostendant. *Prorrh. I. 54.*
- (45) Præcordiorum dolores & impotentia loquendi in febribus, si sudore non solvantur, malignum. *Prorrh. I. 90.*
- (46) Quibus vox post iudicationem deficit, ii sopore & tremore correpti intereunt. *ib. 91.*
- (47) Vocis ex capitis dolore defectiones in febre cum sudoribus, si per se resolvuntur ægri, ac præter voluntatem excrementa demittunt, malumque remittere videtur; diuturniorem morbum metuere oportet. In his de nouo subortus rigor damnandus non est.
- (48) Defectiones vocis, quæ ex rigore fiunt, illæ tremore solvantur. *Coac. 27.* Alias vox ex rigore intercepta, perniciem denunciat. *ib. 39.*
- (49) Qui in febre voce defecti iacent, & oculis conuiuentibus nictantur, hi euadunt quidem, si post narium hæmorrhagiam & vomitum ad loquelam & ad se ipsos redeant. Si vero contrarium accadat, cum spirandi difficultate, celeriter intereunt. *Coac. 77.*
- (50) Quos vox cum febre sine vlla crisi deficit, ii tremuli intereunt. *Coac. 247.*
- (51) Vocis defectiones cum virium exsolutione in acuta sine sudore, sunt quidem lethales; cum sudore autem minus; morbi interim diuturnitatem significant. *Coac. 256.*
- (52) Aphonia cum singultu pessima.

2) *In aliis morbis**De Horroribus.*

- (1) Crebri ex dorso horrores subinde locum commutantes,

tes, graues & difficiles, laboriosam vrinæ suppressio-
nem minantur. *Prorrh. I. 75.*

- (2) Qui subinde inhorrescunt, ex capite laborantes, te-
nuiter exsudantes; ii maligne habent. *Coac. 12.*
- (3) Qui per sanitatem crebro inhorrescunt, ii ex sangui-
nis fluxu purulenti euadunt. *Coac. 16.*
- (4) Vbi horror in morboſo pathemate incidit, cum dif-
ficultate spirandi; ibi tabes denunciatur.
- (5) Qui subinde inhorrescunt, ac incontinenti corporis
iactatione, cum lassitudinis sensu & lumborum dolore,
conflictantur, iis alui effunduntur. *Coac. 19.*
- (6) Qui perfrigescunt ex tenui sudore post narium hæ-
morrhagiam; ii male habent. *Coac. 40.*
- (7) Perfrictiones ex rigore, malæ sunt, eæ inprimis, quæ
ad calorem non reuocantur. *Prorrh. I. 65.*
- (8) Ex perfrictione exsudantes, ad calorem reuocati, pe-
riculum denunciant, præsertim si accedat lateris æstus
cum dolore & rigore. *ib. 66. Coac. 52.*
- (9) Mulieribus subinde horrore tentatis, lassitudine & ca-
pitis grauitate conflictatis, menses erumpere solent.
Coac. 541. 548.
- (10) In omni superflua purgatione frigus cum sudore exi-
tiale. *Coac. 568.*
- (11) Ex sudore horror minime bonus. *Aphorif. VII. 4.*
- (12) Ex perfrictione metus ac animi abiectio, præter oc-
casionem, in conuulsionem tendit. *Coac. 4.*

De Rigoribus.

- (13) In rigore familiares non agnoscere & eorum, quæ
gesta sunt, obliuisci, malum indicat. *Prorrh. 64.*
- (14) Qui subinde rigoreprehenduntur, & sub noctem
aliquanto grauius habent peruigiles, in somnis vero qui
nugantur, delirant & lotio interdum se perfundunt,
illi in conuulsiones cum sopore tendunt, *Prorrh. I.*
101. Coac. 20.

- (15) Quibus mulieribus ex rigore febres adsunt, cum lassitudinis sensu; in illis menses expectare oportet. Quod si insuper cervicis dolor prehenderit, sanguinem ex naribus erupturum spes est. *Prorrh. I. 142.*
- (16) Rigores, qui sanguinis eruptioni succedunt, diuturni fiunt. *ib. 151.*
- (17) Assidue vexans rigor, corpore iam imbecillo, letalis est. *Coac. 9. 21.*
- (18) Qui rigores ex dorso proficiscuntur, grauiores sunt & molestiores. Vbi vero quis XVII. die rigore correptus, vigesimo quarto iterum riguerit, is male habet. *Coac. 11.*
- (19) Rigor cum *Opisthotono* mortem adfert. *Coac. 23.*
- (20) Eclyses ex rigore & cephalalgia perniciem, denunciant. *ib. 22-28.*
- (21) Quibus rigor adest, iis vrina restitat. *Coac. 29.*
- (22) Qui ex vulnere subinde rigentes sanguinem profundunt; ii maligne habent, ac inter loquendum repente moriuntur. *ib. 328.*
- (23) Ante partum subinde rigore corripitur, & citra dolorem parere, periculum indicat. *Coac. 538.*
- (24) Ex multo potu rigor & delirium, malum. *Aph. VII. 7.*

De Conuulsionibus.

- (25) Conuulsio ex repletionem aut inanitione oritur; sicut etiam singultus. *Aphorif. VI. 39.*
- (26) Ex vulnere conuulsio letalis. *Coac. 355. Aph. V. 2.*
- (27) Infanientibus accedens conuulsio, oculorum aciem retundit. *Coac. 485.*
- (28) Ex epoto veratro conuulsio exitium adfert. *Coac. 567. Aphorif. V. 1. VII. 25.*
- (29) Conuulsionem in mente captis semper suspecta.
- (30) Conuulsio aut singultus post profusam purgationem, malum praefagit. *Aph. V. 4.*

(31) Con-

- (31) Conuulsio & leipothymia fluxui muliebri aut ali hæ-
morrhagiæ superueniens, portendit periculum. *Apho-
rif. V. 56. VII. 9.*
- (32) Conuulsio assiduis vigiliis aut doloribus succedens,
sinistrum præbet omen.
- (33) Conuulsio a plethora originem trahens, eadem im-
minuta, sponte euanescit.
- (34) Conuulsiones chronicis viscerum læsionibus super-
uenientes, pertinaces sunt, nec facile medicationi au-
scultant; per anodyna vero cohibita paulo post magis
ferociunt.
- (35) Anginæ succedens conuulsio, lethalis.
- (36) Qui *tetano* corripuntur, intra quatuor dies intere-
unt; si hos superauerint, sani fient. *Aphorif. V. 6.*
- (37) Conuulsiones in vteri strangulatu, antea non exper-
tæ, imposterum facilius reuertuntur. *Coac. 349.*

De Singultu.

- (38) Singultu, lassitudine & *catocho* detenti, in vitæ peri-
culo versantur. *Coac. 45.*
- (39) Singultus diarrhœæ aut dysenterix succedens, pe-
riculum nunciat.
- (40) Singultus, conuulsio, aut delirium, ilei inflamma-
tioni superueniens, mortem prælagit. *Aph. VII. 10.*

De Lassitudine & Torpore.

- (41) Delassati ægri, caligine obducti, peruigiles & fopo-
rosi, cum tenui sudore recalescentes, male habent.
Coac. 35.
- (42) Lassitudines sponte abortæ morbos prænunciant.
Aphorif. II. 5.
- (43) Torpor vbi rigori succedit, mentis alienationem si-
gnificat *Prorrh. I. 35.*
- (44) *Adynamias* seu impotentix, quæ præter aliquam inani-
tionem contingunt, perniciem indicant. *ib. 40. Coac. 54.*
- (45) Tor-

- (45) Torpor in contraria celeriter mutatus, malum præ-
nunciat. *Coac.* 59.
- (46) Quibus non cogitantibus vrina decidit, ac puden-
dum contrahitur, ii desperati sunt. *Coac.* 474.
- (47) Torpores & stupores præter consuetudinem, apo-
plecticum periculum adfore indicant *Coac.* 476, 478.

De Tremore.

- (48) In furiosa & vehemente mentis emotione succeden-
tes tremores malignitatem nunciant. *Prorrh.* 14. *Coac.* 93.
- (49) Aliquando excluduntur sub tremoribus calculi, quod
senibus contingit, qui febre laborant.

De Aphonia.

- (50) Aphonia ex vermium afflictione, aut ingenti terro-
re, facilius tollitur, nec facile balbutiem post se relin-
quit; quæ vero post lapsum ex alto adfligit, difficilior
existit.
- (51) Aphonia ex vulneribus, signum valde ambiguum est.
- (52) Aphoniam ex rigore, soluere potest tremor.
- (53) Vocis defectio ex dolore, tandem cum summo cru-
ciatu mortem adfert *Prorrh.* 155.
- (54) Aphonia cum *eclysi* & *catocho*, perniciosum *Prorrh.*
I. 96.
- (55) Loquendi impotentia cum insania, funestum omi-
nantur exitum *Coac.* 254.
- (56) Aphonia in conuulsionibus multum perseuerans,
malum. *Coac.* 359.
- (57) Si ebrium quempiam repente vox deficiat, conuul-
sus moritur, nisi eum febris prehendat, aut post cra-
pulam vox redeat. *Aph.* V. 5.

IV. OBSERVATIONES.

- I. Signa e motus tonici alterationibus prouenientia, ac inde
formandas prognoses recensuimus. Iam quid emolumenti
praxis

praxis clinica ex hisce momentis capere possit, porro dispi-
ciendum.

2. Vti naturæ opus est, motus in corpore excitare congruen-
tes: sic artifex, eidem succurrendo, caute se gerat, neces-
se est. Non enim in negotio motuum omne, quod artifici
libet, impune pariter per naturam licet, sed illud tantum-
modo permittitur, quod certo expedit & finali naturæ in-
tentioni conueniens est.
3. Iam si v.c. rigores habito solum respectu ad membrorum im-
mobilitatem & perfrictionem adgredi vellemus *externe* emol-
lientibus & vnguinosis; *interne* vero calidis & orgasmum con-
citantibus: nullum plane sperare liceret utilitatis effe-
ctum, nedum verum leuamen. Si enim critice rigeant men-
bra, ob necessariam humorum ad excretorium aliquod re-
strictionem & instantem crisin: tunc nihil naturæ magis ini-
micum eiusque molimini plus aduersum suscipi posset, quam
importuna eiusmodi emollitio & artificialis relaxatio. Et
id ipsum etiam valet de præpostera calidorum propinatione;
wann man durch stärckende und kräftige Arzneyen die Wärme
in die starrende Glieder bringen will. Nam loco intentatæ
incalescentiæ membrorum frigentium, orgasmica fit com-
motio & ominosa coeptæ criseos perturbatio. Vbi vero non
criticus, sed symptomaticus adfuerit rigor; ibi rigorem de-
mulcere prorsus frustraneum; conuenit potius materiam pec-
cantem respicere: hac enim sublata rigor sponte evanescit.
4. Conuulsionum aliæ de admittenda medela spem relinquunt;
aliæ contra omnem adimunt. Si iam eadem methodo sin-
gulas tractare adniteremur, magnæ apraxiæ daremus docu-
mentum. Nam conuulsio, quæ sanguinis abundantia niti-
tur, dextre tractata, cessat; quæ vero vltimi conaminis elu-
ctatorii vices explet et inflammationibus grauibisque vul-
neribus, nimix humorum profusioni superuenit, illa æger-
rime mitigatur, rarissime percuratur.
5. In virium præter ea & motuum omissionem quam anceps ac
pæne irritum sit, aliquid tentare, ratio & experientia do-

cent. Vnde etiam fit, vt Medicus in tonicæ actionis abolitionibus actiuus, magis spectatorem, quam officiosum ministrum agere soleat; cum certum sit: naturam, antea quietam, facilius ad turbulentos motus per artificia seduci, quam, vbi eorundem omissionem decreuit, ad eosdem readsumendos pro lubitu Medici excitari posse.

6. Hæc igitur signa, ex motus tonici alterationibus petita, vt secundum maximam sui partem infauita esse solent: ita ad inueniendas indicationes parum conferunt. Si enim vnquam, in motuum profecto augmentis & omissionibus experiri poterit Medicus & semetipsum explorare, quantum naturam nosse, quantaue dexteritate eidem subseruire didicerit.

TABVLA V.
DE
CRISIBVS.

I. DEFINITIO.

Crisis est naturæ medicatricis actus therapeuticus, quo in febre breuioris periodi, stato ordinarie die, spectabili connisū, & vegeto plerūque successū, materiæ peccantis largam portionem vel e corpore proscribere, vel, sin hoc fieri non possit, in loca commodiora expellere intendit.

II. DIFFERENTIA.

1. Salutaris febrium exitus fit

- 1) vel per *crisin*, quæ cito contingit, & præcipue in acutis locum habet.
- 2) vel per *lysin*, quæ successiue perpetratur, & intermittentibus familiarior est. Quæ lenta morborum solutio a vera crisi satis se distinguit: sicut enim plura septenaria requirit; ita neque insignes excretiones, neque decubitus subito formare solet.

2. De *crisibus* plures inter Medicos agitantur controuersiæ

- 1) Alii enim exitus tantum *salutares & legitimos* hoc nomine intelligunt. Sic *Galenus* *crisin* vocat subitam ad sanitatem conuersionem, quæ per manifestam *eccrisin* aut *abscessum* effatu dignum contingat; quæ vero aliter fiat, malignius retrocedere dicit. Vid. eius libr. III. de *crisibus* cap. II.
- 2) Alii *criseos* notionem latiore sensu accipiunt, sinistros illius euentus simul comprehendentes. E. g. *Hippocrates* libr. I. epid. f. m. 40. dicit: *crisin* vel ad sanitatem vel ad mortem tendere,

- 3) *Diocles*, sine respectu ad prægressam excretionem, crisin explicat per morbi solutionem. Quoniam vero hæc explicatio ad morborum quoque chronicorum *lysin* adplicari potest: verus de crisi conceptus hac ratione peruertitur.
3. Mittimus autem hosce dissensus, & ad clariorem conceptum crisin distinguimus in *exquisitam* & *minus exquisitam*.
- 1) *Exquisita* crisis dicitur, quæ fit per *eccrisin*, seu excretionem subitam & copiosam, nulli autem feбри perpetuam.
- 2) *Minus exquisita* plures quidem dies inuoluit, critico autem absoluitur, & numquam in febribus sine anomalia deest.
4. Porro crisis est
- 1) vel *bona*, quæ ad sanitatem desinit. Et hæc iterum
- (1) *perfecta* seu *absoluta*, quæ nihil ex materia morbifica post se relinquit, & cui quasi e vestigio sanitas succedit.
- (2) *Fida* & *certa*, quam nulla morbi reuersio seu recidiua excipit.
- (3) *Tuta*, quæ sine periculosis symptomatibus accidit.
- (4) *Manifesta*, in qua insignis excretio aut abscessus conspicua fiunt.
- (5) *Cum bonis signis*, seu talis, quæ a die contemplatorio prius indicata est.
- 2) Vel *mala*, quæ aut difficilia symptomata, aut longam collocationem cum morbo, aut ipsam mortem habet pedisequa. Estque
- (1) *Imperfecta*, quæ morbum non integre iudicat, sed materiæ noxiæ quamdam portionem reliquam facit. Vnde necessario euadit
- (2) *Infida*, quæ paulo post recidiuæ ansam præbet.
- (3) *Periculosa*, quando grauia symptomata simul occurrunt, sub quorum concursu quouis fere momento mors imminere videtur.

(4) Ob-

Unable to display this page

Unable to display this page

septimo autem, nono, undecimo ac decimo quarto indicationem adfert, dum præcordia non induret. Quod si secus contingat, res in dubium vertitur. Angina pariter & pleuritis in peripneumoniam subinde transeunt, de quo Coac. prænot. 167. Quibus angina ad pulmonem diuertit, partim quidem intra septem dies pereunt, partim vero liberati pus intro colligunt, nisi pituitosa sursum educantur. Et nostro æuo obseruare licet, quod acutæ in paralyfes aliquando degenerent, & vitam per sublestum hunc metaschematismum in magnum discrimen adducant.

11. Denique crisis, quæ per longiorem somnum fieri dicitur, secundariis subiungenda est.

1) Hæcce crisis species rarior est, quam reliquæ. Soli enim, inquit Galenus, pueruli raro admodum ex profundo atque longo somno, subitam mutationem ad meliorem statum sunt consecuti. Vid. coment. III. in præfag. Hippoc. f. m. 36.

2) Interea salutaris mutationis non tam somnus longior quam continuæ sub somno secretiones & excretiones causæ sunt. Solet autem ægros nonnumquam somnus die critico corripere, cum antea penitus eneruati & vires prostratæ sint. Quando ergo ab animalibus functionibus feriatur natura, naturales eo intensius exercet, & copiosum sudorem sub somno ciet, aut vero vrinam, affatim secretam, larga mictione, per momentum quasi euigilando, excernit. Interim sunt aliqui tam ex veteribus, quam recentioribus, qui hanc speciem e crisis numero prorsus expunctam volunt.

III. SIGNA CRISEOS

A. Generalia

1. Primum signum constituit morbi species, seu, vt systematici vocare malunt, idea. Talis enim ante omnia requiritur morbus, qui per crisin vel solui potest, vel solet.
2. Morbi mos; vt Galenus lib. III. de crisis cap. III. loquitur; scilicet num moderatus & mitis, an vehemens & malignus sit.

3. Na-

3. *Naturæ robur*; cuius præcipuum signum *Hippocrates* posuit *respirationem*; *Galenus* & hanc & *pulsum vegetum*. Cur autem vires inter signa critica generalia retulerit, eam reddit rationem, quod ob morbi magnitudinem & casuum vehementiam eæ vel cito posternantur, vt æger moriatur, vel natura ad moxiorum excretionem excitetur *Vid eius Comm. II. in Hipp. aphorif. II. 23.*
4. *Coctio materiæ morbificæ*. Per hanc veteres intellexerunt humorum malignorum factam subactionem, mutationem & ad expellendum aut transferendum præparationem. Qui naturæ victricis labor vtii varios actus atterentes, resoluentes, attenuantes ac separantes supponit: ita præ reliquis studiosissime eundem obseruarunt præcæ medicinæ antistites. Hinc diserte pronunciat *Galenus*: *primum & maximum esse considerare coctiones*. Millies enim se interfuisse dicit fientibus crisi- bus, neque tamen vnumquam vidisse intereuntem, cui crisis, post prægressa coctionis signa, contigisset. Et in libro de constitut. artis med. cap. XVIII. f. 49. notatu dignum adposuit aphorismum; qui numerum 3 præced. simul illustrat. *Naturæ robur ex propriis actionibus comprehendens, in primis ex pulsu, siquidem is est vitalis facultatis opus. Morbi vero magnitudinem ex suis symptomatibus. At quatenus alterum altero præualeat, concoctio cruditasue monstrat. Cruditatem vero dicebant eos humores, quorum substantia, color & consistentia vel sanis similis, vel parum a sanitatis statu deflectat, adeoque coctionis tecmerio careat. Cum vero non omnibus coctionis signis promiscue eadem sit dignitas: tum*
- 1) In febribus *pleuriticis* & *peripneumonicis* signa coctionis in sputaminibus, vros copia non prorsus neglecta, quærenda iubent.
 - 2) In febribus, vbi vel *hepar*, vel *lien*, vel *vie urinariæ* afficiuntur, *vrinæ* potissimum rationem habendam commendant.
 - 3) In quibus autem *vie primæ* vna cum aliis partibus patiuntur, coctionis signa in alui excrementis & lotio adparere dicunt.

5. *Symptomata*, crisin præſagientia, & die *indicatorio* præſignificata. Huic *indicatorio* adnexa creditur diei *iudicantis* potentia. Ipſa vero ſymptomata breuibus exponit *Galenus lib. III. de criſib. cap. X.* quando monet: harum rerum præcognitionem fluere ex eo, quod natura vrgeatur, & vehementer ex morbo irritetur; vnde ſubita in corpore perturbatio, & aliqua nouitas, vel circa reſpirationem, vel circa mentem, vel circa ſenſus, vel circa ſigna decretoria. Ad hunc igitur ductum notantur in actionibus

1) *Vitalibus*

- (1) Pulsus magnus.
- (2) Difficilis anhelitus ſeu laborioſa reſpiratio.
- (3) Aeſtus intenſior.
- (4) Dolores capitis, colli, pectoris, ventriculi, hypochondriorum aliorumque membrorum.
- (5) Peripheriæ partim conſtrictio vniuerſalis, partim rigores particulares.
- (6) Aurium ſonitus, oculorum rubor, labrorum agitatio aut membrorum paſſim tremor.
- (7) Paroxyſmus denique conſuetam horam anticipat,

2) *Naturalibus*

- (1) Sudoris ſuppreſſio.
- (2) Profuſio lacrymarum inuoluntaria.
- (3) Sputum coctum, album, læue, æquale eſt, non tenue aut nimis craſſum; facile inſuper exſpuitur.
- (4) Vrina pauca, quæ vero excernitur, notas habet coctionis, vt ſit alba, craſſa, læueſque adſint ſubſidentia. Iſta enim ſecuritatem breuemque morbum ſignificare dicuntur. *Vid. Hippocratis prognost. f. m. 7. lib. de dieb. indicator. f. 20.*
- (5) Alui excrementa, ſi quæ redduntur, mollia ſunt, ſubruſſa, non admodum graueolentia, & ea hora reiecta, qua ſanitatis tempore conſueuerunt. Quæ alui excre-

menta semper coctionis & incoctionis signa continere docet Galenus in *libro de arte medicinali cap. LXXXIII.*

(6) Adpetitus esculentorum deficit, sitis vero tanto est intensior.

3) *Animalibus.*

(1) Respectu sensuum *internorum*

- a) Deliria quaecumque,
- b) Obliuio & praesentium ignorantia.

(2) Respectu sensuum *externorum*

- a) Vigilæ.
- b) Obauditio.
- c) Visus non tam hebetudo, quam difficilior lucis tolerantia.
- d) Gustus maxime laesus.
- e) Summa ad motus voluntarios impotentia, qua vix membrum mouere valent.
- f) Alii contra furentibus sunt similiores, qui ne quidem per exiguam moram vno situ recumbere queunt; sed clamant, lectum quatunt. *Conf. Galeni lib. III. de crisib. cap. II.* Summæ huius ante crisin inquietudinis rationem reddidit idem in *comment. ad Hipp. aphorif. I. 22. f. 306.* ubi orgasmo humorum ista omnia adscribit, & ex linguæ sibi vernaculæ penetralibus rem deducit. Nam vti το οργάν, ab animalibus coitum adpetentibus proprie desumptum & ad humores translatum esse obseruat. Ita humorum a partibus ad partes transfluxus, hominem in morbo mouere, exagitare & irrequietum reddere tradit.

6. Vidimus signa criseos futurae; quare propius *instantis* iam addenda essent, quæ κατ' ἐξοχην critica vocantur. Sed cum eadem ipsa sint, quæ num. 5. praeced. sub signis ex actionum vitalium alterationibus petendis suppeditauimus, hoc vnum tantummodo addendum, quod nimirum instante die critico

co grauius adfligant, & in horas magis augeantur, donec consummata fuerit iudicatio.

7. *Conditiones bonæ criseos* tandem subiungendæ restant. Quidam auctores, quos inter *I. P. Bruno* est, ponunt *quatuor*; *And. Kyperus* & *Fridericus Schraderus* *quinque*; nonnulli autem *sex*, uti *And. Laurentius*, *Tho. Fienus*, *Casp. Hoffmannus*. Singuli per parum inter se differunt; quod enim distinguit alius, alius sub alio momento iam complexus est. Plenius si rem determinare velimus, *salutaris criseos conditiones*, sequentes erunt,

- 1) Vt die indicatorio sit prænunciata.
- 2) Vt fiat post materiæ morbificæ sufficientem coctionem, per sua signa dignoscendam, adeoque in ipso morbi statu & tali die critico, qui morbi indoli, respectu modi & viarum, debite respondeat. Nam febribus *peracutis* conueniens est quartus & septimus; *acutis* vndecimus aut decimus quartus. Vtræque tutius per hæmorrhagias aut sudores, quam per alias crisium species iudicari solent.
- 3) Quantitas critice excreti adæquata sit tam morbi magnitudini, quam causæ morbificæ quantitati. *Nullum enim criticum est paucum.* Quod si vero aliqua portio noxii relicta fuerit, recidiuam; si multum restitauerit, mortem post se trahet.
- 4) Per manifestam expulsionem, aut minimum per sat magnum abscessum, qui a parte adfecta remotior sit, succedat.
- 5) Eueniat cum facili tolerantia, sine grauibz symptomatibus, qualia sunt deliria, strangulationes, conuulsiones, aphoniæ.
- 6) Aeger illico post crisin melius valeat, cum symptomatum, hætenus continentium, remissione & euphoria, per nullam recidiuam infringenda. *Hipp. Aph. II. 27. Si quæ non pro ratione leuant, iis non oportet fidere.*

Unable to display this page

fusionibus, æstus & sitis vrgent, peripheria præter naturam constricta, ideoque impedita est transpiratio.

- 2) Per hæmorrhoides & menses. Quamuis rariores esse soleant hæ crisiſum species in regionibus temperatis: in Græcia tamen aliisque calidis locis sæpe obseruatæ sunt. Sic Hippocrates in *libris epidemicorum* diuersos casus earum collegit, quæ per copiosas mensium excretiones iudicatæ fuerint. Neque minus constat, quod crisiſ per hæmorrhoides soluere soleat synochas aliasque inflammatorias. Signavtriusque sunt:

- (1) Aestus maior, in primis per spinæ longitudinem.
- (2) Molestiæ in hypochondriis tendentes & prementes.
- (3) Si hæmorrhoides indicantur, tensio spastica & dolorifica in lumbis ad os vsque sacrum se extendit.
- (4) Si vero menses imminet, cardialgia intercurrit, abdomen quoque & regio hypogastrica spasmodicas subeunt molestias, quæ sensum stringentem, grauantem, trahentem inducunt, infimumque ventrem & inguina adficiunt, quousque menses erumpant.
- (5) Quod si morbi *status*, adeoque iustæ criseos tempus, in terminum menstruæ excretionis ordinariū incidat: tunc expulsio sanguinis eo expeditius & largius procedit.
- (6) Adpropinquante die critico sentiuntur per vices extremorum perfrictiones, horripilationes, rigores.
- (7) Vrina parce redditur, & raro coctionis signa ostendit.
- (8) Aluus non respondet, licet sub his circumstantiis facilius, quam instante hæmorrhagia narium, soluator, immo sponte subinde succedat.

2. Ecceſim seroso bilioſarum impuritatum indicantia.

- 1) Per sudorem vniuerſalem.

- (1) Vrina die quarto indicatorio signa coctionis refert, nubeculam scilicet innatantem, aut sedimentum album & læue.

- (2) Pulsus mollis & vndosus certissimum sudoris critici signum præbet. *Vid. tab. de pulsu.*
 - (3) In pectore percipiuntur molestiæ angustantes, hinc respiratio quoque euadit impeditior.
 - (4) Aestus intensus ad diem vsque iudicatorium perdurat, facies fit turgida & florida, vniuersus autem corporis habitus circa diem criticum redditur laxior & ad perspirandum aptior.
 - (5) Lassitudo totum corpus occupat.
 - (6) Rigor die sexto mediocriter corripit; immo sub leui corporis ventilatione horripilationes infestant.
 - (7) Aluus non succedit.
 - (8) Proxime ante eccrisin diaphoreticam obseruant ægri peculiarem sensationem in peripheria insigniter turgescente, quasi sensum ab intra pungentem in extrema cuti perlentiscerent, als wenn alles strogte und von innen Nadeln durchschlägen.
 - (9) Eiusmodi crisis eo certius speranda est in febribus continuis & inflammatoriis, quo magis temperamenti alacritas, promte sudandi aduetudo in statu sano. ac regionis climatisue conditio huic negotio velificentur.
- 2) Per Vomitum
- (1) Nausea procedit, quæ vomituriendi ideas et horripilationes inducit, wann sie sich vor Ekel erschüttern.
 - (2) Caput laborat doloresque grauantes, pungentes & vertiginosos sentit. Hinc etiam oculi caligant. Das Gesicht vergeht, und läuft alles mit ihnen um und um.
 - (3) Pulsus fortis et durus.
 - (4) Labrum inferius nonnumquam tremore corripitur. Sputum vero est tenue.
 - (5) Pectoris præterea coarctatio & cardialgicæ molestiæ concurrunt.
 - (6) Extrema frigent, sudor quoque in fronte frigidus erumpit, hypochondria vero & lumbaris regio mitius rigere solent.
 - (7) Ven-

- (7) Ventriculus moribus infestatur, qui de spasticis conatibus elisoriis testimonium perhibent.
- (8) Vrina ob renum constrictionem, per consensum inductam, cruda est ac diaphana.
- (9) Aluus vel adstricta vel obstructa obseruatur.

3) Per *urinam*.

- (1) Crisis per diuresin quamquam in paulo rarioribus reputanda sit; siquidem sæpius per sudorem & hæmorrhagiam narium iudicatas febres obseruare licet, quam per diuresin, emesin, aut sanguinis fluxum per inferiora: contingit tamen, si conspirent
 - a) Morbi idea seu indoles in febribus inflammatoriis, pleuritide nimirum vera, peripneumonia & quandoque in purpura alba; tempore inprimis hiberno, ubi per tempestatis rationem sudores tam promte succedere nequeunt.
 - b) temperamentum ac ætas in illis præcipue, quorum habitus strictus, densus adeoque ad transmittendum sudorem ineptior est; id quod in senioribus obseruatur, in quibus sudoris critici minor, vicariæ autem diureseos maior spes est.
- (2) Pulsus celer, in his simul frequens, in aliis vero fortis.
- (3) Respiratio liberior.
- (4) Aestus licet remissior videatur, quam ubi aliæ crises imminet: sitis tamen aucta & cum omnimoda ariditate coniuncta est.
- (5) Die quarto adparent signa coctionis in lotio.
- (6) Adpropinquante die iudicatorio dolor in hypochondriis, lumbis & regione hypogastrica adfligit, ac sensum inflationis circa vesicam excitat.
- (7) Aluus suppressa est.
- (8) Mingendi stimulus cum aliquo ardore augefcit, sub ipsa vero mictione crebriore ardor extremum vrethræ infestat.

4) Per

4) Per *Diarrhœam*.

(1) Pulsus quidem durus est, sed respiratio libere succedit.

(2) Sensibilis transpiratio sufflaminatur.

(3) Urina obseratur imminuta, quia alui fluxus sine copiosa feri adfusione fieri nequit: signa vero coctionis maximam partem desiderantur.

(4) Ructus, borborygmi & abdominis inflatio intercurrent. *Coac. 142.*

(5) Horripilationes leuiorem quamque corporis ventilationem insequuntur.

(6) Lumborum dolor grauans, motus torminosi & circa umbilicum morficantes per interualla adfligunt, imminente autem termino critico magis se manifestant.

(7) Genuum grauitas a veteribus sæpe ante alui fluxum obseruata est. *Coac. 152.*

(8) Aluus uti nec antea firmiter clausa esse solet: ita die indice deiectione aliqua diarrhœam criticam denunciat.

5) Per *Abscessum*.(1) *Generatim* aliarum excretionum criticarum, tempestiue non adparentium, defectus.(2) *Speciatim* secundum Hippocratem in libro prognosticor. f. m. 10. signa ponuntur

a) Sputum ex ratione non procedens.

b) Alui egestionibus minus biliosis.

c) Urina pauca & sedimento destituta.

d) Præsentia aliorum signorum, quæ salutem portant.

e) Materia cruda, lenta, crassa & ad alias excretiones per fluorem inepta.

f) Naturæ robur bene sibi constans. Hoc enim si defuerit, æger ante eiusmodi translationem succumbet. Materia siquidem ad subeundam crisin ordinariam quanto fuerit ineptior, tanto maiorem energię motorię vim postulat ad translationem.

g) Fe-

- g) Febris, citra partis nobilioris læsionem aut quemdam commissum errorem, vltra vicesimum diem durans. Hinc *Hippocrates Aphorif. IV. 44.* *Quibus ad-sunt febres longæ, iis tubercula aut dolores circa articulos fiunt.*
- h) His accensetur tempus hibernum, aliis crisium speciebus minus fauens, & temperamentum siccum.
- i) Aliarum crisium interuersio, ac turbatio per præpo-steras medicationes, malum regimen, animi pathemata. Crisis item alia iam inchoata sed abrupta.
- (3) *Specialissime ex obseruatione Galeni lib. III. de crisib. cap. XI. f. 146.*
- a) *Abscessus in superioribus* nunciant
- α) Subito oborta & mox iterum quiescens anhelitus difficultas.
- β) Capitis succedens grauitas & dolor.
- γ) Surditas & sonus grauis in auribus. Quæ abscessum in glandosis carnibus post aurem fore produnt.
- b) *Abscessus in inferioribus* significant
- α) Morbus nimium iam prorogatus.
- β) Defectus signorum proxime enarratorum.
- γ) Grauitas contra, tensio, dolor & inflammatio in aliquo ex inferioribus locis, ex quibus vtpote abscessum vel in *inguine*, vel circa *genua*, *poplitem*, *suras*, aut *malleolos* præsagire licet. *Hippocrates in libro prognosticor. f. 10.* breuius ista complexus est hoc modo: Quibus circa hypochondria aliquid inflammationis subest, illis in *inferioribus*; quibus autem hypochondria mollia & doloris expertia perseuerant, illis in *superioribus* fiunt abscessus.

IV. SVBIECTA CRISEOS.

Sunt vel *personæ*, vel certæ *morborum species*.

Ddd

i. Ex

1. Ex *Personis* crifium fubieâta habentur illi homines, qui funt

1) *Temperamenti* refpectu alacres, promti, immo præcipites.

2) *Loci* feu climatis ratione illi potiffimum, qui regiones calidas incolunt. Hinc frequentius in Iberiâ, Galliâ, Italiâ, Pannoniâ aliisque Orientis regionibus obferuare licet crifes, quam in feptemtrionalibus.

3) *Aetatis* intuitu iuniores vtriusque fexus, non tamen infantes & pueri, quod veterum æque ac recentiorum obferuatio confirmat. *Hippocrates* quidem adolefcentes XVII. annorum crifi abfolutos commemorat, infantum vero mentionem non iniicit.

4) *Constitutionis* indole plethorici præ reliquis.

5) *Tempeftatis* conditione illi, quos febres tempore æftiuo & Sirio, vt aiunt, dominante, corripunt.

6) *Adfuetudinis* habitu fubieâta inprimis illa, quæ ad certam excretionis fpeciem magis inclinant.

2. Ex *Morbis*, funt potiffimum febres acutæ. Vnde *Hippocrates Aph. II. 23.* *Morbi acuti intra dies quatuordecim terminantur crifi.* Hoc itaque aphorifmo curate determinat acutas κατ' ἐξοχην tales & ordinarie criticas, quas ab aliis febrium fpeciebus diftinguit, & in libro *Prognoflicor.* acutas ex μεταπτώσεως feu ex decidentia vocat; nimirum quæ inter decimum quartum & quadragefimum iudicantur. Et quamuis *Galenus* fubieâta crifium conftituat *magnos morbos*: mentem tamen fuam ita exponit, vt fimul innuat, fe per magnos intelligere acutos, quia plures ex iis celeriter ad vigorem properent, & paruo tempore magnas mutationes, vel ad falutem, vel ad mortem, oftendant. Diflincte infuper rationem reddit, cur acutæ plerumque cito iudicari & morbi magni dici debeant. Nam ob morborum magnitudinem & cafuum vehementiam neceffarium effe inquit, vt vel cito vires profternantur & homo moriatur; vel ad noxiorum excretionem natura excitetur, quæ a paruo malo ad arduum iudicationis actum tam facile fe irritari haud patiatur. Si igitur fortior fuerit natura morbo, breui fequi bonam crifin

fin; si vero inferior, malam. *Conf. Galeni comm. in Aphorif. Hipp. f. 311. item de constit. art. med. cap. XVIII.*

3. Ex febribus acutis præcipue huc pertinent
 - 1) *Synochæ*, sanguineæ, seu plethoræ subtrahendæ gratia a natura excitatæ, quæ in *iunioribus* sæpe per hæmorrhagiam; in *prouectioribus* autem per diaphoresin iudicari solent.
 - 2) *Biliose*, quas vel vomitus vel diarrhœa soluit.
4. *Intermittentes* quotidianæ & tertianæ, ceu obseruationes perhibent, nonnumquam crisi acutarum in morem absoluntur.
5. *Morbi* quidam *chronici* a nonnullis huc trahuntur, sed refragante potiori Medicorum parte. *Bruno* inter illos est, qui perperam chronicis crises denegari contendit, cum hydrops aliquando per vomitum, sudorem, aut vrinam iudicatus constet. Sed non nisi improprie & in sensu oppido latiori *diuturnis* concedi potest crisis. *Vid. obseruat. 7.*

V. TEMPVS CRISEOS.

1. *Generatim respectu temporum morbi*

- 1) *Ordinarie est status.* Tantum enim absumus ab ordinata & salutari crisi, quantum adhuc deest *statui* morbi. *Vnde iam Galenus: tanto habetur omnis iudicatio deterior, quanto plus statum morbi anticipauerit.* Cum enim omnem bonam crisin sufficiens præcedere debeat coctio; huius vero actus, si omnia debito ordine fiant, in ipso morbi *incremento* contingat, in *statu* autem perficiatur: tum crisis quoque perfecta, salutaris, & constantis euphoricæ prodromus, in eundem temporis articulum incidat necesse est.
- 2) *Extraordinarie esse potest*
 - (1) *Morbi principium.* Huiusmodi autem crises tantum non semper sunt exitiales.
 - a) *Ratio a priori est,*
 - α) quia natura ad pugnam cum morbo præmature descendere cogitur.

Ddd 2

ε) quia

ε) quia neque signa coctionis eodem tempore, quo morbus corripit, simul adeste, neque noxia fatis subacta vna excerni queunt. Hinc Galenus: humor vitiosus, si excernatur sine signis coctionis, exitialis est casus. Quare cum in principio morbi semper sint signa cruditatis; mala semper erit humorum talium euacuatio. Vid. eius Comm. IV. in Hipp. aph. IV. 22.

b) Ratio a posteriori,

α) quia alia mala signa simul adparent.

ε) quia ipsa quoque mors imminet; citius in subiectis debilioribus; quod testatur casus Philisci, qui primo statim die atque tertio sudores habuit, quinto stillauit parum sanguinis e naribus; sexto autem circa meridiem mortuus est. Vid. Hippocratis Epid. I. ag. I. Ita Erasimus, cui ad extremum vsque sudores cum febre aderant, qui etiam per vrinam & aluum excreuit, die tamen quinto fatis cessit. Silenus, primo, secundo & quinto die multa ex aluo deiecit, octauo efflorescebant exanthemata, nono affatim minxit, vndecimo obiit. Tardius paulo succumbunt robustiores. Exemplum dabimus ex lib. III. epid. agro XII. de muliere, quæ die tertio multa cruda ab aluo dimisit, septimo sudore vniuersali perfusa est, octauo & decimo multum vrinæ reddidit, nono & vndecimo biliosa vomuit, decimo quarto hæmorrhagia narium superuenit, & hoc ipso die extincta est.

(2) Morbi incrementum seu tempus ante statum, vbi perfecta coctio nondum adest. De hisce crisibus docet itidem experientia, quod interdum quidem salutare, minus tamen fide sint. Rationes sunt

a) a priori

α) Defectus signorum debitæ coctionis, adeoque præparationis labor tantum dimidiatus,

ε) Præ-

- 6) Præmatura & incongrua emotio, die plerumque intercalari accidens, & die indicatorio non præ-nunciata; quæ singula moliminum imperfectio-nem & secuturæ euphoricæ interruptionem præ-fagiunt.
- b) *a posteriori* autem morbi eiusdem reditus, dolorum pertinacia, ægritudinis prorogatio, infidam præces-sisse crisin manifesto commonstrant. Exempla inte-rim bene cedentium crisum, quæ maturius accele-ratæ sunt, vide in *Hippocrate lib. III. epid. de Pericle Abderita & virgine ibidem. f. 188. 190.*
- (3) Reliquæ crises, quæ v. g. *tertio* vel *quarto* septenario eueniunt, ad extraordinarias quidem referuntur; ve-rum si perpendamus analogiam graduum in acutis, ad ordinarias pariter easdem referre licebit. Vti enim morbus valde acutus celerem progressum habet, & bre-ui post principium ad augmentum & statum peruenit, citoque declinat: ita morbus minus acutus tardius quo-que a natura oppugnatur, & ad singulas periodos inte-grum, & quod excurrit, septenarium sibi postulat. Quo obseruato patebit, quod crisis vel tardior vel ce-lerior, utrobique tamen in *statu* peracta, ipsius valo-rem non diminuat.
- (4) Tandem notandum, quod *Victor Trincauellius in tract. de pestil. feb.* omnes præcoces seu ante coctionem adpa-rentes crises in *tres* distinxerit classes, quarum
- a) in *primam* posuit excretiones *vere* criticas, quæ tum fiant, cum natura *morbum* ita *deuincit*, ut id, quod deleterium est, maturius quidem, sed cum robore sufficiente excutiat.
- b) in *secundam* locauit *symptomaticas*, quæ morbo ad-huc crudo contingunt, & naturam superant.
- c) in *tertiam* statuit *medias*, quæ partim perfectarum schema æmulantur, partim symptomatum in morem

accidunt, sed sæpius vitam, quam mortem, adferunt. Quod obseruasse iuuabit, ad distinctius proponendas & distinguendas crises præmaturas tam salutare, quam exitiales.

2. *Speciatim* consideratur tempus criseos respectu *dierum criticorum*, seu illorum, in quibus certæ & frequentes crises eueniunt. Vbi notandi

1) *Dies critici proprii*, qui per synonymiam *decretorii* & *iudicatorii* vocantur. Suntque ex mente *Hippocratis*, respectu ordinis & numeri in circuitibus periodorum.

(1) vel *pares*, vt III. VI. VIII. X. XIII. XXVIII. XXX. XLVIII. LX. LXXX. C.

(2) vel *impares*, vt III. V. VII. VIII. XI. XVII. XXI. XXVII. XXXI. XXXVII.

2) *Critici* seu *decretorii improprii*, qui *vere* criticorum quasi ministri habentur futurorum prænuncii. Vnde & *indices* seu *indicatorii* itemque *contemplantes* adpellantur ab *Hippocrate* & *Galeno*; siquidem id, quod die critico sperare licet. præfagiunt, & antea contemplandum fiunt.

3) *Intercalares*, *παρεμπιπτοντες* *intercidentes* seu *prouocatorii*, indicatoriis quasi famulantur, atque id nominis indulerunt, quoniam in illis naturam subinde excitari & quasi a morbo *prouocari* obseruamus, vt de nouo aliquid moliatur & ad excutiendum paret.

4) *Non - decretorii*, *vacui* seu *medicinales* sunt reliqui, in nullam præcedentium classem referendi. Vno obtutu rem omnem declarare poterit sequens diagramma.

DIAGRAMMA HIPPOCRATICVM.

Septenarium I.

Septenarium III.

Dies		Dies
I. <i>Vacuu.</i>		XXI.
II. <i>Vacuu.</i> Sed secundum <i>Galenum</i> lib. I. de diebus decretoriis cap. IX. ad criticos refertur uterque, quia in illis diariae soluuntur.	His	XXII.
III. <i>Intercalaris.</i>		XXIII.
III. <i>Index</i> seu contemplatione dignus. <i>Gal. Com. III. in praef. Hipp. f. 36.</i> Estque <i>quaternarii I.</i> finis et initium II. praedicat die VII. euentura.	die-	XXIIII.
V. <i>Intercalaris.</i>		XXV.
VI. <i>Pseudocriticus, tyrannicus</i>		XXVI.
VII. <i>Criticus</i> reliquis valentior, ideoque dignitate et potentia primus. <i>Galenus.</i>	bus	XXVII.
Septenarium II.		Septenarium V.
VIII. <i>Vacuu.</i>		XXVIII.
VIII. <i>Intercalaris</i> saepe exitialis.	re-	XXVIII.
X. <i>Vacuu.</i>		XXX.
XI. <i>Index</i> decimi quarti.		XXXI.
XII. <i>Vacuu.</i>	spon-	XXXII.
XIII. <i>Intercalaris.</i>		XXXIII.
XIII. <i>Criticus</i> septimo suppar.	dent	XXXIIII.
Septenarium III.		Septenarium VI.
XIII. *	op-	XXXIIII.*
XV. <i>Vacuu.</i>		XXXV.
XVI. <i>Vacuu.</i>	po-	XXXVI.
XVII. <i>Index</i> Vigefimi.		XXXVII.
XVIII. <i>Vacuu.</i>	fi-	XXXVIII.
XVIII. <i>Intercalaris.</i>		XXXVIII.
XX. <i>Criticus.</i>	ti.	XXXX.

* *Obs.* Hanc numerandi & septenaria hoc modo ordiendi rationem docuit *Hippocrates*, qui primus dies criticos obseruauit ac determinauit. Ansam dedit ipsi experientia. Cum enim die XX. frequentes crises fieri animaduertisset; tum eundem vigesimum diem, *tertii* septenarii finem esse, statuendum erat. Hoc vero semel admissio, non alius, quam *decimus quartus*, qui *septenarii II.* ultimus est, simul *septenarii III.* initium ponendus fuit. Vberius rem explicat *Galenus*,

mus, qui scite inculcat, primum & secundum septenarium numerandum esse per *disiunctionem*, constituendo diem *septimum*, septenarii I. *finem*; *octauum* vero septenarii secundi *initium*. Sed *septenarium* II. & III. determinanda esse per *connexionem*, ut dies XIII. utrique communis sit, atque illud finiat, hoc autem ordiatur. *Vid. Comm. II. in lib. Hippocrat. de humoribus f. 22. Comm. III. in præsagia f. 36. Comm. II. in Aph. Sect. II, 24.*

VI. CAUSSAE.

Causa efficiens cricum, pro diuersa cuiusuis medicæ sectæ theoria, temper alia atque alia constituta est, ut pæne nihil adlegatur tam a priscis, quam a recentiorum pluribus, quod non sit absonum, paradoxum & somniis simillimum.

1. Quos enim *Pythagoræ dogmata* delectant, illi secretam quaternario & septenario numero vim attribuunt, sed demonstrationem non addunt.
2. Quibus autem *astra* in subsidium vocare non displicet, illi in varias planetarum phases, quas *adspectus* adpellitant, rem omnem deuoluunt, & harmoniam inferiorum cum superioribus fingunt.
3. *Humoristæ*, uti dici solent, humorum copiae & vi expultrici crises perpetrandi officium adscribunt. *Hier. Fracastorius* in primis humorem melancholicum proprio motu gaudere, & dierum criticorum ipsarumque cricum causam esse adseuerare nullus dubitauit.
4. *Prosper Alpinus* curatius determinat, supponendo,
 - 1) Humores pituitosos quotidie;
 - 2) Biliosos & acutos alternis;
 - 3) Melancholicos vero & vltos quaternis diebus moueri. Sed quia demonstrari nequeunt, auctori relinquenda sunt.
5. Qui tandem a *spirituum animalium* cohortibus suppetias petunt, illi crisin bonam ab æquabili sanguinis & spirituum motu deriuant; malam vero sufflaminato imputant.
6. Quam vero iriti sint omnes omnium conatus, qui motum criticum a materiis accersere nituntur, id sæpius prolixè factis tam in *Physiologia*, quam *Pathologia* demonstraui.

7. Ergo

7. Ergo solam sapientem naturam excussionum criticarum causam efficientem agnoscimus.

VII. PROGNOSSES.

1. Qui paucissimo tempore sani futuri sunt, iis in totum maxima signa contingunt. *Hippocrates de Crisib. f. 20.*
2. Qui primis diebus dolore vexati, quarto & quinto magis urgentur, hi sub septimum diem febre liberantur.
3. Februm iudicationes iisdem numero diebus contingunt, quibus homines moriuntur, aut superstites euadunt.
4. Febres leuissimæ cum securissimis signis quarto die, aut prius finiunt. Maxime vero lethales, & quæ cum periculosissimis signis contingunt, itidem quarto, aut celerius interficiunt; quamquam, curatius loquendo, non a febre, sed cum febre homo moriatur.
5. Qui ad mortem inclinant, intra diem et noctem iudicantur.
6. Qui die quarto ad peiorem statum recidunt, horum plerique sexto die moriuntur. *Galenus lib. I. de dieb. crit. cap. IV.*
7. Febricitare incipientibus sanguinis stillationes cum sternutatione accedentes, & quod in urinae album desidet, quarto die visum, septimo solutionem adferre denunciant. *Coac. 149.*
8. Quos febris detinet cum faciei rubore & vehemente capitis dolore, in iis si venæ pulsant, sanguinis fluxus plerumque expectandus est, Quos vero stomachi fastidia vexant, cum oris ventriculi morfu & crebra sputatione, iis vomitio ad futura est. Quibus autem ructus adsunt, flatus, ventris sonitus, cum inflatione, iis aluus exturbatur. *Coac. 142.*
9. Quibus ex naribus fluxiones, septimo, nono aut decimo quarto die contingunt, ut plurimum a febribus vindicant. Eodem modo biliosus alui fluxus dysenteriodes, genuum atque coxendicum dolor, urina sub iudicationem concocta, & menstruum profluuium liberant. *Coac. 152.*
10. Morbi vero præcipites & acuti, effluente e naribus sanguine, iudicatione absoluuntur, idque die iudicatorio, ac sudore,

dore copioso exorto *vrina*que purulenta ac vitrea affatim red-
dita, in qua quod subfidet, laudabile sit, aut *abscessu* effatu
digno, aut *aluo* mucosa & sanguinea deiiciente ac subito pro-
rumpente, *vomitionibus*que non prauis, sub iudicationem
contingentibus.

11. Ex uisita coctio fit tempore *status*. *Galenus lib. III. de crisib. cap. V.*
12. Crises, quæ post exquisita coctionis signa adparent, optimæ sunt.
13. Crises plures ac simul copiosæ, quæ citra coctionis signa contingunt, plerumque sunt irritæ. *Heraclides* tamen, qui largum e naribus sanguinem profudit, per vesicam insuper & aluum perpurgatus est, die XX. iudicatione absolutus sistitur. *Vid. Hipp. lib. I. epid. f. 25. 30.*
14. Crisis die XIII. expectata, si aliquando die XI. ingruat, in morbo periculoso anceps omen præbet.
15. Morbi, qui, ob defectum coctionis, in *statu* crisin non habent, ii neque in declinatione aliquam exhibent, sed paulatim sine crisi soluuntur. *Galenus.*
16. Crises etsi cum quibusdam signis adpareant: sed cum excretionibus morborum ideis seu naturis non congruentibus, numquam perfectæ nec certæ esse poterunt. *P. Alpinus de præf. lib. VI. cap. X.*
17. *Status* tempore cum bonis signis elapso, nullum subest mortis periculum, ex morbo metuendum. Et quamuis sint, inquit *Galenus lib. III. de crisib. cap. V.* qui putent, se multos vidisse ægros, qui in *declinatione* perierint: tamen vel propriis erroribus vel Medicorum culpa eos interiisse constat. Vt adeo *nemo unquam* in decremento vi morbi mortem oppetierit. Quia fieri nequit, ut morbo cocto & a natura superato, æger moriatur, modo recta adhibeatur curatio.
18. Si *primo* statim die signa coctionis adparent, *quarto* autem perfecta crisis subsequitur; salutaris est.
19. Signa coctionis si conspiciantur in diebus *intercidentibus*, ad prædictionem certi quid non significant, sed sæpius ad male

male suspicandum anſam præbent. Directe tamen bona eſſe ſolere *Hippoc. Aph. IV. 36.* comprobatur, dum docet: febricitantibus bonos eſſe ſudores, qui cœperint die III. V. VII. VIII. XI. XIII. XVII. XXI. XXVII. XXXI. XXXIII *ii enim ſudores morbos iudicant, cum alii laborem, diuturnitatem et reſidiuas ſignificent.*

20. Mature adparens coctio, iudicii celeritatem & morbi breuitatem portendit. *Fienus p. 133.*
21. Quo natura eſt robuſtior, eo celerius iudicatur morbus.
22. Coctiones in excrementis præualem naturam demonſtrant. Nihil ergo magis ſalutem ſignificat, quam excrementa concocta. Declarant enim naturam morbo dominari. *Galenus de arte med. cap. LXXXIII.*
23. Signa coctionis, die indicatorio adparentia, ſemper ſunt bona, non tamen neceſſario criſin die critico adfuturam indicant. *Nenter in fund. Semiot. p. 169.*
24. Morbus acutus, in quo ſigna coctionis non adparent, raro per aliquam criſin tuto ſoluitur. *Gal. de conſt. art. cap. XVII.*
25. Quo maior in acutis ad criſes obſeruatur adparatus, ſine ſincera inſequente eccriſi, eo magis periculofæ portenduntur translationes.
26. Signa per ſe mala, e.g. vigilæ, deliria, conuulſiones, tremores, vertigines, anxietates, dyſpnœæ, ſi cum bonæ coctionis ſignis ſimul adpareant, non raro ſalutaris criſeos præbent indicia. *P. Alpinus lib. VI. cap. I.*
27. Signa cruditatis ordinarie portendunt
 - 1) vel acriſiam,
 - 2) vel laborem,
 - 3) vel morbi prorogationem,
 - 4) vel reuerſionem,
 - 5) vel mortem. *Hippocrates lib. I. epid. f. 22.*
28. Morbi acuti, qui neque per criſin ſoluuntur, neque *lyſi* mitigantur, vel cito interimunt, vel in chronicos degenerant.

29. Crisis perfecta & copiosa ordinarie ultra diem vnum non durat.
30. Per crises solui, *acutis* quibusdam *proprie* conuenit; in chronicis vero tantum aliquid subinde occurrit analogi.
31. Plures ex acutis, quando diem XIII. excedunt, plerumque crisi non terminantur.
32. Morbus, quem natura crisi soluere decreuit, quando diutius protractus est: tunc lyseos in modum fere iudicabitur.
33. Morbi particulares, vni tantum parti proprii, non terminari solent per crisin, sed vniuersales & *toti* communes. *Fienus p. 127.*
34. *Acrisia* in febribus temporis quidem longinquitatem, non tamen perniciem inducunt. *Coac. 74.*
35. Quibus crisis contingit, iis nox, paroxysmum præcedens, grauis est, quæ vero subsequitur, plerumque tolerabilior. *Hipp. Aph. II. 13.*
36. Quibus paroxysmi fiunt, quanamcumque febris dimiserit, si postero die eadem, quæ antea hora prehenderit, iudicatio difficilis esse solet. *Aph. IV. 30.*
37. Qui paroxysmo correpti postero die grauius habent, iis malum denunciatur. *Coac. 78.*
38. Quibus tertio die subsistit accessio, & quarto ingrauescit, malum denunciatur. Ac metus est, ne huiusmodi accessiones phrenitidem inducant. *Coac. 79.*
39. Febres si alio, quam iudicatorio die, desierint, reciduum metuere oportet. *Coac. 80.*
40. Quibus, febre *critice* desinente, tumores ad aures cum dolore suborti sunt, neque conquiescunt, neque suppurantur; eos biliosum alui profluium, aut dysenteria, aut quod in vrinis crassis subsidet, liberat. *Hipp. lib. I. epid. f. 31.*
41. In epidemicis acutis, ex adolescentibus ii sæpe perire solent, quos largæ narium hæmorrhagiæ deficiunt; seruantur autem, quibus die critico affatim exstillat. *ib. f. 26.*

42. Prouectiores autem sub eiusmodi constitutione promte in icterum incidunt, aut per aluinas excretiones iudicantur.
43. Quibus, impendente iudicatione, sanguis e naribus non profluit, sed tumores ad aures enascuntur, iis exstillet, postquam tumores disparuerunt.
44. Crises, per sanguinem sub initium morbi contingentes, maiori ex parte salutare sunt; plethoram enim minuunt & faciliorem tolerantiam conciliant. *Alpinus.*
45. Quando post crisin ægroti placide quiescunt, & vndique melius habere videntur; *pulsus vero languentem* habent: tunc falsa est declinatio, & sublesta fidei crisin præcessisse certum est. Nam post salutarem iudicationem pulsus vigor est validus. Qui si deficit, vires extinctas esse nunciat. *Galenus, Alpinus, Fienus.*
46. Licet in febribus, in quibus alias crises euenire solent, sæpe nullæ contingant: tempora tamen critica obseruantur. *Stahlius in diss. de periodis acutarum sine criseos euentu exquisitis §. XV.*
47. Vera crisis nulli febri acutæ adeo perpetua est, vt alio modo sanari non possit; veluti multi casus testantur. *Stahl. l. c. §. XXVIII.* Et *Hippocrates lib. I. epid. statu II. f. 19.* grassationis meminit, in qua plerique sine iudicatione a febribus liberati sint.
48. Crises *compositæ seu complicatæ*, si cum signis contrariis non illuxerint, tam salutare sunt, quam simplices. Exempla habentur in *Metone*; in muliere illa, quæ ad littus habitauit; in viro, qui in *Dealeis* horto decumbebat; in *Nicodemo*. *Conf. Hippocratis liber epid. I. & III.*
49. Tertianæ exacta quinto, aut septimo, aut summum nono circuitu terminatur. *Coac. prænot. 148.* Hæc autem cum grano salis accipienda sunt.
50. Quod in continuis vnus dies potest, id ipsum facit in intermittentibus accessio: et iudicationes pro accessionum numeratione fiunt. *Galenus Comm. II. in lib. Hippocr. de humorib. f. 22.*

VIII. OBSERVATIONES.

1. Pertractatis criseos phænomenis placet originem denominationis cum tironibus communicare. Primus, qui laboriosam & salutarem hanc excretionem febrilem, specificam, criseos seu iudicii nomine adpellavit, non fuit Medicus, sed homo quidam plebeius. Qui cum ægrotum vidisset inquietum, clamantem, anxium, tremulum, æstu flagrantem, sudore perfusum, sanguinem e naribus profundentem, biliosa vomentem; re ita cogente, mirans & conturbatus pronunciauit, *iudicium* nunc agi de ægrotantis vita. Atque ab eo tempore hoc, quidquid est nominis, excretioni huic adhæsit & Medicorum auctoritate non minus firmatum, quam longo usu receptum, & confirmatum est. *Vid. Galenus lib. III. de crisib. cap. II.*
2. Notabilem itaque in acutis excretionis speciem *tropice* crisin dictam esse, ex dictis clarum est. Recentiores in hac allegoria ulterius progressi, simile, a foro iudiciario mutuatum, sigillatim ad statum febrientis adplicare studuerunt, ita quidem, ut constituent
 - 1) *Rei* loco ægrotum
 - 2) *Testes* varia caussarum & subiecti attributa
 - 3) *Iudicem* Naturam, morborum medicatricem. Et his, debite observatis, vere demum intelligi posse contendunt, quænam excretio *veræ* criseos nomine donanda sit; illa nimirum, quæ iusto tempore critico ita contingit, ut ægrum *absolvat*, i. e. sanitati ac euphorix vindicet. Non omnibus interim claudicans hoc simile probatur, quia *actorem* desiderant.
3. Vti præterea Prisci, quibus criseos doctrinam acceptam ferimus, ob ignoratam sanguinis circulationem, in explicandis morborum causis infeliciores fuerunt: ita in observanda crisi aliisque eo pertinentibus phænomenis solertes, curatos, immo sollicitos plane se exhibuerunt. Hinc etiam recentioribus tantum in arte prælagendi præstant, quantum ab his in ætiologia morborum explicatione superantur. Licet autem hæc de crisibus doctrina ex antiquorum scriptis potissi-

Unable to display this page

meiotica part. I. Sect. VI. cap. II. etiam diuturnos aliquando crisi terminari posse adfirmat, prouocando ad casus, in *libris epid. Hippocratis* obseruatos, vbi quidam die XXIII. XXXIII. XXXX. LXXX. velut *Cleantides*, larga crisi iudicati. Monemus autem, febres tarde ad *statum* peruenientes, cum vere chronicis malis, confundendas non esse; quod tamen facit *Fienus*. Conf. quæ supra de tempore criseos num. (3) dicta sunt.

7. *Fieno* præterea adplaudit *Iac. Panc. Bruno* in *dog. med. gen. p. 437. 440.* & grauitur eos allucinari scribit, qui chronicis omnem crisin denegare non vereantur. Sed quia eius argumenta nihil, nisi quamdam analogiam criseos, inferunt, parum attendenda erunt. Ita refertur hydrops, per sudorem aut vomitum vmquam solutus, itemque per abdominis & scroti rupturam leuatus; porro surditas per lethargum; infania per varicum ruptionem iudicata. Quantum vero isthæc omnia a vera crisi distent, supra tradita signa & conditiones criseos abunde commonstrant.
8. Acutissimi pariter morbi, quamquam maiori iure criseum subiecta haberi possint, quam chronici: *αριστες* tamen & theoriæ legitimarum criseum conformiter loquendo, propriis criseum subiectis vix erunt adnumerandi. Si enim crisis præsignificari debet die quodam præcedente *indicatorio*; talis non haberi debet, quæ ob celeritatem a nullo die indicari potest, ac proinde neque ipse morbus subiectum criseos *proprium* constituendus est. Eo pertinet morbus Aegypto endemius *Demelmuia*, qui intra pauciores horas enecare fertur. Vid. *P. Alpinus* de *præf. lib. VI. cap. XIX.* Quo insuper referendæ sunt febres pestilenciales, quæ primo secundo aut tertio die interimunt. Item *sudor Anglicanus*, per 24 horas durans, & aliæ febres permalignæ, quæ breuissimi exitus sunt, quarum speciem, multos celerrime abripientem, incolæ *Lutetie Parisiorum* anno 1731. experti sunt.
9. His anomaliis opportune subiungimus *criseum compositionem*, quæ de eximio naturæ robore testatur, eamque ob causam bene cedit. Memoratu dignum est, quod *Alpinus* testis au-

τοπῆς retulit exemplum, de viro *Bononiensi*, qui *Venetis* cum febre ardente conflictatus, a primo die vsque ad XIII. die nocteque sanguinem e naribus emisit, & affiduo copiosoque ventris profluio, biliosa deiiciente, laborauit, ac die XIII. perfecte iudicatus est. Talia vero, si in debilioribus eueniunt, mature iugulant.

10. Dies criticos *ordinarios* esse VII. XIII. XX. XXVII. & XXXIII. supra iam ex *Hippocrate* indicauimus; *extra ordinem* vero quouis fere die alio crises factas fuisse, multæ tam veterum, quam recentiorum, obseruationes testantur. Quod ipsum plures permouit, vt omnes, a primo vsque ad vicesimum, criticos esse contenderent. Immo, si *Hippocratem* sequamur, pauci deerunt, quin vicensarium numerum expleant. Ipse enim *lib. I. epid. III. IIII. V. VI. VII. VIII. VIII. X. XI. XIII. XVII.* criticos declarauit. Quibus si ex obseruatione *Galen*i addantur I. II. XVIII. ceu meliores, & XII. XV. XVI. XVIII. ceu deteriores & infidos, vnicus remanebit XIII. qui tamen nonnumquam crisin die decimo quarto euenturam, anticipando ostendit; quem ad modum apud nos, æque ac sextus, *tyrannus* audit, & multos trucidare obseruatur. *Conf. Galeni lib. I. de dieb. decret. cap. IV. V. Io. Phil. Eysel Comp. semiol. quæst. CIX.*

11. Speciatim autem de *sexto* eiusque denominatione aliquid monendum; cuius indolem *Galenus* breuibus exponit: *sextum*, inquit, quanto pauciores in illo iudicantur, quam in *septimo*, tanto maligniorem inuenio, qui fere natura sua *septimo* oppositus est. Et si subinde iudicat, incredibile est, quanta cum perturbatione, periculo & metu hoc fiat, quasi eger fato sit *functurus*. Decernit itaque *præue* & *dolose*. At *septimus* pro excretionis portione reficit magisque recreat.

12. Tyrannicam eius indolem porro declarant sequentia:

- 1) Pulsus concidunt.
- 2) Sudores sunt inæquales, particulares, frigidi; vniuersales autem si erumpunt, confestim intercipiuntur.
- 3) Quæ *αἰω* & *κατω* reiiciuntur acria sunt & foetida.

Fff

4) Par-

- 4) Parotides emergunt, aliique abscessus maligni, qui *novum certamen requirunt*.
 - 5) Urinæ redduntur crudæ, decolores, tenues, sine laudabili sedimento, iam quasi testaceo, iam arenoso; copiosæ tamen sunt in illis, qui e morbo euadunt.
 - 6) Alios syncope corripit; aliis suffocatio ex immoderato sanguinis profluvio imminet; quidam catoche vel maniaprehenduntur; aliis marcorem insanabilem & perniciosos arquatos inducit.
13. Atque hæc sunt, quæ ex veterum observationibus de ferili sexti diei genio addiscimus. Inde mirum non est, quod huic diei *tyranni* inditum sit nomen. Adsimilatur autem septimus dies regi, sextus tyranno: quia ille, tamquam princeps bonus concipitur, & clementior iis, quos iudicat, vel supplicii partem adimit, vel victoriam illustrat; hic autem vel perniciæ illius, quem iudicandum accepit, gaudet & salutem dolet, quæritque, ubi animum expleat, ac ægrum, qui in ipsum incidit, male tractet, & longa punitione exerceat. *Vid. Galenus loco citato.*
14. Infaustus sæpe & vere inauspicatus est pariter dies *nonus* in acutis, tum præcipue, cum primum septenarium citra crisin præterlapsus est. Die igitur *octavo*, qui septenarii secundi primus est, de novis motibus decernit natura, quorum augmentum necessario in *nonum*, qui novæ hebdomadis secundus est, incidit. Si iam hoc die vel intentio morbo fortiter resistendi, defecerit, vel vires prostratæ fuerint; nihil mirum, naturam tunc motibus in uniuersum fatalem imponere finem. Hinc notum est veterum prognosticon: Si accessiones diebus *paribus* contigerint, *octavo*; si *imparibus*; *NONO* decedet æger. *Gal. lib. I. de dieb. crit. cap. XI. & in libro de atra bile cap. IV.* commemorat, in magna sui temporis pestilentia, multis, qui servati sint, *nono* die euenisse excretiones aluinas & vomitus nigrorum.
15. Singularia eiusmodi phænomena ansam dederunt quibusdam Medicis credendi, peculiarem certis diebus inesse potentiam seu mysticam vim, qualem speciatim septimo, tamquam

quam criticorum præcipuo, adsignarunt. Quam ob rem *And. Laurentius in tract. de crisib. lib. III.* docet: naturam hominis miram habere oblectationem in septenarii numeri electione, quia *Deus* septimo diei bene dixerit, ab operibus quieuerit & Sabbathum in eo celebrandum iusserit. Quam vero incongruum sit, a quiete illa, qua vsus legitur *Creator*, ad actum excretorium criticum argumentari, quilibet facile perspexerit. *Actus* enim & *quies* sunt contraria: *Creator* septimo die quieuit, natura eodem vehementer laborat.

16. Incertam insuper & illam *horarum* criticarum *δυναμιν* esse, quam ex themate natalitio elicere contendunt Astrologi, id sæpius expertus est *Bruno*, qui his rebus tanto magis erat intentus, quo plus eius Collega, *Abdias Treu*, celebris tunc mathematicum doctor, astrorum virtuti tribuere studuerat.
17. Et hac occasione deuoluimur ad problema illud; vtrum scilicet varia macrocosmi phænomena, v.g. insignes reuolutiones, astrorum adparitiones, obscurationes in criticum actum influant, eumque alterent? Multi ex antiquis id tuto adfirmant, sed plures ex recentioribus negant, prætexentes, astrorum corpora longe esse remotiora, quam vt vim aliquam exserere in sublunaria possint. Verum si dicamus, ab astris eorumque vario positu, reuolutionibus, mutationibus, phasibus, crisin nullo modo pendere, ad accelerandam tamen & alterandam non nihil conferre posse, experientia nixi, vero non contrariabimur; cum, pro diuersitate adparitionum lunarium, motus naturæ alias quoque vel fortiores, vel remissiores obseruemus.
18. De *caussa* crisiū *efficiente*, præter alia, notari meretur illud, quod iam *Galenus* obseruauit, & ad infringendas fictiones quorundam, qui a causis physicis & mechanicis illas temere nimis & coacte deriuare contendunt, valere potest. Nimirum proxime ante excretionem criticam, & sub illius successu, ægros animo esse consternatos, aliquando sensuum & vocis expertes, tremulos, decolores & quasi agonizantes, vt etiam adstantes sibi metuant; crisi autem feliciter absoluta animo exsistere bene composito, quieto ac

lætábundo, qualis esse solet illorum, qui e maximis periculis euaserunt sibi que redditi sunt. Neutrum profecto materia potest, etiam si quam subtilissimam, aut crassissimam tibi conceperis, perinde ac aliæ circumstantiæ physicæ; alias omnes ac singuli, tunc simul febrientes, *uniformiter* iudicari deberent. Nam necessitas mechanica id absolute postularet.

19. Tandem de vniuerso criseos negotio gubernando obseruandum; Medicum ad iudicationem directæ & positivæ parum aut nihil conferre; turbare vero eandem facile posse. *Motus enim naturæ, inquit Galenus, statutis periodis contingunt, sed ab externis rebus prohiberi possunt.* Qua occasione Medicos sui temporis redarguit, qui nimis officiosi se exhibuerunt, & crises infauis suis conatibus conturbauerunt. Vnde toties illos peccasse scribit, quoties ad ægrum accesserint. Quibus practici monentur, ut ab omnibus abstineant, quæ arduum hoc negotium vilo modo peruertere possunt. Hic semper circumspectione opus est, quia duplici plerumque peccari solet respectu, tam ab illis, qui languentem naturam ad crisin per calida, alexipharmaca & orgastica excitare laborant, quam ab aliis, qui excedentes eccrises per ominosa opiata inauspicato ausu coercere satagunt. Funesta siquidem fata, quæ e vestigio consequuntur, idem abunde confirmant, quod *Galenus* cordate pronunciauit: Medicos nempe, qui per incongruas medicationes naturis graues fiant, non mereri, qui dicantur *naturæ ministri*, sed naturæ potius & ægrotantium *hostes*.

20. Quantum vero ab ægris & adstantibus hic peccari soleat, operose satis recensuit *Galenus*. Nos, non quot modis peccari possit, sed quid maxime expediat, strictim exponemus. Bene videlicet in tali statu agitur cum ægro,

- 1) Si ipse faciat, quæ a perito Medico iniunguntur.
- 2) Si adstantes in exhibendo victu, & obseruando regimine, quod sui est officii, fideliter exsequantur, neque vilo modo ad motus extraordinarios per animi pathemata occasionem præbeant. Quibus obseruatis, si signa adparuerint, quæ bene sperare nos iubent, iudicatio futura est salutaris.

TABVLA VI, DE SANGVINE.

I. DEFINITIO.

Sanguis, docente *physiologia*, est humor heterogeneus, crassiusculus, e tribus materiis, subtili nempe terra, temperata pinguedine, & phlegmatica aquositate commixtus, seu est massa, sanguine, stricte dicto, *lympha* & *sero* constans.

II. DIFFERENTIA.

1. Quia definitio generalis est, & crama illud in arteriis ac venis contentum describit; explicandum quoque erit, quid sanguis sit stricte dictus. Per hunc autem intelligitur pars illa rubicunda terreo salina, quæ reliquis humoribus *συνδυοις*, albicantibus, instar globulorum innatat, iisque rubrum colorem conciliat. De *lympha* & *sero* vid. *Physiologia*.
2. Perplexe admodum describere sanguinem solent veteres, ut sensum seu conceptum illum, quem nos hic suppeditauimus, non facile quis inde eruerit. Obtulit se tamen pericope quædam in *Galeno*, quam cum tironibus communicare, non inutile arbitramur. Sanguinem, inquit, nunc intelligo humorem vniuersum, qui in vasculis inest, in quo & pituita, & biles, & tenues liquores continentur. Hic & melior & deterior efficitur: at is, qui sanguis κατ' ἐξοχήν adpellatur, alium, præter rubrum, colorem habere non potest. Vid. eius Comm. II. in Hipp. lib. de humorib. f. m. 18.
3. Idem auctor alibi quoque meminit
 - 1) portionis cuiusdam in sanguine, quæ sero in lacte ex portione respondeat.
 - 2) limi cuiusdam & quasi sæcis in sanguine, caseo ex lacte similis,

F f f 3

3) fibra-

- 3) fibrarum, quæ si detrahantur, sanguinem concreescere non posse.
- 4) Partis rubræ ac flauæ. *Conf. lib. II. de elem. cap. II. f. 9. & lib. II. de temperament. cap. IV. f. 17. sanguini pingue, leue ac tenue inesse adserit.*
4. Sanguis ratione *indolis* generatim vel *sanus* vel *vitiosus* est.
 - 1) *Sanus* dicitur, qui nihil refert, quod dici possit præternaturale; siue colorem & consistentiam, siue odorem & saporem spectes.
 - 2) *Vitiosus*, qui in aliquo momento a sano deflectit.
5. Ratione *coloris* vel
 - 1) intense *ruber* & quasi *miniatus* est,
 - 2) ex *rubro* *pallescens*;
 - 3) *albicans* &, quod rarissime euenit, velut *lacteus*,
 - 4) *flauus* aut *subflauus*,
 - 5) *subuiridis*,
 - 6) *cœruleus*,
 - 7) *nigricans* aut *ater*.
6. Ratione *consistentiæ* vel
 - 1) *Naturalis* seu *fluxilis* & *tenuis*, vt *capillaria* quoque penetrare valeat vasa,
 - 2) *præternaturalis*
 - (1) *crassus* & *lentus*, interdum *coagulo* similis,
 - (2) *nimis tenuis* & *resolutus*.
7. Ratione *craseos* vel
 - 1) *Lympha* plurimum refertus,
 - 2) *Bile* inquinatus,
 - 3) *Sero* mucido abundans.
8. Ratione *saporis* vel
 - 1) *Subdulcis*,
 - 2) *Subsalsus* aut plane *amarus*.

9) Ratione *odoris*

- 1) vel huius penitus expers deprehenditur,
- 2) vel vero ob manifestam corruptionem quodam modo foetet.

10. Tractatio præsens, bifariam diuidenda, sistet prognostica, quæ desumi solent

- 1) a *differentiis*, quæ *numeris* prægressis recensitæ sunt.
- 2) ab ipsis sanguinis *effluxibus*.

III. PROGNOSIS.

A. Generalis.

De Sanguine.

1. Sanguis in per multis subiectis non tantum abundare *potest*, sed etiam ad vitium usque *solet*.
2. Abundantia sanguinis, vtut optimi, grauando vires, inducendo spissitudinem, impediendo secretiones & excretiones grauiter adfligere solet sanitatem. Abundantiam enim sub otio excipit stagnatio, hæc autem abit in stasin & vltiorem corruptionem.
3. Abundantia ad vires incipere quidem potest sine corruptione, non vero diu bona permanere. Necesse enim est, vt secundum qualitatem transmutetur, & processu temporis corrumpatur. *Galenus in comm. II. in aph. Hipp. f. 310.*
4. Magna in sanguine facta corruptio non redit amplius ad habitum naturalem; vbi vero pauca contigerit, ibi superfluo prius euacuato, id quod reliquum existit, ad suam iterum naturam restituitur. *Idem. Protasis* quidem hæc est verissima, sed *apodosis* benigna indiget interpretatione.
5. *Quantitas* princeps fundamentum constituit vitiosæ *qualitatis*, seu præualente semel abundantia facile læditur consistetia & qualitas.
6. Sanguinis cum euphoria subtractio, siue per naturam, siue per artem facta, eundem abundasse clare testatur, alias eueniret contrarium.

7. Mor-

7. Morbus chronicus, cuius fomes abundans sanguis est, sine sufficientibus motibus consumptoriis, funditus extirpari nequit.
8. Sanguis est motuum instrumentum; motus autem sunt instrumentum principii vitalis. Læso igitur sanguine, necessario quoque lædi debent conseruatorii motus.
9. Quo vitiosior sanguis est, eo maiorem vitæ ac sanitati inferre valet noxam.
10. Sanguis abundans & spissus vno impetu vehementer commotus, stagnationes, infarctus & ominosas stases post se relinquit.
11. Ad vitiandam sanguinis qualitatem victus crassus & regimen incongruum in laboriosis parum; sed diæta lauta, otium perenne & animi pathematum insolentia plurimum conferunt, turbando circulationis vigorem; quo lentius autem ista processerit, eo magis inualefcet spissitudo.
12. Quanto manifestior sanguinis spissitudo est, tanto maiori copia feri mucidi abundat.
13. Quo rubicundior sanguis est, eo plus de principio sulphureo participat. Sed phlegma mucidum abundans illum decolorem & ex rubro pallescentem, portio autem terreo-mucida prædominans nigricantem efficit.
14. Sanguis puerorum rubicundior est, quam senum, tametsi sanorum.
15. Sanguis arteriarum floridior, venarum autem teste *avrophia* obscurior est. Ad quem sensum reuocanda est *Galen*i assertio, quæ sanguinem arteriarum flauum, venarum autem rubicundiores esse adfirmat. *Vid. liber de atra bile cap. II.*
16. Biliosa colluies, prout parcius vel copiosius sanguini admixta fuerit, colorem eius naturalem mutat vel in flauum vel in viridem.
17. Sanguis *optimus*, inquit *Galenus*, accurate talis est, in quo color ruber prædominatur. *De atra bile cap. II. f. 25.* Sed *lib. I. de sanit. tu. cap. IX. f. 51.* plenius: optimus sanguis est, qui

Unable to display this page

De fluxibus sanguinis.

27. Sanguis moderate profluens, venosus; at cum saltu prorumpens, arteriosus est; nisi forte venæ pertusæ arteria substrata sit.
28. E vasis capillaribus promanans tenuior est, quam qui e canalibus amplis exstillat.
29. Sanguis post effluxum non concreescens, nimiam tenuitatem & abundantem aquositatem immixtam esse declarat. Interdum vero præter naturam resolutum esse indicat.
30. Sanguis grumofus exstillans, malum eius statum nunciat, & corruptionem scorbuticam prodit.
31. Sanguis a remotis partibus effluens, nigrior adparet; a propinquis, floridior.
32. Sanguis ab aliqua parte subito & confertim exiens, secundum quosdam supponit vasis ruptionem; paulatim vero manans, erosionem. Sed differens in fluendo vigoris gradus, circulatorii potius motus intensiōe vel remissione nititur.
33. Sanguis e naribus fluens paucus, ex aliquot tantum cerebri venis; multus autem e toto cerebro exire præsumitur.
34. Hæmorrhagia parciore, quæ adhibitis medicamentis statim cessat, neque capitis dolorem coniunctum habet, ea ex naribus solum promanavit.
35. Plethoræ molestias hæmorrhagiæ naturales spontaneæ melius leuant, quam artificiales.
36. Sanguis quidem *supra* (per os, ut interpretatur *Galenus*) qualiscumque fuerit, emissus, malus; infra autem si niger deiiciatur, bonus. *Aphorif. IV. 25.*
37. Sanguinis per nares fluxus in sanis iunioribus nihil portendit mali; indicat vero plethoram & exercitationis intermissionem.
38. Sanguis exspuendo redditus, & paulo post evanescens, ut plurimum e gingivis cruentatis manavit.
39. Sanguis cum parva tussi reiectus, sæpe e faucibus habet originem;

ginem; qui vero sub tussi fortiori floridus & spumofus excernitur, plerumque e pulmonis rupto vasculo profilit.

40. Sanguis cum vomitu eructatus, e venæ splenicæ extremitatibus seu vasis *breuibus* ruptis in ventriculum pullulat, ac inde expellitur.
41. Inter mingendum excretus sanguis, largiter fluens, mitum cruentum indicat. Si vero parcius admiscetur lotio, læsionem vel in renibus, vel vreteribus vel vesica manifestat, & calculosis familiare est.
42. Sanguis ex intestini recti ora seu limbo manans hæmorrhoides *externas*, profundius autem ex illo erumpens, *internas* apertas esse declarat.
43. Si in iunioribus menstruatim excernatur, *internam*; si vero in prouectioribus tempore verno & auctumnali profluat, *externarum* fluxum indicare quidem dicunt, sed hæc adsertio experientiæ non vbique respondet.
44. Sanguis splendidus aluo per secessum reiectus, malo est; præsertim si dolor aliquis adsit. *Coac. 605.* Hic aphorismus nostro tempore, quo negotium hæmorrhoidale clarioris lucis factum est, multum de valore suo omisit.
45. Fluxus sanguinis, sponte natura excitatus, semper quidem salutarem finem respicit, sed ob excretorii periculofam electionem, excretionem nimiam, aut valde parcam, sæpe hoc fine excidere solet natura: hinc maiora subinde incommoda, quam leuamina consequuntur; si inprimis subiectorum dispositio, ætas ac tempus huic negotio non admodum velificentur. *Conf. supra tab. de hæmorrhag. nat. & Io. Mart. Holtzheu diff. de hæmorrhagiis naturalib. secund. nat. intention. dirigendis Erford. 1725.*
46. Sicut motus vitales erronei raro citra damnum decurrunt: ita etiam sanguinis profluvia, magis ex consuetudine quam necessitate producta, mala habent consuetaria.
47. Hæmorrhagia, inflicto venæ vulnuscule, parce aut plane non succedens, nisi nimia spissitudo subfuerit, aut timorem,

aut incisionem iusto minorem, interdum etiam syncopen, aut dimotam e situ suo venam indicabit.

B. *Specialis*

1. In *Febris*

De Sanguine.

- 1) Sanguis in febre missus, respectu *vigoris*, quem in profiliendo manifestat, vel vegete propullulat, vel lente manat: vtrumque fit vel gradu intensiori vel remissiori. Prius de auctis motibus & virium præsentialia; posterius de contrario testatur.
- 2) Qui vero arcuatim & cum impetu prorumpit, motuum vitalium exacerbationem portendit. Quemadmodum sponte cessans emanatio animi deiectionem, motus progressui torporem, soporosa symptomata & sinistrum euentum præfagit.
- 3) Respectu *coloris* sanguis intensius rubens, fortiter circumactam quidem sanguinis massam ostendit, sed simul variorum accidentium syndromen denunciat, quorum quædam iam dum adfligunt, vel proxime imminet. Quo referas orgasmum, impeditam respirationem, agrypniam, inquietudines.
- 4) Sanguis flavus, vti in ardentibus biliosis observatur: ita de vitiosa bilis eccrissi & noxia cum reliquo sanguine confusione testatur. Vnde intensi ardores, sitis clamosa, faucium ac linguæ ariditas & anxie iactationes emergunt.
- 5) Sanguis eorum, qui febre hectica detinentur, remissius rubens, & minus dilutus, ordinarie pinguedinem, qua serum supra natans obductum est, ostendit, eoque ipso lympham sub motibus assiduis hectico-febrilibus reolutam esse declarat. In sanis autem obesitas nihil mali indicat.
- 6) Sanguis ex nigro viridiscens, qui male cohæret, & frustillatim quasi discerptus adparet, in contagiosis malignis malum portendit, imprimis si odor simul aduersus fuerit.

7) Qui

- 7) Qui sanguis colorem refert spadiceum, variis recrementis foedatum & ad mouendum ineptum esse arguit. Hinc de successu motuum febrilium depuratoriorum non nisi anceps formari poterit prognosticon; cum natura succumbere possit prius, quam omnem peregrinorum colluuiem ex sanguinis massa eiecerit.
- 8) Sanguis conspicuo nigrore e febrientis corpore eductus, ob secretionum & excretionum defectum, adeoque sordium retentionem, eximiam dyscrasiam prodit, cui mederi potest febris, si motus vegeti, æquales, constantes opponantur a natura; si vero ipsa in morbi incremento aut prius torpescat, aut ad comatosas vsque anomalias deficiat, exitium adfore certum est.
- 9) Sanguis nigricans, qui aquositatem supra natantem habet, sæpius obseruatur in quartanariis sub initium.
- 10) Sanguis ex liuido obscurius viridescens, hepatis inprimis male adfecti vitium indicat, febrilem vero laborem impeditum & multis difficultatibus ante plenam eluctationem obnoxium prænunciat.
- 11) Respectu *consistentiæ* sanguis tenuis & dilutus, ceterum bene coloratus, quem spuma tegit, vna cum pulsu forti, massam humorum valde commotam esse significat; in febre speciatim æstum, sitim nimiam, respirationem difficilem &, quæ semper adnexæ sunt, anxietates, immo & mentis motiones portendit.
- 12) Sanguis crassus & spissus, vti semper omnimodæ anomalix in vitalibus, naturalibus & animalibus ansam præbet: ita in febribus acutis præcipue difficilis & sæpe funesti exitus index habetur. Si vero cito in cogulum abit, impeditiorem laborem februantem futurum nunciat.
- 13) Sanguis, respectu coloris & consistentiæ temperatus, crasin parum vitiatam, & decursum motuum febrilium expeditum promittit.
- 14) Sanguis spumans, & leui cuticula discolore obductus

viscera inflammata esse prodit. Vnde Galenus de cur. rat. per sang. miss. cap. XIV. In inflammatione sanguis, quia plus excalesfactus est, rubrior flauiorque existit, quam qui secundum naturam constitutus est.

- 15) Suppurantis sanguinis indicium est carentia vtriusque coloris ruboris scilicet & nigrifici. Num ubi ruber est, inflammari; ubi ex toto niger est, neque superari neque concoqui se a natura denunciat. Galenus in comment. ad lib. de fracturis f. m. 274. it. de cur. rat. per sang. miss. cap. XIV.
- 16) Qui sanguis, post emissionem, fluxilitatem diu retinet, febris augmentum & nimiam humorum exagitationem indicat.

De sanguinis fluxibus.

- 17) Stilla narium, die indice, bonam crisin prænunciat; die autem critico eueniens, perniciosa est. Galenus in Comm. ad Hipp. prorrh. f. 43. Sed quot exceptiones, respectu pernifici, hæc regula admittit?
- 18) Perpusillæ sanguinis e naribus stillæ, damno sunt Coac. 57. quia sanguinem commotum & ad caput congestum, non vero satis diu restrictum, detentum & cum vigore compressum esse produnt; unde conatus dimidiati & parum salutare. Interim hæc adfertio itidem non est vniuersalis.
- 19) Hæmorrhagia narium, iusto tempore morbi succedens, synochum soluit; continuas autem non semper leuat, nedum iudicat, si in primis tardius adparuerit.
- 20) Qui statim sine ratione perturbantur, peruigiles sunt, sanguinem e naribus stillant, sexto die alleuantur, noctu laborant, ac postridie tenui sudore correpti & in somnum delati delirant, iis largam sanguinis e naribus fluxionem adfore spes est. Ac forte etiam tale quid diluta vrina significat Prorrh. l. 132.
- 21) Quibus quinto die liberales sanguinis profusiones contingunt, & sexto nouo oborto rigore corripiuntur, septi-

mo perfrictionibus tentati celeriter recalescunt, us alui male adficiuntur. *Coac.* 329.

22) Sanguinis e naribus stillationes, quæ undecimo die contingunt, molestiam adferunt; tum vero præsertim, si bis sanguis stillauerit. *Coac.* 337. *Prorrh.* I. 148.

23) Sanguinis ex parte aduersa præposterum profluvium, malum est: veluti si in lienis tumore e dextra nare effluat. Quod & circa præcordia eodem modo se habere expectandum est. Maius autem malum denunciatur, si cum tenui sudore circa frontem & thoracem istud contingat. *Prorrh.* I. 125. *Coac.* 327.

24) Sanguinis eruptiones vehementes cum totius corporis perfrictionibus diebus indicatoriis pessimæ. *Prorrh.* I. 134. *Coac.* 326.

25) In epidemicis largæ de naribus eruptiones fere liberant. Nam per solam hanc hæmorrhagiam iudicatus & seruatus est *Meton*, lib. I. *epid.* quamvis non tuta haberet signa. *Vid. Gal. Comm.* III. in *Hipp.* I. *epid.* æg. VII. f. 91. Hæc generatim quidem vera sunt, si autem hæmorrhagiæ extra dies criticos contingant, sæpius lethales observantur. Quare sequens paragraphus cum hoc combinandus est.

26) Narium hæmorrhagia in malignis, quæ pulsum fortem post se relinquit, & æstum magis adauget, oppido mala est, & morbum deteriorem efficit.

27) In ardentibus hæmorrhagia narium non absolutæ necessitatis est. *Hippocrates* enim lib. I. *epid.* observat, arduentes feliciter sublatas tam cum copioso narium profluvio, quam sine illo.

28) Dum sanguis in febribus inflammatoriis plethoricorum in morbi principio largiter e naribus stillat, facilem decursum spondet ac æstum minuit.

29) Sanguinis e naribus eruptio quæ circa diem quartum copiose in phreniticis contingit, bonum subministrat præsagium; sed malum, si parcius stillat,

30) In

- 30) In doloribus lateris sanguinis e naribus stillatio mala est. *Coac. 405.*
- 31) Hæmorrhagiæ narium in variolis & morbillis, tam iuniorum, quam adultorum, etsi reliquum morbi decursus sæpe satis tranquillum reddiderint: minime tamen criticæ sunt, neque semper citra noxam eueniunt, maxime quando die quarto erumpunt.
- 32) Sanguinis e naribus profusio *hecticam* febrem raro leuat, sæpe autem vires magis labefactat, quia sanguinem præcipuum motuum instrumentum subtrahit.
- 33) Qui *intermittentibus* corripiuntur, & sub initium portionem sanguinis, quo abundant, e naribus demittunt, facilius morbum superant.
- 34) Vbi sanguis e naribus effluit, cum tenuibus sudoribus & corporis totius perfrictione, morbi malignitas & perniciës denunciatur. *Prorrh. I. 126. Coac. 342.*
- 35) Quæ magnæ sunt in *principiis* sanguinis eruptiones, dum ægri vires recolligunt, aluum effundunt. *Coac. 335.*
- 36) Larga, vehemens & multa sanguinis e naribus eruptio, per vim suppressa, interdum ad conuulsiones deducit, ex quibus venæsectio liberat. *Prorrh. I. 145. Coac. 336.*
- 37) Quibus pauca sanguinis e naribus stillatio, cum surditate & torpore obueniens, molestiam quamdam exhibet, iis vomitio & alui perturbatio confert. *Prorrh. I. 141. Coac. 334.*
- 38) Quibus, ex larga & frequenti sanguinis eruptione, copiosa fit nigrorum deiectio, cum alui vero suppressione sanguinem profundunt; iis aluus dolore conflictatur, vna autem cum quibusdam flatibus tolerabilius ferunt. Ac forte in copiosis frigidis sudoribus diffluunt. In his turbata vrina mala non est, neque quod in ea insidet genitali femini simile. Vt plurimum autem hi dilutas vrinas reddunt. *Coac. 333.*
- 39) Hæmorrhoidum & mensium fluxus, hæmorrhagiæ narium iunctus, anceps in febribus constituit præsagium.

2. *In aliis morbis**De Sanguine.*

- 1) Vti bene coloratus & debite dilutus sanguis bonum sanitatis statum declarat: ita nigricans & spissus vitium consistentiæ & crasseos, impeditas secretiones & excretiones, malum hypochondriacum, hystericum & splenicum prodit, cum quibus alia consueta symptomata coniuncta sunt, vt melancholia, cephalalgia vertiginosa, præcordiorum angustia, cordis palpitationes, phlogoses, flatulentia, alui obstipationes, aliæque primarum viarum anomalie.
- 2) Sanguis saturate ruber, & sero dilutus, cum striis lacteis, in homine, ceteroquin sano, victum plenum, otii libertatem & abundantie vitium arguit.
- 3) Sanguis intense rubens, cum spuma, molimina ad hæmoptysin, si ætas conspirat, denunciat. Alias vero asthmatica pathemata prodit, præcipue si non æqualiter cohæreat, & serum discolor supernatans ostendat.
- 4) Sanguis bene coloratus, tenuis & spuma præditus, qui tardius coagulum format, articulorum dolores spasticos arguit.
- 5) Sanguis superne ruber, in fundo nigricans & coagulatus, sine sero, aliquando podagræ aut hemiplexiæ habetur indicium; licet hoc signum non sit vniuocum.
- 6) Sanguis inæqualiter rubicundus & spumans, passim grumosus & serum sordidi coloris dimittens, deliria & interdum maniam nunciat.
- 7) Sanguis ex viridi nigricans, de melancholia, ira, mœrore & vitiata bilis eccrissi testari solet. Aliquando thermarum proposterum vsum excipit.
- 8) Sanguis decolor & mucidus, a quo serum & pars gelatinosa promte separantur, hydropis aliarumque hæmorrhagiarum suppressarum adeoque status cachectici index est.

H h h

9) Sang-

- 9) Sanguis nigricans. minus dilutus, serum tardius dimit-
tens & facile grumescens, scorbuticæ corruptionis indo-
lem manifestat.
- 10) Sanguis ex spadiceo nigricans, mucidus, fero flauo &
cuticula obductus, scabiem denunciat.
- 11) Sanguis discolor, qui promte cuticula obducitur, quæ
æque diuerfos colores refert, primarum viarum vitia, he-
patis & glandularum meseræi indurationes prodit.

De sanguinis fluxibus.

- 12) Hæmorrhagia narium iuniorum plethoricorum, quo ma-
gis periodica est, eo minus aliquid mali nunciat.
- 13) Hæmorrhagia narium cephalalgiam, a congestionibus
ortam, cum euphoria soluit.
- 14) Tenebricofas vertigines, circa initia, sanguinis ex na-
ribus fluxio soluit. *Coac. 341.*
- 15) Hæmorrhagia narium quo frequentius contingit, eo mi-
nus leuaminis adfert, quia ad varias motuum anomalias
disponit.
- 16) Sanguis, durante conuulsione, e naribus prorumpens,
malum.
- 17) Hæmorrhagia narium largior in illis, quæ strangulatio-
ne vteri vexantur, leuamini cedit. Non minus mulieri,
quæ mensium defectu laborat, sanguis e naribus pro-
fluens bono est. *Hipp. Aph. V. 33.*
- 18) Qui statis temporibus sanguinem fundunt, si siticulosi
sint, molestiam ac virium exsolutionem sentiant, nec san-
guinem effuderint, in morbum comitiale transeunt.
Prorrh. I. 131.
- 19) Qui suppressa aluo sanguinem e naribus fundunt, & vna
cum sanguinis profluvio subinde rigent, iis aluus intesti-
norum læuitate laborat, aut ascarides infestant, aut vtrum-
que. *Coac. 344. Prorrh. I. 138.*

20) Qui-

- 20) Quibus cum surditate & torpore paucus e naribus sanguis stillat, nonnihil molestiæ exhibet, iis vomitus & alui perturbatio confert. *Coac. 334. Prorrh. l. 141.*
- 21) Quibus capitis ac ceruicis dolor & totius corporis impotentia cum tremore adest, ab iis sanguinis eruptio liberat. Quin etiam ista tempore dissoluuntur. *Prorrh. l. 152.*
- 22) Quibus lumborum dolor in caput & manus recursat, & torpore adfecti oris ventriculi dolorem sentiunt, tenuibus ac serosis humoribus abundant, ii liberaliter sanguinem profundunt. *Prorrh. l. 139.*
- 23) Vbi aluus intercepta est, & arcte conclusa paruaque & nigra caprarum stercoreibus similia, nec nisi coacta emitit: hoc casu sanguis e naribus erumpens periculo est. *Prorrh. l. 41.*
- 24) Quibus sanguinis eruptiones diu perseuerant, in iis temporis progressu aluus male adficitur, nisi vrina concocta prodierit. Ac fortassis tale quid vrina diluta denunciat. *Prorrh. l. 133. Coac. 332.*
- 25) In præcipiti malo, quæ post sanguinis eruptiones & nigrorum per aluum refusiones surditas obuenerit, malum denunciat. In his sanguinis egestio perniciem adfert, surditas autem soluit. *Coac. 331.*
- 26) Sanguis ex gingiuis cum humecta aluo profluens, perniciem minatur. *Coac. 241. 648.*
- 27) Spinæ peruerfionem & spirandi difficultatem sanguinis fluxus liberat. *Coac. 311.*
- 28) In pulmonum vitiis supra modum rubræ sanguinis stillæ malum denunciant. *Coac. 412.*
- 29) Diuturnis in morbis parvæ adparentes sanguinis e naribus fluxiones perniciem ostentant. *Coac. 340.*
- 30) Qui spumantem sanguinem euomunt, partibus infra septum transuersum dolorem nequaquam sentientibus, iis ex pulmone vomitio fit. Ac quibus quidem insignis in

eo venæ ruptio fit, copiosus vomitione reuicitur, periculumque imminet; quibus vero minor, minus reiciunt, & maiorem sanitatem promittunt. *Coac. 433.*

- 31) Sanguis multus & confertim exiens per os, post vociferationem, aut cantus, ex pulmone prorumpit, si bene coloratus fuerit ac tenuis: si vero cum tussi difficultate & dolore excernitur grumofus & niger; e thorace venisse indicium est, si præcipue dolor in illo, vel in latere præcefferit.
- 32) Si thoraci vulnus inflictum fit, & sanguis per os exeat, vulnus penetrans esse declarat. Et licet non vsque in pulmonem: tamen in thoracis cavitatem penetrasse, credendum. Nam ex thorace imbibi aliquando in pulmonem sanguis potest, sed difficulter, vnde potius pulmonem simul vulneratum esse, coniiciendum. *Fienus.*
- 33) Quando sanguis per os & nares exit, & casus, vel percussio supra caput, aut vulnus præcessit; tum cranium plerumque fractum & meninges læsas esse indicat.
- 34) Qui ex vulnere subinde rigentes sanguinem profundunt, ii maligne habent, ac inter loquendum derepente moriuntur. *Coac. 328. Prorrh. I. 128.*
- 35) Sanguis serofus vulnerato thorace exiens, indicat, pericardium esse læsum. Si vero vulnus est in hypochondriis, & sanguis inde manat cum chylo, ac insuper redditur per vomitum; ventriculus vulneratum prodit.
- 36) Hæmorrhoides, in sanis legitime fluentes, a variis morbis præferuant, & medicinæ vices explent. Nimius autem earum fluxus animi deliquia, hydropem & apoplexiam infert.
- 37) In apoplecticis, qui non male habent in ultimo gradu, hæmorrhoides mature superuenientes, & largiter fluentes, vtilis sunt. *Coac. 478.*
- 38) Hæmorrhoides in subiectis, quæ polypo cordis affliguntur, leuamen adferunt.
- 39) Hæmorrhoidum fluxus mensibus, per ætatis rationem dispa-

disparentibus, succedens & cum euphoria continuans, illorum non modo defectum refarcit, sed senectutem quoque a morbis pæne liberam pollicetur.

- 40) Si sanguis exeat multus ab ano, permixtus fæcibus, ab hepate vel meseraicis venis provenit seu hæmorrhoidalis est. Nam qui venit ab intestinis, semper est fæcibus permixtus. *Fienus.*
- 41) Sanguis serosus, vel loturæ carnis similis, deiectione exiens, non semper necessario est fluxio hepatica, sed potest esse hæmorrhoidalis, si præcipue subiectum sit cachecticum, & venas ani tumentes ac dolentes habeat: si vero ista desint, hepatis vero gravitas & faciei pallor conspicua se offerant, hepaticum fluxum esse credatur.
- 42) Mensium vices si hæmoptysis expleat, minime tutum est.
- 43) Quibus prægnantibus, ad tabem inclinantibus faciei rubor exoritur, hunc stillationes e naribus auertunt. *Coac. 524.*
- 44) Muliebria purgamenta non subsistere, vtile; ac forte ex talibus comitales morbi oriuntur, partim vero diuturnæ alui subductiones, partim etiam hæmorrhoides. *Coac. 522.* Sed mulieri, sanguinem vomitione reiicienti, menstruis erumpentibus solutio contingit *Aph. V. 32.*
- 45) Adparentibus mensibus crebræ soluuntur oculorum caligines. *Coac. 522.*
- 46) Menses in gravidis erumpentes, vel foetum imbecillum, vel abortum præsagiunt.
- 47) Cum sanguis per virgam exit sine vrina; tum maxime ab ipsa virga provenit, in primis post instrumentum illi intrusum.
- 48) Si vna cum vrina excernitur sanguis paucus, & lotio perfecte non mixtus, ac statim subsidens, a læsa vesica ortum habet; præcipue si dolor in perinæo perceptus sit.
- 49) Sanguis vrinæ intimius permixtus, & tardius subsidens,

e renibus promanat. Hinc *Hippocrates Aph. IV. 77. Qui sponte sanguinem cum vrina effundunt, iis venulam in renibus ruptam esse significat.*

- 50) Si quis sanguinem & grumos cum vrina fundat, & stranguriam habeat, dolorque in hypogastrium incidat; tum ea, quæ ad vesicam attinent, laborant. *Hipp. Aph. IV. 79.*
- 51) Omnis fluxus sanguinis nimius, ac diu durans, perniciem adfert. Cachexia enim, hydrops, virium exolutio, singultus, conuulsio, desipientia, tremor & mors sequi solent.
- 52) Paucus sanguis pituitosus, sine frequenti desidendi conatu, sed cum difficultate & dolore circa os pubis aut latera ventris, e regione ventriculi excretus, vlcus prodit in colo; vnde sanguis etiam manat.
- 53) Sanguis aliquamdiu post perceptum dolorem circa umbilicum, per aluum reiectus, & fæcibus permixtus, vlcus in intestinis superioribus arguit, præcipue si parua quantitate & post pituitæ aut ramentorum pinguedinis eiectionem excretus sit.
- 54) Sanguinis fluxus per vasorum disruptionem contingens, periculosissimus habetur. Nam ante, quam vasa consolidentur, æger aut moritur, aut in maximam debilitatem coniicitur.

IV. OBSERVATIONES.

1. Diagnoses æque ac prognoses hæmorrhagiarum tam naturalium, quam præternaturalium, a priscis Medicis plures formatas esse, *Hippocratis* & discipulorum quorundam scripta semeiologica, operibus illius inserta, satis attestantur. Quantaque cum adcuratione *Galenus* in id opus incubuerit, ampla ipsius loquuntur commentaria. Signa autem ex sanguinis colore, consistentia aliisque eius accidentibus, tam diagnostica, quam prognostica, recentiores maximam partem adnotarunt, & in artis formam redigere conati sunt; opera non quidem temnenda, vtilitate tamen longe inferiori, si cum illo comparaueris vsu, quem e fluxuum sanguinis confide-

sideratione, respectu temporis, modi, quantitatis, frequentiae, subiectorum & commodorum, quæ inde pendent, haurire licet.

2. Interim diffitendum non est, dari quasdam in veterum Medicorum pandectis observationes, quæ ceu vestigia hæmatomantiae respici possint. v.g. *Galenus libro I. de arte curat. ad Glaucum cap. XI.* iubet: vt si vena incisa sanguis fluat *niger* atque *crassus*, qualis præcipue sit in illis, qui liene laborent, illum audacius esse mittendum: quod si *flauus* aut *tenuis* conspiciatur, statim supprimendum. *Idem in libro de atra bile cap. IV.* morbos ex calida & sicca intemperie ortos, sanguinem efficere *nigrum* & *crassum*. Et *libro V. de locis adfectis cap. VII.* obseruat, *pituosum* sanguinem inueniri in illorum corporibus, qui morbis laborent, quos Græci *anasarcas* & *leucophlegmatias* adpellare consueuerint.
3. Antiquissima venæsectionis consuetudo, quæ vltimis sæculis apud quasdam nationes ad vitium vsque inualuit, & quorundam in huius remedii vituperium edita scripta multum tribuerunt, vt isthæc Semeiologiæ particula, videlicet *hæmatomantia*, reliquis adderetur. *Priorum* siquidem ministerio factum est, vt sanguis, affatim missus, oculis sæpissime spectandus subiiceretur; *reliquorum* autem inuectiua aduersus venæ sectores, & hyperbolicæ sanguinis laudes, id effecerunt, vt quamlibet circumstantiam alterati coloris, consistentiæ, saporis, odoris, eo curatius obseruarent ii, quibus præsentia manifestare, futura vero prænunciare cordi fuit.
4. Atque hoc ipso, præter suam intentionem, dederunt sanguinis patroni ansam obseruandis phænomenis, quæ artem, ex sanguine prælagiendi, perfectiorem reddere potuerunt. Quo enim plures morbos secundum periculosam suam indolem & varia symptomata, beneficio inspecti sanguinis, dignoscere licuit, eo frequentius apertæ sunt venæ; quia curiositatis stimulus maiora indies apud hæmatomantiae cupidos sumebat incrementa, ringentibus licet *Helmontio*, *Thomsonio*, *Gehema*, *L. A. Portio*, *Th. Craanenio*, *Bontekoe*, *Overkampio* aliisque, qui sanguinem potius in aurum & thesaurum

verte-

vetere, quam subtractum videre volebant. In hunc vero errorem delapsi non essent, si aliud quoddam placitum, opido falsum, fundamenti loco non substrauissent: *non dari* nimirum *plethoram*.

5. Cum igitur hodie venæsectiones ab ingenti hominum numero quotannis tam prophylactice, quam therapeutice celebrentur: tum vix inuenietur quisquam, qui non præscire gestiat, in quo statu sit eius sanitas, & quantum spei de constante in posterum euphoria concipiendum, aut quid malorum impendentium metuendum. Hinc barbæ tonsores & balneatores diuinationibus e sanguine formandis, diligenter student, ut venæsectione administrata de humorum conditione iudicare, & sic maiorem sibi existimationem comparare possint.
6. Quamquam autem de hoc argumento meletematibus semeiologicis inferere quid voluerimus: præstat tamen ignorantiam in his vaticiniis confiteri, quam fucosas merces expromere. Ceterum tirones tam in optimo sanguine conseruando, quam in vitioso corrigendo, magis rationem habeant caussarum sanguinem alterantium, quam signorum indicantium, ex quibus illa tantum confirmantur, de quorum certitudine constare solet, sanguine licet oculis non perlustrato.
7. Quanta cum circumspectione hæmorrhagiarum negotium tam in febribus, quam in aliis morbis tractandum sit, de illo amplissimus hoc quidem loco se aperiret campus; sed quoniam speciales cautelas tam in *Pathologia*, quam in *Consp. med. theoretico-practico* pluribus tabulis iam exhibuimus, easdem hic repetere nihil attinet,
8. Hoc interim adnotasse non poenitebit, hæmorrhagias quasdam suis omnino stipatas esse molestiis, sed ideo non semper medicaminibus oppugnandas esse. Nam aliquæ ex illis tolerantiam poscunt; non nullæ prouide foueri volunt; aliæ vero Medici subsidiariam expectant operam, quæ vel in motuum vehementiorum moderamine, vel in segniorum leni excitatione, & generatim in naturæ a tramite deflectentis reductione consistere solet.

TABVLA VII.
DE
SVDORE.

I. DEFINITIO.

Sudor, *materialiter* sumtus, est portio feri subtilioris, excrementitii & noxii, per cutis poros exprimendi. *Formaliter* autem est actus naturæ depuratorius, quo serum, modo dictum, sub vegeta sanguinis circulatione ad peripheriæ perspiracula adpellitur, atque per ipsos poros, relaxatos & patulos, in forma iam vaporosa, iam aquea expellitur.

II. DIFFERENTIA.

1. Sudor contingit

- 1) Vel in statu *naturali*, & tum *præservans* dici meretur.
- 2) Vel in *præternaturali*, ubi *curativus* adpellari solet.
- 3) Ipse ceterum sudor vel maxime naturalis excretio videtur, in quocumque tandem statu contingat; nisi sit *sanguineus*.

2. Ratione *indolis* & *effectus* sudores sunt vel

- 1) *Reficientes*, allevantes, februant. Schweiß, nach welchem einem ganz wohl und leicht wird; vel
- 2) *Debilitantes*, qui vires frangunt, & insignem ad motus voluntarios ineptitudinem seu impotentiam delassantem post se relinquunt; vel
- 3) *Colliquativi*, ita vocati, quia cum sero etiam lymphæ pinguior, sub assiduâ motibus liquata, per poros penetrat. In hoc enim statu non solum sanguis nimium resolutus sed tonus quoque ita relaxatus est, ut crassiuscula lymphæ simul per peripheriam elabatur; vel

- 4) *Exitiales* acuti, quales fuerant sudor *Anglicus* & ante quadriennium deleterius ille *Parisinus*, alique importune copiosi in malignis.
3. Ratione *loci* in quo erumpunt, notantur
 - 1) *Vniuersales*, quos e totius corporis peripheria prolici animaduertimus.
 - 2) *Particulares*, qui v. g. in fronte solummodo, alterutro latere, collo, ceruice, pectore, cruribus, manibus ac pedibus obseruantur.
4. Intuitu *originis* occurrunt sudores
 - 1) *Spontanei*, qui quotidie sub auctiori transpiratione sensibus se offerunt
 - 2) *Artificiales* seu medicamentis hidroticis prolecti, de quibus in hac *tabula* directe non agimus.
5. Respectu *valetudinis* & *temporis* contingunt vel
 - 1) In statu *sano*, præcipue sub exercitatione corporis & sub somno; vel
 - 2) In statu *præternaturali* seu *morbido*, iam interdiu, iam vtrouis tempore; quemadmodum in statu naturali nonnulla subiecta occurrunt, quibus perpetuo adsunt sudores, e. g. manuum, pedum; vel
 - 3) *Periodici*; qui
 - (1) *Vere* in primis, vel *auctumno*, tempore vt plurimum matutino, largiter erumpunt, & euphoriam adferunt.
 - (2) Qui in *acutarum* vel principio, vel statu, vel declinatione prorumpunt.
 - (3) Qui in *intermittentibus*, decrescente æstu, cientur, & commode *typici* vocari possunt.
6. Ratione *odoris*, *coloris* & *consistentiæ* sunt vel
 - 1) Minus olidi, minus tingentes, tenues; vel
 - 2) Flauī, viridis, niger. *Conf. Acta Hafn. Vol. I. obs. 70. fœtidi crassiusculi & viscedinem præ se ferentes. Klebrichte Seyweisse.*

7. Nos hic præcipue attendimus sudores

- 1) *Criticos*, qui in acutis die quodam decretorio eueniunt, & febrem frequenter integre soluunt.
- 2) *Symptomaticos*, qui plerumque mortem prænunciant, adeoque nihil plane leuaminis adferre possunt, quia turbulentorum ac ominosorum motuum sunt consecutaria. Qui ceterum plures desiderat sudorum differentias, is *Iul. Cæs. Baricellum a S. Marco* conferat, qui de *hydronofa natura*, seu de *sudore humani corporis*, libris quatuor ita commentatus est, vt non solum de origine, differentiis & præfagio, sed etiam de vsu, adparatu & curatione sudorum disseruerit. *Neapoli 1614.*

III. PROGNOSIS

1. *Generalis*

- 1) Qui sudores non obseruant, magno præfagiendi adminiculo semetipsos priuant. Vti enim sudorum magna efficacia est in corpore conseruando & curando: ita in prænunciando egregium habet vsu.
- 2) Sudore facile perfunduntur, quorum sanguis serofus, calor abundans & habitus spongiosus aut laxior est, in primis si corpus exerceant.
- 3) Laboriosi vti facile perspirant, sic tardius sudant, quia habitus eorum strictior est, & pori angustiores sunt. Multum quoque tribuendum consuetudini.
- 4) *Ευσχετοι*, obesi, exercitiis non adsueta, promte largiterque sudant, quia quælibet leuior motitatio negotium facessit; vnde cito delassati si porro mouere instent, copiosum sudorem eliciunt.
- 5) Serum quando tenue & vegetus motuum successus adfuit: tum sudor facillime promouetur.
- 6) Sudor viscidus prouenit a sero lento; tenuis a sero attenuato & aquoso. Ille viscerum obuiscationes minatur; hic vero contrarium spondet.

- 7) Aestivo tempore, ob peripheriæ relaxationem, copiosiores cientur sudores, quam hiberno, vbi cutis, tonice constricta, difficilius sero transitum concedit.
- 8) Sub nimio aestu, & post eundem, minuitur sudoris excretio. Quo plus enim seri exhalat, eo spissiores fiunt humores, qui hoc modo tenui sero privati & crassiore permixti sunt, quod ægre cutim penetrat. Hic autem excipiuntur laboriosi, in quibus motus spissitudinem prohibet, & copiosus potus defectum compensat.
- 9) Sudor copiosus ex somno, citra manifestam causam obortus, corpus copiose nutriri significat. Quod si cibum non adsumenti contingat; status est præternaturalis, qui indicat, opus esse vacuatione. *Aph. IV. 41.* Interdum hecticam significat. *Fienus.*
- 10) Sano enim sudor immodice contingens, morbum portendit: æstate quidem minorem; frigore autem maiorem. *Hippocrates in lib. de cris. f. 22.*
- 11) Sudor multus & citra manifestam causam fatigans, semper ominosus est.
- 12) Sudor ex toto corpore melior est, quam ex aliqua eius parte. Indicat enim humores a natura æqualiter distributos, & vias patulas.
- 13) Sudor frigidus numquam bonus. Nam caloris defectum, toni vitalis relaxationem & energię in corpore agentis cessationem ominosam significat. Ab hac autem regula paululum recedunt sudores illi frigidi, quos in purpura præcipue chronica hodie copiosos & innoxios obseruamus. *Conf. obs. 7.*
- 14) Qui multum bibunt, sæpe plus quam reliqui sudant. *Fienus.*
- 15) Dicit quidem *Hippocrates Aph. IV. 38.* vbi in corpore inest sudor; ibi morbum esse enunciat. Sed quotquot hunc aphorismum sibi explicandum sumserunt, nec sibi nec aliis satisfacere potuerunt. *Galenus in comm. ad hunc loc.* verbis difficultatem non soluentibus, prolatis, vltius progressus,

ius, thesin in dubio relinquit, & recentiores plane contrarium obtinere demonstrant. In acutis enim malum in toto dispersum esse solet, quare sudor frontis aut ceruicis inibi malum hærere non probabunt, licet copiosiores adpareant.

- 16) Sudores sensim procedentes, aut vniuersim effusi, iuant. Sed quæ affatim fiunt sanguinis detractiones, nocent. *Coac. 360.*

2. *Specialis*

1) *In Febris.*

- (1) Sudor in febris acutis multus & copiosus damno est. *Prorrh. I. 58.* Hæc prædictio a falsitate vix potest liberari. Licet enim sudores copiosi *extra* diem criticum in non nullis acutis suspecti sint: hæc tamen *Hippocratis* prognosis nimis est generalis, & hanc exceptionem concernere dubitandum est. Quod dubium per alia loca, quæ sudori in acutis minus fauent, magno-
pere augetur. Ex his præcipue verba in *Coac. 574: Sudor una cum febre, acuto morbo urgente, malus; interpretes Hippocratis* multum fatigarunt.
- (2) Febricitanti si sudor contingat, non deficiente febre, malum. Prorogatur enim morbus multamque significat humiditatem. *Aph. IV. 56.* Non raro autem aliam causam, difficile superandam.
- (3) Sudor, qui cum acuta incipit, malum ominatur; si præcipue subinde exardescat & vires fatiscant.
- (4) In febris tenuiter exsudantes, cum capitis dolore & alio intercepta, ad conuulsiones proni sunt. *Prorrh. I. 115. Coac. prænot. 154. 177.*
- (5) In grauibus malis tenues maxime circa caput sudores oboriri, & corporis incontinentia iactari, malum indicat. Tum vero præcipue pernicies intenditur, si ista cum vrinis nigris contigerint, & spiritus magnus ac concitatus adfuerit. *Prorrh. I. 39. Coac. 42. 53.*

- (6) *Riuerius* quidem dicit, sudores *affiduos*, siue modicos, siue profusos, in acuta esse malos: sed hæc prognosis sensu ad modum discreto explicanda est.
- (7) Acute & grauiter mente emotis, si febris iterum repetat cum sudore, phrenetici euadunt. *Prorrh. I. 15.* Huic itidem prædictioni non promiscue fides habenda est.
- (8) Qui æstum sentiunt & progressis deiectionibus, sudoribus tenuibus diffluunt, iis febris ingrauescit. *Coac. 646.* Obscuram hanc prædictionem aliis explicandam relinquimus.
- (9) Qui in febre non intermittente tenuiter & crebro exsudent, cum præcordiorum distensione, ii vt plurimum maligne habent; atque in his dolores, in *humeri caput ac iugulum* adfixi, prauis sunt. *Coac. 32.*
- (10) Post hæmorrhagiam narium, ex tenuibus sudoribus perfrigescentes, male habent. *Coac. 40.*
- (11) Quibus adsunt superiorum partium tenues sudores cum perfrictionibus, non sine febre, iis, corporis incontinentia & phrenitide vexatis, præceps periculum denunciant. *Coac. 69.* Et *Galenus in comm. III. ad lib. I. prorrh. f. 65.* cum omnis desudatio demonstret vel copiam in sudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem: vtrumque eorum in locis tum thoracis, tum capitis deterius est signum, quam si in alia quapiam parte fuerit. Stases enim humorum in hisce duabus cavitatibus maius periculum inuoluunt, quam in reliquo corpore.
- (12) Sudores qui cœperunt quidem, sed protinus cessant, prauis sunt. Adparet enim excitatio molesta naturæ, expellere conantis, sed ob imbecillitatem exsequi nequeuntis, quod proposuerat. *Galenus comm. I. ad prædict. Hipp. f. 43.*
- (13) Quibus circa initia tenues suboriuntur sudores, & vrinæ concoctæ emittuntur, cum magna totius corporis

ris æstuatione, si præter rationem perfrigescant, & rursus celeriter perurantur, & torpore, sopore aut conuulsione tententur, ii perniciose adfecti sunt. *Prorrh. I. 102.*

- (14) Sudores, vomitus, alui excrementa, tumores post aures, sanguinis profluvia, si tempore cruditatis seu in morbi principio adparent, numquam salutariter morbum finiuerunt. *Gal. lib. I. de crisib. cap. VIII.*
- (15) Quibus, ubi inhorruerint, iudicatorii simul sudores contingunt, postridie vero, si horror repetierit, & temere peruigilent, iis forte sanguinem erupturum sperare oportet. *Coac. 24.*
- (16) Sudores illi sunt optimi, & citissime febrem sedare censentur, qui decernentibus diebus contingunt, & febrem ex toto finiunt. *Hipp. lib. de crisib. f. 20.*
- (17) Sudor optimus sane, qui febrem die iudicatorio tollit. Vtilis autem, & qui alleuat. Malus vero frigidus & ubi caput duntaxat, & ceruix insudat. Nam & temporis diuturnitatem & periculum denunciat. *Coac. 572.*
- (18) Boni etiam æstimandi, qui ex toto corpore proueniunt, & leuiorem morbum reddunt. Qui vero horum nihil præstant, inutiles sunt, si contingant. *ibid.*
- (19) Sudores febricitantibus boni, qui cœperint die 3. 5. 7. 9. 11. 14. 17. 21. 27. 31. 34. Isti enim sudores morbos iudicant. Qui vero tales non sunt, laborem & morbi reuersionem significant. *Aph. IV. 36.*
- (20) Sudor frigidus cum acuta febre exitium; cum mitiore vero diuturnum fore morbum significat. *Coac. 573. Aph. IV. 37.*
- (21) Sudores in epidemicis particulares quamuis perpetui sint; anceps valde omen præbent. *Vid. Hipp. lib. I. Epid. statu I. f. 14.*
- (22) Sudores conferti & copiosi neque in morbillis, neque variolis sponte erumpunt; neque concitati multum

tum commodi adferunt; intempestiue prouocati etiam periculum. *Stablius in probl. pract. p. 12.*

- (23) Sudores omnibus febribus proprii & præcipue *incendentibus*. Iuuant autem non parum & efferuentes inflammationes, quando vna cum concoctionibus emanauerint. Iudicant etiam *quotidianas* cum vomitibus, excrementis alui pituitosis; *quartanas*, si atra simul ac varia excernantur; *semiterianas*, si biliosa simul & pituitosa exierint. *Galenus lib. III. de crisi cap. III. f. 141.* Sudores iudicare hepatitidem in *Consp. med. tab. LXVI.* notauimus.
- (24) Sudores frigidi in ardentibus & viscerum inflammationibus, pessimi. *Conf. obs. 7.*
- (25) Sudor in acutis foetidus, exitialis.
- (26) Sudoris & rigoris alternationes repetitæ malum denunciant. Ille autem si hunc sequitur, bonum; sed in vicem versam facta mutatio funestum exitum portendit.
- (27) Si eodem tempore in acutis & grauibz morbis sudor & alui fluxus iunctim eueniunt sine leuamine, æger plerumque moritur, aut perniciose laborat.
- (28) Cum æstas veri similis fuerit, in febribz sudores expectare oportet. *Aph. III. 6.*
- (29) In febre hectica sudor graueolens malum: tanto magis, si simul copiosus fuerit. Sed neque periculo caret sudor parcus; quemadmodum vere colliquatiuus instantem mortem nunciat.
- (30) Sudores largi in febre lenta conducunt, sed nimia siccitas, seu aridus æstus, cum corporis extenuatione, metamorphosin hecticam minatur.
- (31) Sudoris in *lentis* febribz suppressionem excipiunt subinde phlegmonodeæ translationes ad partes externas. *Consp. med. theor. pract. tab. LXIX.*

2) *In aliis Morbis.*

- (1) Morbi, qui intra quadragimum diem non iudicantur, diuturniores fiunt. Et hi non admodum solent per sudores iudicari, sicut neque per alias excretiones, sed vel per concoctionem, vel per abscessus. *Galenus comm. IV. in aph. Hipp. 36.*
- (2) Sudor copiosus, calidus aut frigidus, semper fluens, frigidus maiorem, calidus minorem morbum significat. *Aph. IV. 42.*
- (3) Sudor multus, calidus aut frigidus, semper fluens, humoris copiam inesse significat. Hæc igitur robusto superne, debili inferne deducenda est. *Aph. VII. 63.* Executio huius methodi circumspeditionem omnino exposcit.
- (4) Ex sudoribus peruigiles, & ad calorem reuocati, male habere iudicantur. *Prorrh. I. 68. Coac. 41.*
- (5) Sudor frigidus in fronte erumpens, de molestiis cardialgicis, instante, vomitu, vrina, aluo, flatibus, ex verecundia retentis, testatur; interdum doloris exacerbationem, aut obiecti aduersi difficilem tolerantiam innuit. Quemadmodum quosdam vidimus, qui ad felis, quamvis absconditæ, præsentiam, & post casum conspectum frigide sudauerint.
- (6) Qui crebro tenuiter exsulant, ac subinde rigent, ii perniciose habent, & tandem sub mortem suppurati, & aluum conturbatam habere deprehenduntur. *Coac. 10.*
- (7) Ex diuturno ventris adfectu, vomentibus biliosis, cibum auersantibus, copiosus sudor obortus, cum repentina virium impotentia, lethalis. *Coac. 637.*
- (8) In humecta aluo perfrictio cum sudore vitiosa. *Coac. 647.*
- (9) Sudores particulares, tametsi copiosi, nihil fidi significant; verum post antepilepticorum vsum in fronte largus sudor erumpens, de medicamento, ex voto operante, indicium præbet.

K k k

(10) In

- (10) In crebris & tenuibus ex dorso horroribus tenuiter exsudantes ægri moleste habent. Laboriosa quippe urinæ interceptio significatur. In his tenuiter exsudare malo est. *Coac. 46.*
- (11) Sudor anxius, quamquam largiter erumpat, parum aut nihil utilitatis adfert.
- (12) Quos ex lateris dolore cibi fastidia comitantur, iis os ventriculi aliquantum dolet; & sudoribus diffluunt. Vbi autem facies velut ruboribus efflorescit, & aluus est liquidior, pus in pulmonibus collectum habent. *Coac. 423.*
- (13) Sudores hypochondriacorum largiores, spontanei, eo maiorem mali exacerbationem indicant, quo diutius continuant & anxietates sibi iunctas habent.
- (14) Sudores spontanei in illis, qui arthritide & podagra vexantur, leuamen adferunt, si extra paroxysmum contigerint; in illo autem inutiles.
- (15) Qui morbo regio laborant, & multum aquositate exsudant, in illis febris quidem augetur, sed salutare leuamen non sequitur; lenior autem diaphoresis, sub qua sudor flauus exit, conducentior est.
- (16) Sudationes hydropicorum, in quibus viscera adhuc illæta sunt, non contemnendæ efficaciæ essent, si citra orgasticas sanguinis commotiones cieri possent; cum vero hoc facile fieri nequeat: tum in ancipitibus signis habendæ erunt. Et si plane non leuantur ægri ex sudoribus, suspectus in hecticam metuendus erit transitus.
- (17) Sudor frigidus, post prodigas euacuationes erumpens, pessimus.
- (18) Sudor frigidus in syncope non admodum malus. Hac enim cessante, ille pariter euanescit.
- (19) In apoplecticis ex magna spirandi molestia obortus sudor, mortem adfert. In his rursus si febris accedat, solutio contingit. *Conf. dissertat. nostra de febre apoplexiam solvente. Coac. 479.*
- (20) Su-

- (20) Sudor in paralyfi correptis, siue in membro adfecto, siue alibi contingat, nihil fidi præiagit. Passiuus enim est, & actionum vitalium turbationem confirmat.
- (21) Sudor frigidus, post sumtum venenum prorumpens, exitialis.
- (22) Sudor non continuus, seu intersectus, vt *Hippocrates* exprimit, tam ominosus est, quam vere colliquatus. Hinc semper metuenda sunt funesta.

IV. OBSERVATIONES.

1. De pretio diaphoreseos generatim in *Consp. Hygieines tab. VII.* tractauimus, respectu habito ad statum præcipue sanum. Iam quantum vtilitatis eius legitimus successus adferat, in statu præternaturali, ex præmissis prognosibus facile cognoscitur. Interim harum plures simul testantur, quid mali sudationes anomalæ tam in febribus, quam in aliis morbis portendant.
2. Hæc per lenem diapnoën & diaphoresin vniuersalis excretionis species, vt critica considerata, non modo frequentior est, quam reliquæ particulares, sed aliquibus acutorum speciebus ita necessaria & quasi adpropriata, vt adferere liceat, alias eccrises, vtut copiosas & optimis signis stipatas, ratione effectus hæc vniuersali omnino esse inferiores.
3. Adsertum illustrari potest exemplo malignorum. In his materia peccans & deleteria plerumque tam est subtilis, vt vix per sudorem, tamquam viam vniuersalem, expelli possit. Quare quid sperandum sit de hæmorrhagiis impetuosis, vomitibus, vrinæ & alui excretionibus, quilibet facile iudicabit. Hæ enim excretiones singulæ quia materiam ad vnum excretorium adpulsam postulant, ineptiores sunt ad comprehendendum & eliminandum miasma subtile.
4. Impeditur autem ac turbatur vtilis diapnoë
 - 1) per regimen importune calidum,
 - 2) per medicamenta sudorifera orgastica,
 - 3) per dietam calidam, quam roborantem adpellare solent.

Hæc singula motus intendunt, humores vehementius circumagitant, nouas insuper materias noxias agilesque generando miasma febrile adaugent, & malum in pessimum conuertunt. Atque hinc fit, vt sæpe morbi solutio per sudorem massam humorum æqualiter repurgantem expectata vel plane non adpareat, vel imperfecte nimis adeoque infide ac minus salutariter decurrat.

5. Obseruantur porro duo singularia phænomena circa sudoris negotium; quorum alterum sudorem sistit *pinguem*; alterum autem *frigidum*. Qui vera motus tonici theoria imbuti, tonum corporis viui ab elatere machinarum distinguere possunt, illi in explicanda vtriusque accidentis ratione, viam habent planiorem.

6. Sudor *pinguis*, supponit

1) Portionis lymphaticæ sub assidujs motibus vitalibus extraordinariam attenuationem & resolutionem, vt vna cum fero excerni possit.

2) Pororum ampliacionem eo vsque auctam, vt non modo ferum tenue, sed paulo quoque viscidior lymphæ penetra-
re valeat.

7. Sudor *frigidus*.

1) De formali sudoris frigidi ratione auctores plerumque vel tacent, vel sinistre de illa exponunt: neque dissimulanda est explicationis difficultas.

2) Quando enim perpendimus, quod eo tempore, quo sudores frigidi sentiuntur, angustia simul interna semper fere conspiret: tum naturæ encheireses, quibus humores versus interiora & exteriora vno eodemque actu & momento reprimere potest, omnino admiramur. Nam vt nemo negabit, in frigidis sudoribus peripheriam quodammodo esse relaxatam: ita angustia internæ de copiosis ibidem collectis humoribus manifesto testantur. Hac ratione relaxatio toni in partibus tam internis quam externis simul contingit, partes autem quasi mediæ stricturis anomalis adficiuntur.

3) Qui

- 3) Qui motus tonici alterationem eiusque confectaria ad dignitatem æstimare valent, pleniorē quidem huius rei rationem inire possunt, & anomalam illius motus administrationem generatim in frigidis sudoribus merito accusant: quo autem speciatim modo illa contingat; pauciores hæcenus peruiderunt.
- 4) Interim lucem quamdam huic obscuritati adfundunt sudores, qui in statu sano interdum refrigescunt. In his enim, quam diu motus caloris a centro versus peripheriam sub corporis agitatione contingit, frigus minime sentitur. Quam primum autem externa quies accedit, & sic com meatus sanguis imminuitur, seu interior humorum motus peripheriæ subducitur, id, quod auræ expositum est, mox refrigescit. Der Schweiß erkaltet auf dem Leibe, vel vt vulgo dicunt: Der Schweiß schlägt zurücke.
- 5) Eodem fere modo res se habet in statu morboſo: in paroxysmis enim aliqua quidem sudoris excretio contingit, sed sufficiente caloris motu non stipata est: quia periculiosior viscerum conditio humores ad interiora restrictos & abstersioni destinatos requirit. Itaque necesse est, vt natura in medio quasi integumentorum communium stricture tonicas administret, & per easdem potiorē humorum partem ad centrum dirigat, ferum autem tenuius ad extimam cutim admittat, illudque iam vniuersaliter iam particulariter excernat.
- 6) Quocumque autem modo hic actus contingat, rei practicæ parum interest: sufficit, quod omnes auctores frigidos sudores agnoscant inutiles, eosque testes habeant viscerum periclitationis. Quare artis auxilium non ad sudoris huius inutilis suppressionem, sed ad viscerum libertatem impendendum est.
8. Sudoris foetidi ratio non videtur alia, quam lymphæ pinguioris resolutæ cum fero halituoso sulphureo orgastico permixtio. Quo grauius itaque sudores olent, eo plus lymphalis laticis cum fero permixtum & humorum massam eiusmodi impuritatibus scatentem esse produnt.

9. Sudor, quem *Hippocrates* vocat *intersectum*, seu sudatio per interualla iam succedens, iam vero cessans, merito in malis semper habitus est signis; quia non modo naturæ in agendo tergiuersationem, sed insuper inæqualem humorum distributionem, turbatam secretionem, interruptam excretionem, & ominosas anomalias, funesta pronunciantes, arguit.
10. Qua tandem ratione sudores tam in febribus, quam aliis pathematibus, prudenter tractandi sint, in *Consp. therap.* iam tradidimus. Hic vero generatim inculcasse sufficiet,
- 1) Sudores *nimios* vno quasi impetu non esse supprimendos.
 - 2) *Deficientes* decantatis alexi, harmacis & bezoardicis in tempestiue non esse concitandos.
 - 3) Quosdam prudenter tolerandos.
 - 4) Alios blande promouendos.
 - 5) Non nullos vero ita temperandos, vt natura ad aliam æquipollentem excretionem simul disponatur, atque intento fine ex voto potiatur.

TABVLA VIII.
DE
V R I N A.

I. DEFINITIO.

Vrina est humor excrementitius, partibus maxime serosis, falino-mucido-terrestribus, parciusque sulphureis constans, in renibus secretus, in vesica vrinaria collectus, & per peculiare vias excretus.

II. DIFFERENTIA.

1. Cum *Semeiologia* de vrina tamquam signo tractet; tum reliquas disquisitiones physiologico-physico-chymicas, curiosas, & *Paracelsi* ac *Fluddii* geomanticas prorsus prætermittit: quia aliena quævis, huic doctrinæ immixta, prolixitatis multum; utilitatis autem fere nihil pariunt.

2. Vrina generatim distingui solet in naturalem & præternaturalem.

1) *Naturalis* seu *sanorum* vrina a *Galeno Comm. II. in præfag. Hipp. f. 30.* describitur: quod sit modice pallida, quæ ex humore concocto constet, & parum flauæ bilis admixtum. habeat. Quando autem eius plus adfluat, quam par sit, aut sincera bilis vrinæ misceatur, tum rufam fieri iudicat. *Et lib. I. de crisib. cap. XII.* scribit: vrinam optime coctam in iis, qui supremum sanitatis gradum obtineant, esse subflauam, magis autem subrufam, & medicorem crassitiem habere. Quæ vero hac sit crassior aut tenuior, coctionem imperfectam significare. Recentiores addunt: quantitatem debere quodam modo respondere adsumto potui, hypostasim vero paucam, æqualem & peripicuam esse, sine graueolentia. *Conf. Brunonis dogm. med. gen. p. 398. Laur. Bellini de vrinis & pulsibus p. m. 4.*

2) Præ-

- 2) *Præternaturalis* seu *ægrorum* illa est, quæ a sana quocumque tandem modo deflectit, cuius phænomena tradentur in prognosi. *Anonymus Græcus* in libro de *Vrinis*, qui in spuris *Galen*i exstat, cap. XXXIX. monet: vrinam ægrorum optimam esse, quæ sanorum sit similior, subpallida nempe & subflava, habens *hypostasim* albam, & æqualem. A qua deficiat, quæ *suspensum* habeat aut *nubeculam*. Interim notum est, quod vrina sana in malignis ab hac regula deflectat.
3. Monendum autem, quod hæc, quæ de natura & adfectionibus vrinæ tam naturalis, quam præternaturalis, dicta sunt, in thesi quidem vera existant, sed in hypothesei seu adplicatione ad subiecta multum fallere soleant. Nam sanorum vrina mutatur a rebus tam naturalibus, quam non-naturalibus.
- 1) A rebus *naturalibus*, nempe
- (1) A *Sexu*: nam *mulierum* vrinæ crassiores sunt, minus coloratæ & cum copiosiori sedimento; sed *virorum* vrina contrario modo se habet.
- (2) Ab *Aetate*: vrina siquidem
- a) *Infantum* aquosa, pellucida ac cruda esse solet.
- b) *Puerorum* crassa & coloris spicei, ob nutrimenti copiam & voracitatem. Hinc *Galenus* in comm. III. lib. IV. epid. Hipp. f. m. 138. scribit: inter omnes Medicos constare, quod pueri crassiores mingant vrinæ, ob quam causam & calculi in ipsorum vesicis facile concreescere possint. Interea hæc lithogeneseos ratio multum claudicat.
- c) *Iuuenum* autem vrinæ, ob maiorem toni intensiorem, corporis exercitationem & feruidum quasi vigorem vitalem, tenuiores, magis coloratæ & paucioribus contentis præditæ sunt.
- d) *Senum* tandem lotium adparet album, tenue & nunquam sine contentis. Vide quæ de his infra in prognosi generali dicta sunt.

(3) Tem-

(3) *Temperamentis.*

- a) *Sanguineorum* enim vrina ordinarie dilute citrina, larga copia redditur, & sedimentum albicans, paucum & mobile demittit.
- b) *Cholericorum* flaua, aurea & sæpe rutilans est, quæ paucam ostendit hypostasim, interdum vero nullam, aut tantum nubeculam. Quantitate autem sanguineorum vrinam non æquat.
- c) *Melancholicorum* ex aurantio & spiceo colore mixta, crassior parciorque effluit ac parum sedimenti habet.
- d) *Phlegmaticorum* colorem ex albo & spiceo confusum refert, sufficientique copia excernitur, sedimentum autem submucidum demittit. Vbi notamus, quod varia temperamentorum mixtio vrinæ quoque variationes secundum colores, consistentiam, copiam & sedimenta quam plurimas efficiat.

2) *A rebus non-naturalibus.*

(1) *Ab Aëre.* In regionibus enim calidioribus, æstu pariter in climatibus temperatis vrgente, vrinæ adparent tenuiores, magis coloratæ & pauciori sedimento præditæ, quam in frigidis. Sed ne hoc quidem vniuersale est, quia maior renum vel relaxatio, vel constrictio in diuersis indiuiduis vno eodemque tempore iam crassiorem, iam tenuiorem vrinam efficit. Præter ea hæc de sedentariis tantum valent; laboriosi autem, sub æstu multum sudantes, vrinam tum minime tenuem, sed crassiorem reddunt.

(2) *A cibo & potu.* Vterque & tenuis & eupeptus, vel crassus & crudus est. Quantum præterea mutationis iam voracitas, aut diæta saltem plena, iam inedia adferre possint vrinæ, experientia abunde docet. Hinc *Galenus in comm. II. ad præfagia Hipp. f. 30.* Vrinæ eorum, qui tenui victu vtantur, nullam habere hypostasim; quorum vero vrinæ multam habeant, eos liberalius viuere; quorum vrinæ paucam ostendat, eos mode-

rate prandere. *Bellinus* p. 6. dicit : *Gulosi urinae sunt crudae, nempe minime coloratae & crassae. Galen. lib. XIV. method. med. cap. I.* obseruat, eorum urinam, qui diu inediam tolerauerint, ex aquoso pallidiorem esse. *In comm. IV. ad aphorif. Hippocratis f. 332.* casum notatu dignum refert viri, qui ex orobi & fabae esu, per annum ferme continuato, in *trichiasin* inciderit, quae cibis crassis vescentibus familiaris sit. De qua paulo infra agetur.

- (3) A motu & quiete urinam insigniter alterari, dubio caret. Sub motu enim voluntario maxime vigent motus progresfuius & intestinus; vterque autem ad generationem inutilium particularum multum tribuit, quae vegetam itidem expulsionem postulant. Hinc crassa & turbida magis urina est, quae sub exercitatione redditur, quam quae sub quiete emitti solet.
- (4) *Somnus* efficit, vt urina largius emittatur crassiorque adpareat. *Vigiliae* contra, quia propter certum finem instituuntur, actionum quidem animalium vigorem, sed naturalium paulo negligentiore administrationem inuoluunt. Vnde urina tenuis, diaphana, saepe rutilans & pauca.
- (5) *Animi pathemata*, vti *vitales* actiones multum turbare solent: ita *naturalibus* quoque insignes inducunt alterationes. Quamobrem urinae color, consistentia & copia pro diuersitate & vehementia adfectuum & individuorum nimium variant. *Ira* enim, quia humores valide exagitat, urinas intense coloratas & rubicundas efficit. *Metus* contra & *tristitia* digestionem & nutritionem impediunt, & motibus torporem conciliant; vnde urinae fiunt tenues, crudae, decolores, cum paucis sedimentis.
- (6) *Excreta* & *retenta* tam potenter urinam eiusque secretionem alterare obseruantur, quam reliquae res *non-naturales*. Nam vbi multum sudatur, aut diarrhoea continuat, ibi parum mingitur, & in versam vicem. Ita de

de mulieribus, *menocryphia* laborantibus, notat *Galenus*, eas reddere urinas nigricantes, cum rubra quadam sanie, perinde ac si aquæ, in qua recens maceratae carnes ablutæ sint, aliquis miscuisset fuliginem. *Vid. eius lib. VI. de loc. affect. cap. V. f. 40.*

4. Ceterum urologi alias adhuc habent distinctiones; quo pertinet præcipue

1) distinctio inter urinam *potus* & *sanguinis*; quarum illa aquosa & tenuis, mox post potum excernitur; hæc vero post secundam & tertiam coctionem saturati coloris & mediæ consistentiæ emittitur.

2) *Anonymus Græcus* in libro de urinis distinguit

(1) in humorem, &

(2) in huic in hærentia.

3) *Io. Rhenanus* in urocriterio chymiatrico, Marpurgi 1609. edito, differentiam facit inter urinam *internam* & *externam*; alii aliter. Sed ista generatim.

5. Speciatim vero consideranda est urina secundum substantiam seu consistentiam, qualitatem, quantitatem & contenta. Itaque

1) Ratione consistentiæ urina se offert

(1) *Tenuis* seu aquosa & *pellucida*.

(2) *Tenuis* & *opaca*, aut tenuis & nigra, cuius mentionem fecit *Anonymus Græcus* lib. II. de dynamidiis f. 120. & *Galenus* in Comm. in Hipp. lib. de rat. vict. in acut. f. m. 203. tenuium atque nigrarum meminit, easque urinas pessimas pronunciat.

(3) *Crassa* & *pellucida*. Hæc quoniam paulo rarius se offert, ab aliquibus, quos inter *Alpinus* est, plane negatur. Bene vero monuit *Thom. Fienus* in Semeiot. Part. II. cap. VI. f. 320. perspicuitatem cum crassitie & tenuitate cum opacitate consistere posse, licet nigrum & opacum sæpe esse soleat crassum.

(4) *Crassa* & *opaca* seu *turbida*, sæpissime occurrit, imo

Unable to display this page

inquit, sæpe vidi sine ullo ægri detrimento. Conf.
eius Comment. III. in lib. III. epid. Hipp. text. 72.

ε) *Eleophana* seu pinguis, in qua pinguedo, instar
telæ araneæ, supranatat, ac sæpe minus recte
elæodes dici solet.

2) Ratione qualitatis

(1) *Visibilis*, seu *coloris*, vrina occurrit

a) *Alba priuatiue*, ad quam referuntur

α) *CrySTALLINA*, ob splendorem ita dicta.

β) *Aquea*, quæ aquam communem refert.

γ) *Niuea*. Huius meminit *Actuarius lib. I. de vrinis*
cap. VIII. p. 16. sed differentiam inter aqueam, cry-
stallinam & hanc reticuit.

b) *Alba positiue* e. g.

α) *Lactea*

β) *Glaucæ*, cuius color pellucidum cornu æmulatur.

γ) *Charopa*, alias *cinertia* dicta, quod ex albo & ni-
gro mixta sit, & colorem subalbidorum in came-
lis pilorum referat, aut secundum *Actuarium* ony-
chitem imitetur. Obscurior huius species voca-
tur *plumbea*. Vrinæ ex colore priuatiue & posi-
tiue albo colore mixtæ, peculiares denominatio-
nes nondum indeptæ sunt.

c) *Flaua*. Hoc nomine insigniuntur omnes vrinæ, quæ
albis coloratiores sunt, rubris & nigris tamen exclu-
sis. Species habentur sequentes:

α) *Flaua pallida*, ob admixtam albedinem enata.

β) *Spicea* seu vere flaua sine albedine, cuius species
sunt subspicea seu subflaua.

γ) *Citrina* seu flaua paulo viridescens.

δ) *Fulua* seu aurea.

ε) *Crocea* seu concentrate flaua.

ζ) *Fusca*. Per hanc intellectam volunt vrinam e
L 11 3 flauo

flauo & rubro ita confusam, vt difficile sit tam cognitu, quam enunciato, flaua ne, an rubens dicenda sit. Alii contra e flauo & nigro commixtam esse contendunt. Quam adcurate id fiat, vtriusque viderint defensores. Quod enim fuscum audit in Latio, de flauo colore nihil participat, sed e nigro & rubro mixtum est, veluti ad oculum demonstrari potest, si modo vterque color dextre commisceatur. Vnde ad nigras vrinas merito referenda esset.

d) *Rubra*, quo referuntur

a) *Rosea*.

β) *Rutilans* seu intensius aurea in rubedinem declinans, a Veteribus *rufa* nuncupata, quam tamen Recentiores quidam a rutilante distinctam volunt. Vrina rutilans, si splendore extraordinario fulget, *flammea* adpellari suevit, quemadmodum aquea splendens, crySTALLINA adpellatur. Conf. *Actuarius*, *Willichius*, *Bellinus*.

γ) *Rubea* colori mali punici proxime accedens.

δ) *Subrubea* secundum *Actuarium* lib. de vrin. different. bolo Armenio similis, *lateritia*.

e) *Nigra*. Hæc comprehendit reliquas vrinæ species, quas ad nullum e recensitis coloribus referre licet. Tales sunt

a) *Lixiuiosa*.

β) *Cereuisiaria*

γ) *Vinea* seu ex concentrata rubedine nigricans, instar vini sature rubri & crassi.

δ) *Passea*, quæ hepsemati seu defruto, vel, quod idem est, musto ad dimidium cocto similis.

ε) *Venetica* seu *veneta*, ex puro albo & nigro emergens, seu dilute cœrulea atque coloratior cineritia & plumbea.

ζ) *Olea-*

- ζ) *Oleacea* seu colorem foliorum oleæ aut ipsius olei referens.
- η) *Liuida*.
- θ) *Nigricans*.
- ι) *Nigra*.
- (2) *Olfactoriæ* qualitatis respectu obseruatur vrina
- a) vel *inodora*, qualis esse solet aquea illa, quæ illico post potum emittitur.
- b) vel *odora*, eaque
- α) *Vrinosa*, κατ' ἐξοχὴν seu specificè vrinam olens, quæ tamen ipsa post exhalationem particularum salino-sulphurearum putrescit, & male olet.
- β) *Suaueolens*, qualis se offert post brassicæ capitatae, asparagi aut terebinthinæ adsumtionem.
- γ) *Graueolens*.
- δ) *Molestè fœtida*.
- (3) *Audibilis* seu soni respectu, vtrum videlicet inter mingendum
- a) vel *Sonum clarum & acutum* edat, ac instar aquæ quassatæ perstrepat.
- β) vel *Soni expers*, sicut pulmentum aut oleum vasi illabatur. Sed frustraneam esse hanc soni obseruationem iamdudum pronunciauit *Bruno*, cum impudentiæ ansam præbere videatur, quia æger verecundiæ fines transiliendo, lotium præsentē & auscultante Medico emittere deberet, vt iste sonum obseruare posset. Eiusdem quoque pretii est illa differentia, quam nonnulli obseruandam commendant, vtrum scilicet *pleno radio* scaturiat, aut *segniùs* effluat.
- (4) *Gustatilis*, seu ratione *saporis*; num vrina sit vel *insipida*, vel valde *salsa*, aut plane amara? Vti suadere quidam volunt, vt Medicus aliis gustandum exhibeat lotium, aut ipsemet æger si velit, de sapore referat.
- Sed

Sed inconditam hanc explorandi rationem præter alia & hæ premunt difficultates, nimirum

- a) rarissime occurreret aliquis, qui ægrotantis gustare vellet vrinam.
 - b) fallax nimis est isthæc per gustum aliorum explorandi methodus, quia secundum temperamenti diuersitatem, gustus quoque diuersissimus esse solet.
- (5) *Tangibilis* seu intuitu sensus, quem inter effluendum excitat. Vbi
- a) vel sine molestia promanat.
 - b) vel cum ardore & dolore emittitur.
- 3) Ratione *quantitatis* effluit
- (1) Multa seu copiosa,
 - (2) Mediocri quantitate,
 - (3) Parca; vbi non numquam guttatim stillat,
 - (4) Aliquando plane deficit.
- 4) Ratione *ponderis*, vtpote cui multum aliqui tribuunt, cum de morbi euentu non tutius, nisi ex vrinæ ponderatione, iudicari posse autument. Quanto enim vrina ægri inuenitur grauior quam sanorum, tanto maius periculum mortis imminere contendunt. *Conf. Laur. Bellinus de Vrinis p. m. 14. S.S.D. Relat. curios. de Vrina p. 110. seqq. Gothæ 1703.*
- 5) Ratione *contentorum*. Hoc nominis inditum est materiis, quæ ab vrinæ substantia quouis modo separatæ conspicuuntur. Sunt autem
- (1) *Vniuersalia*
 - a) *Generatim*, quæ a tota massa eiusque portionibus nutritiis in forma *liquida* & tenui proveniunt, & de vniuersa eius constitutione testantur, vt serum, portio salina, mucida, terrestris, cuticula pinguis, spuma, bullæ.
 - b) *Speciatim sedimentum*, seu subsidens & crassior vrinæ portio, cuius attendendæ sunt differentiæ, ratione
 - a) *Sub-*

α) *Subiecti*, a quo vrina reddita fit; hinc datur sedimentum

Sanorum, quod excrementum habetur secundæ coctionis, seu portio chyli in sanguinem non versa.

Aegrorum, seu portio materiæ morbificæ præparatæ, concoctæ & vna cum fero expulsæ.

β) *Loci*, quem in vasculo vrinali occupat, occurrit

Hypostasis, *hypostema* seu *sedimentum*, quod excrementum denotat cum vrina emissum, ob crassio-rem consistentiam & maiorem grauitatem, fundum petens.

Enæorema, seu sedimentum fundipeta hypostasi leuius, in medio vasis suspensum hæsitans.

Nephele, nubecula, seu leuissima sedimenti species, quæ superficiem humoris attingit, & in reliquo humore mouetur, velut nubes in medio aëre.

γ) *Consistentiæ ac situs* sedimentum se offert

Tenue, aquosum, oleosum, aut *crassum*.

Continuum aut *diuulsum*.

Leue & æqualiter sparsum, vel *asperum* & discerptum, & hoc iterum vel sponte *situm mutans*, vel per vnum alterumue diem in eodem positu *persistens*.

δ) *Coloris*; num sit

Album seu optimi coloris, *pallidum*, *flauum*, *roseum*, *rufum*, *rubrum*, *liuidum*, *nigricans*. Ad hos quoque colores referenda sunt sedimenta reliqua, ex illis mixta, siue intensius, siue remissius colorata.

ε) *Odoris*

vel *vrinosum* olens,

vel grauius foetens.

M m m

ζ) Fi-

- ζ) *Figura*; cuius respectu optimum est sedimentum, quod pyramidali more contiguum sursum vergit & quasi acuminatum adparet. Vocatur passim *legitimum*; *illegitimum* vero, quod crassum & horizontaliter coagmentatum subsidet. Speciatim *hypostasis* esse solet
Oroboides seu graniformis, & orobi quasi referens figuram.
Petaloides seu squamosa.
Pityroides seu furfuracea.
Crimnodes seu farinacea. *Κεῖμνα* enim denotat partes hordei exsiccati grandiusculas, inter molendum non satis contritas, & farinæ commixtas. Vid. *Galenus Comm. II. in præfag. Hipp. f. 30.*
- η) *Quantitatis*, sedimentum est modo
 Paucum, modo
 Multum, modo
 Mediocris copiae.
- θ) *Accidentia* sedimenti,
Spuma, quæ vitro undique adhæret.
Bulle, quæ in superficie tantum lotii oberrant, & vitrum nulla parte attingunt.
Corona, seu rectius secundum *Rhenanum* *circulus*, quem vrina ægrotantium sæpe vitro allinit.
Pinguedo supra natans, quæ in vrina oleosa se offert,
Cuticula aranearum telam repræsentans, iam albicans, iam discolor.
- (1) *Particularia*, quæ ex certis corporis partibus orta, vrinæ immiscentur, & singularium partium male adfectarum constitutionem produnt. Talia sunt
- a) *Arenule*
 α) *tenuēs* valde ac splendentes, quæ in vrina volitant eamque ob causam *atomi* dici solent.
- ε) *cras-*

- ε) *crassiores*, quæ fabulum & arenulæ κατ' ἐξοχὴν adpellantur.
- b) *Calculi*.
- c) *Carunculae*.
- d) *Pus* seu materia purulenta, aut ichorosa. Ne vero pituita pro pure habeatur, signum diagnosticum ponunt foetorem, qui puri inesse debeat, non vero pituitæ aut semini. Sed quoniam hoc quoque signum fallax deprehensum fuit, & pituita diutius in vesica detenta æque foeteat, tum suadent, ut vrina, per inclinationem paulatim effusa, *materiæ* subsidentis tantummodo examinetur consistentia, quæ si
- α) *facile dissoluatur*, pus erit e renibus proveniens.
- β) Si *viscida* & tenax fuerit, pituitam esse arguit.
- γ) Si vero *viscida* foetorem simul sparserit, pus erit ex ulcerata vesica manans, tum in primis, cum in alia parte nullius inflammationis aut ulceris vel suspicio, vel signum adfuerit.
- e) *Pili*, qui tamen veri pili non sunt, licet aliqui Hippocratem testem aduocare satagant. Huius autem assertio Aphorif. IV. 76. ita habet: *Quibus cum vrina crassa exiguae carunculae, aut veluti capilli simul feruntur, iis a renibus excernuntur.* Verum
- α) versio latina, quia vitiosa est, hoc minime probat, sequentem in modum emendanda: *Quibus cum vrina crassa parvæ carunculae sicut pili ὡς περ τριχες* &c. (non aut capilli. Nam το aut in Græco deest) illis a renibus isthæc excernuntur.
- β) Ne vero quis argumentum pro stabiliendis pilis in vrina ab ipsa veterum *trichiasi*, seu pilorum, ut vocant, mictione desumat, repetendus erit casus de *trichiasi*, a Galeno adlatus, cuius supra strictim meminimus. Minxit nimirum quidam, qui toto ferme anno, morbum antegresso, fabam & orobum comederat, talia corpuscula pilorum nomine insignita, quorum longitudo dimidium cubiti æquauerat,

uerat. *Conf. eius Comm. IV. ad Hipp. Aph. f. 332.* ubi simul monet, a renibus abscedere non posse eiusmodi filamenta, cum ad talem formam dissolui nequeant; & qui id adfirmet, naturæ renum esse ignarum. Suspiciatur autem, piliformia isthæc corpuscula fieri in venis per aduersionem ex materia crassa & viscida. Alii in vreteribus generari credunt: alii iudicium suspendunt. *Hier. Thriuerius*, clarus quondam *Hippocratis* & *Galen*i exegeta, & apud *Louanienses* professor, cum *Galeno* facit, & non esse generationis pilorum officinam itidem contendit.

- γ) Interim non ignotus est casus ille rarior, de vera pilorum mictione in quadam muliere, quem adnotauit *Greg. Horstius Obs. lib. IV. Cas. LIII. f. m. 349.*
- δ) Ita nec temere pro pilis venditanda sunt *filamenta*, cum vrina excreta, quæ exesæ membranæ particulas fuisse sæpius compertum est.
- f) *Membranæ.* Hæ plerumque a vesicæ tunica interiori abscedunt, post quam vehementer a calculis læsa est. Ita v. c. *Willisius in diss. epist. ad Rudolph. Bathurst de vrinis cap. V. p. 356. 357.* observationes de duabus matronis calculosis, membranas mingentibus, communicat, quarum causam sectio cadaueris abunde propalauerit.
- g) *Mucus.* Is a vesica plerumque abrasus, a calculosis subinde cum vrina excernitur.
- h) *Sanguis* sæpe ex renibus, interdum vero ex vesica originem ducit. In mulieribus autem, durante menorrhagia & lochiorum manatione, casu admiscetur vrinæ. Vbi pro *præternaturali* contento, veluti reliqua, non habendus est, quemadmodum nec semen, quod in sanis subinde in vrina adparet. Si vero aliquis *pro præternaturale* hoc loco accipere velit, non pro eo, quod corpus lædit aut eius læsionem sequitur,

tur, vt alias, sed pro illo, quod naturæ vrinæ non respondeat; tunc & sanguis menstruus & lochialis dici poterunt contenta *præternaturalia*.

i) Squamæ, furfures, farinæ, vermes.

k) Contenta particularia, *monstruosa*, quæ potius contra naturam videntur, quam præter illam, hoc loco fufe enumerare nihil attinet. Talia qui volet, obseruationum scriptores consulat.

III. PROGNOSIS.

I. Generalis.

- 1) Vrina suppeditat signum diagnosticum & prognosticum. Sæpe enim indicat morbi causam, speciem, partem affectam, actiones læsas, malignitatem, materiæ morbificæ cruditatem, coctionem, tempora morbi, terminum crises, salutem & mortem.
- 2) Ex vrina in quibusdam morbis diagnosin & prognosin certiolem, in aliis incertiolem formare licet. Illa præcipue in morbis acutis, hæc autem in chronicis locum habet.
- 3) Pulsusne an vrina certius porrigat prognosticon, adhucdum in ambiguo est. Non pauci tamen contendunt, pulsum certius signum præbere mortis, vrinam vero futuræ salutis. Item vrinam mortem longinquam; pulsum propius instantem rectius præfagire.
- 4) Vrina de statu non solum earum partium, per quas transit, sed etiam illarum, vnde materia vrinæ prouenit, aliquid præfagire solet. De illis quidem euidentius, de his incertius. Exempla de renum, vtreterum & vesicæ læsione per vrinam dignoscenda satis sunt obuia; pleuriticorum vero & peripneumonicorum vrinam pus exhibere, æque raro contingit, ac vrina cruenta in pulmonis vulneribus.

- 5) Partium remotiorum status ex vrina eo difficilius innotescit,

tescit, quo efficacius qualitates vrinæ aliunde impressæ in viis vrinariis permutantur & delentur, si in primis aliquo vitio ipsæmet laborent.

6) Ex sola vrina nemo certi quid prælagire sustineat: reliquis autem signis simul in subsidium adhibitis, tutior formabitur prædictio.

7) Quando secretionum actus expedite ac ordinate in corpore succedunt; tunc vrina quoque naturalem indolem refert. Si vero illi præter naturam alterati sunt, vrinæ pariter consistentia, color & contenta a naturali tramite deflectant necesse est.

8) Quemadmodum vrinæ *contenta* indicant, quid de *sanguinis massa* iudicandum sit: ita ipsius *mutationes* statum *partium*, vrinam constituentium, prodere solent.

9) Vrinam copia potui respondentem reddere oportet, & semper æqualem, & quam maxime effusam, & ad paulo crassius inclinantem, quam quod potu adsumtum est. *Hippocrates lib. II. prorrh. f. m. 68.* Sed amplo hanc prædictionem commentario indigere, in statu tam naturali, quam præternaturali, in aprico est. Sæpe enim sub multa exercitatione & parciori potu plus emingitur, quam bibitur, quod tempore hiberno etiam citra extraordinariam exercitationem contingere scimus, ob transpirationem tunc languentem, neque tamen aliquid morbidum inde metuendum. *Conf. Iodoc. Willichius de probationib. vrinar. cap. IV. p. 64.* ubi false hanc *Hippocratis* & *Galen*i traditionem pluribus perstringit.

10) Quia res non modo *præternaturales*, sed etiam *naturales* & *non-naturales* vrinam mutant, de omnium efficacia prælagienti Medico, nisi falli aut confundi is velit, constare oportet.

11) De sexus, ætatum ac temperamentorum vrinis sub *differentiis* iam dictum. Speciatim de *puellarum* vrina observauit *Io. Rhenanus*, eam in fundo adhuc parvam habere hypostasim, quæ non bene aduertentibus cum superiori con-

ri contigua adpareat, attamen eadem hypostasis non fit, sed ab illa quamvis minutissima distincta ac matricis propria. Denotare iudicat mulierem sanam & fecundam. Præterea in vase motam paruas parere bullulas, inter duas illas hypostasies, & infallibile muliebris urinæ signum præbere putat. *Vid. Vrocrit. chymiatr. cap. I. n. 27.*

- 12) Sub initium *veris* urinæ reddi solent largæ, albæ, subspiceæ & plurium contentorum; in progressu ad colorem subrufum aut subcroceum & pauciora contenta fit transitus. *Willichius.*
- 13) Urinæ *æstivæ* substantiæ sunt tenuioris, coloris subaurei & hypostasin habent albam, lævem, æqualem. In æstus autem vigore fiunt tenues, aureæ, croceæ, paucæ, cum hypostasi parciore & in album declinante.
- 14) *Autumnus* incipiens ad mediocritatem urinas quovis respectu redigit. Verum adultus factus magis notabiles inducit consistentiæ & coloris mutationes.
- 15) *Hiberno* tempore ferme omnium in urina mutationum specimina videre licet, ob tempestatis, regiminis, vitæ generis, temperamentorum ac vitiorum in diætâ varietatem atque frequentiam.
- 16) Quo debilior urinæ *color* est, eo citius perturbari potest; quo vero coloratior existit, eo serius.
- 17) In optime sanis non semper vnus idemque adparere potest color.
- 18) Urina *aurea* in sanis exactæ in renibus separationis signum est. *Rhenanus.* Sic spicea non minus, perspicua, splendens, bonam coctionem & integram sanitatem indicat.
- 19) Urina rei epotæ quodam modo colorem seruat. Exempla suppeditant aqua & vina alba, flava, rubra, nigra. *Galenus. Comment. V. in lib. VI. epid. Hipp. f. 156. Willichius cap. III. p. 56.*
- 20) Urina, quæ *clara* mingitur, sed facile turbida fit, debilitatem quidem indicare creditur, verum in sanis id sæpe con-

contingit post adsumpta crassa, sine vlllo noxæ indicio, nedum vero detrimento.

- 21) *Vrina albicans*, in sanis adparens, esum plerumque lacticiniorum & emulsiuorum præcessisse arguit. In infantibus ceterum laudabilem indicat digestionem, sed non bonam nutritionem.
- 22) *Vrina aurantiæ coloris*, quæ turbida euadit & concolor sedimentum deponit, præternaturalem æstum; ruborem vero vini æmulans, intensum sanguinis feruorem indicat.
- 23) *Vrina citra manifestam causam excedens*, aut deficiens, statum præternaturalem adnunciat.
- 24) *Multam mictionem sequi solent imminutæ alui excretiones.* Hinc *Hippocrates Aph. IV. 82. Vrinæ de nocte copiose redditæ paucam alui deiectionem significant.*
- 25) *Vrina pauca* vel multos sudores excipit, vel feri defectum indicat; sæpe etiam temperamenti calidi & habitus strictioris index est. Eius autem suppressio periculum adfert.
- 26) *Vrina multa*, extra morbum, vel potus nimiam ingurgitationem, vel diureticorum adsumtionem, vel aquarum medicatarum vsum indicat.
- 27) *Homines potatores plus & frequentius mingunt*, quam sobrii & frugaliter victitantes: plus tamen iuniores, quam seniores.
- 28) *Multam vrinam reddunt quidam post asparagi & melonum esum*, non raro etiam post infusi Theæ adsumtum potum.
- 29) *Odorem vrinæ conciliant vel per os adsumpta*, vel humorum præternaturalis constitutio, vel motuum vitalium nimia exagitatio.
- 30) *Vrina odoris expers* malam coctionem atque cruditatem significat.
- 31) *Quæ vrina odorem naturalem κατ' ἐξοχην* vrinofum refert,

fert, illa de bona concoctione & optima humorum constitutione præbet indicium.

- 32) Vrinæ suaueolentia peculiaribus adsumtis adscribenda est. Ordinarie enim lotium odorem gratum non spirat.
- 33) Vrinæ male olentes & vere *fetide* plerumque humorum vitia, aliquando & adsumta pro fundamento habent.
- 34) *Pus* non semper *foetidam* reddit vrinam, si inprimis bene coctum & a sanguinis partibus, corruptela non adfectis, non prouenerit.
- 35) Vrina *putrida* significat putredinem humorum, vel vlcus fordidum.
- 36) Vrina inter mingendum *non sonora* testatur de abundantia vel visceri humoris, vel, quod rarius fit, de multa pinguedine.
- 37) Vrinæ vere *pingues* semper malæ; quemadmodum & *nigræ* in quouis statu suspectæ.
- 38) Omne *sedimentum* sanorum indicat aliquam concoctionem.
- 39) Melius est sedimentum adparere, quam penitus abesse. Indicat enim naturæ in materiam dominium.
- 40) Optimum sedimentum, quod non est nimis paucum, neque nimis multum, sed mediocre, quodque optime est exterminatum, acuminatum seu formam pyramidis gerens, album, æquale, non planum contra fundum matulæ iacens, sed quasi suspensum. *Fienus Part.II.cap.VI.361.*
- 41) Malum sedimentum est, quod nimis multum, nimis crassum, diuulsum, non album, non acuminatum, sed planum adparet.
- 42) In vrina sanorum, tam substantia quam colore bona, quo paucius sedimentum conspicitur, eo melius; immo nullum adparere, esset optimum. *Fienus.*
- 43) Qui se sentiunt cibo grauari, nec eum bene concoqui, plus in vrinis crassis ostendunt sedimenti, quam quidem alii. Quod in primis valet de temperamentis frigidis, hominibus

minibus fomno deditis, voracibus, crapulosis, & in utroque sexu otio litantibus.

44) Sedimentum urinae flocculentum, cum pellicula pingui excreti feminis indicium est.

45) Urinae, quae aegris non sentientibus effluunt, perniciem portendunt. *Coac. 596.* Si vero idem contingat sanis, iunioribus, tempore inprimis nocturno; incuriam & malos mores indicant. Vnde per medicinam quoque moralem curantur.

46) *Arenulae* in plurimum urinis adparere solent, qui tamen numquam de calculo conqueruntur. In calculi ergo suspicione vni huic signo non tuto fidendum.

47) Urina sola sufficiens ac certum ingrauidationis signum non suppeditat.

48) In urina mulierum clara atomi volitantes, a multis habentur grauiditatis indicium.

49) In notorie praegnantibus urina a *primo* ad *sextum* usque gestationis mensem obseruata est subaurea, sed tamen turbida; atomi vero eidem innatantes dum conglomerantur, infra regionem mediam hypostasim formant lanæ tenuis ac carptæ similem. Circa *septimum* insignis contingit mutatio. Nam color similis euadit iusculo, cui vituli pedes incocti sunt. Partu autem adpropinquante turbida & rubicunda euadit. Verum de his quoque signis monet *Eyselius in compend. semiol. quæst. LXXIX.* eadem subinde mensium tantum retentionem aut molam portendere.

50) *Imago* ceterum in urina grauidarum prope matulae fundum primis temporibus conspicienda, veluti a quibusdam adleritur, oculatiore relinquenda erit. Interim hoc verum est, urinas praegnantium sanis longe existere spissiores. *Rhenanus cap. X. n. 58.*

2. *Specialis.*

1) *In Febris.*

(1) In principio febrium urinae *tenuis* malæ non sunt; in reliquis

Unable to display this page

- (9) *Vrinæ tenues*, diu perseverantes, in magno humorum adparatu; ubi alia crisis minus succedit, res ad abscessum in inferiora definit. *Bagliuius*.
- (10) *Vrina tenuis* & diaphana, in febribus lentis, morbi prorogationem portendit.
- (11) In febribus longis, paruis, vagis, *tenuium* vrinarum eiectiones lienis adfectionem denunciant. *Coac. 594.*
- (12) *Vrina tenuis* & *biliosa* febrium diuturnitatem minatur.
- (13) *Vrina* vel *tenuis* & cruda, vel crassa etiam in intermittentibus, primarum viarum labem & morbi indolem refractariam indicat.
- (14) In febre variarum interdum vrinarum mictiones morbum producunt, id est diuturniorem reddunt. *Coac. 595.*
- (15) *Vrina subiugalis*, vulgo *iumentorum*, siue *tenuis* siue simul *crassa* fuerit, nihil in febribus boni prænunciat.
- (16) *Vrina crassa*, rubicunda, male olens sinistrum in acutis præbet omen.
- (17) *Vrina crassa*, rutilans, circa dies criticos emissâ, nubeculam formans, nisi vel hæmorrhagia, vel sudor critice successerit, difficilem morbi solutionem præfagit.
- (18) *Vrina crassa*, viscida, liuescens ac turbida, motuum depuratoriorum ataxiam, confusionem & exitium portendit.
- (19) *Vrina clara* in febrium principio non absolute damnanda. Nam februationis labor non illico post inuasionem in magno vigore est, quia natura in subigenda materia febrili temporibus & gradibus utitur; clara autem in augmento pessima.
- (20) *Vrina clara micta* & talis perseverans, maximæ cruditatis signum est. Hæc si ad vndecimum vsque diem sine sedimento talis esse continuat, mortem fere prænunciat.
- (21) *Vrina clara micta*, & paulo post turbida, semper mala Coctionis enim defectum & energię vitalis debilitatem prodit. *Fienus.*
- (22) *Vri-*

- (22) *Vrina turbida*, fubiugalis dicta, mala. Capitis enim dolores vel iam adfligunt, vel superuenient. Quod si insuper sitis, æstus & cephalalgia vrgeant, deliria; si vero capitis grauitas & sopor adsint, lethargus imminet. *Bagliuius.*
- (23) *Vrina turbida miſta*, quæ paulo post residet, mitior; quæ autem turbida mingitur ac talis permanet, deterior; sed quæ clara effluxit, & posthac conturbatur, oppido praua est. *Galenus lib. I. de crisib. cap. XII.*
- (24) *Vrina turbida* & in febris initio statim cocta adparens, infidum laboris & successus febrilis signum præbet, in primis si tempore incrementi limpida prorsus iterum euadat.
- (25) *Vrina turbida* & cocta, sed sub grauiorum symptomatum syndrome effluens, malum euentum ac sæpe die nono mortem prænunciat. Die autem quarto sine molestiis cocta effluens, neque præmature alterata, bonum exitum spondet.
- (26) *Vrinæ genitale semen referentes*, soluunt febres opisthotono stipatas. *Coac. 362.*
- (27) *Vrinæ albæ*, pellucidæ, malæ, maxime exitiales phreneticis. *Aph. IV. 71.* Eiusdem indolis sunt citrinæ albicantes in aliis acutis capitis pathematibus.
- (28) *Vrina pellucida*, quæ latera vasis cuticula alba & lactescente quasi tingit, febris lentescantis indicium est.
- (29) *Vrina pellucida*, post primos intermittentis febris paroxysmos, minime metuenda; magis enim cocta & tincta sequitur post plures, cum sedimento laudabili. Si vero vtrumque deficit, febris in deteriorem statum degenerat ac sæpe acuta fit.
- (30) *Vrinæ quædam in ephemeris nubeculas ostendunt*, aliæ suspensiones habent, non nullæ autem bonas hypostasies: omnes vero sunt bene coloratæ. *Galenus lib. II. de crisib. cap. XIII.* Contingit tamen nonnumquam,

vrinas in iis febribus esse crudas & *albicantes*, aut etiam citrinas & turbidas: prius obseruatur post vitia digestionis; posterius post ebrietates.

- (31) Vrina *citrina* & sanæ similis, æque ac pulsus sanus, in malignis pessima; in lentis vero *citrina* concentrata & paulo crassior, cum laudabili hypostasi, bonum præbet indicium.
- (32) Vrina *ochrei* coloris aut ad lateritium vel obsoletum aurantium declinans, crassa, multa, cum roseo sedimento, febrim lentam in hecticam tendere nunciat.
- (33) Vrina *rutilans*, quæ diu limpida permanet, in acutis dolores capitis, congestiones hæmorrhagicas, inflammationes & deliria portendit.
- (34) Vrina nimium *rutilans*, diaphana, sæpe febrem inflammatoriam indicat.
- (35) Vrina quousque *rufa* fuerit, morbum crudum significat. *Galenus lib. I. de crisib. cap. XII.* Verum quarto die sedimentum dimittens, bonum est præsagium.
- (36) Si vrina *subrubra* sit, ac hypostasis subrubra, signum salutare est, diuturnam tamen fore febrem prænunciat. *Hippocrates & Galenus in comm. I. ad lib. de hum. f. 3. Coac. 198.*
- (37) Vrina *rutilans*, crassa, turbida, sine hypostasi perseverans, impeditam coctionem & ambiguum successum indicat.
- (38) Vrina tenuis, *rubra*, flammea, febrem ardentem & visceris alicuius inflammationem prodit. Aliquando boli armeni æmulatur colorem, & speciatim hepar inflammatum significat.
- (39) Vrinæ color in purpura variat: iam enim citrinum, iam vero aurantium aut *roseum* exhibet: singuli minus sunt perniciosi; si vero *nimium rutilat* & turbida est, nec hypostasin ostendit, febris augmentum seu caloris excessum difficilemque morbum nunciat.
- (40) Vrina florida *subrosea* ac turbida, febrem catarrhalem

lem *malignam* arguit. *Nenter*. sed remissius *rubicunda* aut *aurantia*, cum spuma vel cuticula, *benignam* ostendit.

- (41) Vrina in acutis si diu *fulva* permaneat, periculum est, ne homo sufficere possit, donec fiat exacta concoctio. Interim aliquibus subinde loco criseos fiunt abscessus, si modo vires non defecerint.
- (42) Vrina *lateritia*, crassa & turbida, sine sedimento, aut cum limoso concolori, febrim catarrhalem malignam sæpe denunciat.
- (43) Vrina *sature rubra* & ad *nigredinem* vergens, cum pauco aut multo sedimento decolore, mit einem fothigen Saß, morbo diuturno iam existente, transitum ex acuta in hecticam factum esse indicat.
- (44) Laterum dolore adfectis vrina aliquantulum *rubra*, læuem habens subsidentiam, *securam* iudicationem præ-nunciat. Quæ vero aliquantum *pallida*, bene florulenta est & albam habet subsidentiam, celerem. At quæ *admodum rubra* & bene florulenta, sedimentum pallidum, læue ac purum habet diuturnum valdeque turbulentum morbum fore, & in alium transiturum, non tamen perniciosum. *Alba* vero, diluta cum sedimento fuluo graniformi, dolorem & periculum denunciat. *Pallida* autem simile sedimentum habens, diuturnitatem indicat atque periculum. *Coac.* 586.
- (45) In *synocha* vrina *crocea* & turbulenta, cum nebulis non bonis, aliquando & *rubicunda* adparet. *lib. II. de dynamid. Consp. med. p. 484.* Quæ si lucida ac cruda permanferit, malum successum ominatur.
- (46) *Coloris* vrinæ in malignis iterata *mutatio*, funestam quoque mutationem prædicit; in lentis vero omnimodam turbationem & refractarium statum arguit.
- (47) Vrina hecticorum in morbi primordiis sanæ fere similis est; in augmento autem fieri solet vel *rosea*, vel *aurantia* cum floccis, superficie pingui & cuticula; sub nimia tandem exacerbatione & ominosa contabescencia,

tia subinde *flammeam* quoque, pellicula pingui tectam obseruare licet.

(48) Vrina in variolis ac morbillis *rubra* seu verius *cruenta*, lethale omen.

(49) Vrina in *intermittentibus* tantum *rubicunda*, typi intermittentis in acutum minuitur catastrophem; *crocea* vero icteri metum incutit; si autem pauca, cruda, flocculenta adparet, spleni virium inesse declarat.

(50) Pessima est omnis vrina *denigrata*, adeo vt neminem vmquam seruatum viderim ex illis, qui talem minxerunt. (Sed huius regulæ experti sumus exceptionem.) Minus vero perniciosa, si solum id, quod subsidet, nigrum fuerit; adhuc vero minus, si solum id, quod in medio iacet; minime omnium, si nubecula. Color vero *viridis* fit in transitu ad nigrum, & eius veluti principium existit. *Galenus lib. I. de crisib. cap. XII.* Patet ergo quid de nigris in acutis in primis ardentibus & pestiferis iudicandum sit.

(51) Vrina *nigricans* in quartanæ declinatione, cum concolori sedimento, critice quasi expulsa, salutaris. *Fienus.*

(52) Vrina *fetida* in febribus acutis, epidemicis præcipue, pessimum signum constituit. *Grauius* autem in intermittentibus *olens*, materiam a natura subactam & febrem mitigatam significat. Quæ vero omnis odoris expers vrina est, omnimodam febris cruditatem nunciat.

(53) Vrina *pauca* sæpe obseruatur in phrentide, in omni autem febre, in qua neque sudores largi contingunt, neque copiosæ alui deiectiones fiunt, vrinæ paucitas mala est; præter enim excrementitiæ portionis retentionem, caput variis subiicitur pathematibus, soporosis ac deliriosis.

(54) Quibus non sine febre vrinæ sunt *crassæ*, *grumosæ* & *paucæ*, si ab iis copiosæ & tenues prodeant, iuuant.

Præci

Præcipue vero tales redduntur, quibus ab initio, vel non ita multo post sedimentum inest. *Conf. Aphorif. IV. 68.*

- (55) Quæ parua copia adparent, velut stillæ sanguinis, *vrinæ*, vomitiones & deiectiones, malum quidem penitus denunciant; pessimum vero, si exiguis interuallis sese consequantur. *Coac. 600.*
- (56) Vrina in febribus *pauca* & *mordax*, aut difficili conatu emittenda, perniciofa.
- (57) *Vrinæ* in acutis *suppressio*, post frigus contingens, pessima.
- (58) *Largior* mictio in acutis mala: in intermittentibus *hæticæ* est prodromus. *Nenter.*
- (59) Vrina *copiosa*, die critico reddita, salutaris.
- (60) In febribus ardentibus *multas* reddi *vrinas* malum est; nisi hoc fiat in declinatione decretorie. Alias enim nimiam sanguinis indicant colliquationem. *Fienus p. 342.*
- (61) In declinationibus, præcipue quotidianarum, si *vrinæ multæ* & *crassæ* prodeant, laudabile habetur indicium. *Idem.*
- (62) In omni febre *vrinæ multæ*, tenues, aquosæ, non criticæ, nihilque morbum leuantes, damnandæ. Inuoluunt enim acceleratum nimis laborem febrilem, atque sudores salutes sufflaminant.
- (63) Optima *vrina*, quæ ab exputrescente humore, coctionem a continente vase suscipiente, perficitur, est, quæ album & lene & æquale, minime foetidum, *sedimentum* habet: pessima autem, quæ in omnibus contrario modo deprehenditur. *Galenus lib. I. de diff. febr. cap. VI. f. m. 31. lib. I. de crisib. cap. XII. f. 133.*
- (64) Quamquam multi ægrorum moriantur, quorum *vrinæ sedimentum* habuerunt; & non pauci, quibus *vrinæ* sine sedimentis emissæ sunt, reualuerint: fateor tamen, sedimentum in *vrinis*, quantum ex se est, fere

O o o

semper

semper bonum, & ideo ex illo semper optime prognosticandum esse. *Fienus.*

(65) Sedimentum *tenue*, in febris principio adparens, non malum; dummodo in dies meliorem indispiscatur consistentiam.

(66) Sedimenti in vrina absentia morbum valde crudum indicat, & si ad undecimum usque diem defecerit, certam in acutis, præcipue malignis, minatur perniciem.

(67) Sedimentum optimum est mediocriter *crassum*; scilicet si talis sit crassities, qualis potest per coctionem induci: at quod est supra modum crassum, malum; quia non a coctione, sed ab admixto humore seu materia crassa tale factum est.

(68) Secundum *Fieni* theoriam sedimentum *tenue* leue & nubecula fiunt ex humoribus biliosis; *crassum* vero & graue e pituitosis, melancholicis; *suspensum* ex omnibus mediis.

(69) Sedimentum in febris incremento adparens, bonum. Indicat enim morbificam causam a natura concoqui.

(70) Sedimentum undique bonum ac laudabile illud est, quod proprietates illas habet, quas supra sub *differentia* descripsimus.

(71) Sedimentum, in vrina nimium rutilante subsidens, quasi *purulentum*, acutas *inflammatorias* indicat; in rubicunda autem turbida plane deficiens, sui vero loco floccos ostentans, hæcticæ succedentis metum excitat.

(72) Vrina in hepaticide rutila & admodum crassa, *crassum* pariter sedimentum dimittit. *Consp. med. p. 539.*

(73) Sedimentum *roseum* æstum febrilem statumque plethoricum generatim indicat. Speciatim in vrina pleuriticorum & peripneumonicorum fature rubicanda sæpius conspiciendum se offert, quia febribus inflammatoriis solemne est. *Conspect. med. p. 501. 533.*

(74) Qui-

Unable to display this page

- (79) Perniciem indicat vrina, in qua *nigrum* est, quod *subsidet*, & quæ ipsa nigra est. *Coac. 580.*
- (80) Vrina *cruda*, quæ sic diu perseverat, vt reliqua signa salutaria sint, abscissum & dolorem, præcipue infra septum transversum, denunciat. Doloribus vero ad lumbos oberrantibus, ad coxam; idque in febre & sine febre. At quæ emittitur vrina, in qua, quod *subsidet*, *pinguedinem* habet, febrem significat. *Cruenta* vero circa initia reddita, morbi diuturnitatem. *Returbida* quoque cum sudore, morbi reuersionem. *Alba* autem *subiugalis*, capitis dolorem; *membranosa* conuulsionem. Quæ vero *sputo similia* habet *sedimenta* aut limosa, rigorem denunciat; quæ *araneorum telis similia* quædam habet, colliquationem. At in errantibus febribus *nigræ nubecule* quartanam denunciant; decolores autem vrinæ, *eneoremata nigra* in medio habentes, cum peruigilio & perturbatione, phrenitidem; cineritiæ vero, cum spirandi difficultate, aquam intercutem. *Coac. 582.*
- (81) In laterum doloribus vrina *cruenta*, obscura, cum eo, quod *subsidet*, *vario & indiscreto*, vt plurimum in quatuordecim diebus mortem adfert. Laterum quoque dolore adfectis in propinquo mortem esse significat, quæ viridis *nigrum* habet *sedimentum*, aut furfuribus simile. Febre vero ardente cum alto stupore ex albida vrina pessima est. *Coac. 581.*
- (82) *Nubecula* iuxta superficiem circuli modo euecta, in acutis pessima. *Alpinus lib. VII. cap. XV. p. 537.*
- (83) *Nubecula* in morbis biliosis est tam bonum signum, quam hypostasis in pituitosis. *Fienus.*
- (84) In tertianis cum horrore, si adpareant *nubeculis nigris* similia, inconstantem horrorem indicant. Membranolæ quoque mictiones, & quæ cum horrore subsidunt, conuulsionem prædicunt. *Coac. 584.*

(85) Vrina

- (85) Vrina, in qua, quod *subsidet*, bonum est, & derepente evanescit, dolorem ac mutationem denunciat. At quæ *sedimentum* habet returbida, residens, rigorem circa iudicationem, forte etiam & in tertianam aut quartanam transitum. *Coac.* 585.
- (86) Quibus *biliosa sedimenta*, supra vero tenuia fuerint, acutum morbum significant. *Aph.* VII. 32.
- (87) Vrina *multum* habens *sedimentum*, deliria tollit, qualis etiam *Dexippi* fuit post capillorum defluuium. *Hippocrat. lib. VI. epid. sect. VI. 22.*
- (88) Quibus per febres *sedimenta* hordei tosti, non exacte moliti, crassioribus frustulis similia, in vrinis contingunt, longam fore ægritudinem denunciant. *Aph.* VII. 31.
- (89) *Nubecula* innatans vrinis eorum, qui intermittentibus detenti sunt, febris mitigationem adesse declarat.
- (90) Enæorema diuulsum, inæquale, malum; tanto peius, si simul nigrum fuerit.
- (91) Vrina cum *nebulis scissis* macronosema, seu morbum nimis prorogandum, prælagit. *lib. II. de dynamid.*
- (92) *Sedimentum farinaceum* semper damnandum; aliquando autem criticum existens probatur.
- (93) *Spumose* vrinæ in febrium principis malum habentur signum, quia motus in humoribus præcipiti conatu susceptos adeoque minus salutare indicant.
- (94) *Spuma* vrinarum, in morbi interdum augmento adparens, minus mala iudicatur a *Fieno*, eo quod naturæ laborem in humores designet.
- (95) *Bulle rubæ* synochum aut causum demonstrant. *Rhenanus cap. IX. 41.*
- (96) *Circulus viridis* in acutis phrenesin; in phrenesi autem mortem prænunciat.
- (97) *Spumose* vrinæ siue ob colliquationem, siue quam-

dam perturbationem tales, utroque modo ad conuulsionem suspectæ. *Galenus comm. III. in prædict. Hipp. I. f. 63.*

(98) *Circulus oleosus*, vitro tenaciter adhærens, hæcticæ humorum colliquationis & mali euentus signum est.

(99) *Vrina*, quæ veluti *florem vini* supernatantem habuerit, phrenitin aut paracopen venturam ostendit. *lib. II. de dynamid. f. 120.*

(100) *Pili*, seu quidquid sub hac forma in vrinis subinde comparet, *Hippocrates* quidem de renibus excerni pronunciauit; verum eiusmodi contenta interdum in febribus petechialibus aliisque morbis malignis fuere conspecta, & raro alium, quam funestum prænunciarunt euentum. *Conf. A. O. Gælicke diff. de Sedimentis vrinarum §. XIV. Francof. 1727.*

2) *In aliis Morbis.*

(1) Iubet quidem *Galenus lib. III. de crisibus cap. III.* vrinæ, ubi febris adfuerit, præcipue inspiciendas; sed eodem in loco simul suadet lotii obseruationem in aliis pathematibus: licet sumta inde præsentia tantæ certitudinis non sint, quantæ esse possint in febribus, quando *cruditas* vel *coctio* determinanda est.

(2) *Vrinæ* præter consuetudinem *tenuis* & *crude* absque repletionem, in morbo comitiali obnoxiiis, morbi insultum denunciant, idque præcipue, si in summum humerum, aut ceruicem, aut dorsum dolor, aut conuulsio incedat, aut torpor totum corpus occupet, aut turbulentum insomnium visum fuerit. *Coac. 599.*

(3) *Vrina tenuis*, aquosa, splendens, primo & per se malam in hepate concoctionem & cruditatem indicat; sed *tenuis*, aquosa, splendoris expers & parum turbida, quæ pauca, cum difficultate redditur, cum signis confonis, renum a calculo obstructionem designat.

(4) *Vri-*

- (4) *Vrina tenuis*, admodum pallida, primarum viarum vitium & prostratum adpetitum nunciat.
- (5) *Vrina tenuis*, aquosa, turbide pallescens, præter digestionis ataxiam, non raro hepatis & glandularum melaraicarum vitia prodit.
- (6) *Vrinæ tenues* & albæ, sine ullis contentis, pessimæ concoctionis & magnæ cruditatis signum constituunt. *Fienus.*
- (7) *Vrina tenuis*, pallida, viridescens & pauca, cachexiam adeoque hepar male adfectum præmonstrat.
- (8) *Vrina tenuis*, pallida, minus diaphana, aliquando flocculenta, in qua spuma diutius perseverat, catarrhi existit index; coloratior autem crassiorque reddita, partheniæ augmentum arguit.
- (9) *Vrina tenuis* & aquosa in subiectis, nephritide alias vexatis, novæ invasionis habetur prænuncia.
- (10) *Vrina crassa*, & interdum chylosa, redditur ab atrophicis; quandoque tamen in his ipsis subiectis tenuem, pallidam & turbidam videre contingit.
- (11) *Vrina crassa*, purpurea, turbida, in qua, quod subsidet, grumosum sanguinem refert, & supra-natantem humorem fuscum habet, læsa in renibus vasa indicat.
- (12) *Vrina crassa*, turbide flava, sæpe ventriculi aliorumque viscerum, depurationi dicatorum, morbos patefacit.
- (13) *Vrina* in hydrope quo *crassior* est ac rubicundior, eo minorem reualescendi spem relinquit; quia hæcticæ complicatæ indicium est. *Conspect. med. p. 714.*
- (14) *Vrina crassa*, lixiviosa, quæ simul hypostasim multam ac limosam ostendit, in hydrope perniciem minatur.
- (15) In deficientis *vrinæ* vitiis, a spastica renum constrictione ortis, *vrina* ordinarie tenuioris consistentiæ deprehenditur; non numquam tamen in ischuriæ malo *crassam* & *obscure flavam* videre contingit, cum sedimento crasso.
- (16) *Vri-*

- (16) *Vrina mulierum crassa*, turbida, ad nigredinem accedens, & furfuraceam hypostasin dimittens, malum hystericum exacerbatum nunciat.
- (17) *Vrina crassa*, turbide rutilans, foetida, quæ post agitationem spumam flavescentem efformat, floccosque ac decolor sedimentum, icterum nigrum perniciosum denunciat.
- (18) Quibus speratur aliquid ad articulos abscessurum, *vrina copiosa & crassa & alba reddita*, abscessu liberat. *Aphorif. IV. 73.*
- (19) *Vrina turbida*, certum colorem non referens, a mulieribus reddita, si simul pallida fuerit, menstrui fluxus ataxias arguit. Verum quemadmodum in aliis morbis *vrina* respectu consistentiæ & coloris variat: (collatis *num. 10. 15.*) ita & hic saturate citrina & flocculenta in eodem adparere solet malo.
- (20) *Vrina turbida & pallida*, quasi lutulenta, cum sedimento mucido & sæculento, in mulieribus tormina flatulenta; in iuniore autem ætate alui fluxum, torminibus stipatum, manifestat.
- (21) *Vrina turbida, lateritia, lutulenta* plurium fœdorum pathematum index existit. Hinc necesse est, ut signum hoc ambiguum cum reliquis signis conferatur; siquidem scabie, scorbuto, vlceribus refractariis, lue venerea & fluore albo vexatis, familiaris observatur.
- (22) *Vrina pallida*, spumam post refrigerationem seruans, statum prodit catarrhalem.
- (23) *Vrina pallida* quæ spumas & floccos ostendit, subinde etiam a phthificis reddi solet.
- (24) *Vrina pallida* in ætate consistente, præter cruditatum in primis viis copiam, nonnumquam apoplexiæ prodromus habetur, in primis in plethoricis.
- (25) *Vrina pallida & aliquantum flaua nubeculam flocculentam & pinguem gerens cuticulam*, phthisin nunciat; quæ

quæ vero simul spumam ostendit eamque diutius seruat tussim complicatam, æstum & pectoris angustationes prodit.

- (26) *Vrina mulierum pallida*, simul turbida, parcius effluens, in qua flocculi quidem conspiciuntur, sed hypostasis deest, non raro nimiam sanguinis iacturam per menses, lochia, aut alias vteri hæmorrhagias arguit.
- (27) *Vrina alba & aquosa* in diuturnis morbis perseverans, non securam iudicationem facit. *Coac. 576.*
- (28) *Vrina alba* cum arena, lapidem vesicæ denotat.
- (29) *Vrina alba & crassa* ob semen admixtum sæpe in gonorrhœa conspicitur.
- (30) *Alba* vero & crassa, mucosa, floccos squamasque præ se ferens, in qua, quod statim subsidet, lotio minus exacte commixtum est, materiam non raro purulentam indicat, ex ulcere renum aut vesicæ manantem.
- (31) *Vrina alba, crassa, pituitosa*, subinde cruditatem & malam coctionem designat; sed, ut pridem observatum est, minus certe; cum & alia indicare soleat pathemata. Vnde plus tribuunt in his vitiis declarandis *vrinæ n.3.* recensitæ.
- (32) *Vrina alba*, cum circulo liuido, obstructionem cerebri & caducum ostendit. *Rhenanus.*
- (33) *Vrina citrina*, sanæ similior, morbum generatim chronicum prodit; speciatim vero in glandularum indurationibus, malis spasticis, & subinde in hydrope incipiente & cachexia conspicitur.
- (34) *Saturate citrina* sæpe hypochondriacæ & spleneticæ passionis est indicium. Quo autem limpidior effluit, eo maiorem mali exacerbationem & auctiorem in illa regione strictionem nunciat. *Consp. med. p. 327.*
- (35) *Intense citrina* & in rubescentem vergens, spumam & floccos minutos ostentans, malum phthysicos statum monstrat.

- (36) *Vrina citrina* ac propemodum rutilans, diaphana & spumans, quæ posthac sedimentum roseum deponit, rheumatis adfligentis præbet indicium. In hac limpitas continuans mali augmentum, coloris autem turbatio, cum hypostasi, eiusdem decrementum adnunciat.
- (37) *Vrina citrina*, diaphana, puncturas in meseraicis notat. *Rhenanus cap. IV. n. 4.*
- (38) *Vrina citrina*, limpida & vini colorem æmulans cum pauca hypostasi rosea & flocculis, motus hæmorrhoidales in ætate florente virili prænunciat.
- (39) *Vrina mulierum obscure citrina*, paululum turbida, & ad rubrum æque obicurum declinans, hystericam passionem & tubinde fluorem album benignum arguit.
- (40) *Vrina sature citrina*, quæ deposito sedimento roseo turbida perseverat, varias circa venam portæ motuum anomalias designat.
- (41) *Vrina virorum citrina*, quæ ramenta mucilaginosæ & hypostasim crassam, turbide flauam, ostendit, plerumque gonorrhœæ indicium est.
- (42) *Vrina sanorum citrina*, pelliculam pinguem & sedimentum albicans flocculentum dimittens, factæ excretionis genituræ signum est, ac in plethoricis voluptuosioribus sæpe observatur.
- (43) *Vrina aurantia*, crassa, pauca, cum sedimento submucido, roseo, spisso interdum & graui, hepatis scirrhum adesse præmonstrat. *Consp. med. p. 357.* Sæpe vero cuticula pingui tecta & graueolens hæcticam manifestat. *ib. p. 569.*
- (44) *Vrina aurantia*, propemodum rubicunda, valde crassa & aliquantum tenebricosa, cum sedimento pauco, dolorum chiragrico-podagricorum exacerbationem prodit. Vbi autem diutius continuarunt, sedimentum roseum, crassum submucidumque deponit, & vtri lateribus æque ac fundo granula, aurantii coloris, copio-

copiose adfigit. Aliquando & hypochondriaci ac nephritidem patientes similem emingunt.

- (45) *Vrina obsolete aurantia*, crassa, cum sedimento squamoso, ardorem vrinæ ischureticum cum dolore lumborum indicat.
- (46) *Vrina crocea*, linteamenta & vitrum flauedine tingens, spumam præterea & subinde hypostasim flauescientem ostentans, icteri flauii vel ingruentis vel affligentis nuncia est.
- (47) *Vrina pallide rubra*, crassa & pauca, staseos falso-mucidæ lymphæ hydropicæ signum est. *Nenter.*
- (48) *Vrina rubea* cum circulo alterius coloris morbum iuxta umbilicum ostendit. *Rhenanus cap.X.17.*
- (49) *Vrina rubea* cum sedimine albo menstruum fluxum portendit; cum rubro autem eius retentionem indicat. *Idem.*
- (50) *Vrina rutilans*, spumæa, subtrubida subinde cuticulam referens, motus congestorios ad pectus directos, speciatim pleuriseos ac peripneumonix afflictionem prodit.
- (51) *Rutilans pellucida*, quæ crystallos tartari ad vitri latera deponit, in pluribus subiectis hypochondriacum malum aut arthritidis cruciatus nunciat. Aliquando autem ubi simul turbida spumansque extiterit, crebræ palpitationis cordis signum exhibet.
- (52) *Vrina ex sanguinis admixtione rubra seu cruenta*, similem deponens hypostasim, renum ac vesicæ læsionem arguit: non raro etiam diureticorum incongruam applicationem consequitur.
- (53) Qui sponte sanguinem cum vrina effundunt, iis in renibus venulam esse ruptam significat. *Hippocrat. aph. IV. 77.*
- (54) Si quis sanguinem & grumos cum vrina fundat, & strangu-
P p 2 guriam

- guriā habeat, dolorque in hypogastrium incidat; tunc ea, quæ ad vesicam attinent, laborant *Aph. IV. 79.*
- (55) Vrina mulieris sanæ *cruenta*, menses fluentes monstrat.
- (56) Cum vrina *floridus sanguis* emissus, sine dolore aliisque nephritidem indicantibus signis, mictum cruentum ex hæmorrhoidum suppressione nunciat.
- (57) Vrina varie ac *lutulente discolor, fusca, cereuisiaria*, variorum morborum chronicorum index est. In his enim scorbutum, cacochymiam; in aliis malum hypochondriacum, hystericum, hæmorrhoidum turbas & melancholiam subinde arguit.
- (58) Vrina *cereuisiaria, nigricans* in iunioribus scabiem retropulsam indicat; sed *fusca* & tenuis cum sedimento furfuraceo in fluore nonnumquam albo observari solet.
- (59) Vrinæ *cineritiæ* cum spirandi difficultate aquam inter cutem significant. *Coac. 582.*
- (60) Vrina *liuida* in cephalalgia doloris augmentum fieri adnunciat. *Lib. II. de dynamid. f. 120.*
- (61) Vrinæ *liuidæ, plumbeæ, nigre*, hypochondriacis confirmatis solemnes. Liuida autem talis facta ex vrina prius rubra, pectoris apostema arguit.
- (62) Vrina præter naturam *pauca* in quouis morbo mala.
- (63) Vrina *pauca* vel renum aut sphincteris vesicæ constrictionem portendit, vel feri copiam alio directam aut extravasatam indicat. Quod si venter aut pedes in hoc statu intumescant, hydropem imminere præfagit.
- (64) Aqua inter cutem laboranti cum febre, vrina *pauca* & conturbata perniciem denotat. *Coac. 456.*
- (65) Vrinæ *paucitas* non numquam feri defectum; subinde vero nimiam eius visciditatem prodit.
- (66) Vrina *pauca* & *aquosa* in calculosis sub initium; *ruilans* cum crebro mingendi conatu, in mali augmento effluit; *turbida* autem facta, ac ramentis referta, paroxysmi solutionem prænunciat.

(67) Vri-

- (67) *Vrinæ stillicidium*, vel plenaria *suppressio*, cum subito dolore nephritico, sæpe calculum renum præmonstrat. Sed dolor in imo ventre simul adfligens, de calculo vesicæ vrethram obstruente, testari solet. Simplex *stillicidium* transiens habenda est stranguria.
- (68) *Vrinæ suppressionem* non raro mucus, vreteres obuiiscans, excitat.
- (69) *Vrina suppressa*, quando diuturnam eius retentionem excipit, omnimode perniciosa est.
- (70) *Vesica intercepta*, præsertim cum capitis dolore, conuulsionem minatur. Quæ in his cum torporis sensu exsoluuntur, molestiam exhibent, non tamen perniciem adferunt. Videndum, num tale quid etiam mentem excutiat. *Prorrh. I. 120.*
- (71) *Vrinæ interceptiones* ex perfrictione pessimæ. *Coac. 5.*
- (72) *Vrinæ*, quæ cum rigore *restitarunt*, malum & conuulsionem denunciant; tum vero præcipue, si antea alto sopore æger detentus fuerit. In his autem abscessum ad aures sperare oportet. *Coac. 25.*
- (73) In hydrope sicco *vrina stillatim* effluens malum denunciat. Mala quoque est, quæ exigua habet sedimenta *Coac. 453.*
- (74) Pertinax *vrinæ suppressio* vel hydropem vel mortem portendit: accedente tenesmo lethale.
- (75) *Vrina multa, aquosa, subdulcis*, diabetis index est; crudam vero hypostasim habens, anasarcam aut hydropem monstrat.
- (76) *Vrina multa* est post eius suppressionem plerumque salutaris. Aliquando autem nec leuat, nec salutis est.
- (77) *Vrina multa* in subiectis macilentis ominosa. Facile enim ad hæticam inuitare potest catastrophem.
- (78) *Vrina valde mucosa* læsam ulceratamque vesicam indicat.
- (79) *Vrina mucosa & cruenta* ulcerosam renibus inesse labem confirmat.

- (80) *Vrina, materia spissiore referta, vel mucum, vel pus continet. Quod statim fundum petit, mucus est; quod tardius, pus; quod vero suspensum hæret, semen iudicabitur. Nenter.*
- (81) *Quibus inferiores partes male adficiuntur, vehementibus pruritibus prius obortis, iis vrina sabulosa fit & subsistit. At qui perniciose habent, iis mens obtorpescit. Coac. 488.*
- (82) *Arenule aliquando sunt albæ; aliquando rubræ; illæ genitæ creduntur in vesica, hæ in renibus. Incertum tamen signum esse, a loco generationis desumptum, priusdem obseruarunt Semeiologi.*
- (83) *Sabulum rubens, cito fundum petens, calculum renalem monstrat. Aph. IV. 78.*
- (84) *Sedimentum album, cretaceum, terrestris portionis in humoribus crudæ ac abundantis index habetur, & illis, qui vesicæ calculo laborant, familiare.*
- (85) *Quibus cum vrina crassa fursuri similia quædam simul exeunt, iis vesica psora laborat. Aph. IV. 76.*
- (86) *Si quis sanguinem & pus & squamulas cum vrina fundat, grauisque odor adsit, vesicæ ulcerationem significat. Aph. IV. 80.*
- (87) *Sedimentum album, in vrina crassa subsidens, articulorum dolorem aut tumorem denunciat. Hippocrat. lib. II. prorrh. f. 69.*
- (88) *Sedimentum vrina rubicundius vehementes stomachi dolores decernit. Rhenanus cap. III. 18.*
- (89) *Orobeum sedimen, in mulieris vrina conspectum, non numquam mensium retentionem; nigrum vero eorum superfluitatem indicat. Rhen. cap. III. 24.*
- (90) *Sedimentum cruentum, grumosum in mulieris vrina, menses tum fluentes designat.*
- (91) *Sedimentum in vrina rubicunda, neque album, neque rubrum, malum ischiadicum præfagit. Rhen. cap. X. 20.*

(92) Fe-

- (92) Femoris dolore euanescente, si quid *sublime* per vrinam innatet, mentis emotionem expectare oportet, & talia, qualia circa aurium sonitus contingunt. *Prorrh. I. 37.*
- (93) Ceruicis & dorfi perfrictiones, & quæ totum corpus videntur pertingere, insuper & *spumantes* mictiones, cum animi deliquio, & oculorum hebetatio, conuulsionem in proximo esse significant. *Prorrh. I. 113.*
- (94) In spuma vrinæ si *granula* fuerint, paralyfin portant; & quanto fuerint minora, tanto certius malum minantur. *Rhenanus. Nenter.*
- (95) *Circulus venetus*, *nigricans* aut *discolor*, iridem quasi æmulans, notam constituit morbi caduci grauissimi. *Rhenanus.*
- (96) *Circulus viridis* in suffocatione matricis, mortis est prænuncius *Idem.*
- (97) *Circulus subrubeus* aut *purpureus* designat multum sanguinis in capite abundare; vnde venarum impletio & dolor iuxta tempora, vt etiam atomos ante oculos volitare putent. *Idem.*
- (98) *Circulus cælestini* coloris est mulieribus proprius, & arguit putrefactionem matricis ad lepram tendentem. *Idem.*
- (99) *Circulus spumeus albicans* in vrina vinea, abundantiam humorum ostendit. *Idem.*
- (100) *Circulus dimidiatus* in alterutro latere paralyfin annunciat. *Idem.*
- (101) *Circulus spissus*, *rubens* aut *lateritius* lethargum præsentem aut adpropinquantem denotat. *Idem.*
- (102) *Alcola* seu *puluis in circulo* morbum chronicum; in vrinæ autem muliebri superstans, imprægnationem significat. *Idem.*
- (103) *Circulus tremulus* est prognosis apoplexiæ. *Idem.*
- (104) *Spuma*, ex maioribus ampullis constituta, signum est cor-

corporis plethorici, quamvis subiectum in præfenti nullo morbo sit obnoxium. At *bullæ* in renum morbis longum fore malum significat. *Aph. VII. 34.*

(105) *Spuma flava* vel *viridis* icteritiam flavam; *nigra* nigram indicat.

(106) *Spuma*, ob gravitatem *fundum petens*, terrorem aut incubum præfagit.

(107) *Bullæ ceruleæ* lepræ sunt indicium.

(108) *Vrina* quo *ponderosior* existit, eo maius periculum in omni morbo portendit. *Vid. S.S.D. Relat. curios. de Vr.*

(109) *Vrina multicolor*, superius clarius, inferius spissior & sanguinolenta, post duriora verbera fere adparere solet.

(110) *Vermes*, cum *vrina* excreti, sordidi ulceris verminosi in renibus aut vesica præbent indicium.

IV. OBSERVATIONES.

I. Quod olim *Corn. Celsus lib. III. cap. VI.* statuit de *pulsu*, id hodie non pauci ad *vrinam* adplicant, adferentes: hanc pariter signum esse maxime ambiguum, nihilo certius *pulsu* fallaci. Argumenta, quæ adferunt, sunt sequentia:

1) Certi nihil ex sola *vrina* concludi potest, nec vera dantur signa diagnostica, *vrinam* masculi a *feminarum* lotio tuto discernentia.

2) *Vrina* v. g. *cholericæ*, vndique sani, facile imponere potest, ut *vroscopus* febrem ardentem subesse credat, aliisque callide ipsum tentantibus derisui fiat.

3) *Varia* quoque partim per *respirationem* humoribus insinuata, partim per os adsumta, malam *vrinæ* qualitatem conciliare possunt. Sic pessimum inducere solet *colorem cassia*, quia *nigræ* post eius adsumptionem mingi observantur *vrinæ*. Exemplum præterea præbuit studiosus quidam *Lipsiensis* qui post *pirorum* *fracidorum* esum & *cerevisiæ* (*Rastrum*) largam ingurgitationem *nigrum* emisit lotium, sine vilo sanitatis detrimento. *Conf. Herm. Paul. Iuchii Diss. de am-*

de ambiguitate vroscoپی cap. I. §. VI. Erford. 1732. Pet. Forrestus de incerto ac fallaci vrinarum iudicio lib. II. f. 320.

- 4) Certa morbi species ex vrina cognosci nequit. Plures enim morbi chronici eandem, respectu coloris & sedimenti, ostendere solent vrinam, quod exemplo lixiuiofæ potissimum probatur, quæ aliquando ab acute febrientibus emittitur, sæpius vero in scorbuticis & hypochondriacis obseruatur.
- 5) Multo minus causfæ ex illis innotescunt. Nam præsens v. g. renum exulceratio ex sedimentis cruentis ac purulentis quidem percipitur, sed causfam factæ læsionis ex vrina nemo hariolabitur. Immo si causfa vel maxime nota sit; vrinatamen tot fallaces mutationes & captiosa quasi ostendit phænomena, vt in vtramque partem omnino præfagire liceat, interim minus expectata plerumque eueniant.
- 6) In periculosis morbis sæpe plurimum fallit, in statu autem tolerabili, nescio quam subinde portendit perniciem. Refert casum *Th. Mermannus* de viro quodam, cui hepatis substantia pæne tota absumta ipsiusque loco putrilago ac purulentia, tamquam sacco inclusa, inuenta sit. De huius vrina porro obseruat, eam pro ratione lethalis morbi adeo vitiosam non fuisse, addita epicrisi: *coniecturam ex solis vrinis factam*, testante hac historia, *esse per quam fallacem.* Vid. *Io. Schenckii Obs. lib. III. f. m. 411. edit. Francof. 1665.* Quanta insuper glaucomata in febribus sæpe malignis vrina excitet, practicos non fugit; hinc etiam sanam in his morbis pro pessima habere assolent.
- 7) Ex vroscoپی & vromantiæ pruritu res medica hoc accipit detrimenti, vt præconceptæ opiniones & imaginariæ hypotheses de humorum saporibus & partibus, vt vocant, constitutiuis, per institutas docimasias vrinarum fallaces & claudicantes, ac inde formatas opinioforum conclusiones adhuc magis firmarentur, & ipsam denique physiologiam ac pathologiam non modo fœdarent, sed ipsam quo-

que therapiam, incongruas indicationes suggerendo, turbarent,

- 8) Ceterum vti quidam offenduntur, quorum pulsus in statu sano perpetuo aliquid præternaturalis refert: ita pariter occurrunt, qui semper urinam mingunt respectu coloris morbidam. Quid iam decernet vroscopus, si oblatum eiusmodi hominis videat lotium? Inter regulas autem vroscopiæ hæc quoque relata est, vt diuinator, nisi errare velit, urinam subiecti, qualis in statu secundum naturam emitti solet, prius habeat perspectam, quam de morbofo vesicæ latice prænunciet; secundum *Hippocrat. Aphorif. VII. 68. Quæ per vesicam exernuntur spectare oportet, an sint, qualia sanis subeunt. Nam quæ his minime sunt similia, ea morbosiora, quæ vero sanis similia, minus morbosa.* Atqui urinæ offeruntur hominum, de quorum existentia ne quidem constitit; quomodo ergo debite & ad veritatis amissum officio & desiderio faciet satis, cum ne videre quidem ægrotum contingat.
- 9) Ad hæc omnia porro accedunt tot quæritantium malitiolæ technæ & fraudes, quibus dexteritatem Medici tentare satagunt maleuoli, vt vel propter has solas, vromantiæ prorsus valedicendum videatur. Iam enim vrina pecorum mittitur, iam coloribus infucatur, aqua miscetur, fordes iniiciuntur & similia; vt alia de abusu, quem ignari & lucro inhiantes impostores exercent, prolixè non attingamus. Hi enim sunt, qui in rei medicæ ignominiam vros copia abutuntur, eamque eo loco habent, vt *Ammannus* loquitur, quo Pontificii suum purgatorium. Vti enim hoc religioni existimationem & sacrificulis diuitias auget: ita vros copia crumenis conducit.
2. Aliis contra & *utilis & necessaria* habetur. Sed hi nimia ducti credulitate, & inueteratæ opinionis auctoritate, talia statuunt, innitentes experiètiis & historiis singularibus, non quidem in dubium vocandis, attamen digne diiudicandis. Quod enim passim se offerant homines plebei, qui
ex vri-

ex vrina ad sciscitantium admirationem dicere valeant, ægrotantis morbum, sexum, ætatem, prænomen, vestes, crines, numerum liberorum, statum viduitatis, cælibatus, paupertatem, diuitias, delicta commissa, futuram felicitatem, aduersa fata ac similia, id quidem non inficiamur, sed hoc pernegamus, ista omnia adparere in lotio, aut ex simplici vrosopia innotescere. Si enim fieri hoc posset, certi- que essent nexus naturales inter vrinam & eiusmodi prædictiones, Medicus quisque, quo esset doctior, eo felicius & adcuratius singula, tam ad morbum, quam morales circumstantias attinentia, prænunciare valeret. Cum vero hoc minus fiat, & celeberrimi vromantæ plerumque sint homines rudiores, opiliones, agyrtæ, vespillonæ, carnifices, vetulæ, & varii ex sentina plebis excussi: tum res ipsa loquitur, nisi forte versutior intercesserit expiscatio; aliud suspectum subesse artificium.

3. Sunt insuper alii, qui, vbi de vrosopiæ necessitate ac vtilitate decernendum est, *mediam viam* tenere malunt, statuentes

1) Vsum prognosticum *præcipuum* esse in diiudicanda secessione febrili, vel, vt veteres enunciant, coctione.

2) *Proximum* hinc esse in ictero, hydrope, calculo renum, mictu cruento, vlcerosa renum & vesicæ constitutione.

3) *Minorem* in morbis pectoris, malo hypochondriaco, hysterico & similibus.

4) *Minimum* in capitis pathematibus.

5) *Nullum* in læsionibus partium solidarum & organicarum, quatenus talium. *Conf. Stahl's Dissert. de Vromantiæ & vrosopiæ abusu tollendo. Frid. Hoffmanni med. rat. syst. tom. I. p. 218.*

4. Quid præterea de vniuerso hoc negotio sentiendum sit, in tironum gratiam paucis complectemur aphorismis:

1) Nemo vir cognitæ ac nihil controuersæ probitatis ad nostram notitiam peruenit, qui vromantiæ illius famosæ atque empiricæ vsu inclaruisset. Quæ res non leuem su-

spicionem adfert, negotium vromanticum longe alio niti fundamento, quam lotii coloribus & contentis.

2) Vromantæ plebeii duplicis dantur generis:

(1) Aliqui impudentibus mendaciis & absurdis fictionibus ignorantiam statim produnt, omnemque fidem apud quosuis omittunt. Et isti sunt propudiosi, impostores, crumenifecis nihilo meliores. *Vid. Pet. Forest. loc. cit. lib. II. cap. III. Thom. Brian Englischer Wahrsager aus dem Urin Glase, darinnen nun allererst die betrüglichen Stücklein und Augenverblendungen entdeckt sind, deren sich alle diejenige gebraucht haben, welche vorgegeben, daß sie die Krankheiten aus dem Wasser erkannt und von denselben daraus ein Urtheil gefället haben. Hamburg 1703. S.S.D. Relationes curios. de signo physico Vrina. Gothæ 1703.*

(2) Alii contra de morbo aliisque rebus exquisite pronunciant. Ex hi a suspicione magiæ vetitæ liberari vix possunt.

3) Ex his sponte fluit: non dari vromantiam, quæ ex nuda lotii inspectione de quouis morbo specialissime pronunciare, nedum allotria distincte de ægri persona & re familiari enarrare queat.

4) Et quia talis non datur: cum vrosco피아 medica confundenda non est, multo minus Medici experientia & dexteritas ex vromantia seu diuinandi peritia æstimanda erit.

5) Vrosco피아 vsus non est vniuersalis; nam ad omnes morbos se non extendit; neque de toto morbo, sed de peculiari tantum febris acutæ conditione aliquid nunciat. *Conf. Stablii diss. de periodis acutarum sine criseos euentu exquisitis; vbi vroscopiam hoc nomine commendat.*

6) Vfus ergo, qui vulgo creditur maximus, reuera intra artiores continetur limites.

7) Huic-

Unable to display this page

- 1) *Vrologia* denotat doctrinam de urinæ origine, materia, partibus constituentibus ac omnibus accidentibus, ope sensuum explorandis, item de variis productis & experimentis chymico-statico-physicis.
 - 2) *Vroscopia* est urinæ inspectio. Das Wasser besehen.
 - 3) *Vromantie* autem nomine intelligitur potissimum, præsentia & futura in morbis ex vrina prædicendi habitus, quem aliter Medici rationales, aliter vulgus exercet, & vroscopiam sub se comprehendit.
6. Quemadmodum recentiorum curiositas *vrologiam* citra necessitatem prolixam reddidit: ita superiorum sæculorum erronea theoria multa intersperfit fabulosa & inutilia, quando v.g. iubet vt in vrina obseruentur
- 1) *Odores*
 - (1) *Salis* crudi, arsenicalis, spirituum,
 - (2) *Sulphuris* picei, oleosi, vulgaris.
 - (3) *Mercurii* carniū, herbarum.
 - 2) *Sapores*.
 - 3) *Colores*, de quorum causis synecticis seu *continentibus* supra modum prolixæ exstant disputationes & contentiones, in vtramque partem factas. Quoniam vero isthæc singula ad vsum practicū, ob sterilitatem, nihil conferunt, fusiori recensione digna non iudicamus.
 - 4) *Vrina singularium partium*, v.g. *cerebri* alba, *pulmonis* vinea, *fellis* flaua, vinea, spumosa, *lienis* spadicea, spumosa, *intestinorum*, *renum*, *ligamentorum*, alcola seu atomis referta, tremula aliaque huius commatis plura.
7. Restat, vt aliquid dicamus de illis artificiis, quæ per quæstiones expedienda iubent illi, qui vrinas, ab ignotis sibi missas, accipiunt lustrandas, ante quam prædictiones formentur *vromanticæ*. Volunt nimirum, vt constet

1) Cuius

- 1) Cuius sexus ac ætatis persona sit?
 - 2) Vtrum lecto detineatur?
 - 3) Quamdiu cum morbo conflictetur?
 - 4) An vires sibi constent?
 - 5) Quomodo ingerat, digerat, egerat?
 - 6) Speciatim multumne an parum sudet, mingat, vomat, aluumque deiiciat?
 - 7) Vtrum bene dormiat, vel micrypnia aut agrypnia vexetur?
 - 8) Quantum æstus ac sitis vrgeant?
 - 9) Numquid alterutrum latus doleat, aut tussis adfligat?
 - 10) Vtrum pedes vel abdomen tumeant?
 - 11) Vtrum alias valetudinarius fuerit?
 - 12) Quo in statu hæmorrhagiarum naturalium negotium sit, siue hæmorrhagias narium & hæmorrhoides, siue menses respiciamus?
 - 13) Quod vitæ genus exerceat?
 - 14) Quibus iam vsus sit medicamentis?
8. Insuper obseruanda commendant:
- 1) respectu *vrinæ*, vt
 - (1) non excipiatur, quæ vna alteraue hora post cœnam, aut aliis horis, quibus concoctio adhuc duret, emissæ est, sed *matutina*.
 - (2) in vitro colligatur pellucido, & bene purgato, non admodum humili, sed mediocris altitudinis.
 - (3) Sufficiens eius sit quantitas.
 - (4) a gelu & calore multum non adficiatur.
 - (5) In vase clauso, ne plurimum exhalet, contineatur.
 - (6) Ultra sex horas non referuetur, quia corruptione tentetur.

(7) Me-

(7) Medicum potius exspectet, quam ut ad illum deferatur. Nam

a) hopostasin, enæorema & nubeculam confundi, & colorem tam urinæ, quam sedimenti pristinum ignorari.

b) Circulum, cui permultum tribuunt, vna cum cuticula plane disparere, ac turbidum crama sisti.

2) respectu *Medici*, ut

(1) minutissima quæque, ad morbum attinentia, ex ægro aut aliis percontetur.

(2) inspectionem instituat in loco sereno; non tamen ad radios solares, neque ad candelæ lumen, nisi colorem per opticam fallaciam alteratum videre velit.

(3) signis aliis scite obseruatis, tandem prænunciet.

TABVLA IX.

DE

VOMITV ET ALVINIS
DEIECTIONIBVS.

I. DEFINITIO.

Vomitus est materiarum in ventriculum collectarum ope inuer-
sæ actionis peristalticæ per œsophagi, faucium ac oris viam
a natura suscepta violenta excretio.

Aluina deiectio est colluuiæ excrementitiæ in intestinis crassio-
ribus coaceruata per anum eliminatio.

II. DIFFERENTIA.

1. Duarum, quas hic semeiologice explicandas sumimus, ex-
cretionum differentia generalis ex suppeditionis *definitionibus*
fatis clara est. Nam vomitus per guttur ανω, aluina autem
deiectio κάτω contingit.
2. *Vomitus* quamuis, secundum veterum loquendi consuetudi-
nem, a *vomitone* prorsus non differat, sed promiscue ac syn-
onymice vsurpetur: volunt tamen quidam per illum lar-
gam; per hanc autem paucam intelligere emesin. At *vomi-
turitio* molimen denotat vomendi cum nausea coniunctum.
3. Generatim vomitus esse solet
 - 1) vel *expeditus*, qualem in euemetis deprehendimus.
 - 2) vel *læsus*; & is triplici modo differt. Est enim
 - (1) *vacuus*, dum ad vomendum conatus quidem vrgent,
nulla autem insequente emetica excretionem.
 - (2) *laboriosus*, quando insigni cum molestia materia excer-
nitur.

R r r

(3) ni-

- (3) *nimius*, vbi vel materia nimium stimulum adfert, vel ipsa natura ex errore pertinacius agit.
4. Speciatim sunt vomitus vel spontanei, vel arte excitati.
- 1) *Spontanei*
- (1) vel *critici*, iique ratione *effectus* morbum
- a) Soluentes.
 - b) Leuantes.
 - c) Turbantes, quando ideæ morbi non respondent, vel pauci sunt, aut alias excretiones præuertunt.
- (2) vel *symptomati*, qui
- a) in *acutis* iusto maturius, nempe in *principio*, obtinente adhuc cruditate, contingunt.
 - b) *Morbis aliis* superueniunt; vt vomitus in nephritide, tussi, capitis vulneribus.
 - c) *Therapeutici*, qui sub orthostadia eueniunt
- a) *Vagi*, v. g. post nimiam ventriculi per alimenta operationem, vel dyspeptorum, aut infuetorum adsumtionem.
 - β) *Periodici*, qui hæmorrhagias naturales non succedentes annuatim supplent, ob eamque causam *vicarii* dici merentur. *Conf. Pathol. tab. de morbis primarum viarum.*
- 2) *Arte*, seu per medicamina emetica excitati,
- (1) tempestiue cessantes.
 - (2) pertinacius, immo ad *hyperemesin* vsque continuantes.
5. Ratione *materiæ*, quæ reiicitur, vomitus obseruantur
- 1) *aquosi*, limpidum serum excernentes.
 - 2) *pituitosi*, viscidam saburram eliminantes.
 - 3) *biliosi*, colluuiem biliosam expurgantes.
 - 4) *sanguinei*, coagulatum cruorem reiicientes.

6. Ratione *quantitatis* vomitus, quocumque respectu considerati, esse solent vel *pauci*, vel *mediocres*, vel *copiosi*: *materia* autem, quæ in singulis reiicitur, differt: nam respectu

1) *coloris*, iam alba, flaua, rubens; iam vero nigra aut variegata seu discolor erit.

2) *consistentiæ*, tenuis, glutinosa, crassa, grumosa.

3) *odoris*, vel acidum spirans, vel putredinosum & cadauerosum foetorem spargens.

7. *Deiectiones aluinæ* commode itidem dispecisci possunt in *spontaneas* & *arte productas*.

1) *Spontaneæ* contingunt

(1) in *statu naturali*

a) quotidie semel vel iteratis vicibus.

b) alternis diebus, præcipue in siccoribus & vitæ sedentariæ deditis.

c) post plures dies; quemadmodum exempla nota sunt eorum, qui quouis tantum octiduo & serius aluum deiciunt. *Vid. Physiol. tab. de chylo*, vbi de periodo peristalticos actum est.

d) certis anni temporibus, quo referendæ sunt diarrhœæ vernaes, æstiuæ, autumnales, hiemales, quas congrue *periodicas* vocaueris.

e) diarrhœæ vagæ, quæ diætæ errores comitantur & plerumque sensibilitatem personalem pro fundamento habent.

(2) in *statu præternaturali*

a) in *febris*, vbi notandæ deiectiones

α) *criticæ*, in acutis critico die contingentes, & per signa antea prænunciata.

β) *semicriticæ*, quæ in naturalibus & petechizantibus eueniunt.

γ) *symptomaticæ*, quæ purpuræ, morbillis ac variolis superuenientes ancipitem prognosin sistunt.

R r r 2

δ) *dys-*

- δ) *dysenteriodes.*
- b) *in aliis morbis*
- α) *simplices seroso - mucosæ.*
 - β) *biliosæ seu cholicæ.*
 - γ) *lientericæ.*
 - δ) *hepaticæ.*
 - ε) *ictericæ seu extraordinarie albicantes.*
 - ζ) *sanguinolentæ & purulentæ.*
 - η) *colliquatiuæ.*
- 2) *Arte prouocatæ, æque vel copia mediocri succedentes, vel nimia excedentes.*
3. Differens tandem singularum deiectionum *indoles*, respectu coloris, foetoris, quantitatis, consistentiæ & materialium, una cum illis expulsarum, ex subnectendis prognosticis distinctius cognoscetur.

III. PROGNOSIS.

1. Generalis.

De vomitu.

- 1) Vomitus perquam est utilis, qui bilem pituitæ quam maxime permixtam habet, ac neque admodum crassus, neque multus. *Hippocrat. in lib. prænot. f. m. 8.*
- 2) Sex hibernis mensibus vomitus ciendus, quia tempus hoc plus pituitæ gignit quam æstium, & morbi circa caput & illam regionem, quæ supra septum transuersum est, facile excitantur. *Idem lib. de salut. vict. rat. f. m. 4.*
- 3) Vomitus maxime innoxia, quæ pituita & bile permixta est, dum ne admodum copiosa sit. At sinceriores vomitiones deteriores sunt. *Viridis* quoque vomitus, & *niger* & *liuidus* vitiosus est. Quod si omnes colores idem vomat, exitiale. Celerrimum autem exitium indicat *liuidus* & *mali odoris*. Mortem quoque adfert *ruber* vomitus, isque præcipue, si cum maiore conatu & dolore contingat. *Coac. 556.*

4) Qui

- 4) Qui vomituri sunt, iis antea os crebra saluatione impletur. *Coac. 566.*
- 5) Qui vomere non potest, eum ad vomitus cogere absurdum. *Galenus de loc. adf. lib. I. cap. IV.*
- 6) Vomitiones in sanis, grauatum plerumque cibis ventriculum indicant. *Id. lib. III. de nat. facult. cap. IV.*
- 7) Stomachum & ventriculum per vomitum; intestina vero per inferiores excretiones expurgare oportet. *Id. lib. II. de arte curat. cap. II. Comm. I. in Hipp. de humorib. f. 12.* Hæc discrete ad modum accipienda sunt.
- 8) Ex moderatis nauseis vomitus statim incidens, bonum; verum si post conturbationem plurimam & frequentem nihil vomatur, vel prorsus paucum; prauum signum est. *Id. Comm. III. in prædict. Hipp. f. 64.*
- 9) Pueri sæpius vomunt, sæpiusque deiiciunt, quam ætate florentes. *Id. lib. III. de symptomat. causis cap. III.*
- 10) Si cui sine febre cibi fastidium, oris ventriculi morsus, tenebricosa vertigo & os amarulentum fuerit; hæc necessariam esse purgationem per superiora indicant. *Aphorif. IV. 17.* Hæc indicatio non est vniuersalis, sed multum exposcit discretionem.
- 11) Eorum, quæ vomitu reiiciuntur, mutationes, ad deteriora vergentes, vti in omni superuacaneorum genere, damnandæ sunt. Et si enim ea propelli bonum sit: varias tamen corporis adfectiones & naturæ perturbationem magnam significant. *Hipp. lib. II. Epid. f. m. 91. Et lib. I. prorrh. 60.* Vomitiones variæ malo sunt, præsertim si continenter & assidue prodeunt.
- 12) Vomitus longas alui deiectiones supprimit. *Celsus lib. II. cap. VIII.*
- 13) Longo alui profluuiio detento, spontanea accedens vomitio alui profluuium soluit. *Aph. VI. 15.*
- 14) Vomitiones sinceræ & cum angore seu incontinenti corporis iactatione, damnandæ sunt. *Prorrh. I. 62. Coac. 39.*

De aluinis deiectionibus.

- 15) *Quotidiana* sufficiensque alui deiectionis, aut pro temperamentorum diuersitate *alternis diebus* contingens, sanitati, quemadmodum alia inutilium excretiones, egregie velificantur.
- 16) Ventrem medicamentis celeriter moueri, alias vero *molli* & *figurata* exercernere, optimum. *Prorrh. II. f. 70.*
- 17) Alui excrementum in statu *naturali*, respectu consistentiæ & coloris variat victus; in *præternaturali* humorum constitutio & morbi indoles.
- 18) Quo crassior est victus & otiosior vitæ ratio, eo impeditius succedit aluus, præsertim si potus diluentis sufficiens quantitas non adsumatur. Victu autem molli utentibus, tametsi otiosis, aliter euenit. Vnde *Hippocrates lib. II. prorrh. f. m. 68.* Frequentem cibum sumentibus, ac multum defatigatis, mollem in transitu deiectionem siccam esse oportet, ciborumque ingestorum copiam pro defatigationis ratione respondere. Sumta autem æquali ciborum copia, his quidem, qui minimum defatigantur, *plurime*; his vero, qui plurimum defatigantur, *paucae* produnt; si sani sint & recta victus ratione utantur.
- 19) Diuturna fæcum retentio non vno nomine mala. Nam
 - (1) malam inducit consuetudinem, in dies segnius aluum deponendi.
 - (2) occasionem præbet, ut sub tali commoratione portio tenuior, fæcibus admixta, a viis tenuioribus resorbeatur, & massam humorum de nouo inquinet. Quo forte respexit *Fienus*, qui suppressam in sanis aluum semper malam esse pronunciauit; siue ut signum, siue ut causa consideretur.
- 20) Sontica impedimenta, quæ alui deiectiones remorantur, efficaciter ad vomitus disponunt stercoraceos; quod patet in *ileo*.
- 21) Quanto intentius natura aliis excretionibus operatur, tanto

tanto fegnius expellit aluinam colluuiem. Hinc in moliminibus hæmorrhagicis, & sudoris expressionem respicientibus, aluus aliquamdiu feriat.

- 22) Quemadmodum bilis tempestiua & proportionata effusio aluinam excretionem promouet: ita motus vegetus, seu negotiosa viuendi ratio, illius expulsionem accelerat; promptius tamen in agilioribus, quam tardis temperamentis.
- 23) Ciborum portio indigesta, vna cum fæcibus reiecta, vel debilem digestionis vigorem, vel, quod plerumque fit, dyspepta adsumta fuisse indicat; veluti notum est de lentibus, lardo, cucumere condito, vuis passis, nucleis & corticibus pomorum, pirorum, prunorum & similibus.
- 24) *Fætor* fæcum in sanis multum ab adsumtis dependet. Victus enim simplex & frugalis minus foetentes reddit, varius autem & delicatus, vbi multa pinguibus sulphureis particulis prædita ingeruntur, magis foetidas efficit.
- 25) Alui recrementum glutinosum, sincerum aut album in vitio est. *Vitiosum* quoque, quod abunde fermentatum est, & aliquantulum pituitosum. *Prauum* etiam, cum ex his, quæ densata feruntur, quod subsidet, aliquantulum liuescit, purulentum & biliosum est. *Coac. 604.*
- 26) Alui recrementum *optimum* est molle, constans, aliquatenus fuluum, nec admodum graueolens, eoque tempore, quo per secundam valetudinem deiici solet, excretum, copia verò ingestis respondens. Crassum autem fieri oportet, in iudicat onem eunte morbo. Vtile quoque, quod lumbricos teretes ad iudicationem exire cogit. *Coac. 601.*
- 27) *Tenuis* ex aluo, sine mordacitatis sensu, prodeuntes deiectiones, ei, qui sibi bene constat, malum portendunt; velut nonnumquam iocinoroso contingit. *Prorrh. I. 78.*
- 28) Quæ prodeunt, copia minime æstimanda sunt, sed vt, qualia expedit, prodeant & æger facile ferat. *Aph. I. 23. 25.*
- 29) Qui sanguinem vomitione refundunt, si quidem citra febrem

febrem contingat, salutare; cum febre vero malum. *Aphorif. VII. 37.* Bene vero *Galenus in Comm. ad hunc locum* subdit: ista haudquaquam esse vera.

2. *Specialis*

1) *In febribus*

De vomitu.

- (1) Quæ parua copia adparent, velut stillæ sanguinis, urinae, vomitiones & deiectiones, malum quidem penitus denunciant; pessimum vero, si exiguis interuallis sese consequantur. *Coac. 600.*
- (2) Tempore cruditatis, seu in febris principio, neque sudores, vomitus, alui excrementa, tumores post aures, neque profluvia sanguinis, tamen si adpareant, ægritudines vniquam critice finiunt. *Galenus lib. I. de crisib. cap. VIII.* Hinc *Hippocrates Coac. 68.* Februm initio si atra bilis fursum aut deorsum prodeat, lethale.
- (3) Si quis in febre, non lethali, dixerit caput dolere, aut tenebricosum quiddam ante oculos obuersari, si etiam oris ventriculi morsus accesserit; biliosa vomitio aderit. *Hippocrat. lib. prænot. f. m. 13.*
- (4) Quos febris detinet cum faciei rubore, & capitis vehemente dolore, in iis, si venæ pulsant, sanguinis fluxus plerumque expectandus est. Quos vero stomachi fastidia vexant, cum oris ventriculi morsu & crebra sputatione, iis vomitio adfutura est. Quibus autem ructus adsunt, flatus, ventris sonitus cum inflatione, iis aluus exturbatur. *Coac. 142.*
- (5) Crebræ in phreniticis sputationes cum perfractione, nigrorum vomitionem prænunciant. *Coac. 102.*
- (6) Vomitus fastidiosus commune symptoma est phreneticis cum quibusdam febribus malignis, veluti & vox clangosa. Fit autem huiusmodi vomitus ex humore tum bilioso, tum mordente: vox vero clangosa propter siccitatem instrumentorum, voci seruientium. *Gal. Comm.*

Comm. I. in prædict. Hipp. f. 47. Hæc prognosis interdum fallit.

- (7) In vomitu eum, qui siti prematur, sitis expertem esse, malum. *Coac. 562.*
- (8) Vomitiones quoque *variae* malo sunt, præsertim si continenter & continue prodeant. *Prorrh. I. 60.*
- (9) Vomitus *virulenti & æruginosi* cum capitis dolore, surditate & agrypnia, promptam insaniam significant. *Prorrh. I. 10.* Phreneticis præcipue perniciosi. *Hipp. lib. I. epid. f. 22.*
- (10) Vbi iam perniciēs imminet, parui tremores & *æruginosa* vomitio, & in quibus inter potandum strepitus percipitur, quique præ siccitate murmur quoddam sentiunt, & qui ob spiritum tussiculosum ægre deuorant, in grauib. malis perfrigerati, perniciose habere iudicandi sunt. *Coac. 62.*
- (11) Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones, cum febre, horrore, multorum tenuium & aquosorum vomitu, delirio, vocis defectione, ex in *nigrorum* vomitionem desinunt. *Prorrh. I. 83.*
- (12) Vomitus *nigri*, instar rob sambuci, vti in acutis pessimi omniis: ita in plerisque febribus inflammatoriis instantis mortis sunt prænuncii. *Consp. med. p. 542.*
- (13) Vomitus in febre *quotidiana* pituitosi sunt, & quæcumque per ventrem excernuntur, cruda, aquosa, pituitosa. *Galenus de art. curat. lib. I. cap. VII.*
- (14) *Tertianam* ex sudoribus & vomitibus finiri, bonum. *Idem lib. II. de cris. cap. III.*
- (15) Vomitus in his, in quibus *tertiana notha* perdurauit, utilis est, vt multos sciam, solis vomitibus statim prorsus fuisse curatos. *Galenus de art. cur. lib. I. cap. X.*

De aluinis deiectionibus.

- (16) Aluus *expedita* vti in febribus acutis varia molesta intercipit

tercipit symptomata : ita *fluxa* nimis non tantum omni-
nosa, sed directe pernicioſa deprehenditur. Quia ex-
cretiones alias præuertit & febrium decurſum turbat;
quod in exanthematicis maxime manifestum fit. Inte-
rim dantur caſus, vbi copioſæ diarrhœæ in malignis ex-
anthematicis non nocent.

(17) Aluus in febre ea tuta eſt, quæ quotidie coacta, ea-
que conuenientia his, quæ adſumuntur reddit. *Celfus*
lib. II. cap. VIII.

(18) *Liquidum* alui recrementum breuibus interuallis cu-
mulatum, malo eſt. Partim namque vitium & agry-
pniam, partim vero exſolutionem pariet. *Coac. 609.*
Perliquidum autem & aliquantum friabile cum totius
corporis perfrictione cum febre vitioſum eſt. Rigores
præterea veſicam & aluum corripunt. *Valde vero aquo-
ſa* deiection in præcipitibus malis non deſinens, malo
eſt, atque eo magis, ſi ſitis vacuitatem fecerit. *Ib. 610.*
& *Prorrh. I. 116.*

(19) Quibus cum febre, lateris dolore accedente, aluus
aquofa, multa *bile permixta* transmittens alleuiationem
adfert, deinde vero cibos auerſantur & ſudoribus dif-
fluunt, cum bene colorata facie ac humeſcente aluo,
& dolor aliquis oris ventriculi ſuccedit; ii diutius mor-
bum trahentes, more pulmonum vitiis laborantium,
intereunt. *Coac. 67.*

(20) Exacte *candicans* alui recrementum in febre nullam
bonam iudicationem denunciat. *Coac. 615.*

(21) In phrenitide *albicans* deiection ac torpor, malum.
His ſuccedens rigor peſſimus. *Coac. 91. Prorrh. I. 13.*

(22) In febribus ardentibus cum aliqua ſummi corporis
perfrictione ac egeſtionibus *aquæ ſimilibus* & crebris,
oculorum peruerſio malum ſignificat, tum vero præci-
pue, ſi *catocho* deprehenſi detineantur. *Prorrh. I. 81.*
Coac. 134.

(23) *Diarrhœæ* quamquam exanthematum retroceſſionem
& fu-

- & funestum exitum non raro accelerent : in petechiantibus tamen mitioris obseruantur effectus. Non quidem soluunt morbum, sed minoris sunt periculi, quam alui adstrictiones. *Consp. med. p. 595.* Non minus diarrhœæ, ad decimum vsque quartum diem copiosæ, in *purpura alba* aliquando innoxia obseruantur.
- (24) Vbi aluus *humescit*, æger lassitudine, dolore capitis, siti, vigiliis torquetur, obscure loquitur, & admodum est impotens, in his casibus vehementem emotionem mentis expectare oportet. *Prorrh. I. 38.*
- (25) Quibus per febres sanguinis copia vndecumque profluxerit, iis, cum reficiuntur, alui *humidiores* euadunt. *Aph. IV. 27.*
- (26) Vbi aluus *intercepta* est, & arcte conclusa, paruaque & nigra, caprarum stercorebus similia, non nisi coacta emittit: hoc casu sanguis e naribus erumpens periculo est. *Prorrh. I. 41. Coac. 603.* Hæc prognosis benignam postulat interpretationem.
- (27) Alui *durities* cum dolore in febre *phricode* & cibi fastidio, nisi paulo humectata aluo purgationem faciat, ad suppurationem tendet. *Coac. 303.*
- (28) Alui *obstipatio* a medicamentis, parum circumspecte applicatis, in febribus semper noxia.
- (29) Aluus effusa circa crisin, malum denunciat. *Coac. 521.*
- (30) Aluus in febribus eo tempore *adstricta*, quo natura alias excretiones promouet, nullum portendit periculum, nisi pertinacia excedat. Hinc in *principio* variorum aluus liberior minus periculosa; quemadmodum medio suppurationis tempore aliquot purulentæ deiectiones, quæ se inuicem cito non consequuntur, aut nimis copiosæ sunt, non adeo reformidandæ. *Consp. med. p. 628.*
- (31) In biliosis febribus, præcipue in earum *statu*, aluus adstricta periculum maius portendit, quam nimia eius solutio *Consp. med. p. 511.* Hippocrates quidem in *Prorrh. I. 90.*

I. 90. Coac. 129 & 299. tradit, aluum in febre *ardente* affatim prorumpentem mortis periculum adferre, sed hoc de febre *causodea*, seu *lethifera* a se dicta, intelligendum videtur. Ceterum hic quoque iuuabit repetiisse monitum eius *in libro prognostic. in fine*: ubi de signis diserte adfirmat, quod in *Libya, Delo & Scythia vera esse comprobentur*. Nihil ergo mirum, si nonnulla apud nos fallant.

(32) Repentina in febribus, præuia fluxilitate alui suppressio, noxia. Febris enim turbationem, aliquando & internam inflammationem præmonstrat.

(33) In inflammationibus internis alui adstrictio mala; peior autem eius suppressio.

(34) In febre purpurea uti aluus *obstructa* morbum difficiliorem reddit: ita *irritata* non minus nocet. *Consp. med. p. 616.*

(35) Vomitus cum alui deiectionibus in acutis continuantes, sinistri euentus omen præbent.

(36) Alui recrementa, quæ in *spumosa* & sincera desinunt, omnibus quidem ingrauescentis mali significationem præbent; conuulsione vero tentatis vel maxime. In huiusmodi casibus ad aures tubercula oriri solent. At quæ *præliquida* & rursus consistentia, sincera, stercorea, morbi longitudinem denunciant. *Prærubrum* vero in febre, delirium. *Coac. 613. Prorrh. I. 2. 50. 93. Coac. 602.*

(37) Sopore, lassitudine ac surditate tentatos aluus erumpens & ad crisin *rubra* demittens, iuuat. *Coac. 182.*

(38) In acutis quæ post paucam sanguinis eruptionem, aut nigrorum per aluum refusionem, surditas obuenit, malum denunciat. In his *sanguinis* egestio perniciem adfert, surditatem tamen discutit. *Prorrh. I. 129.*

(39) Tormina omnia mala sunt, si cum febre inuadant, aut *variis alui recrementis*, aut iecoris inflammatione,
aut

aut præcordiorum, aut ventris, aut aliis doloribus crucient, aut cibos cohibeant, aut sitim inferant. Celerime is perit, quem maxima pars horum malorum occupat. *Prorrh. II. f. 48.*

- (40) *Aluus varia* pestifera est, quæ strigmentum, sanguinem, bilem, viride aliquid, modo diuersis temporibus, modo simul & in mistura quadam, discreta tamen repræsentat. *Celsus lib. II. cap. VI. p. m. 60.*
- (41) Frequentes desidendi labores rigorem adferunt. Et quibus alui excrementum vitiosum est, id maxime molestiam exhibet, si quarto die initium fecerit. *Coac. 620.*
- (42) In febre cum sudoribus vocis ex capitis dolore defæctiones, & si per se resoluuntur ægri, ac præter voluntatem alui excrementa demittunt, malumque remittere videtur, diuturniorem morbum metuere oportet. In his nouus rigor non damnandus est. *Prorrh. I, 94.*
- (43) Sanguinem effudentibus *glutinosum* alui recrementum, maculis nigris distinctum, malignitatem denotat, præcipue in exalbidis. *Coac. 614.*
- (44) In febribus, aluo a *flatibus* distenta, flatus non erumpere malum. *Coac. 44.*
- (45) Qui per febres intermittentes, inæqualiter incalescentes, aluum habent *flatibus* distentam, pauca transmittentem, iis post crisin, lumborum dolore suborto, alui prorumpunt. Qui autem ad manus contactum exardescunt, torpore, siti ac incontinente corporis iactatione vexantur, in aluo intercepta grauati exsoluuntur. *Coac. 158.*
- (46) Angina laborantibus, absque vlla significatione gracilescuntibus faucibus, dolor intensus ad pectus, aut ad aluum progressus, *purulentas* deiectiones facit. Alioquin tale quid solutionem præ se fert. *Coac. 375.*
- (47) Febres *leipyricæ* non nisi per *choleram*, effusa bile, soluantur. *Coac. 120.*

- (48) Tenue alui excrementum & *spumans*, in quo, quod subsidet, aqueum est & ex pallido *virescens*, malo est; malum quoque *purulentum*. *Nigrum* etiam *cruentum* malum cum febre atque alias. Vitiosum quoque *varium* abunde decoloratum. *Friabilis* quoque *mollis* alui secessus in febre vitio est. Vitiosus quoque *siccus*, qui facile dissolvitur, neque cohæret; idque præcipue, si aluum humectet. Lethalis vero, si nigra antea prodierint. *Coac. 608.*
- (49) A sanguinis eruptione *nigrorum* per aluum egestio, malo est. Quin & *prærubra* & *æruginosæ* deiectiones damno sunt. Quibus eiusmodi sanguinis eruptiones quarto die contingunt, tandem sopore & convulsione conflictati moriuntur, prægressis *nigris* deiectionibus & ventre in tumorem sublato. *Coac. 330. 333. Prorrh. I. 140.*
- (50) Alui excrementum *nigrum*, velut sanguinis, & cum febre & sine febre, malo est. Mala item quæcumque *varia*, & quæ bile abunde sunt saturata. *Coac. 612. Aph. IV. 21.*
- (51) Quibus cum alui perturbatione sub tempus criseos morbus ingrauescit, iis *nigra* per aluum prodeunt. *Coac. 637.*
- (52) Qui statim sine ratione perturbantur, per uigilio torquentur, *nigra* & *compacta* ex aluo demittunt, interdum sanguinem naribus profundunt. *Coac. 110.*
- (53) Quibus *nigra* per aluum secedunt, ii tenuibus & frigidis sudoribus diffluunt. *Coac. 618.*
- (54) Aluus *clausa* in hectica febre adauget æstum, *fluxa* vero vires prosternit, & subiecta in dies reddit debiliora.
- (55) *Ramentosæ* deiectiones pessimæ. Indicant enim membranam intestinorum interiorem ab acri humore erosam et discerptam.
- (56) In plurimis *græueolentibus* deiectionibus cum febre acuta, præcordiorum contensione, ex longo intervallo oborta ad aures tubercula mortem adferunt. *Coac. 201.*
- (57) In

- (57) In malignis copiosa bilis deiectio morbum portendit valde difficilem & grauibus stipatum symptomatibus.
- (58) Morbo laterali aut pulmonum inflammatione confictato, succedens alui profluuium malum. *Aph. VI. 16.*
- (59) Quibus per iuuentutem alui sunt humidæ, iis senescen-
tibus exsiccantur & in versam vicem. *Aph. II. 20.*
- (60) Tabe detento succedens alui profluuium pernicio-
sum. *Aph. V. 14.*
- 2) In aliis morbis.

De vomitu.

- (1) Pituitosi per supernas partes, biliosi per infernas pur-
gandi sunt, præsertim quibus atra bilis euacuanda. *Ga-
lenus Comm. I. in lib. Hipp. de hum.*
- (2) Quibus stomachus est afflictus, eos vomitu laceßere
perniciosum. *Idem de meth. med. lib. XIII. cap. XI.*
- (3) In iis, quorum pudenda laborant, vomitus in diuer-
sa reuellens auxilium est. *ibid.*
- (4) Vomitiones exiguæ, biliosæ, malo sunt, tum potis-
simum, si peruigilio conflictentur ægri. *Prorrh. I. 79.*
- (5) Qui nigra vomitione refundunt, cibos auersantur, de-
sipiunt, ad pubem non nihil dolent, cum adspectu fe-
roci & clausis oculis, eos medicamentis purgare non tu-
tum est. Neque subtimidos aut tenebricosa vertigine
vexatos, aut eos, qui vel leuiter moti animo deficiunt,
aut cibos auersantur & decolores sunt, vti nec eos, qui
in febre exsoluti aut fracti decumbunt, si sopore ten-
tentur, purgatione adgredi tutum. *Prorrh. I. 71.*
- (6) Auxiliatur ischiadicis vtique vomitus magis, quam eua-
cuationes infernæ per ventrem, vt qui reuellat humores
deorsum repentes. *Galenus de compos. pharm. sec. loc. lib.
X. cap. II. et libro de euporistis f. 262.* Sed hæc Galeno re-
linquenda sunt.
- (7) Vomitu vtendum, cum magna glutinosorum humorum
copia in ventriculo continetur. *Gal. Comm. I. in Hipp.
de hum.*

(8) Qui-

- (8) Quibus lethalia medicamenta deuorasse contigit, ii confestim vomant, epoto prius hydrelæo et plurimo et frequenter. *Idem lib. de euporistis f. 263.*
- (9) Tabescentes per superiora purgare ob pectus angustum non conuenit. *Idem Comm. IV. ad aph. 8.*
- (10) Quibus vehementissimi dolores in sublimioribus intestinorum partibus eueniunt, & qui vomitionibus grauiter cruciantur, adeo vt sub fine stercus euomant, eorum vix vñquam aliquis euadere potuit sanus. *Galenus lib. VI. de loc. adf. cap. II.*
- (11) Sanguis in ventriculo collectus eundem ad vomendum cogit. *Id. lib. III. de symptom. causf. cap. II.*
- (12) Capitis fracturas cum ad meninges vsque perueniunt, biliosus vomitus, interdum etiam dolores capitis, subuersio stomachi & morsio comitantur. *Id. lib. III. de loc. adf. cap. VII. & Hippocrates Aphor. VI. 50.* quibus perfectum est cerebrum, iis febrem & bilis vomitionem succedere necesse est.
- (13) Bilis vomitus, vulnere succedens, malum denunciat, præcipue in capitis vulneribus. *Coac. 507.*
- (14) Dolente colo, nausea & vomitus multo vrgent grauiore & assidui magis, euomuntque ægri pituitosa quedam atque corrupta, hac in re nephriticos longe superantes; ac retinent etiam magis excrementa, vt ne flatum quidem neque etiam ructum excernere possint. Sæpe numero etiam veluti circuire videtur dolor atque ampliorem locum occupare: nonnumquam vero in diuersis regionibus vehementior fit. *Nephritici vero dolores eodem in loco stabiles iugiter infestant. Galenus lib. VI. de loc. adf. cap. II. f. 36.*
- (15) Si aluo diu suppressæ superueniat vomitus, cum dolore hypochondrii, est signum ilei.
- (16) Lientericis vomitio biliosa circa initia, perniciosum. *Coac. 463.*

(17) Te-

- (17) Tenuioris intestini morbo laborantibus vomitio & surditas malo sunt. *Coac. 470.*
- (18) Vomitus parui & frequenter repetentes, biliosi, sinceri, mali sunt in copiosiori ventris subductione & intenso lumborum dolore. *Coac. 560.*
- (19) Qui capite dolent cum leni aliqua surditate, manuum tremore, ceruicis dolore, nigras reddentes vrinas & densas, ii si *nigra* vomitione refuderint, perniciose habere suspicandi sunt. *Coac. 176.*
- (20) Lumborum dolores, ad os ventriculi recurstantes, cum febre & horrore, si tenuia & aquosa reiecerint, delirauerint, voce defecti sint, ii post nigrorum vomitionem moriuntur. *Coac. 316.*
- (21) Mulieribus contingit post menstrua retenta sanguinis euacuatio per sedem, interdum vero per vomitum. *Galenus lib. V. de loc. adf. cap. VII.*

De aluinis deiectionibus.

- (22) Ex alui *suppressione* sublatâ præcordia malum denunciant, præcipue in his, qui ex longo interuallo contabescunt & quibus alui humectantur. *Coac. 301.*
- (23) Alui ex præcordiorum doloribus aliquantum viscida paulatim transmittens, stercorea *pauca* effundit, ac fortassis sanguinem profundit. *Coac. 293.*
- (24) Alui *adstrictio* in quibusuis deliriis chronicis malum magis intendit & intolerabilius reddit.
- (25) Alui per plures dies pertinacius *suppressa* iliacam inducere solet passionem.
- (26) Alui *adstrictio* hypochondriacis familiaris, malum, cum quo colluctantur, semper reddit difficilius, in primis si ad vitium vsque pertinax stimulantibus quoque minus obedierit. His si aluum habere laxam contingit fere a victu duro ad molliorem fecerunt transitum.
- (27) Alui *adstrictio* aut molesta eius *suppressio* quo diutius in hæmorrhoidariis, hysteriis, cachecticis adfligit, eo

peius euenit capiti; pectus insuper angustatur, adpetitus læditur, & ipsa intestina flatulentia ac molestis colicis infestari solent, cum notabili transpirationis & diureseos retardatione.

- (28) Aluus *adstricta*, pathemata rheumatico-spasmodico-cattarrhalia semper reddit grauiora, quia aliarum secretionum & excretionum cohibitioni, aut imperfectæ administrationi occasionem præbet, & sub impuritatum coaceruatione quasuis naturæ functiones admodum turbat.
- (29) Aluus *clausa* vti infantum morbos semper acerbiores efficit: ita in atrophicis singulares excitat molestias, & dolores in abdomine adauget.
- (30) Intempestiue *suppressa* dysenteria abscessum in costis aut visceribus aut articulis inducit. Ac forte biliosa quidem in articulis; sanguinea vero in costis & visceribus abscessum facit. *Coac. 462.*
- (31) Leucophlegmatia laborantibus alui *profluuium* prod-est. *Coac. 482.*
- (32) Hypochondriacis æque ac hæcticis *diarrhææ* raro profunt. In illis enim sæpe intestinorum scirrhotitates arguunt, in his vero mali exacerbationem. In vtrisque virium insignem post se labefactionem relinquunt.
- (33) *Diarrhæa* periodica in sanis, aut symptomatica in ægris improvide suppressa, pessima habet consecutaria: in his enim internas inflammationes, in aliis apoplexiam prouocat.
- (34) *Prærubrum* in alui proluuie excrementum vitio est. Admodum vitiosum ex *viridi pallescens*, aut *albicans*, aut *spumans*, aut aquosum. Item malum quod *exiguum*, *glutinosum*, *leue* & ex *viridi subpallidum*. Pessima quoque deiectio liquida in sopore & torpore detentis. Lethale porro multum sanguinem grumosum ex aluo effluere, itemque candidum & liquidum excrementum cum alui tumore, *Coac. 611.*

(35) Qui

- (35) Qui cum hypochondriorum, id est oris ventriculi, iecoris ac earum, quæ sunt circa vmbilicum, partium doloribus conflictantur, ii liberantur *cruenta* alui deiectione; secus autem moriuntur. *Coac. 295.* Obseruat tamen *Foësius*, necessum non esse, vt dictarum partium dolores *cruenta* egestionem liberentur; immo temere enunciatum credit, mortem adfuturam, si aluus talia non egerat. *Conf. Coac. 294. cum not. Foësii.*
- (36) Aluus *perturbata*, cum frequenti desidendi labore, maxillas intendit, rubores etiam faciei soluit. *Coac. 616.*
- (37) Intestinorum difficultate laborantibus aliquantulum rubræ, limosæ & copiosæ deiectiones, si prærubræ fiant, insanix suspicionem adferunt. *Coac. 465.*
- (38) *Dysenteria*, non diu durans, lienosis utilis est, longa autem, mala. Vbi enim desinit, ac hydrops seu lenteria succedunt, mortem adfert. *Coac. 466.*
- (39) Longis intestinorum læuitatibus laborantes, vna cum sæuissimis vlceribus, intestinorum cruciatu & dolore, iis solutis intumescunt. His insuper exortus rigor malum. *Coac. 468. 467.*
- (40) Lienterica pathemata cum dyspnœa & pectoris vellicatione ad tabem tendunt. *Coac. 469.*
- (41) Cum spirandi difficultate arescentes, in tabe cruda multa educunt, exitialiter habent. *Coac. 445.*
- (42) Lienterix continentes seu assiduæ & diuturnæ, noctu diuque adfligentes, cum strepitu & sine eo exturbatæ, si illud, quod excernitur, valde crudum est, aut nigrum & læue & mali odoris, eæ omnes malæ sunt. *Prorrh. II. f. 85.*
- (43) Quibus biliosæ sunt deiectiones, hæc oborta surditate cessant. Et quibus adest surditas, his exortis biliosis deiectionibus finitur. *Aphorif. IV. 28. Coac. 210. 627.* Vnde *Galenus lib. II. cap. VIII.* *Nihil plus aduersus surditatem, quam biliosa aluus prodest.* Hæc discreto sensu accipienda & explicanda sunt.

- (44) In alui fluxionibus deiectionum mutationes, nisi ad prauas commutentur, iuuant. *Aph. II. 14.*
- (45) Diarrhœæ, quæ sine febre sunt, paruo tempore durare & mitiores esse solent. *Prorrh. II. f. 86.*
- (46) Frequentes desidendi labores, pauca, aliquantulum flaua & glutinosa excernentes, cum paucis alui recrementis, præcordiorum & lateris dolore, morbum regium denunciant. *Prorrh. I. 146.*
- (47) Alui solutio, quæ præter rationem accidit, cum voce tremula; in his diutius perseverans perturbatio perniciem intentat. *Coac. 258. 634.*
- (48) Cute corporis liuescente *albicantium* excrementorum deiectione icterum flauum indicat.
- (49) Aluo stercora *nigra* demittente, si sopor adpareat, tubercula ad aures excitat. *Prorrh. I. 166.*
- (50) Exitialis est deiectione *pinguis & nigra & liuida* cum odoris grauitate, itemque biliosa, simile quiddam lentum aut cicerum lomento continens, aut veluti bene florulentos grumos sanguinis & infantium egestionem odore referens, ac varia diuque perseverans. Talis etiam fuerit cruenta, strigmentosa, biliosa, nigra, viridis, tam simul, quam per vices excreta. Exitialis pariter, quæcumque prodeundo sensum ægri fallit. *Coac. 631.*
- (51) *Pruritus* omnibus nigrorum secessum denunciant & grumos vomitione refusos. Tremulæ etiam affectiones, cum morfu ac capitis dolore, *nigras* deiectiones prædicunt. Tales vero præcedit vomitus, & vbi vomuerint, talia multa præterea reuelluntur. *Coac. 636.*
- (52) Aestuosæ deiectiones, & cum contentione procedentes, male adfectam aluum prænunciant. *Coac. 643.*
- (53) In biliosis perturbata aluus, pauca crebro reddens, & cum paucis mucosis distentionem facientia, oborto circa tenue intestinum dolore, nec facile prodeunte vrina, ex his casibus in hydropem tendit. *Coac. 644.*
- (54) In

- (54) In alui recrementis, quæ cum torminibus deiiciuntur, sedimentum limosum, subliuidum, malo est. *Prorrh. I. 156.*
- (55) Quibus prodeunte egestione alui biliosa ad pectus seu os ventriculi morsus ac amaritudo sentitur, ii male habere iudicantur. *Coac. 43.*
- (56) Quibus in vehemente pulsatione stercus derepente deiicitur, lethale. *Coac. 368.*
- (57) Si morbo iam inueterato stercus & vrina ægro infcio prodeunt, non longo post interuallo perit. *Prorrh. II. f. 82.*
- (58) Quibus faciei incendium & intensus rubor soluitur, & *græueolens* est alui egestio, redundans & subrubra, in his insanix metus est. *Coac. 624.*
- (59) Deiectio, *cadauer redolens*, in intestinorum difficultate, tabe, aut viscerum inflammatione necrosin seu corruptionem ibidem cœpisse arguit.
- (60) *Spumans* & bile obductum alui excrementum malo est, iis præcipue, quos antea lumborum dolor aut desipientia vexauerit. *Coac. 606. 607. Aphorif. VII. 30.*
- (61) Flatum sine crepitus sono emitti, inter optima signa est. Præstat tamen cum strepitu prodire quam illic reuolui. *Coac. 495.*

IV. OBSERVATIONES.

1. Priscorum temporum Medicos studiosos fuisse fæcum alui-
narum obseruatores, ex tot prognosibus, ab illis adnotatis,
constat. De *Hippocrate* in primis in aprico est, eum plus at-
tendisse excrementorum colores, quam pulsum variationes.
Vnde de his pauca, de illis vero numerosiores prostant ob-
seruationes.
2. De signo ex fæcibus prognostico non vna eademque omni-
bus est sententia. Aliqui enim sollicite; alii negligenter re-
crementa obseruare solent, prætexentes:

- 1) Multum fidi inde elici non posse, eo quod aluus vniuersi corporis sentina sit communis, quo natura sæpe humores varios quasi fortuito amandet. Hinc qualem in morbo aliquo præsentem statum esse, tuto satis ex hoc signo non adparere.
- 2) Cum præterea non omne, quod ex noxiis recrementis redundat, plene eliminetur, sed pars remaneat, pars insuper de nouo generetur, etiam hoc nomine minus attendendum iudicant.
3. Sed *media hic quoque via* incedendum putamus. Nam signum, ex aluinis deiectionibus desumptum, neutiquam deterioris conditionis est, ac reliqua. Indicant enim statum humorum per consistentiam, colorem & graueolentiam, sine ambiguitate, qualis *in presenti* existit; at vrina id non semper præstat, quemadmodum nec pulsus. Illa siquidem præsens in malignis periculum sæpe numero celat, nisi per contradictionem aliquis signum inde formare & ex sana vrina præsentissimam perniciem perspicere possit. Ita & pulsus iam antiquitus res habita est fallacissima. Ex alui ergo excretionibus, aliis simul in subsidium vocatis, interdum certi quid prænunciare non plane fuerit temerarium.
4. Ceterum opportune hic pauca quædam subiungenda erunt de *vermibus*, tamquam de re prorsus peregrina, & nihil ad humanum corpus pertinente. Nam si tempore morbi periculosi, vermes e corpore egrediuntur, tum reliqua signa, quæ mala sunt, magis confirmant, & quod mors proxime imminet, manifesto prædicunt.
5. Vermes ergo exire bonum; melius si omnes aufugerent. Sed malum in se, non modo quod hætenus exstiterint & putredinem in corpore reconditam hædere significant, sed quod dira symptomata adhuc metuenda sint. Tandem quia omnes numquam exeunt, ex omni parte bonum signum dici nequit.
6. Vermes, siue ascarides, siue lumbrici fuerint, iusto tempore, vna cum alui sæcibus reiecti, bonum indicium tam ratione

tione facti, quam ratione temporis speciatim suppeditant. Opportunum vero tempus adnotat *Hippocrates libro prognostic. f. m. 20.* his verbis: *morbo ad crisin tendente, deiectionem crassiores reddi oportet; subfulua vero, nec admodum grauelens esto. Lumbricos etiam sub iudicationem exire commodum.* Ac melius sane est, si motu critico eiiciantur, quam si proprio securitatem quasi adfectent, auersantes humorum malignitatem & lethalem corruptionem.

7. Differunt porro Semeiologorum sententiæ, quas circa vermium exitum formant. Pluribus enim probatur, si vermes exeant *viui*; alii contra præferunt, si reiiciantur *mortui*.
 - 1) In morbis acutis benignioribus, & chronicis, si prodeant *viui*; magis ob defectum nutrimenti, quam malam humorum constitutionem, id fecisse creduntur.
 - 2) si vero in malignis aut aliis periculosis pathematibus mortui expellantur, eos ab humorum malignitate enecatas esse coniiciunt, & sic pessimum præfagium habent.
8. Exitus verminosæ colluiei si in morbi initium & augmentum incidat, symptomatice eum contingere manifestum est, & duplici nomine malum portendit: partim quod fugiant, aut ante fugam enecati sint, partim quod præmature sub actibus confusis & præcipitanter administratis expulsi sint.
9. Præterea vermes cum *viui*, sine excrementis, prorepant, pessimum omen subministrant.
10. Vermes per os aut nares exeuntes, putredinem iam in ventriculo aut pulmone, iam vero in cerebri cavitatibus esse annunciant.
11. Si vermibus in corpore præsentibus, nulli plane reiiciuntur, malum est. Indicat enim eos secure stabulari ac nihil molestiarum persentiscere.
12. Si vero ex verminosis subiectis in statu morbido, istiusmodi animalcula debito tempore & modo expelluntur, bonum est. Et quo plures, eo salutaris.

TAB.

TABVLA X.
DE
ABSCCESSIBVS.

I. DEFINITIO.

Abscessus græce αποστημα est stasis sanguinea arctiori spatio circumscripta & in nodum collecta, quæ ordinarie in parte quadam porosa & copioso sanguinis accessui patente oritur, ut per hunc absterfua transpulso a natura commode institui, agiliores sulphureæ particulæ subtrahi ac languidæ in pus conuerti possint.

II. DIFFERENTIA.

1. De abscessibus dum Semeiologia præcipit, illos tantummodo respicit, qui iudicationis *per expulsionem* vices supplent, & crisin *per translationem* constituunt. Et hanc ob causam non agit

1) de abscessibus, qui in morbis diuturnis fiunt, multo minus de illis, qui in subiectis sanis passim emergunt; utpote de quibus *chirurgiæ* institutiones plenius differunt.

2) Neque *prognoses*, uti in præcedentibus tabulis, trifariam diuisas, adponere licebit, quoniam de abscessibus acutarum *criticis* potissimum hic tractandum erit.

2. Ceterum variæ occurrunt abscessuum differentiæ, prout ipsi respectus auctorum arbitrarii diuersi esse solent. Commode autem ponuntur abscessus

1) *Critici* seu tales, qui per conuenientia signa prænunciati, iusto demum tempore, v. g. die VII. XIII. XXI. aut subinde XXXX. eruperunt. Et hi sunt

(1) vel *salutares*, qui nimirum bene morbum indicant, nec quidquam incommodi post se relinquunt.

(2) vel

(2) vel *minus salutare*, qui morbum quidem iudicant, sed

a) a *recidivis* reualefcentes immunes non præstant; quod fere contingit, vbi iusto minores fuerint, adeoque non omnem materiam febrilem in vnum nondum collectam euacuent.

b) ob diuturnitatem & malam indolem *sinus & fistulas* profundius serpentes & consolidationi refragantes inducunt.

2) *Symptomatici*, qui tempore cruditatis seu in morbi principio prorumpunt & morbum non leuant, nedum iudicant seu soluunt.

3. Ratione *temporis eruptionis*, fiunt alii

1) *Ante morbum*; de quibus Hippocrates in libro de humoribus f. m. 16. Si quæ pars ante morbum laborauerit; ibi morbi sedes erit, velut iis contigit, qui in Perintho tussi & angina laborarunt. Tusses enim non secus ac febres abscessus excitant. *Aph. IV. 33.*

2) *In morbo*; *Idem loc. cit.* In febribus ad articulos & ad maxillas præcipue abscessus contingunt, in vicinia dolorum cuiusque, ad superiorem partem magis, & in totum. Si tardior fuerit morbus & deorsum feratur, infra etiam ad pedes contingent abscessus. Maxime pedes calidi infra futurum abscessum, frigidi vero supra denunciant.

3) *Dum ægroti reualefcunt.* Iis, qui ex morbis conualefcunt, si statim in manibus & pedibus dolores contingunt, in his abscessus oriuntur. *Ibid. Aph. IV. 32.*

4. Ratione *locorum & corporis regionum* alii dicuntur *superiores*, alii *inferiores*. Quod vt rectius intelligatur, repetendum hic erit, priscos artis antistites *diaphragma & iecur* medium in corpore statuisse terminum, vnde

1) *superiores* partes dixerunt: pulmonem, cor, collum, caput.

2) *inferiores* autem reliquas omnes siue externæ fuerint, siue internæ. *Vid. Hippocratis lib. VI. epid. Galeni Comm. in Hipp.*

de humorib. f. m. 23. Atque ex his clare patebit, quinam ex abscessibus superiorum & inferiorum nomine intelligendi sint.

5. Quibusdam placet abscessus secundum morborum species distinguere: & hi docent, quod

1) *Generatim* in morbis

(1) *Cerebri*, abscessus fiant *post aures*.

(2) *Thoracis*, sub axillis.

(3) *Hepatis* & inferioris ventris, in inferioribus.

2) *Speciatim*

(1) In febribus *pestilentialibus* in *inguine* aut sub *axillis*.

(2) In *lue venerea* itidem, in *inguinibus*.

(3) In morbis *lienis*, in *crure sinistro*.

(4) In *hepate* adfecto, in *crure dextro*.

(5) In *angina*, in *pulmone*. Sed his distinctionibus supersedere possunt illi, qui *num. preced.* obseruauerint.

6. Abscessus tandem in febribus distingui antiquitus solebant in abscessionem *per effluxum* & in aliam *per decubitum*.

1) *Abscessio per effluxum*, seu *αποσάσις κατ' ἐκκρίσιν*, denotat abscessum, in parte quadam ignobiliore & morbo *conueniente* manantem, ex quo notabilis materiae febrilis *noxiae*, *purulentæ* atque *coctæ* quantitas effluit, & qui morbum, nobiliores antea partes infestantem, tollit seu perfecte indicat.

2) *Abscessio per decubitum*, seu *αποσάσις κατ' ἀποθῆσιν*, abscessum significat, in quacumque alia parte *irregulariter* emergentem, & tardius suppurantem. Ceterum obseruandum, quod *abscessio per decubitum* subinde etiam alium morbum chronicum feбри succedentem designet, veluti *Galenus* inculcat scribendo: *Hippocrates non solum videtur abscessus adpellare, qui per effluxionem fiunt, sed etiam cum alius morbus in alium transit. Vid. eius Comm. in Hipp. de humorib. f. m. 20. Conf. conspect. chirurg. tab. de abscessu.*

III. PRO-

III. PROGNOSIS.

1. In Febris.

- 1) In quouis abscessu tria spectanda sunt: *locus* in quem decumbit; *particula ex qua*; *caussa* propter quam fiat. *Hippocrat. lib. VI. epid. Gal. in Comm. ad. h. l. f. 129.*
- 2) In his, qui nondum annum XXXV. attigerunt, ordinarie pro crisi magis expectanda est sanguinis eruptio, in *senioribus* vero *suppuratio* *Hipp. lib. prognost. f. 12.*
- 3) In febribus *continuis*, ultra vicesimum diem detinentibus, nec alio modo iudicatis, expectandi sunt abscessus præcipue ad partes inferiores, in illis, qui annis XXX. minores sunt: at quæ febres *intermiserint* & errabundum in modum prehenderint, eæ magis firmanur in quartanas, in senibus, adpropinquante inprimis autumno. *Hipp. lib. prog. f. 13. Galenus lib. III. de cris. cap. XI. Coac. 143. & Aph. IV. 44.* Quibus adsunt febres longæ, iis tubercula vel ad articulos dolores innascuntur.
- 4) Morbi a calidis humoribus orti, si ægri vires valentiores fuerint, iudicantur *excretionem*; sed si vires imbecilles sint, & humores frigidi, nec per *excretionem*, nec per *abscessum* iudicari solent. *Galenus in Comm. ad præf. Hipp. f. 39. lib. I. de arte curat. cap. XV. f. 97.*
- 5) Sciendum est: abscessus hieme magis contingere, & tardius desinere, & minus intro reuerti. *Hipp. prognostic. f. 13.*
- 6) Si abscessum fore speraueris, humorum considera inclinationem, ad quam videlicet fiat partem: atque ita vbi singulorum capitis symptomatum vires adnotaueris, parotidas fore tum magis tum minus sperabis. *Galenus Comm. III. ad Hipp. prædict. f. 69.*
- 7) Vbi natura abscessum molita fuerit, oportet vrinas esse neque incoctas, neque prorsus concoctas. Quæ vero varie albæ & graueolentes fuerint, raro abscessum habent sequentem; aut si aliquando contingat, malum habebunt. *Galenus fol. cit.*

- 8) Ulcera & tubercula, debito tempore suborta, febrem iudicant; si vero non adfuerint, iudicationem ipsam tollunt. Et quibus aliquid intus relinquitur, iis certissimæ & celerrimæ morbi reuersiones fiunt. *Hipp. lib. VI. epid. sect. III. n. 26.*
- 9) Considerandum, in quibus speramus abscessus circa aures futuros, num ex capite doleant, aut superiorum partium tenues sudores oboriantur, aut nouus insuper rigor, ac deinde num alius affatim prorumpat, aut aliquo sopore detineantur. Videndum quoque, num vrinæ sint dilutæ, cum sublimibus quibusdam albidis innatantibus, & quæ varie exalbescunt ac graueolent, parotides excitent. *Prorrh. I. 163.*
- 10) Si diebus iudicatoriis neque erysipelas, quod partem antea corripuit, dispereat, neque *tuberculum* ad exteriorem sedem se vertat, neque pus per tussim reiiciat facileque ac sine dolore habere videatur æger, mortem indicat aut ruboris reuersionem. At securius est *tumorem* & ruborem ad externa conuerti. Quod si ad pulmonem se vertat, demeritiam excitat, & ex his non nulli suppurati euadunt. *Hipp. lib. prognostic. f. 12.*
- 11) Quod in pus vertitur, id morbi reuersionem non facit. Ipla namque maturatio simul & iudicationis & excretionis rationem habet. *Hipp. lib. VI. epid. sect. III. n. 7.*
- 12) Quæ in ætate consistente morbi reuersiones contingunt, plurimos interficiunt; *iuniores* vero prius, quam auri suppuret, intereunt. Aliquando si pus album ex aure fluxerit, *iuniorem* superfuturum spes est, si aliud insuper bonum signum superuenerit. *Id. lib. prog. f. 12.*
- 13) Ex suppuratis, quos pulmonum morbi concitarunt, fere *seniores* moriuntur: at ex ceteris suppurationibus, *iuniores* potius intereunt. *Id. & Coac. 431.*
- 14) Quibus purum pus est & album, & minime foetidum, ii feruntur; at quibus subcruentum & cœnosum, moriuntur. *Prognostic. f. 11.*

15) Abs-

- 15) Abscessuum vitio fit, vt partium color naturalis mutetur, & vel nigricans, vel liuescens euadat. *Galenus de sympt. causs. cap. V.*
- 16) Optimi sunt abscessus, qui fiunt sputo mutationem subeunte. *Hipp. Prog. f. 10.*
- 17) Si febris detinet, neque dolor conquiescit, neque sputum ex ratione procedit, neque biliosæ sunt alui egestiones, neque bene solutæ ac sinceræ, neque vrina admodum multa, & copiosum habens sedimentum, suffragantur vero ad salutem reliqua omnia signa salutaria; in his huiusmodi abscessus fore expectato. *Ibid.*
- 18) Quibus circa præcordia aliquid inflammationis subest, illis oriuntur abscessus in locis inferioribus; quibus autem præcordia mollia & doloris expertia perseuerant, illis in superioribus. *Ibid.*
- 19) Si tumor & dolor suboritur, sputo flauo in pus verso & foras prodeunte, æger hoc modo securissime superstes futurus est, & abscessus cito citra dolorem conquiescet. At si neque sputum recte excernatur, neque vrina bonum subsiditiam habeat, periculum est, ne articulo claudicet æger aut ei multum exhibeatur negotii. *Ibid. & Coac. 396.*
- 20) Si abscessus dispareant ac intro recurrant, febre detinente & sputo non prodeunte; grauis morbi, delirii ac mortis, ægro imminet periculum. *Ibid.*
- 21) In vehementibus ac periculo proximis pulmonum inflammationibus abscessus ad crura omnes fane utiles. *Ibid.*
- 22) Si tussicula infantes prehenderit, cum ventris perturbatione & febre assidua, in bimestri, post iudicationem tumores fore ad articulos indicat.
- 23) Tumores in infantibus si e superioribus partibus in inferioribus articulis constiterint, probari debent. Si vero in superioribus; morbum non tollunt, nisi pus collegerint. At suppurationes in humeris in tantula ætate brachia tenuiora & iusto breuiora efficere solent. *Hipp. lib. VI. epid. sect. I. n. 15.*

Unable to display this page

res sunt, maiusque ab illis, quam ab inferioribus, pendet periculum. *Idem in Comm. II. in lib. Hipp. de hum.*

- 31) Abscessus discuti omnium est optimum; bonum tamen etiam & plerumque securius est suppurari. *Fienus.*
- 32) Abscessus indurari perniciosum; omnium vero pessimum in gangrænam abire. *Idem.*
- 33) Abscessuum retrocessio periculosa. Si enim retrocedunt in eandem partem, recidivam excitant; si in aliam, varios morbos facere possunt. *Idem.* Sed quid monendum sit, leges *tab. chirurg. de abscessu.*
- 34) Qui ex pleuritide suppurati fiunt, si intra dies quadraginta, ex quo ruptio facta est, repurgentur, liberantur, alioquin in tabem transeunt. *Aph. V. 15.*
- 35) In asthmaticis, qui regio morbo & febre acuta laborant, cum hypochondriorum duritie & tumore, si corporis summa perfrigerentur, *magnorum* circa aures *abscessuum* exortum forte exspectare oportet. *Prorrh. I. 164.*
- 36) Quos febris detinet, si tremor absque iudicatione conquiescit, iis temporis successu abscessus purulenti cum dolore ad articulos decumbunt & vesica dolet. *Coac. 141.*
- 37) Graues aurium abscessus, qui citra iudicationem sensim conquiescunt, & dissipantur, damno sunt. *Prorrh. I. 170.*
- 38) In angore & peruvigilio vexatis ad aures abscessus maxime obveniunt. *Prorrh. I. 157. Coac. 563.*
- 39) In anxietate laborantibus cum alui turbulenta suppressione celeriter, veluti culicum puncturæ, in cutem erumpunt, & ad oculos lacrymosus abscessus procedit. *Coac. 564.*
- 40) Quibus circa initia aluus turbatur, urinæ autem paucæ sunt; temporis progressu aluus quidem resiccatur, urina vero tenuis abundat, his abscessus ad articulos fiunt. *Coac. 619.*

2. In aliis morbis.

- 1) Intempestive suppressa dysenteria abscessum in costis, aut visce-

visceribus, aut articulis inducit. Ac forte biliosa quidem in articulis, sanguinea vero in costis ac visceribus abscessum facit. *Coac. 462. Prorrh. I. 167.*

- 2) Tussiculæ quæ cum crebris oris sputationibus procedunt, tubercula ad aures emolliunt. *Coac. 204.*
- 3) In tenuioris intestini ilei morbis graueolentibus cum febre acuta & ex longo interuallo tumescentibus præcordiis, qui ad aures oboriuntur abscessus, mortem adferunt. *Prorrh. I. 158.*
- 4) Ex surditate tumores ad aures contingere consentaneum est, præsertim vero si implaciditas, aut inquieta corporis iactatio succedat. Ac inter hos, in iis, qui sopore detinentur, ista magis sperare oportet. *Prorrh. I. 159. Coac. 209.*
- 5) In paraplecticis abscessus, qui ad aures contingunt, malo sunt. *Coac. 202. Prorrh. I. 160.*
- 6) Quæ conuulsionis in morem adfligunt cum alto stupore, abscessus ad aures excitant. *Prorrh. 161. 169.*
- 7) Conuulsio cum tremore, corporis iactatione & catoto, paruorum abscessuum circa aures spem faciunt. *Prorrh. I. 162. Coac. 353.*
- 8) Qui sopore detinentur cum inquietudine, hypochondriorum dolore & pauca vomitione, in iis tubercula ad aures sperato. Sed & antea, quæ circa faciem contingere solent, in considerationem adhibere conuenit. *Prorrh. I. 165. Coac. 289.*
- 9) Aluo stercora nigra demittente, si sopor adpareat, tubercula ad aures excitat. *Prorrh. I. 166.*
- 10) In capitis dolore sopor & surditas aliquem ad aures abscessum effundunt. *Ib. 168.*
- 11) Quos *nyctalopas* nuncupamus, hos iuuant quidem superuenientes abscessus ad infernas partes tendentes, qui tamen deriuuentutem non admodum contingunt. *Prorrh. II. fol. 91.*
- 12) A capitis dolore liberat pus e naribus effluens, aut sputa crassa

crassa & inodora. Liberat quoque & vlcerum eruptio, interdum vero somnus ac alui fluxus. *Coac. 172.*

- 13) In plurimis graueolentibus deiectionibus cum febre acuta, præcordiorum contensione, tubercula ex longo intervallo ab aures oborta, mortem adferunt. *Coac. 201.*

De tumoribus.

- 14) Quibus in febre ardente tumores cum somnolentia & torpore obueniunt, eos lateris dolor accedens cum leui partis alicuius fideratione necat. *Coac. 60.*
- 15) Manuum ac pedum tumores in morbis cum rubore, perniciem denunciant. *Coac. 63.*
- 16) Temerarii ventris tumores in morbis longis conuulsiones adferunt. *Coac. 86.*
- 17) Parui in longis morbis aurium tumores, si subinde sanguis e naribus profluat, & tenebricosa vertigo excitetur, exitio sunt. *Coac. 105.*
- 18) In febribus longis, aut tubercula, aut ad articulos dolores proueniunt, quos neque tamen temere fieri existimandum est. *Coac. 118.*
- 19) Durus in dextra præcordiorum parte tumor non lienis, sed iecinoris adfecti nota est: quemadmodum si fuerit in sinistra, non hepatis sed splenis adfectum portendit. *Galenus lib. I. de loc. adf. cap. V.*
- 20) Si longiori tempore supprimantur menstrua, nullamque Medicus vacuationem offerat, tumor interdum aliquis in iliis præter naturam exoritur. *Id. lib. VI. de loc. adf. cap. V.*
- 21) Ventris tumores minus abscessus faciunt, quam qui hypochondria occupant; minime vero omnium, qui sub umbilico sunt, in suppurationem vertuntur. *Id. Comm. II. in Hipp. prædict. f. 26. Coac. 281.*
- 22) Quibus cum vulceribus tumores conspiciuntur, ii fere neque conuelluntur, neque in furorem aguntur. At iis derepente euanescentibus, quibus quidem id a tergo incidit, *conuulsiones & tetani* fiunt. Quibus vero a fronte; furores; aut lateris dolores aut puris collectio, aut intesti-

6. Circa hoc præterea negotium dubium superesse videtur, paucis expediendum. Nimirum *Hippocrates*, calidioris insulæ incola, & vicinarum æque calidarum regionum genii tantum modo gnarus, reuera sibi persuasit, aliisque persuasum voluit, omnis generis crises *vbique* contingere, in terris scilicet calidis, temperatis ac frigidis, adeoque in omni climate.
7. Quia tamen ista adsertio per experientiam in temperatis Germaniæ regionibus & frigidioribus aliis septentrionalibus numquam firmata est; hinc multum res facescit negotii illis, qui Senis Coi auctoritatem quidem tueri, neque tamen, quod per raro aut numquam contingit, pro facto & comprobato habere volunt.
8. At res tamen facile expedienda erit, si prius demonstratum fuerit, *Hippocratem* id voluisse, quod de ipso adfirmatur. Dabimus primo eius verba; deinde indagandus erit sensus; ac tandem soluendum dubium.
9. Verba, quæ in disceptationem veniunt, leguntur in *libro prognosticor. seu prænotionum f. m. 14.* Quod ad proprias cuiusque rei notas & reliqua signa attinet, probe nosse minimeque ignorare conuenit, quod quouis anno & quouis anni tempore, mala malum, & bona bonum denuncient. Quandoquidem & in Lybia, & in Delo & in Scythia prædicta signa vera esse comprobantur.
10. Verborum autem sensum verum esse illum, quem *Galenus in Comm. III. ad hunc loc. f. m. 42.* adfert, nullum videtur esse dubium, quando ita commentatur: Hisce nihil aliud *Hippocrates* docere voluit, quam vtrumque genus signorum, quæ bona, quæque mala sunt, sibi ipsis idem significare, in *omni regione*, siue ea calida, siue frigida, siue temperata sit. Nam Africam pro calida, Scythiam (seu Thraciam) pro frigida, & Delum pro temperata inter vtramque media regione exempli causa commemorauit.
11. Dubium autem omne euanesceat, si ex Geographia generali distinguere voluerimus

1) inter

- 1) inter regiones *intense* calidas, *temperate* calidas & respectu illarum, *frigidiusculas*.
 - 2) inter climata *remisse calida*, *frigido-temperata* & *nimis frigida*. De prioribus valet *Hippocratis* adsertum & *Galen*i exegeſis; de poſterioribus autem, ſub quibus Germaniæ partem borealem, Belgium, Britanniam, Hiberniam, Daniæ, Liunionem, Sueciam, Ruſſiam complectimur, in ſenſu non niſi valde reſtriçto, &, quod aiunt, limitato, iſta Duumuirorum intelligenda ſunt hypomnemata.
12. De contentis tandem abſceſſuum ſingularibus generatim notare ſufficiet, quod interdum, præter puſ, variæ res peregrinæ, ex humoribus non abſcedentes, in praxi occurrant e.g. fragmenta oſſium, ligni, vitri, aut ferri, aciculæ, clauis, plumæ, fila, lapilli, carbones, nodi ex pilis, lacinia linteæ, panni, ungulæ quadrupedum & ſimilia. Et quoties talia ſe offerunt, toties non temeraria ſubnaſcitur ſuſpicio veneficii adplicati, cuius ope abſceſſus hiſce noxiis repletus eſt. Quam caute autem hic incedendum ſit, in conſpectu practico diximus. *Galenus*, quod notatu non indignum videtur, pares hiſtorias de monſtroſis abſceſſuum contentis refert, ſed ſine ullo admirationis indicio, aut veneficii prægreſſi ſuſpicionem. Nam *lib. XIV. de meth. med. cap. XII.* ſcribit: in abſceſſibus corpora ſolida, vnguium, pilorum, oſſium, lapidum & pori (*Toffſtein*) fragmentorum ſimilia eſſe inuenta. Et *lib. II. de arte curatiua lib. VII.* multa, lapidibus, arenis, teſtis, lignis, carbonibus, limo, ſorditiei balnei, fæci, aliisque talibus ſimilia corpora in abſceſſibus contineri & ſæpenumero inueniri,

TABVLA XI,
DE
SPVTO.

I. DEFINITIO.

Sputum est materia excrementitia, quæ partim a saliva, partim ab aliis humoribus, e cerebro, naribus, palato, faucibus, pulmone aut œsophago deriuandis, ortum ducit & per os reiicitur.

II. DIFFERENTIA.

1. Malunt aliqui huic in systemate semeiologico capiti inscriptionem ponere de *saliva*; sed rectius ab aliis inscribitur de *sputo*. Saliva enim, *σialος*, humor utilis & ad chymificationem necessarius, qua talis, non in *Semeiologia*, sed in *Physiologia* attenditur. *Conf. Consp. physiol. tab. de secret. saliva.* At sputum, *πτυελον*, est excrementum ex pituita, bile, sanguine & non raro pure confusum, nullique vsui adcommodatum, sed eiectioni destinatum.
2. Qui ex Semeiologis rem curatius determinare satagunt, sputum esse dicunt, quidquid sine vomitione per os reiiciatur. Alii vero pro sputo *proprie* habere volunt, quodcumque e pectore seu pulmone procedens per os excernatur. *Conf. Prosp. Alpinus de præf. vit. & mort. agr. lib. VII. Cap. XVI. Th. Fienus de Semeiot. part. II. Cap. VII.* Quod si audiamus *Galenum*, propriam sputi significationem adhuc strictiorem esse comperiemus. Is ubi de morbi lateralis signis differit, subinde prorsus nihil exspui observat, evidenti cum indicio, morbum esse crudum; interdum vero aliquid educi, sed non bonum. *Est autem, pergit, hoc duplex: vnum quidem, quod solum caret coctione; alterum vero, quod prauum existit.* Ab
his

his vero omnibus id, quod coctum est, separatur, quod etiam proprie sputum adpellant. Neque enim quod sanguineum est ac biliosum atque spumofum ita nominamus sed potius quodam modo sputamen vocamus. Vid. lib. I. de crisib. cap. V.

3. Præterea sputorum differentia variae quidem constituuntur, sed non omnes eiusdem sunt ponderis. Nam quæ tamquam generalior constituitur sputi distinctio, scilicet *naturalis* & *præternaturalis*, nullius videtur momenti. In statu enim naturali illud, quod ordinarie per os excernitur, *saliva* audit; nonnumquam vero pituita quoque saliva permixta e faucibus & œsophago excreatur. Improprie ergo & minus accurate sputum & saliva a non nullis, tamquam synonyma, promiscue ponuntur vel verius confunduntur.
4. Diffitendum non est, quod etiam in statu subinde præternaturali non tam sputum, quam saliva se offerat contemplanda & vario respectu diiudicanda; quando v.g. scopo primas vias abstergerendi largius adfluit, ut hoc modo materiae viscidæ, inibi hærentes, diluantur, & eliminationi aptiores redantur. Accidit hoc præcipue in febribus intermittentibus, in quibus copiosior limpida saliva adfluxus quamdam quasi salivationem sistere videtur.
5. Sputi ceterum differentia commode innotescunt, si observentur eius
 - 1) *Consistentia* tenuis, aquosa, spumosa, crassa, viscida, mucosa, grumosa.
 - 2) *Mixtura*, ubi sputa vel sincera, seu, uti veteres aiunt, mera, meraca, i. e. vno tantum humore constantia, adparent, vel e pluribus mixta & confusa sunt.
 - 3) *Color*, albus, flavus, rufus, lividus, niger.
 - 4) *Odor*, vel nullus, vel debilis, vel gravis.
 - 5) *Sapor*, insipidus, falsus, acris, amarus.
 - 6) *Figura*, plana, rotunda, globosa.
 - 7) *Quantitas*, parva, mediocris, copiosa.
 - 8) *Effectus*, dolorem ex morbo & tussim sedans vel vero utrumque augens.

9) *Modus* excreationis facilis aut laboriosus.

10) *Maturefcentia* seu tenuis ac crudi in coctum mutatio, vel sub morbi initium contingens, vel circa statum demum succedens.

6. Quemadmodum tandem signorum quidam contemtores sputis nullam significandi efficaciam inesse credunt, quia plures sub orthostadia sputa flaua, tenacia, viscida, nigricantia, graueolentia excernunt, & plena tamen sanitate gaudent: ita suadent contra alii experti practici, vt sputorum inspectio numquam negligatur. *Fr. Hoffmannus* ante plures annos id inculcauit, scribendo: *Saluae inspectio ac examinatio in omni fere morbo ante omnia a Medico fieri debet, non secus ac sanguinis vel urinae. Vid. eius diss. de somnambulatione in corollariis. Hale 1695. et Galenus lib. III. de crisib. cap. III. In morbis thoracis atque pulmonis praecipue sputamina sunt animaduertenda.*

III. PROGNOSIS.

I. Generalis.

1) Sputum videndum, num ex ore æger excreet, num vero tussi aut vomitione reiiciat. *Hipp. Epid. VI. sect. VIII. n. 24.*

2) Si bilis abundat flaua, sputum pallidum aut flauum; si atra bilis, nigrum; si pituita, spumosum & candicans; si sanguis, rubrum reiicitur. *Galenus lib. V. de loc. adf. cap. III.*

3) In laterum passionibus nihil exspuere, ac tussim tantummodo siccam habere, idem valet, ac in urinis extreme crudum seu aquosum esse. *Id. lib. I. de crisibus cap. XVIII.*

4) Quaecumque sputa superantis causae prauitatem ostendunt, veluti nigra, extreme sunt exitialia *lib. I. de crisib. cap. VII. & lib. II. de crisib. cap. X. nigra sputamina omnium perniciosissima iudicat.*

5) Sputum, quod neque liquidum aut aquosum admodum fuerit, neque crassum valde aut lentum, id facile efferrī solet, maxime ubi validæ fuerint vires. Etenim sine vehementi thoracis contractione tussire nemo potest. At
fine

sine valida tussi crassos lentosque humores efferri impossibile, *Galenus lib. IV. de loc. adf. cap. VIII.*

- 6) Sputum cum fuerit exquisite simile illi, quod aduenit fanis, integram sanitatem significat instrumentorum, quæ respirationi dicata sunt. Si autem formam naturalem amiserit, læsa esse eadem demonstrat. *Galenus lib. I. de cris. cap. VII.*
- 7) Partium pneumonicarum & circumiacentium thoracicarum dolores, qui neque per sputorum purgationes, neque venæsectionem, aut medicamenta purgantia & victus rationem sedantur, eos ad suppurationem tendere sciendum est. *Hipp. Prognostic. f. 8.*
- 8) Omnia sputa, quæ dolorem non sedant, mala sunt; pessima etiam nigra. *Ibid. & Coac. 391.*
- 9) Cui de sanguinis sputo periculum imminet, necessarium exercitia, tum omnes supercalefactiones euitandæ sunt. *Galenus de Venæs. aduersus Erasist. cap. IX.*
- 10) Sputum concoctum, sed pro morbi ratione paucum, inutile. *Alpinus.*
- 11) Sputum sanguinis tussiendo excretum, crassum & grumosum, non est sufficiens signum ad ostendendum, quod e pulmone veniat. *Fienus.*
- 12) Sputum aquæ superincidens, & facile diuisum, pus esse significat, cohærens vero, pituitam. Sed *Aretæus* solo ad spectu sputa examinanda commendat, nec multum veteribus tribuit, qui aqua vel igne sputamina explorant.

2. Specialis.

1) In febris.

- (1) In febris frequentior esse solet sputi defectus & ariditas, quam copia & oris suffusio: ille æstus & sitis augeat; hæc autem vtrumque tolerabilius reddit.
- (2) In omnibus pulmonis & laterum doloribus sputum celeriter promteque expui conuenit, sputoque flauum valde permixtum adparere. *Hipp. prognostic. f. 8.*

Y y 2

(3) Spu-

- (3) Sputum in morbo laterali ubi maturefcere & expui tertio die cœperit, celeriores solutiones facit; quod si tardius, tardiores. *Coac. 393. Et Galenus lib. I. de crisib. cap. V.* Si sputum statim adpareat, incipientem morbum facit breuiorem, si vero posterius, longiorem. *Ib. cap. VII.*
- (4) In omnibus, qui pulmonem adfligunt, morbis, bonum est, facile morbum sustinere, dolore defungi, sputum promte expuere, facile spirare, siti esse vacuum, reliquum corpus æqualiter incallescere ac molle esse. Adhæc somnos, sudores, vrinarum educationem laudabiliter fieri. Quibus contraria, mala sunt. Quandoquunque bona hæc omnia sputo aderunt, poterit secunda valetudo contingere: Quod si quædam adfuerint, quædam etiam abfuerint, non ultra decimum quartum diem vita producet. At vero si contraria signa accesserint, celerius mors contingit. *Coac. 393.*
- (5) Sputi cruditas ad septimum vsque diem perseverare non debet, sed potissimum intra quatuor primos dies mutari & concoqui: si minus, saltem ante septimum: si enim quale ab initio fuit tale etiam perseveret, non dubium est, quin morbum diuturniorem ostendat, & longo post tempore concoctionem fore indicet. Sed cum in tanto spatio multa accidere contraria soleant; vel ægri errore, vel eorum, qui ei ministrant, vel ab externis etiam rebus, quæ præter opinionem eveniunt, vel aliquando Medici culpa; certe periculum est, ne ægri vires dissoluantur ante, quam coctio successerit. *Galenus in Comm. II. ad Hipp. prog. f. 32.*
- (6) Cum exquisitè cocta adpareant sputa, & multa, & sine difficultate educta fuerint, tunc morbi status declaratur. *Galenus lib. I. de crisib. cap. XVIII.*
- (7) Pleuritides ficcæ & ἀπύσαι, (sputi expertes) gravissimæ sunt. *Coac. 381.*
- (8) In pleuriticis & peripneumonicis nihil expuere, periculo-

riculosum est, in primis si nec post principium morbi sputum coctum adpareat. *Alpinus.*

- (9) In morbis thoracis inflammatoriis sputa nonnihil sanguinea excernere, bonum est: at valde sanguinea, malum. Sed valde perniciosum est, si flava bilis exspuat die septimo, quia tunc iam adparere deberet sputum coctum. *Fienus.*
- (10) Crebræ sputationes in phrenetitis cum perfrictione, non longe post nigrorum vomitum adfuturum nunciant. *Coac. 102. Prorrh. I. 6. 31.*
- (11) In pleuritide adfectis dolores & aluum emolliri, sputa colorari, nullos in pectore strepitus fieri, vrinam recte procedere, vtile est. Quibus autem contraria eveniunt & sputa dulcescunt, molestia creatur. *Coac. 386. 390.*
- (12) Quibus in pleuritide plurimus ex sputo strepitus in pectore sonat, & vultus demissus oculusque aurugine suffusus & caligine obductus est, in illis mors expectanda. *Coac. 388.*
- (13) Qui ex pleuritide suppurantur, in quadraginta diebus post ruptionem pus sputione reiiciunt. *Coac. 389.* Hæc benigna indigent interpretatione.
- (14) Febricitanti cum sudore sputa defluentia levia sunt & minime maligna. In quibus videndum est, num alui madescant, quod equidem reor. Animatuertendum quoque est, num his ad articulos aliquid abscessuum speres. *Prorrh. I. 122.*
- (15) In febribus acutis excreationes liuidæ, sanguineæ, graueolentes & biliosæ si subsistunt, omnes malæ; si vero bene succedant, bonæ, tum per alui excretiones tum per vrinas. At si quid eorum, quæ non iuvant, per hæc loca excernatur, malum. *Coac. 242. Aph. IV. 47. VII. 71.*
- (16) In angina laborantibus subarida sputa gracilescen-

- bus faucibus malum prænunciant. *Coac. 369.* Idem nisi celeriter cocta exspuant, perniciose habent. *Coac. 371.*
- (17) Sputa ex angina, viscida, crassa, exalbida, vi educta, malum denunciant, omnisque eiusmodi maturatio mala est. In his multa deorsum purgatio, leui considerationis modo, mortem adfert. *Coac. 377.*
- (18) Sputa ex angina subarida, crebra, per tussim & cum lateris dolore educta, perniciem minantur. Atque ea, quæ inter potandum per tussim reiiciuntur, quæque difficulter deglutiuntur, malum portendunt. *Coac. 378.*
- (19) Quibus in pleuritide circa initia sunt spuitiones in totum purulentæ, ii tertio aut quinto die moriuntur; quos si superent, nec longe melius habuerint, septimo, aut nono, aut vndecimo suppurati fiunt. *Coac. 379.*
- (20) Quibus cum bilioso purulentum sputum aut seorsim, aut simul permixtum educitur, ii ut plurimum decimo quarto die intereunt, nisi bonum aliquod signum contingat. Alioquin certe pro ratione mors expectanda est; in his præcipue, quibus septimo die sputum huiusmodi procedere coepit. *Coac. 392.*
- (21) Lateris dolor cum bilioso sputo præter rationem evanescens, ægros in vehementem & furiosam mentis motionem agit. *Coac. 418.*
- (22) Sputum calidum & amarum in febribus biliosis, æstus augmentum & morbi exacerbationem nunciat.
- (23) Sputum glutinosum, paucum, male olens, exspuere solent, qui febribus hecticis & lentis obnoxii sunt; valde autem foetidum si reiiciant, magna corruptio portenditur.
- (24) Sputum in malignis febribus foetidum, malum.
- (25) Sputum amarore molestum in intermittentibus, humores bile abundantes indicat & difficilem insuper morbi decursum minatur.

(26) Spu-

(26) Sputum in acutis valde foetidum aphtharum non raro prodit afflictionem.

(27) Vti sputa calida extraordinarium humorum organum innuunt : ita frigida, motuum vitalium ominosam arguunt tarditatem & propensionem ad cessandum.

(28) Sputa *rotunda* delirium portendunt; qualia visa sunt ei, qui in Plinthio decumbebat & die quinto absolutus est, postquam ei sanguis e sinistra nare profluxerat. *Hipp. lib. VI. epid. sect. VI. 21.*

(29) In febre distractio velut a vomitu in excreationem definens, malum portendit. *Coac. 55.* Sed non semper.

(30) Quaecumque mammarum dolore ex febribus vexantur, eas sanguinis concreti sputio non faculenta dolore liberat. *Coac. 553.*

2) *In aliis morbis.*

(1) Numquid magis pituitosus sit vel biliosus humor, ex sputaminum forma cognosces. Nam & spumosa & flaua & rufa & rubra & pallida & nigra exspuunt.

(2) Ex iis, quæ quidem spumosa sunt, fluxum maxime pituitosum ostendunt; flaua autem biliosum impermixtum; quæ vero rufa sunt, amaræ quidem & ista bilem referunt, sed non paucam serosam superfluitatem cum bile commisceri significant, & multo copiosiore, quando pallida quis exspuerit.

(3) Sic & nigra melancholicum fluxum ostendunt; sicuti quæ magis rubida sunt, plurimum quidem sanguinis, minimum autem amaræ bilis in iis contineri significant. Atque inter omnia sputamina hæc sunt mitiora; nigra omnium perniciosissima. *Galenus lib. II. de crisibus cap. X.*

(4) Si citra febrim humor quispiam serosus aut pituitosus, in thoracis spatium subito defluens, spirandi difficultatem excitauerit, laborans tenue ac exiguum sputum ab initio cum vehementi tussi reiicit; at ubi concoctum

- coctum est, plus atque crassius & cum mitiore tussi expuet. *Id. de loc. adf. lib. IV. cap. VIII.*
- (5) Alba sputa in morbis pituitosis vtilia sunt, in biliosis vero & inutilia & mali indicii. *Alpinus.*
- (6) Sputum album purulentum, malum. Indicat enim internæ partis exulcerationem & futuram tabem.
- (7) Album pituitosum insipidum monstrat catarrhum, aut frigidam pulmonis intemperiem; idem vero si falsum fuerit, exulcerationem inducere potest. *Fienus.*
- (8) Sputum flauum, sincerum, perniciosum. Testatur enim morbum fieri a plurima bile, qui humor pessimus est.
- (9) Extra casum inflammationis sanguinem spueri, semper malum.
- (10) Hypochondriacorum crebra sputatio matutina sæpe tolli potest modica portione ientaculi. Quæ vero præter id tempus obtinet, sublato ipso malo, simul perit. *Conf. Io. Mich. Starckloff diss. de sputatione hypochondriacorum. Hale 1730.*
- (11) Sputi paucitas in tabidis siticulositatem auget atque intensiorem æstum vrgere indicat.
- (12) Tabidis, qui sputo leuari volunt, conuenit sputum tussi facile reicere, album esse & æquale, vnius coloris, sine pituita. *Prorrh. II. f. 72.*
- (13) Tamdiu viuunt tabidi extenuati, quamdiu per tussim expurgare pulmonem possunt. At vbi pus intus remanet, ob respirationis vias obstructas, facile suffocantur. Hinc *Hippoc. Aph. VII. 16. ex puris sputo φθισις & πυσις, tabes & fluxus, vbi vero sputum sistitur, moriuntur.*
- (14) Sputorum retentiones in tabescentibus mentem ad delira verba commouent. *Coac. 437.*
- (15) Quibus falsa sputa cum tussi subsistunt, iis corpus velut efflorescentibus pustulis rubescit, ante obitum vero exasperatur. *Coac. 243.*

(16) Pal-

- (16) Pallidis gracilibus & crebra oris salivatione laborantibus, sudores in somnis boni sunt. *Coac. 271.*
- (17) Qui pus intro collecturi sunt, iis primum quidem falsuginosum; deinde vero sputum dulcius exspuitur. *Coac. 403.*
- (18) Quibus tubercula in pulmone oriuntur, ii pus intra dies quadraginta, ex quo fit ruptio, exspuunt, quos si superent, ut plurimum tabidi fiunt. *Coac. 404.*
- (19) Quo largius sudor fluit, aut diarrhoea continuat, eo parciore quantitas sputi animaduertitur; quod & sub diuresi solito copiosiori contingit.
- (20) Purulentos moderatius habentes si sputa graueolentia consequantur, recidiua interimit. *Coac. 406.*
- (21) Sputum foetidum, praeter pulmonis corruptionem, non raro veneream inquisitionem, digestionis vitium, stomocacen, cacochymicum statum, scabiem, aut ulcera repressa arguit.
- (22) Qui in morbo laterali sputa reiiciunt purulenta, aliquantum biliosa, aut purulenta, aliquantum cruenta, iis temporis progressu imminet periculum. Perniciem quoque denunciant sputa nigra, fuliginosa, aut quae nigri vini colorem referunt. *Coac. 407.*
- (23) Quicumque spumantem sanguinem spuitione reiiciunt, cum praecordiorum dextrorum dolore, iis ex iecinore prodit, & plerumque pereunt. *Coac. 408. 450.* Quam vera haec sit adsertio, anatomes gnarus facile diiudicabit; etiamsi deesset experientia, quae spumantem sanguinem ex pulmone excerni satis comprobatur.
- (24) Sputa viscida, falsuginosa cum raucitate, malo sunt. Quod si adhuc aliquid etiam in pectore sublatum sit, malum significat. In his extenuatis ceruicis dolores perniciem denotant. *Coac. 413.*
- (25) Sanguinem spuitione reiicientibus sine febre esse conducit, ac tussi & dolore leuiter conflictari, sputumque

ad dies quatuordecim tenuari. Intense autem febricitare, tussire, aut dolere sanguinemque recentem semper spuere, minime conducibile. *Coac. 427.*

(26) Hepaticis sputum multum cruentum, siue intus subputridum, siue sincere biliosum fuerit, statim perniciem denotat. *Coac. 446.*

(27) Lumborum, capitis ac oris ventriculi dolor cum forti excreatione conuulsionis suspicionem facit. *Prorrh. I. 106.*

(28) Tabidi, quorum sputum, igni impositum, grauem nidorem redolet, & capilli e capite defluunt, ii moriuntur. *Coac. 434.*

(29) Si mulier suppressione mensium laborans circa illud tempus, quo fluere illi deberent, sanguinem spuat, eumque copiosum, & antea lumborum dolore laborauerit; signum est, quod ab utero sanguis adscendat, præcipue si post eius excretionem dolor lumborum mitigetur. *Fienus.*

IV. OBSERVATIONES.

1. Vtra crîsum rarior sit, illa ne per menses aut hæmorrhoides, an hæc per sputamina, merito ambigi posset. Est tamen vero simillimum, sputationem criticam, quæ morbum vere soluat, omnium esse rarissimam. Et licet in casibus clinicis, ab *Hippocrate* adnotatis, sputorum, certo febris die excretorum, fiat mentio: aliam tamen simul subsequutam crîsin ubique obseruare licet. e. g. *libro III. epid. æg. VIII. f. m. 191. Anaxion Abderita*, ad Threicias portas decumbens octauo die tussis patiebatur siccas; undecimo prodibant sputa liquidiora; decimo septimo cœpit pauca & concocta expuere & adleuatus est; vigesimo autem septimo plurima concocta reiecit; sed trigesimo quarto copioso sudore iudicatione absolutus & febre liberatus est.

2. Quantum periculi sputum falsum & acre minari soleat, ex suppedîtatis manifestum est prognosibus. Quam infida autem ex sputo minus falso & acri formari possit prædictio, ipsa loqui-

loquitur experientia. Ita olim vix non deceptus est *Galenus* in viro, qui humorem, liquidæ bili similem, medii inter flauum & pallidum coloris & *nulla acredine* infectum exspuit, sed temporis progressu maiorem reddidit copiam; purulenta insuper exscreans, suborta febricula, tabescere cœpit, intra quatuor vero menses, cum pure parum cruoris reiiciens, aucta febris, consumtus est. Idem euenit alteri cuidam, de quo *vid. Galenus libro IV. de locis adfectis cap. VIII. f. m. 27.* Vnde sputum flauum & insipidum, seu saltuginis expers, nihilominus esse potest tam noxium, quam manifesto falsum & acre.

3. Præterea de sputo *nigricante* obseruandum, quod nostro tempore tale sæpius exspuatur a sanis, neque tamen periculum portendat tantum, quantum olim minatum est calidarum regionum incolis, in quibus de humoribus, atra bile perniciosè infectis, & vt formula erat, *assatis*, ominosum præbuit testimonium. *Nigrum* adhuc dum malum est; sed *nigricans*, cineritium, simul lentum & crassum, mane imprimis excernere solent tabacophili, quorum fauces subinde camino similiores sunt, quam canali aëris & ciborum transiitui dicato.
4. Ita de sanguinis pariter sputo non temere pronunciandum, illud pulmonem male adfectum indicare & perniciosam phthisin imminentem portendere; cum interdum ex capite stillans sanguis assatim per os exspui possit, pulmone prorsus illæso. Exemplum vberioris eiusmodi sputi sanguinei præbet ipse *Alpinus*, qui aliquando critice copiosum sanguinem, in febre quartana, tussi reiecit & inde febre liberatus est. *Vid. huius auctoris de præf. vit. & mort. lib. VII. cap. XVIII.*
5. De sputo *fætido* non minus circumspecte prælagiendum est, quia causæ subinde subsunt leuiorès, quam pulmonis corruptio; quibus sublati graueolentia sponte aufertur. Ne igitur metum irritum incutiamus consulentibus, curatius inquirendum erit in reliqua momenta, quæ ad prædicendum conferre aliquid valent, ne vmquam ex solo sputi fœtore pulmonis exulcerationem & tabem prænunciemus.

6. Tandem disquiri solet, quodnam sit perniciosius, si sanguinis spuitioni succedat sputum puris; vel si puris reiectionem sequatur sputum sanguinis? De priori, quod malum sit, nihil dubitatur. *Hippocrates Aph. VII. 15.* id adfirmat: *Ex sanguinis sputo, dicens, puris sputum malum est.* Deposteriori itidem facile constare poterit, illud ipsum priori non esse tolerabilius neque salutaris. Si enim puris spuitionem iterum excipit sputum sanguinis; nouam omnino vasculorum sanguiferorum disruptionem indicat, siue ab acri materia erodente productam, siue ab auctioribus humorum congestionibus, versus pectus directis, concitatam. Vndecumque ergo prouenerit, ubique sane vlcerationis in parte tenera augmentum & funesti exitus certum præbet indicium.

TABVLA XII.

DE

SENSVVM ET MOTVS VOLVN- TARII ALTERATIONIBVS.

I. DEFINITIO.

Sensuum & motus voluntarii alterationes in Semeiologia denotant actionum rationalium & animalium modo extraordinarium vigorem, modo hebetationem; plerumque autem turbationem, cum insueta, inepta & periculosa adplicatione coniunctam, sæpe etiam cessationem inuoluentem.

II. DIFFERENTIA.

1. Quinam sensus sint interni, qui externi, & quam potentiam quisque sigillatim denotet, id in *Consp. Physiol. tab. XXVII.* plenius edisseruimus. In Semeiologia iam non attendimus, quid sint, sed quot modis alterari possint, & quid ipsæ alterationes portendere soleant.

2. Accidunt vero alterationes

1) *Sensuum internorum*

(1) in *phantasia* seu *imaginatione*, quæ secundum veteres

a) Vel *vitiatur*, qui status proprie *insania* dicitur.

b) vel *deficit*, aut valde imbecilla est, velut in *comate* & *lethargo*.

c) vel *resoluitur*, vt in *catalepsi*, seu, vti alii malunt, in *caro*.

(2) in *ratiocinatione*, quæ

a) Quando *minuitur*, *fatuitas* adpellatur; vnde *fatuus* habetur is, qui licet res intelligat, inepte tamen iudicat.

Z z z 3

b) Quan-

b) Quando *resoluta* est, *amentia* vocari solet, cuius leuior gradus habetur *mentis inconstantia* seu motio, quæ quid proprie sit, facile perspicietur, si prius dictum fuerit, quid mentis significet *constantia*. Mente vero constare dicuntur ii, qui actiones voluntarias firmiter ac sine læsione exercent, & in illis obeundis decorum feruant, sine sensuum internorum vacillatione. *Galenus* breuiter: qui singula rationi consentanea sine interruptione loquuntur aguntque, iis mens constat.

c) Quando *vitiata* est, *delirium*, seu *amentia continua* dici suevit. Delirium vero vel cum febre, vel sine febre esse solet; & posterius vel in decumbentibus, vel orthostadia fruuentibus.

a) *Delirium cum febre*, quod antiquitus ordinarie *phrenitis* dicta fuit, sæpius quidem in febribus obseruatur, raro tamen *phrenitis* est. Quocumque autem modo delirium in febribus se habeat, *triplex* solet constitui:

1. *Μανιαδης*, *tumultuosum*, in quo ægri calcitrant, excandescunt, mordicus impetunt & obuios quosque pro hostibus habent.
2. *Θηριωδης*, *ferinum*, *furiosum*, vbi ad immania quæque patranda progressus sit.
3. *Ασαφωδης*, *obscurum*, in quo simulata vbique taciturnitate & quiete, ægroti nihilo minus grauius delirant; de quo in *observationibus* plenius.

β) *Delirium sine febre*; cuius species sunt

1. *Melancholia*, in qua æger non quidem vere mente motus est, attamen variis præfigurationibus, siue incundis, siue anxiis, siue grandia portentibus, ad vitalium vsque actionum vitium inhærent, de reliquo autem intra modestiæ limites se continent.

2. *Ma-*

2. *Mania* est melancholia intensior & irrequieta, varios inuoluens actus, qui exsecutioni conceptuum & præfigurationum destinantur.
3. *Orgomania* est delirium transiens, e nimia animi excandescencia seu furore enatum. Vnde iam pridem dictum est; *Ira furor brevis*.
4. *Orchestromania* seu insana saltandi libido, qua de re vid. *Consp. pathol. tab. de morbis animi*.
5. *Erotomania* seu insania ex amore libidinoso. *Conf. Iust. Vesti diss. de ægro melancholia amatoria variisque grauib. symptomatibus laborante. Erford. 1705.*
6. *Lycanthropomania* seu delirium hominis, qui se in lupum conuersum esse credit.
7. *Dæmonomania* seu insania ex obsidente malo spiritu proueniens,

(3) in memoria, quæ

- a) *Læsa* vel debilitata audit, quando mox elabatur, quod impressum est, sed reminiscentiæ tandem beneficio iterum succurrit.
- b) *Deperdita*, quæ *obliuio* nuncupatur, & reminiscentiæ defectum seu cessationem simul inuoluit; idque vel sine læsione rationis, vel cum eius vitio.

(4) in actiuitate nimia & somni defectu, qui varios iterum habet gradus. e. g.

- a) *Dysypnia*, quando difficulter admodum somnus obtingit.
- b) *Brachypnia*, cum quis nec profunde, nec diu dormit, cuius oppositum dicitur *Macrypnia*.
- c) *Micrypnia*, cum minimus quoque strepitus somnum turbat & peruigilium inducit.
- d) *Agrypnia*, seu omnimodus somni defectus. De somni excessibus *cathypnia* scilicet, *comate*, *lethargo*, *caro*, *typhomania*, itemque de *somnambulatione* actum est in *Consp. Pathologiæ*.

e) In-

- e) *Insomnia*, quæ phantasiæ sub somno operantis effectus sunt, & contingunt
- α) in *statu naturali*, ubi
1. vel *sanitatem* firmam adesse indicant,
 2. vel *morbum* imminem produnt.
- β) in *statu præternaturali*, in quo
1. vel *reualescentiam* præmonstrant,
 2. vel *difficilem decursum*, aut morbi funestum exitum præfagiunt. Reliquæ insomniorum, naturalium, diuinorum, a malo genio inductorum, species, quas *Oneirocritici* distinguendas iubent, & *Oneiromantæ* cum cura obseruant, Semeiologi scopum prorsus non tangunt; vnde neque recenferi merentur.

2) *Sensuum externorum:*

(1) in *visu*, cuius obseruari solet

- a) *Sensibilitas* in morbis extraordinaria, quæ ob nimiam organorum opticorum intensiorem contingit; vnde in febribus plerumque impatientes sunt luminis.
- b) *Hebetatio* seu *obscuratio*. Quod enim ad reliqua læsi visus vitia attinet, quæ imperfectionem, interceptionem, aut abolitionem sub se comprehendunt, locum in Semeiologia non inueniunt; a Pathologis autem & Chirurgis traduntur curatius.

(2) in *auditu*, ubi occurrunt

- a) *Δυσηκωια* seu auditio *deprauata*, quando intra aures semper aliquem sonum percipere sibi videntur ægri, pulsantem, strepentem, tinnientem, susurrantem.
- b) *Βαρυνηκωια*, auditio *imminuta*, surdastris familiaris, qui non audiunt, nisi ad aurem aliquis clare loquatur aut inclamet.

- c) *Ανηκωια*, auditio *abolita*, aut ad tempus intercepta.

(3) in

(3) in *olfactu*. Hic itidem varie alterari ac lædi solet. Modi seu species læsionum sunt:

- a) *Δυσὸδμία*, quando longe alium percipiunt odorem, quam quidem subiecta odorifera reuera spargunt.
- b) *Βαροδμία* seu olfaciendi *difficultas*, in qua non nisi proxime naribus admota, & penetrantem odorem spirantia, olfactu percipi possunt.
- c) *Ανοδμία* seu olfactoriæ potentiæ destitutio, *abolitio*. Vid. Anton. van der Linden melet. med. Hippoc. lib. III. §. CV.

(4) in *gustu*. Eius deprauationes trifariam se manifestant. Vel enim

- a) *obtusus* est sapor, vt valde sapida tantummodo discernere possit.
- b) *deprauatus*, vt quoduis gustatum amarum vel salsum saporem habere videatur.
- c) *plane deficiens*, vbi subiecta quæuis sapidissima nihil quasi sapiunt, ac si reuera filicis instar essent insipida.

(5) in *tactu*, cuius notetur

- a) *Imminutio*, seu *stupor*, quando in parte quadam obscure nimis exercetur: qui tamen cum *torpore* minime, quod vulgo fit, confundendus est. Hic enim motum imminutum; ille vero sensum deficientem inuoluit.

b) *Deprauatio*, quæ potissimum se exferit

- a) in *Doloribus*, quorum plures occurrunt, vt sunt: acer, acerbus, acutus, qui singuli dicuntur *molesti*. Aestuosus, anxius, conuulsivus, coquens, corrosivus, crucians, dirus, diuturnus, extremus, fixus, forans vulgo *terebrans*, formicans, fusus grauens, grauis seu toleratu difficilis, igneus, lacerans, lenis, lentus, vterque dicitur *levis*, magnus, mediocris, mortifer, multus, nimius, ob-

tusus, osifragus, palpitans, parvus, pertinax, profundus, pruriginosus, pulsans, pungens, rabidus, rarus, strangulans, stupidus, suavis, qualem sentiunt scalpentes scabiem, subitus, tendens, titillans, torminosus, torpidus, trahens, vagus, vehemens, verminosus, vlcera alias mordax, vrens. *Conf. Galeni lib. II. de loc. adf. cap. VII.*

6) in vocis lesione, quæ

imminuta est, v. g.

in *hemiphonia*, vbi vox adeo submissa, vt ægerrime possit intelligi.

in *microphonia*, vbi dicta non nisi auribus, loquentis ori admotis, percipiuntur.

deprauata

in *baryphonia*, in qua vox solito grauior est.

in *oxyphonia*, vbi acutior obseruatur.

in *dysphonia*, in qua clangentium instar intercisa & inæqualis obseruatur, e graui desinens in acutam.

abolita, cuius species sunt

1) *Alalia*, seu vocis defectus a priori, idiopathicus, mutis natis familiaris.

2) *Aphonia* seu *Anaudia*, quæ vocis cessationem symptomaticam arguit, *Conf. Tab. de mot. ton. alterationibus.*

γ) in loquæ vitio, quod se potissimum manifestat

1. *Silentio*, seu obstinato non loquendi studio.

2. *Garrulitate*, seu continuo inepta quæque effutiendi exercitio.

3. *Thrasymythia*, seu temerario ac præter consuetudinem feroci respondendi habitu.

c) *Abolitio*, vt in *catalepsi* & *αναισθησία*.

III. PRO-

III. PROGNOSIS

1. Generalis.

De sensibus internis.

- 1) Mente constare & bene habere ad ea, quæ offeruntur, quouis in morbo bonum; contrarium vero malum. *Aph. II. 33.*
- 2) Mentis constantia, licet ex bonis signis sit, nullo tamen modo vnice salutem prædicere valet; quia multi febrientium occurrunt, qui sine vlla mentis vacillatione spiritum efflant.
- 3) At in inflammationibus diaphragmatis, spinalis medullæ, cerebri aliarumque partium nervosorum, cum cerebro per nervorum distributiones communicantium, mente constare, non vltimum recuperandæ salutis est indicium. *Alpinus.*
- 4) Qui in morbo loquuntur vel faciunt, quæ rationi minus sunt consentanea aut insueta, ii mente non constare credendi sunt. Vnde iam *Hippocrates in Coac. prænot. 47.* Præter consuetudinem aliquid facere, aut aliquid propensius curare, & magno studio eniti, prius non consuetum, aut contrarium, prauum & delirio proximum.
- 5) Quæ sensim fiunt feroces mentis emotiones, in melancholicas euadunt. Quod si ex menstruorum suppressione accidant, in ferinas tendunt, quales sæpe contingunt. Videndum igitur, num feminæ huiusmodi conuulsionibus sint obnoxie. Immo animaduertendum, num vocis defectiones cum *caro* conuulsionem minentur, veluti cædonis filiæ erumpentibus mensibus euenire cœpit. *Prorrh. I. 123. Coac. 85. Prorrh. I. 26.*
- 6) In homine moderato ferox & audax responsio & vox acuta, malum portendunt. *Prorrh. I. 44. Coac. 55.*
- 7) In rigore familiares non agnoscere, & eorum, quæ gesta sunt, obliuisci, malum indicat. *Prorrh. I. 64. Coac. 6.*
- 8) Sensus interni eo vehementius a motuum vitalium exacerbatio-

bationibus turbantur, quo sensibilia esse solent subiecta; quod in motibus orgasticis, congestoriis & ipso ebrietatis vitio satis manifestum fit.

- 9) Quævis *mutatio* in phantasia, iudicio, memoria, moribus, corporis gestibus, voce ac sermone, hominem ægrotum vel iam manifesto delirantem, vel delirio proximum indicant.
- 10) *Obliuio* in morbis *αλογα*, seu præter rationem contingens, delirium portendit, & hominem alium a se ipso factum ostendit. Exemplum præbent illi, qui matulam, quam mingendi causa poposcerunt, manu quidem tenent, sed lotio non emisso adstantibus tradunt.
- 11) *Sensibilitas* sub morbis multum difformis, insolita, maior vel minor impatientia, taciturnitas, tranquillitas, delira mens circa unicam tantum rem versans & errans, sæpe minantur periculum. *Rud. Wilh. Crause in thes. semeioticis Ienæ 1711.*
- 12) *Deliria*, nisi critica fuerint, in morbis periculosa sunt. Si enim considerentur ut *signum*, cerebrum male adfectum, vel alias partes, quibus cum cerebro consensus est, læsas indicant. Si ut *caussa*, ægros immorigeros reddit, ut tam monita, quam adsumenda spernant, & per ominosas regiminis anomalias morbum magis periculosum reddant. *Fienus.*
- 13) *Deliria*, quæ cum magno motu & corporis agitatione coniuncta sunt, & venæsectionem, cucurbitulas, clysteres, cataplasmata & alia topica prohibent, eo sunt nocentiora, quo maior inde corporis delassatio, virium iactura & humorum orgasmus consequuntur. *Idem.*
- 14) *Deliria* aut meliora sunt, aut deteriora; & hoc quidem pro ratione temporis, morbi, virium, coctionis, cruditatis aliorumque symptomatum. *Idem.*
- 15) *Deliria*, quæ cum risu fiunt, tutiora sunt: at quæ studio adhibito exercentur, periculosiora. *Aph. VI. 53.*
- 16) *Delirium* cum silentio, quando deliria ferocia & turbulenta

lenta excipit, vires valde attritas & iam deperditas arguit. *Fienus*. Aliquando *lethargum* complicatum indicant, aut *aphoniam*.

- 17) *Desipientie* omnes præ debilitate contingentes, teste *Galenus*, sunt exitiosæ. *Alpinus*.
- 18) *Delirium*, quod cum notabili obliuione, ignauia ac stupiditate euenit, adparens exitii est præsagium. *Idem*.
- 19) *Fatuitas* & obliuio, etiam in homine non ægrotante, timendæ sunt, quia morbum grauiorem prænunciant. *Idem*.
- 20) *Delirium* vtut maius malum sit: per se tamen solum certum exitii non præbet signum.
- 21) *Delirium* leue, cum aliis bonis signis, nihil timendum. Neque illud periculosum, quod per accessiones tantum euenit.
- 22) Si quod *delirium* breue omnique ferocitate carens fuerit, benignioris naturæ æstimandum est.
- 23) *Delirio* durante nihil, aut ore hiantem dormire, malum. *Aph. II. 2.*
- 24) Profundi *somni*, neque turbulenti, iudicii firmitatem denunciant. Turbulenti vero non sine corporis offensione instabiles sunt & infirmi. *Coac. 151.*
- 25) *Somni*, quales eueniunt sopore oppressis, item totius corporis perfrictiones, perniciem ostentant. *Coac. 181.* Sopor profundus & altus omnino damnandus. *Coac. 178.*
- 26) Quorum vel memoria vel intellectus periit, *somnos* obseruare oportet, vtrum vehementer, an modice somnolenti sint, aut omnino non somnolenti, sed quantum ad somnum pertinet, secundum naturam sese habeant. *Galenus lib. III. de loc. adf. cap. V.*
- 27) *Somnus* & *vigilia* vtraque, si modum excedant, malum denunciant. *Aph. II. 3.*
- 28) Quod ad somni rationem attinet, quemadmodum a natura nobis consuetum est, interdum quidem vigilandum, noctu vero dormiendum. Quod si istud immutatum fue-

rit, deterius existimandum. At minimum offenditur æger, si prima luce dormiat ad tertiam diei partem; qui vero postea somnus contingit, deterior est. *Hippocrates Prognostic. f. 6.*

- 29) Pessimum, si ægrotans neque noctu neque interdiu dormiat. Nam aut ob dolorem infania adest, aut delirii adfuturi hæc nota erit. *Ibidem.*
- 30) Somnus in morbo laborem faciens, lethalis; quod si autem iuuet, minime. *Aph. II. 1.*
- 31) Vbi somnus delirium sedauerit, bonum. Malum autem a somno non mitigari. *Aph. II. 2.*
- 32) Somnus profundus cum pulsus debilitate, malus. *Auicenna.*
- 33) Quibus bibendi de noctu adpetentia est, iis admodum sitientibus, si obdormiuerint, conducit somnus. *Aph. V. 27.*
- 34) Qui sopore detinentur cum incontinente corporis iactatione, præcordiorum dolore & praua vomitione, ii tubercula ad aures habent. Sed & antea circa faciem tumores adparent cum sopore. *Coac. 183. 185.*
- 35) Labores, otia, somnos, vigilias in considerationem adhibere oportet. Quin etiam quæ in somno fiunt & insomnia videnda sunt. *Epid. VI. sect. VIII. n. 26. 27.*
- 36) Ex insomniis mortem vel sanitatem diuinare licet; quod plurima & inter illa etiam illustrium personarum exempla probant. *R. W. Crause thes. semeiot. 80.*
- 37) Qui de his, quæ per somnos contingunt, recte coniectauerit, is ea per omnia magnam vim habere comperiet. *Hippocrates in libro de insomniis.*
- 38) Quæ insomnia de diurnis actionibus mens humana vesperi suo noctem in somnis offert, & eodem modo reddit, quo per diem in re iusta, gesta, aut consultata sunt, ea bona & sanitatem portendere existimanda sunt; propterea quod animus neque plenitudine vlla, neque alia re quauis extrinsecus irruente superatus, in diurnis consiliis perseverat. *Ibidem.*

29) In-

- 39) *Insomnia*, quæ diurnis actionibus aduersantur, neque de his inter se conuenit, cum id contigerit, perturbationem in corpore denunciant. Et vehemens quidem, malum vehemens, leuis vero debilius indicat.
- 40) Quodcumque ex sideribus cæli purum fulgidumque per *insomnium* adparet, sanitatem denunciat, quoniam ex æthere in hominem venit; tale vero, quale ingressum est, animus etiam cernit. Quod autem nigrum, impurum, minimeque perspicuum fuerit, morbum portendit, non ob plenitudinem, aut euacuationem, sed ex eo, quod extrinsecus inductum est. *Hipp. de insomniis f. 47.*
- 41) Quidquid *purum* seu *candicans* a Deo fumere sibi quis videtur, id bonum est sanitatis augurium. *Ibidem.*
- 42) Si quis clementi cælo, molli pluuiâ complui & neque vehementer, neque cum graui tempestate demissa madefieri videatur, bonum est. Purum enim spiritum ex aëre ingressum significat. At si his contraria contingant, ut quis vehementer complui aqua impura ac cum tempestate ac procella videatur, morbum portendit. *Ibidem.*
- 43) Hæc pariter sanitatem portendunt, ea, quæ in terra fiunt, acute cernere & audire, firmiter item iter facere, secure ac sine metu currere, terram planam & bene cultam videre, arbores item pullulantes, fructibus onustas & satiuas. Flumina etiam cursu solito labentia, & aqua limpida neque copiosiori neque pauciori, quam conueniat, fontesque & puteos eodem modo. Hæc omnia visa sanitatem homini denunciant. *Ibidem.*
- 44) Terra aspera per *insomnium* visa, carnem minime puram indicat. *Ibidem.*
- 45) Si ab arboribus folio decidant, ab humidis & frigidis offensionem denotat. Si vero frondosæ fuerint, sed fructu careant arbores, a calidis & siccis. *Ibidem.*
- 46) Flumina non pro more existentia, sanguinis ambitum, denotant; & plus iusto quidem fluentia, exsuperantiam, minus vero, defectum. *Ibidem.*

47) Ma-

- 47) Mare perturbatum, ventris morbum significat. *lib. cit. f. 48.*
- 48) Terra aut domus si moueri videatur, sano imbecillitatem, ægro vero sanitatem præsentisque status immutationem portendit. *Ibidem.*
- 49) Terra ab aquæ aut maris diluuiio inundari si videatur, morbum ob multam humiditatem, in corpore existentem, denunciat. *Ibidem.*
- 50) Sed neque nigram, neque exustam terram videre, bonum censetur, contra vero, ne vehemens & lethalis morbus consequatur, periculum est. Siccitas enim in carne exsuperantiam significat.
- 51) *Veste alba & calcimento pulcherrimo* indutum esse, bonum. Quidquid horum iusto maius fuerit, minime bonum, sed neque quodcumque tandem minus fuerit. *Nigra vero* morbosiora & periculo proxima. *Ibidem.*
- 52) *Noua* vidisse, transmutationem significat. Mortuos nitidos & candidatos videre & purum aliquid ab ipsis sumere, bonum. Si vero atratos & sordidatos aut ex ædibus aliquid exportantes videat, morbum indicat. *Ibidem.*
- 53) Quæcumque ex consuetis per quietem quis sibi cernere videtur, ea animi desiderium significant.
- 54) Fluviorum transitus, hostes armati, monstra difformia, morbum aut furorem præfagiunt. *Ib. f. 49.*
- 55) Si homines vix se ipsos mouere & onera quædam gere in somnis suspicentur; tum grauante humorum copia vexantur. *Galenus de dig. ex insomn.*
- 56) Quæ ægroti in somnis aut perspiciunt, aut facere se existimant, ea sæpenumero aut deficere aut redundare humores, aut eorum qualitates nobis indicare videntur. *Ibidem.*
- 57) Si quis per insomnium videat incendium, hunc flaua bilis vexat: si imbres; abundare frigidum humorem argumento est. Vt si niuem, si glaciem, si grandinem; frigidam pituitam. Si quis vero in fœtido loco esse videatur,

De sensibus externis.

- 58) Sensus alicuius læsio, sine manifesto organi sensorii vitio contingens, vtrique ominosum.
- 59) *Oculi* hebescentes & obtusi improbandi sunt; quin & fixi ac caligine obducti malum portendunt. *Prorrh. I. 46. Coac. 225.*
- 60) In his, qui propter imbecillitatem non vident, nec audiunt, aut quibus labium aut oculus, aut nasus peruertitur, mors denunciatur. *Coac. 72.*
- 61) Caligine obducti *oculi*, aut eorum album rubescens, aut liuescens, aut nigris venis refertum, nihil boni præ se fert. *Coac. 218.*
- 62) *Surditas* cum vrinis prærubris non subsidentibus & enæoremate, mentis emotionem minantur. *Prorrh. I. 32. Coac. 198.*
- 63) Aurium sonitus, cum visus hebetudine & ad nares grauitatis sensu, mentis excessum ac sanguinis ex naribus profluuium præfagiunt. *Coac. 194. 195.*
- 64) *Olfactus* læsus, extra statum morbidum, membranæ mucosæ vel nimiam ariditatem, vel molestam emollitionem, aut etiam muci tenacius adhærentis copiam arguit.
- 65) *Gustum* saluæ defectus hebetiorem reddit; aliquando & feruidorum frequens gustatio, aut calidorum nimis ingestio vitare solet.
- 66) Qui capitis doloribus & aurium tinnitibus, citra febrem, aut tenebricosa vertigine, & vocis tarditate manuumque stupore tentantur, in iis aut apoplexiam, aut epilepsiam, aut etiam obliuionem metuere conuenit. *Coac. 161.*

De doloribus.

- 67) Dolores, qui sine febre inuadunt, non quidem interficiunt, sed plurimum diuturni sunt, multasque mutationes ac recursus habent. Atque horum genera primum quidem in capitis doloribus spectantur, quorum quidam leues sunt, quidam etiam longe grauiores. *Prorrh. II. f. 89.*

B b b b

68) Qui-

- 68) Quibus dolores capitis & frontis contingunt, tum ex ingentibus ventis, tum ex frigore post vehementem æstum, eos coryzæ potissimum liberant. *Ibidem.*
- 69) Qui dolores sine caussa & diurni & totum caput occupantes, iam graciles & viribus exhaustos adfligunt, in his attendendum morbum priore longe esse grauiorem. Quod si in ceruicem & dorsum, relicto capite, dolor descendit, rursusque in caput recurrit, adhuc grauior existimandus est. Omnium vero maxime terret, si ex capite ad ceruicem & dorsum peruenit. *Ibidem.*
- 70) Quando duo dolores diuersa loca occupant, vehementior alterum obscurat. *Aphorif. II. 46.*
- 71) Quibus bene valentibus *capitis* dolores repente obtinunt, statimque voce deficiunt & stertunt, intra dies septem pereunt, nisi febris eos prehenderit. *Aph. VI. 51.*
- 72) Quibus, absque febre & coloris fœditate, frequens adest *verticis & temporum* dolor, si plane nullus alius adfuerit faciei abscessus, aut vocis grauitas, aut dentium dolor; iis sanguinis e naribus eruptionem fore spes est. *Prorrh. II. f. 91.*
- 73) Dolores sensim ingrauescentes, si ad *iugulum* & superiores partes transeant, perniciem minantur. *Coac. 70.*
- 74) In grauib. & acutis *capitis* doloribus, cum torpore & grauitatis sensu, procliues sunt conuulsiones. *Coac. 171.* Capitis dolor, cum sopore & grauitatis sensu, quodam modo conuulsiones accersit. *Coac. 174.*
- 75) Qui *capite* dolent, cum leni aliqua surditate, manuum tremore, ceruicis dolore, nigricantes reddentes vrinas & densas, ii si nigra vomitione refuderint, perniciose habere suspicandi sunt. *Coac. 176.*
- 76) *Ceruicis* dolor, *oculi* prærubri, sanguinis eruptionem prænunciant. *Prorrh. I. 137.*
- 77) *Ceruix* dura, cum dolore, & maxillarum connexio ac iugularium venarum palpitatio vehemens, cum tendinum distensione, perniciem minantur. *Coac. 261.* Obseruat. hic *Foësius :*

Foësius: symptomata plethorica hic describi & pernicipi vocabulo conuulsionem subaudiri.

- 78) *Faucium* gracilium præfocantes dolores, ubi ex capitis doloribus ortum duxerint, conuulsionem adferunt *Coac.* 262.
- 79) *Fauces* leuiter exasperatæ, & *aluis* inanibus exsurrectionibus fatigata, *frontis dolores* in ægris palpantibus & more inuestigantium sensum contrectantibus aut dolore adfectis, si quæ ex his crescunt, molestiam exhibent. *Coac.* 267.
- 80) Vehementes *faucium* dolores aurium tubercula & conuulsionem excitant, itemque ceruicis ac colli dolores. *Coac.* 268.
- 81) *Humerorum* dolores, qui ad manus tendunt, torporesque & dolores exhibent, abscessus certe ad aures non consequuntur, sed atræ bilis vomitione sanantur. *Prorrh.* II. f. 92.
- 82) Dolor in *pectore* fixus, cum torpore, malum exhibet. Hi si suborta febre exæstuent, celeriter mortem oppetunt. *Prorrh.* I. 70.
- 83) *Præcordia* sine ullo doloris sensu æqualiter mollia esse oportet. At inflammatione tentata, aut in æqualiter adfecta, aut dolore vexata, non contemnendæ ægritudinis notas præ se ferunt. *Coac.* 279.
- 84) Quos derepentè sine febre *præcordiorum*, aut *oris ventriculi* dolor, aut *crurum*, & inferiorum partium adfligit aliusque intumescit, venæsectio, aut alui fluxus solutionem adfert. Iis febricitare noxium est. Nam & longæ & vehementes febres subnascuntur, ac tussis, spirandi difficultas atque singultus fiunt. Atque his in solutionem spectantibus vehemens coxarum dolor, aut crurum, aut purulenta sputatio, aut oculorum orbitas succedit. *Coac.* 294.
- 85) *Oris ventriculi* dolor, seniori crebro adueniens, repentinam mortem denunciat. *Coac.* 286. Hic dolor nisi vehementissimus fuerit, tametsi sæpius recurrat, nec mortem, nec repentinum exitium adferre posse videtur.

- 86) Quæ ægritudines ex *dorsi* dolore initia ducunt, difficiles sunt. *Coac.* 309.
- 87) Si *lumborum* dolor diu detinet, cum æstu implacido, tenui sudore circa caput & thoracem oborto, perniciës denunciatur. *Prorrh.* I. 42.
- 88) Si dolor *intestina* torquens & genuum grauitas & lumborum dolor, citra febrem, adfuerint, medicamento cathartico opus esse significat. *Aph.* IV. 20.
- 89) Quibus pars aliqua corporis dolet, neque fere dolorem sentiunt, iis mens ægrotat. *Aph.* II. 6.
- 90) Quæ perniciem minantur, ea, si absque vlla significatione adleuiant, mortis periculum denunciant. *Prorrh.* I. 52.

De motu voluntario.

- 91) Aegrum facile conuerti oportet, & cum se attollit, leuem esse. Quod si grauis videatur cum reliquo corpore, tum manibus & pedibus maiori periculo est. *Hipp. lib. prognostic. f. 6. Coac.* 493.
- 92) Is habetur optimus decubitus, qui beneualentium est similis. *Prog. f. 4. Coac.* 497.
- 93) Supinum vero iacere, manibus, ceruice, & cruribus porrectis, minus bonum. Quod si pronus ad pedes de lecto delabatur, magis formidandum. Vbi vero pedes nudos neque ad modum calidos habere comperietur, & manus, ceruicem, & crura inæqualiter dispersa & nuda, malum. Anxietatem enim indicat. *Ibidem.*
- 94) Lethale quoque hiante ore assiduo dormire, & vbi supinus iacet, cruribus valde contortis & implexis. At in ventrem iacere, ei, qui per bonam valetudinem ita dormire minime confuevit, delirium aut partium circa ventrem dolorem indicat. *Ibidem.*
- 95) Turbulentæ & valde confidentes e fomno exsurrectiones conuulsiones minantur, præsertim si cum sudore contingant. *Prorrh.* I. 112. *Coac.* 83.

96) Cor-

- 96) Corporis *iactationes*, cum perfrictione, pessimæ. *Coac.*
 2. Quin & corporis æstuatione & *iactatione* conflictati,
 citra vomitum ingrauescentes, male habent. *Prorrh. I. 76.*
- 97) *Dentium stridor*, quibus per sanitatem minime est con-
 suetus, periculum denunciat. Suffocatio in his valde pra-
 ua. *Prorrh. I. 48.*
- 98) *Sermonis* quoque & *silentii* habenda est ratio, & dicere
 oportet, quæ velit æger, videndumque, quibus utatur ser-
 monibus, sint ne magni, an multi, an veri, aut ficti.
Epid. VI. sect. VIII. n. 20.
- 99) Vox *acuta* & *stridula* malo est. *Prorrh. I. 47.*
- 100) Vbi post vomitum anxiosum vox *stridula* est, & oculi
 squalidi & pulvere obfiti, insania portenditur, non secus
 ac Hermagoræ coniugi accidit, quæ vehementi insania
 correpta, voce defecta interiit. *Prorrh. I. 17.*

2. *Specialis.*1) *In febris.**De sensibus internis.*

- (1) In phreniticis initio moderatum esse, sedatum & faci-
 lem, crebro vero *permutari*, malum. Quin & sputa-
 tio frequens mala est. *Prorrh. I. 12. Coac. 92.*
- (2) Crebræ in phreniticis *permutationes* conuulsionem de-
 nunciant ac prauæ sunt. *Coac. 101.*
- (3) Deliria *critica*, nisi vehementissima fuerint & iusto diu-
 tius durauerint, metuenda non sunt.
- (4) Quibus in morbis subita fit mentis percussio, cum in-
 quieta corporis iactatione, iis sanguinis eruptionem fo-
 re spes est. *Coac. 184.*
- (5) Desipientiæ, quæ iam admodum fractis viribus succe-
 dunt, pessimæ sunt. *Prorrh. I. 8. Coac. 100.*
- (6) Desipientiæ cum voce stridula & linguæ conuulsione
 tremula, voces quoque ipsæ tremulæ, mentis vehemen-
 tem alienationem significant. *Prorrh. I. 19. Coac. 99.*

- (7) Dementiæ, in quibus tremuli fiunt ægri, obscure aut vix quidem desipere videntur, aut aliquid, inuestigantium more, sensim contrectant & palpant, miro quodammodo phrenitidem prænunciant, non secus ac Didymarcho Coo contingit. *Prorrh. I. 34. Coac. 67. 93. 94.*
- (8) In febribus vehementes mentis emotiones cum taciturnitate, in eo, qui voce defectus non est, perniciem minantur. *Coac. 65.*
- (9) Desipientiæ cum sopore convulsiones minantur. *Coac. 84.*
- (10) Qui statim sine ratione perturbantur, peruigiles sunt, sanguinem e naribus stillant, & sexto die noctu alleuantur, postridie vero laborantes tenui sudore correpti & in somnum delati delirant; iis larga sanguinis e naribus profusio morbum soluit. Cuius rei indicium est diluta vrina. *Coac. 87.*
- (11) Qui cum his, quæ supra dicta sunt, furiosa & vehementi mentis emotione tenentur, ii si tremuli euadunt; maligne habent. *Coac. 88.*
- (12) Desipientia cum difficultate spirandi & sudore lethalis est. Quin etiam cum difficultate spirandi & singultu mortem adfert. *Coac. 89.*
- (13) Vehementer & acute mente emotis, si febris iterum repetat, phrenitici euadunt. *Coac. 95.*
- (14) Desipientiæ, quæ circa necessaria fiunt, pessimæ, & quæ ex his ingrauescunt, exitium portendunt. *Coac. 98.*
- (15) Vehementes insaniæ, cum vocis defectione, perniciem intentant. *Coac. 245.*
- (16) Vehementes mentis emotiones silentes, sine quiete, oculis quoquo versum intuentes, spiritum efflantes, perniciem minantur, & diuturnas faciunt partium resolutiones. Quin etiam vehementer insaniunt hoc modo adfecti. Quibus autem cum ventris perturbatione huiusmodi adfectus ingrauescunt, iis nigra per aluum ad iudicationem prodeunt. *Coac. 486.*
- (17) De-

- (17) Delirium, cui critica leuansque succedit eccrasis, periculo vacat.
- (18) Phrenitide ingrauescente tria euenire solent: *silentium* in ecstasi seu mentis emotione, *tremor* in vehementissima phrenitide, & *convulsio* imminente morte. *Alpinus.*
- (19) *Obluius* in morbis acutis periculosa, quia vel emortuam facultatem, vel calidam cerebri intemperiem in frigidam conuersam esse indicat. *Fienus.* De periculo non est dubium; ætiologia autem nihili valet.
- (20) Obluius ex delirio, periculo cedit obliuioni veræ. Passim enim loquuntur febrientes mente emoti, ac si præteritorum plane non essent memores. At paulo post aliud delirantes, optimam se antecessorum habere memoriam ostendunt. *Alpinus. Fienus.*
- (21) Obluius sub criseos tempus eueniens minime periculosa.
- (22) Obluius & delirium leue in paroxysmis intermittentium & exacerbationibus hecticis malum præbent indicium. In illis quippe decursus difficilem; in his adpropinquantem præmonstrare solent mortem.
- (23) Obluius in acutis sæpe lethargum; aliquando apoplexiam portendit.
- (24) Qui agrypnia vexantur cum subita corporis iactatione & inquietudine, iis sanguinem e naribus erupturum sperare oportet, idque præsentim, si quid antea effluxit. *Coac. III. Porrb. I. 136.*
- (25) *Dormire* ægrotos in delirio semper bonum, præcipue si quiete dormiant; aliquando enim in somno morbi contingit solutio. *Alpinus.*
- (26) Sub morbi augmentum somnus perniciem nunciat. In declinatione vero confert.
- (27) Somnus in paroxysmorum principiis nociuus. *Fienus.*
- (28) Somnus in febrientibus pueris criticus non est damnandus.
- (29) In

- (29) In acutis parum dormitur; sed agrypnia continua delirii esse solet prodromus.
- (30) Si *insomnia* delirantibus conspicua adparent, bonum ad iudicandam salutem est indicium. Et *Hippocrates in Prognosis. Coac. 90. Quæ in phreniticis manifesta adparent insomnia, probanda sunt.*
- (31) *Insomnia* conspicua, non turbulenta, præ reliquis meliora. At conspicua & turbulenta, in quibus ægri expauescunt, exsiliunt, periculosa. *Alpinus.*
- (32) In morbis magnis & valde acutis *insomnia* sub comate soporoso contingentia, mala sunt, inprimis si terrefactos reddiderint ægros.
- (33) *Insomnia*, quæ, secundum prognoses *generales*, morbos præfagiunt, eadem si in febribus contingunt, plerumque funestum exitum; aliquando perdifficilem morbi decursum; non raro inflammationes, sphacelationes, importunas hæmorrhagias & convulsiones prænunciant.
- (34) Qui intermittentibus correpti *insomnia* vident turbulenta, cum terrore & angore, iis imminet febris decursus diuturnitate grauis, & ob varia symptomata molestus.
- (35) Conferta & hæcicos delassantia *insomnia* status exacerbationem & vltima fata imminere arguunt.

De sensibus externis.

- (36) Cerebro ac animali facultate læsis, sensus vel omnes, vel plures, vel aliquis saltem, a vitio immunis esse non potest. *Alpinus.*
- (37) Tametsi sensus omnes recte valeant: necessario tamen non sequitur, salutem in acutis inde tuto posse prædici; cum & sub sensuum aliquo vigore sæpe moriantur febrientes.
- (38) Sensuum externorum in acutis malignis constantia, cum aliis bonis indiciis, bona sperare iubet,

(39) At

- (39) A sensuum læsionibus in acutis plerumque euidentissima desumi possunt mortis signa. *Fienus.*
- (40) Aegrotos non recte ac secundum consuetudinem videre, semper malum, peius autem, si id contingat in febribus. *Alpinus.*
- (41) Visus sub criseos tempus læsus, sponte iterum post iudicationem emendari solet. Alias notabilis eius obscuratio in acutis semper ominosa est. *Hippocr. Prorrh. I. 84. in acutis oculi obseratio & perfractio malo est.*
- (42) In malo acuto rectus oculorum obtutus (das starr sehen) ac motus pernicious, somnus turbulentus, perui-gilium, interdumque sanguinis e naribus stillationes nihil boni denunciant. *Coac. 227.*
- (43) Qui febribus ardentibus aliisque conflictantur, cum cervicis dolore & temporum grauitate, si tenebricosa caligo oculis obuersatur, præcordiorumque contentio sine doloris sensu adfuerit, iis sanguis e naribus profunditur. *Hipp. lib. I. epid. f. 22.*
- (44) Surditas, nisi critica fuerit, in acutis semper mala. *Alpinus.* Sed apud nos plures dantur obseruationes in contrarium.
- (45) In præcipitibus & turbulentis morbis obueniens surditas malo est. Quin & in longis morbis malum portendit, ac in his ad coxendices labores conuehit. *Coac. 190.*
- (46) In acutis, quæ, post paucam sanguinis eruptionem, aut nigrorum per aluum refusionem, surditas obuinit, malum denunciat. *Prorrh. I. 129. Coac. 331.*
- (47) In febre ardente laborantibus, si aurium sonitus cum visus hebetudine & ad nares grauitate accedant, nisi sanguis ex naribus profluat, furiosa & vehemens mentis emotio metuenda est. *Coac. 131. 194.*
- (48) Quæ caput concutiunt & aurium sonitus excitant, sanguinem e naribus profundunt, aut mulieri menstrua

- deturbant, idque præsertim si ad spinam ardor consequatur. Fortasse & dysenteria expectanda est. *Coac. 167.*
- (49) In febribus enata surditas alium remoratur & sistit. *Coac. 191. 210.*
- (50) In acuta aures obtusæ vehementem insaniam portant. *Coac. 196.*
- (51) Qui surditate cum capitis gravitate & præcordiorum contensione vexantur, si oculorum acies perturbatur, hæmorrhagiam narium sperare oportet. *Coac. 195.*
- (52) Aures, quæ in acutis bombos seu murmur edunt ac tinnunt, mortem prænunciant. *Coac. 193.* Hodie rarius id observare licet.
- (53) Surditas illa maxime perniciofa est, quæ tum ingruit, cum vires iam deficiunt. Exitium enim proxime adesse nunciat.
- (54) Olfactus in acutis læsus non raro de ingenti æstu, membranæ mucosæ ariditate, & multa ad caput congestione & hæmorrhagico molimine testari solet.
- (55) Quod si ægris omnia foeteant, & adstantes idem non percipiant, indicium est, putrescentem circa os ethmoides collectum esse humorem, qui hunc effectum edit, veluti ictericis omnia obiecta adparere solent flauis. *Fienus.*
- (56) Gustum lædi in febribus, nec infrequens, nec noxium est. Nam si una cum adpetitu etiam gustus constaret, per largam ciborum ingestionem multum peccaretur. Id quod naturæ scopo humorum consumptionem intendentis e diametro esset contrarium. Vbi enim multum adsumeretur, cruditates non modo augerentur sed & motuum febrilium sequerentur iam turbationes, iam exacerbationes; quæ singula sunt periculo plena.
- (57) Amarities oris in febribus non semper adesse observatur; ubi vero occurrit, magis biliosarum cruditatum restagnationem circa ventriculum, quam totius massæ sanguis-

sanguinæ biliosam iniquationem indicant. *Stablius in problem. pract. p. 8. n. 19.*

- (58) Tactus in febribus deprauatus utique ominosus ; in acutis enim ordinarie satis est exquisitus.
- (59) Qui in febribus ad tactum nullum ardoris sensum præ se ferunt, phrenitici sunt, idque magis, si sanguis fluxerit. *Coac. 228.*
- (60) Si in morbi principio pars aliqua obstupefeat, periculum est, ne paralytis succedat, aut æger apoplexia moriatur. *Alpinus.*
- (61) Anæsthesia uti semper mala ; ita febribus interitum minitans est indicium.

De doloribus.

- (62) Ex capite dolentes, catoccho detenti ac delirantes cum alui interceptione & ferociente intuitu, floridi, in scapulas rigescunt ac opisthotonoprehenduntur. *Prorrhetic. I. 88.*
- (63) Quibus per febrem caput dolet, & præ tenebris ante oculos adparentibus visus hebetudo contingit, vibrantesque splendores obuersari videntur, ii narium hæmorrhagias experientur. *Hipp. lib. prognostic. f. 13.* Qui capite grauati ad synciput dolorem sentiunt, per uigilio torquentur, iis sanguinis eruptionem fore spes est, præcipue si aliquis tensionis sensus in ceruice adparet. *Prorrh. I. 136. Coac. 168.*
- (64) In acuta capitis dolor & præcordia reuulsa, nisi sanguis e naribus profluat, ad phrenitidem deueniunt. *Coac. 119.*
- (65) In febre acuta continens capitis dolor, cum grauibus aliis signis, mortem minatur. *Coac. 160. Prognostic. f. 12.*
- (66) In angina, absque vlla significatione, redundantes in caput dolores, cum febre, periculum indicant. *Coac. 372.*
- (67) Ceruicis dolor in omni febre malo est, in his vero

pesimus, in quibus vehementem insaniam metuimus.
Prorrh. I. 73. Coac. 273.

- (68) *Auris* intensus dolor, cum febre acuta ac ceteris aliquanto grauioribus signis, iuuenes quidem intra septimum diem, aut celerius cum delirio necat, nisi puris copia ex aure aut sanguis e naribus effluat, aut aliud quoddam laudabile signum exstiterit. Aetate autem prouectiores tardius, aut minus tollit. Nam & in his aures ante suppurant & delirium minus infestat. Sed & in hac ætate multis morbus reuertitur ac proinde interficere solet. *Coac. 189.*
- (69) Vbi *fauces* in morbis acutis graciles sunt, paruæ ac dolentes, atque os hiarit, si gracile adpareat, nec facile contrahi possit, mentis emotionem metuere oportet. indeque succedens phrenitis perniciofa est. *Coac. 275.*
- (70) *Venæ* ceruicis in febribus pulsatio & dolor, rem ad dysenteriam deducit. *Coac. 124.*
- (71) *Præcordiorum* dolores in febribus, si sudore non soluantur, maligni sunt. In his dolores ad coxendices cum ardente febre atque alius affatim prorumpens, perniciem ostendant. *Prorrh. I. 90.*
- (72) Ex *præcordiorum* dolore obortæ febres malignæ sunt. In his carus pesimus. *Coac. 31.*
- (73) *Præcordiorum* dolores in febre, ægro fari nequeunte, si absque sudore soluantur, malum indicant. His ad coxendices dolores decumbunt. *Coac. 297. 299.*
- (74) Dolor in *pectore* fixus cum torpore, suborta febre, malum indicat, si celeriter mortem oppetunt. *Coac. 315.*
- (75) *Pectoris* dolor cum febre, & alius perturbata cum torpore, nigras deiectiones præ se fert. *Coac. 274.*
- (76) *Lateris* dolor, cum biliosis sputis, temere ac præter rationem euanescens, ægros in vehementem & furiosam mentis emotionem agit. *Prorrh. I. 97.*
- (77) Ad *lateris* dolorem si strangulatus molestia accesserit, suppurationem spondet. *Prorrh. I. 113.*

(78) *La-*

- (78) *Lateris* dolore citra inflammationem adfecti, cum turbulentis tenuibus moderatis in phrenitidem labuntur. *Coac. 411.*
- (79) Quos ex *lateris* dolore cibi fastidia comitantur, iis os ventriculi aliquantum dolet, & sudoribus diffluunt. Vbi autem facies ruboribus velut efflorescit, & alius est liquidior, pus in pulmonibus collectum habent. *Coac. 423.*
- (80) *Oris ventriculi* dolor ac præcordiorum pulsus, cum febre, in qua totus corporis habitus perfrigeratur, malum denunciant, idque præsertim, si cum tenuibus sudoribus contingunt. *Coac. 283.*
- (81) Ea *tormina* mala sunt omnia, quæ cum febre inuadunt, aut variis alui recrementis, aut iecoris inflammatione, aut præcordiorum, aut ventris, aut quibuscumque doloribus cruciant, aut cibos cohibent, aut sitim inferunt. Quem magna pars horum malorum occupat, is celerrime perit. *Prorrh. II. f. 84.*
- (82) Dolores *circa umbilicum*, cum palpitatione, mentis quidem alienatæ significationem quamdam præbent. Sub iudicationem vero his plurimus & creber flatus cum singulari contentione prodit. Quin & ad *furam* dolores in his mentis alienationem indicant. *Prorrh. I. 36.*
- (83) *Lumborum* dolores diuturni, qui sensim fiunt circa præcordia inuoluti, cum febre & ciborum fastidio, si intensum capitis dolorem aduehant, non sine conuulsionis specie celeriter interficiunt. *Prorrh. I. 100. Coac. 317.*
- (84) Ex *lumborum* dolore ad os ventriculi recursiones cum febre, horrore, multorum tenuium & aquosorum vomitu, delirio, vocis defectione, eæ in nigrorum vomitionem desinunt. *Prorrh. I. 83. Coac. 316.*
- (85) *Lumborum* atque inferiorum partium dolores, quibus febris etiam accedit, si relictis inferioribus septum transuersum adpetant, tum præsertim exitio sunt, cum periculosum signum accesserit. Quod si reliquorum

- signorum nullum ostenderit periculum, futuræ suppurationis metus est. *Coac. 108. Progn. f. 11.*
- (86) *Lumborum* diurni dolores, qui cum febre, ad tertianæ naturam propius accedente, ingrauescunt, sanguinis grumosi secessuri spem faciunt. *Coac. 305. 123.*
- (87) *Lumborum* dolor, absque causâ manifesta inuadens, morbi malignitatem indicat. *Coac. 322.*
- (88) *Lumborum* dolor, cum æstu implacido & anxio, malum significat. *Coac. 323.*
- (89) In angina, absque vlla significatione, delati ad crura dolores, cum febre, perniciosi. *Coac. 373.*
- (90) In febribus ex *glandularum tumoribus* dolores morbi diurnitatem significant. *Coac. 75.*
- (91) Ex vehementibus doloribus obortæ febres diurnæ sunt. *Coac. 73.*
- (92) In angina quæcumque conspicuum dolorem non produnt, periculi plena sunt. Quin etiam diurni sunt, qui ad crura progrediuntur dolores. *Coac. 376.*
- (93) Quæcumque *mammarum* dolore ex febribus vexantur, eas sanguinis concreti spuitio, non sæculenta, dolore liberat. *Coac. 553.*
- (94) In febribus acutis conuulsiones & circa viscera dolores vehementes, malum. *Aph. IV. 65.*
- (95) *Euanescentes*, sine ratione, lateris dolor, delirium portendit. *Alpinus.*

De motu voluntario.

- (96) Aegrum *residere* velle in ipso morbi impetu, prauum quidem in omnibus morbis acutis, sed pulmonum inflammatione laborantibus pessimum. *Hipp. lib. prognost. f. 4. Coac. 497.*
- (97) Corporis *iactationes* & incontinentiæ in febre, cum perfrictione & superiorum partium tenui sudore, phrenitim atque perniciem denunciant. *Prorrh. I. 27. 39.*

(98) Qui

- (98) Qui sopore, corporis *inquietudine* & præcordiorum dolore adfliguntur, cum frequenti & pauca sputatione, iis tubercula ad aures exoriuntur, ac fortassis sopore tentati ad aliquam conuulsionem deueniunt. *Coac.* 185. 183. 184. 289.
- (99) In acutis corporis motio, *iactatio* ac turbulentus somnus, nonnullis conuulsionem portendit. *Coac.* 82.
- (100) In pueris febris acuta cum alui supresione & peruiugio, *calces* velut *iactare* ac colorem mutare, ruborem contrahere, conuulsionem minatur. *Coac.* 109.
- (101) De *manuum motione* ita censet *Hippocrates lib. prognost. f. m. 5.* In febribus acutis, aut pulmonum inflammationibus aut phrenitide, aut capitis doloribus, quibus ante faciem feruntur & aliquid frustra venantur, & festucas colligunt, aut floccos e vestibis euellunt & ex pariete paleas carpunt, ex his omnibus malum & mortem portendi.
- (102) Quibus *vox* in morbis *acuta* redditur, iis præcordia intro trahuntur & tenduntur. Vox autem acuta & stridula, malum. *Prorrh. I.* 45. 47.

2) In aliis morbis.

De sensibus internis.

- (1) Mentis emotiones in chronicis malis semper ominosæ; nec facile occurret delirii species, quam probare liceret, veluti de quibusdam deliriis criticis non ignotum est.
- (2) Deliria sæpe occurrunt insanabilia, quia eorum causæ non, nisi cadauere post mortem secto, manifestæ fiunt.
- (3) Deliriorum quorundam causæ non quidem latent, sed nihilominus tolli nequeunt. Quod in primis valet de *mania* ex vehementiori *philtro*.
- (4) Deliriorum leuissima sunt ea, quæ quibusdam obtingunt, qui congestionibus ad caput maximam partem serosis

ferosis corripuntur. Succedente enim coryza, mentis iterum redit constantia. Vnde vulgus: Er hat eine wunderliche Natur, wenn er soll den Schnuppen kriegen, ist er allezeit wie verwirret.

- (5) Deliria in chronicis, illis quidem, quæ in febris eueniunt, frequentia cedunt, pertinacia autem superant.
- (6) Deliria ex hæmorrhagiis non succedentibus aut prorsus suppressis, satis sunt graua, at retenti sanguinis contingente largiori fluxu, sanari solent.
- (7) Delirium hypochondriacum tanto adfligit pertinacius, quanto magis sanguinis spissitudo antehac inualuit. Tolle tamen potest per hæmorrhoidalem excretionem copiosam & ordinatam. *Aph. VI. 21.*
- (8) Eadem est ratio melancholiæ atque mania hysterica, quæ a mensium suppressione orta est; his quippe sufficienter effluentibus, mens fit constans & actiones infaniae expertes.
- (9) Delirium tametsi temporarium fuerit: mali tamen, cui superuenit, iam grauitatem, iam diuturnitatem præmonstrat.
- (10) Delirium largæ sanguinis excretioni succedens, peioris est indolis, quam quod a sufflaminato eius fluxu suboritur. Hinc *Hippocrates Aph. VII. 9. Ex sanguinis profluuio deliratio, aut etiam conuulsio, mala. Celsus lib. II. cap. VIII. circa finem: Si sanguis profluxit, deinde secuta est dementia cum tetano, periculum mortis est.*
- (11) Occurrunt quædam grauidarum exemplanotatu non indigna, quæ mulieres leuiter delirantes sistunt, magis tamen plerumque idiopathice, quam symptomatice. Singulis vero graua in hoc statu portenduntur accidentia, nimirum vel abortus periculum, vel dystociæ difficultates non facile superandæ, ob adfectuum vehementiam & prædominium.

(12) Ex

- (12) Ex morbo regio fatuitas aut stupiditas, malum. *Prorrh. I. 32. Coac. 198.*
- (13) Quibus dum conuellantur oculi fixi & immoti splendent, iis mens e fede constantiæ deturbatur, & diutius morbum trahunt. *Prorrh. I. 124.*
- (14) Ex ictu in capite accepto stupor aut desipientia, malum. *Aph. VII. 14.*
- (15) Neruorum violenta læsio fere inducit delirium.
- (16) Delirium, post *opii* adsumptionem eueniens, & pertinax & periculosum est.
- (17) Obliuio in diuturnis malis aliquando apoplexiam portendit. Ordinarie læsionum capitis esse solet confectarium.
- (18) Sopor & agrypnia in quouis morbo motuum vitalium inducunt alterationes & turbationes. Vnde finitrum semper præbent præsagium.
- (19) Insomnia, quam significandi vim sæpe habent in febribus, eandem quoque exferunt in aliis morbis, præfagiendo scilicet mutationes, difficultates, bonos & malos euentus.

De sensibus externis.

- (20) Oculi hebescentes, obtusi, concreti & caligantes, malum. *Coac. 225.*
- (21) Oculorum hebetatio, cum animi defectione, promptam conuulsionem denunciat. *Coac. 226.* Interdum apoplexiam.
- (22) Ex recursione doloris in lumbis, oculorum peruersio, aut distorsio mala est. *Coac. 314.*
- (23) Ex hæmorrhoidibus, aliquantum adparentibus, tenebricosæ vertigines obortæ, paruam ac sensim factam partium resolutionem indicant, ex qua liberat venæsectio. Et quidquid huius modi adparere solet, mali aliquid denunciat. *Coac. 346.*

- (24) In vulneribus, quæ in supercilium, aut paulo altius inferuntur, visus acies obtunditur, & quo vulnus recentius est, eo magis vident. Inueterascente autem aut tardante cicatrice, magis obtundi solet. *Coac. 510.*
- (25) Quibus concussum fuerit cerebrum, vel ex plaga doluerit, aut aliquo casu, his illico vox deficit, neque vident, neque audiunt ac fere intereunt. *Coac. 499.*
- (26) Res geminas videre, humoris crySTALLINI a sua sede remotionem notat. At muscas ante oculos videre volitantes, delirium indicat, vel suffusionem & cataractam minatur. *Fienus.*
- (27) Procedente morbo surditas ac vrina subrubra cum nullo sedimento, sed cum sublimamentis in medio innatantibus, mentis emotionem prænunciant. *Coac. 198.*
- (28) Graui surditate tentati, dum aliquid illosprehendit tremuli, linguæ resolutione ac torpore adfecti, male habere indicantur. *Coac. 197.*
- (29) Surditas pus intro colligentibus suborta, sanguinolentam deiectionem denunciat. His sub mortem nigra egeruntur. *Coac. 420.*
- (30) Surditas ex nigris vomitibus oborta, noxia non est. *Coac. 559.*
- (31) Aurium tinnitus & susurrus in plethoricis sanguinem redundantem ad caput congestum indicat. In iunioribus sæpe narium hæmorrhagiam imminere præmonstrat.
- (32) Quando ægri gustus & olfactus ita deprauati sunt, ut in morbo omnia ipsi foetere atque amaricantia esse videantur; tum primarum viarum abundans saburra & nidorosum crama inibi hærens indicatur.
- (33) Tactus in chronicis nimium alteratur a doloribus, sed omnium maxime deprauat eundem paralyfis.
- De doloribus.*
- (34) Quibus cum lippitudine capitis dolor accedit & longo tempore perseverat, cæcitatismetus impendet. *Coac. 223.*
- (35) Qui

- (35) Qui *capitis* dolore vexantur, ac catocho cum dolore detinentur, oculos habent prærubros; in iis sanguinis profluuium sperandum est. *Coac. 166.*
- (36) Dolor *capitis*, cum sedis ac pudendorum dolore, torporem ac impotentiam adfert, vocemque exsoluit. Ex his somnolentia ac singultuosi nono mense euadunt, & voce libera reddita in integrum restituuntur. *Coac. 164.*
- (37) Vterum gerentibus *capitis* dolores, cum sopore & grauitate, malo sunt. Quin & huiusmodi naturæ conuulsionibus forte sunt obnoxia. *Prorrh. I. 103. Coac. 534. 517.*
- (38) *Faucium* gracilium dolores suffocantes, conuulsionem minantur, tum præcipue, cum ex capite originem ducunt, quale quid Thrasynontis consobrinæ accidit. *Prorrh. I. 104. Faucium* porro vehementes dolores, aurium tubercula & conuulsionem excitant, itemque *cervicis* & *colli* dolores. *Coac. 268.* At vehementer sine tumore dolentes cum labore & molestia, præceps minantur exitium. *Coac. 265.*
- (39) Ingruentes ad *præcordia* dolores, prauis sunt, cum alias, tum si alios profundant. Deteriores autem, si paruo tempore fiant. Quin & inde suborta ad aures tubercula aliæque suppurationes, malignitatem præ se ferunt. *Coac. 284.*
- (40) Vterum gerentibus *præcordiorum* dolor malum denunciat, hic etiam alui euntes & rigore subinde corripi malum. *Ventris* dolor si limosa expurget, leuius malum indicat. Quæ ex his faciles partus habent, eæ postea vehementer anguntur. *Coac. 523.*
- (41) In *dorsi* ac *pectoris* dolore cruentæ mictionis suppressio, laboriosum exitium adfert. *Coac. 272.*
- (42) *Oris ventriculi* dolor cum *præcordiorum* contensione, atque etiam *capitis* dolor, malignum quidpiam & suspiriosam quamdam adfectionem indicant. In his certe animaduertendum est, num derepente moriantur,

velut in Dysode euenit, cui urinæ valde fermentatæ & prærubræ aderant. *Prorrh. I. 72.*

- (43) *Oris ventriculi* dolores, cum intestinorum cruciatu, ventris animalia i. e. lumbricos deiciunt. *Coac. 285.*
- (44) *Oris ventriculi* dolor, seniori crebro adueniens, repentinam mortem denunciat. *Coac. 286.* Huic adserto rarius respondet experientia.
- (45) Ex pulmonis suppuratione interdum circa *ventrem ac claviculam* dolores, & cum corporis iactatione aliquantus stertor, copiam sputi in pulmone indicant. *Coac. 18.*
- (46) Dolores circa *umbilicum*, cum palpitatione, mentis quidem alienatæ significationem quamdam præbent. His sub iudicationem conferta & crebra pituita cum dolore prodit. *Coac. 300.*
- (47) Supra *umbilicum* labor ac lumborum dolor, qui remediis non cedit, in hydropem ficcum definit. *Coac. 304.*
- (48) Quos derepente, absque febre, *præcordiorum* aut *oris ventriculi*, aut *crurum* & *inferiorum partium* dolor affligit aliusque intumescit, venæsectio aut alui fluxus solutionem iis adfert. His febricitare noxium. Nam longæ & vehementes febres subnascuntur, ac tusses & spirandi difficultas atque singultus fiunt. *Coac. 294.*
- (49) Qui *præcordiorum* doloribus, *oris ventriculi*, *iecoris* ac earum partium, quæ sunt circa *umbilicum*, conflantur, ii cruenta alui deiectione liberantur, fecus autem mortem oppetunt. *Coac. 295.*
- (50) Quibus *hepar* dolet, cum *oris ventriculi* dolore, sopore, rigore, ii aluo exturbata, cum corporis extenuatione, ciborum fastidio, multis tenuibus sudoribus diffuunt, & purulenta per aluum demittunt. *Coac. 448.*
- (51) Quibus *iecur* derepente vehementer dolet, iis febris succedens remedio est. *Coac. 449.*
- (52) *Lumborum*, capitis ac *oris ventriculi* dolor, cum forti excreatione, conuulsionis suspensionem excitant. *Prorrh. I. 106. Coac. 320.*
- (53) Qui-

- (53) Quibus *lumborum* dolor in caput & manus recurſat, & torpore adfecti oris ventriculi dolorem ſentiunt, tenuibus ac ſeroſis humoribus abundant, ii liberaliter ſanguinem profundunt. Sed alius cum mentis perturbatione his effunditur. *Prorrh. I. 139. Coac. 308.*
- (54) *Lumbis* dolentibus ſi oris ventriculi dolor acceſſerit, futuræ per hæmorrhoides vacuationis ſignum eſt, & eam forte præceſſiſſe indicat. *Prorrh. I. 130. Coac. 312.*
- (55) *Lumborum* dolores ſanguinis profluuium excitant. *Coac. 306. 307.*
- (56) In intenſo *lumborum* dolore & alui ſubductione largiore, ſumto veratro ſpumoforum crebra vomitio prod-eſt. *Coac. 310.*
- (57) Qui *lumborum* dolore conſiſtantur, ii male habent. Animaduertendum, num his tremores fiant, & maculæ rubentes, quales in tibiis cum rigore euenire ſolent. *Coac. 318.*
- (58) Qui *lumborum* & lateris dolore abſque vlla occaſione tentantur, ii in morbum regium incidunt. *Coac. 325.*
- (59) *Vefica* dura & grauiter dolens omnino mala eſt. Peſſima vero, ſi febris continua acceſſerit. Nam veficæ dolores interimendi vim obtinent, & alius his nihil admodum reddit. Eos autem metu liberat vrina procedens purulenta, in qua album & læue ſubſidet. Quod ſi neque hæc leuata fuerint, neque vefica mollior reddatur, intra primos circuitus laborantem moriturum expectandum eſt. Hoc vero pueris a decimo ad decimum quintum præcipue contingere ſolet. *Coac. 471.*
- (60) *Vefica* intercepta, maxime cum *capitis* dolore, conuulſionem quamdam minatur. Quæ in his cum torporis ſenſu exſoluuntur, moleſtiam non perniciem adferunt. Forte aliquantulum deſipiunt. *Coac. 588.*
- (61) *Renum* dolor repente abortus, cum vrinæ ſuppreſſione, calculorum aut vrinæ craſſæ miſtionem indicat. *Coac. 589.*

- (62) *Cubiti* ceruicisque dolores conuulsionem minantur. *Prorrh. I. 114.*
- (63) *Pruritus* sentientia corpora in tabidis male habent, si ab alui suppressione ortum trahat. *Coac. 440.*
- (64) *Pruritus* omnibus nigrorum secessum denunciat, & grumos vomitione refusos. *Coac. 636.*
- (65) *Vterinæ* ventris duritates cum dolore, celerem perniciem denunciant. *Coac. 528.*
- (66) Si sine causa longus dolor capitis est, & in ceruices ac scapulas transit, rursusque in caput reuertitur, aut a capite ad ceruices scapulasque peruenit, perniciosus est. *Celsus lib. II. cap. VIII. p. 85.*
- (67) Quos grauis morbus detinet, hi si dolores prorsus non sentiant, vita non diu fruuntur.

De motu voluntario.

- (68) Omnis inquietudo, seu corporis incontinens iactatio, in morbo graui sinistrum præbet omen.
- (69) Inquietudo, cum leipothymia, perniciosa est.
- (70) Nimia ciborum ingestio, & molesta ventriculi repletio, ferme semper inquieta reddi corpora, maxime vero morbo adfecta. In iunioribus sæpe voracitas, non raro etiam vermes eundem inquietudinis edunt effectum.
- (71) Qui singulis ferme momentis situm corporis & artuum mutant, ii admodum periclitantur.
- (72) Qui inquieti ex vno lecto in aliud transferri cupiunt, paulo post e vita secedere solent, maxime si de peregrino domicilio, sibi minus apto, quædam interloquantur.
- (73) Vox acuta, eiulabunda ac oculorum hebetudo, conuulsionem minantur. His dolores ad inferiores partes demissi toleratu sunt faciles. *Coac. 257.*
- (74) Confractæ voces, post medicamenti purgantis portionem,

tionem, considerandæ, num prauæ sint. Horum plerisque tenues sudores fluunt & alui humectantur, *Coac. 251.*

IV. OBSERVATIONES.

1. Paradoxum videri posset minus exercitatis, quod Pathologia sensuum non tantum externorum, sed & *internorum* morbos scrutetur; Semeiologia vero utrorumque alterationes obseruet: cum sensationes sint actiones animæ immaterialis, cuius substantia per morbos lædi nequeat. Verum utrumque recte fieri a Medicis, probatione non indiget. Qua autem ratione id fiat, ut principium incorporeum simul adficiatur, & per corpus male adfectum in motibus ac intentionibus suis impediatur, & quasi simul ægrotet, id ex veris Physiologiæ fundamentis addisci potest; nec quidquam remansurum est dubium, nisi quis erroneis traditionum commentis imbutus, semetipsum veri cognitione priuare velit. Interim non præteruidendum est hoc in medicina momentum, de anima cum corpore cœgrotante, quia de vero motuum principio in corpore viuo egregie testatur.
2. De sensibus *externis* eorumque ad facile subeundas alterationes dispositione, & vere sæpius eueniente perturbatione, eo minus dubitari solet, quo manifestius per anatomica scrutinia de admiranda partium teneritudine & exquisita totius structuræ subtilitate iam pridem constitit.
3. Insomniâ nonnulla vim significandi habere, & præternaturale aliquod accidens, siue propius imminens, siue paulo serius corpori euenturum, præmonstrare, tot *veterum* observationes ac inde enatæ prognoses satis confirmant. Hinc iubet *Hippocrates lib. de humorib. f. 15. Insomnia, qualia quis cernat, spectanda sunt, & quæ in somnis faciat.* Diligentiam vero eorum acuit non modo futura prænoscenti curiositas, sed bene quoque curandi intentio. Nam insomniis cynosuræ quasi loco vsi sunt, & veluti ex *Hippocratis libro de insomniis* constat, constitutioni corporum individuali congruas

gruas inde petierunt indicationes, quibus iam conseruando & præseruando, iam vero oppugnando & percurando officio suo fatis facerent.

4. Quamuis antiquis, quid fiat ante morbos, quid accidat in illis, & quid denique eos consequatur; diligenter adnotare, de illo autem, quo quidlibet contingat modo, minus sollicitos esse, solemne extiterit: de insomniis tamen quidpiam rimari non prorsus intermiserunt. *Galenus* non inepte differit: animus in somnis videtur intimas corporis partes ingredi, & ab externis, quæ sensum mouent, se abducere eamque adfectionem, quæ in corpore inest, persentiscere & eorum omnium, quorum desiderio trahitur, vt iam præsentium, visa concipere. Quæ si ita se habent, haud mirabile est, cum facultas animalis humorum copia grauante vexatur, si homines vix se ipsos mouere & onera quædam gerere in somnis suspicentur: contra vero, cum adfectio corporis sit leuis & excrementis vacans, si se aut volare, aut velocissime currere in quiete perspiciant, præsertim cum animi imagines semper sint corporis adfectionibus adsimiles. *Vid. eius diff. de dignotione ex insomniis classe opp. III. f. 162.*
5. Vtrum homo sensibus singulis recte valentibus mori possit? Auctores dissentiunt; sed hæc quæstio nullius in praxi vsus est. Interim si *recte valere* idem significat, ac mediocriter vigere, wann die Kranken zur Noth, ihre innere und äußere Sinnen brauchen können; dubium non est, multos sub sensuum internorum & externorum exercitio nouissima obire fata. Vnde vulgus dicit: Der Kranke hat Sinnen und Verstand bis in den letzten Augenblick behalten.
6. De delirio *asaphode*, seu *obscuro* aliquid addendum, quemadmodum sub *differentiis* iam monuimus. Fit nimirum quædam desipientiæ non raro species, vt æger quietus iaceat, neque solum non tumultuose exclamet exiliatque, vt antea, sed neque prorsus loquatur, neque figuram decubitus permutet; sæpiusque, qui ita adfecti sunt, familiaribus

ribus præbent opinionem, quasi mox sint dormituri, si aliquid fiat silentium. Clausis itaque fenestris quiescunt custodes, tempusque in his interdum longum conterunt, arbitrati, ægrum, quod neque loquatur, neque moueatur, dormire, ipso reuera non dormiente & manus quiete mouente, non secus, quam qui per leuem contrectationem aliquid vel tangere, vel inuenire volunt. Deinde, his ita se habentibus, quidam clausis palpebris hæc agunt, & si quis accedens cum iis colloquatur, quidam neque prorsus oculos aperiunt; alii, posteaquam aperuerunt, paulo post claudunt, aut immotos seruant. *Conf. Galeni Comm. I. in prædict. Hipp. f. m. 49.*

7. De motus voluntarii læsione, eiusque ætiologiâ ac ineuitabili necessitate, aliquid addere hic quidem non esset *απορον*; sed cum distincte hæc de re actum iam sit in *tabula de febribus* & febrilium symptomatum ætiologiis, idem hic repetere non conuenit.
8. Licet in præsentî animus non sit, docere, qua ratione e variis sensuum alterationibus conuenientes formari debeant indicationes therapeuticæ: hoc tamen in transitu monere non piget, quod vna subinde venæsectio in repentinis ad caput & pectus impetuose factis congestionibus, phantasiam visum, auditum, vocem & loquelam deprauantibus, mirificum quasi auxilium præstare soleat.

TABVLA XIII.
DE
FACIE ALIISQVE PARTIBVS
EXTERNIS.

I. DEFINITIO.

Facies est capitis pars aduersa seu anterior, quæ a frontis initio incipit, circa tempora in circulum se reflectit, & per incuruationem istam aures prætergrediens totam frontem, oculos, nasum, genus & os complectitur, atque in ipso mento desinit.

II. DIFFERENTIA.

1. In facie generatim determinanda auctores quidem conueniunt, constituendo anticam capitis partem; sed in termino, vt Philosophi loquuntur, *a quo*, quidam viget dissensus, exigui licet momenti. Aliqui enim frontem excludunt, & illud solum, quod supercilia & mentum interiacet, pro facie agnoscunt, pluribus interim contradicentibus.
2. Faciem dum *Medici* contemplantur, colorem atque tonum, in eius superficie obuium potissimum obseruant; *morum* autem *doctores*, dum faciem considerant, animi alterationum, per *vultum* significatarum, habere solent rationem. Ex quibus facile perspicui potest, quid differentię subsit inter *faciem* & *vultum*: illa in primis sistit partium capitis anticarum figuram, colorem atque situm generalem in statu vel secundum, vel præter naturam; hic vero per arbitrarias earundem partium contractiones, relaxationes, distorsiones, indicat pathema, quod animum vel grate, vel moleste adficit. Hinc persæpe quidem *vultus*, siue ægrum, siue sanum

Unable to display this page

Est nimirum pessimorum signorum, ad imminentis mortis prognosin conspirantium, concursus, per omnes faciei partes quidem conspicuus, sed in oculorum seu visus depravatione & humoris vitrei subalbidi facti obscuracione in primis se exferens. *Vid. Stahl's diff. medico-semeiotica de facie morborum indice seu morborum estimatione ex facie. Hale 1700.*

6. Quot rebus aliis inanimatis faciei notio attribui soleat, in illud inquirere non est Semeiologi, utpote qui solum circa faciei humanæ alterationes occupatur, homonymiæ vero euoluendæ spartam philologis aliisque curiosis ultro relinquit.
7. Ad reliquas tandem, præter faciem, quod attinet partes, ex quarum alteratione prognoses formare student Practici, fere esse solent cutis, capilli, caput ipsum, aures, lingua, dentes, fauces, collum, pectus, hypochondria, venter, artus, ungues. His accensentur alia quoque momenta e.g. ætas, conformatio, partium calor & frigiditas, adpetitus, sternutatio, tussis, febris.

III. PROGNOSIS

I. Generalis.

- 1) Vti macrocosmi compendium homo existimatur: ita parvus hic mundus proprium habet compendium in vultu, & imago corporis viui est facies. *Burrhus.*
- 2) In morbis in primis ægri facies sic in considerationem adhibenda. sitne bene valentium & sui ipsius similis? Ita enim optima existimanda est; quo magis vero a pristino statu recedit, eo gravius periculum portendit. *Hippocrates lib. prognostic. f. 3.*
- 3) Optima ægri facies, quoties sui simillima permanet: Quæ inter optimam deterrimamque interiecta sit, tua interest, determinatis extremis, considerare. Quæ enim ad optimam propius accedit, melior est; quæ deterrimæ propinquior, peior censenda. *Galenus in Comm. I. in præfag. Hipp. f. 20. it. de arte curat. lib. I. cap. II.*

4) Non

- 4) Non refert, an facies sit alba, vel rubra, vel liuida in morbo. Nam si est, sicut in sanitate esse solet, bona est. Hinc pallida melior est, quam rubra, & vicissim. *Fienus.*
- 5) Ex facie eo certius præfagiunt illi, qui temperamentorum doctrinam perspectam habent, quam alii, qui solum colores attendunt.
- 6) Facies florida præsentem indicare potest sanitatem, minime vero eius constantiam seu diuturnitatem. Hinc *Hippocrates Aph. I. 3.* Bene habita athletarum valetudo ad summum progressa, ubi ad plenitudinis extremum peruenit, lubrica est, cum non possit eodem statu permanere, neque quiescere. Quandoquidem vero non quiescit, neque iam potest in melius progredi, reliquum est, ut in deterius labatur. Et *Celsus lib. II. cap. II. p. 51.* Si plenior aliquis & speciosior & coloratior factus est, bona sua habere debet suspecta.
- 7) Non quælibet signorum in facie perturbatio temere statim morbi, nedum magni & vehementis facit indicium: siquidem etiam ex repentinis animi pathematibus eximie prognasci solent faciei perturbationes, quæ tam sæpissime, uti cito factæ sunt; ita celeriter quoque pereunt. *Stahlius.*
- 8) Quotiescumque facies notabiliores alterationis notas in se habet; toties directe certam illam prodit constitutionem, quæ huiusmodi alteratione se exserit. *Idem.*
- 9) Faciei corruptela lethalis est, minus tamen, si ob perurilium, aut inedia, aut alui perturbationem contingat. Nam quæ ex his causis orta est corruptelæ species, una die aut nocte in integrum restituitur. *Coac. 212.*
- 10) Quando facies præfagientem decipit, fit illud plerumque per colorem; reliqua enim signa, ut extenuatio, collapsus & oculorum deprauatio certiora esse solent indicia.
2. *Specialis.*
- 1) In febribus.
- (1) Facies bene colorata, tetrica ac superciliosa in morbo acuto malo est. *Coac. 213.*

- (2) In magnis malis si facies bona fuerit, bonum; in parvis vero bonæ significationi contraria denunciâns, malum portendit. *Epid. VI. sect. II. n. 26.*
- (3) *Rubedo* maxillarum, si adest febris, tussis ac difficilis respiratio, proprium ac pathognomonicum peripneumoniæ signum est. *Fienus.*
- (4) *Rubor* assiduus, in longis lentisque febribus, pulmonis ardorem & ad tabem viam ostendit, si in primis tussicula adest: si vero non solum genæ, sed et tota facies rubeat et flammea sit, & accedat externa corporis caliditas, est signum febris. *Idem.*
- (5) In omnibus acutis facies *flammea*, si non est alia manifesta causâ ruboris, ut ira, pudor &c. est mala, quia febris & æstus magnitudinem indicat & calorem sursum ferri; unde vel dolores capitis vehementes, vel phrenitis, vel peripneumonia metuenda sunt. *Idem.*
- (6) Quibus faciei incendium & intensus *rubor* soluitur, & graueolens est alui egestio redundans & subrubra, in his infantiæ metus est. *Coac. 624.*
- (7) Vbi liuores in febribus fiunt, prope adfore mors significatur. *Coac. 66.*
- (8) Facies *pallida*, contracta, extenuata in febrientibus imminētis paroxysmi præbet indicium.
- (9) Facies *morosa* et *austera*, cum taciturnitate, mentis emotionem portendit, non raro obscurum delirium iam adesse arguit.
- (10) Facies *anxia*, et sui admodum dissimilis, difficilem decursum, sæpe vero exitium præmonstrat.
- (11) Facies sub febris initium *flaccida* ac nimium *extenuata* funesti exitus habetur prænuncius.
- (12) Facies *tristis*, *pensitabunda*, & vox debilis atque demissa, difficiles colluctationes, plerumque vero mortem metuendam præfagiunt.
- (13) Facies *lethalis* seu adpropinquantis mortis prænuncia habet.

habetur; si sit nasus acutus, oculi concaui, collapsa tempora, aures frigida & contractæ, imisque suis fibris inuersæ, cutis circa frontem dura, intenta et resiccata, & totius faciei color ex viridi pallescens, aut etiam niger, aut liuidus, aut plumbeus. Hæc est famosa illa *facies Hippocratica*. *Conf. Hipp. lib. prognost. f. 3. Coac. 212.*

- (14) In acutis *nigræ maculae*, in genis coortæ, lethales esse solent. *Forestus.*
- (15) *Oculi* ut valuerint: ita & totum corpus. *Epid. VI. sect. IV. n. 26.*
- (16) Oculorum *rubedo* notat insignem congestionem ad caput, et cephalalgias, præsertim si lucis minus patientes sint, et frons rubore aliquo conspicua. *Stablius.* At *fluedo* in pleuriticis, aut plane *liuor*, mali ominis est. *Lommius.*
- (17) Oculorum in acutis *rectus obtutus*, das *Starrsehen*, ac motus pernicitas, somnus turbulentus, peruigilium, interdumque e naribus sanguinis stillationes, nihil boni denunciant. *Coac. 227.*
- (18) Oculorum *claritas*, ac eorum album ex nigro aut liuido clarum fieri, ad crisin confert. Ac quo celerius clarescunt, eo celeriore iudicationem; at tardius tardiorē significant. *Coac. 217.*
- (19) Qui surditate cum capitis grauitate ac præcordiorum contensione vexantur, si oculorum *acies perturbatur*, in iis sanguinis fluxum e naribus sperare oportet. *Coac. 195.*
- (20) Si oculi lucem refugiunt, aut illacrymant præter voluntatem, aut peruertuntur, aut alter ex iis minor fit, aut quæ in iis alba esse debent rubescunt, aut in iisdem venulæ liuescunt, aut nigricant, aut lippientium oculorum sordes circa eorum aciem adparent, aut etiam assidue mobiles, aut tumidi, aut vehementer caui, aut eorum adspectus squallidus et minime lucidus, aut totius

tius faciei color immutatus; hæc omnia mala pernicio-
saeque æstimanda sunt. *Hipp. lib. prognost. f. 4.*

- (21) Vitiosa in febribus est oculorum cauitas, & vehemens oculi foras expressio, aut splendoris elisio, adeo ut pupilla extendi nequeat, et cilia retorta, ac fixi oculi ac continenter conuiuentes, coloris commutatio, aut palpebras per somnum non committere, perniciem ostentat. Quin & distortus oculus malo est. *Coac. 218.*
- (22) In morbis acutis, ubi male habent ægri, vltro quidem profluens *lacryma*, bono est, inuitis vero malum denunciat. Quibus etiam *palpebrae* circumtenduntur, malum significatur. Malum quoque, quod in oculis *inarefcit* tenuissimæ lanuginis, aut aquarum aspergini simile. Oculorum denique *hebetatio* ac retusio et squalor, quique intro corrugantur, qui concreti sunt, ac ægre vertuntur et intro sunt voluti, malum denunciant *Epid. VI. sect. I. n. 16.*
- (23) Quibus in febribus aut aliis morbis oculi ex voluntate *illacrymant*, nihil absurdi accidit: at quibus præter voluntatem, absurdus. *Aph. IV, 52.*
- (24) Oculus *ferox* et *truculentus* delirium portendit, crebra quoque ac inordinata proiectio & perfractio mala est. *ibid. n. 19.*
- (25) Oculi *exserti*, adspectus audax et facies flammea delirium portendunt.
- (26) *Pupilla* depressa, obscura, splendore orbata funesta fata prænunciat.
- (27) In febre acuta si *labrum*, aut supercilium, aut oculus, aut *nasus* peruertatur, si non videat, si non audiat, imbecillo iam corpore, quidquid ex his euenerit, in propinquo iam mors est. *Aph. IV, 49.*
- (28) *Narium* rubores alui liquidæ & diffluentis sunt indicia. *Coac. 215.* Sed incertum esse præfagium *Fæsius* iam monuit. *Galenus* nihilo minus hosce rubores in signis instantis criseos retulit.

(29) Na-

- (29) *Narium* alas in acutis secundum respirationis motum moueri, oppido funestum. *Fienus*.
- (30) *Narium* pruritus in acutis delirium prænunciat. *Idem*.
- (31) *Nasus* acutus seu in fastigium acuminatus cum reliqua faciei contractione, in febribus pessimæ est prognoseos. *Stablius*.
- (32) Exacte considerandi sunt albescentes si febricitent, quorum etiam *labra* inspicere oportet. *Epid. VI. Sect. VIII, 34.*
- (33) Contractum *labrum* biliosæ alui perruptionem denunciat. *Coac. 240.*
- (34) Febres, in quibus exulcerantur *labra*, fere intermittunt, & tertianis perfrigerationes adfunt. *Epid. VI. Sect. VIII, 41.*
- (35) *Labrorum* in febribus varia distorsio conuulsiones adfore arguit.
- (36) *Labia* valde pallida semper mala, in acutis præcipue. In magno præterea æstu interno cum multa ariditate, fissuris & veluti squamarum abscessione nigricantia, perniciem portendunt. *Stablius. Et Hippocrates lib. prognost. f. 4. Labra* resoluta, pendentia, frigida & *exalbida* esse, lethale.
- (37) *Frons*, frigido sudore diffluens, in acutis exitiale.
- (38) *Mentum* acuminatum idem indicat, quod *nasus* acutus.
- (39) *Aures* frigidaë, pellucidaë, contractæ, perniciem minantur. *Coac. 192.*
- (40) In febribus ex prægresso dolore rubores ad *aves*, ignis sacri spem faciunt. *Coac. 200. 380.*
- (41) *Aurium* dolor acutus, cum febre & delirio, exitium portendit. *Coac. 189.*
- (42) *Aurium* fordes, hominibus dulces, lethales sunt, amaræ autem minime. *Epid. VI. Sect. V, 18.*

- (43) *Os* amarulentum, cum æstu, biliosorum abundantiam, in primis viis resitantes, prodit.
- (44) *Ore hiante* assidue dormire, & ubi supinus iacet, cruribus valde contortis et implexis, lethale. *Hipp. prognost. f. 4.*
- (45) *Dentium collisio* aut stridor, præter consuetudinem a teneris contractam, infaniam ac mortem denunciat. Quod si iam deliranti id accadat, prorsus exitiale est. Quin et *dentes resiccari* perniciem denotat *Coac. 235.*
- (46) Quibus per febres ad *dentes* glutinosus humor obnaſcitur, iis vehementiores fiunt febres. *Aph. IV, 53.*
- (47) Ex *gingiuis*, cum humecta aluo, sanguis profluens, perniciem minatur. *Coac. 241.*
- (48) *Lingua* ægrotantium solet plerumque indicare, quoniam succi vitiosi in corpore abundant. Sunt enim, quibus dulcia esse amara & contra videantur. *Galenus in Comm. VIII. in Epid. Hipp. VI. f. 169. it. Comm. IV. in Hipp. de rat. vict. in acut. f. 199. Et Hippocrates lib. VI. epid. Sect. V. n. 15. Lingua* humorum præstantiam colore refert, & quale sit serum indicat, ideoque per hanc ad humorum dignotionem peruenimus.
- (49) *Lingua* est sedes omnium symptomatum qualitatis alteratæ, excreti & actionis vitiatæ. *Vid. Prothus Casulanus de lingua, qua maximum est morborum acutorum signum. Lib. I. cap. VII. Colonie Agrip. 1626.*
- (50) Quoties aliquid de morbo indicare vis; toties inspicienda erit *lingua*. *Id. lib. II. cap. IV.*
- (51) *Pallide* linguæ ex bilis fiunt redundantia, biliosum autem a pingui. *Rubicunde* vero a sanguine; *nigræ* ab atra bile; valde *resiccate* ex succensa fuligine & vtero; *albæ* autem e pituita. *Hipp. Epid. VI. Sect. V, 13.*
- (52) *Lingua* ex resiccatione *densa* & *aspera*, phrenitidem portendit. *Prorrh. I. 3. Coac. 234.*

(53) Linguæ

- (53) Linguae *tremulae* instabilem mentem & a sede constantiae deturbatam significant. *Prorrh. I. 20.*
- (54) Desipientiae, cum voce stridula & linguae *convulsione tremula*, voces quoque ipsae tremulae, mentis vehementem alienationem significant. In his durities aut asperitas perniciem minatur. *Prorrh. I. 19.*
- (55) Lingua *tremula*, cum narium rubore & alio humecta, si reliqua, quae sunt circa pulmonem, nullam iudicationis significationem praeseferant, malo est, ac celeres perniciosas purgationes denunciat. *Coac. 231.*
- (56) Linguae *tremulae* quibusdam aluum nonnumquam humectam reddunt. In his autem si *nigricent*, etiam mortem denunciant. *Coac. 232. 645.*
- (57) In peripneumonia, si lingua tota *alba* fiat & aspera, ambae pulmonis partes inflammatione vexantur; quibus vero *dimidiata* lingua, qua parte id adparet, inflammatio adfligit. *Coac. 400.*
- (58) Quibus in pleuritide lingua circa initia *biliosa* est, hi intra septimum iudicantur; quibus vero tertio aut quarto die, circa nonum. *Coac. 383.*
- (59) Quod si *bullae*, aliquantulum liuescens, in lingua adpareat initio, qualis excitatur ferro candente, in oleum intincto, difficilior fit solutio, & iudicatio quidem ad decimum quartum diem deducitur. Sanguinem autem ut plurimum exspuunt. *Coac. 384.*
- (60) Lingua circa initia quidem *horrida*, & in eodem colore perseverans, si procedente tempore *exasperatur*, *liuescit*, *finditur*, mortem denunciat. *Coac. 229.*
- (61) Quod si lingua *admodum nigrescat*, decimo quarto die crisin promittit. Periculi autem maxime plena est *nigra* et *ex virore pallescens*. *Ib.*
- (62) Linguae *bisulcum*, velut alba salivam obductum, febris remissionem indicat. Eadem est significatio, si haec circ-

ca summam linguam contingant, minus tamen firma.
Coac. 230.

(63) Linguae *sordes* et albedo febrem continuam significant; nam ex eiusmodi febre redditur lingua sordida.
Fienus.

(64) Lingua, præter rationem *mollis* reddita, ac nauseabunda, cum sudore frigido ab aluo liquida, nigrae vomitionis significationem adfert. *Coac. 232.*

(65) In acutis si adparuerint in lingua *pustulae*, ciceribus magnitudine æquales, in principio sequentis diei mors ingruit. *Rhazes.*

(66) *Fauces*, ubi in acutis dolent, graciles sunt, parvæ et suffocantur; atque ubi *os* hiauerit, nec promte adduci ac claudi possit, mentis emotionem portendi oportet. Ex his phrenitis perniciofa est. *Prorrh. I, II. Coac. 275.*

(67) *Fauces* exulceratæ, cum febre, aliquid graue portentunt. *Hipp. lib. prognost. f. 12.*

(68) *Fauces* leuiter exasperatæ, & aluus ad inanes & irritas exsurrectiones obmurmurans, frontis dolores in ægris palpitantibus, & more inuestigantium sensim contrectantibus, delassatis, & ex stragulis & vestimentis dolentibus, & si quæ his increscunt molestiam exhibent. Somnus in his multus conuulsionem minatur, frontisque dolores graues ac mictio molesta sunt. *Prorrh. I, 109. Coac. 267.*

(69) In acutis malis strangulatus gracilescitibus *faucibus* minatur perniciem. *Coac. 61.*

(70) Quibus ad *fauces* irritamenta sunt, iis moderata aurium tubercula excitantur. *Coac. 264.*

(71) Vbi febricitanti *fauces* exulcerantur, si aliud quoque ex grauioribus signis adfuerit, periculum denunciandum est. *Coac. 276.*

(72) Si febrienti, nullo tumore existente, in *faucibus* derepente

- refrigeretur, rursusque calefiat, vel color alius ex alio oriatur, morbi longitudinem significat. Aph. IV, 40.*
- (83) Præter corporis grauitatem, si *ungues & digiti liuescant* in febre, mors confestim expectanda est. *Hipp. prognostic. f. 6. Coac. 493.*
- (84) Quando in pleuritide et peripneumonia *calores* contingunt, interdiu tenues, noctu vero intensiores, sine effatu digno sputamine; si porro circa *cervicem* sudores occupant; *oculi* cauantur; *male* rubent; *digiti* quidem manuum summi calent & scabri redduntur, *ungues* autem vinci fiunt & *perfrigescunt*, in *pedibus* denique tumores & in toto corpore pustulæ erumpunt *cibique* *refugiuntur*, *vomica* significatur. *Coac. 402. 432. Galenus Com. I. in Hipp. de humorib. f. m. 17.*
- (85) Eorum, qui ex lassitudinibus febricitant, *cutis* est ficcior plus quam in aliqua alia febrium ephemerarum. *Galenus lib. II. de crisib. cap. XIII.*
- (86) Febres, quæ ex densata *cute* oriuntur, hæ solum ex omnibus passio sunt adstricta. *Ibid.*
- (87) Inter lethalia signa numeratur calidus vapor per *cutem* emanans, si prius nares spiritum frigidum emisserint. *Hipp. Epid. VI. sect. IV. 27.*
- (88) Phrenetici *parum bibunt*, ex leuibus strepitibus facile irritantur ac percelluntur, tremuli sunt. *Prorrh. I. 16. Coac. 96.*
- (89) In acutis, si *sitis* temere ac præter rationem cesset, malo est. *Prorrh. I. 57. Coac. 58.*
- (90) Moderatus capitis dolor, cum inexhausta *siti*, aut sudore febrem non soluente, nisi alius erumpat, *gingivarum abscessus*, aut tubercula circa aures denunciant. *Coac. 173. 175.*
- (91) In morbis pulmonis *grauedines & sternutamenta* tum præcedere, tum succedere, malum. In reliquis vero morbis sternutamentum utilitate non caret. *Coac. 399.*

(92) In

- (92) In grauitè & acutè mentis emotis, si febris iterum repetat cum sudore, phrenetici euadunt. *Prorrh. I. 15. Coac. 95.*
- (93) Ex præcordiorum doloribus obortæ febres malignæ sunt. *Prorrh. I. 56.*
- (94) Febres, quæ soporem ac lassitudinem inducunt, aut in quibus ægri caligant, agrypnia & tenuibus sudoribus vexantur, malignæ sunt. *Prorrh. I. 74.*
- (95) Ex vehementibus doloribus obortæ febres diuturnæ sunt. *Coac. 75.*
- (96) Febres vertiginosæ, & cum iliaco morbo complicatæ, perniciem intentant. *Coac. 106.*
- (97) Febres assiduæ, quæ tertio quoque die intenduntur, in periculum ducunt. *Coac. 116.*
- (98) Febris ardens ex laborioso ventris dolore, perniciem minatur. *Coac. 130.*
- (99) Hibernæ quartanæ fere in acutos morbos transeunt. *Coac. 159.*
- (100) Febres, quæ cum delirio inuadunt, plurimos interimunt. Ita & epidemicæ, quando grauidas corripunt, abortionis periculo easdem subiiciunt. *Hippocrates epid. I. f. 27. 28.*
- (101) Si venæ temporum in febribus pulsant, & facies bene habita fuerit, absque præcordiorum mollitiè, longum fore morbum metuere oportet, qui non sine largæ narium hæmorrhagiæ, aut singultu, aut conuulsione, aut coxendicum dolore desinet. *Coac. 128.*

1) In aliis morbis.

- (1) Quæ facies habitu atque colore, ab alias consuetò, plurimum recedit, nec breui ad sani status formam reformatur, ea morbum imminere præmonstrat.
- (2) Quo latior, porrectior, sibi que plurimum constans facies in morbisprehenditur, eo plenior de læta reuale-

ualeſcentia ſpes viget. Vbi tamen cauendum, ne delirabundam audaciam pro libero adſpectu nobis imponi pariamur.

- (3) Vultus modo in tristem, modo in lætum, ſine manifeſta cauſſa, variatio, ſemper ominoſa eſt; plerumque tamen de melancholica adſlictione præbere ſolet teſtimonium.
- (4) Coloris faciei repentinæ alterationes in rubicundum, ſeu inuadentes æſtus volatici, qui poſt paſtum inprimis coorti *diutius durare* obſeruantur, ii vitium in viſceribus plerumque latitans arguunt. Præcipue vero ſubitæ phlogofes hæmorrhoidariis, hypochondriacis, atque hyſtericis ſatis eſſe ſolent frequentes, quæ malum radicatum ſignificant.
- (5) Rubores faciei *vagi* & tranſeuntes non raro animi quædam pathemata, vt, verecundiam, pudorem, amorem indicant, maxime ſi cum pulſus inæqualitate coniuncti ſint. *Galenus de præcognitione lib. VI. f. 165.*
- (6) Facies intenſius *rubens*, cum voce rauca & oculis micantibus, hominem ira percitum indicant.
- (7) Facies *rubens*, oculi prominentes, cum vaſorum inflatione, modo congeſtiones ſanguinis ad caput & cephalalgiam, modo capitis & colli inflammationem denunciant, præcipue ſi ore hianſe ducatur ſpiritus.
- (8) Facies, *genis rubellis* conſpicua, ſæpe nihil minus, quam bonam valetudinem indicat. Nam heſtica exacerbatōnis non raro exiſtit index. *Bagliuius* de feminis, veteri cancro laborantibus, expertus teſtatur, quod iſtæ genas perpetuo rubentes circumferre ſoleant.
- (9) Faciei color *floridus*, repente in luridum & *plumbeum* mutatus, in illis, qui pectoris vel abdominis hydrope laborant, adpropinquantis mortis eſt præſagium. *Bagliu.*
- (10) Obſtructione viſcerum laborantibus, ſi facies naturalem viuidumque adhuc retinet colorem, talium hominum curationem ſuſcipito; nam facilius ſanabuntur: ſi vero facies a naturali ſtatu multum receſſerit, & pal-

lor

lor cum macie omnia occupauerit, curationem ne suscipias, quia sic adfecti non sanabuntur. *Bagliuius*. Vbi tamen monente *Stablio*, certo constare oportet de vero ac notabili viscerum vitio, quo utpote præsente, prognosticon recte se habet; intelligendo tamen de constante huiusmodi decolorationis & extenuationis duratione.

- (11) Chronica faciei *rubedo*, ad liuiditatem vergens, cum tuberculis paruis, duriusculis, transeuntibus, hepatis denotat intemperiem, maxime si homo sit ebriosus. *Fienus*.
- (12) *Rubedo valde liuida*, cum indecoro faciei ac nasi tumore, labiisque crassis, elephantiasis signum est. *Id. p. 158*.
- (13) Facies *bene colorata* in mœstis & adflictis semper ominosa.
- (14) Facies *euchroia*, seu *bene colorata*, cum sudoribus fluentibus, vetusta stercora subesse, aut inordinatam victus rationem præ se fert. *Coac. 214*.
- (15) Qui diu *pallidi* faciem habent tumidam, eos certum est, aut capitis, aut viscerum dolore laborare, aut sedem internam quodammodo male adfectam esse. *Prorrhetic. II. f. 91*.
- (16) Facies *pallida*, vegeto oculorum obtutui iuncta, sub orthostadia, homines nuper modo ab intermittente febre liberatos indicat.
- (17) *Pallor* præterea in orthostadiis, cum turgidula faciei constitutione, ordinarie temperamentum phlegmaticum arguit.
- (18) Facies *pallida*, *extenuata* in sanis, sæpe sanguinis ad interiora repressi atque terroris prægressi index est.
- (19) Facies *pallida* & tumens, cum cruribus præcipue œdematosi, statum corporis œdematoso-hydropicum manifestat.
- (20) *Pallor*, cum tenuiore adspectu & colore subfusco concurrente, vel sanguinis spissitudinem, vel eius dys-

crasiam denunciat; quod si *labia* insuper nimium pal-
leant, oculisque insit vigor, diturnum seu impetuo-
sum aliquod malum præcessisse indicat. *Stablius.*

- (21) Facies anxiosa, *pallida*, & os tenui saliva diffuens, car-
dialgiam vomibundam aut propius instantem vomitum
præmonstrat.
- (22) *Pallor* in adolescentibus sequioris sexus ordinarie vi-
tium catameniorum prodit.
- (23) *Pallida turgidaque* facies in iisdem subiectis adfligentis
cachexiæ præbet indicium. Si autem color flauescens si-
mul adfuerit, *chlorosis* denotat.
- (24) Facies, quæ colore *flavo* seu *croceo* defœdata est, album-
que oculorum eodem infectum ostendit, icteri flui si-
gnum est. *Nigricans* vero & album oculorum *nigro-viridi*
colore fœdatum præ se ferens, icterum nigrum adesse si-
gnificat.
- (25) Color *subfuscus* leuior, secundum Priscos, calidam he-
patis designat intemperiem; verius autem tonum visce-
ris sensibilem, ut sæpe arctius stipatum icterodes quid, arcta-
to bilis transitu, parturiat. *Stablius.*
- (26) Faciei color, ad *viridem inclinans*, ex obseruatione
Auicennæ & *Foresti* hæmorrhoidarium prodit. Sed signum
nihilominus incertum esse, experientia constat, cum
color *liuidus*, *plumbeus* & ex *flavo viridescens* etiam in il-
lis adparere soleat, qui hepatis, lienis ac mesenterii ob-
structionibus laborant, sine ullo hæmorrhoidum fluxu
vel prægresso, vel unquam secuturo. *Stablius.*
- (27) Facies ex pallido *livescens*, extenuata, in qua oculi
concaui, labia pallida, nasus vero & mentum acuminata
adparent, sanguinis iacturam per copiosas hæmorrha-
gias significat.
- (28) Speciatim facies pallida *livescens* & quasi tabida in sub-
iectis, hæmoptysi obnoxiiis, paroxysmum hæmoptycum
præcedere solet, ob sanguinem copiosius ad pulmonem
congestum & restrictum. Hinc oculi concaui, retracti,
& circa

& circa inferiores palpebras circulo liuido notati, com-
parent.

- (29) Adspectus vndique morbosus, & ad faciem *hippocraticam* propius accedens, interdum vero malas rubedine tinctas referens, ominosæ tabis certum est indicium.
- (30) Adspectus *luridus*, cum oculis concauis, circulo liuido circumdatis, & labiorum pallore, sæpe gonorrhœam & album fluorem prodit, si in primis maligne fluentes fuerint.
- (31) Facies *cito tabida*, extenuata adparens, suumque colorem atque decorem amittens, tam de præsentis mali, quam de futuro suspectum est. *Stahlius.*
- (32) Si *tempora* adstricta sunt; si membra inhorrescunt; si spiritus grauior est; si circa *frontem* intentæ *venæ* moventur; si frequentes oscitationes; si genua quasi fatigata sunt, totumque corpus lassitudinem sentit: imminens morbum prænunciant. *Celsus lib. II. cap. II. p. m. 52.*
- (33) Vultus *austerus, morosus, immo tetricus & decolor*, pluribus valetudinariis & cum chronicis malis conflictantibus communis est, ut adeo de hypochondriaco-hæmorrhoidariis, hepatis & splenis labe adfectis, scorbuticis, venereis, melancholicis, sigillatim aliquid proferre, non sit necessum.
- (34) *Neui materni* in facie, si in morbis consuetum colorem & turgiditatem retinent, bene inde sperare licet; si vero decolores, flaccidi marcidique adparent, peiorem formare oportet prognosin. *Stahlius.*
- (35) *Macule* faciei flavescentes in feminis, orthostadia vten-
tibus, grauiditatis statum indicant. Vulgo dicuntur
die Kinderflecken.
- (36) *Frons* frigido sudore madens, uti in febribus mali omnis est; ita in hypochondriacis & hystericeis minoris habetur momenti.

G g g g 2

(37) Ocu-

- (37) *Oculi* in albo valde *rubentes* ac in palpebris inflammati, ophthalmiæ malum significant.
- (38) *Oculorum rubedo* insignes quoque congestiones aut capitis dolores denotat, inprimis si frons rubeat & subiecta luminis impatientes fuerint. *Conf. n. 7.*
- (39) *Oculi humidi* sæpe significant plethoram; facile autem lacrymas fundentes in hypochondriacis & hysteris, parum attendendi.
- (40) *Oculi* ita *turgescentes*, vt extra orbitas suas promineant, cum venularum inflatione & reliquæ faciei turgescentia ac rubore, in angina suffocante funestum est præfagium. *Stablius.*
- (41) Quibus in conuulsionibus oculi intente *splendent*, iis mens non constat, & diutius morbum trahunt. *Coac. 351.*
- (42) *Oculi magni* cerebri humiditatem ac humorum indicant abundantiam. *Fienus.*
- (43) *Oculi* in morbis fiunt *maiores*, ob copiosum humorum influxum. *Idem.* Hoc de quibusdam verum est.
- (44) Qui partes eas, quæ subsunt oculis, vehementer sublatas habent, magnos habere lienes comperies. *Prorrh. II. f. 92.*
- (45) A multis lacrymis *minuuntur* oculi. *Mercurialis.*
- (46) *Oculi* inter dormiendum *femi-clausi*, nisi ex animi adfectu, aut fortiori medicamento id contingat, suspecti sunt. In pueris non raro verminosam indicant afflictionem: *arctius* vero in acutis *clausi* comatosam debilitatem nunciant. *Stablius.*
- (47) Visus abolitio, oculo adparente illæso, post apoplexiam vel epilepsiam, aut conuulsiones fortiores eueniens, mortis signum est. *Baglinius.*
- (48) Si vno oculo clauso *cataracta* alterius *mouetur*, nondum adesse cæcitatem indicat, aut obstructionem in nervo optico. Vnde & visus restaurandi spes viget. *Fienus.*

(49) Ocu-

- (49) Oculi *peruersio* & *distorsio*, e doloris in lumbis recurfatione, mala. *Coac.* 341.
- (50) Erumpentes circa oculos *eminentiæ*, dum ægri ex morbo recreantur, prorumpentis alui spem faciunt. *Coac.* 220.
- (51) Oculi *caligantes* & fere *clausi* cum insigni stupore & torpore, oris spuma & facie, ob toni defectum tumida atque pallida, apoplexiæ triste sunt indicium.
- (52) *Pupillæ paruitas* visionis robustioris signum est. Nam species visibiles in hac magis vniuntur, quam in dilatata, in qua magis dissipantur. *Fienus.*
- (53) *Iris* splendore orbata, *aqueus humor* obscuratus, & *pupilla* depressa, cum oculorum immobilitate, mortis instantis esse solent indicia.
- (54) Tenuitas corporis in iis, qui tristitia, quam qui cogitationibus vexati sunt, manifestior adparet, & *oculorum concauitas* & quædam insolita decoloratio. Et hæc quidem communia omnium etiam aliorum, qui quocumque modo cogitationibus impliciti fuerint, indicia sunt: sed præcipue ex oculis discernendi. Licet enim ex his etiam in sanis animi adfectum coniicere. *Galenus lib. II. de crisib. cap. XIII.*
- (55) Illos, qui propter disciplinas, aut propter meditationem aliqua cogitauerunt, ab iis, quos tristitia corripuit, discernere oportet. Eos tamen, qui nimium vigilarunt, distinguit decolorationis modus & humiditas. Nam subhumida ipsis facies est, & oculorum motus manifesti, vix præterea attollunt palpebras. Vtriusque vero sicciore sunt oculi. *Idem.*
- (56) Tristitiæ, vigiliæ atque curarum commune accidens est oculorum *concauitas*. *Idem.*
- (57) Oculorum *concauitas*, facies decolor, vultus anxius & morosus in grauidis, foetum perniciose habentem, interdum vita iam priuatum nunciant.
- (58) Qui vehementer efflant & *reflexi* sunt *palpebris*, ac

per somnum leuiter suspiciunt, aurugine admodum fœdati & largius colorati, moriuntur. In his præcedit album alui recrementum. *Coac. 64.*

- (59) *Palpebræ* nimium resiccatae, seu *puluisculus*, vt *Hippocrates* ait, in *oculo concretus*, portendit insaniam. Ex intenso enim æstu arescunt palpebræ & asperantur, vt puluis fricans videatur subesse.
- (60) Tumores in superioribus *pálpebris* relictos considerare oportet. Aliis namque circum gracilescentibus morborum reuersiones denunciantur. Videndæ quoque sunt palpebræ, quæ in extremitate aliquantulum rubescunt & indurantur, atque inter eas maxime glutinosæ, extumescences quæque in his continentur. *Epid. VI. sect. VIII. n. 36.*
- (61) *Nares* acuminatae æque malæ ac totius faciei extenuatio. Quod idem etiam de mento valet.
- (62) *Nares prurientes*, sine causa externa, verminosum statum indicant.
- (63) *Narium fætor* sæpe mucum inibi fœtentem hærare arguit, subinde vero ozænæ indicium est.
- (64) Per nares potum adsumtum reddi, in angina periculofum.
- (65) *Os*, deformiter distorsum, vel paralyfin, vel spasmus cynicum arguit.
- (66) Ex strangulatis & dissolutis, nec dum mortuis, ii minime ad vitam redeunt, quibus spuma circa *os* collecta fuerit. *Aph. II, 43.* *Galenus* autem in *Comment. ad b. l.* scite monuit, *to magna ex parte* hic ab *Hippocrate* omisum et necessario supplendum esse.
- (67) Quibus lienes magni sunt, iis vitiantur gingiuae, & *os* graueolet. *Prorrh. II. f. 92.*
- (68) Si cui sine febre cibi fastidium, oris ventriculi morsus, tenebricosa vertigo & *os* amarulentum fuerit, eidem purgatio per superiora indicatur. *Aph. IV, 17.*
- (69) Den-

- (69) *Dentes* robusti & spissi longæuitatis habentur signa. Nam raros *Aristoteles* breuioris vitæ facit iudices. *Fienus*.
- (70) *Dentium stridor* ordinarie vel conuulsionis vel mentis emotæ signum est; in ipso autem delirio sæpe portendit mortem.
- (71) *Dentis corruptio* abscessum, circa gingiuas factum, soluit.
- (72) Si *lingua* derepente incontinens, aut aliqua corporis pars fiderata euadat, id atram bilem indicat. *Aph. VII. 40.*
- (73) Cum *fauces* ægrotant, aut tubercula in corpore exoriuntur, excretiones obseruandæ sunt. Si namque biliosæ sint, corpus simul ægrotat. At si sanorum similes exstiterint, corpus secure nutrias. *Aph. II, 15.*
- (74) *Faucium* gracilium dolores suffocantes conuulsionem minantur; tum vero in primis, cum ex capite originem ducant. *Prorrh. I, 104.*
- (75) *Rauitas*, cum tussi & aluo liquida, pus educit. *Coac. 414.*
- (76) Colliquatio, cum *raucedine*, hepatico malum portendit, idque præcipue, si cum quadam tussi contingat. *Coac. 447.*
- (77) Si *mammæ* pupillæ & rubra circa eas circumferentia pallida fuerint, morbosum esse vteri receptaculum significatur. *Hippocr. lib. VI. epid. Sect. V, 17.*
- (78) *Pectus* laudandum quadratum & hispidum, cuius cartilago exigua & admodum carnosæ est. In quo namque hæc omnia inerunt, is maxime superstes futurus est; at qui nihil horum habuerit, exitio maxime adfinis est. *Prorrh. II, 72.*
- (79) *Cutis* corporis squalida & plus æquo sicca malæ adfectæ alui index est. *Coac. 625.*
- (80) *Sternutamenta* si accedant singultu detento, singultum tollunt. *Aph. VI, 13.*

(81) Vt

- (81) Vt plurimum omnes male habentes circa initia quidem *cibum bene fumentes* neque quidquam proficientes, rursus tandem cibum auersantur. At qui circa *initia* cibos vehementer fastidiunt, postea eos probe adsumunt; & hi melius degunt. *Aph. II. 32. Coac. 127.*
- (82) *Potum ægre deglutienti*, cum spiritu tussiculoso, eructatio quodam modo reuulsa, intro conuoluta, ventris dolorem denunciat. *Coac. 632.*
- (83) Qui sumta potione medica, dum purgantur, non sitiunt, ii purgandi finem non faciunt, donec sitiuerint. *Aph. IV. 19.*
- (84) In epidemicis omnes prorsus cibos ad extremum vsque auersari, exitiosum. *Hippocrates lib. I. epid. f. 20.*
- (85) Si quis ex morbo cibum capiens vires non recipiat, copiosiore alimento corpus vti significat. Quod si cibum minime capienti istud contingat, euacuatione indigere sciendum est. *Aph. II. 9. 31.*
- (86) Vbi copiosior cibis ingestus fuerit, id morbum creat. *Aph. II. 17.*
- (87) Quibus lien deorsum propendet, iis pedes, genua & manus *calent*, nares & aures semper *frigent*. Videntur igitur, num illis tenuis sanguis insit, & num natura talem habeant. *Epid. VI. Sect. II, 30.*
- (88) Qui *thoracem* habent angustum, asthmatis & phthisi sunt obnoxii; gibbosi vero & anhelosi & breuioris vitæ esse solent. *Pienus.*
- (89) *Aetas iunior* facilius superat morbos quam *senectus*. In illa enim vires sunt valentiores, in hac autem prostratæ & multum deficientes.
- (90) In morbis vero epidemicis non raro iuniores succumbunt, seniores contra seruantur. Notatu digna est obseruatio *Hippocratis* de strage quadam suo tempore epidemica: magnus, inquit, fuit morborum numerus, atque ex ægris præcipue interibant *adolescentes, iuuenes,*
etate

etate florentes, quique erant glabro corpore, cute subalbida, extenso ac nigro capillitio & nigris oculis, otiose ac segniter vitam degentes, voce alta, exili, aspera, balbi, iræ præcipitis & acerbæ; plurimæ etiam huiusce generis mulieres peribant. Lib. I. epid. f. 30.

IV. OBSERVATIONES.

1. In ea quidem aliqui Semeiologorum esse solent sententia, vt arbitrentur, ad prognosin in morbis solum sufficere *pulsum*; alii autem hunc veluti fallacem damnantes, *urinam* potius, ceu absolutissimum signum, præferunt vniceque suspiciunt. Verum plurimi vtrumque retinent & insuper omnia, de quibus in præcedentibus & hac tabula actum est, in suum ægrorumque commodum conuertere student.
2. Et horum sane conatus cum Priscorum Medicorum moribus & praxi conspirat, vtpote qui nihil obseruatu dignum prætermiserunt, quod ad prænosendum & prænunciandum conferre poterat symbolam. Ita *Hippocrates lib. I. epid. Sect. III. f. m. 33.* differit: Quæ in his, quæ ad morbos spectant, dignotio facienda sit, facile discemus ex *communi omnium & cuiusque propria natura, ex morbo & ægroto, ex his quæ offeruntur, & eo, qui offert.* Nam & ex his melius vel grauius se habent.
3. Præterea signa petenda sunt ex vniuersali & particulari aëris conditione & regionis cuiusque; porro ex consuetudine, victus ratione & genere, ex cuiusque ætate, ægri sermonibus, moribus, silentio, imaginationibus, somnis, vigiliis, ex insomniis, quæ *qualia & quando* obueniant, videndum est; tandem ex vellicationibus, pruritibus, lacrymis, paroxysmis, deiectionibus, vrinis, sputis, vomitionibus. Videndæ sunt etiam quæcumque sunt morborum vicissitudines, ex quibus & in quos succedant, & quinam abscessus perniciem, aut solutionem portendant. Sed & sudor, rigor, perfrictio, tussis, sternutationes, singultus, spiritus, eructationes, flatus silen-

tes, strepitum cientes, sanguinis eruptiones, hæmorrhoides atque ex his, quæ per hæc contingunt, considerata sunt.

4. Sane quo antiquiores occurrunt Medici, eo studiosioresprehenduntur signorum observatores. *Auctor* minimum *libri VI. epid.* qui *Hippocrati* si non *Synchronos* fuit: paulo tamen post illum floruit, *Secl. VIII. n. 35.* Practicis serio inculcat, ut corpus eiusque in morbis actiones, visionem, auditionem, tactum, nasum, linguam et ratiocinationem curate attendant. Et *Secl. V.* scribit: naturam quidem citra discipline, nec ab ullo edoctam, efficere, quæ conueniant, sed plura nihilo minus a Medico esse considerata, et in his numerantur lacrymæ, narium humor, sternutationes, aurium sordes, oris saluatio, sputi eductio, spiritus ingressus & exitus, oscitatio, tussis, singultus, urinæ secessus, flatus, alimenti et transpirationis actio; præterea quæ mulieribus insunt et toto corpore accidunt, sudores, pruritus & quæcumque id genus. His omnibus addit *Galenus* cutim, pilos & ungues. *Comment. I. in lib. Hipp. de humorib. f. 17. Celsus lib. II. cap. II.*
5. Ista quidem de veterum in observando testantur solertia, imitatione quovis modo digna. Vbi tamen diffitendum non est, eos plura in commentaria sua retulisse, quæ uti censuram merentur; ita circumspectam adplicationem postulant. In tot enim prognosibus, in quibus *effectus* præmissæ *causæ* subnectitur, mira est obscuritas, & non raro nexus αλογος.
6. Rationes imperfectionis huius non latent. *Prima* est humanarum rerum vicissitudo & errandi proclivitas. *Alteræ* veræ theoriæ defectus, quo si non laborassent, multo saniora protulissent ratiocinia ac prognoses longe veriores. Quis enim e. g. qui motus tonici iustam habuerit theoriam, hodie crediderit, cutem tuberosam & instar anseris deplumati grandinosam, signum esse lepræ? quis sanguinem spumantem & spuitione excretum ex iocinore processisse sibi persuadebit? quis denique morbum in illa parte hæere adnuet,

nuet, in quo sudor erumpit? vt pluribus iam supersedeamus.

7. *Tertia* ratio non immerito habetur fallacia caussarum. Nimirum effectum quemdam in morbis obseruarunt vere praesentem, eiusque fide dignam reliquerunt relationem. Sed quia saepe *veram* causam praeteruiderunt, fieri non potuit, quin multae enascerentur prognoses absurdæ & insomniis haud dissimiles. Ita per plura praesagia damnatae quidem sunt crebrae caloris ac frigoris mutationes; in *Coacis* tamen *prognosis* n. 125. diserte legitur: frequens *coloris* cum *calore* permutatio, bono est. Sine dubio obseruata sunt ista in aliquo, qui sub eiusmodi tonicis alterationibus conualuit, profecto non absque aliis signis salutaribus, quæ tamen hic non communicantur. Ita pariter ibidem n. 302. adseritur: *tubercula*, ad aures oborta, *adferre mortem* iis, in quibus praecordia anxietate vexentur. Par est omnino, vt credamus, aliquem grauiter laborasse praecordiis, eidem oborta esse tubercula, imo & mortuum esse. Verum ex longe alia causa, quam ex tuberculo. Quia autem vera mortis causa hic iterum reticetur, multis imponitur, vt eandem fallaciam causæ non causæ in praxi cum antiquis committant. *Conf. Fæsius ad hanc prog.*

8. *Quarta* denique ratio iure ponitur in librariorum aberrationibus, opinione grauioribus. Certum enim est, *Hippocratem*, si reuiuiscere ipsi contingeret, multis in locis propria scripta, ob mendosam deformationem, saepe non intellecturum esse, veluti pridem *Galenus* adseruit.

9. At fatius est aliquot absonas vna cum multis vtilibus habere prognoses, quam omnimoda earum laborare penuria. Grata mente & istis vtendum, ac penus medico-femeiologicus depauperatus supplendus. Vnus enim *Hippocrates* & *Galenus* plures congefferunt prognoses, quam omnes post ipsos Medici.

10. Præterea ad excusandas quasdam hætenus erroneas & ineptas vilas prognoses facere potest indiuiduorum peculiaris dispositio, sensibilitas ac singulares animi mores, ex quibus non pauca monstrosa oriri solent symptomata. Et cur omnem *Hippocratis* atque *Galen*i reiiceremus fidem, cum tamen *Schenckio*, *Hildano*, *Foresto*, *Horstio*, *Boneto*, *van der Wiel*, *Blasio*, *Salmutho*, *Tulpio*, *Borello*, *Ruyfchio* multisque aliis recentioribus, paradoxa, insueta, ac ferme portentosa referentibus, eam non denegemus.
11. Quæ ceterum ex tot a nobis suppeditatis prognosium centuriis, ad rationem & experientiam, tamquam ad lapidem lydium, exactæ, veritatis apodeixi destituuntur, eas nec nos recipimus, tantum abest, vt aliis ceu vera & attentione digna commendare velimus.
12. Vt tandem legentibus constet, quibus *Hippocratis* & *Galen*i vñ simus editionibus, obseruent: prioris opera nos adhibuisse *Francofurti* ad Mœnum ao. 1595. excusa; posterioris autem *Venetis* anno 1562. euulgata.

FINIS.

SERIES

SERIES TABVLARVM PATHOLOGIAE.

Tab.	I.	De Morbis generatim	pag. 1.
II.		Differentiis morborum	15
III.		Subiecto morborum	31
IV.		Caussis morborum	36
V.		Plethora	53
VI.		Spissitudine sanguinis	64
VII.		Cacochymia	73
VIII.		Hæmorrhagiis naturalibus	79
IX.		Congestionibus	120
X.		Spasms & conuulsionibus	133
XI.		Febribus	153
XII.		Morbis lymphatico-serosis	193
XIII.		Morbis primarum viarum	213
XIV.		Motuum vitalium defectu	236
XV.		Morbis animi	264
XVI.		Casibus reseruatis	286

Hh hh 3

SEME-

SEMEIOLOGIAE.

Tab. I.	De Semeiologia generatim	307
II.	Pulsu	328
III.	Respiratione	352
IV.	Motus tonici alterationibus	364
V.	Crisibus	379
VI.	Sanguine	413
VII.	Sudore	433
VIII.	Vrina	447
IX.	Vomitu & aluinis deiectionibus	497
X.	Abscessibus	520
XI.	Sputo	532
XII.	Sensuum & motus voluntarii alterationibus	545
XIII.	Facie aliisque partibus externis	582

INDEX.

Not. Paginæ 525 - 528. bis reperiuntur, hinc per adpositas litteras suas V v v. X x x indicantur.

A.

A <i>Bdominis</i> spasmi	136	<i>Acidum</i> morborum causa prin-	
<i>Abercromb</i> (David)	348	ceps	7
<i>Abcessio</i> per decubitus & per		<i>Acres</i> humores congectiones	
effluxum, αποσσεσις κατ' αποθ-		efficere debent	126
σιν, κατ' εκκρισιν	522	<i>Acrimonia</i> multorum morbo-	
<i>Abcessus</i>	520	rum causa efficiens esse co-	
critici & symptomatici	392.	gitur 12. 68. 92. 93. 98. 145.	
	402. 520. 521		146
crises eorum apud nos raræ		<i>Acrisia</i>	381. 404
	529	<i>Actiuitas</i> nimia	547
ab antiquis Medicis diligen-		<i>Acuti morbi</i> : eorum prognosis	
tius obseruati 528. lit. X x x.		ex signis sæpe fallit 326. 327.	
prognosis de illis in febribus			407
	523. seqq.	quæ in paralyfes degenerant	
- - in aliis morbis 527. seqq.			383
lit. V v v.		cur maligni nominentur 394	
- - ab antiquis petenda fuit		<i>Acutissimi morbi</i> , num etiam cri-	
	529	seos subiecta sint	408
interdum peregrinas res con-		<i>Adamas</i> venenis adnumeratur	
tinent	531		288. 302
in superioribus & inferiori-		<i>Addephagiæ</i> subiecta	216
bus	393	<i>Adolescentes hæmorrhoidarii</i>	90
ad aures 526. lit. X x x. 528.		eorum morbi	38. 39
lit. V v v.		<i>Adpetitus</i> num causis materiali-	
in pectore & pulmonibus 528		bus adscribendus	218. 219
lit. X x x.		eius conditio	313
<i>Abundantia</i> humorum a veteri-		excedens vel deficiens	218.
bus inter causas febrium nu-			219
merata	170	abolitus, prostratus, depra-	
- sanguinis	415	uatus	213. 214
<i>Achores</i>	121	maior quam necessitas postu-	
		lat	59
			junio-

INDEX.

iuniorum cur sæpe in voracitatem degeneret	57	<i>Aestimatio naturæ</i> præpostera	47
adultorum, eius vigor vnde	58	quid valeat in congestionibus rheumaticis	127
<i>Adpectus</i> liber in morbis	596	<i>Austus</i> nimius febrium causa fieri potest	173
morbosus	599	febrilis	174. 175. 182
luridus	ibid.	<i>Aetas</i> quid ad morborum frequentiam faciat	31. 36. 40
vid. Facies.		hæmorrhagiarum causa	97
planetarum crises efficere debent	400	infantis, media & senilis quid ad motuum omissiones conferant	259. 260
<i>Adstrictio</i> febrium causa habita	171	eius mutatione morbos quosdam sanari	51
<i>Adstringentia</i> noxia in hæmorrhagiis cohibendis	302	iunior morbos facilius superat	604
cachexiam producant	201	<i>Aetates</i> tres priores cur plethoræ ansam præbeant	56
in pulmone & renibus exulcerationes relinquunt	116	<i>Aetatum morbi</i>	19
<i>Adfuetudo</i> ad insultus rheumaticos	127	distincte perspicui debent	27
<i>Adsumta</i> urinae malam qualitatem conciliare possunt	488	<i>Aetheris</i> celerrima per poros traectio febres concitare creditur	172. 175
<i>Aegidius</i> Monachus	347	<i>Aëtius</i> Amidenus	347
<i>Aegri</i> fiducia erga Medicum facies optima	584	<i>Agrypnia</i>	563. 564. 573
si ægris omnia sceteant, adstantes idem non percipiant	566. 574	ἄγρυπνον	161
<i>Aequilibrium</i> circulationis sublatum hæmorrhagiarum causa statuitur	96. 98	<i>Alacritas</i> insolita in malignis	309
<i>Aër</i> quinam salubris	32	<i>Alalia</i>	550
eius constitutio morborum causa	3	<i>Albertus</i> (Iac.)	324
impurus febres concitare potest	173	<i>Alcali & acidi</i> coniunctio morbos producere creditur	7
eius mutatio rheumatismum reuocat	127	<i>Alexius</i> (Alex.)	348
		<i>Alcola</i> in circulo urinae	487
		<i>Alpinus</i> (Prosper)	324
		<i>Aluina</i>	

INDEX.

<i>Aluina deiectio</i>	314. 497	obstructa, eius causa	225
prognosis generalis de illa	502	suppressa	513. 514
- specialis in febribus	505. seqq.	<i>Alzabaraius</i>	323
- - in aliis morbis	513. seqq.	<i>Amarities oris</i>	566. 574
- certior quam reliquorum	518	<i>Amentia continua</i>	546
signorum	518	<i>Amiffionis motus non tam noxii</i>	
spontanea vel artificialis	499	quam <i>omiffionis</i>	260
aquæ similis in febribus	506	virium amiffio	238. 244
critica & symptomatica	499	<i>Amorem per causas naturales</i>	
optima & vitiosa	503	conciliari posse negatur	290
græueolens, ramentosa	510. 517	<i>Anaesthesia</i>	243. 550. 567
purulenta, nigra, spumescens,		<i>Anasarca</i>	193. 196
liuida, pinguis	510. 516	<i>Anatome num causas morbo-</i>	
prærubra, albicans, ex viridi		rum detegere possit	50
palescens	506. 514	<i>Anaudia</i>	550
diu retenta	502	<i>Angina</i>	122. 383
<i>Alui profluvium</i>	514	grauissima	593
vid. Diarrhœa.		<i>Anima a nonnullis Archæus di-</i>	
<i>Aluus adstricta</i>	514	citur	7
in febribus	507. 508	eius principes actiones	264
in aliis morbis	513	duæ a Willisio traditæ	8
aquosa cum bile mixta in fe-		a nonnullis vt morborum fa-	
bribus	506	ber agnoscitur	9
biliosa	515	cum corpore cœgrotat	579
clausa	510. 514	vnde post lapsum motus er-	
fluxa in febribus	506	roneos instituat	150
liquida cumulata in febribus	ibid.	est febrium causa efficiens	173
intercepta, caprarum ster-		quomodo melancholiæ &	
coribus similia emittens	507	manicæ causa efficiens esse	
irritata in febre purpurea	507. 508	possit	271
		vid. natura & principium ra-	
		tionale	
		<i>Animalis rabidi venenum alio</i>	
		etiam modo quam per mor-	
		sum communicatur	283
		liii	morsus

INDEX.

morsus deleterius	282	<i>Apnæa</i>	243
<i>Animi morbi</i>	19. 28. 264	<i>Apoplexia</i>	236
commotio rheumatismum re-		sanguinea & serosa, leuior &	
uocat	127	exquisita	239. 240
deliquium	243	utrum morbus solstitialis an	
pathemata	45	æquinoctialis	261
- energiam vitalem infrin-		a defectu liquidi neruei	240
gunt	245	eius frequentia ratione sexus	261
- faciei perturbationes effi-		quomodo differat a catarrho	
ciunt	585	suffocante	240
- morbos producant	32. 35.	- a paraplexia	ibid.
	146. 147	- a paralyfi	ibid.
- magnam vim habent in fe-		- a morbis soporosis	241
bribus concitandis & tur-		leuior interdum in paralyfin	
bandis	114. 185	abit	237
- hæmorrhagias promte mu-		eius causæ	250. 253
tant	107	ex spasimis thoracis	135
- ad icterum occasionem		ex fulminis tactu	294. 295
præbent	203	<i>Apostema</i>	520
- urinam alterant	450	vide Abscessus.	
eius imagines corporis adfe-		<i>Apostemata</i> interna periculosa	
ctionibus similes sunt	580		382
<i>Ανησυχία</i>	548	<i>Apostematologia</i> prognosis unde	
<i>Anni climacterici</i> inter apople-		petenda	529
xiæ causas referuntur	253	<i>Aqua</i> frigida corpori calenti su-	
<i>Ανορέξια</i>	549	perfula nocens	288
<i>Anorexia</i>	213	fortis & regia	288
eius subiecta	216	submersi	296
<i>Anthrax</i>	168	eius copia in submersis num	
<i>Anxietas</i>	264	vera sit causa	296. 297
<i>Aphonia</i>	243. 364. 367. 550	<i>Arabum</i> laudationes vroscopiæ	493
in febribus	372	<i>Archæus</i> Helmontii	6
in aliis morbis	376	<i>Archigenes</i>	4. 322. 328. 347
cum singultu	372		
ex ictu fulminis	294		
<i>Aphthæ</i>	121		

Ardor

INDEX.

<i>Ardor ventriculi</i>	214	<i>Athletæ olim hæmoptysin patie-</i>	
eius signa	215	bantur	99
eius subiecta	217	<i>Atomi in vrina</i>	458
eius causæ	220	<i>Atra bilis melancholiæ causæ</i>	
a nonnullis <i>orexis</i> dicitur		creditur	270
	231	<i>Atrophia</i>	122
<i>Arenule in vrina</i>	458.459.466.486	eius confectarium est <i>rhachitis</i>	
<i>Areteus Cappadox</i>	322		131
<i>Argentarius (Io.)</i>	324	<i>Auditus ad signa morbi digno-</i>	
<i>Aria Turchæsa</i> quid sit	282	scenda quid conferat	316
<i>Arquatus morbus</i>	210	eius grauitas ex tactu fulmi-	
<i>Arsenicum</i>	288	nis	294
veterum nihil commune cum		quas alterationes patiatur	
nostro habuit	301		548
nostrum nocet interne & ex-		abolitus	ibid.
terne	ibid.	deprauatus	ibid.
<i>Arteriarum obstructio in hæ-</i>		imminutus	ibid.
morrhagiis allegari non pot-		<i>Auerroës</i>	323
est	94. 95	<i>Auicenna</i>	ibid.
pulsus	337	<i>Aurelianus (Cælius)</i>	322
<i>Arthritis vera & vaga</i>	138	<i>Auripigmentum a Celso arseni-</i>	
humeris & scapulis infesta		cum vocatur	301
	ibid.	<i>Aurium manationes</i>	121
<i>Ascites</i>	194	tinnitus vnde	55
eius signa	196	- - in morbis	557. 574
<i>Asclepiades</i> quam pathologiam		dolor acutus	568. 589
constituerit	4	sonitus	557. 565. 566
<i>Asitia, Apositia</i>	213	fordes	589
<i>Asodes</i>	156	<i>Aurugo</i>	210
<i>Asphyxia</i>	243		
<i>Asthmata</i>	122		
humidum & conuulsium			
	135. 206		
<i>Astra num influant in corpora</i>			
sublunaria	400. 411		
<i>Athenæus</i>	4		

INDEX.

<i>Bilis</i> aluinas deiectiones promo-		<i>Calculus</i>	39.40.122
uet	503	calculum mentiens dolor in	
hæmorrhagias excitare statui-		lumbis	317
tur	93	calculi in vrina	459
veteribus febrium caussa fuit		- - in ductibus bilariis vnde	
	170		203
flaua & nigra	5	- - morborum caussæ	43
vitiata icteri caussa	202	<i>Calidum</i> & amarum aut acutum	
<i>Binder</i> (Vdahr.)	347	febrium caussa a veteribus sta-	
Blut: schweres Blut, schwerer		tuitur	170
Muth	65	<i>Calor</i> ab extra morborum caus-	
<i>Bontekoë</i> pathologiæ falsæ de-		sis adnumeratur	5
fenfor	7	febrium caussæ habitus	171
<i>Branchus</i>	122	febrilis eiusque caussæ	174.
<i>Bulimus</i>	214		175.182
eius subiecta & caussæ	216.219	<i>Campolongus</i> (Aemil.)	324
<i>Bulle</i> in vrina	458	<i>Cancro</i>	78
rubeæ	477	<i>Canes</i> num febribus corripian-	
cœruleæ	488	tur	165.166
<i>Butyrum</i> antimonii	288	num fulminis tactui obnoxii	
			304
		vnde deliriosi fiant	282
		verminosi	233
<i>C.</i>		<i>Canicula</i> Helmontii philtro ca-	
<i>Cachexia</i>	193.205	pta	292
eius signa, subiecta & caussæ		<i>Cantharides</i>	289
	195.198.200	<i>Capillorum</i> defluuium	542
a sanguinis profusione	207	<i>Capiuaccius</i> (Hieron.)	348
<i>Cacoehymia</i>	73	<i>Caput</i> cur in infantia & pueritia	
eius fortuna varia	77	congestionibus tentetur	37
ignorantiæ asylum	ibid.	eius spalmi	134.138
non est productum falsædinis		- - dolores	558.567.574.
	75.76		575.578
cacoehymica humorum con-		<i>Carbunculi</i>	78
stitutio raro motuum de-		<i>Cardanus</i> (Hieron.)	324
fertionem inducit	249.250		
<i>Cælius</i> (Ant.) Messanensis	348		
<i>Cæsalpinus</i> (Andr.)	324		

Cardial-

INDEX.

<i>Cardialgia</i>	136. 214	- - quatuor genera metaphy-	
eius subiecta & causæ	217. 225	ficorum	48
<i>Carnes</i> quæ sanguinem melan-		num ex vrina innotescere	
cholicum generare creduntur	269	possint	489
<i>Caruncule</i> in vrina	459	<i>Causus</i>	157
<i>Carns</i>	242. 545. 547	<i>Celsus</i>	322
<i>Caseus</i> , eius conspectus quid		<i>Cephalæa</i>	121
apud quosdam efficiat	441	<i>Cephalalgia</i>	ibid.
<i>Cassia</i> vrinæ colorem mutat	488	<i>Cerebrum</i> , eius humiditas num	
<i>Casus reseruari</i>	286	obliuionis causæ	275
<i>Catalepsis</i>	134. 241	eius concussio	574
<i>Cataphora</i>	241	eius hæmorrhagia	119
<i>Catarrhalis materia</i> in conge-		felis	289
stionibus vnde	128	<i>Ceruicis dolor</i>	567. 568. 588
<i>Catarrhus</i>	122	<i>Chemicorum principia</i> Sal, Sul-	
multis ignorantiaæ asylum fuit	211	phur & Mercurius	5
<i>suffocans</i>	237. 241	<i>Chiragra</i>	138
eius causæ	253. 254	<i>Chlorosis</i>	193
- - quo modo ab Apoplexia		<i>Cholera</i>	214
differat	240	<i>Cholerici</i> ad febres sunt pronio-	
- - vtrum adulatorum an in-		res	166
fantum morbus sit	261	eorum morbi peculiare	41
<i>Cathartica</i> draustica deleteria	288	plures eorum minus sunt ira-	
spasmi inducendis apta	44. 146	cundi	ibid.
<i>Catochus</i>	241	eorum modus edendi	216
<i>Catypnia</i>	547	- - vrinæ quales	449
<i>Causæ morborum</i> 3 sqq. 36. 507		<i>Chordapsus</i>	234
materiales	14	<i>Chorea S. Viti</i> f. saltus S. Modesti	265. 266
imateriales	44. 51	eius causæ	274
præternaturales	51	differt a Tarantismo	280
earum cognitio magni vsus est	49	tamquam remedium prophy-	
		lacticum adhibetur	281
		<i>Christianus</i> (Andr.)	324
		<i>Chronici morbi</i> vtrum per crisi-	
		iudicentur	395. 407. 408
		num	

INDEX.

num semper per abscessus sol- vantur	407	<i>Colica</i>	214
laboriosorum unde	35	eius subiecta & causæ	217.
<i>Cibi</i> , eorum abusus et varietas			227. 228
plethorum alit	57	num tanto impetu indigeat	233
in se laudabiles non-nullis		flatulenta	136
deleterii	287. 288	hæmorrhoidalis suppressa suf- focationis causa	255
crassi qualem efficiant urinam	450	<i>Collum</i> rigidum	315
nimia ingestio in morbis	578	<i>Coma</i> vigil, somnolentum, hy- pnodes, agrypnodes	241.
promptæ putredini obnoxii fe- bres prouocant	173		545. 547
auersio in morbis	604	<i>Concionatores</i> sæpe hæmoptysin patiuntur	99
<i>Cicuta</i> aquatica	289. 301	<i>Conclauia</i> epigæa humida conge- stionibus & cachexiæ occa- sionem præbent	126. 200
<i>Circulatio sanguinis</i> impedita fe- brium causa creditur	171	<i>Congestiones</i>	17. 120
eius inæqualitas hæmorrhagi- arum causa fingitur	96. 97. 98	earum doctrina ante Stahlum non satis obseruata	127
<i>Circulus</i> in urina, viridis, oleo- sus,	458. 477. 478. 487	- - plures quam hæmorrha- giarum sunt species	130
<i>Clauus</i> hystericus	121	ferosæ	206
hæmorrhoidalis.	ibid.	completæ & incompletæ s. rheumaticæ	121
<i>Climata</i>	315	earum signa, subiecta,	122.
calidiora plus ad crisum fre- quentiam faciunt quam frigidiora	529. 530		123. 124
<i>Coagulatio</i> num congestionum causa sit	126	earum causæ	125. 126
<i>Cobaltum</i> venenum natium	288	- - materia	128
<i>Coctio</i> exquisita	402. 403	- - euentus	122
eius signa	310	- - loca s. terminus a quo, in quo, per quem & ad quem	127
materiæ morbificæ	384	non omnibus accidunt	129
bonam crisin præcedere de- bet	395	iuniorum ad caput	37. 121
<i>Coffee</i> saturatio tremorem ar- tuum producit	246	mediæ ætatis ad pectus	121
<i>Colchicum</i>	289	ætatis	

INDEX.

ætatis consistentis & senilis	122	quam ætatem in primis exer-	
eas non semper euacuatio se-		ceant	38
quitur	130	febris superuenientes cu-	
incompletarum effectus & e-		ius euentus	152. 369. 370
uentus minus utilis	128. 129	chronicis & aliis morbis su-	
- - cur natura eas suscipiat	129	peruenientes cuius euen-	
rheumaticæ internæ & exter-		tus	152. 374
næ	124	in variolis	370
<i>Consensus</i> inter vterum, hypo-		post scabiem repulsam	319
chondria & primas vias	118	sanum adgredientes quomo-	
<i>Consternatio</i> summa in fulmine		do considerandæ	ibid.
tactis	294. 295.	dextræ sunt tractandæ	377
<i>Consuetudo</i> quid ad morbos con-		<i>Cordis</i> contractio febris causa	
ferat	46. 47	efficiens esse debet	172
ægotandi	32. 34	palpitatio	126
ad febres	174	<i>Corona</i> urinae	458
motuum tyrannus	28. 103	<i>Corpus</i> morbi subiectum	3. 34
quid ad motus erroneos con-		eius incrementum quo modo	
ferat	151	perficiatur	56
<i>Contagium</i> inter febrium causas		eius exercitium s. motus ple-	
numeratur	174	thoram imminuit	61. 62
muniale specificum quid		partium externarum altera-	
fit	283	tiones	582. 584
<i>Contemplantes dies</i>	398	<i>Coryza</i>	121. 122. 206. 571
<i>Convulsiones</i>	133. 364. 365. 366	<i>Coxagra</i>	138
earum differentia	140	<i>Crampus</i> , Krampf	137
quo modo a spasmis differant	139	<i>Crisis</i>	161. 190. 310. 379
earum signa, subiecta & caus-		eius nomen vnde	406
æ	142. 143. 146	exquilita & minus exquisita	380
- - effectus & euentus	152	vel bona vel mala	ibid.
symptomaticæ vnde oriantur	151	non iudicans	369
virium iacturam sequuntur		defecta s. eius carentia	381
	237	primariæ secundariæ crises	381. 382
		compo.	

INDEX.

compositæ s. complicatæ	405	- - per abscessum raræ sunt	
	408	apud nos	392. 529
per expulsionem & per trans-		<i>Criticum</i> nullum est paucum	387
lationem	529	<i>Cruditatis</i> signa	310
per longiorem somnum	383	<i>Cruferius</i> (Herm.)	348
eius signa generalia & specia-		<i>Crusta lactea</i>	121
lia	383-387. 388 sqq.	<i>Curstitutionis</i> exemplum	274
futuræ criseos signa	383-386	<i>Cuticula</i> urinæ	458
instantis	386	<i>Cynanche</i> cum hydrophobia con-	
eius subiecta	393 394	iuncta	285
eius causâ efficiens	400. 411	<i>Cynanthropia</i>	265
eius tempus	395	eius causâ	274
earum prognoses	401-405	delirium acutissimum	285
bonæ criseos præfagientia		simplici empiria curari potest	282
symptomata	385		
conditiones	387		
num etiam in chronicis ob-			
seruetur	395. 407. 408		
perfecta cur in principio			
morbi locum non habeat			
	395. 396		
accelerata	396. 397		
in incremento morbi minus			
fida	ibid.		
extraordinaria	395. 396. 397		
præcox, in tres classes diuidi-			
tur	397		
eas Medicus turbare potest			
	412		
earum turbatio damna adfert			
	318. 393		
a multis Medicis negliguntur			
	407		
crises calidiorum climatum			
frequentiores sunt quam fri-			
gidiorum	394. 407. 529. 530		

INDEX.

<i>Deliria</i>	266	eorum actiones rationi tam	
non in omnibus acutis eue-		contrariæ non sunt	276-
niunt	308		278
quæ in <i>anx</i> febris occurrunt		eorum dicta & gesticulatio-	
funesta	340	nes ad causas morbi nos	
acutarum & peracutarum fe-		ducunt	318. 319
brium	265. 266	<i>Demelmuia</i>	408
febrilia : eorum causæ		<i>Dentitio</i> convulsionum causâ	
	268. 562		148
earum causæ non semper tol-		<i>Dentium stridor</i>	315. 561. 590.
li possunt	571		603
cum febre & sine febre esse		corruptio	603
solent	546. 547	<i>Desipientia</i> obscura quid sit	580
critica	561	in febribus	561
delirium hypochondriacum		ex ictu in capite	573
& hystericum	572	<i>Diabetes</i>	194
ex hæmorrhagiis non succe-		eius signa, subiecta & causæ	
dentibus	572		197. 199. 205
post hæmorrhagias largas ib.		<i>Dieta</i> quid ad morbos conferat	
aliis læsionibus superueniunt	285		32. 34
mali gravitatem indicant	572	aromatica & vinosa spasmis	
in tertianis & quartanis	308	inducendis aptæ	146
asaphodes s. obscurum	580	crassa icteri causâ	203
delirium leue	310	roborans dicta nocet	443.
- - leuissimum	571		444
- - lethargicum	242	lauta aliam efficit vrinam	
- - per potus spirituosos ex-		quam tenuis	449
citatum	300	num melancholiæ causâ esse	
- - ex morfu canis & lupi ra-		possit	269
bidi	265	<i>Diagnosis</i> iusta ex signis	308.
delirantes num catenis coër-			317
cere aut ad supplicium ra-		num ex Hippocratis signis	
pere conueniat	278. 279	peti possit	325
deliriorum prognosis	552.	quem vsum Medico suppe-	
	553. 571	ditet	319
		<i>Diagramma</i> Hippocraticum	399

K k k k

Dia-

INDEX.

<i>Diaphoresis</i> & <i>Diapnoë</i> reliquis excretionibus præferuntur	443	hæreditaria ad rheumatismos	127
<i>Diaphragma</i> & iecur terminus corporis medius	521	<i>Diureseos</i> vitia num ad spasmos referenda	212
<i>Diapnoë</i> utilis quibus rebus tur- betur	443	<i>Dolores</i>	314
<i>Diarrhœa</i>	122	varii ex congestionibus orti	123
eius species & subiecta	214.	eorum vehementia vires con- sumit	245
eius causæ	229	eorum prognosis generalis	557
num passivæ contingat	235	- - specialis in febribus & aliis morbis	567. 574
critica, eius signa	392	- - variae denominationes	549. 550
sine febre	516	qui in grauib. morbis non sentiuntur	578
hypochondriacorum & he- cticorum	514	<i>Dorsi</i> dolor	560. 575
periodica, vaga	499. 514	<i>Dormire</i> in delirio bonum	563
copiosa in malignis	506. 507	ore hiantes	560. 590
vernalis, æstiva, autumnalis, hiemalis	499	<i>Drastica</i> morborum causis ad- numerantur	44. 146. 288
<i>Dies critici ordinarii</i>	409	<i>Dulcia</i> acius fermentantia vn- de menses supprimant	118
proprii & improprii	398	<i>Dyscrasia</i> humorum rheumatis- mo occasionem præbet	126
indicatorii	385. 387	<i>Dysenteria</i>	215. 515
intercalares, prouocatorii	398	<i>Δυσημοια</i>	548
nona in acutis	410	<i>Δυσοδμια</i>	549
tyrannus	ibid.	<i>Dysorexia</i>	213
intercidentes, si signa coctio- nis habeant num bona sint	402. 403	<i>Dyspeptæ</i> unde menses suppri- mant	118
non decretorii, vacui	398	<i>Dysphonia</i>	550
<i>Digitæ</i> liuescentes in febribus	594	<i>Dyspnoea</i>	360. 361
<i>Diocles Carystius</i>	322	<i>Dysuria</i>	194
<i>Dispositio</i> corporis ad ægrotan- dum	50	eius signa & subiecta	197. 199
ad morbos	31. 34. 36	- - causæ	205
		<i>Dysypnia</i>	547
		<i>Ebrie-</i>	

I N D E X.

E.		<i>Equi</i> num febres experiantur	
<i>Ebrietas</i>	300		165. 166
memoriam debilitat	268	<i>Erasistratus</i> quam morborum	
convulsionum causa	148	causam agnouerit	4
menstrua detestanda	304	<i>Erotomania</i>	265. 547
<i>Eccrasis</i>	161	eius causæ	271
feroso biliosarum impurita-		sine philtro	265
tum	389	<i>Errores</i> motuum	264. 265
sanguinis	388	<i>Efula</i>	289
critica post delirium	563	<i>Euacuantia</i> num in plethora ad-	
<i>Eclipsis</i>	243	hibenda	60. 61
<i>Efferuescentia salium</i> num hæ-		<i>Euacuationes</i> artificiales in caco-	
moptyleos causa	98	chymia	76. 77
<i>Efflorescentia cutaneæ</i> , earum re-		<i>Euphorbium</i>	289
cessio saltationis causa	274	<i>Exanthemata</i> per motus impe-	
<i>Elater</i> machinarum a tono di-		tuosos augentur	340. 341
stinguendus	444	<i>Excrementorum</i> colores ab Hip-	
<i>Electiva missio</i> veterum quid sit		pocrate diligentius obser-	
	135	uati	517
<i>Emetica</i> deleteria	288	<i>Excretiones</i> in febribus acutis &	
spasms inducendis apta	146	malignis	190. 313
<i>Emollientia</i> in rigoribus non		tempestiuæ	ibid.
conueniunt	377	ante dies criticos suspectæ ib.	
<i>Empyrototonus</i>	134	prudenter moderandæ & ad-	
<i>Empyema</i>	122	iuuandæ sunt	188. 189
phthisin comitem habet	381	nimiæ energiam vitalem in-	
<i>Energia</i> vitalis	50	fringunt	245
motoria diu & nimium exer-		consuetæ retentæ plethoram	
cita tandem succumbit	259	augent	58
<i>Epiglottidis</i> adductio & contra-		excernenda retenta febres	
ctio in fulmine tactis &		conciliare possunt	174
aqua submersis	295. 298	- - - - - vrinam potenter alterant	
<i>Epilepsia</i>	140		450
cur morbus sacer dicta	152	<i>Exspiratio</i> frigida	359
cur lunæ phasibus recurrat	ibid.	<i>Extrauasio</i> humoris non sem-	
		per apoplexiam inducit	252
		Kkkk 2	feri

INDEX.

feri intra pulmones num sit		intense rubens	596
caussa catarrhi suffocantis		eius rubor in febribus	586
	254	- - rubor vagus	596
F.		rubens ad huiusmodi	597
<i>Facies</i> , quando in medicam		genis rubellis conspicua	596
contemplationem venit	582	colore subfusco	598
morbosa, eius differentiae	583	cito tabida	599
est corporis viui imago	584	tristis in febribus	586
alterationum eius prognosis		eius turgescencia	600
generalis	ibid.	Hippocratica	309
- - specialis in febribus	585	eius adspex	315. 583. 589
- - in aliis morbis	595. 596	<i>Feces aluinae</i> vitiosae & optimae	
- - aegri optima	584		503
anxia	586	foetor earum unde dependeat	ibid.
austera in febribus	ibid.	prisca Medici earum obserua-	
bene colorata	597	tores fuerunt	517
colore croceo	598	vid. aluina deiectione,	
exasperata in febribus	592	<i>Fatuitas</i> connata	268
extenuata in febribus	586	ex philtro	290
flaccida in febribus	ibid.	<i>Fatuitas</i> & <i>fatuus</i>	545
flammea	ibid.	& obliuio in homine non ex-	
flauo colore	598	grotante	513
liuida ex flauo - viridescens	586. 598	ex morbo regio	573
lethalis s. mortis praenuncia		<i>Faucium</i> dolor	559. 568. 575. 592.
	586		593. 603
libera	595	inflammatio	315
morosa in febribus	586	<i>Febricitantium haemorrhagiae</i>	89
pallida in febribus	ibid.	a bile deriuantur	93
- - in aliis morbis	597. 598	<i>Febriles motus</i> num a vitalibus	
ex pallido liuescens	598	multum differant	160
penitabunda in febribus	586	<i>Febris materia</i> cuius indolis	168
perturbata non semper mor-		<i>Febris</i>	53
bum indicat	585	eius denominatio	182
porrectior s. libera	595	conceptus veterum de illa	182
plumbea	598	non est morbus	184
		pau-	

INDEX.

paucissimi ; a febre mori-		Hungarica	156
untur	186. 401	<i>malignæ, permalignæ</i>	158. 395
num tam frequens sit	183	<i>catarrhales benignæ, malignæ</i>	154. 156. 157. 158
num in omni morbo sit	186.		
	187	<i>exanthematicæ</i>	154. 157
<i>Febrium</i> signa	163. 164	petechialis, miliaris, scarlati-	
subiecta	165- 167	na	157. 169
causæ	167. seqq.	<i>contagiosæ, pestilenciales</i>	168. 408
causæ efficiens veterum	170		
	171	<i>inflammatoriæ</i>	154. 155.
effectus non in omnibus vnus			156. 157. 169
	184. 185	<i>biliosæ</i>	154. 156. 157. 169
euentus irregulares vnde de-		- - cito iudicantur	395
riuandi	185	<i>dysentericæ</i>	157. 169
symptomata	174	<i>rheumaticæ</i>	124. 156. 157
in alios morbos transmutatio		<i>hecticæ & lentæ</i>	154. 159. 169
	382	<i>lochiales & lacteæ</i>	118. 157
<i>Febres continentes</i> f. sanguineæ		<i>vulnerariæ</i>	ibid.
	18. 154. 155. 157	<i>mucosæ</i>	157
earum materia peccans	169	<i>intermittentes</i>	154. 157. 169. 269
continens κατ' ἐξοχην	154	- - nonnumquam crisi abiol-	
synocha putrida	154	uuntur	395
ephemera simplex & plurium		earum symptomata actiua &	
dierum	154	passiua	25. 26
resolutoriæ	167	<i>quotidiana simplex & duplex</i>	154. 157
continuae	154. 155	<i>tertiana simplex & duplex</i>	154
- - intermittentes chronicæ		<i>quartana simplex & duplex</i>	154
	18		
continua simplex	154	<i>quartanæ hybernæ</i>	195
- - tertiana & quartana	154	eius suppressio icteri causæ	203
acutæ, peracutæ	155		
crisibus potissimum subiectæ		<i>quintana</i>	154
	324. 395	<i>septimana</i>	155
<i>assidue</i>	595	<i>octana</i>	ibid.
<i>ardentes</i> ex ventris dolore ib.		<i>ennateæ f. nonana</i>	ibid.
<i>cum delirio</i> inuadentes ibid.			

INDEX.

quantitatis & qualitatis	157	familiarior	262
simplices & compositæ	158	- - apoplexia periculofior	
legitimæ & anomalæ f. nothæ	157. 158	quam viris habetur	261
typicæ & erraticæ	158. 159	<i>Fermenta</i> morbifica Helmontii	6
essentiales, primariæ, idio-		<i>Fermentatio</i> num morbos pro-	
pathicæ, & secundariæ, ac-		ducat	7. 126
cessoriæ symptomaticæ	155 157	materiæ febrilis demonstrari	
endemiæ, epidemicæ, spora-		nequit	178-180. 183. 184
dicæ	159	<i>Fermentum</i> febrile	171. 178. seq.
fcheticæ	ibid.	vteri num sit caussa efficiens	
chronicæ	155. 157	menstrui fluxus	103. 104
corruptæ	158	tempore vernali productum	
<i>Febris</i> initium cum sudore, vo-		num melancholicum san-	
mitu & alui deiectionibus		guinem efficiat	275. 276
cuius prognoseos	187. 504	Giebel	165
conuulsioni succedens	370	<i>Fienus</i> (Thom.)	324. 331
<i>Febres</i> acutæ illegitimæ conuul-		<i>Filamenta</i> in vrina	460
sionibus stipatæ	148. 152	<i>Flatulentia</i>	214
viscerum læsionibus acceden-		eius signa & subiecta	215. 217
tes cur periculofæ	184	- - caussæ	222. 223
acutæ, malignæ & contagio-		num ex saccharatis generetur	232
sæ placido excernendi mo-		sæpe pro tympanitide & gra-	
do administrantur	190. 191	uiditate declaratur	210
vertiginosæ	595	hypochondriacis familiaris	308
<i>Febrile fermentum</i>	171	<i>Flatus</i> morborum caussæ	44
<i>Felis</i> præsentia quid apud quos-		num ex saccharatis generen-	
dam efficiat	441	tur	232
feles num fulminis tactui ob-		in febribus	509
noxii	304	habentur pro microcosmi	
<i>Feminæ</i> pluribus morbis quam		meteoris	223
viri expositæ sunt	40	multos generandi promtitu-	
vnde flatulentia nimium ob-		do vnde	233
noxia	222	eorum incommodum quo	
illis leipothymia & syncope		modo euanescat	ibid.
		<i>Fludd</i>	

INDEX.

<i>Fludd</i> (Rob.)	324	eius causæ	271. 272
quam morborum ætiologiam		etiam maritatas corripit	279
formauerit	7	<i>Furunculi</i> critici	382
<i>Flüsse</i> , gesaltene	118	spontanei num cacochymiae	
<i>Fluor albus</i> benignus & mali-		producta	77
gnus	194. 205	vide abscessus	
eius signa & subiecta	197. 199	G.	
- - causæ	204	<i>Gadaldinus</i> (August.)	348
<i>Fluxus</i> menstruus	116	<i>Galea</i> (Petr.)	347
sanguinis	418. 422. 426	<i>Galenus</i> , papa semeiologicus	322. 323. 328. 347
hepaticus	94. 215	humorosam pathologiam re-	
<i>Factor</i> oris	213. seq.	stituit	4
quem ægri sentiunt	566. 574	<i>Galenici</i> a Paracelso refutati	5
<i>Fætus</i> erronea formatio	264	<i>Garrulitas</i>	550
<i>Fontanonus</i> (Dionys.)	324	<i>Gelatinosi</i> & mucosi differentia	206
<i>Fonticuli</i> coaliti congestiones			
inuitant	124	<i>Germani</i> veteres vix morbos no-	
<i>Forestus</i> historiæ morborum o-		uerunt	62
peram dedit	11	<i>Gesnerus</i> (Conr.)	347
<i>Erigus</i> , eius sensus vnde	123. 124	<i>Glaciei</i> frustum vertici incum-	
morborum causis adnumera-		bens quid denotet	55
tur	5	<i>Glandularum</i> tumores dolentes	
in febribus vnde deriuetur		in febribus	570
	175. 176	<i>Glieder</i> , doppelte	132
in tertianis quid denotet	318	<i>Glossagra</i>	138
in capite feminarum quid de-		<i>Gonagra</i>	ibid.
notet	55	<i>Gonorrhæa</i> benigna & maligna	
in capite, manibus & pedibus			194
	593	eius signa & subiecta	197. 199
<i>Fulgias</i> (Gentilis)	347	- - causæ	204
<i>Fulmine</i> tacti	293	<i>Gordonius</i> Bernh.)	347
<i>Fulminis</i> læsio quomodo con-		<i>Græci</i> placita Galeni propugna-	
tingat	295	runt	5
differentiæ	303	<i>Grauedo</i>	121
<i>Fungorum</i> certæ species	289	in febribus	594
<i>Furor</i> uterinus	265. 266	<i>Graui-</i>	

INDEX.

<i>Grauidæ</i> nonnullæ hæmoptyses	salutares & minus salutares
menstruas patiuntur	80. 81
nonnullæ leuiter delirantes	extraordinariæ spontaneæ 79
	spontaneæ intentioni naturæ
	conformes 61
epidemicis correptæ	per os & aures ex philtro 292
earum maculæ faciei	earum subiecta 88
<i>Grauiditas</i> præsumpta & mox dis-	- causæ veræ & fictæ 12.
cussa	91. 97
<i>Grauitas artuum</i> a lassitudine dif-	plerumque moderatæ sunt
fert	107
<i>Grisignanus</i> (Paul.) de Salerno	quædam molestiis stipatæ
	sunt 432
<i>Gustus</i> num aliquid conferat ad	insignis debilitas eas non se-
signa morbi pernoscentia	quitur 107
quas læsiones s. alterationes	salubritas earum hodie melius
patiatur	perspicitur 107. 127
eius læsio in febribus	salutarem finem respiciunt,
- - in aliis morbis	sæpe vero minus salutares
<i>Gutierrez</i> (Io. Lazarus)	sunt 108
	earum peruersa tractatio vn-
	de 51. 106
H.	intermissæ grauiâ consecutaria
<i>Habitus</i> plenus, <i>ισσαπνος</i> , differt	post se trahunt 109
a plethora	suppressæ morborum lym-
<i>Hæmatomania</i>	phatico-ferosorum causæ
431	201. 205
<i>Hæmoptysis</i>	retentæ conuulsionibus an-
eius signa & subiecta 83. 84.	sam dant 148
	earum in cacochymia ratio
	habenda 76
- causæ	priscorum Medicorum pro-
rarius euenit 110. 111	gnosces de iis multæ sunt
periculosa 111. 112	430
menstrua in nonnullis graui-	<i>actiua</i> sine congestione non
dis & hæmorrhoidariis 80.	contingit 129
	per
99	
<i>Hæmorrhagiæ</i> variæ	
naturales s. actiue	
præternaturales s. passiuæ 80	
79	

INDEX.

per congeſtiones intenta do-		na loca recurrunt	114
lores ſoluit	123	in ætate iuuenili ſæpe ad in-	
<i>cerebri</i>	119	teriora transferuntur	115
<i>narium</i>	37. 38	earum ſuppreſſio icteri cauſſa	203
per quæ ſigna indicetur	388	<i>Hæmorrhoidarii</i> pueri & adole-	
eius ſubiecta	89	ſcentes	90
quando morbis accenſenda	81	ex hæreditate	234
impedita	83	nonnulli hæmoptyſes men-	
critica	110	ſtruas patiuntur	99
pro re præternaturali non		<i>Hæmorrhoidales</i> motus calculum	
habenda	ibid.	mentientes	317. 318
in febre ardente per XIII.		<i>Hæmorrhoidalia</i> molimina	39 - 41
dies	409	<i>Hæreditaria</i> diſpoſitio ſpasmis &	
in <i>febribus</i> contingentes	89.	conuulſionibus inducendis	
	93. 188. 189	apta	146. 147
prodigæ in ſtatu febris cuius		<i>Hæſenreffer</i> (Sam.)	348
indolis	340	<i>Hauptmannus</i> quam morborum	
<i>uteri</i>	88. 91	cauſſam finxerit	8
Scorbuticorum vnde vulgo		<i>Hebetatio</i> viſus	548
deriuentur	94	<i>Heiniſchius</i> (Geo.)	324
<i>Hæmorrhoides</i> internæ & exter-		<i>Helleborus</i> albus	289
næ ſ. cæcæ	113. ſeqq. 215	<i>Hellmontius</i> quam morborum	
earum ſigna & ſubiecta	85.	cauſſam conſtituerit	6
	86. 90	plethoram & cacoſchymiam	
- cauſſæ	94. 100. 101	negauit	59. 77. 91
- menſura, effectus & euen-		<i>Hemicrania</i>	138
tus	114. 115	<i>Hemiphonia</i>	550
criſium ſpecies	389	<i>Hemiplexia</i> vel <i>Hemiplegia</i>	236.
cur per hæc loca erumpant	114		239
quando ſalutares dici ne-		eius cauſſæ	246
queant	81	ex fulminis tactu	294
periodicæ infauſto omine		<i>Hemiplegici</i> per autocratiam	
ſuppreſſæ	302	naturæ reſtituti	261
minus ſuccedentes ad priſti-		<i>Hepaticus</i> fluxus	94. 215

INDEX.

<i>Hepatis</i> infarctus & inflammatio	122	criticus	368
obstructio & strictura icteri		in fecribus	367
caussa	202	in aliis morbis	372. seqq.
dolor	576	<i>Huggelius</i> (Io. Iac.)	324
<i>Hepatitis</i>	156	<i>Hüste</i> , ausgewachsene	132
<i>Hernia</i> ventriculi	234	<i>Humiditas</i> morborum causis ad-	
<i>Herophilus</i> Chalcedonius	322.	numeratur	5
	328	<i>Humoristæ</i> a Paracelso reformati	5
quam morborum causam a-		quam crislum causam sta-	
gnouerit	4	tuant	400
sphygmicae artis obseruator	347	<i>Humorum</i> qualitas in multis	
<i>Herk</i> abdrücken, quid sit	135	morbis adcuratur 4. 5. 92. 93.	
<i>Hippocrates</i> historiae morborum			126
scriptor	11	abundantia veteribus febrium	
eius studium in semeiologia	321	caussa fuit	170
num sphygmicae artis gnarus		vitium quando in hydropo	
fuerit	346. 347	praecedat	208
eius adfertum de obseruatio-		dyscrasia rheumatismo occa-	
ne crislum per diuersas re-		sionem praebet	126
giones	530. 531	restagnationes ex congestio-	
in tradendis morborum caus-		nibus	129
is minus constans	3	iactura per excretiones ni-	
hippocratica facies	583	mias	245
<i>Historia</i> morborum	315	proportio ad motus laesa ca-	
eius indagatio utilis est 11. 12		cochymiae causa	75
<i>Hocker</i>	132	<i>Hydatides</i> viscerum	194. 209
<i>Hoffmannus</i> (Casp.)	324	<i>Hydrocele</i>	194
<i>Homo</i> est subiectum morbi	31.	<i>Hydrocephalus</i>	ibid.
	34	<i>Hydrophobia</i>	265. 282
pra aliis animalibus consue-		sine morlu, attactu aut com-	
tas intentiones & motus		mercio	283. 284
aegrius intermittit	58	eius interuallum a tempore	
<i>Horror</i>	364. 365	vulneris inflati	284
		cynanchen coniunctam habet	
			285
			hy-

INDEX.

hydrophoba mater ex morfu	<i>Icterus</i>	194. 205
filix epilepticæ 283	eius signa & subiecta	196.
hydrophobus iuuenis ex indignatione ibid.		198
<i>Hydrops</i> 194. 205	- causæ	202
eius signa & subiecta 195. 198	- species	210
- causæ 201. 207. 208	post febrem hydropem comitem habet	382
num a sanguinis profusionibus producatur 207	criticus	ibid.
curatu difficilis ibid.	<i>Idea morbi</i>	383
vnde eius tumor 209	feminalis Helmontii	6
ad matulam 197	<i>Ignis fulminaris</i>	295
pectoris & pericardii 194	<i>Imaginatio morborum</i> causa	45
medullæ spinalis ibid.	quas alterationes patiatur	545
omentalis, renalis, ovarii ib.	<i>Imminutio urinae</i>	194
ficcus 210	<i>Impatients ægrorum</i>	552
aliquando per vomitum, sudorem & urinam iudicatur	<i>Impetigo</i>	121
395	<i>Impotentia ad motus</i> in febribus	
<i>Hyoecyamus</i> 289	vnde	177
<i>Hypochondriaci</i> etiam delirant	<i>Inanities</i> a veteribus pro causa	
sine febre 308	spasmodum habita	144. 146
sunt sputatores 540	<i>Inadpetentia</i>	213
<i>Hypochondriaco-hystericum malum</i> 39. 40. 41. 70	in febribus vnde	176
<i>Hypochondriorum</i> , vteri & primarum viarum consensus	<i>Incontinentia urinae</i>	194. 197
118	eius subiecta & causæ	199.
<i>Hypostasis</i> urinae 470		204
<i>Hysteromania</i> 265	<i>Incubus</i>	135
eius causæ 272	<i>Indices</i> s. indicatorii dies	398
I.	<i>Inedia</i>	213
<i>Lactationes</i> corporis pessimæ 561	<i>Infantes</i> cur ad morbos proniores sint	31
in febribus 570	crisibus non sunt subiecti	394
in aliis morbis 578	eorum morbi	37
	- urinae quales	448

INDEX.

cur conuulsionibus subiecti sint	151. 152	furor brevis	547
cur ad motuum omissiones delabantur	259	<i>Iris</i> splendore orbata	601
plures quam adulti catarrho suffocante interimuntur	261	<i>Ischuria</i>	194. 205
lunæ radiis expositi num so- mnambuli fiant	280	eius signa & subiecta	198. 199
menstrui fluxus iis ominosus	118	- causæ	205
<i>Infarctus</i> hepatis & lienis	122	lunatica	212
<i>Inflammationes</i>	123	<i>Ischiadicum</i> malum	138
faucium	315	<i>Iudæus</i> vates ex pulsu	337
<i>Influxus</i> lunæ num sit causa	103. 261	<i>Iuniores</i> cur podagra retroacta citius moriantur quam senes	115
menstrui fluxus	103. 261	in morbis epidemicis suc- cumbunt	604
<i>Ingenii</i> tarditas	264	<i>Iuuenis</i> hydrophobus ex indi- gnatione	283
<i>Initium</i> febris	187	<i>Iuuenum</i> morbi	38. 39
<i>Inquietudo</i> maior	310. 571. 578	vrinæ quales	448
<i>Insania</i>	545		
vehemens in febribus	562	K.	
ex amore libidinoso	547	<i>Rinder</i> & <i>Flecken</i>	599
<i>Insecta</i> morborum causis adnu- merata	8	L.	
<i>Insomnia</i>	548	<i>Labor</i> plethoram imminuit	61
nonnullam vim significandi in morbis habent	579. 580	<i>Laboriosi</i> congestionibus vexati vnde	125
eorum prognosis	554. 556	eorum morbi vnde	34. 35
- in febribus	564	- vrina qualis	449
- in aliis morbis	573	vitæ generis mutatio pletho- ræ ansam dat	56. 62
<i>Intellectus</i> morbi	264	<i>Labra</i> s. <i>labia</i> pallida in febr- bus	589
<i>Intercalares</i> dies	398	eorum distorsio & peruersio	588. 589
<i>Intestini</i> coli spastica distensio	136	contracta	589
<i>Intestinorum</i> dolor	560	si exulcerantur	ibid.
<i>Ira</i> urinam alterat	450		

Lactu-

INDEX.

<i>Lactucæ succus</i> perniciosus 287	<i>Liborum</i> varia genera vnde men-
<i>Lacrymarum</i> fluxiones vnde	les supprimant 118
vulgo deriuentur 94	<i>Lichenes</i> in mento 139
in febribus 588	<i>Liddellius</i> (Duncanus) 324
<i>Læſio</i> organi vitalis naturæ e-	<i>Lienis</i> infarctus & inflammatio
nergiam debilitat 245	122
<i>Læſiones</i> viscerum melancholiæ	<i>Lienteria</i> 515
& manix caussa 269	<i>Limacum</i> deiectiones ex philtro
chronicæ vnde oriantur 71	292
febres non perferunt 184	<i>Lingua</i> ficca, nigra 315
<i>Laniſtæ</i> olim hæmoptysin patie-	eius fissuræ in acutis 310
bantur 99	quæ ei accidunt in febribus 590
<i>Landus</i> (Bassianus) 324	alba 591
<i>Lapsus</i> retrorsum memoriam de-	aspera 590
bilitat 267	biliosa 591
<i>Laryngis occlusio</i> in fulmine ta-	bifulca ibid.
ctis & aqua submersis 295. 296	densa 590
eius rationes 297. seqq.	horrida 591
<i>Lassitudo</i> 364. 365. 366. 375	mollis 592
<i>Lateris</i> dolor 568. 570	in febribus 590
<i>Lauellus</i> (Iac.) 348	nigrescens 591
<i>Laurentius</i> (Andr.) 324	pallida 590
<i>Leipopsychia</i> 243	eius pustulæ 592
<i>Leipothymia</i> 237. 243. 310	- sordes ibid.
eius causæ 256	tremula 591
cur feminis familiarior 262	<i>Lippitudo</i> 206
<i>Leipyria</i> 156	<i>Liquidi neruei</i> influxus num
<i>Lemosius</i> (Lud.) 324	convulsionum caussa 147
<i>Lepra</i> 194	<i>Lochia</i> quando morbis accen-
rarissima nobis est 210. 211	fenda 81
ex philtro 292	eorum signa & subiecta 87.
num cum lue venerea con-	88. 91
ueniat 211	- causæ 105 106
<i>Lepus marinus</i> 288	- fluxus necessarius & utilis
<i>Lethargus</i> 242. 275. 545. 547	118
<i>Leucophlegmatia</i> 193. 195	nimia 94
	LIII 3 febris

INDEX.

febris lochialis	118
Lommius (Iodoc.)	324
Loquela vitia	550
Lucubrationes morbis ansam dant	587
	32
Lues venerea	194
eius signa & subiecta	197. 199
sæpe pro scorbuto vendita-	
tur	211
Lumborum dolor	560. 569. 576
Lunæ potentia in humores a	
multis reiicitur	261
influxus num sit causa fluxus	
menstrui	103
phases convulsionibus ansam	
præbent	147
in illis convulsivi & epileptici	
motus recurrunt	152
Lycanthropia	265. 282
eius causæ	274
Lycanthropomania	547
Lympha corruptionem patiens	
	205. 206
cum fero acri diu sociata per-	
ditur	193
& serum quo modo semutuo	
lædant	206
falsa	94
Lymphatico-ferosi morbi	193
Lyssis	161. 190. 379
M.	
Macrocosmi phænomena vtrum	
in criticum actum influant	
	411
Macrypnia	547
Macula faciei flavescentes in	
gravidis	599
nigræ in facie febrientium	
	587
Maiouii ætiologia rhachitidis	
	130. 131
Malacia	214
Maligni morbi impetuosas ex-	
cretionēs non perferunt	443
	444
Malum hypochondriaco-hyste-	
ricum	122
ischadicum	138
Mammarum dolor	570
Manationes aurium & oculorum	
	121
vicerolæ	123
Mania	265. 547
eius causæ	268
ex spissitudine humorum ori-	
tur	71
num sit morbus vernalis &	
autumnalis	275
hypochondriaca	266
ex philtro	265. 285. 290. 571
Maniacus & Melancholicus dif-	
ferunt	276
Maniacorum actiones num ratio-	
ni contrariæ sint	276. 277
Manuum motio in febris	571
Marasmus senilis	236
quomodo a virium defectu &	
artuum tremore differat	238
num ad senium necessarius	
	262

Marga-

INDEX.

<i>Margaritas</i> concharum lepram esse volunt 211	ex philtro 290
<i>Martinengus</i> (Cels.) 324	eius causſæ materiales & im- materiales 71. 268 - 271
<i>Martinez</i> (Em.) ibid.	num fit vernalis & autumn- lis morbus 275
<i>Martorellus</i> (Ant) 348	differt a mania 276
<i>Massarius</i> (Alex.) 347	<i>Melancholici</i> : eorum actiones tam incongrui non ſunt 276. 277
<i>Mater</i> ex morſu filiæ epilepticæ hydrophoba 283	vnde tam auidi ſint in eden- do 216
<i>Materia</i> num motus & ſpasmus producat 104. 192	ad iram præcipites 167
eius additamentum inter cauſſas febrium relatum 171	plerumque a febribus ſunt immunes 166
catarrhalis ſeroſa in conge- ſtionibus vnde 128	eorum vrinæ quales 449
febrilis cuius indolis 168	- - morbi peculiareſ 41
<i>Mechaniſmus</i> motus ſupprimen- dos iudicat 14	<i>Melancholicus</i> humor criſium cauſſa eſſe debet 400
<i>Medicamina</i> incongrua febres ſæpe turbant 186. 188	<i>Mellita</i> cum ſaccharatis confun- duntur 232
ſudoriſera nocent 443. 444	<i>Membrane</i> in vrina 460
<i>Medicationes</i> fortituæ 326	<i>Memoria</i> morbis anſam dat 45
peruerſæ grauiorum morbo- rum cauſſæ 52	- - <i>vitalis</i> in rheumaticis con- geſtionibus quid valeat 127
<i>Medici</i> per incongruas medica- tiones naturis graues ſiunt 412	eius exercitium capitis dolo- res excitat 38
motuum rationem habere de- bent 10. 13	- - debilitas 265. 266
vanæ gloriæ ne inhient 320	- - huius cauſſæ 267
eorum diſſenſus in cauſſis morborum 3 ſeqq.	- - congenita cum læſione ratiocinationis coniuncta eſt 275
<i>Medicina</i> , eius certitudo & incer- titudo 311	quas alterationes patiatur 547
<i>Melancholia</i> 546	<i>Mena</i> (Ferdinand.) 348
hypochondriaca & hyſterica 265. 266	<i>Mens</i> ſibi conſtans poſt vehe- mentiora deliria 309

Mentis

INDEX.

<i>Mentis</i> constantia s. mente constare quid sit	546. 551	<i>Metastasis</i>	382
- - bonum quidem in morbis signum, sed non semper	551	<i>Meteora</i> microcosmi flatus esse debent	223
eius inconstantia s. motio	546. 551	<i>Methodicorum</i> secta, eorumque hypothesis pathologica	4
- - in febribus	562	<i>Metus</i> per fulgura & tonitrua	304
<i>Menses</i> s. <i>menstruus fluxus</i>	80. 81	vrinam alterat	450
eorum signa	87	<i>Miasmata</i> contagiosa	44
- - subiecta	90	<i>Mictio</i> nocturna puerorum	204
- - causæ	102. seqq.	imminuta	197. seq.
- - necessitas & effectus	117	purulenta	310
- - cessatio	ibid.	spumans	487
- - suppressio cachexiæ & icteri causæ	201. 203	<i>Mictus</i> cruentus	80. 81
nimii unde vulgo deriuntur	94	eius signa & subiecta	86. 90
quando morbosæ indolis sint	81	- - causæ	101. 102
critice erumpunt	105 117. 389	conspirat cum hæmorrhoidibus, sed non eiusdem utilitatis est	116
inordinati saltationis causæ	274	viris familiarior	115
<i>Mentagra</i>	139	senibus lethalis	116
<i>Mentum</i> acuminatum in febribus	589	passivus	ibid.
<i>Mentis</i> ut <i>Medicus</i> vulgatum	320	<i>Microphonia</i>	550
<i>Mercatus</i> (Lud.)	347	<i>Micrypnia</i>	547
<i>Mercurius</i> sublimatus	288	<i>Missio electiva</i> veterum quid sit	125
quidam illum quotidie edit	302	<i>Molimina</i> hæmorrhagica incompleta cur natura suscipiat	129
vivus in spiritu acido solutus	288	hæmoptica quæ mala consecretaria producant	112
Sal & Sulphur	5	hæmorrhoidalia	118. 119
<i>Metalli</i> fossiles morbis obnoxii	32	<i>Monstrosa</i> contenta in vrina & abscessibus	461. 531
		<i>Montanus</i> (I. Bapt.)	328
		<i>Morbilli</i>	157

Mor-

INDEX.

<i>Morbus</i> quid sit, variae eius definitiones	1. 12. 13	- - mulierum & infantum	19. 28
a symptomatibus discernendus	10	- - æstivi, vernaes, autumnales, hiemales	20. 29
quomodo differat a vitio	3	- - primarum viarum	19.
num sit contra naturam	13		213. 231
morborum differentia & frequentia	15. 26. 31	- - animi	264
eorum subiectum	3. 31. 33	- - quatuor classes	17 - 19
- - specialissimum	33. 34. 35	- - cardinales	5
eorum ætiologia varia & causæ	3. 36	- - magni secundum Galenum	394
- - tempus s. periodi	160. 161	- - mixti	15. 16
crisibus sunt subiecti	394	- - aliorum morborum causæ	52
eorum species & causæ num ex vrina cognosci possint	489	- - singulares	19
imminentis morbi signa prænuncia	599	- - simplices, salutare, benigni	21. 22. 29
eius principium signa crudittis non vero coctionis exhibet	396	- - endemii, epidemici, sporadici	21. 29
- - incrementum perfectam coctionem non habet ibid.		- - hæreditarii	20. 28
- - historia	315	- - incurabiles	22. 29
diuisio secundum partes corporis	27	- - chronici	8. 35
- - classes	17. seq.	- - lymphatico-ferosi	18. 193
morbi quantitatis	17	- - eorum signa, generis	195.
- - qualitatis	18		206. 207
- - motuum	19. 52	- - causæ	205
- - motuum deficientium	236. seq.	foporosi	241
- - capitis memoriam debilitant	268	morbus soporosus idiopathicus & symptomaticus	242
- - ætatum	37- 40		261
		eorum causæ	255
		- - differentia ab apoplexia	241
		voluntatis	264
		morbus facer, comitialis, caducus	140. 152
		M m m m	re-

INDEX.

- - regius f. arquatus	210	eorum omiffio & amiffio	259. 260
- - leuis cum lethali euentu	327	eorum omiffio nihil boni pro-	
<i>Morefcottus</i> (Alph.)	324	mittit	378
<i>Morofis</i>	265. 266	- - abolitio quando eue-	
congenita cum memoriæ de-		niat	259
fectu	275	- - intermiffio & remiffio	181
<i>Mors</i> ante morbum & fine mor-		- - confuetudo	28
bo	317	extremi in infantibus obser-	
eius fundamentum vbi quæ-		uantur	148
rendum	262. 263	aucti in morbis	9. 10
ex philtro	290	- - circumfpecte moderandi	27
<i>Morfus</i> animalium furentium		nimum aucti noxias materias	
deleterius	282	progenerant	14. 15
conuulfionum cauffa	148	- - in malignis & exanthe-	
filix epilepticæ matrem hy-		maticis periculum augment	341. 342
drophobam fecit	283	in malignis & contagiofis cur	
<i>Motus</i> in corpore cui principio		placidi & tranquilli fint	190. 191
tribuendi	14	eorum proportio ad humo-	
non a materia deducendi	192	res læfa cacochymiam ad-	
fympmatibus adnumeran-		fert	75
tur	14. 15	<i>progreffui</i> feignities vnde de-	
eorum ratio in morbis ha-		pendeat	70
benda	10. 13. 14	<i>febriles</i> quem in finem fufci-	
vitales, naturales & animales,		piantur	181
eorum figna	313. 314	nimius februm cauffa habi-	
quo modo fiant morborum		tus	171
cauffæ	15. 16. 19. 52	ab extra ad iatus conuerfus	
erronei vnde deriuandi	150.	hæmorrhagiarum cauffa	
	264. 265	fingitur	97
vitalium motuum defectus	236	<i>corporis</i> fpiffitudinem & alias	
- - cur arti non facile aufcul-		noxas auertit	57. 61. 68
tent	259	- - im-	
exacerbati non tam periculofi			
quam deficientes	ibid.		

INDEX.

- - impetuofus & vehemens		potum reddentes	602
noxius	99.146 173	prurientes	ibid.
- - vrinam mutat	450	earum foetor	ibid.
<i>voluntarius</i> eiusque conftitu-		rubores in febribus	588
tiones & alterationes	57.	<i>Nafus</i> acutus in febribus	589
	314. 544. 581	eius peruerfio	588
alterationum eius prognofis		<i>Natura</i> medetur morbis	312. 313
generalis	560	eam fequi Medico incum-	
- - fpecialis in febribus	570	bit	61
- - in aliis morbis	578	eius energia & fynergia in	
<i>periftalticus</i> inuerfus	234	morbis	14
<i>fpaftico - arthritici & conuulfiui</i>		- - robur vnde dignofcatur	
	140. 149		313
<i>tonicus</i> ab elatere machinarum		in plethora generanda erro-	
diftinguendus	444	ris non adculanda	59
- - eius alterationes	124. 364	cur abundantiam fanguinis	
<i>vitalium</i> motuum exacerba-		fufientet	58
tiones fensus internos mul-		eius fenfibilitas & æftimatio	
tum turbant	551. 552	quid valeant	127
<i>Moufettus</i> (Thom.)	324	eius propenfio ad male ope-	
<i>Mucofi</i> & gelatinoft differentia		randum	46
	206	fibi interdum impedimenta	
<i>Mucus</i> in vrina	460	fingit	259
<i>Mulierum</i> morbi	40	fine probabili fine & vfu ali-	
vrinæ craffiores funt	448	quid agit	59
<i>Mufcas</i> videre ante oculos	574	cur incompletos actus fufci-	
<i>Mufitanus</i> plethoram negat	91	piat	129
		eius errores dignofcendi &	
		corrigendi funt	325 feqq.
		num in malignis excitanda	
			349. 350
		v. anima & principium rationale	
		<i>Naufea</i>	213. 217
		in acutis	219
		<i>Nebulæ</i> fpiffæ in vrina	477
		<i>Nephritis</i>	39. 122
		M m m m 2	<i>Nervi</i>

INDEX.

<i>Nervi</i>	an habeant cauitatem aut tubulos	249. 253	<i>æquipollet</i>	121. 127
<i>Nicotianæ</i>	fumus obstructionem alui prouocat	217	vasorum sanguiferorum vera rarior est	71
<i>Nisus corporis</i>	fortior nocet	99. III	- pro hæmorrhagiarum causa venditatur	94. 95
<i>Noctambulatio & Noctisurgium</i>		265. 266. 272	fibrarum causa spasmodum habetur	144
eius causa		272	visceris alicuius hæmoptys eos causa habetur	99
<i>Noctambuli</i>	quo modo loca periculosa transcendere possint	279	num paroxysmodum reditum explicet	180
<i>Nostalgia</i>		265	- - alui	214
eius causæ		273	eius signa & subiecta	215. 217
certo cantilenæ tono excitari potest		280	<i>Oculi</i> caligantes & fere clausi	601
<i>Nubecula in vrina</i>		457	femi clausi & arctius clausi	600
nigra		476	eorum cautitas & aliæ alterationes in febribus	588.
rubra		475	- - claritas in febribus	587
sufcubra		ibid.	exserti in febribus	588
in biliosis		476	feroces & truculenti in febribus	ibid.
in intermittentibus		477	fixi & immoti splendentes	573
<i>Nunefius</i> (Illefos.)		348	hebescentes & obtusi	ibid.
<i>Nutritionis</i> tres actus		231	humidi, illacrymantes	587.
<i>Nymphomania</i> causæ		272	magni in morbis	588. 600
			minores	ibid.
			obtusi, caligine obducti, quorum album rubescens, liuescens aut nigris venis refertum	557
				eorum

INDEX.

eorum rectus obtutus in fe-		<i>Orchestromania</i>	547
bribus	587	<i>Orexis</i> canina	214
- - peruersio & distortio	601	a nonnullis ardor ventriculi	
rubentes & splendentes		dicitur	231
	587. 600	eius subiecta	216
turgescentes	600	- causæ	218
eorum manationes	121	<i>Organorum</i> vitium in hydrope	
<i>Odontalgia</i>	ibid.	frequens	208
<i>Odorifera</i> quædam in nonnullis		<i>Orgomania</i>	547
leipothymiam prouocant	258	<i>Orificii</i> uteri spasmus	136
<i>Oedema</i>	194. 195. 205	<i>Oris</i> factor: eius causæ	219. 220
eius signa & subiecta	195. 198	ore hiante dormire malum	
eius causæ	199		560. 590
nonnumquam cum hydrope		oris ventribuli dolor	569. 575.
complicatum	207		576
cedematosus tumor vnde	209	os distortum	602
<i>Oesophagi</i> spasmus	135	<i>Orthopnea</i>	361
<i>Oleum</i> vitrioli	288	<i>Oscitationes</i> frequentes	599
<i>Olfactus</i> quid ad signa morbi		<i>Ossa</i> num solo sanguine nutrian-	
pernoscenda conferat	316	tur	131
læsus	549. 557. 566. 574	<i>Otalgia</i>	121
<i>Omissio</i> motuum cur contingat		<i>Otium</i> morbis ansam præbet	33.
sine ratiocinatione con-			34
currente	260	<i>Ouerkamp</i> pathologiæ falsæ pro-	
cur peior sit motibus amissio-		pugnator	7
nis	260	<i>Oxyphonia</i>	550
virium	238. 244. 377. 378		
<i>Oneirocritici</i> & <i>Oneiromantæ</i>	548	P.	
<i>Onera</i> tollenda sæpe hæmopty-		<i>Palindrome</i> hæmorrhagiarum	
seos causæ	99. 111		110
<i>Ophthalmia</i>	121	<i>Palpebræ</i> reflexæ	601. 602
<i>Opisthotonus</i>	134	reficcatae	602
<i>Opium</i>	289	earum tumores	ibid.
memoriam debilitat	268	<i>Palpitatio</i> cordis	122. 136
in motuum exacerbationibus		<i>Panis</i> calidus vnde menses sup-	
disfluadetur	350	primat	118
		Mmmmm 3	fur-

I N D E X.

furfuraceus num sanguinem melancholicum generet 269	eius reuerſio in febribus vn- de 178 181
<i>Papaueris rhæados</i> uſus noxiuſ 268	<i>Particularum</i> figura 218
<i>Paracelfus</i> 347	<i>Pars</i> adfecta 315
Medicos reformauit 5	partium corporis externa- rum alterationes 582-584
Paraceiſtarum vromanti- ca ſuperſtitio 493	<i>Paſſerculus</i> philtro detentus 292
<i>Paralyſis</i> 236	<i>Paſſio</i> iliaca 214
eius ſpecies 239	eius ſubiecta 217
- - cauſæ 246	- - cauſæ 228
- - cauſa efficiens materialis obſoleta 248	num a chordapſo differat 234
vera & ſpuria ſ. idiopathica & ſymptomatica vel ſcor- butica 239	<i>Pathemata</i> animi vid. animi pa- themata
<i>linguæ</i> in nouilunio vehe- mentior 261	<i>Pathognomia</i> 2
<i>purpurea</i> 239	pathognomica ſigna 308.310
poſt febrem acutam 383	<i>Pathologia</i> , eius diuiſio 1
ſæpe conuulſionibus ſuper- uenit 237	medica 1. 2
ſubinde in apoplexiam dege- nerat 237	phyſica in medicina parum vtilis 1. 11
<i>Paralytici</i> per autocratiam na- turæ reſtituti 261	humorosa 3. 4
<i>Paraplexia</i> ſ. paraplegia 239	tartarea 6
& paralyſis quo modo abapo- plexia differant 240	falſa 7. 76
<i>Paraphrenitis</i> 156	eius uſus 10
<i>Paremptoſis</i> morborum cauſa 4	<i>Pauores</i> in ſomno vnde 55
<i>Pareſis</i> ex colica 239	<i>Pauperum</i> victus ſalinus nihil ad cacochymiam adfert 75
<i>Παροδυσία</i> 549	<i>Peccatum</i> morborum cauſa 36.
<i>Παρονηοία</i> 548	44. 52
<i>Parotides</i> 121	<i>Pectoris</i> dolor 568. 575
<i>Paroxyſmus</i> 162	<i>Pedum ſudor</i> non ad vitia ſudo- ris referendus 212
	<i>Pereda</i> (Pet. Paul.) 324
	<i>Peregrina</i> carnoſis partibus in- fixa conuulſiones prouocant 148
	<i>Perfrictio</i> 365
	<i>Periodi</i>

INDEX.

<i>Periodi</i> morborum	160. 161	<i>Phthisis</i> pulmonum	122
<i>Peripneumonia</i>	122. 156	<i>Physiologia</i> pathologiæ inferuit	11
<i>Peristalseos</i> periodus	499	<i>Pica</i>	214
<i>Pestis</i>	158	eius subiecta	216
olim Athenis memoriæ debilitatem reliquit	268	<i>Pili</i> in vrina	459. 478
<i>Phagedæne</i> serpentes & erodentes	78	<i>Pinguedo</i> nimia nullius vsus	59
<i>Phalangium</i>	288	vrinæ supranatans	458
<i>Phantasia</i> morbos parit	45	<i>Pituita</i> a cerebro in medullam oblongatam delapsa num paralyseos causa sit	248. 249
quas alterationes patiatur	545	morborum causis adnumeratur	5
sub somno operans	548	in vrina quo modo a pure dignoscenda	459
<i>Philtrum</i>	290	<i>Planerus</i> (Andr.)	324
philtrea & venena spissitudinem funestam inducunt	71	<i>Planetarum</i> adspectus, crises efficere debent	400
eorum indoles explicatu difficilis	292. 293	<i>Plethora</i> morborum causa & mater	4. 36. 53
hodie prorsus negantur	303	qui eam negant, nihil agunt	59. 432
eorum differentia	290. seq.	quem usum habeat	56. 59
<i>Philtromania</i>	291	cur etiam in adultis a natura augeatur	58
eius causa	269	prouentum eius impediens	61
<i>Phlegmatici</i> temperamentum morbi peculiares	42	remedium non datur	75
a febribus plerumque immunes	166	eius confectaria	54
eorum vrinæ quales	449	vniuersalis & particularis	ad iustitiam & ad pondus
<i>Phlegmatorrhagia</i>	121	ibid.	ibid.
phlegmonodeæ congestiones rheumaticæ	124. 125	abundans & exundans	ibid.
<i>Phrenitis</i>	156. 265. 546	simplex & complicata	ibid.
vehemens in tremorem dens	371	sibi relicta & commota	54. 55
obscura	242	cum spissitudine complicata	60
ingrauescens	563		est
<i>Phricodes</i>	156		

INDEX.

est hæmorrhagiarum causa		spirituosus febres efficere	
	91. 97	potest	173
hæmorrhagias difficiliore		<i>Præcordiorum</i> dolores	559. 568.
reddat	82		575. 576. 595
in cacoehymia adscutatur	75	<i>Præuotius</i> (Io.)	324
num sit causa efficiens fluxus		<i>Praxagoræ</i> Cous	322
menstrui	102	quam morborum causam sta-	
commota ex animi pathema-		tuerit	4
tibus anomaliis ansam dat	61	<i>Priapismus</i>	136
		<i>Primæ viæ</i> cur ita nominentur	231
eius imminutiones non tur-			213
bandæ sunt	ibid.	earum morbi	
num euacuationem admittat	60. 61	- consensus cum vtero &	
plethorici facile a febribus		hypochondriis	118
infestantur	167	<i>Principium morbi</i>	395
Πλησμονη differt a plethora	54.	<i>Principium rationale</i> s. vitale mo-	
	63	tus sæpe erroneos, intem-	
<i>Pleuritis</i>	156	pestiuos & insufficientes in-	
vera & spuria	39. 122. 138	stituit	46. 149. 150
in peripneumoniam transiens		congestionem efficit	126
	383	est causa spasmodum & con-	
<i>Pneumaticorum</i> pathologia	4	uulsionum	145. 147
<i>Pocula</i> menstrua	304	intentiones suas consuetas	
poculum amatorium	290	difficilius dimittit	58
<i>Podagra</i>	40. 138	est adpetitus, & ardoris ven-	
vnde pro morbo chirurgico		tricoli causa	220. 221
habita sit	28	per corpus male adfectum	
<i>Polidamus</i> (Val.)	347	impeditur	579
<i>Pollutio nocturna</i>	194. 205	vid. Anima & Natura.	
<i>Polyhæmia</i>	53	<i>Procidencia ani</i>	214
<i>Pondera</i> grauis tollenda hæmo-		eius causa	230
ptyseos causa	99. 111	num ad morbos paralyticos	
<i>Potus</i> frigidus corpore calente		referenda	235
icteri causa	203	<i>Prognosis</i> sphygmomantica	336
		vera ex signis	318
		sæpe fallitur	317
		quem	

INDEX.

quem vsum Medico suppeditet	319. 320	pulsusne an vrina certius porrigat prognosticon	461. 605
vnde petenda	605	optimus, malus, pessimus, quinam	339
num ex veterum signis peti possit	325. 506	interdum in sanis præternaturalis	490
prognostica signa	309	sanus in ægrotis	342. 349
<i>Propensio</i> naturæ ad male operandum	45	languens post crisin	405
<i>Pruritus</i>	578	aliquot dies ante mortem cessans	345
<i>Pfora</i> vesicæ	486	parum alteratus quid arguat	339
<i>Pudendagra</i> contracturalis	139	subita alteratio ex animi pathematibus	329. 338
<i>Puellarum</i> vrina	462	ordinatus, inordinatus	336
<i>Pueri</i> crisibus non sunt subiecti	394	naturalis & præternaturalis	329. 330
hæmorrhoidarii	90	irrationalis	330
eorum morbi	37. 38	durus & mollis	332. 333. 357
- vrinæ num facile calculum generent	448	magnus, parvus, plenus, vacuus	332
<i>Pulsus</i>	313. 328	magnus plethoricorum est	342. 350
eius differentiæ	328. sqq.	durus in petechialibus quid indicet	341
nomen quis primus imposuerit	346	- in hecticis cuius indolis	345
quo modo, quo loco, quam diu, quo tempore sit explorandus	348. 349	durus, frequens & inæqualis in angina	343
non solum in febribus sed etiam in aliis morbis observandus	343	inæqualis vnde dependeat & quid præfagiat	343. 345.
eius vigor vires ægri indicat	338		351
- mutatio semper aliquid portendit	ibid.	fortis in <i>axun</i> febris ominosus	340
præfagium ex pulsu caute instituendum	337. 346. 488	- & debilis	330
in malignis nonnumquam fallit	343	Nnnn	- in

INDEX.

- in debilem mutatus malus	341	- & ferratus in phthisi	334.
- in malignis malus	340		335. 346
vehemens & celer post mo-		vermiculans in hydrope	334.
deratum & debilem	338		335. 346
- in palpitacione cordis	344	vndosus	334. 335. 342. 343
celer, tardus, longus, brevis	330	intercurrents	335. 336. 343. 351
celer febribus essentialis	339.	intermittens	335. 343. 344
	340. 345	- in acutis	339
- non tam periculosus ac tar-		caprizans	334. 335. 346. 351
dus	339	tremulus	334. 335. 346
- cum intermittente quid in-		capitis	347
dicet	344	cordis interdum continuat,	
frequens, rarus	331	arteriæ autem non anim-	
- etiam in statu sano occur-		advertitur	345
rit	340	<i>Pulsus</i> in circulo urinæ	487
celer, frequens & debilis cu-		<i>Pupilla</i> depressa in febribus	588
ius ominis	341		601
celer & frequens in febribus		eius paruitas	601
	163. 340. 350	<i>Purgantia</i> in corpus plethori-	
- - quo modo differant	331	cum minori efficacia agant	60
fortis & celer non fert opiata	350	<i>Purpura</i> qualem urinæ colorem	
tardus & rarus in periculo		habeat	470
funestus	341	urticata	157
debilis, tardus & parvus post		<i>Pus</i> seu purulenta materia in v-	
celerem quid indicet	338	rina	459
mollis, debilis & tardus in		<i>Pustule</i> in lingua	592
paralyticis	345	<i>Putredo</i> antiquorum febrium	
debilis & parvus phthificis &		causâ recte intelligenda	171.
hecticis familiaris	344		183
debilis in acutarum principio		verminosa morborum origo	
noxius	341	habetur	8
formicans	334. 351	<i>Pyologiam</i> antiqui Medici dili-	
		genter obseruarunt	518.
			lit. X x x.

Pytha-

INDEX.

<i>Pythagoræ</i> dogmata quid de cri- fium cauffis adlegent 400	<i>Ratiocinatio</i> ad motuum omiffio- nem nihil confert 260 quas alterationes patiat 545. 546
<i>Qualitas</i> sanguinis vitiofa 415. 416 qualitates feu materiæ pec- cantes in mixtione tan- tum non nocent quam in dissolutione 69 humorum in hæmorrhagiis adufatur 92. 93 eius vitia 193 - morbi 18 <i>Quantitas</i> sanguinis 415 eius morbi 17 plures profert morbos quam qualitas 26 <i>Quies</i> vrinam mutat 450	<i>Raucedo</i> 122. 603 <i>Rauçitas</i> ibid. <i>Refrigeratio</i> corporis fubita le- thalis 71 febres concitare poteft 173 <i>Regimen</i> importune calidum 443. 444 eius error 326 <i>Regurgitatio</i> congefionis nego- tium non explicat 120 <i>Renum</i> tonus varius variam effi- cit vrinam 449 dolor 577 <i>Repletio</i> a veteribus fpasmodum cauffa habita 144. 146 <i>Res non-naturales</i> morborum cauffis adnumerandæ 42. 51 <i>Respiratio</i> 313. 352 eius definitio 353 cum pulfu fymbolizat 362 ei plus tribuunt quam pulfui 352 eius prognofis generalis & fpecialis 357. 358. fqq. cohibita fubmerfionis cauffa 296 exitialis 356 naturalis & præternaturalis 353 compofita 355 inæqualis ibid. intermittens 354. 357
<i>Rabies</i> canina & lupina 266. 282 e morfu aliorum animalium 282 alio modo etiam quam per morfum communicari pot- eft 283 canina ex vomitione hydro- phobæ ibid. <i>Ranarum</i> deiectiones ex philtro 292 <i>Rarefactio</i> falium num hæmo- ptyleos cauffa 98 <i>Ratio</i> num in delirantibus læfa fit 278	<i>impe-</i>

INDEX.

impedita, brevis, parua, densa & frequens	353	antasthmatica	opponere
frequens, densa, rara & longa	354. 355	non licet	362
frequens seu densa & feruida in febribus	358	<i>Retropulsio</i> humorum vlcerosoferoso-lymphalium noxia	147
difficilis, anxia, dolorifica, anhelosa	353	<i>Rhachitis</i>	130. 131. 132
difficilis in angina	358. 359	<i>Rhazes</i> (Abubeter)	323
- hypochondriacorum & hystericarum, circa mediam noctem adfligens	360	<i>Rheumaticæ congestiones</i>	121. 123
- in asthmate	359	internæ & externæ	124
- in catarrho suffocante	360	externæ phlegmonodæ	124.
magna, parua	354. 358		125
- & tarda	361	earum subiecta	125
- & rara in febribus	359	- causæ	126
rara & magna num negari possit	362	<i>Rheumatismus</i> ex violentia externa	127
- & parua, frigida	362	ex aëris mutatione & animi commotione	ibid.
- parua & obscura in febribus	359	<i>Rhythmus</i> quid sit	333
velox, tarda	355	ab Hippocrate obseruatus	346
vegeta, debilis	354	respiratorii rhythmî mutatio in febribus	358
offensans in febribus	359	<i>Rigor</i>	364. 365
stertorosa in febribus	ibid.	in febribus	366. 368
- in apoplecticis	362	periodicus	368
supina, suspiriosa, stertorosa	354. 356	die critico superueniens	368.
gemebunda in acutis	359		369
erecta, sublimis	354. 356	in aliis morbis	373
phænomena, sublimis s. spiritus exilis	356	emollientibus & calidis rigores non sunt adgrediendi	377
- & sublimis in febribus	359	<i>Risus Sardonius</i>	134
respirationi præternaturali		<i>Roganus</i> (Leo)	348
		<i>Roborantibus</i> naturam ad officium excitare consultum non est	349
			<i>Robo-</i>

INDEX.

<i>Roboratio</i> ægrorum præpostera	- - adfluxus copiosus in in-
337. 338	termittentibus 533
<i>Rudius</i> (Eustach.) 324	<i>Saltandi</i> desiderium insatiabile
<i>Ruptio</i> vasorum lymphaticorum	274. 547
difficilis est 208. 209	<i>Sanchez</i> (Franc.) 348
<i>Rusticorum</i> morbi vnde 34. 35	<i>Sanguineum</i> temperamentum ad
	plethoram habile est 57
	eius morbi peculiares 41
	sanguinei ad febres sunt pro-
	niores 166
	- - ad iram præcipites 167
	- - eorum vrinæ quales 449
	<i>Sanguis</i> 5. 314. 413.
	præcipuum virium instru-
	mentum 245
	vitæ thesaurus & balsamus ab
	Helmontianis dicitur 59
	ad corruptionem pronus 36
	per respirationem intensius
	calefit 353
	prognosis generalis de illo
	415. seqq.
	- - de eius fluxibus 418 seqq.
	- - specialis in febribus 420
	seqq.
	- - - in aliis morbis 425
	præsagium ex missione illius
	431. 432
	in vrina 460. 483. 484
	eius acrimonia ficta est hæ-
	morrhægiarum causâ 92. 93
	eius spissitudo 64. 147
	viscidus num sit causâ leipo-
	thymix 257. 258
	tardior eius progressus num
<i>S.</i>	
<i>Sabulum</i> in vrina 459. 486	
<i>Saccharata</i> & <i>saccharum</i> num in	
bilem mutantur & flatus	
progenerent 232	
<i>Sal</i> , Sulphur & mercurius 5	
peregrinum, falsum, mu-	
riaticum in fluxionibus fe-	
ri, feminis, saluæ & la-	
crymarum adculatur 94	
salium proventus in corpore	
humano figmentum est 69.	
75	
- eorum acrimonia, efferue-	
scencia & rarefactio hæ-	
moptyseos causâ fingitur	
98	
salia volatilia in cacochymia	
improbantur 76	
salinus pauperum victus nihil	
ad cacochymiam adferri 75	
<i>Saliva</i> a sputo differt 314. 532. 533	
eius defectus 215	
- - fluxiones a sale peregrino	
d. riuantur 94	
eius inspectio a quibusdam	
necessaria iudicatur 534. 535	
eius defectus gustum hebetio-	
rem reddit 557	

INDEX.

fit causa fluxus menstrui	104	multis ignorantia asylum	211
menstruus num reliquo fit de-		<i>Scorbuticorum hæmorrhagiæ</i>	89.
terior	117		90
eius profusiones num cache-		vnde vulgo deriuntur	94
xiam & hydropem pro-		<i>Scorpius</i>	288
ducant	201. 207	<i>Scybalorum reiectio per œsopha-</i>	
depletiones abundantis san-		gum	308
guinis necessariae sunt	108	<i>Se- & excretiones</i>	313
eius spuitio	541. 542. 543	in febribus prudenter mode-	
<i>Santacrux</i> (Ant. Ponce)	348	randæ & adiuuandæ sunt	188. 189
<i>Sapor</i> obtusus, deprauatus aut			
plane deficiens	549	<i>Secta</i> methodicorum	4
<i>Satyriasis</i>	136	<i>Sedimentum</i> urinae 456 seqq.	465.
<i>Sauona</i> (Phil.)	324		473
<i>Sauonarola</i> (Io. Mich.)	347	laudabile & optimum	474
<i>Saxonia</i> (Hercules)	ibid.	eius absentia	ibid.
<i>Scabies</i>	194	album & læue	475
frequens nobis est	210	- cretaceum	486
eius signa	196	biliosum	476
- - subiecta	198	crassum	474
- - causæ	203	crimnodeum & diuulsum	475
repulsa conuulsionum causa		cruentum	486
	148	farinaceum	477
<i>Scarificatio</i> plethoram imminuit		flocculentum	466. 474
	63	grumosum	486
<i>Schenck</i> a Graffenberg (Io. Geo.)		hordeo tosto simile	477
	324	lateritium	475
<i>Schmelz, Fieber</i>	167	limosum	476
<i>Scorbutus</i>	194	liuidum	475
eius signa	196	multum	477
- - subiecta	198	nigrum	475. 476. 486
- - causæ	203	orobeum	486
- - acrimonia vnde genere-		pingue	476
tur	70	purulentum	474
infrequens nobis est	210. 211	roseum	ibid.

neque

INDEX.

neque album neque rubrum		quid valeat in congestionibus	
	486	rheumaticis	127
subrubrum	475	visus in morbis extraordina-	
vrina rubicundius	486	ria	548
sputo simile	476	in febribus vnde	177. 178
tenuē in febribus	474	sub morbis	552
<i>Semeiologia</i>	2. 307	<i>Sensus</i> interni & externi	314
in dubium vocatur	311	his recte valentibus an homo	
difficultatibus premitur	326	mori possit	580
eius limites ampliores	ibid.	internorum abusus	45
- - vsus	317	mutatio internorum quid in-	
imperfectiōis causæ	321	dicet	552
<i>Semeiotica</i>	307	externi sunt media ad signa	
scripta veterum & recentio-		morbi dignoscenda	316
rum	321- 324	internorum & externorum	
<i>Semen</i> in vasis spermaticis ac-		alterationes	544. 548
centum num furoris vteri-		prognosis de internorum al-	
ni causâ	272	terationibus generalis	551
eius fluxiones vnde vulgo de-		- - specialis in febribus	561
riuntur	94	- - in aliis morbis	571
in vrina	460	- - de externorum alteratio-	
<i>Senectus</i> sine virium amissione		nibus generalis	557
	262	- - specialis in febribus	564
<i>Senes</i> cur sæpius ægrotent	31	- - in aliis morbis	573
eorum morbi	40	interni a motuum vitalium	
cur hæc ætas motuum aboli-		exacerbationibus multum	
tionem decernat	260	turbantur	551. 552
eorum vrinæ quales	448	internorum alterationes vbi	
miſtus cruentus illis lethalis		accidant	545
	116	<i>Septenarii</i> & semiseptensarii	
<i>Senium</i> ex morbo	218		160. 161
<i>Sensibiles</i> ad morbos procliuo-		eorum ordiendi ratio	399. 400
res sunt	32. 34	huius numeri electio	410. 411
fiunt leipothymici	258	<i>Sermonis</i> ratio in morbis haben-	
<i>Sensibilitas</i> quid ad morbos con-		da	561
ferat	46. 47		

Serpen-

INDEX.

<i>Serpentes</i> in luporum rabido- rum renibus reperi 282. 288	in aliis morbis 375 cum conuulsione 367
<i>Serum</i> corrumpens 205. 206 eius fluxiones vnde vulgo de- riuentur 94 - - secretio a lymphâ neces- saria 207	<i>Sitis</i> in febribus vnde 176. 177 in exhausta 594 cessans in acutis ibid.
<i>Setacea</i> non iterata congestiones inuitant 124	<i>Soda</i> 220. 231. 232 v. ardor ventriculi.
<i>Sexus</i> quid ad morborum fre- quentiam conferat 32. 40 vterque cur abundantia san- guinis indigeat 57	<i>Solanum furiosum</i> 289 <i>Somnambulatio</i> 272. 547 non est pathema naturale 279 <i>Somnambuli</i> , cur eorum muscoli non vero cutis sentiat 280
<i>Siccitas</i> inter causas morborum est 5	<i>Somnia</i> anxia quid indicent 55 <i>Somnus</i> longior quando saluta- ris 383
<i>Signa</i> semeiologica 308. 309 eorum causae nondum erutae sunt 325 - - media, per quae innotes- cunt 316 - - fontes 312 - - antiqui Medici studiosi observatores fuerunt 606 non sunt infallibilia 327 antecedentia & concomitan- tia 315. 316 coctionis & cruditatis 310. 403 diagnostica & prognostica 318. 319. 325. seq. motus tonici excedentis, de- ficientis, mixti 364	nimius plethorum auget 57 - - memoriam debilitat 268 inquietus vnde 55 in febribus 563 in morbi aucti incremento 309 eius prognosis 553. 554 urinam mutat 450
<i>Silentium</i> in morbis 550. 561	<i>Sopor</i> 554. 573 eius defectus 547
<i>Sinenses</i> ex pulsu omnia elicere volunt 316	<i>Soporosa</i> pathemata 237 <i>Soporosi</i> morbi 241 eorum causae 255
<i>Singultus</i> 135. 364. 365 in febribus 370	<i>Spasmus</i> 133 eius signa 141 - - subiecta 143 - - causae 144 num per conuulsionem ex- primendus 148. 149 quomodo a conuulsione dif- ferat 139. 140 quo

INDEX.

quo modo a tensione muscu-		<i>Spirituosus potus</i> tremorem ar-	
lari in statu naturali disse-		tuum producit	246
rat	139	<i>Spiritus</i> morborum causis adnu-	
proprio cognominè destitu-		merantur	4
tus	ibid.	mali morborum causa	7
<i>Spasmi</i> abdominis	136	<i>animales</i> num tympanitidis	
arthritici	137. 138	causa	210
in collo	135	crises efficere debent	400
cynicus	134	ardens copiose ingurgitatus	
fixus Paracelsi	139	perniciosus	287
flatulentus	137	- - cachexiam producere	
num flatulentiae vnica causa		potest	200
	223	- - s. vini humores lentos	
lentus muscularis & fibrilla-		reddit & coagulat	67
ris	137. 138	C. C. in febribus adhibitus	
oesophagi & ventriculi	135	nocet	201
occipitis	134	<i>Spissitudo</i> non subnascitur ex	
orificio vteri	136	acrimonia	68
repentinus	137	plerumque est mater acrimo-	
anonymi in thorace	135. 138	niae	70
vesicae	136	humorum quos morbos pro-	
<i>Spasticae</i> tensiones in dorso	369	ducat	ibid.
<i>Spastico - arthriticae</i> adflictiones		sanguinis	64. 416
	122. 140	<i>Splenitis</i>	156
<i>Spastico-convulsivi</i> motus	140. 149	<i>Spuma</i> urinae	458
<i>Spectrorum</i> visiones memoriam		nigra	448
hebetant	268	flaua vel viridis	ibid.
maniae causa	270	fundum petens	ibid.
<i>Sphygmica ars</i> num Hippocrati		ex maioribus ampullis	487
cognita fuerit	346. 347	circa os in strangulatis	602
<i>Spirandi</i> difficultas	360. 361	<i>Sputum</i>	314. 532
<i>Spirationes suspiriosae</i> in feбри-		differt a saliva	532. 533
bus	359	cruentum vnde vulgo deriue-	
in aliis morbis	361	tur	94
<i>Spiritus foetidus</i> in acutis	359	eius inspectio numquam ne-	
in aliis morbis	361	gligi debet	534
		O o o o	eius

INDEX.

eius differentiae	533	rufum, rubrum	ibid.
- - prognosis generalis	534	sanguineum	537
- - specialis in febribus	535	sanguinis recentis concreti,	
- - in aliis morbis	539	spumantis	539.540.542.543
igni impositum grauem nido-		- - saepe ex aliis locis quam	
rem redolens	542	pulmonibus prodire pot-	
eius cruditas & coctio	536	est	543
album, æquale, sine pituita	540	- - ante aut post puris reie-	
exalbidum	538	ctionem quodnam perni-	
amarum	538	ciosius	544
biliosum	537.538.541.542	falsum, falsuginosum	540.
flauæ bilis	537		541.542
calidum	538.539	sincerum	540
crassum	538.540	spumosum	539
cruentum	541.542	subaridum	537.538
dulce	541	subputridum	542
flauum	539.540.543	viscidum	538.541
fœtidum	538.539.541	<i>Sputatio</i> crebra	537
- - non semper de pulmonis		- - hypochondriacorum	540
corruptione testatur	543	critica rarissima	542
frigidum	539	<i>Stagnatio</i> congestionis nego-	
fuliginosum	541	tium non explicat	121
grauæ olens	537.538.539.541	<i>Stagnationes</i> humorum ex con-	
glutinosum	ibid.	gestionibus	129
insipidum, sanguinis expers	540.543	& stases partium internarum	122
liuidum	537	<i>Stabilius</i> quam pathologiam for-	
nigricans	542	mauerit	9.10
nigrum	539.541.543	historiæ morborum operam	
pallidum	539	dedit	12
paucum	538.540.541	<i>Starrsehen</i> , in febribus	565.587
pituitosum insipidum	540	<i>Stasis</i> ad congestiones explican-	
purulentum	538.540.541	das non quadrat	121
retentio eius in tabidis	540	<i>Status</i> morbi	402
rotundum	539	est criseos perfectæ tempus	395
		<i>Sternutamentum</i>	594.603
			est

INDEX.

<i>Stillicidium</i> urinæ	485	foetidus	445
<i>Strangulati</i>	299	frigidus	369. 444. 445
<i>Stranguria</i>	194	- - in purpura chronica	436
eius signa & subiecta	197. 199	- - in acutis & ardentibus	439. 440
- - causæ	205	- - in syncope	442. 443
<i>Stridor</i> dentium	315	- - in fronte quem morbum	significet 441. 589. 599
<i>Struthius</i> (Ioseph.)	347	hypochondriacorum largior	quid indicet 442
<i>Stupiditas</i>	264	interfectus ominosus	443. 446
<i>Stupor</i> s. tactus imminutio a tor-		largus in fronte epileptico-	rum 441
pore differt	549	- - in febribus	189
<i>Subiectum</i> morbi	3. 31	nimius aut suppressus	194
<i>Submersi</i> eodem modo exstin-			197. 205
guuntur ac apoplectici	298	- - sanguinem spissum relin-	quit 67
nonnumquam seruari possent	304	- - eius subiecta	199
<i>Submersionis</i> causæ vulgaris & re-		- - causæ	204
centior	296	paralyticorum passius est	443
<i>Suctio</i> veterum	218	<i>Parissinus</i>	434
<i>Sudor</i>	313. 433	pedum non ad vitia sudoris	referendus 212
eius prognosis generalis	435	pinguis	444
seqq.		sanguineus	80
- - specialis in febribus	437	typicus	434
nulla febris sine sudore defi-		<i>Sudores</i> quo modo tractandi	446
nit	188	<i>Sudorifera</i> plethoricis non con-	ueniunt 60. 61
eius excretio quando in febr-		<i>Suffocatio</i> ex quibus causis occa-	sionalibus 255
bus succedat	188. 189	eius modus in aqua meris	298
optimus in febribus	439	<i>Sulphur</i> , sal & mercurius	5
eius prognosis specialis in aliis		<i>Surditas</i> in acutis	508. 557. 565
morbis	441		
yniuerfalis, eius signa critica	389		
particularis, minus fidus	441. 443		
Anglicanus	158. 408. 434		
colliquatiuus	433. 440		
criticus & symptomaticus	435		

INDEX

in aliis morbis	515.574	<i>Tarantismus</i>	265.266
<i>Sylvius Tackonii hyperaspistes</i>	69	Italiæ quibusdam incolis pro-	
quam pathologiam agnouerit	8	prius	281
<i>Symptoma</i> , eius definitio	24	eius causæ	274
an possit consistere absente morbo	30	<i>Tarantula</i> aliæ aliis cur mitiores	
an sequatur morbum	ibid.	obseruantur	281
<i>Symptomata</i> ab ipso morbo differunt	2	<i>Tartarus</i> causæ omnium morborum	6
in veros morbos abeunt	30	<i>Temperamentum</i> in morbo	
symptomatum	29	causis attendendum	51
eorum differentia	24	eius morbi peculiare	41
actiua & passiva	14.15.25.26	quid ad motus erroneos conferat	150.151
non sunt oppugnanda	326.362	quodnam præcipue febribus	
februm	174	subiectum	166
<i>Syncope</i>	237.243	sanguineum ad plethoram habile	57
eius causæ	256	<i>Temperies</i> humorum	5
feminis familiarior	262	<i>Tempestatum</i> mutationes	315
<i>Systematis nervosi debilitas</i> num		ad apoplexiam occasionem	
in convulsionibus infantum		dare possunt	261
adversanda	151	humido-frigida ad rheumatismos & spasmos apta	146
T.			
<i>Tabacophyli</i> quale sputum mane excernant	543	<i>Tempora</i> adstricta	599
<i>Tachenius</i> quam morborum causam statuerit	7	eorum dolor	558
eius placitum de acrimonia	68	<i>Tempus</i> criseos respectu dierum	
<i>Taciturnitas</i> ægrorum	552	criticorum	395.398
<i>Tactus</i> quid ad signa morbi per-noscenda conferat	317	<i>Tenesmus</i>	137.214
quas alterationes patiat		eius causæ	230
	549.567.574	<i>Terrores</i> anxii obliuionem inducunt	268
<i>Tarantella</i> quid sit	282	<i>Tetanus</i>	134
		<i>Theorie</i> s. pathologiæ falsæ lubricum fundamentum	69
		<i>Thesaurus</i> (Camill.)	347

Tho-

INDEX.

<i>Thoracis spasmi</i>	135. 138	eorum prognos 525. lit. Xxx.
<i>Thrasymythia</i>	550	- - antiqui diligentes fuerunt
<i>Tinnitus aurium unde</i>	55	obseruatores 528. lit. Xxx.
<i>Tonus</i>	313	palpebrarum 602
ab elatere differt	444	rheumatico - acres 122
alterationum eius prognos		cedematosi & hydropici vn-
generalis	124. 366	de 209
- - specialis	367. seqq.	glandularum dolentes 570
<i>Torinus (Albanus)</i>	324	<i>Tussis</i> 122
<i>Tormina in febribus</i>	569	hæmoptica 84
<i>Torpor</i>	364. 365. 366	non est causa hæmoptiseos
et tremor in febribus	371	111
<i>Tracheæ contractio in fulmine</i>		humida 122. 206
tactis & aqua submersis 295.		- - infantum quo modo con-
296. 297. 298		uulsiones inducat 148
<i>Trallianus (Alex)</i>	323	valida 535
<i>Tranquillitas ægrorum</i>	552	<i>Tympanites</i> 194
<i>Translatio</i>	382	num ad hydropis species per-
<i>Transudatio in hæmorrhagiis</i>		tineat 209
pro causa habetur 95. 96		minus congrue ad spasmos re-
<i>Tremor</i>	364. 367	fertur 137
in febribus 371		eius signa 196
In aliis morbis 376		<i>Typhonia f. typhomania</i> 242. 547
artuum 236		<i>Typus febris</i> 161
- - quo modo a defectu vi-		
rium differat 238		
- - eius causæ 246		
- - actiuus & passiuus 246		
- - subinde in paralyfin dege-		
nerat 237		
- ex fulminis tactu 294		
- pertinax malum 259		
<i>Trichiasis</i>	450. 459	
<i>Trismus</i>	138	
<i>Tristitia urinam alterat</i>	450	
<i>Tumores</i>	123	

V.

<i>Valetudinarii morbos facilius su-</i>	
<i>perant quam alii</i>	34
<i>Valla (Geo.)</i>	347
<i>Vallesius (Franc.)</i>	ibid.
<i>Valuulæ in vena porta absunt</i>	113
<i>Vapor calidus cutis in febribus</i>	504
<i>Vapori vitriolato neruorum rela-</i>	
<i>xatio adscribitur</i>	249
O o o o 3.	Va-

INDEX.

<i>Varices</i> manantes	82.88.118.119	<i>Veneficii</i> suspicio ex rebus per-	
eorum subiecta	91	egrinis in abscessibus repertis	531
- - causæ	106	<i>Venenum</i>	286
<i>Variolæ</i>	157	bonum & malum	287
earum materia	168	eorum differentia	287
- - num a natiuitate in cor-		absoluta & respectiua	302
pore delitescat	284.285	ex animali regno penetrantif-	
impetuosos motus non per-		sima & contagiosa sunt	301
ferunt	341	eorum noxa ratione modi o-	
<i>Vasorum</i> obstructio pro hæmor-		perandi & administratio-	288
rhagiarum causæ venditatur	94 95	edendi aduetudo innoxia	302
lymphaticorum disruptio dif-		temporaria venena	289
ficilis est	208.209	adsumta venena	44
<i>Vegetabilia</i> quæ sanguinem me-		<i>Veneris</i> abusus memoriam hebe-	
lancholicum generare cre-		tat	268
duntur	269	manix causæ	269
<i>Vena portæ</i> valuulis caret	113	<i>Ventris</i> dolor	575
venarum obstructio in hæ-		<i>Ventriculi</i> ardor	214
morrhagiis adlegari non		inflammatio	215
potest	95	spasmus	135
<i>Venæ</i> circa frontem si mouentur	595. 599	molesta repletio in morbis	578
<i>Venæ</i> sectio plethoram imminuit	63	hernia	234
eius consuetudo apud anti-		oris dolor	559
quos	431	<i>Venularum</i> apertio num hæ-	
- apud nos	432	morrhagiarum causæ	91. 92
eius <i>inopia</i> obseruanda,		<i>Vermes</i>	214. 314
præcipue in febribus	363	eorum signa	215
neglecta congestiones inuitat	124	- subiecta	217
intermissa manix causæ	268	- causæ	224
in repentinis ad caput con-		- prouentus dubiis subiaceret	233
gestionibus commendatur	581		
			mor-

INDEX.

morborum causæ præternaturales	43	ægri vires ex vigore pulsus	
convulsionum causæ	148	iudicare licet	338
salutationis causæ	274	naturæ humanæ cognoscendæ sunt	312
in morbis periculosis	518.	earum deiectio in febribus	237
	519	- post morbos facile curari potest	259
per os aut nares prodeuntes	519	earum defectus in morbis a-	
in vrina	461. 488	cutis	244
in cerebro canis rabidi	282	- in malignis	238
<i>Vertigo</i>	121	- in morbis chronicis	245
<i>Verticis</i> dolor	558	<i>Virilis ætatis</i> morbi	40
<i>Vesica</i> intercepta	485. 577	<i>Viscerum læsiones</i> febres non	
<i>Vesicæ</i> spasmus	136	perferunt	184
dolor	577	melancholiæ & maniae causæ	269
<i>Vesicatoria</i> omiſſa congestiones		chronicæ vnde oriuntur	71
inuitant	124	vitium ex faciei decoloratione cognoscendum	596.
<i>Vetule</i> menstruatae	118		597
<i>Vidus</i> parcior plethoram imminuit	61	vitium quando in hydrope præcedat	208
salinus pauperum nihil ad cacohymiam adfert	75	dolor in febribus	570
<i>Vigiliæ</i> in febribus vnde febrium causis adnumerantur	177	<i>Viscida materia</i> num sit causæ apoplexiæ	253
	173	<i>Visus</i> signa morbi Medico suppeditat	316
vrinam mutant	450	obnubilatio vnde quas læsiones patitur	55
<i>Vincula</i> delirantes furiosiores reddunt	278. 279	abolitio	600
<i>Violentia</i> externa rheumatismo occasionem præbet	127	hebetudo in febribus	565.
<i>Vipera</i>	281. 288		567
<i>Vires</i> , quid per illas intelligamus	244	res geminas videns	574
amissæ & omiſſæ	238. 244	<i>Vita otiosa</i> plethoram auget	57.
omissio illarum nihil boni promittit	377. 378		58. 62
		eius	

INDEX.

eius conſectaria	75	- cauſſæ	226
quomodo febrim concitare poſſit	173	eius prognofis generalis	500. ſeqq.
<i>Vite genus</i> ad peculiare morbos diſponit	32	- ſpecialis in febribus	504
eius mutatio periculofa	56. 62	- in aliis morbis	511
<i>Viti ſancti chorea</i> unde nomen habeat	280. 281	quo tempore ciendus	500
<i>Vitia urinae</i> num ad ſpafmos referenda	212	poſt cibi faſtidium, ſine febre, num neceſſarius	501
<i>Vitium</i> ſenſu phyſico differt a morbo	3	poſt medicamenta lethalia	512
organorum in hydrope frequens	208	in quo peculiaris materia ſine cibis reiicitur	235
<i>Vitrum</i> adſuntum veneni inſtar nocet	287	poſt capitis fracturas	512
antimonii	288	in anguſtia pectoris	512
<i>Ulcera</i> chilonia & thelephia	78	in quotidiana & tertiana	505
<i>Ulceroſe</i> manationes	123	a nuda imaginatione	227
expulſiones ſpontaneæ num cacochymia producta	74. 77	æruſinoſus	505
<i>Umbilici</i> dolor	569. 576	<i>aquofus</i>	234
<i>Ungues</i> liueſcentes in febribus	594	artificialis	498
<i>Volatilium</i> in febribus abuſus quid noceat	201	<i>bilioſus</i>	498
<i>Vollblütige Leute</i> werden am heſtigſten angegriffen	60	<i>criticus</i>	390. 498
<i>Voluntatis</i> morbi	264	<i>cruentus</i> rarior eſt	112
<i>Vomica</i>	122	eius ſigna	84. 85
<i>Vomitus</i>	214. 497	- ſubiecta	89
<i>Vomitio & Vomituritio</i> num & quomodo differant	497	- cauſſæ	99. 100
eius ſubiecta	217	in viris periculofior quam in feminis	112
		<i>faſtidioſus</i>	504
		<i>liuidus</i>	500
		<i>niger</i> in febribus	500. 505
		- in aliis morbis	511
		<i>nimius</i>	497. 498
		<i>ruber</i>	500
		<i>sanguineus</i>	498
		<i>sincerus</i>	500. 501

ſpon-

INDEX.

<i>spontaneus</i>	498	potus & sanguinis	451
<i>symptomaticus</i>	498	potui non semper respondet	462
<i>vacuus</i>	497. 498	quatuor temporum anni qua-	
<i>viridis</i>	500	lis	463
<i>virulentus</i>	505	eius contenta	456
<i>Voracitas</i>	218	- arenulæ	466
pueris nocet	38	- bullæ	458
iuniorum in morbis	578	- cuticula	ibid.
<i>Vox</i> , eius mutatio vnde	38	- nubecula	457. 475
clangosa in febribus	504	- odor	464. 465
eius læsiones	550	- pinguedo supra natans	458
acuta in febribus	571	- sedimentum	456. seqq. 465.
- in aliis morbis	578		466. 473. seqq.
- & stridula	561	- spuma	458. 477
- & ferox responsio	551	gravidarum	466
confracta	578	hecticorum	471
debilis & demissa	586	mulierum crassa	480
stridula	591	eius color in purpura	470
<i>Vrina</i>	447	eius incontinentia	204
eius signa	314	- vitia quæ ad lunæ phases	
- prognos. generalis	461.	vel inualescunt, vel immi-	
	seqq.	nuuntur	212
- - specialis in febribus	466.	eius excretio quando in fe-	
	seqq.	bribus succedat	188. 189
- - in aliis morbis	478	- largior eruptio	122. 189
sola nihil certi præfagit	462.	- mutatio in epidemicis	467
	488. 489	- mutatio iterata in malignis	471
an pulsus certius porrigat		<i>alba</i> albicans & aquosa	453.
prognosticon	461		469. 471. 481. 485
de læsione partium aliquid		subiugalis	476
præfagire potest	ibid.	<i>aquea</i>	453. 478. 479
audibilis & gustatilis	455	<i>aurantii coloris</i>	464. 482. 483
optima & pessima in febribus	473	<i>biliosa</i>	475
sanorum, eius mutatio vnde		<i>cerevisiaria</i>	454. 484
	448. 449	<i>Pppp</i>	<i>citrina</i>

INDEX.

<i>citrina</i>	453. 481. 482	<i>multa</i> , largior copiosa in fe-	
in febribus	469. 470	bribus	464. 473. 485
<i>cineritia</i>	484	<i>multicolor</i>	488
<i>clara</i> in febribus	468	<i>nigra</i>	454. 484. 488
<i>copiosa</i> in febribus	473	in acutis	472
<i>crassa</i>	451. 468. 472. 479. 480.	<i>ochrei</i> coloris in febribus	470
	481. 486	<i>oleosa</i>	452
<i>critica</i>	391	<i>opaca</i> & <i>crassa</i> frequentior	451
<i>crocea</i>	471. 472. 483	<i>pallida</i>	471. 481
<i>cruda</i>	476	cum & sine spuma	480
<i>cruenta</i>	476. 483. 484	<i>pauca</i> in febribus	464. 472.
in variolis & morbillis	472		484
<i>denigrata</i>	472	<i>pellucida</i> in febribus	469
<i>intulente</i> discolor	484	<i>crassa</i> & <i>pellucida</i> , rara est	451
<i>flava</i>	453		465
<i>florida</i> , subrosea in febribus	470	<i>pinguis</i>	488
	472	<i>ponderosior</i>	ibid.
<i>flocculenta</i>	472	<i>putrida</i>	454. 471
<i>fetida</i> in acutis & intermit-	ibid.	<i>rosea</i>	472
tentibus	ibid.	<i>rubicunda</i>	454. 471. 483
<i>fulva</i> in acutis	471	<i>rubra</i>	f. <i>cruenta</i> in variolis &
<i>fusca</i>	453. 484		morbillis
<i>grumosa</i> in febribus	472		tenuis & <i>rubra</i>
<i>intercepta</i>	485		sature <i>rubra</i> & ad nigredi-
<i>iumentorum</i> f. <i>subiugalis</i>	452.		nem vergens
	468. 469. 476		471
<i>lactea</i>	453	<i>rufa</i> in febribus	470
<i>largior</i> , copiosa & multa in	473	<i>rutilans</i> in febribus	454. 470
febribus	473		483. 484
<i>lateritia</i>	471. 480	<i>fabulosa</i>	486
<i>livida</i>	484	<i>subcruenta</i> & <i>ichorosa</i> materia	87
<i>lixiuiosa</i>	489	permixta	485
<i>lutulenta</i>	480. 484	<i>subdulcis</i>	452. 476
<i>materia</i> spissiore referta	486	<i>subiugalis</i> seu <i>iumentorum</i>	- in
<i>membranosa</i>	476		
<i>mucosa</i>	485		

INDEX.

- in febribus	468. 469	<i>Vrologia</i>	494
<i>subrosea</i> in febribus	470	<i>Vromantia</i>	494
cui <i>sublime</i> quid innatat	487	num utilis & necessaria	490. 491
<i>subrubra</i> in febribus	470. 574	eius fallacia quid detrimenti rei me-	
<i>spumosa</i> in febribus	477. 487	dica adferat	489
<i>stillatim effluens</i>	485	superstitiosa Paracelsistarum	493
<i>tenuis</i> , aquosa & cruda	478. 479	<i>Vromantia</i> plebei	490. 491
in febribus	466. 467. 468	mira interdum dicunt	492. 493
in vitiis urinæ	479	<i>Vroscopia</i>	494
& rubra	470	medica cum vromantia non est con-	
& opaca pessima	451	fundenda	492. 493
<i>turbida</i>	452. 484	eius usus & necessitas	ibid.
in febribus	469	- - abusus	490
& pallida	480	- - ambiguitas	488. 489. 491. 492
<i>viridis</i>	472	<i>Vroscopi</i> quibus artificiis vtantur	494. 495
interdum in sanis morbida	490	<i>Vulnera</i> cranii & alia conuulsionibus	
adparet	489	ansam dant	148
fana in malignis pessima	489	<i>Vultus</i> quomodo a facie differat	582
in periculosis morbis saepe	489	austerus, morosus, tetricus, decolor	599
fallit	489	eius variatio in morbis	596
cholerici fallaciam febris ar-	488	<i>Vteri</i> consensus cum hypochondriis &	
dentis edere potest	488	primis viis	117
masculi a feminarum lotio	488	hæmorrhagia	88
num discerni queat	488		
ex adsumtis malam qualita-	488		
tem accipere potest	488		
eius color, odor & sapor ab	494		
vrologis obseruatur	494		

CORRI.

CORRIGENDA.

Pag. 7. lin. vlt. leg. falsæ.

- 16. - 20. - humorum.
- 35. - 3. - bubulcos.
- 37. - 23. - manationes.
- ibid. - 27. - testantur.
- 54. - penult. - inflatione.
- 55. - 26. - ingrauescens.
- 65. - 9. - angustationis.
- 77. - 5. - desidiâ.
- 79. - 27. - obseruationum.
- 80. - penult. - ærate.
- 96. - 28. - conuellendis.
- 97. - 26. - moderatur.
- 102. - 4. - quidem.
- 109. - 8. - remittimus.
- ibid. - 24. - commotionibus.
- 134. - antepen. l. musculis.
- 136. - 24. - tenuior.
- 139. - 22. - pudendagra.
- 142. - 2. - oscitatio.
- 151. - 24. - ordinarias.
- 158. - 18. - benignæ.
- 199. - 4. - gonorrhœæ.
- ibid. - 24. - efficaciam.
- 200. - 32. - incongrua.
- 201. - 17. - reparatio.
- 204. - 2. - scorbuto.
- ibid. - 17. - gonorrhœæ.
- 207. - 14. - cachexiæ.
- 208. - 20. - grumoso.
- 209. - 5. - diuturnior.
- ibid. - 16. - succrescentis.
- 217. - 6. - optime.
- 223. - 2. - soluri adcusantur.
- 250. - 16. - interceptio.
- 255. - 18. - causæ.
- ibid. - 19. - causæ.
- 256. - 14. - purulentæ.
- 260. - 5. - bey.

- Pag. 260. lin. 15. - deleatur et
- 274. - 17. - quas.
- ibid. - 22. - testis.
- 278. - 6-7. - imaginationis.
- 279. - 29. - auderent.
- 282. - 18. - simplicis.
- 286. - 24. 25. - fontica & irrepa-
- rabilis.
- 290. - 19. - melancholiam.
- 303. - vlt. - terebrans.
- 310. - 29. - synedreuonta.
- 314. - 26. - alterutro.
- 319. - 24. - ominosis.
- 336. - 1. - decurtatus.
- ibid. - 27. - gerit.
- 360. - 28. - hydropis.
- 365. - 12. - spasmodicam.
- 377. - 23. - criticus.
- 384. - 6. - noxiorum.
- 386. - 10. - vigilie.
- 393. - 18. - glandulosis.
- 400. - antepen. - irriti.
- 412. - 19. - alexipharmaca.
- 413. - 15. - lymphæ.
- 432. - 1. - vertere.
- 433. - 13. - præseruans.
- 453. - 17. - cineritia.
- 467. - 11. - dynamid.
- ibid. - 16. - pleuritidem.
- 469. - 4. - imminet.
- 492. - 16. - Et.
- 496. - 3. - hypostasin.
- 501. - 20. - multam.
- 502. - 7. - excernere.
- 509. - 26. - iactatione.
- 525. lit. Xxx. l. 31. l. vlceribus.
- ibid. custos corrigendus.
- 541. - 23. - sanguinem.
- 551. - 12. - neruofarum.

